EWA SERAFIMOWICZ
WŁODZIMIERZ SERAFIMOWICZ

tel.: 512-23-30-95
e-mail: serafimowicz39@wp.pl

Z DZIEJÓW BUDOWNICTWA W PŁOCKU

HISTORYCZNIE I AKTUALNIE

TOM 2

Wersja robocza

PŁOCK – WRZESIEŃ 2023 R.

- **Redaktor:** *?*

- **Koncepcja tematu i układ:** *Włodzimierz Serafimowicz*

Zdjęcia: *?*

- **Marketing:** *Włodzimierz Serafimowicz, Gabriela Majchrowicz*

- **Współwydawcy:**

- ***Towarzystwo Naukowe Płockie?***
- ***Mazowiecka Okręgowa Izba Inżynierów Budownictwa w Warszawie?***
- ***Urząd Miasta Płocka?***
- +

- **Projekt okładki: ?**

- **Korekta techniczna i projekt graficzny: ?**

- **Copyright by:** *Ewa Serafimowicz, Włodzimierz Serafimowicz*

- **ISBN: ?**
- **Nakład: ?**
- Druk: ?

MOTTO

*Nasze budownictwo ma długą i piękną historię. Ta historia, to oczywiście ludzie, ich zawodowe sukcesy i porażki. Ale niewiele z tej historii zostaje, jeśli nie zostaje zapisana. Zatem Panie i Panowie Inżynierowie – do piór!!!*1

dr inż. Andrzej Bratkowski

- Spis treści
  Strona

PRZEDMOWA – *ABY BUDOWNICTWO WYSZŁO Z CIENIA* – Andrzej Bratkowski - 6

WPROWADZENIE – *RODZAJE BUDOWNICTWA* - 7

- OD AUTORÓW - 9
- Część I

ŻYCIE POLITYCZNE TYSIĄCLETNIEGO PŁOCKA - 13

- 1.1. Miasto za panowania Piastów - 15
- 1.2. Miasto w okresie państwa polsko-litewskiego i Rzeczpospolitej Obojga Narodów - 20
- 1.3. Miasto w okresie zaborów - 27
- 1.4. Miasto w okresie II Rzeczpospolitej Polskiej - 37
- 1.5. Miasto w okresie Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej - 39
- 1.6. Miasto w okresie III Rzeczpospolitej Polskiej - 44

- Część II
- ZARYS HISTORII PŁOCKIEJ URBANIZACJI PRZESTRZENNEJ - 16
- 2.1. Urbanizacja w okresie piastowskim i państwa polsko-litewskiego oraz RP - 17
- 2.2. Urbanizacja w okresie zaborów - 21
- 2.3. Urbanizacja w II RP - 23
- 2.4. Urbanizacja w PRL - 24
- 2.5. Urbanizacja w III RP - 35
- Część III
- ZARYS HISTORII INFRASTRUKTURY PRZESTRZENI MIEJSKIEJ PŁOCKA - 73

- 3.1. Budowle i obiekty kubaturowe oraz ich architektura - 73
- 3.1.1. Budowle i obiekty kub. w okresie piastowskim i państwa polsko-litewskiego oraz RP - 74
- 3.1.2. Obiekty kubaturowe w okresie zaborów - 81
- 3.1.3. Obiekty kubaturowe w II RP - 87
- 3.1.4. Obiekty kubaturowe w PRL - 88
- 3.1.5. Obiekty kubaturowe w III RP - 90
- 3.1.6. Budowle rafineryjne i petrochemiczne w PRL i III RP - 92
- 3.2. Otwarte kompleksy rekreacyjno-sportowe - 96
- 3.3. Infrastruktura komunikacyjna - 97
- 3.3.1. Infrastruktura drogowa, uzbrojenie terenu, energetyka - 97
- 3.3.2. Infrastruktura kolejowa - 104
- 3.3.3. Infrastruktura rzeczna - 105
- 3.3.4. Płockie konstrukcje mostowe na Wiśle - 106
- 3.4. Strefa przyrodnicza - 110
- Część IV
- WSPÓŁCZESNE INWESTYCYJNO-BUDOWLANE STRUKTURY TERYTORIALNE PŁOCKA - 115
- 4.1. Dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe - 117
- 4.2. Spółdzielczość mieszkaniowa, towarzystwa budownictwa społecznego i developerzy - 117
- 4.3. Obręby ewidencyjne - 124
- 4.4. Osiedla jako prawne jednostki pomocnicze w administracji miasta - 126
- Część V
- PŁOCKIE OSIEDLA ORAZ OBSZARY NIEZAMIESZKAŁE - 130
- 5.1. Osiedle BOROWICZKI - 131
- 5.2 Osiedle CIECHOMICE - 132
- 5.3. Osiedle DWORCOWA - 134
- 5.4. Osiedle GÓRY - 136
- 5.5. Osiedle IMIELNICA - 136
- 5.6. Osiedle KOCHANOWSKIEGO - 138
- 5.7. Osiedle KOLEGIALNA - 139

- 5.8. Osiedle ŁUKASIEWICZA - 145
- 5.9. Osiedle MIĘDZYTORZE - 146
- 5.10. Osiedle MIODOWA - 148
- 5.11. Osiedle PODOLSZYCE POŁUDNIE - 149
- 5.12. Osiedle PODOLSZYCE PÓŁNOC - 150
- 5.13. Osiedle PRADOLINA WISŁY - 153
- 5.14. Osiedle RADZIWIE - 154
- 5.15. Osiedle SKARPA - 156
- 5.16. Osiedle STARE MIASTO - 158
- 5.17. Osiedle TRZEPOWO - 163
- 5.18. Osiedle TYSIĄCLECIA - 165
- 5.19. Osiedle WINIARY - 166
- 5.20. Osiedle WYSZOGRODZKA - 167
- 5.21. Osiedle ZIELONY JAR - 169
- 5.22. Obszar PKN Orlen - 170
- 5.23. Obszar Wisła - 186
- 5.24. Propozycja zmian granic osiedli oraz obszarów przemysłowych - 191
- Część VI
- BUDOWNICTWO PŁOCKIE W LATACH PRL - 196

1. 6.1. Płockie przedsiębiorstwa budowlane i projektowe w latach PRL - 197
1. 6.2. Zarządzanie płockim budownictwem w latach PRL - 201
1. Część VII
1. BUDOWNIC

TWO PŁOCKIE W OKRESIE III RP - 203

1. 7.1. Płockie firmy budowlane i projektowe w okresie III RP - 204
1. 7.2. Zarządzanie płockim budownictwem w okresie III RP - 207

- Część VIII
- NOWOCZESNE ZARZĄDZANIE PŁOCKIM BUDOWNICTWEM WIELKOPRZEMYSŁOWYM - 210
- 8.1. Organizacja i zarządzanie w budownictwie wielkoprzemysłowym i specjalistycznym - 210

8.2. Nowoczesne zarządzanie płockim budownictwem w PRL - 212

8.3. Nowoczesne zarządzanie płockim budownictwem w III RP - 217

- Część IX

PŁOCKIE I BRZESKIE SYMPOZJA I KONFERENCJE NT. ZARZĄDZANIA BUDOWNICTWEM (1979-1995)
- 222

9.1. Płockie sympozja i konferencje w latach PRL (1979-1989) - 222
9.2. Płocko-Brzeskie sympozja i konferencje w okresie III RP (1990-1995) -236

PODSUMOWANIE
- 250

SPIS ZAŁĄCZONYCH MAP I ILUSTRACJI
- 255

- ZDJĘCIA
- BIBLIOGRAFIA
  - 257
- Druki zwarte - 257

- Artykuły w czasopismach i wydawnictwach cyklicznych - 277
- Strony internetowe - 283
- Bibliografie zbiorcze artykułów w *„Notatkach Płockich"* - 284
- POSŁOWIE – *„INŻYNIEROWIE – DO PIÓR!”* – Andrzej Bratkowski - 285

PRZEDMOWA

ABY BUDOWNICTWO WYSZŁO Z CIENIA

No cóż! – jeśli o mnie chodzi, zostawiając na boku moją działalność prawdziwie budowlaną lub około budowlaną, to nie kryję, że od lat moją pasją było i jest głoszenie, w mowie i piśmie, chwały naszego zawodu inżyniera budownictwa i w ogóle budownictwa. Pod tym kątem wiele wieczorów spędziłem, by przynajmniej jako tako przyswoić sobie wiedzę np. o budownictwie okresu międzywojennego. O tych dwudziestu latach ogromnego wysiłku i ludzkiej ofiarności, włożonej w budowanie od nowa naszej Rzeczpospolitej, odrodzonej Polski z jej mieszkalnictwem ZOR-owskim2 i kwaterunku wojskowego, z budową Gdyni, kilkunastu COP-owskich miast3, zakładów przemysłowych itd. Moim przewodnikiem w tych penetracjach historycznych była „Sztafeta”, książkowy zbiór reportaży Melchiora Wańkowicza (1892-1974) stanowiący swoisty pomnik polskich budowniczych owego czasu.

Po wojnie nic podobnego już się nie ukazało, choć niewątpliwie, gdyby zebrać w jednym wydawnictwie „budowlane” reportaże pisane w różnych latach PRL-u przez wybitnych polskich dziennikarzy z Ryszardem Kapuścińskim (1932-2007) na czele, lub znakomitych pisarzy uprawiających literaturę faktu z Andrzejem Szczypiorskim (1928-2000) na czele, mógłby powstać nie tylko ciekawy, ale i pouczający dla kolejnych pokoleń inżynierskich obraz polskiego budownictwa w XX w.

Ostatni w Polsce konkurs na „pamiętniki inżynierów” przeprowadził tygodnik Polityka w latach 60-tych. Dzisiaj nic się nie słyszy o podobnych inicjatywach, choć z pewnością wiele interesujących informacji może przynosić rozproszone i rzadko publikowane piśmiennictwo pamiętnikarskie. Np. z dużą satysfakcją i zaciekawieniem czytałem, napisane przez Kazimierza Jaskulskiego jego wspomnienia z pracy przy odbudowie warszawskiego Starego Miasta (1949-1953). Któż bowiem dziś wie o tym, jak wiele trzeba było włożyć trudu i pomysłowości, często z narażeniem życia, by uratować fragmenty zabytkowych obiektów. /.../

Od kolegów z Płocka dostałem wydaną tam książkę autorstwa Włodzimierza Serafimowicza i Bogumiła Trębali („Z dziejów budownictwa w Płocku – inwestorzy, projektanci, wykonawcy”). Nie jest to pamiętnik ani literatura faktu, raczej rodzaj popularnej monografii. Nagromadzenie informacji, i tak pewnie przesianych przez autorów, jest tak ogromne, że czytelnicy otrzymali

chyba pełne kompendium wiedzy o zabudowie starego i nowego Płocka, od pierwszych lat po II wojnie światowej po dni nam współczesne.

- W sumie piękna sprawa, ale... Ale nie byłbym sobą, gdybym nie zwrócił uwagi na pewne, miejmy nadzieję, że niezamierzone, niedomówienia. Bowiem z płockiej książki XXI-wieczny czytelnik nie dowie się, czym w praktyce była kiedyś gospodarka niedoborów, jakie konsekwencje wywoływały dla polskiego budownictwa powszechne i ciągłe braki, i ta wieczna szarpanina – kto i z kim, z czego i czym budować? Nie dowie się, że np. przy budowie płockiej Petrochemii funkcjonowało coś takiego, jak zespół pełnomocników ministrów czy sztab partyjny, który nie miał żadnych zadań opresyjno-ideologicznych, lecz po prostu obowiązek wspomagać budowniczych w ich codziennej walce, miejscami naprawdę walce, z ustrojowymi przeciwnościami, by robota w ogóle mogła iść naprzód, by mniej było pary idącej w gwizdek.
- Nie ma się co wstydzić, że dyrektor płockiej Petrobudowy Antoni Rogucki (1909-1983)4, jako jedyny w Polsce budowlaniec, miał najwyższe w PRL odznaczenie Orderu Budowniczego Polski Ludowej, co zresztą nie raz mu pomogło przeskoczyć różne kłopoty piętrzące się wokół budowy. Tego wszystkiego nie ma się dziś co wstydzić, bo taka była wtedy budowlana rzeczywistość /.../.
- Tak to było, lecz w sumie – dzięki ogromnym wysiłkom i ludzkiej ofiarności, nie mniejszym niż te, o jakich kiedyś pisał Wańkowicz – wielopokoleniowa sztafeta polskiego budownictwa biegła nieprzerwanie również przez czasy PRL-u, ku pożytkowi kraju i na chwalę polskich budowniczych. Któż inny, jak nie my, budowlani zawodowcy, powinni to uświadamiać naszemu otoczeniu, któż, jak nie my, powinni dbać o pamięć tych dawnych lat twórczej pracy w warunkach nieustannych zmagań nie tylko z oporem budowlanej materii, ale i z przeciwnościami losu, którymi Polskę doświadczała historia. Proszę wybaczyć te wielkie słowa, ale nasza sprawa jest ich warta5.
-
- dr inż. Andrzej Bratkowski

- **WPROWADZENIE**
- *RODZAJE BUDOWNICTWA*

Historia budownictwa wywołuje duże zainteresowanie z uwagi na jej dynamiczny rozwój na przestrzeni ostatnich kilku tysięcy lat. Nasi przodkowie wybudowali wspaniale obiekty, które w większym lub mniejszym zakresie przetrwały do dzisiejszych czasów jako zabytki. Z przeszłości pozostały interesujące obiekty budownictwa obronnego, religijnego oraz rezydencjalnego władców i ich namiestników. Budownictwo obronne decydowało o losach miast a także narodów. Dawniej podstawą budownictwa była wiedza praktyczna wynikająca z ówczesnych rozwiązań technicznych i organizacyjnych w procesie budowania, natomiast obecnie – wiedza teoretyczna z zakresu inżynierii

lądowej.

Budownictwo jest dziedziną ukierunkowaną głównie na realizację budynków i budowli, tj. konstrukcji powiązanych statecznym stykiem z podłożem. Budowlą jest każdy obiekt budowlany niebędący budynkiem (lub obiektem małej architektury), jak: średniowieczne mury obronne, mosty, wiadukty, estakady, kładki, przepusty, zapory, śluzy, tunele, maszty, konstrukcje oporowe, drogi, linie kolejowe, przejazdy kolejowo-drogowe oraz sieci techniczne. Zabudowę stanowi zespół obiektów wypełniający określony obszar ulicy, osiedla czy dzielnicy.

W wyniku rozwoju budownictwa wyodrębniał się jego podział ze względu na: przeznaczenie budowli i budynków, usytuowanie względem powierzchni terenu, gabaryty obiektów, ich trwałość czasowa oraz podział według branż gospodarki narodowej i źródeł finansowania. Z uwagi na przeznaczenie i użytkowanie wyróżnia się budownictwo: miejskie, komunikacyjne, wodne, przemysłowe, itp.

W zakresie budownictwa miejskiego istnieje dalszy podział na budownictwo mieszkaniowe, usługowe i komunalne. Budownictwo mieszkaniowe – to budynki mieszkalne (domy jednorodzinne, wielorodzinne oraz „pobytu czasowego" – hotele i motele), natomiast do budownictwa usługowego zaliczamy obiekty: handlowe, biurowe, użytku kulturalnego, szkoły, szpitale, itp.

Budownictwo komunalne to głównie: sieci wodociągowe, kanalizacyjne, gazowe, elektryczne, teletechniczne, a także obiekty budowlane „małej architektury" jak: ogrodzenia, śmietniki, siłownie terenowe czy ogródki jordanowskie dla dzieci. Do budownictwa komunikacyjnego zalicza się m.in.: drogi, linie kolejowe, mosty i wiadukty, natomiast do budownictwa wodnego: porty, mola, falochrony, zapory wodne, jazy, umocnienie brzegów rzek, itp.

Obiekty budowlane z uwagi na usytuowanie względem powierzchni terenu dzieli się na: naziemne (budynki, drogi kołowe, szlaki kolejowe), podziemne (szyby, tunele, sieci technicznego uzbrojenia terenu, w tym ciągi wodno-kanalizacyjne, itp.) i „nadziemne" (słupy energetyki, maszty anten nadawczych, latarnie morskie, wieże widokowe). Ze względu na gabaryty wyróżnia się obiekty: wielkogabarytowe (wysokościowce, duże hale fabryczne, zapory wodne), średnio gabarytowe oraz obiekty małe.

Budownictwo realizuje trzy typy obiektów: kubaturowe (np. objętość budynku określa jego kubatura brutto), powierzchniowe (place i rynki miejskie – określane w metrach kwadratowych) i liniowe, których charakterystycznym parametrem jest długość. Budowle kubaturowe to: budynki mieszkalne, użyteczności publicznej (biurowce, szkoły, obiekty handlowe, itp.). Do obiektów liniowych zalicza się: wodociągi, ciepłociągi, gazociągi, ciągi kanalizacyjne, sieci elektryczne, teletechniczne, kanały, wały przeciwpowodziowe, ogrodzenia oraz obiekty budownictwa komunikacyjnego (drogi, linie kolejowe).

Z uwagi na czas użytkowania budowli występuje podział na: obiekty stałe, których czas trwania nie jest z góry określony (użytkowane są do tzw. śmierci technicznej) oraz obiekty tymczasowe (rusztowania, elementy zagospodarowania placu budowy, itp.)6.

Według źródeł inwestowania – finansowania budownictwo dzieli się na: prywatne, państwowe i spółdzielcze.

Budownictwo zaliczane jest do sfery produkcji materialnej, stanowiąc segment w drugim sektorze gospodarki narodowej7 związane jest z obsługą różnych branż gospodarki, m.in.: przemysłu, górnictwa, energetyki, rolnictwa, itp. Przykładowo budownictwo przemysłowe stanowią zespoły obiektów przeznaczonych przede wszystkim do produkcji przemysłowej (hale służące dla stanowisk produkcyjnych, specjalistyczne kominy, chłodnie, estakady, składowiska, magazyny, itp.), natomiast budownictwo rolnicze – to suszarnie, chlewy, obory, stawy rybne, składy plonów, itp.

***

Budownictwo charakteryzuje się tym, że absorbuje znaczne ilości siły roboczej oraz pochłania duże masy materiałów, dla których przemieszczania potrzebne są znaczne ilości środków transportowych. Na wysokość nakładów na roboty budowlano-montażowe, poza kosztami bezpośrednimi robocizny, materiałów, sprzętu i transportu istotny wpływ posiada też czas trwania budowy.

W budownictwie wytworzyły się różne metody i technologie odróżniające się się różnym stopniem uprzemysłowienia:

- budownictwo tradycyjne ulepszone, w którym stosuje się najprostsze elementy prefabrykowane (belki stropowe, nadproża, elementy klatek schodowych),

- budownictwo monolityczne w małym zakresie (w obudowie drewnianej),

- budownictwo prefabrykowane (ramy H, itp.),

- budownictwo wielkoblokowe, w którym zamiast cegły stosuje się bloki o większych wymiarach i średnim ciężarze,

- budownictwo wielkopłytowe, w którym konstrukcję budynku montuje się z wielkich płyt, odpowiadających w zasadzie wymiarom całej ścianie8,

- budownictwo przestrzenne, w którym zamiast prefabrykatów płaskich stosuje się moduły (prefabrykaty przestrzenne9,

- nowoczesne przemysłowe budownictwo monolityczne10.

1. OD AUTORÓW

2.

Publikacja pt. „Z dziejów budownictwa. Historycznie i aktualnie” (Tom 2) stanowi kontynuację tysiącletniej historii problematyki płockiego budownictwa, zaprezentowanej w 2008 r. w książce pt. „Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy” (Tom 1)11. Obydwa opracowania zawierają zarys historii powstawania podgrodzi, grodu, przedmieść, dzielnic i osiedli, utworzonych na terenach dawnych osad i wiosek, przy czym w tomie 2 przedstawiono aktualną interpretację współczesnych archeologów w zakresie tworzenia się wczesnośredniowiecznej płockiej aglomeracji.

Starano się dokonać połączenia dotychczasowej wiedzy o płockim budownictwie z istniejących opracowań naukowych i popularnych, prasowych i internetowych oraz informacji od współczesnych urbanistów, architektów, budowlańców, drogowców, inwestorów, projektantów, wykonawców, prezesów spółdzielni mieszkaniowych i TBS-ów, jak również przedstawicieli władz samorządowych. W efekcie uzyskano pełniejszy zakres wiedzy historycznej i aktualnej o infrastrukturze miasta Płocka: mieszkaniowej, przemysłowej, komunikacyjnej, społeczno-kulturalnej oraz rekreacyjnej w układzie ogólnomiejskim i osiedlowym.

Niniejsza publikacja składa się z dziewięciu następujących części: Życie polityczne tysiącletniego Płocka, Zarys historii płockiej urbanizacji przestrzennej, Zarys historii infrastruktury przestrzeni miejskiej Płocka, Współczesne inwestycyjno-budowlane struktury terytorialne Płocka, Płockie osiedla oraz obszary niezamieszkałe, Budownictwo płockie w latach PRL, Budownictwo płockie w okresie III RP, Nowoczesne zarządzanie płockim budownictwem wielkoprzemysłowym, Płockie i Brzeskie sympozja i konferencje nt. zarządzania budownictwem (1979-1995).

W części I pt. „Życie polityczne tysiącletniego Płocka" zaprezentowano historię miasta w podziale na okresy: państwa Piastów, państwa polsko-litewskiego (przekształtowanego później w Rzeczpospolitą Obojga Narodów), lata zaborów, okres dwudziestolecia międzywojennego (II RP) oraz lata po II wojnie światowej (PRL i III RP). Skrócone omówienie tej tematyki też stanowią rozdziały „Przesłanki historyczne" i „Kalendarium ważniejszych zdarzeń w historii budownictwa miasta Płocka do 1945 r." przedstawione w części pt. „Budownictwo w historii Płocka" (W. Serafimowicz, B. Trębala) książki „Z dziejów budownictwa w Płocku" Tom 1 (s. 25-35) oraz w aneksie tejże książki, opracowanym przez E. Serafimowicz pt. „Kalendarium ważniejszych zdarzeń w historii budownictwa miasta Płocka w latach 1945-2007" (s. 416-434).

W części II pt. „Zarys historii płockiej urbanizacji przestrzennej" omówiono dotychczasowy rozwój przestrzenny Płocka, przedstawiono kolejne fazy przekształceń urbanistycznych miasta począwszy od grodu warownego na Ostrowiu Tumskim (Wzgórzu Tumskim) i płockiej wczesnośredniowiecznej aglomeracji w rejonie Placu Narutowicza do utworzenia współczesnych obszarów mieszkalnych – osiedli. W wyniku rozbudowy podgrodzi i przedmieść średniowiecznych powstawały nowe kompleksy osadnicze. W XIX w. następuje szybkie powiększenie miasta i zagęszczenie jego zabudowy. W drugiej połowie XX w. w wyniku intensywnego rozwoju miasto wchłonęło sąsiednie osady i wioski, na terenie których utworzono dla celów statystycznych dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe. W 1991 w. miasto podzielono na formalno-prawne osiedla oraz dwa obszary niezamieszkałe.

Uzupełnieniem tej tematyki stanowi rozdział „Budownictwo jako element rozwoju i zmiany struktury przestrzennej Płocka" przedstawiony w części pt. „Budownictwo w okresie PRL" (W. Serafimowicz, B. Trębala, E. Serafimowicz) w książce „Z dziejów budownictwa w Płocku" (s. 85-94).

Rozwój miasta zazwyczaj wykazuje trwałość form przestrzennych. Określone drogi, place, obiekty mostowe, budynki, kompleksy budynków, kolonie mieszkalne, osiedla miejskie czy dzielnice pełnią określone funkcje urbanistyczne oraz mają charakter historyczny i zabytkowy, stąd stanowią istotną wartość społeczno-materialną. W tej

części książki zawarto też zarys historii planowania przestrzennego Płocka oraz wymieniono nazwiska geometrów, geodetów, budowniczych i architektów zajmujących się „strategiczną" urbanistyką miasta.

W części III pt. „Zarys historii infrastruktury przestrzeni miejskiej Płocka" przedstawiono historię rozwoju miasta poprzez opis czterech podstawowych elementów składowych struktury przestrzeni miejskiej Płocka:
- budowle i budynki kubaturowe (budownictwo mieszkaniowe, handlowo-usługowe, użyteczności publicznej, przemysłowe oraz różne budowle, w tym głównie przemysłowe);

- otwarte kompleksy rekreacyjno-sportowe (place, skwery, stadiony sportowe, boiska szkolne, ogródki jordanowskie, ogródki przedszkolne, plenerowe siłownie, cmentarze, bazary otwarte, ośrodki sportów wodnych, lotnisko, ośrodek wypoczynkowo-sportowy Sobótka i teren ogrodu zoologicznego;

- infrastruktury komunikacyjnej: drogi kołowe z uzbrojeniem terenu (drogi wraz z sieciami wodno-kanalizacyjnymi, gazowymi, energetycznymi i telekomunikacyjnymi), drogi kolejowe (sieć torów kolejowych, dworzec PKP Płock i dworzec PKP Radziwie) i szlaki wodne (port rzeczny w os. Radziwie i port przeładunkowy w os. Skarpa) oraz konstrukcje mostowe nad rzekami, drogami kołowymi i kolejowymi (mosty, wiadukty i kładki piesze);
- strefa przyrodnicza: zieleń miejska, parki, ogródki działkowe, sady, ogrody przydomowe i grunty rolne (uprawy, łąki, lasy i nieużytki) oraz obszary wodne (rzeki, jeziorka, stawy).

W części IV pt. „Współczesne inwestycyjno-budowlane struktury terytorialne Płocka" omówiono kształtowanie się wybranych znaczących struktur organizacyjno-terenowych miasta XX i XXI w. w ujęciu historycznym z uwzględnieniem jego wpływu na aktualny podział administracyjny Płocka. Zaprezentowano dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe funkcjonujące w II RP i PRL oraz wymieniono współczesne: obręby geodezyjne, osiedla, obszary zarządzane przez spółdzielnie mieszkaniowe i towarzystwa budownictwa społecznego.

Poszerzenie tej tematyki stanowią rozdziały: „Zestawienie danych o ważniejszych zabytkach miasta Płocka" i „Rekonstrukcja płockich zabytków w 2. połowie XX w." przedstawione w części „Budownictwo w historii Płocka" (W. Serafimowicz, B. Trębala) w książce pt. „Z dziejów budownictwa w Płocku" (s. 46-84). W zakresie prezentowanych historycznych i współczesnych obiektów kubaturowych podano w miarę możliwości nazwiska architektów oraz inwestorów (i sponsorów) tych obiektów.

W części V pt. „Płockie osiedla oraz obszary niezamieszkałe" omówiono powstanie i rozwój osiedli, w których realizowana jest nowoczesna koncepcja samorządu terytorialnego przewidująca szeroką partycypację obywateli w zarządzaniu miastem. W latach 1991-2017 samorząd płocki na bazie dzielnic i osiedli miejskich z okresu PRL powołał 21 osiedli oraz dwie jednostki niezamieszkałe: obszar wielkoprzemysłowy PKN Orlen i obszar Wisły z terenem zalewowym w granicach miasta (nazwy zwyczajowe). Obszar PKN Orlen został utworzony z południowych terenów dawnej gminy Biała,

sąsiadującej z północną częścią Płocka. Na obszarze tym zlokalizowane są: Zakład Produkcyjny PKN Orlen S.A. (dawne Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne – obecnie w intensywnej rozbudowie), Basell Orlen Polyolefins Sp. z o.o. oraz firmy budowlane i przemysłowe (na terenie po dawnym zapleczu produkcyjnym generalnego wykonawcy PBP Petrobudowa). Wisła w tysiącletniej historii Płocka odgrywała ważną rolę, przy czym oddziaływała istotnie na losy mieszkańców miasta i wzajemnie. Najważniejsze budowle w obszarze płockiej Wisły: port rzeczny, stocznia rzeczna, most drogowo-kolejowy im. Legionów Marszałka Józefa Piłsudskiego, most wiszący im. Solidarności.

W części VI pt. „Budownictwo płockie w latach PRL" przedstawiono strukturę zarządzania budownictwem w latach funkcjonowania systemu nakazowo-rozdzielczego oraz zasygnalizowano historię głównych państwowych przedsiębiorstw budowlanych i projektowych. W okresie PRL wiodące znaczenie posiadało budownictwo przemysłowe, natomiast budownictwo mieszkaniowe i ogólne realizowane było w ramach posiadanych rezerw. Rys historyczny państwowych przedsiębiorstw budowlanych, projektowych i inwestorskich przedstawiono w rozdziałach: „Budownictwo w latach 1945-1959", „Budownictwo w latach 1960-1979" i „Inwestycje i budownictwo w latach 1980-1989" w części pt. „Budownictwo w okresie PRL" (W. Serafimowicz, B. Trębala, E. Serafimowicz) w książce „Z dziejów budownictwa w Płocku" (s. 95-200).

W części VII pt. „Budownictwo płockie w okresie III RP" w poszczególnych rozdziałach przedstawiono strukturę zarządzania budownictwem w latach wdrażania i funkcjonowania zasad gospodarki rynkowej oraz wymieniono główne płockie firmy budowlane i projektowe funkcjonujące w tym okresie. Upadek PRL-u i przemiany ustrojowo-ekonomiczne w III RP spowodowały zmiany w metodach projektowania, technologiach i metodach zarządzania i realizacji budownictwa, szczególnie to dotyczy budownictwa wielorodzinnego oraz jednorodzinnego. W wyniku stosowania nowych materiałów i przepisów projektowania nastąpiły zasadnicze zmiany w architekturze budownictwa mieszkaniowego, usługowego i przemysłowego. W końcu lat 90. w budownictwie mieszkaniowym wielorodzinnym w większości wycofano się z energochłonnych i nieekonomicznych technologii wielkopłytowych. Podstawową przyczyną tej decyzji były wysokie koszty produkcji prefabrykatów i duże koszty ich transportu. Historię spółek wykonawczych, projektowych i inwestorskich zasygnalizowano w rozdziałach: „Inwestycje i budownictwo w latach 1990-1998" i „Budownictwo w latach 1999-2007" w części pt. „Budownictwo w Trzeciej RP" (W. Serafimowicz, E. Serafimowicz) w książce „Z dziejów budownictwa w Płocku" (201-336).

W części VIII pt. „Nowoczesne zarządzanie płockim budownictwem wielkoprzemysłowym" przedstawiono rozwój metod planowania i zarządzania stosowanych w płockim budownictwie wielkoprzemysłowym w czasach PRL i III RP. W latach 70., 80. i 90. XX w. płockie środowisko budowlane związane z NOT, PZITB, PTE i TNP było wiodącym w kraju w dziedzinie opracowywania i wdrażania nowoczesnych metod zarządzania procesami inwestycyjnymi. W praktyce związane to było głównie z budową MZRiP oraz FMŻ, jak również okresowo z budownictwem samorządowym w

Płocku i w województwie płockim. Wstępne omówienie tej tematyki stanowi rozdział: „Systemowe zarządzanie procesem inwestycyjnym” przedstawiony w części pt. „Budownictwo w okresie PRL” (W. Serafimowicz, B. Trębala, E. Serafimowicz) w książce „Z dziejów budownictwa w Płocku” (s. 124-127) oraz wykaz pt. „Referaty na konferencje naukowo-techniczne krajowe i zagraniczne” (s. 495-510), zamieszczony w ramach „Bibliografii” tej książki.

W części IX pt. „Płockie i Brzeskie sympozja i konferencje nt. zarządzania budownictwem (1979-1995)” zaprezentowano referaty z płockich konferencji z końcowego dziesięciolecia PRL (1979-1989) oraz z początków III RP (1990-1995). Referaty i dyskusje kuluarowe uczestników konferencji (naukowców i informatyków oraz praktyków zarządzania w budownictwie) w znacznej mierze przyczyniły się do sprawnego przemodelowania w Polsce struktury budownictwa z zarządzania systemem nakazowo-rozdzielczym do zasad obowiązujących w gospodarce rynkowej.

1. Część I

ŻYCIE POLITYCZNE TYSIĄCLETNIEGO PŁOCKA

1. Ekspansja państwa gnieźnieńskiego w końcu pierwszego tysiąclecia n. e. w kierunku północno-wschodnim spowodowała aneksję ziem słowiańskich nazwanych później Mazowszem. Osadnictwo „plemienne" w okresie od VII/VIII do połowy X w. w obszarze obecnego Mazowsza płockiego sprowadzało się do

tworzenia zespołów osadniczych oraz grodów m. in. w Słupnie, Szeligach, Brudzeniu Dużym, Proboszczewicach, Mokrzku, Raciążu, Wyszogrodzie, Karwosiekach i Parzeniu**12**. Do VIII w. ważnym ośrodkiem osadniczym pełniącym pogańskie funkcje sakralne był gród w Szeligach, umiejscowiony w obrębie dorzeczy dwóch dopływów Wisły – Słupianki i Skrwy Prawej.

1. Z dyskusji o początkach płockiego grodu w drugiej połowie X w. wynikało, że był on drugim ośrodkiem władzy państwa gnieźnieńskiego nad Wisłą w jej północnej części – po grodzie we Włocławku. Na przełomie X i XI w. poza Płockiem w osadnictwie Mazowsza zaczęły pojawiać się nowe centra osadnicze o walorach obronnych lokalizowane na skraju wysoczyzn na cyplach prawobrzeżnej Wisły: w Dobrzyniu, Wyszogrodzie i Zakroczymiu oraz na Narwi w Serocku. W XI-XII w. w otoczeniu grodu płockiego znajdowały się grody w Proboszczewicach, Karwosiekach i Parzeniu, zaś wzdłuż rzek: prawobrzeżnej Wisły, Skrwy Prawej, Wierzbicy i Słupianki funkcjonowały liczne osady i punkty osadnicze.

2. W tysiącletnich dziejach Płocka występowały kolejne wielokrotne etapy budowy, stopniowego wzrostu, upadku, odbudowy i rozbudowy miasta. Historię miasta w wersji syntetycznej można podzielić na następujące okresy:

1. - budowa grodu warownego w drugiej połowie X w. na północno-wschodnich rubieżach państwa gnieźnieńskiego, zlokalizowanego nad Wisłą w Ostrowiu Tumskim (na terenie dzisiejszego płockiego Wzgórza Tumskiego). Nastąpiło to prawdopodobnie za czasów Mieszka I (ok. 935-992), który przejął władzę w państwie Polan w 960 r., po śmierci ojca Siemiomysła;
2. - utworzenie wczesnopiastowskiej płockiej aglomeracji składającej się z dwóch części, tj. grodu na Wzgórzu Tumskim oraz przygrodzia położonego w południowej części obecnego placu Narutowicza. W okresie panowania króla Bolesława I Chrobrego (966/67-1025) był to ważny ośrodek zarządzania krajem;
3. - ustanowienie w latach 1037-1047 płockiej osady stolicą samodzielnego państwa Miecława (zm. 1047), wcześniej cześnika u króla Mieszka II Lamberta (990-1034);
4. - ustanowienie płockiej aglomeracji siedzibą księcia Władysława Hermana (1043-1102), który zarządza w latach 1043-1079 dzielnicą o terytorium zbliżonym do obecnego Mazowsza – w państwie rządzonym przez jego starszego brata króla Bolesława II Śmiałego (1042-1081/82). W 1075 r. utworzono w Płocku biskupstwo, co znacznie podniosło jego znaczenie w kraju;
5. - podniesienie rangi Płocka w okresie panowania księcia Polski Władysława I Hermana w latach 1079-1102. W tym okresie miasto stało się siedzibą władcy kraju i pełniło rolę rzeczywistej stolicy kraju;
6. - pełnienie przez Płock funkcji jednego z kilku wiodących ośrodków administracyjnych kraju w latach 1102-1138, w okresie panowania księcia Polski

Bolesława III Krzywoustego (1085/86-1138). Część historyków uważa, że Płock nadal stanowił główną siedzibę władcy;

7. - wyraźne zmniejszenie znaczenia Płocka następuje w okresie rozbicia dzielnicowego kraju – począwszy od panowania księcia Bolesława IV Kędzierzawego (1122-1173). Miasto staje się wówczas stolicą księstwa „dzielnicowego" zawężonego do obszaru zbliżonego do Mazowsza. Książę Bolesław IV w 1146 r. został księciem Polski i przeniósł się do Krakowa;

8. - funkcjonowanie Płocka w latach 1207-1262 pod rządami książąt: księcia mazowieckiego, kujawskiego i łęczyckiego Konrada I (1187/88-1247) oraz jego synów księcia Bolesława I (1208-1248) i księcia Siemowita I (1215-1262). Książę Konrad ok. roku 1226 nadał Krzyżakom ziemię chełmińską, w 1228 r. osadził w Dobrzyniu braci dobrzyńskich, toczył też starania o tron krakowski (dwukrotnie w latach 1227–1232 i 1241-1243 władał Krakowem jako stolicą kraju). W 1237 r. w okresie wspólnego zarządzania księstwem przez Konrada I mazowieckiego i jego syna Bolesława I miała miejsce lokacja miasta13. Drugi syn Konrada I książę Siemowit I kontynuował polityczne sojusze ojca, tj. wspólnie z księstwem halicko-włodzimierskim występował przeciwko Jaćwingom oraz razem z zakonem krzyżackim walczył z państwem litewskim. W wyniku działań odwetowych króla Litwy Mendoga (zm. 1263) Płock został doszczętnie zniszczony w 1262 r., a książę zginął w bitwie;

9. - funkcjonowanie Płocka w okresie od 1262 do 1381 r. pod rządami książąt: księcia mazowieckiego i płockiego Bolesława II (1251-1313) w latach 1262-1313, księcia płockiego Wacława (1293-1336) w latach 1313-1336, księcia płockiego Bolesława III (1325-1351) w latach 1340-1351 i księcia mazowieckiego Siemowita III (1313-1381) w latach 1351-1381. Należy zaznaczyć, iż w okresie rozbicia dzielnicowego księstwo płockie w niewielkim stopniu uczestniczyło w restauracji państwa polskiego, a za zbyt bliską współpracę z Zakonem Krzyżackim Płock został spalony przez księcia Władysława II Łokietka (późniejszego króla Polski). Od 1329 r. do 1356 r. księstwo płockie było uzależnione od Królestwa Czech i stanowiło jego lenno, natomiast w latach 1356-1370 funkcjonowało w ramach zwierzchności lennej władcy Korony Królestwa Polskiego – króla Kazimierza III Wielkiego (1310-1370). Począwszy od Siemowita III wszyscy płoccy książęta byli lennikami Korony Królestwa Polskiego. Równocześnie przebiegał proces kolejnych przekształceń miasta na prawie niemieckim w wersji chełmińskiej14;

10. - funkcjonowanie Płocka w latach 1381-1426 pod rządami Siemowita IV (1354-1426) księcia płockiego, czerskiego, rawskiego, wiski, sochaczewskiego i bełskiego. Próby zdobycia tronu Królestwa Polskiego zakończyły się niepowiedzeniem, królem został Władysław II Jagiełło (1351-1434);

11. - funkcjonowanie Płocka w okresie od 1426 do 1462 r. pod rządami książąt płockich: Władysława I (1398/1411-1455) i jego syna Władysława II (1448-1462) oraz Siemowita VI (1446-1462) w latach 1455-1462. W tym okresie dokończono proces realizacji lokacji chełmińskiej;

12. - funkcjonowanie Płocka w latach 1463-1495 pod rządami ostatniego księcia

płockiego Janusza II (1455-1495), który po śmierci króla Kazimierza IV Jagiellończyka (1427-1492) starał się o koronę polską;

13. - w latach 1495-1569 Płock jest siedzibą województwa płockiego w Koronie Królestwa Polskiego państwa polsko-litewskiego, funkcjonującego od 1386 r. na mocy unii krewskiej;
14. - w latach 1569-1793 Płock jest siedzibą województwa płockiego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów15;
15. - w latach 1793-1806 Płock znalazł się pod zaborem pruskim jako siedziba departamentu w nowo utworzonej dzielnicy Prus Południowych w Królestwie Prus;
16. - w latach 1807-1815 Płock został siedzibą departamentu w Księstwie Warszawskim, w tym od 1813 r. po pokonaniu Napoleona I znalazł się pod okupacją wojsk Cesarstwa Rosji;
17. - w latach 1815-1837 Płock pod zaborem rosyjskim został siedzibą władz wojewódzkich w autonomicznym Królestwie Polskim, które popularnie nazywano Królestwem Kongresowym. W listopadzie 1830 r. w Królestwie wybuchło powstanie, które w następnym roku zostało po wielu bitwach stłumione przez wojska Rosji;
18. - w latach 1837-1915 Płock pod zaborem rosyjskim funkcjonował jako siedziba guberni w „Królestwie Polskim", które po powstaniu styczniowym 1963-1964 nazwano Krajem Nadwiślańskim;
19. - w latach 1915-1918 Płock w czasie I wojny światowej znalazł się pod okupacją wojsk niemieckich;
20. - w latach 1918-1939 Płock po odzyskaniu niepodległości w II Rzeczypospolitej Polskiej został miastem powiatowym w województwie warszawskim;
21. - w okresie II wojny światowej do 21 stycznia 1945 r. Płock funkcjonował pod okupacją hitlerowską (pod nazwą Schröttersburg w rejencji ciechanowskiej Prus Wschodnich);
22. - po II wojnie światowej, w latach 1945-1989 Płock w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej początkowo był miastem powiatowym w województwie warszawskim, natomiast od 1975 r. został siedzibą województwa płockiego;
23. - po upadku PRL i odzyskaniu niepodległości od końca 1989 r. Płock funkcjonuje w III Rzeczypospolitej Polskiej jako miasto wojewódzkie, natomiast od 1999 r. jest miastem powiatowym na prawach powiatu w województwie mazowieckim.
24.

1. Miasto za panowania Piastów

2.

Początki powstania Płocka miały miejsce w drugiej połowie X w. w okresie panowania Mieszka I w państwie gnieźnieńskim, utworzonym pierwotnie na terenach

obecnej Wielkopolski. Podstawowym zadaniem grodu warownego na Wzgórzu Tumskim było zabezpieczenie przeprawy przez Wisłę traktu handlowego pomiędzy Rusią a Wielkopolską i Pomorzem. Równocześnie stał się on ważnym ogniwem władzy Piastów na nowym terenie (obecnie nazywanym Mazowszem) oraz ośrodkiem obrony kraju gnieźnieńskiego nad Wisłą przy północno-wschodniej granicy. Ten nowy gród nad Wisłą na północnym Mazowszu był zaczątkiem aglomeracji płockiej, która we wczesnym średniowieczu w szybkim czasie przekształciła się w ważny ośrodek władzy książęcej. Według Włodzimierza Szafrańskiego i Leszka Zygnera płocki gród zaliczał się to tzw. „stacji" Bolesława Chrobrego16.

Okresowo Płock pełnił też funkcje stołeczne. We wczesnym średniowieczu, w początkowych latach panowania Kazimierza Odnowiciela, syna króla Mieszka II Lamberta, nastąpił pierwszy poważny kryzys państwa gnieźnieńskiego, w wyniku którego nastąpił bunt części możnowładców, a następnie powstanie ludowe. Książę Miecław zorganizował na terenie zbliżonym do obecnego Mazowsza . Książę Masław (Miecław) w początkowych latach rządów syna Mieszka II – Kazimierza I Odnowiciela (1016-1058), w okresie kryzysu państwa, na terytorium zbliżonym do obecnego Mazowsza utworzył w latach 1037-1047 nowy samodzielny byt polityczny ze stolicą w Płocku17. W 1047 r przy pomocy księcia ruskiego Jarosława Rurykowicza, Kazimierz Odnowiciel pokonał Miecława i odzyskał Mazowsze. W ocenie Aleksandra Gieysztora „Mazowsze mimo dwunastoletniej niepodległości nie mogło wytworzyć ani własnego zaczynu państwowego, ani pogłębić swojej odrębności etnicznej na wzór Pomorza, w sposób zagrażający scaleniu dawnych ziem piastowskich".

Drugi okres stołeczny dotyczył czasów panowania księcia Władysława I Hermana, który przejął władzę w kraju w 1079 r., po starszym bracie królu Bolesławie II Śmiałym zrzuconym z tronu przez możnowładztwo małopolskie18. Wcześniej w 1075 r. w okresie rządów króla Bolesława II Śmiałego utworzono w Płocku biskupstwo. Powołanie diecezji płockiej19 znacznie wzmocniło znaczenie ówczesnej płockiej osady. Władysław Herman w latach 1054-1079 rezydował w aglomeracji płockiej jako książę dzielnicy. W latach 1079-1102 uzyskał funkcję księcia zwierzchniego ówczesnej Polski i z Płocka zarządzał całym krajem. Do czasu konfliktu księcia z synami Zbigniewem i Bolesławem wszechwładną rolę w państwie pełnił możnowładca Sieciech (zm. przed 1113). O rozwoju gospodarczym miasta w końcu XI w. świadczy istnienie 15 tabern20, tj. ośrodków transakcji handlowych powiązanych z funkcją karczmy.

Młodszy syn Władysława Hermana książę Polski Bolesław III Krzywousty urodził się, był pasowany na rycerza, zmarł oraz został pochowany w Płocku21. Zgodnie z ówczesnym zwyczajem, będąc w ciągłym objeździe po kraju, osobiście zarządzał poszczególnymi dzielnicami22, rozsądzał spory pomiędzy podwładnymi. O dużej aktywności Krzywoustego świadczy jego osobiste uczestnictwo w 47 bitwach (zazwyczaj zwycięskich). Z Płockiem związany był również starszy syn Władysława Hermana – Zbigniew (po 1070 - ok.1112)23, który w końcowych latach panowania Hermana wspólnie z ojcem i bratem zarządzał państwem, a później w latach 1102-1107 stoczył przegraną wojnę o władzę z Bolesławem Krzywoustym. W okresie podziału kraju na dwie części zarządzane przez synów Krzywoustego Płock znajdował się w obszarze zawiadywanym przez księcia Zbigniewa.

Zgodnie z ustaleniami testamentu Bolesława III Krzywoustego (1138 r.) krajem powinni rządzić kolejno według starszeństwa jego synowie, przy czym siedzibą księcia naczelnego został Kraków jako stolica państwa. Stąd najważniejszą dzielnicą kraju ponownie została Małopolska, z której ok. 100 lat wcześniej po odzyskaniu Krakowa od księstwa Czech w 1039 r. zarządzali krajem Kazimierz Odnowiciel i jego starszy syn – król Bolesław Śmiały. Synowie Bolesława III jako książęta dzielnicowi stosunkowo wcześnie zaczęli podważać ustalenia testamentu ojca i toczyli liczne bratobójcze wojny o funkcję księcia zwierzchniego i seniora dynastii.

W okresie rozbicia dzielnicowego kraju funkcję pierwszego księcia zwierzchniego pełnił najstarszy syn Bolesława Krzywoustego z pierwszego małżeństwa – Władysław II Wygnaniec (1105-1159)**24**. Następnie tę funkcję od 1146 r. sprawował Bolesław IV Kędzierzawy, najstarszy syn Bolesława Krzywoustego – z drugiego małżeństwa. Wcześniej od 1138 r. władzę nad Płockiem sprawował Bolesław Kędzierzawy jako książę dzielnicy (początkowo jako małoletni wspólnie z matką Salomeą). W tym okresie Płock pełnił jeszcze liczącą się funkcję polityczną i kulturową w kraju25.

W kolejnych latach rozbicia dzielnicowego znaczenie Płocka malało. Miasto zostało najpierw stolicą Mazowsza, następnie jego części i wreszcie tylko księstwa płockiego. Wzgórze Zamkowe otoczone tylko umocnieniami ziemno-drewnianymi zdobywano i palono gród wielokrotnie. W XIII w. gród z przygrodziem był pięciokrotnie zniszczony przez Prusów, Jaćwingów, Litwinów i Rusinów.

***

Istotną rolę w dziejach Mazowsza, a nawet Polski odegrał książę Konrad I „mazowiecki" (1187/88-1247)26, młodszy syn Kazimierza II Sprawiedliwego (1138-1194)27. Uwikłany w walkę o dzielnicę krakowską w sytuacji zagrożenia napadami księstw nadbałtyckich sprowadził w 1226 r. Zakon Krzyżacki i nadał mu ziemię chełmińską. Ważną rolę w rozwoju ekonomicznym płockiej aglomeracji we wczesnym średniowieczu odegrała pierwsza lokacja miasta z 1237 r.28 udzielona przez biskupa płockiego Piotra I Półkozica (zm. 1240)29 w imieniu książąt Konrada I mazowieckiego i jego syna Bolesława I. Celem lokacji było zwiększenie dochodów księcia i biskupa, a przy tym poprawa sytuacji gospodarczej płockiej osady. Zapisy jej spowodowały utworzenie samorządu miejskiego i określone ograniczenia władzy książęcej. Sądownictwo nad mieszkańcami miasta (Polakami, Niemcami i Żydami) zostało przekazane sołtysom (wójtom), jednakże w przypadku najcięższych przestępstw – należało do księcia. Równocześnie nastąpiła w oparciu o pisemne akty prawne30 formalna organizacja służb miejskich Płocka.

Po śmierci księcia Bolesława I w 1249 r. władzę w księstwie mazowieckim przejął jego brat Siemowit I. W czasach jego panowania według ks. Tadeusza Żebrowskiego doszło do wstępnego scalenia w jeden organizm miejski obu osad płockich: biskupiej i książęcej. W 1255 r. książę potwierdził i rozszerzył przywileje lokacyjne Płocka. Niestety na jego rządach zakończył się pierwszy okres świetności Płocka, gdyż król Litwy Mendog w 1262 r. w odwecie za współpracę księcia z Zakonem Krzyżackim i jego wojenne akcje przeciwko Litwie i Prusom spalił doszczętnie Płock i

okolice31. Po śmierci Siemowita I księstwo płockie stopniowo się odbudowywało, jednakże już nigdy nie odzyskało dawnej pozycji. Niestety w okresie późniejszym księstwo było przedmiotem kolejnych ataków Litwinów, Krzyżaków, Królestwa Czech oraz Władysława I Łokietka (1260-1333), króla Polski w latach 1320-133332.

Częste napady i grabieże, których doświadczał Płock we wczesnym średniowieczu oraz brak środków finansowych na obronność grodu wymusiły na księciu Bolesławie II przystąpienie do wdrażania zasad prawa chełmińskiego33. Uzyskane środki umożliwiły budowę pierwszego murowanego zamku i murów obronnych wokół grodu. Wyprawa czeska oblegająca płocki gród w okresie jego panowania poniosła klęskę.

Na pełne ukształtowanie miasta średniowiecznego poza księciem Bolesławem II wpłynęli książę Wacław zwany Wańko oraz król Kazimierz Wielki34, budowniczy murów warownych wokół ówczesnej płockiej aglomeracji (osad: biskupiej i książęcej), w tym kolejnych murów wokół grodu warownego na Wzgórzu Tumskim. Za czasów księcia Bolesława II i jego syna Wacława miasto stopniowo przechodziło na zasady funkcjonowania według prawa chełmińskiego. Pełne prawo chełmińskie nadał miastu dopiero w 1435 r. książę Władysław I, a potwierdził książę Siemowit VI w 1462 r.

1. ***

2. Ważną rolę w płockim średniowieczu odgrywało szkolnictwo, którego początki sięgają utworzonej w XII w. szkółki duchownej przy katedrze. Przy kolegiacie św. Michała powstała w XIII w. szkoła funkcjonująca do dzisiejszych czasów, uważana jest za najstarszą szkołę średnią w Polsce35. W końcu XV w. miasto zrzeszało dziesięć cechów rzemieślniczych: krawców, kowali, kuśnierzy, piekarzy, prasołowów, piwowarów, rzeźników, szewców, tkaczy i garncarzy. Istniały też bractwa kupieckie i strzeleckie oraz bractwo literackie36. W ówczesnym samorządzie rada miejska była organem administracyjnym, a ława z wójtem wykonywała władzę sądowniczą. Funkcję

burmistrza m.in. pełnili: w 1460 r. Wit37 oraz w 1488 r. Grzegorz z Golejewa38.

1. Po śmierci króla Kazimierza Wielkiego księstwo płockie, pomimo zależności lennej w stosunku do Korony Królestwa Polskiego, prowadziło stosunkowo samodzielną politykę, a nawet niektórzy książęta płoccy pretendowali do tronu Królestwa, jak książę Siemowit IV39. Okres pełnienia przez Płock funkcji stolicy księstwa mazowieckiego, a później księstwa płockiego zakończył się w 1495 r. wskutek zgonu księcia Janusza II.
    1. W latach 1139-1495 w Płocku w ramach księstwa mazowieckiego, a później w części księstwa mazowieckiego oraz księstwa płockiego rządzili kolejno książęta dzielnicowi, książęta mazowieccy i książęta płoccy40 oraz wojewodowie – jako ich przedstawiciele41.
2. Płock z połowy XIV w. składający się: zamku książęcego z obiektami sakralnymi na Wzgórzu Tumskim, osady „biskupiej" wokół rynku kanonicznego (obecnego placu Narutowicza), z osady „książęcej" wokół dzisiejszego Starego Rynku, z rozproszonej zabudowy wzdłuż obecnej ul. Kościuszki oraz osady rybacko-portowo-targowej przy przeprawie wiślanej – przetrwał w tym kształcie z niewielkimi zmianami do 1495 r. (likwidacji

księstwa płockiego), a nawet – do 1793 r. (drugiego rozbioru Rzeczypospolitej). Od późnego średniowiecza w północno-wschodniej części ówczesnego Płocka, w obrębie murów warownych w rejonie bramy Bielskiej, funkcjonowało osiedle żydowskie42.

Miasto w okresie państwa polsko-litewskiego i Rzeczpospolitej Obojga Narodów

Rok 1495 otworzył nową epokę w dziejach księstwa płockiego, gdyż po śmierci bezdzietnego księcia Janusza II zgodnie z obowiązującym prawem lennym zostało one wcielone przez króla Jana Olbrachta (1459-1501)43 do Korony Królestwa Polskiego państwa polsko-litewskiego Jagiellonów. Powstało województwo płockie, co spowodowało wielorakie skutki dla Płocka. Z jednej strony miasto utraciło splendor stolicy względnie samodzielnego bytu państwowego, jakim było księstwo; z drugiej strony nastąpiło wyraźne ożywienie gospodarcze, wynikające z uczestnictwa w dużej i stosunkowo dobrze zorganizowanej państwowej strukturze gospodarczej.

W okresie funkcjonowania Płocka w państwie polsko-litewskim (1495-1569) i w Rzeczypospolitej Obojga Narodów (1569-1793), miasto zaliczane do grupy miast królewskich, było siedzibą władz województwa płockiego44. Pozycja Płocka znacznie wzrosła gdy miastem i starostwem zarządzała energiczna królowa Bona Sforza (1494-1557)45, żona Zygmunta I Starego (1467-1548)46, od 1507 r. króla Polski.

Województwo płockie47 składało się z dwóch przedzielonych rzeką Wkrą ziem płockiej i zawkrzeńskiej, które dzieliły się na osiem powiatów. Do powiatów ziemi płockiej zaliczono: płocki, bielski, płoński, raciążski i sierpecki (w latach 30. XVI w. wyodrębnił się z powiatu bielskiego); natomiast do powiatów ziemi zawkrzeńskiej: szreński, mławski i niedzborski (do 1535 r. sulerzyski).

W senacie Rzeczpospolitej województwo płockie reprezentowało trzech senatorów: biskup, wojewoda i kasztelan. W kraju pozycja wojewodów stopniowo traciła na znaczeniu, tym niemniej należeli oni do grona elity urzędów senatorskich. Wojewoda48 jako zwierzchnik województwa i jego administracji miał prawo do sprawowania nadzoru nad miastami, jednakże w praktyce była to władza iluzoryczna. Liczący się wpływ na politykę wewnętrzną i zewnętrzną Rzeczypospolitej posiadał senat. Kasztelania płocka49 należała do tzw. większych, uprawniona była do zajmowania 54. miejsca w senacie.

Od początku XVI w. samorząd miejski sprawowany był przez burmistrza i radę, złożoną z ośmiu rajców. W tym okresie rzeczywisty nadzór nad miastem sprawowali starostowie jako oficjalni urzędnicy króla. W miastach królewskich starosta50 zatwierdzał wybranego przez mieszczan wójta, a w okresie późniejszym również

burmistrza51. O ile starostowie52 w dużej liczbie przypadków ograniczali swoją działalność do czerpania dochodów, to podstarości byli zawsze na miejscu i praktycznie oni zarządzali starostwem i miastem. Początkowo na rozwój miasta negatywnie wpływały pożary i „zarazy" oraz rządy nieudolnych i nieuczciwych starostów płockich, którzy dążyli do odzyskania z nawiązką kwot wyłożonych na objęcie tej funkcji. Powodowało to wieloletnie konflikty pomiędzy starostami i władzami miasta. Przykładowo konflikt pomiędzy starostami Andrzejem Niszczyckim (zm. 1532)53 i jego synem Mikołajem Niszczyckim (zm. 1542)54 a samorządem miejskim rozstrzygano na szczeblu władzy królewskiej.

Starostwo płockie w latach 1529-1581 było „dobrem dziedzicznym" królowej Bony Sforza, a później jej syna króla Zygmunta Augusta (1520-1572)55 i jej córki, późniejszej królowej Anny Jagiellonki (1523-1596)56. W okresie rządów Bony w starostwie funkcje wieloletnich starostów sprawnie pełnili: w latach 1530-1554 Szczęsny Srzeński (zm. 1554)57 i w okresie od 1554 do 1572 r. Andrzej Sieprski (1492-1572) z Gulczewa58. Szczególnie pozytywnie zachował się w pamięci mieszkańców Płocka starosta Sieprski, który zakończył remont zamku i rozbudował swoją siedzibę – zameczek (obecny Dom Pod Trąbami) oraz wybudował most przez fosę Dunajek, łączący gród warowny na Wzgórzu Tumskim z osadą miejską.

W okresie tym wytworzył się silny lokalny obszar gospodarczy obejmujący miasto i jego okolice, w tym głównie wsie po wschodniej stronie Wisły: Brzeźnicę, Proboszczewice, Kostrogaj, Powsino, Chełpowo, Trzepowo, Białą, Draganie, Bochenczewo, Chomętowo, Ramutowo, Mirosław i Bielino (obecnie większość tych wiosek znajduje się w granicach Płocka)59. Okres pomyślny dla rozwoju miasta zakończył się w latach 80. XVI w.

***

W XVI w. szkolnictwo płockie realizowane było w trzech szkołach: w szkole kolegiackiej św. Michała z XIII w. (najniższy stopień), w szkole św. Bartłomieja (średni stopień) z XIV w. i w szkole katedralno-zamkowej z XV w. (stopień najwyższy)60. Z początkiem XVII w. do Płocka przybyli jezuici, którzy zajęli kolegiatę św. Michała wraz ze szkołą. W 1616 r. Kolegium Jezuickie liczyło około dwustu uczniów. W latach 1634-1642 w kolegium wykładał męczennik i święty Andrzej Bobola (1591-1657)61. Erygowane w 1710 r. seminarium duchowne w Płocku swoją działalność rozpoczęło dopiero ok. 1720 r. Przy seminarium utworzono bibliotekę62, w skład której weszły zbiory płockich klasztorów. Równocześnie norbertanki w swoim klasztorze prowadziły nauczanie dla dziewcząt63.

***

Pogarszająca się sytuacja gospodarcza kraju w XVII w., konfederacje64 i rokosze65 oraz wojny wewnętrzne i zewnętrzne doprowadziły do sytuacji ogromnego osłabienia kraju. Szczególne znaczenie na losy kraju wpłynęły działania wojenne prowadzone przez Rzeczpospolitą z oddziałami kozacko-tatarskimi Bogdana Chmielnickiego (1595-1657)66 w latach 1648-1652, Carstwem Rosyjskim w latach 1654-166767 oraz armią szwedzką w wojnie północnej drugiej w latach 1655-166068, nazywanej popularnie „potopem szwedzkim"69. Kolejne wręcz katastrofalne pogorszenie

stanu kraju nastąpiło w pierwszym dwudziestoleciu XVIII w., gdy m.in. na terenach Rzeczypospolitej toczyła się wojna północna wielka (1700-1718/1721)70 o panowanie wokół morza Bałtyckiego (wojna ta nazywana jest również jako trzecia wojna szwedzka). Wówczas obce wojska: szwedzkie, rosyjskie, saskie, brandenburskie, siedmiogrodzkie i cesarskie toczyły bitwy między sobą oraz szabrowały w polskich miastach i wioskach. Do terenów które najwięcej wówczas ucierpiały należał Płock i region płocki.

W pierwszej połowie XVIII w. Rzeczypospolita znalazła się na uboczu europejskiej polityki71, co wynikało z zapaści ekonomicznej kraju oraz braku środków finansowych na utrzymanie wojska. W latach 40. tego wieku miały miejsce pierwsze próby naprawy tego stanu, gdy szlachta w sejmikach starała się powiększyć budżet państwa na zwiększenie liczebności wojska poprzez dodatkowe opodatkowanie starostów, duchownych i Żydów, równocześnie jednak nie przejawiała zrozumienia dla opodatkowania swoich dóbr.

***

Poważniejsze reformy kraju rozpoczęły się wraz z wstąpieniem w 1764 r. na tron Stanisława Augusta Poniatowskiego (1732-1798)72, który wspierał projekty reform kraju, usiłował wzmocnić swą władzę i przeprowadzić niezbędne reformy ustroju państwa, dbał o rozwój gospodarczy kraju i wspierał rozwój manufaktur. W okresie panowania króla Stanisława Augusta utworzyły się dwa główne przeciwstawne ugrupowania polityczne: stronnictwo królewskie proponujące stopniowe reformy, modernizujące aparat państwowy, zwiększające liczbę wojska i wzmacniające władzę króla oraz stronnictwo magnackie, podzielone na różne orientacje i przeciwne jakimkolwiek reformom.

***

Król Stanisław August był protektorem zreformowanego w duchu oświecenia szkolnictwa. Ważną reformą w pierwszym okresie „stanisławowskim" było utworzenie 14 października 1773 r. Komisji Edukacji Narodowej (KEN)73, która zreorganizowała szkolnictwo w duchu narodowym i obywatelskim. W XVIII w. w Płocku nauczaniem zajmowały się: szkoła parafialna przy kościele św. Bartłomieja, Seminarium Duchowne i Kolegium Jezuickie oraz klasztory (nauczanie początkowe). Po kasacji przez papieża zakonu jezuickiego w 1773 r. Kolegium zostało zgodnie z reformą Komisji Edukacji Narodowej przemianowane na Państwową Szkołę Podwydziałową (sześcioletnią)74.

Kolejną reformą króla było powołanie w miastach Komisji Dobrego Porządku, która wymuszała zmianę struktury zarządzania w miastach, właściwy nadzór nad finansami oraz porządkowanie infrastruktury miejskiej. Pierwszym zadaniem komisji była inwentaryzacja dotychczasowych przywilejów miejskich, opis miasta, opracowanie planu miasta, opracowanie danych statystycznych dotyczących struktury zawodowej ludności. Przepisy ordynacji ustalały zasady wyboru osób funkcyjnych oraz nakazywały uściślenie kompetencji poszczególnych sądów: radzieckiego, wójtowskiego, ławniczego, starościńskiego i potocznego. Płocka Komisja Dobrego Porządku, która została powołana 20 sierpnia 1787 r., sporządziła m.in. *Ordynację miasta Płocka*. Ustalono w niej podział władz miasta według trzech porządków: rady dziesięcioosobowej, wójta z dwunastoma ławnikami oraz koła gminnych. W tym czasie w mieście funkcjonowały cechy: szewski,

piekarski, rzeźniczy, rybacki i zduński.

***

W dawniej Polsce uchwały sejmowe zapadały za wspólną zgodą, wydawane były w imieniu monarchy. Uchwały pisane były w języku polskim, zazwyczaj dotyczyły spraw ogólnopaństwowych i lokalnych. Ważną rolę dla losów kraju odegrała konstytucja nihil novi uchwalona 3 V 1505 r. na sejmie radomskim. Ustalono wówczas, że nic nowego nie może być uchwalone bez zgody sejmu, ponadto uznano przewagę sejmu nad sejmikami ziemskimi, co dawała szlachcie pozycję równą magnatom i stworzyło podstawy demokracji-szlacheckiej. Niestety egoistyczna postawa szlachty w sejmowej legislacji utrudniła rozwój miast i całej gospodarki narodowej, ponadto w okresie późniejszym wypaczono zasady demokracji do takiego stopnia, że praktycznie każdy poseł mógł zerwać obrady sejmowe.

Spóźnione próby naprawy Rzeczypospolitej spotkały się z kontrakcją sąsiednich państw oraz z dużym niezadowoleniem źle wykształconych i egoistycznych mas szlacheckich, które w konfederacji barskiej (1768-1772)75 zaprotestowały przeciwko reformom, rzekomo zagrażającym interesom państwa. Zbrojna „zawierucha barska" przetoczyła się przez wszystkie ziemie Rzeczypospolitej, w tym również przez Mazowsze Płockie (pod wodzą marszałka Karola Zakrzewskiego). Rzekomo patriotyczny zryw narodowy doprowadził do katastrofalnych skutków, spowodował wtargnięcie wojsk rosyjskich i doprowadził do pierwszego rozbioru Polski przez Rosję, Prusy i Austrię.

W celu ratowania Rzeczpospolitej przed upadkiem światła część obywateli pod patronatem króla uchwaliła przez Sejm Czteroletni (1788-1792)76 w dniu 3 maja 1791 r. konstytucję 3 maja77. Ta ustawa zasadnicza reformująca kraj powstała w warunkach zamachu stanu. Podstawowe jej postulaty to: 1/ zasada zwierzchności narodu; 2/ podział władzy na ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą; 3/ zniesienie odrębności Polski i Litwy; 4/ zasada dziedziczności tronu; 5/ likwidacja liberum veto**78** i konfederacji; 6/ nadanie mieszczanom nietykalności i prawo nabywania dóbr ziemskich; 7/ opieka prawa krajowego w stosunku do chłopów.

Rozpoczęto wdrażanie naprawy kraju we wszystkich prowincjach kraju, jednakże po roku w dniu 18 maja 1792 r. wojska rosyjskie weszły do Rzeczypospolitej, co doprowadziło do zwycięstwa przywódców konfederacji targowickiej, którzy negowali dzieło Sejmu Czteroletniego. W zaistniałej sytuacji król został zmuszony do przyjęcia postawy narzuconej przez konfederację. W związku z tym, że województwo płockie generalnie wspierało stronnictwo królewskie w reformowaniu kraju, władze targowickie wymusiły przystąpienie regionu płockiego do konfederacji. Nastąpiło to na zjeździe szlachty w dniu 9 sierpnia 1792 r.

W wyniku zakulisowych konszachtów pomiędzy Rosją i Prusami przystąpiono do II rozbioru Rzeczypospolitej. Kolejne daty dotyczące drugiego rozbioru kraju to: wręczenie w dniu 17 stycznia 1793 r. przez posła pruskiego królowi Stanisławowi Augustowi noty o wkroczeniu wojsk pruskich na ziemie północnej Polski oraz 7 kwietnia 1793 r. – zajęcie przez Prusy 2/3 województwa płockiego wraz z Płockiem79.

***

Płock po włączeniu do państwa polsko-litewskiego w 1495 r. do II rozbioru kraju przez 298 lat był administracyjną stolicą województwa płockiego. W tym okresie funkcję burmistrzów i prezydentów pełnili w latach m.in.: *„Jan s. Wita (1495, 1497-1498, 1499-1500, 1504-1505, 1514-1515), Jan zwany Czapnik (1502-1503, 1508-1509), Turecki Stanisław (1507-1508, 1510-1511), Czelestka Gołąb Jan (1512-1513), Maciej Olbracht (1516-1518, 1535-1536), Alantsse Jan h. Alant (1534-?), Racław Paweł (1533-1534, 1538-1539), Piotr zwany Nożownikiem (1545), Andrzej (1544/1545, 1548 i 1557), Wietrzych Piotr (1506-1507), Kuliński Wojciech h. Odrowąż (1550), Żochowski Paweł (1551-1552), Gaynowski Marcin (1579-1580), Baryczka Jakub (po 1584 r.), Starogrodzki Fabian (ok. 1770). Kolejni prezydenci: Jachimowicz Jan (1864-1870), Sikorski Antoni (w 1785)”*80.

Miasto w okresie zaborów

Wojny szwedzkie – druga i trzecia, poza ogromnymi zniszczeniami przyniosły rozkład życia gospodarczego i społecznego oraz wywołały katastrofalne osłabienie polityczne kraju. W efekcie tych procesów Rzeczypospolita Obojga Narodów została zepchnięta do roli przedmiotowej w stosunkach z ościennymi silnymi państwami, co następnie spowodowało dokonanie przez Rosję, Prusy i Austrię trzech rozbiorów Polski81 w latach: 177282, 179383 i 179584. Wybuch powstania kościuszkowskiego w 1794 r.85 stworzył szanse na odzyskanie niepodległości i utraconych terytoriów w pierwszym i drugim rozbiorze Rzeczypospolitej, jednakże nie uchronił kraju przed klęską, jaką był trzeci rozbiór kraju w 1795 r.

W Płocku czasy utraty niepodległości Polski to okres od 1793 do 1918 r. Na okres ten składają się: lata zaboru pod panowaniem Prus (1793-1806); funkcjonowania miasta w czasie wojen napoleońskich w pierwszej połowie 1807 r. i w okresie Księstwa Warszawskiego (1807-1815); lata pod zaborem rosyjskim (1815-1915); lata pod okupacją niemiecką (1915-1918) – w czasie I wojny światowej.

***

W wyniku drugiego rozbioru Rzeczpospolitej większość województwa płockiego weszła w 1793 r. w skład nowo utworzonej prowincji Prus Południowych, stanowiących dwa departamenty poznański i piotrkowski. W celu usprawnienia zarządzania zdobytymi terenami powołano nowy trzeci departament z siedzibą w Płocku. Departament ten obejmował dawne województwo płockie i inowrocławskie, część brzeskiego i rawskiego oraz ziemię dobrzyńską. Władze pruskie rozpoczęły natychmiastową germanizację zdobytych terenów, równocześnie rozbudowały aparat fiskalny w celu zdobycia jak największych dochodów. Zaplanowano przekształcenie podupadłego Płocka, liczącego niewiele ponad dwa tysiące mieszkańców, w nowoczesne miasto germańskie.

Panowanie Królestwa Prus nad Mazowszem trwało do 1806 r. Płock w tym czasie był siedzibą urzędów pruskich: kamery, regencji oraz dyrekcji akcyzy i cła. W urzędach

departamentu i magistracie pracowali głównie pruscy urzędnicy. Powołano urząd burmistrza policyjnego, którym w 1797 r. został Hennig. W tym okresie pozostało w magistracie tylko dwóch urzędników polskich: wiceburmistrz Piotr Jędrzejewicz i pisarz w archiwum Józef Jędrzejewicz, którego po śmierci zastąpił Dembowski86.***

W związku z kolejnymi zwycięstwami wojsk francuskich nad wojskami austriackimi i rosyjskimi, a następnie pokonanie w końcu 1806 r. Prus, cesarz Francji Napoleon I Bonaparte (1769-1821)87 włączył utworzone w 1793 r. we Włoszech Legiony gen. Henryka Dąbrowskiego (1755-1818)88 do swojej strategii w wojnach z krajami, które dokonały rozbioru Rzeczypospolitej. Wybuch powstania wielkopolskiego przeciwko Prusom zorganizowany w 1806 r. przez Henryka Dąbrowskiego i Józefa Wybickiego (1747-1822)89 spowodował oswobodzenie Wielkopolski i stanowiło początek tworzenia Księstwa Warszawskiego.

Na mocy porozumienia podpisanego w dniu 7-9 lipca 1807 r. w Tylży nad Niemnem przez Napoleona Bonaparte, cesarza Rosji Aleksandra I Romanowa (1777-1825)90 i króla pruskiego Fryderyka Wilhelma III Hohenzollerna (1770-1840)91 powstało Księstwo Warszawskie. Władcą Księstwa z woli Napoleona Bonaparte został król Saksonii Fryderyk August III (1750–1827) z dynastii Wettynów. W skład Księstwa weszły ziemie II i III zaboru pruskiego (bez Gdańska i obwodu białostockiego). Powiększenie jego terytorium o tereny III rozbioru austriackiego nastąpiło w połowie września 1809 r. po zwycięskiej wojnie Francji i Księstwa Warszawskiego z Austrią. Księstwo Warszawskie stanowiło namiastkę Polski. W rzeczywistości Księstwo podlegało Cesarstwu Francji, które traktowało ziemie polskie przede wszystkim jako spichlerz dla armii napoleońskiej i miejsce poboru rekruta.

Księstwo Warszawskie posiadało własny sejm, rząd i wojsko. Ustawa zasadnicza została podpisana w Dreźnie 22 lipca 1807 r. przez Napoleona I Bonaparte. Według ustaleń konstytucji92 Księstwo Warszawskie było monarchią dziedziczną połączoną unią personalną z Saksonią. Wprowadzono trójpodział władzy, dwuizbowy sejm sprawował władzę ustawodawczą, natomiast monarcha – wykonawczą. Ponadto konstytucja zapewniała podstawowe prawa obywatelskie, równość wobec prawa, wolność i tolerancję religijną. Okres ten stanowi powiew idei oświeceniowych w zarządzaniu narodem. W księstwie utworzono sześć departamentów.

Departament płocki podzielono na sześć powiatów: lipnowski, wyszogrodzki, pułtuski, mławski, przasnyski i ostrołęcki. W okresie 1806-1807 organizatorem płockich władz departamentowych był Józef Wybicki, autor „Mazurka Dąbrowskiego”93. Departamentem zawiadywał prefekt, natomiast podprefekt – powiatem. Funkcję prefekta pełnili: w 1807 r. Joachim Moszyński, w latach 1808-1813 Rajmund Rembieliński (1775-1841)94, natomiast w okresie 1813-1815 Antoni Sumiński i Paweł Gostkowski. Po przejęciu władzy nad miastem od władz pruskich płocka kamera została przemianowana na Izbę Najwyższą Administracji Wojenno-Ekonomicznej. Prezesem Izby został Aleksander Zieliński95 a dyrektorem – generał major pospolitego ruszenia Hieronim Ciemniewski. Płocką regencję przemianowano na Izbę Sprawiedliwości, jej prezesem został podkomorzy różański Mikołaj Glinka96. Burmistrzem miasta stojącym na czele gminy miejskiej w latach 1807-1810 został Piotr Jędrzejewicz (były wiceburmistrz z czasów pruskich), po nim funkcję tę przejął Jan Betcher (1810-1815)97. W składzie Rady

Miasta znaleźli się: Franciszek Budziszewski (sekretarz), Regner (kwatermistrz i kasjer), Kalinowski, Trotz, Karszowiecki, Tomasz Jędrzejewicz, Neufeld, Szymon Dobrowolski, Bonifacy Bethier, Waygoldt i Józef Wołowski.

***

Po klęsce Napoleona pod Moskwą w 1812 r. wojska rosyjskie 5 lutego 1813 r. zajęły Płock okupując go do czerwca 1815 r.98 Po przegranej wojnie Cesarstwa Francji z koalicją ówczesnych mocarstw europejskich, w wyniku ustaleń kongresu wiedeńskiego99 w dniu 3 maja 1815 r. rozwiązano struktury państwowe Księstwa Warszawskiego i utworzono z większości jego terytoriów Królestwo Polskie z szeroką autonomią, złączone z Rosją unią personalną i wspólną polityką zagraniczną. Konstytucja dla Królestwa100 została nadana przez cara Aleksandra I w dniu 27 listopada 1815 r., wprowadzała trójpodział władzy i gwarantowała podstawowe prawa obywatelskie. Królestwo Kongresowe („Kongresówka") posiadało własny sejm, rząd i wojsko, w urzędach i szkołach obowiązywał język polski. W wyniku ustaleń na kongresie wiedeńskim Wielkopolska została przekształcona w Wielkie Księstwo Poznańskie, które zostało włączone do Królestwa Prus.

W okresie stulecia zaboru rosyjskiego wszyscy ówcześni władcy Rosji byli tytularnie królami Polski. Z tolerancyjnej postawy w stosunku do polskiego społeczeństwa wykazał się tylko cesarz Aleksander I101, który m.in. umożliwił bezkolizyjne przekształcenie się struktur państwowych i wojskowych Księstwa Warszawskiego – w struktury Królestwa Polskiego. W okresie jego panowania książę Adam Jerzy Czartoryski102 pełnił w latach 1804–1806 funkcję ministra spraw zagranicznych Imperium Rosyjskiego. Pierwszym namiestnikiem „Kongresówki" został generał napoleoński Józef Zajączek (1752-1826)103. Na mocy postanowienia Aleksandra I z 16 stycznia 1916 r. departamenty z okresu Księstwa Warszawskiego zostały zastąpione województwami (bez zmian terytorialnych).

Płock ponownie został siedzibą władz wojewódzkim, tj. Komisji Wojewódzkiej104, Rady Wojewódzkiej, Komisji Obwodowej i Sądów, Sądu Kryminalnego, Sądu Pokoju oraz Trybunału Cywilnego. Województwa zostały podzielone na obwody i powiaty, które z czasem przestały być jednostkami administracyjnymi, spełniały tylko funkcje okręgów wyborczych i sądowych. Na miejsce dotychczasowego powiatu wyszogrodzkiego utworzono ponownie powiat płocki. W latach 1815-1830 pod kierownictwem byłego generała napoleońskiego prezesa Komisji Województwa Płockiego Floriana Kobylińskiego (1774-1843)105 rozpoczął się niespotykany dotąd w Płocku rozwój gospodarczy, którego wynikiem było wzmożone budownictwo106.

***

W związku z postępującym procesem nieprzestrzegania w Królestwie Kongresowym konstytucji przez władze rosyjskie i nasilaniem procesów rusyfikacyjnych wybuchły przeciwko caratowi dwa powstania: listopadowe (1830-1831)107 i styczniowe (1861-1864)108. Po przegranych powstaniach następcy Aleksandra I prowadzili politykę ucisku narodowego i wzmożonej rusyfikacji. W 1832 r. cesarz Mikołaj I Romanow (1796-1855)109 unieważnił konstytucję z 1815 r. i wprowadził Statut Organiczny dla

Królestwa Polskiego, który zawieszał demokratyczne paragrafy poprzedniej ustawy zasadniczej i umożliwiał bezwzględną rusyfikację ludności.

W powstaniu listopadowym udział płocczan był stosunkowo nieduży. Należy jednakże odnotować, że w grupie spiskowców Szkoły Podchorążych Piechoty w Warszawie szturmujących Belweder był wychowanek Szkoły Wojewódzkiej Płockiej Ludwik Orpiszewski (1810-1875)110. Poparcie dla powstania w Płocku sprowadzało się głównie do naboru do wojska polskiego oraz zbierania ofiar pieniężnych i w naturze. Po powstaniu styczniowym w pamięci mieszkańców Płocka pozostała tragiczna próba zdobycia odwachu oraz bohaterska działalność i śmierć naczelnika powstania w województwie płockim gen. Zygmunta Padlewskiego (1836-1863)111, jak również patriotyczna postawa niepodległościowego działacza, spolonizowanego Niemca, Edwarda Jurgensa (1824-1863)112. W Płocku odbyło się ostatnie posiedzenie powstańczego Sejmu Polskiego, którego uczestnicy wyemigrowali następnie z kraju. Znaczna część powstańców wyemigrowała do krajów Europy Zachodniej.

Odwetem władz carskich za wywołanie i uczestnictwo w powstaniach były masowe aresztowania, konfiskata majątków, zsyłka na tereny Syberii, wysokie kary odosobnienia więziennego oraz kary śmierci. W 1851 r. zniesiono granicę celną między Królestwem Kongresowym i Cesarstwem Rosyjskim. Nazwę Królestwo Polskie zastąpiono Krajem Nadwiślańskim.

Na początku drugiej połowy XIX w. w Płocku, będącym siedzibą guberni płockiej, funkcjonowały instytucje: administracyjne, wojskowe, sądownicze, skarbowe, wyznaniowe, szkolne i inne. Według wykazu pt. *„Opis Płocka z 1859 r.”*113 w mieście znajdowały się: *„więzienie, cztery areszty, szpital Świętej Trójcy, szpital św. Aleksego, przytułki dla starców i kalek, ochronki dla dzieci, cztery apteki prywatne, drukarnia, zakład fotograficzny, sześć cukierni, pięć kawiarni, 62 szynki wódek i piwa, 16 traktierni, 12 zajazdów, 38 jatek, dwie łazienki zimowe, dwie letnie oraz trzy parnie”*.

***

Szkolnictwo polskie w okresie zaborów związane było z aktualną polityką zaborców w stosunku polskiej ludności. Po przejęciu ziem polskich przez Prusy władze państwowe przejęły od proboszczów szkoły parafialne, których głównym zadaniem w nowej sytuacji politycznej miała być germanizacja polskiej prowincji. W Płocku w okresie zaboru pruskiego sześcioklasowa Podwydziałowa Szkoła z czasów Komisji Edukacji Narodowej działająca w gmachu pojezuickim uzyskała nową nazwę – Gimnazjum Akademickie. Wraz z utworzeniem Księstwa Warszawskiego została ona przemianowana na Szkołę Departamentową Płocką. Szkoła ta w Królestwie Polskim początkowo funkcjonowała jako Szkoła Wojewódzka, później Gimnazjum Wojewódzkie, a od 1837 r. uzyskała nazwę Gimnazjum Gubernialne, z czasem – Gimnazjum Gubernialne Męskie. W gronie znanych nauczycieli w Szkole Departamentowej był m.in. ks. Wojciech Anzelm Szwejkowski (1773-1838)114.

W latach 1815-1830 utworzono w Płocku trzy szkoły elementarne męskie dla dzieci szlachty, urzędników i rzemieślników. Jednym z celów tych szkół było przygotowanie młodzieży do podjęcia nauki w Szkole Wojewódzkiej. W 1824 r. powstała szkoła niedzielno-rzemieślnicza, która poza nauką zawodu spełniała również funkcję

pośrednią pomiędzy szkołami elementarnymi i średnimi.

W końcu lat 20. XIX w. w mieście funkcjonowały pensje dla dziewcząt oraz szkoły żeńskie niższe, natomiast w 1833 r. powstała pierwsza szkoła żeńska na poziomie szkoły średniej. W przededniu powstania styczniowego w roku szkolnym 1859/1860 czynne były szkoły: Seminarium Duchowne, Gimnazjum Gubernialne, Szkoła Realna Agronomiczna, szkoła elementarna rządowa katolicka, szkoła elementarna rządowa ewangelicka, szkoła rzemieślnicza niedzielna, szkoły prywatne elementarne wyższe: męska i żeńska, szkoły prywatne elementarne niższe: dwie męskie i trzy żeńskie, kilka szkół elementarnych niższych dla starozakonnych, szkółka dla dziewcząt przy szpitalu Św. Trójcy i szkoła dla młodych przestępców przy więzieniu115.

Od roku szkolnego 1868/1869 język rosyjski obowiązywał jako wykładowy w szkołach średnich, natomiast od 1885 r. dotyczyło to również szkół ludowych. Należy przypomnieć, że już w 1844 r. gubernator Królestwa Polskiego wydał zarządzenie o wprowadzeniu języka rosyjskiego jako urzędowego w szkołach, urzędach i sklepach.

W drugiej połowie XIX w. szkoły elementarne rządowe zaczęto nazywać początkowymi. W 1872 r. siostry z domu Linde: Julia (zm.1909 r.)116 Cecylia Gościcka (zm. 1912 r.)117 i Maria Folkershamowa założyły 4-klasową szkołę żeńską, stanowiącą etap przejściowy między szkołą o stopniu podstawowym i średnim. W 1887 r. powstała miejska szkoła czteroklasowa dla chłopców. Poza szkołami rządowymi zakładano szkoły prywatne początkowe, oddzielnie dla młodzieży męskiej i żeńskiej. W 1868 r. powołano stowarzyszenie „Talmud Tora", które zajęło się nadzorem nad żydowskim szkolnictwem religijnym, natomiast w 1909 r. powołano „Żydowskie Towarzystwo Szkoły Kooperacyjnej", zajmujące się zakładaniem żydowskich szkół męskich i żeńskich.

W wyniku masowych działań rewolucyjno-narodowych w latach 1905-1906118 społeczeństwo wywalczyło pewną liberalizację w działalności gospodarczej oraz zgodę na powrót języka polskiego w szkolnictwie średnim. W 1906 r. powołano „Koło Polskiej Macierzy Szkolnej", które po roku władze rosyjskie rozwiązały. W 1907 r. powstało „Stowarzyszenie Szkoła Średnia", które przejęło nadzór nad powołaną w 1906 r. szkołą średnią z wykładowym językiem polskim. Stowarzyszenie to w 1913 r. wybudowało nowy gmach szkolny przy ul. 3 Maja 4 (obecnie Liceum Ogólnokształcące im. Władysława Jagiełły). Natomiast „Stowarzyszenie Szkoły Udziałowej" powołało na bazie siedmioklasowej szkoły żeńskiej Wandy Thun-Mazaraki (1873-1964)119 – szkołę żeńską z językiem polskim, w której w roku dyrektorką została Marcelina Rościszewska (1875-1948)120.

Szybki rozwój szkolnictwa początkowego nastąpił w Płocku w okresie I wojny światowej w latach 1915-1918 w czasie okupacji niemieckiej. Na przełomie 1915 i 1916 r. z inicjatywy Leona Dorobka (1884-1940)121 w Płocku rozpoczął działalność Polski Związek Nauczycielski, który od 1916 r. występował pod nazwą Zrzeszenie Nauczycieli Ziemi Płockiej. W 1916 r. powstało również Stowarzyszenie „7-klasowa Szkoła Średnia Żeńska", które w roku następnym w oparciu o funkcjonujące od 1906 r. Gimnazjum Żeńskie utworzyło II Gimnazjum Żeńskie im. Adama Mickiewicza.

W roku szkolnym 1909/1910 w I Gimnazjum Polskim powstało Koło Przyrodniczo-Krajoznawcze, któremu przewodniczył Stefan Staszewski122. Od tego

czasu bardzo aktywnie zaczęło się rozwijać płockie harcerstwo123. W końcu 1912 r. uczniowie tej szkoły utworzyli zastęp skautowy „Orłów", w którym zastępowym został Stefan Staszewski, a jego zastępcą poeta Władysław Broniewski. W 1913 r. w Płocku powstały trzy drużyny męskie skautów, w 1914 r. utworzono drużynę żeńską, a w 1915 r. – powstała kolejna drużyna męska.

***

Społeczna świadomość ważności wiedzy historycznej o Płocku i regionie płockim w historii Polski spowodowała powołanie w 1820 r. Towarzystwa Naukowego124 przy Szkole Wojewódzkiej w Płocku. W następnym roku powstały przy Towarzystwie: Biblioteka Publiczna oraz Muzeum Publiczne i Szkolne Województwa Płockiego. Głównym inicjatorem i organizatorem powołania Towarzystwa, Biblioteki i Muzeum był rektor Szkoły Wojewódzkiej Kajetan Morykoni (1774-1830)125. W pierwszym okresie istnienia Towarzystwa najbardziej aktywnym merytorycznie członkiem był prezes Trybunału Płockiego Wincenty Hipolit Gawarecki (1788-1852)126.

Pierwszy prezes Towarzystwa Naukowego w Płocku biskup płocki Adam Michał Prażmowski (1764-1836)127 był inicjatorem przeprowadzenia wykopalisk w obrębie katedry płockiej w poszukiwaniu szczątków władców kraju, książąt mazowieckich i płockich, jak również budowy w 1815 r. w kaplicy królewskiej pomnika – grobowca Władysława Hermana i Bolesława Krzywoustego128. Działalność pierwszego etapu Towarzystwa zakończyła się wraz z wybuchem powstania listopadowego w 1830 r.

***

Początki czasopiśmiennictwa płockiego związane są z działalnością publiczną prefekta Rajmunda Rembielińskiego, który w Księstwie Warszawskim w 1810 r. rozpoczął drukowanie129 lokalnej gazety urzędowej „Dziennik Departamentowy Płocki". W późniejszym okresie w zależności od podziałów administracyjnych Królestwa Polskiego gazeta ta zmieniała nazwę. Płocka prasa oddziaływała informacyjnie i kulturotwórczo na mieszkańców. Wśród tytułów wychodzących w XIX w. należy wymienić: „Goniec Płocki", „Korespondent Płocki", „Echa Płockie i Łomżyńskie". Od 1904 r. ukazywało się pismo „Echa Płockie i Włocławskie". Od 1906 r. zaczęto wydawać trzy tygodniki: „Płocczanin" „Mazur" i „Miesięcznik Pasterski Płocki". W latach 1908-1914 ukazywał się „Głos Płocki"130.

***

Na przełomie XIX i XX w. pomimo niesprzyjających warunków politycznych w Płocku wytworzyła się atmosfera tworzenia różnych stowarzyszeń i organizacji społecznych, obywatelskich, kulturalnych, zawodowych, sportowych i charytatywnych. W 1869 r. zorganizowano jedną z pierwszych w kraju organizacji spółdzielczych – Towarzystwo Spożywcze i Kasa Pożyczkowa Zgoda. Później powstały kolejne stowarzyszenia i organizacje: Płockie Towarzystwo Lekarskie (1872), Ochotnicza Straż Ogniowa (1874), Klub Kupiecki (1876), Towarzystwo Dobroczynności (1881), Płockie Towarzystwo Wioślarskie (1885), Towarzystwo Kredytowe Miejskie (1886), Towarzystwo Kredytowe Ziemskie (1897), Towarzystwo Muzyczne (1900). Z inicjatywy Aleksandra Macieszy (1875-1945)131 w 1907 r. nastąpiła reaktywacja Towarzystwa

Naukowego w Płocku oraz biblioteki, która powstała głównie w wyniku darowizny rodziny Zielińskich132 ze Skępego. W 1913 r. powołano Towarzystwo Techników w Płocku.

***

W trakcie działań wojennych rosyjsko-niemieckich w okresie I wojny światowej w dniu 15 lutego 1915 r. armia niemiecka zajęła Płock i miasto pod ich okupacją pozostało do końca wojny. Społeczeństwo polskie zaczęło się aktywizować politycznie i brało aktywny udział w wydarzeniach będących wyrazem dążeń niepodległościowych. W celu przygotowania społeczeństwa do walki zbrojnej Polska Organizacja Wojskowa133, która wcześniej prowadziła działalność przeciwko Rosji, w nowej sytuacji występowała przeciwko Niemcom.

W wyniku ogłoszenia przez monarchów Niemiec i Austro-Węgier w dniu 5 listopada 1916 r. tzw. aktu niepodległości dla Królestwa Polskiego – społeczeństwo Płocka podobnie jak całego Królestwa podzieliło się na zwolenników państw centralnych (aktywistów) i zwolenników Rosji carskie (pasywistów). W tym okresie funkcję gubernatora pełnił Freiherr von Wangenheim. W celu uwiarygodnienia swych intencji władze niemieckie wprowadziły w Kongresówce samorząd miejski i powiatowy oraz oddały stronie polskiej sprawy oświaty i szkolnictwa. W styczniu 1917 r. odbyły się wybory do Rady Miejskiej, przewodniczącym został dr Aleksander Maciesza134. Wieczorem 11 listopada 1918 r. pod naporem licznych mieszkańców wojsko niemieckie zostawiło uzbrojenie i opuściło miasto135.

***

W czasach zaboru pruskiego Piotr Jędrzejewski sprawował funkcję zastępcy burmistrza, natomiast w okresie Księstwa Warszawskiego funkcje burmistrza pełnili: Piotr Jędrzejewicz w latach 1807-1810 i Jan Betcher w okresie 1810-1815. Od 1815 r. do 1918 r. w Królestwie Kongresowym zarządzali Płockiem w określonych latach m.in.: prezydent Jan Betcher (1815-1832), prezydent Augustyn Zaleszczyński (1832-1845)136, prezydent Andrzej Borodzicz (1845-1848), Aleksander Roman (1848-1854), prezydent Sylwester Stróżewski (1854-1857), p. o. prezydent Antoni Boglewski (1858-1864), Jan Ptaszyński (1864-1867), Jachimowicz (1869-1870)137, Osip Widuliński (1879), Sergiusz Fiedorow (1880-1883)138, prezydent Sztorzicki (1883-1886), prezydent – kapitan Stiepan J. Alferow (1886-1888), prezydent – sztabskapitan Aleksander M. Szpilitow (1894-1898), prezydent Kazimierz Kuhn (? – do VI 1915), I burmistrz Wartze (13 IX 1915 do połowy V 1917), II burmistrz Ernest Lemberg (od 13 IX 1915 do 1816), Knoblauch – landrat (od 1 VII 1917 do 11 XI 1918 r.).

W 1900 r. Płock liczył 25,7 tys. obywateli, zaś obszar miasta wynosił 1678 ha. Okres XIX w. i początek XX w. zapisał się jako okres sukcesywnego rozwoju Płocka. W Płocku w chwili rozpoczęcia I wojny światowej w 1914 r. mieszkało prawie 30 tys. mieszkańców.

Miasto w okresie II Rzeczypospolitej Polskiej

Po zakończeniu pierwszej wojny światowej (1914-1918) w dniu 11 listopada 1918 r. powstała Rzeczpospolita Polska (obecnie popularnie nazywana II RP)139. W wyniku ustaleń traktatu wersalskiego140 w granicach Polski znalazła się część terenów dawnej Rzeczpospolitej („Kongresówka" jak i inne ziemie zabrane), które znalazły się w granicach Niemiec, Austro-Węgier i Rosji. Pierwsze lata istnienia II RP upłynęły pod znakiem konfliktów zbrojnych i zaciętych walk o przyszłe granice oraz strategicznej wojny polsko-bolszewickiej, która zdecydowała o utrzymaniu odzyskanej niepodległości. W początkach swej nowej państwowości Polska znalazła się w konflikcie zbrojnym z Niemcami, Ukraińcami, Litwinami i Rosjanami. Kolejne wojny to: powstanie wielkopolskie przeciwko Niemcom (1918-1919)141, walki polsko-ukraińskie o Galicję (1918-1919)142, trzy powstania śląskie przeciwko Niemcom (1919-1921)143 oraz najważniejsze starcie zbrojne z bolszewicką Rosją (1919-1921)144.

I wojna światowa w znacznej części przebiegała na polskich ziemiach i spowodowała duże zniszczenia, zaś polscy rekruci walczyli w armiach trzech zaborców: niemieckiej, rosyjskiej i austriackiej, przy czym często z konieczności występowali przeciwko sobie. Pozytywnym elementem tego światowego konfliktu było odzyskanie po 123 latach niewoli niepodległości i przeszkolenie bojowe przyszłych polskich żołnierzy, co m.in. umożliwiło pokonanie bolszewików w 1920 r. W Płocku w tej ważnej wojnie dla kraju i Europy poza wojskiem liczącą rolę odegrała ludność cywilna, w tym młodzież harcerska. Nowe państwo polskie powstało na terenach w znacznej części zniszczonych i w warunkach wojny trwającej dłużej niż w innych krajach europejskich.

W wyniku podziału ziem polskich między trzech zaborców, poszczególne części kraju rozwijały się niezależnie od siebie, stąd wytworzyły się wieloaspektowe różnice, odmienne standardy społeczno-kulturalne, a nawet inna mentalność mieszkańców145. Polska w okresie dwudziestolecia międzywojennego ogromnym wysiłkiem scementowała kraj złożony z terytoriów należących do trzech państw zaborczych o różnych systemach administracyjno-prawnych, w których zamieszkiwała duża liczba obywateli różnych narodowości i wyznań. Na ówczesną złą koniunkturę gospodarczą Polski wpływało historyczne zapóźnienie ekonomiczne większości terenów dawnych zaborów, bojkot gospodarczy ze strony Rzeszy Niemieckiej, jak również ogromny światowy kryzys gospodarczy (1929-1934), który szczególnie odczuły kraje o niskim poziomie rozwoju przemysłowego.

***

II RP była republiką, początkowo rządzoną w sposób demokratyczny, od zamachu stanu w maju 1926 r.146 była państwem dążącym ku autorytaryzmu. Po uzyskaniu niepodległości tymczasowa Uchwała Sejmu Ustawodawczego z 20 lutego 1919 r. utworzyła parlamentowo-demokratyczne podstawy ustroju politycznego w Polsce (tzw. „konstytucja mała")147. W dniu 17 marca 1921 została uchwalona demokratyczna ustawa – konstytucja marcowa148, która przyjęła: zasady zwierzchnictwa narodu, demokracji przedstawicielskiej, trójpodział władzy, państwa liberalnego i rządów parlamentarno-gabinetowych. Natomiast uchwalona w dniu 23 kwietnia 1935 r. konstytucja tzw. „kwietniowa"149 ustanowiła: system prezydencki, czyniła

najważniejszym organem w kraju prezydenta i podlegający mu rząd, równocześnie ograniczała rolę sejmu i senatu. Ta ustawa zasadnicza zawierała elementy autorytarne.

***

W okresie dwudziestolecia międzywojennego Płock funkcjonował jako miasto garnizonowe, w którym stacjonowały dwie jednostki wojskowe: 4. pułk strzelców konnych i 8. pułk artylerii lekkiej150. W mieście było pięć hoteli: „Warszawski" (ul. Kolegialna), „Polski" (ul. Kolegialna), „Angielski" (róg Tumskiej i Sienkiewicza), „Poznański" (róg Bielskiej i Zduńskiej) i „Amerykański" (róg Sienkiewicza i Bielskiej)151.

Małe fabryczki maszyn i narzędzi rolniczych, młyny, olejarnie, cegielnie i tartaki z drugiej połowy XIX w. pracowały nadal głównie dla potrzeb miejscowego rynku152, jednakże nie były w stanie zmniejszyć ogromnego ówczesnego bezrobocia. W 1923 r. wieś Radziwie znajdująca się po drugiej stronie Wisły została przyłączona do Płocka. W 1924 r. dzielnica Radziwie uzyskała połączenie kolejowe z Kutnem. W tej dzielnicy w 1929 r. uruchomiono elektrownię oraz zbudowano stocznię rzeczną. W 1936 r. na terenie sąsiadującej z Płockiem wsi Kostrogaj powstała duża i nowoczesna rzeźnia, składająca się z hal ubojowych i kotłowni. Najważniejszą inwestycją tego okresu było wybudowanie w przededniu II wojny światowej mostu drogowo-kolejowego.

***

Szkolnictwo i oświata w Polsce po okresie zaborów było w stanie krytycznym, tylko ok. 47% dzieci uczęszczało do szkół, które w większości były szkołami jednoklasowymi (92%). W celu zapewnienia młodzieży bezpłatnej szkoły153 w dniu 7 lutego 1919 r. wydany został „Dekret o obowiązku szkolnym". Kompleksowa reforma szkolna nastąpiła po uchwaleniu w 1932 r. ustawy, która wprowadziła trzy różne stopnie organizacyjne szkół podstawowych z najwyższą klasą siódmą154.

W latach dwudziestolecia międzywojennego w Płocku poza szkołami podstawowymi działały: cztery gimnazja ogólnokształcące, w tym jedno żydowskie; dwa seminaria nauczycielskie; trzy średnie szkoły zawodowe; szkoła organistowska oraz Seminarium Duchowne, które uzyskało prawa wyższej uczelni. W ramach szkolnictwa powszechnego funkcjonowało dziesięć państwowych szkół powszechnych, trzy prywatne szkoły (Wernikowej155, H. Szczycińskiej156 i A. Wiśniewskiej), jedna szkoła prowadzona przez siostry Mariawitki oraz jedna żydowska szkoła religijna męska im. Isoda Tora157.

W tym okresie aktywnie funkcjonowało Towarzystwo Naukowe z wieloletnim prezesem Aleksandrem Macieszą, który tę funkcję sprawował od 1907 r. do 1939 r.158 W latach 1931-1939 działał Klub Artystyczny Płocczan (KAP)159, którego prezesem był adwokat, znawca sztuki, erudyta i literat Kazimierz Mayzner (1883-1951)160. Ponadto życie kulturalne ogniskowało się wokół Teatru Miejskiego, Domu Ludowego, Muzeum Diecezjalnego, Muzeum i Biblioteki im. Zielińskich przy TNP oraz Klubu Akcji Katolickiej. Równocześnie w czasach międzywojennych zaktywizowała się prasa lokalna161. W wyniku powszechnego obowiązku edukacji162 i rosnącej emancypacji kobiet duże zmiany nastąpiły w obyczajach, stylu życia, potrzebach kulturalnych i

bytowych znacznej części Płocczan. Z uwagi na niesprzyjające czynniki gospodarcze następowało ogromne rozwarstwienie społeczne.

***

Pierwszy powszechny spis ludności z 1921 r. wykazał 25,8 tys. mieszkańców Płocka, w tym: katolików – 67,6%, wyznawców religii mojżeszowej – 28,2%, wyznania ewangelicko-augsburskiego – 1,7%, wyznania prawosławnego – 1,2%, wyznania mariawickiego – 1,2%, bezwyznaniowych – 0,1%. W wyborach do sejmu w 1922 r. uczestniczyło 67,5% płocczan uprawnionych do głosowania. Uzyskano następujące wyniki głosowania: centroprawica Chrześcijański Związek Jedności Narodowej – 48,3%, Żydowski Blok Mniejszości Narodowych – 20,0%, PPS – 16,6%, Komitet ZPMiW – 6,1%, Narodowe Zjednoczenie Ludowe – 2,8%, Unia Narodowo-Państwowa – 2,1%, Bund – 1,7%, NPR – 1,7%, Poalej Syjon – 0,6%, PSL „Wyzwolenie" – 0,1%. Według spisu z 1929 r. miasto liczyło – 32,9 tys. osób, zaś w 1938 r. – 33,8 tys. osób163.

***

W okresie II RP Płock pełnił funkcję miasta powiatowego w województwie warszawskim. Pod względem liczby mieszkańców, jak i potencjału gospodarczego zajmował w województwie trzecie miejsce po Warszawie i bliskim Włocławku, którego liczba mieszkańców w dwudziestoleciu międzywojennym wzrosła prawie dwukrotnie (z 38,9 tys. w 1918 r. do 66,7 tys. w 1939 r.).

Płock w przeciwieństwie do Włocławka nie posiadał dogodnych połączeń drogowych i kolejowych z resztą kraju. Władze miejskie w tym okresie funkcjonowały w warunkach ogromnych trudności ekonomicznych. Dla rozbudowy i uprzemysłowienia miasta niezbędna była intensywna budowa powiązań komunikacyjnych z pozostałymi dzielnicami kraju. Ogromny wysiłek gospodarczy związany z zakończeniem w 1938 r. budowy największego w kraju mostu drogowo-kolejowego oraz włączeniem Płocka do krajowej sieci kolejowej i wybudowanie największego w kraju portu rzecznego (1937 r.) nie zdążył zaowocować efektami ekonomicznym z uwagi na rozpoczęcie przez hitlerowskie Niemcy w dniu 1 września 1939 r. II wojny światowej.

***

W końcowej fazie I wojny światowej w 1917 r. przewodniczącym Rady Miejskiej w Płocku został Aleksander Maciesza, który następnie w latach 1918-1919 był burmistrzem miasta. Funkcję prezydenta Płocka w kolejnych latach dwudziestolecia międzywojennego pełnili: Antoni Michalski (1919-1926)164, Stefan Zbrożyna (1926-1929)165, Aleksander Jerzy Albrecht (1929-1930)166, Adam Ostaszewski (1930-1934)167, Romuald Chmielewski (1934-1935)168, Stanisław Wasiak (1935-1939)169, Zygmunt Jędrzejewski (7 IX 1939 – 4 X 1939).

***

Po krótkotrwałej działalności Juliana Sachsa (4 X 1939 – 10 X 1939)170 w okresie niewoli hitlerowskiej miastem zawiadywał burmistrz niemiecki Schwanke (od 1940 r. do 20 I 1945 r.)171. W wyniku napaści na Polskę w dniu 1 września 1939 r. niemieckiego Wehrmachtu, a następnie 17 września tego roku – radzieckiej Armii

Czerwonej, kraj kolejny raz znalazł się w niewoli sąsiednich mocarstw. Należy jednakże zaznaczyć, że nazwa Rzeczypospolita Polska funkcjonowała od uzyskania niepodległości w 1918 r. – do 1945 r., tj. do wycofania uznania rządu Polski na emigracji przez USA, ZSRR i Wielką Brytanią. W okresie drugiej wojny światowej Polska utraciła ok. 6 mln. obywateli, przy czym w Płocku liczba mieszkańców zmniejszyła się w okresie pięcioletniej okupacji z 33,8 tys. do 22,3 tys. (zginęło bądź zostało zamordowanych 34% ludności, tj. 1,5 tys. mieszkańców)172.

Miasto w okresie Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej

W 1945 r. w wyniku ustaleń trzech przywódców koalicji antyhitlerowskiej (USA, ZSRR i Wielkiej Brytanii) na konferencjach: jałtańskiej z 4-11 lutego 1945 r.173 i poczdamskiej z 17 lipca – 2 sierpnia 1945 r.174 – powstało niesuwerenne państwo polskie. Polska Rzeczypospolita Ludowa (PRL) została podporządkowana politycznie i gospodarczo powojennemu mocarstwu Związkowi Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR), które narzuciło nowym władzom krajowym „socjalistyczny" ustrój polityczny i gospodarczy. Duże zmiany polskich granic spowodowały masową repatriację ludności z dawnych terenów wschodnich na odzyskane tereny zachodnie.

W końcowym okresie II wojny światowej Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego (PKWN)175 ogłosił 22 lipca 1944 r. w Chełmie odezwę nazwaną „Manifestem lipcowym"176. Odezwa ta m.in.: negowała legalność rządu Rzeczpospolitej Polskiej na uchodźstwie oraz narzucała podstawę władzy państwowej przekazać Krajowej Radzie Narodowej (KRN)177. W dniu 19 lutego 1947 r. została uchwalona ustawa konstytucyjna178 o ustroju i zakresie działania najwyższych organów RP (oparta na Manifeście PKWN i nowo-wprowadzanym ustawodawstwie wzorowanym na ustroju ZSRR).

Ustawa sejmowa z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej doprowadziła do zniesienia jednostek samorządu terytorialnego i przekazania ich kompetencji terenowym radom narodowym i ich organom wykonawczym.

Uchwała Sejmu Ustawodawczego z 22 lipca 1952 r.179 (tzw. konstytucja lipcowa) postanawiała m. in. że: Polska Rzeczypospolita Ludowa (PRL) jest republiką ludu pracującego; naczelnym organem władzy państwowej będzie jednoizbowy sejm i Rada Państwa jako kolegialna głowa państwa; naczelnym organem administracji państwowej będzie Rada Ministrów; terenowymi organami władzy państwowej będą rady narodowe. Nowelizacja z 10 lutego 1976 r. konstytucji lipcowej przyniosła zapis o przewodniej roli PZPR w budowie socjalizmu oraz o umacnianiu przyjaźni i współpracy z ZSRR.

W ramach reformy administracyjnej kraju w latach 1972-1975 prezydenci miast od 1973 r. uzyskali władzę terenowych organów administracji państwowej. W związku z

likwidacją w 1975 r. trójstopniowego podziału kraju na województwa, powiaty i gminy oraz utworzeniu nowych 49 województw (Płock ponownie został miastem wojewódzkim)180.W lipcu 1983 r. ukazała się Ustawa o systemie rad narodowych i samorządu terytorialnego181, natomiast w kwietniu 1984 r. – Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie zasad organizacji i funkcjonowania terenowych organów administracji państwowej182.

W początkowym okresie PRL-u powstało kilka fasadowych partii politycznych, jednakże wskutek sfałszowanych wyborów wygrała i rządziła krajem Polska Partia Robotnicza (PPR) przekształcona później w Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą (PZPR). W praktyce w kraju funkcjonował system jednopartyjny. W latach 1945-1974 Płock był miastem powiatowym w województwie warszawskim, natomiast w latach od 1975 r. do 1989 r. funkcjonował jako siedziba województwa płockiego183. W końcu lat sześćdziesiątych podzielono miasto na 7 dzielnic statystycznych, w latach siedemdziesiątych – na 11 dzielnic, zaś w latach osiemdziesiątych – na 13 osiedli mieszkaniowych oraz 3 obszary przemysłowe: Petrochemia, Kostrogaj Przemysłowy oraz FMŻ (Kostogaj Południowy).

***

W związku ze stosunkowo małym zniszczeniem Płocka w czasie działań II wojny światowej, z wyjątkiem zburzenia dwóch mostów przez Wisłę, stoczni rzecznej, teatru miejskiego, dworca PKP i dzielnicy Radziwie, w pierwszym powojennym okresie skoncentrowano się na realizacji prac naprawczych i remontowych w budownictwie mieszkaniowym. W wyniku niskich temperatur w końcu wojny większość sanitarnych instalacji wewnętrznych uległa rozszczelnieniu.

Najważniejszym zadaniem było zapewnienie mieszkańcom wody i elektryczności oraz uruchomienie fabryk, szkół, szpitala i pozostałych obiektów użyteczności publicznej. W pierwszej kolejności uruchomiono elektrownię w Radziwiu i ujęcie wody Rybaki z Wisły. W końcu stycznia 1945 r. rozpoczęły działalność Płockie Wodociągi184, w 1947 r. przeprowadzono modernizację i rozbudowę ujęcia wody Rybaki185. W lutym 1945 r. reaktywowano energetykę płocką uruchomiając elektrownię w Radziwiu, w 1951 r. utworzono Zakład Sieci Energetycznych Płock. Most drogowo-kolejowy przez Wisłę odbudowano dopiero w 1950 r. Z uwagi na brak środków finansowych, technicznych i fachowych realizowano niewiele nowych inwestycji.

W 1948 r. oddano do eksploatacji przy Al. Jachowicza dworzec autobusowy dla komunikacji międzymiastowej i podmiejskiej. Przedwojenny zakład rzeźnia po połączeniu się z wytwórnią konserw przekształcił się w Płockie Zakłady Mięsne. Dwa odbudowane warsztaty stoczniowe zostały połączone w jedno przedsiębiorstwo, od 1951 r. działały pod nazwą Płockie Stocznie Rzeczne186.

Po okresie początkowego zastoju gospodarczego miasto w latach 50. zaczęło się uprzemysławiać i rozbudowywać, podjęto m.in. decyzję o budowie nowej fabryki maszyn rolniczych w południowej części Kostrogaju w rejonie ul. Otolińskiej, tj. Fabryki Maszyn Żniwnych187. Realizacja tej inwestycji w PRL rozciągnęła się na kilka etapów188. W 1951 r. w wyniku połączenia Rejonowej Tuczarni Drobiu i Eksportowej Zbiornicy Jaj powstały Zakłady Jajczarsko-Drobiarskie. W 1953 r. przy nadbrzeżu portowym w Radziwiu wybudowany został dla Zakładów Zbożowo-Młynarskich

elewator zbożowy z żelbetowymi silosami o przekroju kwadratowym, który w latach 1968-1970 został rozbudowany o nowe silosy o przekroju kołowym. Na przełomie lat 60. i 70. w nowej dzielnicy Kostrogaj Przemysłowy wybudowano m.in. Centralę Rybną, Płockie Zakłady Owocowo-Warzywne, Bazę Miejskiej Komunikacji Autobusowej oraz kompleks magazynów handlowych dla sieci sklepów Miejskiego Handlu Detalicznego (MHD), sklepów Spółdzielni Społem, itp.

***

Ogromne przyśpieszenie w rozwoju miasta nastąpiło wraz z decyzją centralnych władz państwowych z końca 1959 r. o budowie w Płocku Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych. MZRiP w wyniku sukcesyjnej rozbudowy w okresie PRL – to duża liczba instalacji rafineryjnych i petrochemicznych z magazynami płynnych surowców oraz po przeróbce produktów płynnych i gazowych189. MZRiP jako przedsiębiorstwo państwowe przed procesami restrukturyzującymi i prywatyzacyjnymi zatrudniało ponad 10 tys. pracowników.

Wcześniej powołano Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągu Naftowego Przyjaźń w Budowie (PERN)190, podlegające początkowo Centrali Produktów Naftowych (CPN). Później PERN się usamodzielnił. W latach 1973-1976 wybudowano Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego Cotex191 przy ul. Granicznej, które dosyć szybko znalazły rynki zbytu w kraju i zagranicą. Przedsiębiorstwo w latach świetności zatrudniało ponad 2000 pracowników, przede wszystkim kobiet. W 1974 r. oddano do eksploatacji oczyszczalnię ścieków w Maszewie, kolejna jej rozbudowa nastąpiła w 1986 r. W 1981 r. uruchomiono pierwsze ujęcia wód wgłębnych w Borowiczkach.

***

W 1958 r. powołano dwie spółdzielnie mieszkaniowe, które w 1965 r. połączyły się i utworzyły Płocką Spółdzielnię Mieszkaniową, która w latach późniejszych przyjęła nazwę: Płocka Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa (PSML-W) i jest dzisiaj nadal największą jednostką spółdzielczą w mieście192. W okresie późniejszym powstały kolejne spółdzielnie mieszkaniowe, jak: Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa (1979 r.), Międzyzakładowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Chemik (1981 r.), Młodzieżowa Spółdzielnia Mieszkaniowa (1982 r.), Własnościowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Budowlani (1987 r.) i inne mniejsze. Można stwierdzić, że płockie budownictwo wielorodzinne w okresie PRL powstało głównie w wyniku aktywności spółdzielczości mieszkaniowej. W miarę upływu lat coraz większe znaczenie odgrywało budownictwo indywidualne.

***

W zakresie szkolnictwa w okresie wczesnego PRL stosunkowo szybko wznowiono działalność szkół podstawowych i funkcjonowanie szkół średnich, tj. Liceum im. Marszałka Stanisława Małachowskiego193 i Liceum im. Władysława Jagiełły194 oraz Szkoły Handlowej, stanowiącej kontynuację Szkoły Niedzielno-Handlowej z 1868 r. W początkowych latach powojennych wybudowano Technikum Mechanizacji Rolnictwa przy ul. Padlewskiego i kompleks Zasadniczej Szkoły Metalowej przy al. Kilińskiego.

W 1959 r. utworzono Studium Nauczycielskie. W latach 1962-1965 powstały

nowe obiekty Technikum Ekonomicznego przy ul. Nowowiejskiego stanowiące kontynuację czteroletniego Gimnazjum Handlowego i dwuletniego Liceum Handlowego. Obecnie funkcjonuje jako Zespół Szkół Ekonomiczno-Kupieckich im. L. Krzywickiego. W połowie 1964 r. zakończono budowę Szkoły Rzemiosł Budowlanych Petrobudowy przy ul. Ignacego Mościckiego, obecnie Zespół Szkół Budowlanych Nr 1. W latach 1963-1965 wybudowano Technikum Chemiczne dla potrzeb MZRiP, które dziś po modernizacji funkcjonuje jako Zespół Szkół Centrum Szkoleniowe im. Ignacego Łukasiewicza. W 1970 r. uruchomiono III Ogólnokształcące Liceum im. Marii Dąbrowskiej przy ul. Łukasiewicza. W 1968 r. w Radziwiu przy ul. Kolejowej 6 Kuratorium utworzyło Technikum Budowlane i Zasadniczą Szkołę Budowlaną. W tymże roku w obiektach dawnej Szkoły Ochotniczych Hufców Pracy (OHP) przy ul. Zglenickiego w Płocku Białej utworzono kolejną Szkołę Budowlaną Petrobudowy (Zespół Szkół Budowlanych Nr 2)195, która w okresie późniejszym zmieniała nazwę i profil nauki – „Kształtowanie Środowiska".

W roku akademickim 1967/1968 utworzono Filię Politechniki Warszawskiej196. Filia początkowo funkcjonowała w obiekcie wybudowanym dla Technikum Elektrycznego przy Al. Jachowicza, później – od 1973 r. głównie w kompleksie Gmachu Głównego przy ul. Łukasiewicza197. Nowy kompleks obiektów technikum elektrycznego powstał przy ul. Narodowych Sił Zbrojnych (szkoła przyjęło nazwę Technikum Elektryczne im. Marii Curie Skłodowskiej). W okresie PRL formy organizacyjne szkolnictwa powszechnego, średniego i wyższego były dostosowywane do aktualnych potrzeb, stąd szkoły pedagogiczne, mechaniczne, budowlane, chemiczne, elektryczne, medyczne, rolnicze, ekonomiczne i ogólne w różnych okresach przyjmowały różne nazwy (i numery).

W okresie PRL powstały liczne nowe instytucje kultury: Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego198, Miejska Biblioteka Publiczna199, Biuro Wystaw Artystycznych (przekształcone w III RP w Płocką Galerię Sztuki)200, Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki, Młodzieżowy Dom Kultury201, Spółdzielczy Dom Kultury, Harcerski Zespół Pieśni i Tańca „Dzieci Płocka"202, Płocka Grupa Plastyków „Rama 79"203, itp. Ponadto swoją działalność z okresu międzywojennego kontynuowały: Muzeum Mazowieckie204, Muzeum Diecezjalne205 i Towarzystwo Naukowe Płockie206.

W prasie lokalnej207 wśród wielu tytułów prasowych wyróżnił się „Tygodnik Płocki", który w połowie lat 80. wydawał ok. 55 tys. egzemplarzy. Do grona wybitnych działaczy kultury w Płocku, którzy w okresie PRL zaistnieli na krajowej niwie zalicza się: muzykologa Wacława Lachmana208, małżeństwo awangardowe w wielu dziedzinach sztuki – Franciszka i Stefana Themersonów209, druha Wacława Milke (założyciela zespołu „Dzieci Płocka") oraz urodzonych w Płocku: poetę Władysława Broniewskiego i aktorkę-piosenkarkę Mirę Zimińską-Sygietyńską.

Władze administracyjne m. Płock i województwa płockiego w okresie PRL:

W pierwszych dwóch latach PRL władzę w mieście sprawowali: przewodniczący konspiracyjnej Rady Miejskiej Franciszek Kozłowski (VIII 1944 – II 1945) i prezydent Franciszek Kozłowski (1945–1946). Od 1946 r. do 1972 r. funkcję przewodniczącego Prezydium Miejskiej Rady Narodowej pełnili: Stefan Pernej (1946-1948)210, Alfred

Giżyński (1946-1948)211, Stanisław Flaczyński (1949-1952)212, Józef Chlebicki (1952-1960), Henryk Białczyński (1960-1965)213, Robert Lipowski (1965-1967), Marian Woźniak (1967-1970)214, Kazimierz Janiak (1970-1972)215 i Zbigniew Hibner (1972)216. Natomiast funkcję prezydenta sprawowali: Zbigniew Hibner (9-15 XII 1972), Henryk Rybak (1973-1981)217, Janusz Majewski (1981-1986)218 i Marian Rodzeń (1986-1989)219. W okresie od 1975 r. do 1989 r. funkcję wojewody województwa płockiego pełnili: Kazimierz Janiak (1975-1977), Karol Gawłowski (1977-1980) i Antoni Bielak (1980-1989)220.

Kalendarium wydarzeń w Płocku w okresie PRL prezentują autorzy „*Z dziejów budownictwa Płocku*" (Płock 2008)221 oraz autorzy wydawnictwa encyklopedycznego pt. *Płock od A do Z w tysiącletnich dziejach* (Płock 2010)222.

Miasto w okresie III Rzeczpospolitej Polskiej

W końcu 1989 r. po uzyskaniu niezależności i sukcesywnym tworzeniu się Rzeczpospolitej (III RP)223, wskutek rozpoczęcia przekształceń polityczno-ustrojowych polegających na wprowadzeniu pluralizmu politycznego i zasad demokratycznego państwa prawa, zmieniał się w kraju system ekonomiczny. Powstawały nowe realia społeczno-gospodarcze i prawno-własnościowe. W ramach reformy administracyjnej kraju, wprowadzonej ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym224 oraz ustawą z dnia 22 marca 1990 r. o terenowych organach administracji ogólnej225, utworzono dwa stopnie administracji terenowej: rządowy i samorządowy. O ile województwo było jednostką podziału terytorialnego dla wykonywania zadań administracji rządowej, to gmina stanowiła podstawową jednostkę samorządu terytorialnego.

Na podstawie ustaw z 1998 r., tj.: *Ustawy z 5 kwietnia o samorządzie powiatowym*226 oraz *Ustawy z 24 lipca o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa*227 Płock przestał być miastem wojewódzkim. Miasto od stycznia 1999 r. funkcjonuje jako gmina na prawach powiatu (należy do miast popularnie nazywanych „powiatami grodzkimi)"228. W Płocku znajduje się siedziba zarządu powiatu płockiego ze starostą na czele. Powiaty wykonują zadania publiczne o charakterze ponad gminnym.

W związku z przyjęciem reguł gospodarki rynkowej, upodmiotowieniu społeczności lokalnych oraz reaktywowaniu gminnej samorządności wypracowywano nowe metody planowania społeczno-gospodarczego oraz zarządzania, i to na wszystkich szczeblach struktur administracyjnych: na poziomie gminy, powiatu, województwa i kraju.

W dniu 17 października 1992 r. uchwalona została ustawa zasadnicza tzw. „ mała konstytucja"229, która określiła: wzajemne stosunki między władzą ustawodawczą i wykonawczą RP oraz dotyczyła samorządu terytorialnego. Wprowadziła system rządów mieszanych (parlamentarno-prezydenckich): powierzono władzę ustawodawczą sejmowi i senatowi; władzę wykonawczą – prezydentowi i rządowi; władzę sądowniczą –

niezawisłym sądom. Po ośmiu latach prac przygotowawczych w dniu 2 kwietnia 1997 r. Zgromadzenie Narodowe uchwaliło nową konstytucję, którą naród zaakceptował w referendum 25 maja 1997 r., natomiast w życie weszła 17 października 1997 r.230 Konstytucja ta zawiera: *założenia ustroju politycznego i gospodarczego; zasady parlamentarnej formy rządów; państwa prawa; społecznej gospodarki rynkowej; pluralizmu politycznego; reguluje relacje państwa z Kościołami i związkami wyznaniowymi; zgodnie z jej postanowieniami władza w państwie należy do narodu reprezentowanego w sejmie, senacie, samorządach terytorialnych i pracowniczych.* Ponadto w konstytucji potwierdzono podział władzy na ustawodawczą (sejm i senat), wykonawczą (prezydent i rząd) i sądowniczą; przyjęto też, że prezydent, rząd i parlament mają zrównoważoną pozycję w systemie władzy.

Dla zagwarantowania odzyskanej niepodległości i realizacji szybkiego rozwoju gospodarczego władze państwowe rozpoczęły działania w celu przystąpienia Polski do zachodnich struktur wojskowych i gospodarczych. W marcu 1999 r. Polska została przyjęta do Paktu Północnoatlantyckiego (NATO)231 a 1 maja 1995 r. znalazła się w Unii Europejskiej232.

W latach 1989-1998 Płock był miastem wojewódzkim, natomiast od 1999 r. funkcjonuje w województwie mazowieckim jako miasto na prawach powiatu. W dniu 7 maja 1991 r. Rada Miasta Płocka podjęła uchwałę o „Wielkim Reprezentacyjnym Herbie Płocka”233.

W związku z tym, że do końca 2014 r. obowiązywał w województwie mazowieckim podział statystyczny na pięć podregionów, Płock był włączony do podregionu ciechanowsko-płockiego234, natomiast od 2015 r., gdy funkcjonuje podział województwa na 8 podregionów – miasto statystycznie należy do podregionu płockiego. Płock aktualnie sąsiaduje z gminą wiejsko-miejską w Gąbinie oraz gminami wiejskimi w Słupnie, Łącku, Nowym Duninowie, Starej Białej i Radzanowie. Od 2016 r. miasto stanowi główną część Obszaru Funkcjonalnego Miasta Płocka (OFMP)235, obejmującego powiaty gostyniński, płocki i sierpecki, z partnerstwem gmin: Stara Biała, Nowy Duninów, Łąck i Gąbin.

***

Wiodącą rolę w zarządzaniu gospodarką mieszkaniową wielorodzinną pełnią nadal spółdzielnie mieszkaniowe powstałe w PRL: Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa (PSML-W)236, Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa (MSM)237, Międzyzakładowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Chemik238, Młodzieżowa Spółdzielnia Mieszkaniowa 239 oraz Własnościowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Budowlani240. O ile w okresie PRL budownictwem wielorodzinnym zajmowały się przede wszystkim spółdzielnie mieszkaniowe, to w III RP tzw. „mieszkaniówkę” zaczęły też realizować Towarzystwa Budownictwa Społecznego (TBS), firmy developerskie, niektóre spółdzielnie mieszkaniowe oraz indywidualni inwestorzy. W końcu 1996 r. z inicjatywy Gminy Płock powstało Miejskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Społecznego (MTBS), które stało się dużym inwestorem budownictwa mieszkaniowego241. W 1998 r. Urząd Miasta Płocka powołał Agencję Rewitalizacji Starówki (ARS)242, natomiast w 2001 r. – Miejski Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej uzyskał strukturę

Towarzystwa Budownictwa Społecznego (MZGM-TBS)243.

***

Pierwszą liczącą się inwestycją kapitału zagranicznego w Płocku była budowa i uruchomienie w sierpniu 1991 r. zakładów Levi Strauss Poland, które wyspecjalizowały się szyciu ubrań dżinsowych244. Przedsiębiorstwo Jajczarsko-Drobiarskie przekształciło się w 1991 r. w Płockie Zakłady Drobiarskie Sadrob SA245 i początkowo były liczącą się w kraju firmą w branży drobiarskiej. Niestety późniejsze uwarunkowania ekonomiczne w tej branży spowodowały utratę samodzielności spółki. Przestały też funkcjonować w Płocku pozostałe firmy sektora spożywczego, m.in. zakłady mięsne i zakłady owocowo-warzywne. Z dużych przemysłowych firm na początku 2002 r. upadłość ogłosiła dziewiarska spółka Cotex, natomiast na jesieni 2003 r. przestała funkcjonować Cukrownia w Borowiczkach246.

Fabryka Maszyn Żniwnych w nowej ekonomicznej rzeczywistości powołała spółkę „Bizon", która jednakże w sytuacji braku krajowych zamówień i możliwości zakupów przez polskich rolników tanich częściowo wyeksploatowanych zagranicznych kombajnów, nie wytrzymała konkurencji z zagranicznymi firmami w tej branży. Obecnie na terenie po dawnej FMŻ działa międzynarodowa firma CNH Polska (maszyny rolnicze)247 oraz funkcjonują firmy przemysłowe, budowlane i produkcji materiałów budowlanych, w tym duże prywatne przedsiębiorstwo Budmat – Pokrycia Dachowe248. Dawna stocznia obecnie działa pod szyldem Centromost – Stocznia Rzeczna sp. z o.o.249

Specyficzne i zaskakujące reorganizacje w okresie III RP dotyczyły energetyki. W latach 1989-1993 Zakład Energetyczny Płock funkcjonował jako samodzielne przedsiębiorstwo państwowe. Następnie przedsiębiorstwo przekształcono w jednoosobową spółkę skarbu państwa o nazwie Zakład Energetyczny Płock SA. W końcu 1995 r. powstało 12 spółek z o. o. i spółka „matka", tj. Holding – Zakład Energetyczny Płock SA (Holding ZEP). Z początkiem 2005 r. Holding ZEP wszedł w skład Koncernu Energetycznego Energa SA, od połowy lipca 2007 r. funkcjonował jako Energa-Operator Oddział w Płocku250. Obecnie Energa Operator SA z siedzibą w Gdańsku – posiada oddziały w Gdańsku, Kaliszu, Koszalinie, Olsztynie, Płocku i Toruniu.

***

W północno-zachodniej części Płocka znajduje się obszar wielkoprzemysłowy. Na obszarze tym zlokalizowany jest głównie Zakład Produkcyjny Polskiego Koncernu Naftowego Spółki Akcyjnej (dawne MZRiP, później Petrochemia Płock SA)251. W związku z połączeniem się w 1999 r. Petrochemii Płock SA z Centralą Produktów Naftowych (CPN) i utworzeniem Polskiego Koncernu Naftowego – rzeczywiste zarządzanie PKN Orlen SA z Płocka zostało przeniesione do Warszawy.

W okresie III RP w Zakładzie Produkcyjnym PKN Orlen powstały nowe instalacje petrochemiczne oraz zbudowano nowoczesną ekologiczną elektrociepłownię. W ramach kolejnej restrukturyzacji PKN Orlen powołał odrębne spółki specjalistyczne, z których największe to: Orlen Projekt252, Orlen Asfalty253 i Orlen Gaz. PERN Przyjaźń z początkiem 1999 r. przekształcił się w jednoosobową spółkę Skarbu Państwa254.

Nastąpiło też połączenie z Operatorem Logistycznym Paliw Płynnych sp. z o.o.255.

Od marca 2003 r. funkcjonuje spółka joint venture Basell Orlen Polyolefins sp. z o.o.256, która w trakcie ostatniej dekady stała się po PKN Orlen drugą jednostką w kraju produkującą petrochemikalia (polietylen i polipropylen). Instalacje tej spółki wybudowano przy wschodnim ogrodzeniu Zakładu Produkcyjnego. W 2004 w sąsiedztwie PKN Orlen wzdłuż ul. Długiej utworzono Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny SA (PPP-T SA)257.

***

Szkolnictwo podstawowe i średnie w III RP realizowało swoją działalność na bazie materialnej i organizacyjnej powstałej w okresie PRL. W ostatnich latach podstawowa zmiana dotyczyła likwidacji gimnazjów. W III RP utworzono dwie nowe uczelnie. W 1992 r. na terenie po dawnej jednostce wojskowej przy al. Kilińskiego powstała niepaństwowa uczelnia – Prywatna Wyższa Szkoła Zarządzania Bankowością. Od 1995 r. po znacznym zwiększeniu kierunków kształcenia funkcjonuje jako Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica (SWPW). W 1999 r. na bazie dwóch kolegiów nauczycielskich utworzono Państwową Wyższą Szkołę Zawodową (PWSZ), która ostatnio zmieniła nazwę na Mazowiecką Uczelnię Publiczną (MUP).

Według danych statystycznych w roku szkolnym 2021 r. w samorządowych placówkach uczęszczało – 19704 dzieci i uczniów; do miejskich przedszkoli uczęszczało – 3835 dzieci w wieku 3-6 lat; funkcjonowały też – 137 oddziały przedszkolne. Edukacją przedszkolną w placówkach samorządowych zostało objętych ok. 84% dzieci w wieku przedszkolnym.

„Płock w 2022 r. jest organem prowadzącym dla 68 szkół i młodzieży: 25 przedszkoli; 18 szkół podstawowych obwodowych; 3 placówek specjalnych; 4 szkół branżowych I stopnia; 5 techników, 6 liceów ogólnokształcących; 1 szkoły artystycznej (Ogólnokształcąca Szkoła Muzyczna I II stopnia); 2 poradnie psychologiczno-pedagogiczne; 2 placówki wychowania poza szkolnego;1 liceum dla dorosłych; bursy” 258.

W okresie III RP funkcjonuje nadal większość instytucji kultury z okresu PRL, tj. Towarzystwo Naukowe Płockie, Teatr Dramatyczny, Książnica Płocka, Muzeum Mazowieckie, Muzeum Diecezjalne, Płocka Orkiestra Kameralna, Płocka Galeria Sztuki, Młodzieżowy Dom Kultury, Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki, Spółdzielczy Dom Kultury, Harcerski Zespół Pieśni i Tańca „Dzieci Płocka”, Zespół Pieśni Tańca „Wisła”, itp. W różnorodnej prasie lokalnej nadal przewodzi „Tygodnik Płocki”.

Zmiana ustroju w 1989 r. spowodowała powstanie wielu partii politycznych, które ze zmiennym powodzeniem konkurowały między sobą w celu zdobycia władzy w kraju i w mieście: Polskie Stronnictwo Ludowe, Sojusz Lewicy Demokratycznej, Unia Wolności, Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe, AWS, Platforma Obywatelska, Prawo i Sprawiedliwość i inne.

Kalendarium wydarzeń w Płocku w latach III RP259 jako załącznik w *Dziejach Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020* opracowali: Krzysztof Kłodawski (okres:

1990-2005) i Michał Kacprzak (okres: 2006-2020).

Władze administracyjne m. Płock, powiatu płockiego, województwa płockiego i województwa mazowieckiego w III RP:

Prezydenci Płocka: Marian Rodzeń (1989-1990), Andrzej Drętkiewicz (1990-1995)260, Dariusz Krajowski-Kukiel (1995-1998)261, Stanisław Jakubowski (1998-2001)262, Wojciech Hetkowski (2001-2002),263 Mirosław Milewski (2002 – 13 XII 2010),264 Andrzej Nowakowski (13 XII 2010 – nadal)265.

Starostowie powiatu płockiego: Michał Ludwik Boszko (1999-2010)266, Piotr Zgorzelski (2010-2011)267, Mariusz Bieniek (2011-2021), Sylwester Ziemkiewicz (od 2021 r.);

Marszałkowie województwa płockiego: Jakub Leszek Chmielewski (1990-1994)268, Michał Ludwik Boszko (1994-1998).

Marszałkowie województwa mazowieckiego: Zbigniew Kuźmiuk (1999-2002), Adam Krzysztof Struzik (2002 – nadal)269;

Wojewodowie województwa płockiego: Jerzy Wawszczak (1990-1994)270, Krzysztof Kołach (1994-1997)271, Andrzej Drętkiewicz (1997-1998).

Wojewodowie województwa mazowieckiego: Antoni Pietkiewicz (1999-2001), Leszek Mizieliński (2001-2006), Tomasz Koziński (2006-2007), Jacek Sasin (2007), Jacek Kozłowski (2007-2015), Zdzisław Sipiera (2015-2019), Konstanty Radziwiłł (od końca 2019 r.).

1. **Część II**

2. ZARYS HISTORII PŁOCKIEJ URBANIZACJI PRZESTRZENNEJ

3.

4. WPROWADZENIE

1. Rozwój miasta zazwyczaj wykazuje trwałość form przestrzennych. Określone drogi, place, obiekty mostowe, budynki, kompleksy budynków, kolonie mieszkalne, osiedla miejskie czy dzielnice pełnią określone funkcje urbanistyczne272 oraz mają charakter historyczny i zabytkowy, stąd stanowią istotną wartość społeczno-materialną. Budowle i obiekty kubaturowe wraz z infrastrukturą komunikacyjną w tysiącletniej historii Płocka zgrupowane były w różnych formach i układach terenowo-organizacyjnych, poczynając od grodu, poprzez przygrodzie, podgrodzia, zespoły osadnicze, osady, przedmieścia, dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe oraz osiedla

spółdzielcze – aż do czasów współczesnych, w których lewobrzeżne i prawobrzeżne osiedla tworzą zamieszkały obszar miasta.

1. Początki urbanistyki przestrzennej273 i planowania przestrzennego274 w Płocku sięgają okresu wczesnego średniowiecza. Do grona zasłużonych prekursorów w tej dziedzinie należy zaliczyć decydentów lokalizacji grodu warownego na Wzgórzu Tumskim i aglomeracji płockiej275 na obecnym placu Narutowicza oraz realizatorów w okresie wczesnego średniowiecza kolejnych etapów lokacji miasta na prawie niemieckim276. Nowoczesne planowanie przestrzenne Płocka rozpoczęło się na przełomie XVIII i XIX w., gdy trzej pruscy geometrzy opracowali „plany regulacji" miasta277.

1. W wyniku działań inspiracyjnych kolejnych władz miasta dużą aktywnością urbanistyczną wykazało się wielu planistów, geodetów, drogowców, architektów i urbanistów jako autorów kolejnych planów zagospodarowania przestrzennego miasta, jego dzielnic, osiedli, kolonii i zespołów zabudowy miejskiej (w tym małych kompleksów mieszkalnych)278.

2.

URBANIZACJA W OKRESIE PIASTOWSKIM ORAZ W LATACH I RP

W procesie tworzenia się średniowiecznej płockiej aglomeracji w okresie piastowskim oraz w latach Rzeczypospolitej Obojga Narodów wyróżnia się następujące fazy rozwoju przestrzennego miasta:

1. 1/ Gród warowny powstał w drugiej połowie X w. na niezaludnionym terenie cypla skarpy wiślanej (obecnie nazywanego płockim Wzgórzem Tumskim) – w pobliżu ówczesnej przeprawy przez Wisłę w obszarze pomiędzy ważnymi plemiennymi grodami północnej części ziemi mazowieckiej: Słupna, Proboszczewic i Brudzenia Dużego. Po ustaleniu lokalizacji grodu natychmiast przystąpiono do budowy wałów drewniano-ziemnych. Dotychczas nie odkryto na Wzgórzu Tumskim śladów pogańskiego ośrodka kultu, stąd sugestie z okresu obchodów tysiąclecia polskiej państwowości o „uroczysku pogańskim" – nie zostały potwierdzone w odkryciach archeologicznych279. Ponadto Maciej Trzeciecki podważa też przyjmowany do niedawna pogląd o podziale przestrzennym

Wzgórza Tumskiego na gród i przygrodzie (zamieszkałe przez rzemieślników, czeladź i kupców). Równocześnie należy założyć, że na tym terenie początkowo powstały drewniane obiekty mieszkalne i gospodarcze dla budowniczych i załogi zobowiązanej do obrony grodu.

1. 2/ Wczesna płocka aglomeracja osadnicza z przełomu X i XI w. stanowiąca połączenie grodu warownego ufortyfikowanego wałem drewniano-ziemnym i osady przygrodowej dla ludności rzemieślniczo-kupieckiej – ulokowanej na północ od grodu wzdłuż krawędzi skarpy wiślanej przy trakcie Dobrzyń – Czerwińsk280 (początkowo w południowej części obecnego placu Narutowicza)281 oraz punktowego skupiska osadniczego obsługującego przeprawę przez Wisłę.
1. 3/ Wczesnośredniowieczna aglomeracja osadnicza w okresie od XI w. do pocz. XII w. składająca się z ufortyfikowanego grodu i osady przygrodowej w południowej części placu Narutowicza, powiększonej wzdłuż szlaku handlowego Dobrzyń - Czerwińsk po jego południowo-zachodniej (na placu Narutowicza) i północno-wschodniej stronie (wzdłuż obecnej ul. Kościuszki w kierunku cypla „Górki")282 oraz z peryferyjnego punktowego skupiska osadniczego za jarem pod obecną ul. Teatralną (w rejonie obecnego LO „Małachowianka”), jak również skupiska obsługującego przeprawę przez Wisłę. W tym okresie gród był siedzibą kolejno: dowódców piastowskich, władcy księstwa, państwa oraz biskupów. Wraz z upływem czasu na terenie grodu powstawały na Wzgórzu Tumskim drewniane, a potem kamienne i ceglane obiekty kościelne i zamkowe. Pierwszy istotny rozwój budownictwa płockiej aglomeracji okresu przedlokacyjnego nastąpił w okresie od 1037 r. do 1047 r., za panowania księcia Miecława w ustanowionym samodzielnym państwie obejmującym głównie tereny obecnego Mazowsza ze stolicą w Płocku283. Intensywna rozbudowa płockiej aglomeracji nastąpiła w okresie, gdy Władysław Herman jako książę Mazowsza panował w Płocku w latach od 1054 r. do 1079 r., a następnie zarządzał całym państwem z Płocka – w latach 1079-1102 (wówczas

poza dworami ówczesnych możnowładców powstały rezydencje przedstawicieli krajów sąsiednich)284. W tym czasie dla potrzeb obsługi ówczesnych władz świeckich i duchownych utworzono w okolicy płockiej aglomeracji osadniczej wsie służebne: Rybaki, Winiary, Świniary, dwukrotnie Kuchary, Drwały, Tokary, Łagiewniki, Cieśle, Kobierniki, Szewce, Konary, Woźniki i Sanniki285. W tym czasie powstawały wyspecjalizowane warsztaty rzemieślnicze, nawiązywały się rozliczne kontakty handlowe. Osada uzyskała charakter rzemieślniczo-handlowy.

1. 4/ Płockie osadnictwo przedlokacyjne od pierwszej połowy XII w. do pierwszej połowy XIII w. to: gród jako siedziba kolejnych książąt mazowieckich i biskupów; osada przygrodowa powiększona po stronie północnej w kierunku jaru pod obecną ul. Teatralną (objęła teren prawie całego dzisiejszego placu Narutowicza); rejon osadnictwa po stronie północno-wschodniej – wzdłuż obecnej ul. Kościuszki w kierunku kościoła św. Dominika z 1234 r.; niewielkie skupisko osadnicze po stronie północno-zachodniej w rejonie kościoła św. Michała Archanioła z ok. 1240 r.286 (pomiędzy dzisiejszymi ulicami Małachowskiego i Piekarską) oraz skupisko przy przeprawie wiślanej „Stara Przystań” (na wprost od ówczesnych wysp biskupiej i książęcej).

1. 5/ Zabudowa płockiej aglomeracji w latach od drugiej połowy XIII w. do początku XIV w. utworzone w wyniku przywileju lokacyjnego z 1237 r.287, nadanego przez biskupa Piotra I Półkozicza obejmowała: gród warowny będący nadal siedzibą książąt mazowieckich i biskupów; osadę „biskupią" (rejon placu Narutowicza) ufortyfikowaną wałem drewniano-ziemnym; osadę „książęcą" wzdłuż ul. Kościuszki do kościoła św. Dominika (nieufortyfikowaną); skupisko w rejonie kościoła św. Michała Archanioła oraz skupisko targowo-rybackie Rybaki przy przeprawie wiślanej.

1. 6/ Płock w okresie od lat 20. XIV w. do trzeciej ćwierci XVI w. składał się: z murowanego zamku książęcego z obiektami sakralnymi na Wzgórzu Tumskim (siedziba książąt płockich i biskupów) ufortyfikowanego murem obronnym; osady „biskupiej" z rynkiem kanonicznym ufortyfikowanej wałem drewniano-

ziemnym (nazywanym wówczas „Starym Miastem”); z osady Nowego Miasta („książęcego") z rynkiem miejskim (dziś Starym Rynkiem) ufortyfikowanej wałem drewniano-ziemnym; z rozproszonej zabudowy wzdłuż początku obecnej ul. Kościuszki (na terenie spalonej przez najeźdźców pierwszej osady książęcej) oraz osady rybacko-portowo-targowej. W 1322 r. książę Wacław powiększył granice Płocka, przyłączył do miasta tereny przyległe do wsi Niegłosy oraz obszar od ujścia rzeki Brzeźnicy wzdłuż jej brzegów do drewnianego kościoła św. Marcina. Ponadto miasto przestało być częściowo własnością biskupią.

1. Na przemiany przestrzenne i urbanizację miasta ogromny wpływ posiadała lokacja chełmińska288 w XIV w. oraz jej późniejsze potwierdzenia. Lokacja ta rzutowała na miejskie zagadnienia demograficzne, ekonomiczne, społeczne i prawne. W wyniku lokacji chełmińskiej nastąpił podział części Płocka (obecnej części Starówki wokół Starego Rynku) na określone stypizowane jednostki, co praktycznie było elementem planowania przestrzennego289. W tym okresie, po wydzieleniu terenów kościelnych i przy murach warownych oraz rynku (70 x 140 m) obszar nowego miasta podzielono na 9 prostokątów o wymiarach ok. 70 x 140 m (razem z ulicami), a następnie na mieszczańskie działki własnościowe o wymiarach 14,40 m szerokości i ok. 57,00 m długości (powierzchnia ok. 830 m^2)290. Wobec powyższego można stwierdzić, że początki urbanistyki przestrzennej i planowania przestrzennego w Płocku sięgają okresu wczesnego średniowiecza. Do grona zasłużonych prekursorów w tej dziedzinie należy więc zaliczyć realizatorów kolejnych lokacji miasta na prawie niemieckim291.

1. Płock średniowieczny od 1356 r. do 1370 r. stanowił lenno króla Kazimierza Wielkiego. W tym okresie Nowe Miasto („książęce") wokół obecnego Starego Rynku zostało powiększone w kierunku jaru przebiegającego wzdłuż obecnej ul. Okrzei oraz połączone z osadą biskupią. Gród warowny i płocka aglomeracja osadnicza zostały otoczone wysokim murem z basztami. Osada miejska została otoczona fosą i murem obronnym o długości ok. 1700 m i wysokości 9 m, z basztami co ok. 33 m. Osada posiadała trzy bramy miejskie oraz była połączona mostkiem nad fosą z zamkiem książęcym, który dodatkowo został wzmocniony drugim murem. Równocześnie zasypano jar oraz zlikwidowano wał drewniano-ziemny wzdłuż obecnej ul. Teatralnej, który oddzielał osadę biskupią od książęcej, stąd podstawowa zabudowa

ówczesnej osady miejskiej znalazła się wewnątrz murów warownych. Wewnątrz murów znalazła się też dzielnica żydowska, która powstała w północno-wschodniej części osady (w sąsiedztwie bramy bielskiej).

1. Granice Płocka, ustalone przez króla Kazimierza Wielkiego w 1361 r., stworzyły rozproszony przestrzenny układ urbanistyczny średniowiecznego miasta, obejmujący rozległe tereny rolnicze: od rzek Wisły i Brzeźnicy do granic wsi Trzepowo, Kostrogaj, Podolszyce i Ośnica292. W ocenie prezesa TNP Jakuba Chojnackiego (1922-2006) i wieloletniego dyrektora Muzeum Diecezjalnego w Płocku ks. Tadeusza Żebrowskiego (1925-2014) ówczesna zwarta staromiejska zabudowa wokół dwóch placów handlowych: placu biskupiego (Rynku Kanonicznego) i rynku mieszczańskiego (Starego Rynku) posiadała powierzchnię 14-20 ha (obszar o długości ok. 700 m i szerokości ok. 200-300 m).

1. W latach czterdziestych XV w. za czasów rządów księcia płockiego Władysława I (1426-1455) nastąpiła kolejna rozbudowa zamku. W 1435 r. nadał on miastu pełne prawo chełmińskie (wzorowane na magdeburskim). Zakończenie prac budowlanych na zamku nastąpiło ok. 1500 r. W pięć lat później za czasów panowania Zygmunta I Starego kompleks zamkowy został całkowicie zniszczony w wyniku dużego pożaru. W 1564 r. w Płocku było ok. 600 domów293, natomiast w 1578 r. mieszkało ok. 5 tysięcy osób (Ilustracja). Okres prosperity miasta zakończył się m.in. wskutek ogólnokrajowego kryzysu gospodarczego w końcu XVI w.

1. W kolejnym etapie rozwoju Płocka średniowiecznego pojawiła się zabudowa wzdłuż dawnych traktów – poza murem i fosą obronną (za bramami miejskimi), która z czasem w XVI w. utworzyła niewielkie osiedla nazywane przedmieściami. Uzyskały one nazwy wynikające z nazw bram miejskich, od których rozpoczynały się trakty w kierunkach Dobrzynia, Bielska i Wyszogrodu: „Przedmieście Dobrzyńskie", „Przedmieście Bielskie" i „Przedmieście Wyszogrodzkie" (wcześniej nosiło nazwę „Przedmieścia Grodzkiego"). Położona u stóp skarpy wiślanej przy przeprawie przez Wisłę osada rybacko-portowo-targowa nosiła nazwę „Stara Przystań". W okresie późniejszym w aglomeracji płockiej znalazły się: Nowa Przystań nad Wisłą, wieś Rybitwy i młyny pływaki na Wiśle oraz młyny nasiębierne na stawach przy ujściu Brzeźnicy294.

1. 7/ Płock w okresie od czwartej ćwierci XVI w. do przełomu XVIII/ XIX w. znalazł się w krytycznej sytuacji gospodarczej, co wynikało głównie z wojen szwedzkich, wojny z państwem moskiewskim i buntem kozaków na Ukrainie oraz licznych

pożarów i epidemii. W większości drewniana zabudowa mieszkalna w Płocku była przyczyną wielokrotnych pożarów, które niszczyły duże części miasta oraz dorobek kolejnych pokoleń. Największe klęski pożarowe odnotowano w latach: 1616 (wówczas spłonęło ponad 70% miasta), 1638, 1641, 1656 i 1757. Ogromne straty ludzkie miasto poniosło w końcu XVI w. oraz w XVII i XVIII w. w wyniku częstych zaraz (epidemii), które dziesiątkowały ludzi. Zarazy (tzw. „morowe powietrze") wystąpiły w latach: 1588, 1603, 1625, 1630, 1652, 1656, 1660, 1661, 1662, 1667, 1708, 1710 i 1734. Tylko dwie epidemie z 1603 r. i 1625 r. spowodowały zgony ok. dwóch tysięcy mieszkańców295.

1. Według Wawrzyńca z Wrzerzecza w 1603 r. Płock zawierał jeszcze 14 bogatych kościołów i kaplic. Po wojnie ze Szwecją w latach 1656-1657 pozostało w 1664 r.: *„domów mieszczańskich 36, żydowskich 7, szlacheckich i duchownych kilkanaście, mieszkańców tylko około tysiąca."* Według lustracji z 1725 r. (po zakończeniu wojny północnej w 1721 r.) w mieście pozostało tylko 64 domów drewnianych i 10 kamieniczek, w tym 5 mieszczańskich, 2 szlacheckie i 3 żydowskie oraz zamek w stanie ruiny.

2. Wielowiekowy spór pomiędzy samorządem miejskim a biskupem o prawo targu zakończył się dopiero w 1731 r., gdy rada miasta wygrała proces z kapitułą katedralną (znaczną część mieszkańców miasta stanowiło liczne duchowieństwo i jego służba). O stanie Płocka w 1742 r. świadczy inwentaryzacja, z której wynika, że w mieście było ok. tysiąc osób, które mieszkały w ok. 180 domach. Ówczesny regres miasta i województwa płockiego spowodował ich degradację gospodarczą i znaczne trwale obniżenie poziomu życia i kultury, znaczenie Płocka w skali kraju systematycznie malało.

    1. W końcowych latach I Rzeczypospolitej nastąpiła w Płocku pewna stabilizacja gospodarcza, co umożliwiło częściowe odbudowanie miasta po katastrofalnych zniszczeniach poprzedniej epoki. W 1777 r. w Płocku było już ok. 2300 mieszkańców, choć w 1782 r. – tylko 1411 osób296. Płock od końca XVI w. do 1793 r. w. trwał w średniowiecznym kształcie urbanistycznym, przez prawie 200 lat miasto upadało lub było w stanie stagnacji.

1. URBANIZACJA W OKRESIE ZABORÓW

2.

1. Gdy w wyniku II rozbioru Rzeczpospolitej Płock w 1793 r. znalazł się pod okupacją pruską – zaplanowano przekształcenie upadającego miasteczka w nowoczesne miasto pruskie297. Z informacji uzyskanych z opracowań pruskiego dyrektora regencji białostockiej Augusta C. Holsche wynikało, że Płock w 1800 r. liczył około 2,5 tys. mieszkańców, posiadał 11 kościołów, 389 domów, w tym 27 murowanych. Ważną rolę w przemianach przestrzennych miasta na przełomie XVIII i XIX w. odegrało planowanie przestrzenne. Powstało wówczas kilka projektów zasadniczo zmieniających istniejący układ przestrzenny Płocka, znacznie rozszerzający obszar miasta. Realizacja tych projektów zatarła nieco układ średniowieczny miasta. Pierwsze nowoczesne opracowania planistyczne dotyczące Płocka zostały wykonane przez pruskich geometrów: Aleksandra Göppnera298 (1793 r.), F. W. Schönwalda299 (1798 r.) i Schmida300 (1803 r.).

    1. Do realizacji przyjęto plan Schmida, który niestety nie uwzględnił historycznej urbanistyki średniowiecznego Płocka. Schmid zaprojektował nową dzielnicę opartą na układzie szachownicowym, którą zlokalizował na wschód od Starego Miasta, otoczonego wówczas murami obronnymi. Jej ośrodkiem stał się usytuowany na przedmieściu Wyszogrodzkim Plac Panieński (obecnie plac Obrońców Warszawy). Zaplanowano zlikwidowanie miejskich obwarowań urządzając w ich miejscu nowe ciągi uliczne, m.in. ulicę Szeroką (obecnie Kwiatka). Ważną osią zabudowy stała się nowa ulica o obecnej nazwie Tumska. Nasilenie rozbudowy miasta w czasach pruskich nastąpiło w latach 1803-1806301. W okresie Księstwa Warszawskiego kontynuowano realizację założeń urbanistyki pruskiej, w tym rozbierano pozostałości murów miejskich oraz murów wokół zamku na Wzgórzu Tumskim. Umożliwiło to sprawniejszą komunikację pomiędzy starą i nową zabudową, jednakże miasto pozbawione zostało cennych zabytków.

        - ***

    1. Intensywny rozwój Płocka nastąpił w okresie sto lat (1815-1915) trwającego zaboru rosyjskiego. Dopiero w tym czasie w pełni wdrożono propozycje planistyczne Schmida302. Dotychczasowa zabudowa staromiejska w wyniku rozebrania murów obronnych została

przekształcona w dzielnicę staromiejską. Wówczas na terenie wokół dawnego placu Panieńskiego powstała zabudowa nowej dzielnicy, stanowiąca początek obecnego osiedla Kolegialna. Stosunkowo szybki rozwój gospodarczy Płocka w pierwszym piętnastoleciu Królestwa Polskiego spowodował ożywiony ruch budowlany. Drewniana w większości zabudowa była sukcesywnie zamieniana na murowaną. Rozbiórka murów obronnych dostarczyła taniego surowca na budowę murowanych budynków. Równocześnie uruchomiono nowe cegielnie na obrzeżach miasta. W 1820 r. było 420 domów, w tym 120 drewnianych; natomiast w 1827 r. – 484 domów, w tym 127 drewnianych303.

1. Planem realizacyjnym przebudowy miasta i jego wykonaniem zajmował się głównie Ludwik Mahn. Na polecenie prezesa Komisji Wojewódzkiej gen. Floriana Kobylińskiego, pełniącego tę funkcję w latach 1816-1835, budowniczy województwa płockiego Ludwik Czechowski-Dallak304 dokonał w 1832 r. szereg regulacji w planie miasta i zaprojektował kolejne ulice i place. Według Anny Stogowskiej: „O ile przekształcenia przestrzenne Płocka należały do architektów pruskich, to jednak twórcami wielu budowli klasycystycznych byli Polacy, zwłaszcza architekci warszawscy”305.

1. ***

1. W drugiej połowie XIX w. w większości drewniany Płock szybko przekształcał się w miasto murowane, znacznie zwiększyła się też liczba jego mieszkańców. Ceglane budynki powstawały głównie na Starym Rynku i obecnym placu Narutowicza oraz w ulicach: Grodzkiej, Tumskiej, Kolegialnej, Więziennej (obecnie Sienkiewicza), Dominikańskiej (obecnie 1 Maja), Kościuszki i Królewieckiej. W 1859 r. ilość domów wynosiła 566, w tym 387 murowanych i 179 drewnianych306. Sukcesywnie zaczęły powstawać warsztaty rzemieślnicze związane z naprawą i produkcją maszyn rolniczych (m.in. zakłady Mojżesza Sarny i Augusta Borna)307. W tym czasie istniały też następujące zakłady przemysłowe: cegielnia, kaflarnie, zakład młynarski Gotfryda Reu, krochmalnia, browar Szyferów (Jar Brzeźnicy),

wytwórnia wódek, zakłady wyrobu świec, mydlarnie, itp.

1. Zabudowa miasta była ograniczona od strony południowo-zachodniej rzeką Wisłą, natomiast od północno-wschodniej – rowami, które powstały wzdłuż ówczesnych alej, później nazywanych Wielkimi Alejami. Obecnie stanowią one ciąg komunikacyjny składający się z al. Kilińskiego, Al. Jachowicza, Al. Kobylińskiego i ul. Topolowej. Tak zabudowany obszar miasta z przełomu XIX i XX wieku nazywany jest miastem kongresowym308. W rzeczywistości naturalne granice Płocka przebiegały wzdłuż rzek Wisły oraz Brzeźnicy i sąsiadowały z wioskami: Trzepowo, Niegłosy, Kostrogaj, Podolszyce i Ośnica.

    1. Na przełomie XIX i XX w. liczba domów drewnianych zaczęła się wyraźnie zmniejszać. Równocześnie niektóre manufaktury zaczęły przekształcać się w małe fabryczki. W rejonie ulic Tumskiej, Królewieckiej i Bielskiej powstała pierwsza płocka dzielnica przemysłowa. Do wybuchu I wojny światowej (1914-1918), pomimo dużych utrudnień wynikających z polityki ówczesnej Rosji carskiej w stosunku do tzw. „Kraju Nadwiślańskiego” (Królestwa Polskiego)309, obserwuje się stopniowy rozwój Płocka: gospodarczy, ludnościowy i cywilizacyjny.

URBANIZACJA W II RP

Okres dwudziestolecia międzywojennego dla Płocka to okres stagnacji, wynikający z peryferyjnego położenia i braku dogodnej komunikacji z ośrodkami przemysłowymi kraju oraz z trudnej sytuacji ekonomicznej i politycznej Polski. Próbą wybrnięcia z tej sytuacji był duży wzrost w mieście w latach 30. XX w. budownictwa komunikacyjnego (kolejowego i mostowego).

Początkowo w związku z brakiem polskich regulacji prawnych nadal obowiązywały

z konieczności w znacznej mierze dawne przepisy państw zaborczych, następnie w celu usunięcia piętna kultury zaborczej w obszarze miejskiej przestrzeni przystąpiono do „derusyfikacji" oraz „degermanizacji" krajobrazu polskich miast. Przejawem tych tendencji były nowe nazwy ulic oraz masowe rozbiórki cerkwi prawosławnych.

W dniu 13 grudnia 1920 r. na wspólnym posiedzeniu Rady Miejskiej i Magistratu Płocka podjęto wstępną decyzję o przyłączeniu do Płocka miejscowości leżących w promieniu 4 km od centrum miasta, a więc Radziwia, Grabówki, części Podolszyc, folwarku Niegłosy oraz osad położonych po prawej stronie Parowy, od Niegłos do Wisły, w taki sposób aby rzeczka Brzeźnica znalazła się na terytorium Płocka310.

W okresie II Rzeczypospolitej Polskiej Płock w wyniku formalnego przyłączenia w 1923 r. wsi Radziwie, położonej po lewej stronie rzeki Wisły311, powiększył swój obszar zabudowy. Przyłączenie Radziwia spowodowało wzrost obszaru miasta do 2600 ha. Od tego czasu miasto należy urbanistycznie traktować w układzie trzyczęściowym: obszar prawobrzeżny, obszar lewobrzeżny i rzeka Wisła w granicach miasta.

1. Kierunki przeobrażeń urbanistycznych i architektonicznych zostały wytyczone ustawą z 29 kwietnia 1925 r.312 oraz rozporządzeniem prezydenta RP o rozbudowie miast z 22 kwietnia 1927 r.313 W dniu 16 lutego 1928 r. ukazało się *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczpospolitej o prawie budowlanym i zabudowaniu osiedli*314*,* w którym określono przepisy w sprawie planów zabudowy i regulacji ogólno-budowlanych, w tym m.in. przepisy dotyczące pozwolenia na budowę, zgłoszenia robót budowlano-montażowych, parcelacji gruntów prywatnych315. W związku z kryzysem gospodarczym i powstałym zastojem w budownictwie mieszkaniowym w celu jego aktywizacji w dniu 24 marca 1933 r. uchwalono ustawę o ulgach dla nowowznoszonych budowli316, natomiast akt wykonawczy ogłoszono 7 czerwca 1934 r.317 Kolejna ustawa dotycząca prawa budowlanego i zabudowy osiedli ukazała się 14 lipca 1936 r.318 Na 16 miesięcy przed wybuchem II wojny światowej ukazało się *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 1938 r. o przygotowaniu w czasie pokoju obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej w dziedzinach regulacji i zabudowania osiedli oraz budownictwa publicznego i prywatnego*319*,* które zawierało szczegółowe postanowienia odnośnie: 1/ planów zabudowy miast i osiedli; 2/ zadrzewienia, zakrzewienia i obsiania trawą ciągów ulicznych; 3/ zabudowania działek; 4/ ogrodzenia; 5/ konstrukcji budynków; 6/ schronów przeciwlotniczych. Rozporządzenie te podpisali: Prezes Rady Ministrów i Minister Spraw Wewnętrznych Sławoj Składkowski i Minister Spraw Wojskowych Kasprzycki.

1. ***

1. Wybudowanie na początku dwudziestolecia międzywojennego jednotorowej linii kolejowej na trasie Kutno – Radziwie spowodowało w lewobrzeżnym Płocku utworzenie węzła PKP, współpracującego z budowanym portem rzecznym. Jednakże dopiero most drogowo-kolejowy przez Wisłę i linia kolejowa do Sierpca, wybudowane dopiero na rok przed napaścią hitlerowskich Niemiec, umożliwiły efektywne połączenie kolejowe Płocka zresztą kraju. Te komunikacyjne inwestycje nie zdążyły wyprowadzić Płocka ze stagnacji gospodarczej. Duży wzrost demograficzny w mieście spowodował zwiększone zapotrzebowanie na budownictwo mieszkaniowe320.

1. W 1916 r. Oskar Sosnowski321 opracował plan zagospodarowania przestrzennego Płocka, który w 1922 r. dostosował do aktualnych powojennych wymogów. W 1936 r. S. Chojnicki sporządził aktualną mapę Płocka. Rozwój przestrzenny i urbanistyczny miasta od początków jego dziejów zaprezentował geodeta Kazimierz Staszewski (1859-1941)322 w 1937 r. w wykładzie w Towarzystwie Naukowym Płockim. W latach 1935-1939 Władysław Wieczorkiewicz323 z Warszawskiego Urzędu Wojewódzkiego realizował pracę studialną *Plan zabudowania miasta*324. Wybuch II wojny światowej przerwał te prace. Według danych z 1938 r. miasto Płock z przedmieściem Radziwie miało 1 220 nieruchomości, na których znajdowało się 4 302 domy, w tym 3 002 domy murowane oraz 1 300 drewnianych325.

-
-

- **URBANIZACJA W OKRESIE W PRL**

-

Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne stanowi ważne ogniwo polityki działania państwa. W związku z wprowadzaniem w PRL zasad nowego ustroju (socjalistycznego) w 1946 r. uchylono część przedwojennych przepisów dotyczących

polityki przestrzennej, rozdzielono przepisy prawa budowlanego i prawa zagospodarowania przestrzennego, wprowadzono hierarchizację planów krajowych, regionalnych i miejscowych oraz zapoczątkowano powiązanie pomiędzy planowaniem przestrzennym a wytycznymi polityki gospodarczej państwa.

1. Przepisy o zagospodarowaniu przestrzennym zostały oparte na założeniu, że prawo do zabudowy jest prawem publicznym, wynikającym z ustaleń planów zagospodarowania przestrzennego. W PRL obowiązywała zasada łączenia funkcji strategicznego planowania przestrzennego z funkcjami operacyjnymi. To powodowało tworzenie planowania polegającego na założeniu „o samoistnej mocy sprawczej planów", niezależnie od ich charakteru i ujęcia. W ówczesnym systemie zarządzania funkcjonowała dyrektywa o niekwestionowanej nadrzędności zasad planowania przestrzennego na szczeblu krajowym w stosunku do szczebla wojewódzkiego i powiatowego czy gminnego – przy częstym pogwałcaniu prywatnej własności (m.in. ograniczenie właściciela w zakresie rozporządzania nieruchomością, rozszerzenie możliwości odebrania gruntu, zaniżaniu odszkodowawczych wypłat, itp.).

Ważnym dla zagadnień inwestycyjno-budowlanych w powojennej rzeczywistości były kolejne akty legislacyjne Sejmu oraz dekrety, rozporządzenia i zarządzenia władz centralnych. Pierwszym dekretem posiadającym wpływ na zagospodarowanie przestrzenne miast był dekret PKWN z 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, gdyż umożliwiał m.in. wykorzystanie majątków ziemskich w granicach miast podlegających parcelacji w celu zarezerwowania odpowiednich terenów pod ich rozbudowę (kolonie mieszkaniowe, ogródki działkowe, komunikacja publiczna, itp.)326.

*Dekret z dnia 2 kwietnia 1946 r. o planowym zagospodarowaniu przestrzennym kraju*327 oraz wydane w 1947 r. *Rozporządzenie Rady Ministrów o współdziałaniu władz w akcji planowego zagospodarowania przestrzennego kraju*328 spowodowało rozdzielenie przepisów prawa budowlanego i prawa zagospodarowania przestrzennego. Na mocy tego rozporządzenia urzędy planowania przestrzennego zostały zobowiązane do uzgadniania planów i wytycznych z władzami i organami publicznymi. W wyniku *Ustawy z 10 lutego 1949 r. o zmianie organizacji władz gospodarki narodowej*329 nastąpiła likwidacja Centralnego Urzędu Planowania oraz powołanie Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego (PKPG). W 1954 r. Rada Ministrów zdecydowała o powoływaniu w prezydiach rad narodowych architektów (wojewódzkich i powiatowych)330. W związku z likwidacją Wydziałów Budownictwa przy MRN utworzono Miejskie Zarządy Architektoniczno-Budowlane.

1. W 1961 r. uchwalono ustawy: *Prawo budowlane*331 i *Ustawę o planowaniu przestrzennym*332*,* które tworzyły warunki do ścisłego

powiązania planowania przestrzennego z planowaniem gospodarczym. Nowa ustawa o planowaniu przestrzennym wymuszała tworzenie planów regionalnych i miejscowych w wersji ogólnej i szczegółowej (w podziale na plany kierunkowe, perspektywiczne i etapowe).

W kwietniu 1963 r. Rada Ministrów wydała uchwałę w sprawie organizacji sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego333. Szczegółowy plan zagospodarowania przestrzennego wraz z decyzją w sprawie lokalizacji stanowił podstawę do sporządzenia projektu planu regulacyjnego. Należy stwierdzić, że decentralizacja prac urbanistycznych oraz rozwój metodyki sporządzania planów przyniosły duże postępy w urbanistycznym planowaniu obszarów miejskich. W dniu 4 grudnia 1965 r. ukazało się *Zarządzenie Ministra Gospodarki Komunalnej w sprawie wytycznych dotyczących zadań i organizacji służby inwestycyjnej rad narodowych w dziedzinie inwestycji o charakterze miejskim*334.

1. W ustawie *Prawo budowlane z 24 października 1974 r.*335 problematyka związana z polityką przestrzenną znalazła się w nowym prawie budowlanym. W nowych regulacjach wprowadzono ustalenia, iż w ramach prac przygotowawczych danej inwestycji właściwy organ musi ustalić zarówno miejsce jak i warunki realizacji tej inwestycji; ponadto każdorazowo powinien być opracowany plan realizacyjny określający urbanistyczne i architektoniczne zagospodarowanie terenu inwestycyjnego. W lipcu 1976 r. ukazała się *Uchwała Rady Ministrów w sprawie zasad i trybu sporządzania, uzgadniania i zatwierdzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego*336.

Kolejna ustawa *O planowaniu przestrzennym z 12 lipca 1984 r.*337 narzucała inwestorom dokonywanie ocen stanu zagospodarowania przestrzennego przed ustaleniem lokalizacji inwestycji. Tylko plany miejscowe miały być sporządzane jako ogólne i szczegółowe. W grudniu 1984 r. Wojewódzka Rada Narodowa w Płocku wydała Uchwałę w sprawie zatwierdzenia planu zagospodarowania przestrzennego zespołu jednostek osadniczych Płocka338.

1. ***

1. Rozwój Płocka w okresie PRL w aspekcie społeczno-gospodarczym i przestrzennym można podzielić na trzy etapy. Pierwszy etap to lata 1945-1959, tj. powojenna odbudowa i budowa tzw.

gospodarki socjalistycznej, w tym oszczędnościowego budownictwa mieszkaniowego. Drugi etap obejmuje lata 1960-1979339, które przypadają na okres prosperity inwestycyjno-budowlanej, miasto wówczas było jednym z największych placów budowy w kraju340. Trzeci etap przypada na lata 1980-1989, które stanowią okres schyłku PRL i kryzysu społeczno-gospodarczego, w którym następowało wygaszanie przede wszystkim budownictwa przemysłowego i użyteczności publicznej.

2. Realizacja wielkich płockich inwestycji przemysłowych o znaczeniu krajowym i duży wzrost ludności w Płocku w okresie PRL spowodował konieczność powiększenia obszaru miasta. Granice prawobrzeżnego miasta w tym okresie poszerzono trzykrotnie: w 1953 r.341, w 1961 r.342 i 1981 r.343 Z biegiem lat w wyniku wchłaniania sąsiednich osad i wsi powstały nowe płockie dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe, a następnie osiedla spółdzielcze i miejskie.

1. Istotnym problemem w zakresie planowania gospodarczego i powiązania go z planowaniem przestrzennym była zbyt optymistyczna metoda planowania centralnego, co uniemożliwiało realne planowanie na szczeblach niższych. W wyniku nierzetelnego bilansowania dostępnych środków produkcji w stosunku do zbyt ambitnych planów realizacja większości inwestycji w kraju odbywała z dużym opóźnieniem – w warunkach dużej improwizacji, a plany i harmonogramy stanowiły w rzeczywistości tylko obowiązujący biurokratycznie wymóg. W efekcie wpływało to negatywnie na wielkość i jakość oraz koszty zrealizowanych zadań inwestycyjnych w skali krajowej.

1. ***

1. W okresie PRL-u wiodącą rolę w obszarze urbanistyki Płocka pełnili szefowie wydziałów budowlano-architektonicznych oraz główni architekci miasta i województwa, którym podlegały jednostki administracyjne posiadające w różnych okresach różne nazwy. Bezpośrednio po odzyskaniu niepodległości w strukturach miejskiego magistratu utworzono Wydział Techniczno-Budowlany, w którym kierownikiem w latach 1945-1946 był inż. Zygmunt Bieńkowski, natomiast zastępcą arch. Roman Bogowolski,

pełniący równocześnie funkcję kierownika referatu budowlanego oraz obowiązki „architekta miasta". Od końca 1946 r. wydziałem tym zarządzał Roman Bogowolski.

Na początku 1947 r. powołano Komitet Rozbudowy Miasta Płocka, w którym uczestniczyli m.in. poseł Wincenty Kępczyński, adwokat Kazimierz Askanas i inż. Zygmunt Bieńkowski (przedwojenny zastępca kierownika Wydziału Techniczno-Budowlanego oraz powojenny kierownik analogicznej jednostki). W wyniku reorganizacji Biura Zarządu Miejskiego w 1948 r. powstał Oddział Techniczny, w którym utworzono m.in. Referat Budownictwa i Nadzoru Budowlanego oraz Referat Drogowy, zajmujący się budową i utrzymaniem ulic i placów publicznych. Równocześnie powołano Biuro Pomiarów, któremu m.in. przyporządkowano tematy związane z projektowaniem zagospodarowania przestrzennego miasta oraz uzgadnianiem i zatwierdzaniem inwestycji publicznych i prywatnych344.

W 1950 r. nowo powołane Prezydium Miejskiej Rady Narodowej (PMRN) przekształciło Oddział Techniczny w Wydział Budownictwa, w którym m.in. funkcjonowały Referat Planowania Zabudowy i Referat Pomiarów. W następnym roku Referat Pomiarów przekształcono w samodzielny Referat Geodezyjny, jego kierownikiem został Aleksander Kędzierski345. W 1953 r. powstał Zakład Osiedli Robotniczych (ZOR). Z dniem 1 listopada 1954 r. Prezydium MRN rozwiązało Wydział Budownictwa i utworzyło Miejski Zarząd Architektoniczno-Budowlany, w którym kierownikiem zarządu i równocześnie architektem miejskim został inż. Władysław Uleniecki. W maju 1955 r. zastąpił go arch. Antoni Murawski346.

Pierwszy powojenny plan zagospodarowania przestrzennego Płocka opracowali w latach 1947-1950 w ramach Regionalnej Dyrekcji Planowania Przestrzennego w Warszawie architekci Bolesław Malisz347 i Kazimierz Lier348, którzy założyli perspektywiczny wzrost liczby mieszkańców w mieście z 28 tys. do 120 tys. Plan ten został skorygowany w 1955 r. przez arch. Aleksandra Kirowa, który również przewidywał rozwój miasta do 120 tys.349. Kolejna wersja opracowana w 1958 r. przez arch. Stefana Sobolewskiego350 ograniczała zaludnienie Płocka do 80 tys. mieszkańców. Plany Kirowa i Sobolewskiego proponowały budowę kolejnego mostu drogowego przez Wisłę.

Decyzja o ulokowaniu w rejonie wsi Nowa Biała na północ od dotychczasowych granic prawobrzeżnego w Płocka ogromnych zakładów rafineryjnych i petrochemicznych wymusiła zasadnicze zmiany dotyczące planowania przestrzennego miasta. Zespół pod kierownictwem arch. Aleksandry Wrońskiej351 z Wojewódzkiej Pracowni Urbanistycznej w Warszawie opracował w 1960 r. nowy ogólny plan zagospodarowania przestrzennego miasta wraz planem etapowym na lata 1961-1965352. W 1961 r. plan ten został zatwierdzany. Był to pierwszy plan miasta na podstawie nowej ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym, rozwiązywał problemy przestrzenne miasta, ukierunkował jego rozwój oraz przewidywał wzrost ludności Płocka w 1980 r. do 90 tys. mieszkańców. Zaplanowano w nim miejskie obwodnice oraz nowe przeprawy przez Wisłę (z mostami: drogowym i kolejowym)353. Plan ten został wyróżniony nagrodą państwową. Kolejny plan na lata 1966-1970 został przygotowany również przez A.

Wrońską.

W oparciu o wytyczne zawarte w Planie Perspektywicznym Płocka w latach 1961-1969 opracowano plany szczegółowe dla następujących osiedli: Dobrzyńska (1961 r.), Przemysłowa (1961 r.), Skarpa B (1962 r. i 1969 r.), Centrum (1962 r.), Maszewo Wschód (1966 r.), Imielnicka (1967 r.), Wyszogrodzka Południe (1968 r.), Wyszogrodzka Północ (1968 r.), Skarpa A (1969 r.) i Kolegialna (1969 r.).

Nadzór nad przygotowaniem i realizacją planów rozbudowy Płocka sprawowali architekci miejscy. W latach 1960-1964 funkcję architekta miejskiego i kierownika Wydziału Architektury i Budownictwa pełnił arch. Stanisław Staszewski (1925-1973)354. Na stanowisku zastępcy kierownika Wydziału od połowy 1962 r. pracował arch. Wojciech Chrabelski, którego w 1964 r. zastąpił arch. Czesław Korgul (1928-2011)355.

Dla prowadzenia działalności planu terenowego w mieście w styczniu 1961 r. powołano Miejską Dyrekcję Budowy Osiedli Robotniczych (MDBOR), którą zawiadywał Zbigniew Sobczyk. Przy MDBOR powołano Zespół Oceny Projektów Inwestycyjnych. Szefem utworzonej w połowie 1961 r. Miejskiej Pracowni Geodezyjnej został mgr inż. Tadeusz Łojek, którego od połowy 1970 r. zastąpił mgr. inż. Tomasz Dąbrowski.

W okresie od 1965 r. do 1967 r. szefem Wydziału Budownictwa, Urbanistyki i Architektury był arch. Jerzy Filipowski, a po nim tę funkcje w latach 1968-1970 sprawował arch. Stanisław Tomczak356. W latach 1970-1975 arch. Czesław Korgul pracował na stanowisku kierownika Wydziału Gospodarki Przestrzennej i Ochrony Środowiska. Równocześnie piastował stanowisko architekta miejskiego. Następni architekci miejscy to: Bogusław Podolski (w latach 1976-1982), Tadeusz Roguski w latach 1983-1985 oraz Andrzej Marciniak w latach 1985-1989357.

Przy Wydziale Architektury i Budownictwa powołano Miejską Pracownię Urbanistyczną (MPU), którą od 1 czerwca 1962 r. kierował arch. Henryk Sęczykowski358. Kolejnymi szefami MPU byli: Czesław Korgul w latach 1964-1970, Ignacy Józef Bladowski w latach 1971-1975359 i Janusz Łabuz w latach 1975-1980360. Arch. Zbigniew Sokołowski361 w latach 1966-1972 pracował w MPU na stanowisku zastępcy kierownika. W 1965 r. powstał Terenowy Zespół Usług Projektowych (TZUP), w którym kierownikiem został mgr inż. Tadeusz Myszkowski. Na początku 1968 r. zastąpił go Marian Wegner, w 1969 r. nowym szefem został arch. Zygmunt Kęska.

Na mocy *Uchwały Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie z 4 stycznia 1966 r.*362 powołano Okręgową Dyrekcję Inwestycji Miejskich w Płocku (ODIM). W związku z tym, że ODIM realizowała centralne inwestycje miejskie w powiatach płockim, gostynińskim i sierpeckim podporządkowana została Prezydium WRN w Warszawie. Na stanowisko dyrektora powołany został dotychczasowy dyrektor Miejskiej Dyrekcji Budowy Osiedli Robotniczych Zbigniew Sobczyk, w 1969 r. zastąpił go dotychczasowy zastępca dyrektora Kazimierz Badowski (1935-2022)363.

Na podstawie *Uchwały Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie z 21 stycznia 1969 r.*364 Prezydium MRN w Płocku w porozumieniu z

Prezydium Powiatowych Rad Narodowych w Płocku, Gostyninie, Sierpcu i Płońsku powołało Regionalny Zespół Projektowy Podregionu Płockiego. Na czele tego Zespołu został postawiony mgr Jan Szczuko.

W związku z powołaniem w 1975 r. województwa płockiego nastąpiły reorganizacje wielu jednostek zajmujących się organizacją, nadzorem, projektowaniem i wykonawstwem inwestycji miejskich. Na podstawie *Zarządzenia Wojewody Płockiego z 1 lipca 1975 r*.365 powołano Wojewódzką Dyrekcję Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich w Płocku (WDRMiOW). Jednostka ta powstała w wyniku przekształcenia utworzonej w maju 1975 r. Dyrekcji Rozbudowy Miasta Płocka w Płocku, która powstała na bazie ODIM-u. Zakres kompetencji WDRMiOW dotyczył zagadnień planowania przestrzennego, urbanistyki i architektury w województwie płockim. Kadrę kierowniczą tej jednostki w okresie jej organizacji stanowili: dyrektor naczelny – mgr inż. Kazimierz Badowski, główny architekt województwa – arch. Jerzy Machowicz, kierownik Pracowni Urbanistycznej – Ignacy Józef Bladowski. W wyniku reorganizacji w 1976 r. stanowisko zastępcy dyrektora oraz głównego architekta województwa powierzono arch. Ignacemu Józefowi Bladowskiemu (1939-2000)366.

Plan województwa płockiego opracowany w 1978 r. przez Tadeusza Kowalczyka zakładał rozwój Płocka do 200 tys. mieszkańców. Był to plan przewidujący szeroką rozbudowę całego ówczesnego województwa płockiego, w tym infrastruktury miasta z budową osiedli mieszkalnych na Podolszycach, w Górach i Maszewie367.

W strukturach WDRMiOW działało Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego (WBPP), którego dyrektorem została arch. Irena Konstancja Gajewska-Łuczak (1921-2011)368. Od 1978 r. Biurem bezpośrednio kierował zastępca dyrektora WDRMiOW Ignacy Bladowski. W okresie późniejszym w WBPP dyrektorskie stanowiska sprawowali: arch. Paweł Paprocki (1932-2014) w latach 1983-1984, mgr Barbara Piosik369 w latach 1984-1986, arch. dr Tadeusz Kowalczyk (1936-1988)370 – w latach 1986-1988 oraz arch. Stanisław Żurański371 w latach 1988-1990, który od 1984 r. piastował stanowisko głównego architekta województwa. W okresie od 1975 do 1986 r. Czesław Korgul był zastępcą dyrektora WBPP.

Przy Biurze Planowania Przestrzennego funkcjonowały dwie komisje: Komisja Kwalifikacyjna i Egzaminacyjna – do stwierdzania przygotowania zawodowego oraz Wojewódzka Komisja Urbanistyczno-Architektoniczna, która opiniowała opracowania dotyczące planowania i architektury. W składzie tych komisji znaleźli się architekci: Ignacy Józef Bladowski, Irena Konstancja Gajewska-Łuczak, Stanisław Żurański, Janusz Łabuz372, Paweł Paprocki, Tadeusz Orgelbrand, Henryk Sęczykowski oraz specjaliści (mgr inż. Kazimierz Badowski, doc. dr. inż. Lech Wysokiński373 i dr inż. Tadeusz Granosik).

W wyniku Zarządzenia Wojewody Płockiego z 4 grudnia 1980 r.374 nastąpił podział zadań w zakresie obsługi inwestycji komunalnych oraz ustalono zasady współpracy między Wojewódzką Dyrekcją Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich w Płocku oraz Zjednoczeniem Gospodarki Komunalnej, Mieszkaniowej i Budownictwa Komunalnego w Płocku. Wojewoda Płocki ustanowił ZGKMiBK inwestorem naczelnym i bezpośrednim dla inwestycji komunalnych objętych planem terenowym w miastach i

gminach województwa płockiego, tj. w zakresie: sieci wodociągowych i ujęć wodnych, sieci kanalizacyjnych i oczyszczalni ścieków, sieci ciepłowniczych, ulic, konstrukcji mostowych, sieci oświetlenia ulic, wysypisk komunalnych, cmentarzy komunalnych i ogródków działkowych.

W okresie od 1975 r. do 1980 r. WDRMiOW kierował Kazimierz Badowski, natomiast w latach 1981-1982 dyrektorem naczelnym był Zbigniew Michalski375. W latach 1982-1984 Zbigniew Michalski pełnił funkcję dyrektora Wydziału Budownictwa w Urzędzie Wojewódzkim w Płocku, jego zastępcami byli Kazimierz Kokoszczyński376 i Zbigniew Szamel.

Na podstawie *Zarządzenia Wojewody Płockiego z 28 kwietnia 1982 r.*377 WDRMiOW została rozdzielona na dwie części płocką i kutnowska, przy czym w Płocku utworzono Rejonową Dyrekcję Inwestycji (RDI), która pełniła funkcję inwestora zastępczego dla wszystkich inwestycji planu terenowego i obejmowała swoim działaniem miasta: Płock, Sierpc, Gąbin, Wyszogród oraz gminy Duninów, Łąck, Słubice, Iłów oraz wszystkie gminy prawobrzeżnej części województwa.

Na podstawie Zarządzenia Wojewody Płockiego z 8 sierpnia 1984 r.378 nastąpiło połączenie Rejonowej Dyrekcji Inwestycji w Płocku i Kutnie i utworzono jednostkę budżetową Wojewódzką Dyrekcję Inwestycji (WDI) w Płocku oraz jej Oddział Rejonowy w Kutnie. Z dniem 1 lipca 1986 r. WDI w Płocku zgodnie z Zarządzeniem Wojewody Płockiego z 17 czerwca 1986 r.379 stała się zakładem budżetowym380. Funkcję dyrektora w Wojewódzkiej Dyrekcji Inwestycji pełnili kolejno byli kierownicy budowy PBP Petrobudowa: Grzegorz Kęsicki w 1984 r. i Józef Krawczyk w latach 1984-1990.

1. Ważną rolę w płockim planowaniu przestrzennym i projektowaniu architektonicznym odegrało Wojewódzkie Biuro Projektów Arwo w Warszawie, w tym Pracownia Terenowa w Płocku. Pracownia ta zawiadywana była kolejno

przez Tadeusza Orgelbranda w latach 1973-1975 i Bolesława Pakulskiego w latach 1975-1984381. Pracowania Terenowa WBP Arwo w Płocku w dniu 1 grudnia 1984 r. została przez Wojewodę Płockiego przekształcona w Mazowieckie Biuro Projektów Mapro w Płocku382. Pod kierownictwem Zbigniewa Michalskiego MBP Mapro funkcjonowało od 1984 do 2005 r. W latach 1987-2009 arch. Czesław Korgul pracował w Biurze Mapro na stanowisku głównego projektanta.

1. Należy również odnotować

liczącą się pozycję Biura Techniki Komunalnej Betek (BTK), utworzonego w 1983 r. przez Romana Matuszaka. Biuro to zostało powołane na bazie Pracowni Projektowej Przedsiębiorstwa Budownictwa Komunalnego – zajmowało się projektowaniem urbanistyczno-architektonicznym i budowlanym. Kolejni szefowie BTK Betek to: Zygmunt Szamel, Piotr Pikulski, Janina Stawecka, Bogumiła Prokop, Paweł Gromunt i Andrzej Bromgau383.

1. Do koordynacji spółdzielczego budownictwa mieszkaniowe

go w województwie płockim powołano w 1975 r. Wojewódzki Związek Spółdzielczości Mieszkaniowej (WZSM), który zorganizował pierwsze spółdzielcze służby projektowo-inwestycyjne oraz utworzył Biuro Projektowe Inwestprojekt w Płocku. Biurem tym kierowali kolejno: Mieczysław Bandurski (1922-1987)384, Maciej Wróblewski, Mieczysław Kamiński, Wiktor Kozak385 i Edmund Miecznikowski386.

1. Istotną rolę w płockiej urbanistyce spełniło utworzone w 1976 r. z inicjatywy

Benedykta Czarneckiego (1922-2009)387 Koło Towarzystwa Urbanistów Polskich w Płocku, które w 1982 r. przekształciło się w Oddział Miejski TUP. Funkcję prezesa Oddziału TUP w Płocku po Benedykcie Czarneckim pełnili kolejno: Irena Konstancja Gajewska-Łuczak, Ignacy Józef Bladowski i Alicja Krymowa w latach 1986-1989388.

- ***

Z dniem 12 września 1953 r. terytorium Płocka zostało rozszerzone w kierunku wschodnim, przyłączono do miasta wieś Kostrogaj, część gromady Boryszewo Nowe i wieś Ośnicę. Miasto zwiększyło swoje terytorium z 2600 ha do 3118 ha. Na terenie północno-zachodniego Kostrogaju powstała dzielnica przemysłowo-składowa o nazwie Kostrogaj Przemysłowy, gdzie wybudowano m.in. Zakłady Stolarki Budowlanej oraz wiele hurtowni i magazynów. Poza linią kolejową i dworcem PKP, przy ul. Targowej i Otolińskiej w południowo-wschodniej części Kostrogaju powstała kolejna dzielnica przemysłowa, w której rozpoczęto budowę I etapu nowej Fabryki Maszyn Żniwnych.

1. Nowe perspektywy rozwoju otrzymał Płock w wyniku decyzji Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG) o budowie ropociągu z ZSRR do NRD. Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów w dniu 5 stycznia 1959 r. podjął uchwałę o lokalizacji ropociągu i budowie kombinatu rafineryjno-petrochemicznego w

okolicach Płocka. Ostateczne ustalenia Rządowej Komisji Lokalizacyjnej nastąpiły w dniu 14 października 1959 r.389

1. W następstwie lokalizacji Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych390 na północ od Płocka w dniu 31 grudnia 1961 r. powiększono powierzchnię miasta o 2076 ha w drodze przyłączenia terenów wsi: Biała Nowa, Biała Parcele, Chełpowo, Draganie Nowe, Powsino i Trzepowo Stare. Ponadto włączono do Płocka również wieś Winiary, Maszewo i Maszewo Małe, z przeznaczeniem na budowę dużego szpitala wojewódzkiego wraz z zapleczem mieszkaniowym. Terytorium miasta zwiększyło swój obszar do 5194 ha. Biuro Projektów Przemysłu Naftowego Bipronaft w Krakowie opracowało Plan Generalny MZRiP. Autorem zagospodarowania kompleksu zakładów rafineryjnych i petrochemicznych w Nowej Białej oraz pierwszym generalnym projektantem MZRiP był Kazimierz Kachlik (BPPN Bipronaft w Krakowie)391. Następnie funkcję głównego projektanta części rafineryjnej pełnił Jan Hosowicz (BPPN Bipronaft w Krakowie), natomiast głównymi projektantami w części petrochemicznej byli: Aleksander Błaszczuk i Henryk Hosowicz – z Biura Projektów Przemysłu Syntezy Chemicznej Prosynchem w Gliwicach392.

    1. Wraz z rozbudową miasta zaistniała konieczność przebudowy ówczesnego centrum miasta z powiązaniem w jednolity organizm urbanistyczny starej zabytkowej zabudowy z budowanymi i projektowanymi nowymi osiedlami. Podstawową funkcją Nowego Centrum miały być usługi o charakterze ogólnomiejskim. W wyniku powyższego rozpisano w 1962 r. ogólnopolski konkurs urbanistyczno-architektoniczny. Konkurs obejmował obszar o powierzchni 52 ha w rejonie skrzyżowania dwóch głównych ciągów komunikacyjnych: ul. Bielskiej oraz Al. Jachowicza i Al. Kobylińskiego. Terytorium to było ograniczone ulicami: Nowy Rynek, Królewiecką, Sienkiewicza, Nowowiejską, Łukasiewicza, Tysiąclecia, Bielską i Al. Jachowicza. Zwycięskimi autorami dokumentacji urbanistycznej zostali architekci Stefan Putowski393 i prof. Tadeusz Bogdan Zieliński (1914-1986)394 z Zakładów Doświadczalnych Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Północną część wyznaczonego obszaru stanowi obecnie os. Tysiąclecia, które w fazie projektowania nazywane było Centrum Północ.

Jego szczegółową dokumentację urbanistyczno-architektoniczną opracował arch. Tadeusz Majewski395 z Miastoprojekt Mazowsze w Warszawie.

1. Płock na początku lat 60. XX w. składał się z pięciu dzielnic mieszkaniowych: śródmieście (obecnie obszar osiedli: Stare Miasto i Kolegialna), Wyszogrodzka, Dobrzyńska, Dworcowa, Radziwie i trzech dzielnic przemysłowych: Kostrogaj Przemysłowy (dzielnica magazynowo-przemysłowa), południowo-wschodni Kostrogaj (nowa Fabryka Maszyn Żniwnych), Biała Nowa (Petrochemia) oraz z terenów słabo zurbanizowanych: jak Trzepowo i Maszewo. W latach 60. i 70. XX w. rozbudowywał

y się stare dzielnice i powstały nowe: Tysiąclecia (w czasie budowy nazywana Centrum Północ), Dobrzyńska (obecnie os. Miodowa i Skarpa), Łukasiewicza i Winiary (Maszewo). W latach 80. intensywnie rozbudowywano dzielnice: Mickiewicza (obecnie os. Kochanowskiego i os. Dworcowa) i Międzytorze oraz Podolszyce (początek realizacji zabudowy). Nowe dzielnice mieszkaniowe administracyjnie zarządzane były przez spółdzielnie mieszkaniowe.

1. W latach 1961-1969 na bazie planu perspektywicznego Płocka opracowano szereg planów szczegółowych dla osiedli: Dobrzyńska (1961 r.), Przemysłowa (1961 r.), Skarpa B (1962 r., aktualizacja 1969), Centrum (1962 r.), Maszewo Wschód (1968 r.), Wyszogrodzka (1968 r.), Skarpa

A (1969 r.), Kolegialna (1969 r.)396. W ramach akcji porządkowania miasta polegającej na wyburzaniu niezdatnych do użytku budynków i wyeksploatowanych zamieszkałych baraków wybudowano w latach 1966-1970 – 12,2 tys. izb mieszkalnych (w większości w technologii wielkoblokowej) oraz uruchomiono wytwórnię prefabrykatów wielkopłytowych OWT-67 i rozpoczęto według tej technologii w 1969 r. budowę osiedla spółdzielczego „Łukasiewicza".

W drugiej połowie lat 70. pod kierownictwem arch. Janusza Łabuza z Miejskiej Pracowni Urbanistycznej opracowano *Studium Kierunkowego Rozwoju*, w którym m.in. zaproponowano wykorzystać pozamiejski wschodni obszar wzdłuż drogi krajowej Płock – Warszawa do Jaru rzeki Rosicy, obejmujący wieś Podolszyce oraz części wsi: Imielnica, Boryszewo i Ośnicy397.

1. Największy wpływ na urbanistykę i architekturę nowych osiedli uzyskali architekci: Tadeusz Kobylański398 i Jadwiga Grębecka399 z Biura Projektów Miastoprojekt Stolica w Warszawie (os. Dobrzyńska); Tadeusz Majewski (os. Skarpa A); Zbigniew Sokołowski (os. Skarpa B); Tadeusz Majewski (os. Łukasiewicza)

; Katarzyna Wysocka i Edward Wysocki400 z Wojewódzkiego Biura Projektów Arwo w Warszawie (os. Mickiewicza), Jerzy Kulesza z Miastoprojektu w Warszawie (os. Międzytorze); Edward Wysocki z WBP Arwo w Warszawie (os. Podolszyce Północ i os. Zielony Jar); Marcin Przyłubski z WBP Arwo w Warszawie (os. Podolszyce Południe). Na przełomie lat 60. i 70. arch. Zbigniew Sokołowski pracował nad wielowariantowym studium rozwoju kierunków Płocka oraz nad szczegółowym

planem zagospodarowania skarpy płockiej (Os. Skarpa B) i Kępy Sobótka401.

1. W latach 1974-1981 architekci Janusz Łabuz402 i Ignacy Józef Bladowski realizowali prace dotyczące koncepcji rozbudowy urbanistycznej Płocka – aktualizacji *Planu Ogólnego Miasta*, co umożliwiło m.in. rozpoczęcie budowy osiedli miejskich w Podolszycach na początku lat 80. ubiegłego wieku403. W dniu 8 stycznia 1982 r. w wyniku powodzi zatorowej na Wiśle nastąpiło zalanie

Radziwia i innych terenów okolicznych od Dobrzykowa do Soczewki oraz częściowo obszarów prawobrzeżnych Płocka (Borowiczki i ul. Rybaki). W tymże roku wybudowano dla powodzian tymczasowe osiedle fińskich domków w północnej części ul. Miodowej oraz rozpoczęto budowę nowej dzielnicy mieszkaniowej Podolszyce, którą podzielono wzdłuż ul. Wyszogrodzkiej na dwie części: Podolszyce I i Podolszyce II.

1. W 1982 r. przyłączono do prawobrzeżnego Płocka tereny leżące na wschód (w

kierunku Warszawy), tj. Podolszyce, Imielnicę i Borowiczki, rozszerzając granice miasta o dalsze 1450 ha (razem 6640 ha). W 1984 r. Janusz Łabuz wspólnie z architektami Markiem Dzięglewskim 404 i Leszkiem Narkowiczem 405 we współpracy z prof. Lechem Wysokińskim opracowali projekt zagospodarowania i ustabilizowania skarpy płockiej406.

1. Prace urbanistyczne jako plan miejscowy były kontynuowane pod kierownictwem głównego projektanta – arch. Alicję Krymową przez zespół: Czesław Korgul

(1928-2011), Barbara Piosik i Lidia Sokołowska[407]. Plan ten, opracowany w Wojewódzkim Biurze Planowania Przestrzennego w Płocku, uzyskał pozytywną opinię Głównej Komisji Urbanistycznej resortu budownictwa i w 1984 r. został uchwalony przez Radę Miasta Płocka pod nazwą: *„Plan zagospodarowania przestrzennego jednostek osadniczych miasta Płocka”*[408] (obowiązywał do czasu zmiany przepisów planistycznych w 2003 r.)[409]. W oparciu o ten dokument arch. Alicja Krymowa (Zakład Planowania

Przestrzennego Towarzystwa Urbanistów Polskich – Pracownia w Płocku) opracowała kilka miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w tym uchwalony w 1994 r. *Szczegółowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Śródmieścia Płocka* (opracowany wspólnie z arch. Janem Lemańskim)[4] 10.

2. Szczegółowy opis rozwoju płockiej urbanistyki w okresie PRL zawierają dwa opracowania dr. inż. Piotra Gryszpanowicza: *Urbanizacja Płocka* (Pułtusk 2019) i *Rozwój przestrzenny*

Płocka w latach 1945-1989, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* red. Grzegorz Gołębiewski i Tomasz Piekarski, Płock 2020411.

1. URBANIZACJA W III RP

2.

1. W okresie III RP po kilku latach prac legislacyjnych w dniu 7 lipca 1994 r. sejm uchwalił nową ustawę o zagospodarowaniu przestrzennym, która określiła, że miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego będzie opracowywany i realizowany na podstawowym szczeblu samorządu terytorialnego, jakim jest gmina. Jednocześnie ustalono, że gmina może odstąpić od uchwalania planu miejscowego. W wyniku ustawy z 31 grudnia 1999 r. obowiązującą moc utraciły miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego sporządzone przed 1 stycznia 1995 r.412

1. Realizowanie polityki przestrzennej w Polsce powinno uwzględniać *Koncepcję Przestrzennego Zagospodarowania Kraju* i *Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego* (dokumenty kierunkowe określające misje, wizje, cele i kierunki rozwoju kraju i regionów), opracowane na szczeblu Urzędu Rady Ministrów oraz *Plany Polityki Przestrzennej Województw,* opracowywane przez wojewodów. Zgodnie z *Ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* z 2003 r.413 podstawowe zarządzanie przestrzenią

w Polsce ustalane jest na poziomie gminy (ukierunkowuje przeznaczenie terenów na określone cele oraz określa zasady ich zabudowy i zagospodarowania). Znowelizowana ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym z 1 stycznia 1995 r.414 zasadniczym instrumentem realizacji polityki przestrzennej uczyniła miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (mpzp).

1. Po akcesji Polski do Unii Europejskiej w celu wypracowania możliwie optymalnego rozwoju kraju, województwa, regionu i gminy miejskiej na poszczególnych szczeblach zarządzania opracowywane są wieloletnie strategie rozwoju415. Strategie są dokumentami kierunkowymi, wyznaczającymi kierunki i cele rozwoju określonego regionu z uwzględnieniem zasad polityki przestrzennej416.

1. Według wiceprezesa Towarzystwa Urbanistów Polskich Bartłomieja Kolipińskiego: *w tym, niezakończonym jeszcze procesie zmian w planowaniu przestrzennym wyróżnić można trzy fazy: 1/ faza wstępna, obejmująca lata 1989-1994; 2/ faza pełnej przemiany, przypadająca na lata 1995-2003 oraz 3/ faza trwająca do dnia dzisiejszego – finalizująca przemiany*417.

***

W latach 1990-1998 funkcję dyrektora Wydziału Gospodarki Przestrzennej Urzędu Wojewódzkiego w Płocku pełnił arch. Stanisław Żurański. Wojewódzka Dyrekcja Inwestycji w Płocku (WDI) po usamodzielnieniu się w 1991 r. Oddziału Dyrekcji Inwestycji w Kutnie została przekształcona w Dyrekcję Inwestycji w Płocku, w której kolejnymi dyrektorami byli Tadeusz Leszczyński418 i Paweł Gromunt.

Powołane przez Wojewodę Płockiego w końcu 1984 r. Mazowieckie Biuro Projektów Mapro w Płocku funkcjonowało pod kierownictwem Zbigniewa Michalskiego do 2005 r. Następni prezesi MBP Mapro: Zbigniew Ulicki w latach 2005-2007, Jadwiga Wrona w latach 2007-2011 i Jan Wyrębkowski w latach 2011-2012419.

Po likwidacji województwa płockiego w końcu 1998 r. na bazie Wojewódzkiego Biura Planowania Przestrzennego w Płocku i utworzono Oddział Terenowy w Płocku Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego (MBPR) w Warszawie, w którym do 2005 r. zarządzała mgr Ewa Pietrzak, następnie od 2005 r. do 2017 r. arch. Piotr Brzeski420. Od początku 2018 r. funkcje dyrektora Oddziału Terenowego w Płocku Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego (MBPR) w Warszawie pełni arch. Ewa Baranowska. Jednostka ta obecnie zajmuje się pewnymi elementami projektowania urbanistycznego w ramach ustalonej specjalizacji w województwie mazowieckim. W okresie III RP funkcję prezesa Oddziału Miejskiego TUP w Płocku pełnili: Alicja Krymowa (1989-1998), Barbara Piosik, Elżbieta Rutkowska oraz od 2006 r. – Alicja Pejta-Jaworska421.

W III RP wiodącą rolę w obszarze urbanistyki Płocka w określonych poniżej latach

pełnili główni architekci miasta: Andrzej Marciniak (1989-1990)422, Ireneusz Jabłoński (1991-1992), Leszek Mroczyński (1993-1995), Tomasz Królikowski (1995-1996)423, Iwona Wierzbicka (1996-2007)424, Krzysztof Kwiatkowski (2007-2011) i Leszek Narkowicz (2011-2014)425. W latach 2015-2021 strategicznym i przestrzennym rozwojem miasta zajmował się Z-ca Prezydenta Miasta ds. Rozwoju i Inwestycji Jacek Terebus, któremu podlegał m.in. Wydział Rozwoju i Polityki Gospodarczej Miasta426. Obecnie od połowy czerwca 2021 r. funkcję tę pełni Wiceprezydent Artur Zieliński, który od maja 2020 r. był dyrektorem Wydziału Inwestycji i Remontów w płockim urzędzie miasta, wcześniej pracował w Wodociągach Płockich i PKN Orlen.

1. ***

W czerwcu 1994 r. Oddział Towarzystwa Urbanistów Polskich w Płocku w imieniu władz samorządowych ogłosił konkurs urbanistyczny na opracowanie „*Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Płocka*". Funkcję sekretarza organizacyjnego konkursu pełniła Barbara Piosik, natomiast ocenę prac dokonało jury pod przewodnictwem prof. Zygmunta Ziobrowskiego z Krakowa. W trakcie rozstrzygania tego konkursu w dniu 26 kwietnia 1996 r. zderzyły się różne koncepcje rozwoju miasta. Płoccy architekci i urbaniści pod kierownictwem Ignacego Bladowskiego uznali, że miasto powinno się rozbudowywać jak dotychczas – pasmowo (wzdłuż Wisły od Brwilna Górnego i Maszewa w kierunku Słupna). Natomiast według studium zagospodarowania przestrzennego, opracowanego przez urbanistów z Warszawy pod kierownictwem arch. Marcina Świetlika427, rozwój Płocka powinien odbywać się równomiernie we wszystkich kierunkach, co uzyskało zatwierdzenie w 1998 r.428

1. Aktualnie w Płocku podstawowym dokumentem umożliwiającym władzom miasta na prawidłowe kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej oraz określającym lokalne zasady gospodarowania jest *Studium uwarunkowań i kierunki zagospodarowania przestrzennego miasta Płocka*429*,* które zostało zatwierdzone przez Radę Miasta w dniu 26 marca 2013 r. Do *Studium* dołączono trzy załączniki: 1 / *Struktura funkcjonalna; 2/ Infrastruktura; 3/ Dziedzictwo kulturowe i środowisko przyrodnicze.*

1. ***

1. W 1997 r. lewobrzeżny Płock zwiększył swój obszar w wyniku przejęcia wsi: Góry, Ciechomice, Longinus, Tokary-Rąbież i Budy

Dolne430. Nastąpił wzrost powierzchni Płocka o 2165 ha, stąd miasto zostało powiększone do 8805 ha. W związku z tym, że latach PRL w centralnych i zachodnich osiedlach prawobrzeżnego Płocka dokonano praktycznie biorąc zwartej zabudowy, projektowanie przestrzenne i jego realizacja w okresie III RP dotyczyło głównie osiedli wschodnich: Podolszyc Południowych, Podolszyce Północnych, Zielonego Jaru, Imielnicy i Borowiczek.

1. Przykładowo w Podolszycach Południowych urbaniści zaprojektowali kolonie: Kapliczka, Miedza, Nad Jarem, Podolszyce Wieś, Przy Skarpie, Sady i Zagroda. W Podolszycach Północnych poza centralną zabudową z wielkiej płyty powstały kolonie (kompleksy mieszkalne o wysokim standardzie): Chrobry, Magnat, Łokietek, Zielone Korony, natomiast na terenie zachodniej części Boryszewo Nowe - „Osiedle Trzysta". W osiedlu Zielony Jar powstały dwie kolonie: w rejonie ul. Batalionu „Parasol" i w rejonie ul. Wańkowicza, ponadto na obszarze wschodniej części Boryszewo Nowe obecnie realizowane są budynki przy ul. Żyznej.

Podstawowymi inwestorami w tych osiedlach są: Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa, Miejskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Społecznego (MTBS), Międzyzakładowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Chemik, Młodzieżowa Spółdzielnia Mieszkaniowa, Spółdzielnia Mieszkaniowa Budowlani oraz Miejski Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej (MZGM-TBS).

W zabudowie prawobrzeżnego Płocka ważną rolę pełnią firmy developerskie:

Przedsiębiorstwo Inwestycji Komunalnych (PIK), Multis Deweloper, WiX Developer, PPHU Wix Developer Mariusz Mikulski s.j., Amabud sp. z o.o., Grad B, Invest Bud, Tectum Inves, Przedsiębiorstwo Budowlano-Usługowe InterBUD oraz Przedsiębiorstwo Inwestycji Budowlanych OMEGA R&M Wilanowscy. Należy zaznaczyć, iż firmy developerskie w większości zajmowały się realizacją zabudowy kompleksów mieszkalnych, stąd przyczyniły się do realizacji nowoczesnej urbanizacji przestrzennej poszczególnych osiedli i Płocka.

1.

***

1. Obecnie istotną rolę w procesie planowania przestrzennego na poziomie lokalnym zaczęła odgrywać partycypacja społeczna na szczeblu osiedla, szczególnie przy zatwierdzaniu kolejnych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego431. Dotychczasowy rozwój urbanistyczny Płocka wzdłuż obu brzegów Wisły spowodował utworzenie się wydłużonego układu strefowego. Do tego układu dostosowany został układ komunikacyjny miasta, w którym główne ciągi przebiegają równolegle lub prostopadle do rzeki. W centralnej części Płocka znajdującej się po prawej stronie rzeki, w większości na wysokim masywie, na szerokości ok. 2 km występuje zabudowa mieszkaniowa wielorodzinna wraz z usługami, natomiast w osiedlach peryferyjnych dominuje zabudowa jednorodzinna. Za tą strefą, na północy i północnym wschodzie, znajduje się strefa przemysłowa (Płock Biała, Kostrogaj Przemysłowy i Kostrogaj Południowy), natomiast przy Wiśle na dolnym tarasie w wąskim pasie dominują tereny zielone.
1. Odwrotnie jest po lewej stronie rzeki, gdzie na niskim poziomie (w terenie zalewowym), znajduje się niska zabudowa mieszkaniowa Radziwia oraz tereny rolne, rekreacyjne i nieużytki. Zabudowany w większości indywidualnymi budynkami mieszkalnymi stosunkowo wąski taras górny w osiedlach Góry i Ciechomice jest oddalony od rzeki o ok. 3 km.

1. Płock obecnie składa się z 21 osiedli (mieszkalnych) i dwóch obszarów niezamieszkałych: wielkoprzemysłowy obszar PKN Orlen oraz obszar Wisły w granicach miasta. Osiedla historycznie i terenowo można podzielić na pięć kompleksów osiedlowych:
- osiedla staromiejskie (Stare Miasto i Kolegialna),
- osiedla północno-zachodnie (Miodowa, Skarpa i Winiary),
- osiedla północno-wschodnie (Dworcowa, Kochanowskiego, Tysiąclecia, Łukasiewicza i Trzepowo), - osiedla wschodnie (Wyszogrodzka, Międzytorze, Podolszyce Północ, Podolszyce Południe, Zielony Jar, Imielnica i Borowiczki),
- osiedla południowe (Radziwie, Góry, Ciechomice i Pradolina Wisły).

1. W obszarach zabudowanych i zurbanizowanych większości osiedli płockich432 miejsce ma: zabudowa mieszkaniowa; obiekty handlowo-usługowe i administracyjne; podziemna, naziemna i nadziemna infrastruktura techniczna (w tym m. in.: drogi, zewnętrzne sieci wodno-kanalizacyjne, ciągi teletechniczne i energetyczne, itp.); tereny rekreacyjno-wypoczynkowe i zieleni miejskiej. W części osiedli występuje mniejsza lub większa zabudowa przemysłowa. Zakres infrastruktury drogowej wynika z przebiegu ulic będących drogami krajowymi, wojewódzkimi, powiatowymi, miejskimi lub zakładowymi. Obszar terenów kolejowych w osiedlach wyznacza przebieg trasy linii kolejowej i jej bocznic w granicach miasta. Na kształt płockiej urbanistyki w okresie III RP głównie wpłynęła oryginalna zabudowa wschodnich osiedli miasta oraz realizacja trasy Popiełuszki i trasy północno-zachodniej.

1. Część III

2. ZARYS HISTORII INFRASTRUKTURY PRZESTRZENI MIEJSKIEJ PŁOCKA

•

Wprowadzenie

- Przestrzeń miejską w granicach miasta stanowią tereny zabudowane i zurbanizowane; tereny rekreacji, wypoczynku i sportu; tereny infrastruktury komunikacyjnej; jak również tereny zieleni miejskiej wraz z gruntami (rolnymi, leśnymi i wodnymi). W nawiązaniu do podziału przestrzeni miejskiej na rodzaje: sąsiedzka, administracyjna, publiczna, produkcyjno-gospodarcza i przyrodnicza,433 w niniejszym materiale zaproponowano podział przestrzeni miejskiej na cztery segmenty: 1/ budowle i obiekty kubaturowe; 2/ otwarte kompleksy infrastruktury wypoczynku i rekreacji; 3/ infrastruktura komunikacyjna drogowo-kolejowo-wodna; 4/ strefa przyrodnicza (zieleń miejska i grunty rolne, leśne i wodne).
- Podstawowym segmentem przestrzeni miejskiej są budowle i obiekty kubaturowe, tj. budownictwo mieszkaniowe, przemysłowe, użyteczności publicznej, itp. Otwarte kompleksy infrastruktury rekreacyjno-wypoczynkowe dotyczą głównie: placów, skwerów, stadionów sportowych, boisk szkolnych, ogródków jordanowskich i innych dla dzieci, plenerowe siłownie, cmentarze, bazary otwarte, ośrodki sportów wodnych, ZOO, lotnisko sportowe, itp. Tereny komunikacyjne – to infrastruktura drogowo-kolejowa i wodna wraz z sieciami wodno-kanalizacyjnymi, elektrycznymi i telekomunikacyjnymi (tzw. uzbrojenie terenu). Do strefy przyrodniczej zaliczamy: zieleń miejską, parki, ogródki działkowe, sady, ogrody przydomowe i grunty rolne (uprawy, łąki, lasy i nieużytki) oraz obszary wodne (rzeki, jeziorka, stawy).
- Zaproponowana segmentacja przestrzeni miejskiej w pewnym stopniu nawiązuje do klasyfikacji prezentowanej przez Konrada Podawcę i A. Pawłat-Zawrzykraj w publikacji pt. *Aktywność planistyczna społeczeństwa w procesie planowania przestrzennego*434. Według niej naszym zdaniem, *przestrzeń miejska przynależna do sąsiedzkiej, administracyjnej i produkcyjno-gospodarczej,* obejmuje głównie budowle i obiekty kubaturowe (budownictwo mieszkaniowe, przemysłowe, administracyjno-szkolne, handlowo-usługowe, itp.); *przestrzeń publiczna* dotyczy przede wszystkim obszarów komunikacyjnych (drogi kołowe, drogi kolejowe i szlaki wodne) oraz otwartych kompleksów infrastruktury rekreacyjno-sportowej; zaś *przestrzeń przyrodnicza* – to zieleń miejska, grunty

rolne, leśne i wodne.

- Struktura użytkowania gruntów w Płocku na koniec 2020 r. według danych statystycznych Wydziału Geodezji UMP, zawartych w Miejskim Zeszycie Statystycznym435, stanowi: 1/ grunty zbudowane i zurbanizowane – 3701 ha (42.0%), w tym: a/ tereny mieszkaniowe – 712 ha (8,1%), b/ tereny przemysłowe – 993 ha (11,3%), c/ inne tereny zabudowane – 442 ha (5,0%), d/ tereny niezabudowane lub w trakcie zabudowy – 195 ha (2,2%), e/ tereny rekreacyjno-wypoczynkowe – 453 ha (5,2%), f/ drogi – 817 ha (9,3%), g/ drogi kolejowe – 80 ha (0,9%), h/ pozostałe – 9 ha (0,1%);
- 2/ grunty rolne - 3948 ha (44,8%); 3/ grunty leśne - 427 ha (4,9%); 4/ grunty pod wodami – 626 ha (7,1%); 5/ tereny różne – 103 ha (1,2%). Powierzchnia gruntów ogółem – 8805 ha.
- W związku z powyższym na koniec 2020 r. w przybliżeniu można przyjąć procentowy podział płockiej przestrzeni miejskiej na przyjęte segmenty: 1/ obszar budowli i obiektów kubaturowych (w ramach gruntów zabudowanych i zurbanizowanych) – ok. 26,5%, 2/ tereny rekreacyjne (w ramach gruntów zabudowanych i zurbanizowanych) – ok. 6,5%, 3/ obszar infrastruktury komunikacyjnej (w ramach gruntów zabudowanych i zurbanizowanych) – ok. 10,2%, 4/ strefa przyrodnicza (zieleń miejska oraz grunty rolne, leśne i wodne) – 56,8%.

1. BUDOWLE I OBIEKTY KUBATUROWE ORAZ ICH ARCHITEKTURA

2.

3. Budowle i obiekty kubaturowe dotyczą m.in. obiektów i budowli: mieszkaniowych, przemysłowych, handlowo-usługowych, użyteczności publicznej; kulturalno-rozrywkowych, szkolnych, leczniczych, sportowych i sakralnych.

    1. Początki Płocka – to podstawowe budowle grodu warownego z drugiej połowy X w., tj. wały drewniano-ziemne na cyplu prawobrzeżnej skarpy wiślanej na tzw. Wzgórzu Tumskim436 (wcześniejsze nazwy: Ostrów Tumski i Wzgórze Zamkowe). W okresie późniejszym, tj. w XIII w. za czasów księcia Bolesława II gród został otoczony murem ceglanym, a za króla Kazimierza Wielkiego w drugiej połowie XIV w. wybudowano kolejny wysoki mur warowny. W czasach jego panowania rozebrano wały drewniano-ziemne wokół osad biskupiej i książęcej oraz otoczono ówczesną płocką aglomerację murem warownym, w którym powstały trzy bramy – w kierunkach ówczesnych głównych traktów (do Dobrzynia, Bielska i Czerwińska) oraz brama wjazdowa do ówczesnej siedziby zamkowej na Wzgórzu Tumskim.

        1. Na terenie Wzgórza Tumskiego

początkowo zbudowano drewniane obiekty mieszkalne dla budowniczych grodu i załogi, następnie powstały drewniane zabudowania zamkowe i kościelne. Dotychczas odkryto, że najstarszym obiektem kamiennym na Wzgórzu Tumskim jest „relikt nieznanego założenia”437 odsłonięty w 1957 r. w południowej części dziedzińca opactwa benedyktyńskiego przez archeologa Jerzego Filipa Gąssowskiego (1926-2021)438. To odkrycie było przyczyną wywołania wieloletniego programu badawczego realizowanego w okresie od końca lat 50. do schyłku lat 70. XX w. pod kierownictwem Włodzimierza Szafrańskiego (1920-1998)439. Ostatnie, bardziej kompleksowe badania i opracowania dotyczące płockiej „starówki” prowadzone były w latach 90. pod kierownictwem Andrzeja Gołembnika440.

2.

1. **Obiekty kubaturowe w okresie piastowskim oraz w latach Korony Królestwa Polskiego i I RP**

2.

1. Przyjmuje się na podstawie falsyfikatu mogileńskiego z 1065 r.441, że w Płocku najstarszą świątynią znaną z nazwy była drewniana kaplica grodowa pw. św. Wawrzyńca442, która była zlokalizowana zapewne na terenie dzisiejszej katedry. W drugiej połowie XI w. rezydowali w niej benedyktyni z Mogilna443. Andrzej Gołembnik również lokalizuje kościół św. Wawrzyńca w rejonie obecnej bazyliki katedralnej. Kolejną świątynią we władaniu benedyktynów był kościół św. Wojciecha444 (istnieje też domniemanie, że kościół św. Wawrzyńca zmienił tylko patrona na św. Wojciecha). Książę Miecław jako władca samodzielnego obszaru obejmującego tereny obecnego Mazowsza (lata 1039-1047) prawdopodobnie wzniósł na Wzgórzu Tumskim pierwsze palatium i kaplicę pałacową.

1. Płock w czasach księcia Władysława Hermana445, młodszego brata króla Bolesława II Śmiałego Płock, został siedzibą biskupstwa na ówczesnym Mazowszu446, stąd pierwsza katedra447 (przedromańska) nazywana jest „hermanowską". Po przejęciu władzy przez Władysława Hermana w państwie gnieźnieńskim powstało w Płocku nowe palatium godne władcy kraju, kościół św. Idziego448 i kościół św. Leonarda449. Komes Sieciech jako główny współpracownik monarchy Władysława Hermana wybudował swoją rezydencję na terenie cypla skarpy wiślanej nazywanego obecnie Wzgórzem Sieciecha. Prawdopodobnie na terenie Radziwia wybudował on kościół św. Benedykta450. Istnieją też domniemania, że ta świątynia powstała po prawej stronie Wisły poniżej skarpy wiślanej, niedaleko przeprawy w skupisku osadniczym Rybaki451. W ramach dalszej rozbudowy płockiej osady powstał kościół św. Wojsława pw. Najświętszej Panny Marii452 z fundacji Dobiechny, drugiej żony Wojsława z rodu Powałów, komesa Bolesława Krzywoustego. Kościół św. Wojsława453 był usytuowany prawdopodobnie w zachodniej części obecnego placu Narutowicza w rejonie obecnych Sądów.

1. Za czasów Bolesława Krzywoustego rozpoczęto budowę nowej, drugiej największej w kraju (po Poznaniu), romańskiej katedry pw. św. Zygmunta (później przechrzczonej pw. Najświętszej Marii Panny), której budowa trwała w latach 1130-1144454. Poświęcenie i oddanie katedry dla wiernych nastąpiło za czasów Bolesława IV Kędzierzawego. Fundatorem tej świątyni i brązowych wrót wejściowych tzw. „Drzwi płockich"455 był wybitny mecenas sztuki biskup Aleksander z Malonne (zm. 1156 r.)456. W 1150 r. z fundacji księcia Bolesława Kędzierzawego powstał kościół św. Michała Archanioła457 jako kolegiata. Przed zachodnią fasadą obecnej katedry458 odkryta została przez Włodzimierza Szafrańskiego tzw. „rotunda Brunona z Kwerfurtu"459.

    1. Z fundacji księcia Konrada I Mazowieckiego dla Zakonu Dominikanów460 powstał w 1237 r. w rejonie

Górek Dominikańskich kościół św. Dominika461. Była to pierwsza na Mazowszu świątynia z cegły462 (w końcowych dekadach XVI w. dokonano renesansowej przebudowy tej świątyni i klasztoru)463. W 1240 r. przy dzisiejszej ul. Małachowskiego z fundacji księcia Bolesława Konradowica wzniesiono kościół św. Michała464 w stylu romańskim465, jego przebudowę w stylu gotyckim wykonano ok. 1350 r.466

1. Do dnia dzisiejszego nie przetrwały drewniane zabudowania zamkowe oraz kolejne kamienne i ceglane wersje zamku książęcego. Do czasów współczesnych na terenie Wzgórza Tumskiego z budowli zamkowych pozostały tylko dwie warowne wieże, wzniesione ok. 1360 r.: wieża szlachecka (bramna, później więzienna)467 i wieża zegarowa (nazywana aktualnie)468, która okresowo pełniła funkcję dzwonnicy katedry. Z obiektów sakralnych w obszarze grodu warownego znajdują się obecnie bazylika katedralna i klasztor pobenedyktyński, w którym zachowały się fragmenty kościoła św. Wojciecha (obecnie w pomieszczeniach klasztoru mieści się nowe Muzeum Diecezjalne).

1. Do murowanych gotyckich obiektów średniowiecznej płockiej aglomeracji poza kościołami św. Dominika i św. Michała należy zaliczyć tzw. „dom przy murze" (dom prepozyta kapitulnego Dziersława) wybudowany ok. 1390 r.469 (obecnie znany jako dom „Pod Trąbami" – ul. Tumska 1)470; dom kanonika Stefana z Miszewa, wzniesiony ok. 1445 r.471 (dzisiaj siedziba TNP – Plac Narutowicza 8) oraz fragmenty pałacu biskupiego z XIV w. (Plac Narutowicza 8). Według ks. Tadeusza Żebrowskiego: *resztki pałacu biskupiego, kryją się może pod główną częścią gmachu sądów (od strony Wisły, gdzie mieści się hipoteka).*

1. Wielokrotnie przebudowywany kościół św. Michała, wcześniej funkcjonujący poza wałem obronnym, w wyniku lokacji chełmińskiej stał się okresowo centralną świątynią w płockiej osadzie i z czasem zaczął pełnić funkcję parafialne472. Z inicjatywy króla Kazimierza Wielkiego powstał w 1356 r. nowy kościół pw. św. Bartłomieja473. Nadzór nad budową tej gotyckiej świątyni objął biskup Klemens Pierzchała (zm. 1357 r.)474. Kościół ten położony w północno-zachodnim narożniku Starego Rynku przejął od kościoła św. Michała funkcje parafialne475. W XVI w.

Jan Baptysta Wenecjanin przebudował świątynię w stylu renesansowym, natomiast w latach 1740-1775 dokonano przebudowy w stylu późnobarokowym.

2. W okresie średniowiecza powstało w Płocku wiele kościołów, kaplic, klasztorów i domów kanonicznych, które obecnie znamy z nazwy, a często ich lokalizacja jest mało precyzyjna. W rejonie Odwachu był zapewne kościół św. Idziego476 (część historyków zakłada inną lokalizację – w pobliżu Nowego Rynku). Na placu, gdzie obecnie stoi dom przy ul. Kościuszki 5 był postawiony kościół w konstrukcji „strychulcowej" (być może to kościół św. Leonarda)477.

3. Do drewnianych świątyń z XIII w. obecnie nie istniejących, ale o bardziej sprecyzowanej lokalizacji, zalicza się kościół świętych Filipa i Jakuba478 na Przedmieściu Dobrzyńskim479, tj. w rejonie połączenia obecnych ulic Kazimierza Wielkiego i Dobrzyńskiej oraz kościół św. Marcina480 położony na gruntach szpitala Św. Trójcy w skupisku osadniczym znajdującym się 2,5 km od ówczesnej płockiej osady i niecały kilometr od drogi sierpeckiej (naprzeciw Powsina)481.

1. Na przełomie XIV/XV w. w pobliżu skarpy wiślanej w rejonie obecnego placu Dąbrowskiego powstał kościół św. Marii Magdaleny wraz z klasztorem dla zakonu Norbertanek482. W związku z obsunięciem się skarpy wzniesiono nowe obiekty sakralne nieco dalej od Wisły, w pobliżu obecnej wieży ciśnień483. W XV w. w okolicy bramy Bielskiej wybudowano drewnianą kaplicę Świętego Ducha484 wraz ze szpitalem dla księży, natomiast w XVI w. powstał murowany kościół pw. Św. Ducha485.

    1. W 1405 r. w rejonie Wzgórza Sieciecha dla dominikanów został przebudowany kościół Świętej Trójcy486 w ramach fundacji księżnej Aleksandry Olgierdównej (1368/1370-1434)487, żony księcia płockiego Siemowita IV (1354-1426). W okresie późniejszym z jej fundacji powstał również klasztor dominikański i szpital Św. Trójcy488. W 1570 r. w wyniku usuwisk budynek klasztoru został zlikwidowany489.

        1. W 1440 r. w Płocku było 12 domów kanonicznych. W tymże roku katedra została powiększona o kaplicę św. Marcina, w miejscu dzisiejszej kaplicy św. Zygmunta, natomiast w końcu XV w. z fundacji biskupa

Piotra z Chotkowa (?-1497) powstała kolejna kaplica, w miejscu obecnej kaplicy Najświętszego Sakramentu. W 1465 r. z fundacji prepozyta św. Michała, ks. Dołęgi powstał kościół św. Leonarda i Katarzyny490 oraz szpital dla księży. W wyniku postanowień pokoju toruńskiego z 1466 r. Płock jako miasto nad Wisłą uzyskał rangę ważnego ośrodka handlowego. Spowodowało to budowę nowych wytwórni sukna i płótna, gorzelni, browarów i oberż oraz rozbudowę portu491.

2. ***

3. W związku z dalszym zwiększeniem pozycji miasta w handlu towarami transportowanymi Wisłą492, pomimo spalenia zamku w 1511 r. i dwukrotnych pożarów katedry, wiek XVI zapisał się w historii Płocka jako okres szybkiego rozwoju gospodarczego i prosperity493. Po pożarze romańskiej katedry w 1530 r. rozpoczęto w latach 1535-1537 realizację nowej renesansowej świątyni na starych fundamentach z zachowaniem pierwotnego układu i wymiarów. Głównym fundatorem był biskup płocki Andrzej Krzycki (1482-1537), późniejszy prymas Polski494. Po kolejnym pożarze w 1550 r. odbudową katedry zajmował się biskup Andrzej Noskowski (1492-1567)495. Kolejni płoccy biskupi: Piotr Myszkowski (1510-1591)496, Piotr Dunin Wolski (1531-1590)497 i Wojciech Baranowski (1548-1615)498 kontynuowali prace budowlane i wykończeniowe, które trwały prawie do końca XVI w. Bp Andrzej Krzycki ambitne zadanie budowy nowej katedry499 powierzył znanym włoskim architektom Bernardowi Zanobi de Gianotis (przed 1500-1541)500, Giovani Cini ze Sieny (1490/1495-1565)501 i Filipowi z Fiesole (zm. 1540)502. Po wyjeździe z Płocka ekipy włoskiej prace budowlane kontynuował w latach 1556-1563 wraz z miejscowymi

rzemieślnikami majster budowlany Jan Baptysta503.

4. W połowie XVI w. benedyktyni między zamkowymi wieżami pobudowali gotycki kościół św. Wojciecha504 oraz rozbudowali obiekty klasztorne. W osiedlu Rybaki przy drodze biegnącej u podnóża grodu do przeprawy505 powstała w drugiej połowie XVI w. kaplica Św. Krzyża506. W końcu XVI w. został zbudowany drewniany kościół św Aleksego507 we wsi Trzepowo, która od 1961 r. znajduje się w granicach Płocka.

5. Według ks. prof. Wojciecha Góralskiego inwentaryzacja budynków murowanych z końca XVI w. potwierdza zwiększony ruch budowlany w tym wieku, przebudowie uległo wiele obiektów sakralnych: *Naprzeciwko zamku stała katedra, główna świątynia w mieście. /.../ Obok katedry znajdował się murowany dom mansjonarzy katedralnych oraz drewniane domy wikariuszy. Naprzeciwko wznosił się murowany kościół św. Wojciecha z opactwem benedyktyńskim, komora celna oraz trzy stajnie. W rozbudowanym od strony południowo-wschodniej przedmieściu znajdowały się dwa klasztory: dominikanów i norbertanek, następnie kościół św. Leonarda i św. Katarzyny oraz dwie kaplice. Na Przedmieściu Dobrzyńskim wznosiła się kaplica św. Filipa Apostoła, a na Przedmieściu Bielskim kościół Świętego Ducha – murowany, odbudowany w drugiej połowie XVI w. W końcu wymienionego stulecia rozpoczęto przy tym kościele budowę – trwała jeszcze w 1598 r. – przytułku św. Walerego z fundacji Kuklińskich. /.../ Niedaleko katedry, od strony Wisły w kierunku Przedmieścia Dobrzyńskiego znajdował się kościół Świętej Trójcy wraz klasztorem Dominikanów. W 1570 r. klasztor został zlikwidowany, a to ze względu na brak środków utrzymania go*

oraz usuwania się skarpy. /.../ Ruch budowlany w XVI w. objął klasztor norbertanek i funkcjonujący przy nim kościół św. Marii Magdaleny, powiększony w latach 1535-1570. /.../ Zarówno klasztor, jaki kościół były obiektami murowanymi. /.../ Przebudowie renesansowej uległ kościół św. Dominika wraz z przylegającym klasztorem.

- ***

1. Około 1600 r. bp Wojciech Baranowski rozpoczął na wzgórzu nad Wisłą budowę renesansowego pałacu biskupiego508, którego zakończenie nastąpiło w 1615 r. za rządów bpa diecezji płockiej Marcina Szyszkowskiego (1554-1630)509. Bp. Karol Ferdynand Waza w okresie swoich rządów w latach 1640-1655 rozbudował i wyremontował pałac. Po pożarze obiekt odbudowywali w stylu barokowym kolejno: bp Andrzej Stanisław Załuski (1695-1711)510 i bp Hieronim Antoni Szeptycki (1700-1773)511 i Michał Jerzy Poniatowski (1736-1794). Od 1841 r. władze rosyjskie dzierżawiły pałac biskupi dla instytucji sądowych. Za wspieranie powstania styczniowego przez polskie duchowieństwo katolickie władze carskie dokonały w 1866 r. upaństwowienia wielu dóbr kościelnych, w tym również kompleksu dawnego pałacu biskupiego512. Po przejęciu pałacu władze carskie w 1880 r. rozbudowały obiekt w stylu skromnego neoklasycyzmu. Obecnie w gmachu funkcjonują sądy i hipoteka.

1. Na początku XVII w. w bramie murowanej prowadzącej od strony zamku książęcego do pałacu

biskupiego wzniesiono kaplicę św. Piotra i Pawła513. W 1756 r. w rejonie ul. Nowowiejskiego powstał drewniany kościół św. Jana Chrzciciela514. Następnie w latach 1758-1771 wybudowano nowy murowany kościół reformacki św. Jana Chrzciciela, a jego przebudowę w stylu późnobarokowym wykonano w 1789 r. Po carskim ukazie kasacyjnym w 1864 r. kościół reformatów nazywany jest od 1865 r. kościołem poreformackim515.

1. Interesującą historię posiada dawna baszta warowna516 przy ul. Okrzei, która w XVII w. została przebudowana na dom mieszkalny, następnie po kolejnej modernizacji mieścił się się w niej w latach od 1881 r. do wybuchu II wojny światowej żydowski przytułek (obecnie jest siedzibą służb konserwatorskich).

1. W 1665 r. bp Jan Gembicki (1602-1675)517 dokonał gruntownej odnowy płockiej katedry wraz przebudową kopuły z renesansowej na półokrągłą. W okresie pełnienia funkcji biskupa płockiego przez Michała Jerzego Poniatowskiego (1736-1794)518, brata króla Stanisława Poniatowskiego, katedra w wyniku jej kolejnej przebudowy przez architekta Dominika Merliniego (1730-1797)519 w latach 1784-1787 uzyskała charakter świątyni klasycystycznej520. Obecny wygląd Bazyliki Katedralnej pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny jest wynikiem ostatniej przebudowy wykonanej przez architekta Stefana Szyllera (1857-1933)521 w latach 1901-1903522, w okresie zarządzania diecezją płocką przez bp. Jerzego Szembeka (1851-1905)523.

- ***

- Pierwsze w diecezji płockiej Seminarium Duchowne powołał w 1594 r. w Pułtusku bp Wojciech Baranowski, natomiast drugie Seminarium Diecezjalne erygował w 1710 r. w Płocku bp Ludwik Bartłomiej Załuski, powierzając jego prowadzenie księżom misjonarzom524. W latach 1773-1776 arch. Stanisław Zawadzki (1743-1806)525 adaptował gmach Kolegium Jezuickiego na potrzeby szkoły, natomiast w latach 1782-1874 przebudował dawny kościół przy ul. Jezuickiej (dzisiejszej ul. Małachowskiego) – dzieląc go na trzy kondygnacje. Obiekt otrzymał wystrój w stylu późnego klasycyzmu. W 1843 r. arch. Antoni

Corazzi (1792-1877)526 wzbogacił elewację tego budynku szkolnego monumentalnymi klasycystycznymi pilastrami.

- Do dzisiejszych czasów dotrwały w Płocku dwa budynki barokowe: kamienica z końca XVII w. (w Starym Rynku nr 17) oraz kamienica z XVIII w. (przy ul. Grodzka nr 2)527. Przy obecnej ul. Kościuszki nr 9 znajduje się oberża z XVIII w., przebudowana w 1803 r. w stylu klasycystycznego dworku szlacheckiego na zajazd (obecnie ośrodek języków obcych)528. W końcu XVIII w. na miejscu starszej budowli wzniesiona została wielokrotnie przebudowywana kamienica na Starym Rynku nr 8, będąca własnością rodziny malarza Andrzeja Karszowieckiego (obecnie Dom Darmstadt)529. Obiekt ten pełnił funkcje hotelowe, nazwano go Hotelem Berlińskim. W latach 1802-1804 mieszkał w nim wybitny niemiecki poeta, pisarz, kompozytor i malarz Ernest Theodor Amadeusz Hoffman (1776-1822).
- Dawne średniowieczne spichlerze zsunęły się do Wisły wraz całą ulicą Nadwiślańską. Spośród sześciu spichlerzy530 pobudowanych na przełomie XVIII i XIX w. na skarpie wiślanej do dnia dzisiejszego pozostały tylko dwa; w jednym obecnie mieści się Archiwum Państwowe (ul. Kazimierza Wielkiego 9B)531, a w drugim – Dział Etnograficzny Muzeum Mazowieckiego (ul. Kazimierza Wielkiego 9A). W związku z częstymi pożarami w Płocku następowała sukcesywna zmiana drewnianej zabudowy na murowaną, dopełnienie tej zamiany w historycznej części miasta nastąpiło dopiero w końcu XIX w.

1. Obiekty kubaturowe w okresie zaborów

2.

- Inwentaryzacja zabudowy Płocka przeprowadzona w 1800 r. przez Prusaków wykazała, że na Wzgórzu Tumskim obok ruin siedziby książęcej znajdowały się zabudowania kościelne z katedrą i opactwem benedyktyńskim. W obrębie bardzo uszkodzonych murów miejskich pozostały cztery kościoły, klasztor pojezuicki, pałac biskupi, kanonie oraz drewniane domy, natomiast poza murami – cztery kościoły i trzy klasztory. Po krótkim okresie pruskim (1793-1807) pozostało do dzisiaj ok. 20. budynków murowanych, z których najbardziej okazałe to dwa budynki urzędowe zaprojektowane przez Dawida Gilly'ego (1748-1808)532 ze Schwedt w stylu klasycyzmu pruskiego. Budynki te zostały przekazane do użytkowania w 1803 r.: najpierw gmach kamery (tzw. Kollegienhaus) przy placu Kolegialnym (obecnie – ul. Kolegialna 15)533, później potężny gmach więzienia przy obecnej ul. Sienkiewicza534.
- Ponadto w tymże roku powstał przy ul. Kościuszki 7 dom dla pruskiego generała Johanna Hinrischa535, później zamieszkały przez prefekta departamentu płockiego w latach 1808-1813 Rajmunda Rembielińskiego (1775-1841)536. W okresie późniejszym była to rezydencja kolejnych gubernatorów rosyjskich. Ok. 1803 r. została wzniesiona w stylu klasycystycznym kamienica zaprojektowana zapewne przez jednego z trzech pruskich budowniczych (Gilly, Schmied,

Schonwald), którzy wówczas działali w Płocku537. Obecnie budynek ten znajduje się pod adresem Plac Obrońców Warszawy 1. W latach 1880-1901 mieszkał w nim kompozytor, pedagog i publicysta Wacław Aleksander Lachman (1880-1963)538. W 1806 r. powstała kamienica narożna przy zbiegu ulic Tadeusza Kościuszki i Tumskiej nazywana popularnie „Dziekanką"539. Obiekt ten zaprojektował budowniczy woj. płockiego Ludwik Mahn540.

- ***

- Okres Księstwa Warszawskiego był zbyt krótki i trudny ekonomicznie, aby wypracować większe osiągnięcia budowlane. W latach 1799-1816 nastąpiło rozebranie murów obronnych i bram miejskich. Po pożarze drewnianej bóżnicy w 1810 r. została wzniesiona wielka synagoga z kopułą i wieżyczką nawiązująca do klasycyzmu rzymskiego oraz powstała murowana zabudowa mieszkalna ul. Żydowskiej (dzisiaj Synagogalnej)541. Niestety ogromnie zniszczony w czasie okupacji hitlerowskiej obiekt żydowskiej świątyni z pięcioosiową fasadą sięgającą dwóch kondygnacji zamiast odbudowy i modernizacji został w 1951 r. rozebrany. Na jego miejscu Agencja Rewitalizacji Starówki postawiła Synagogalny Office Center.
- W wyniku przebudowy dawnego kościoła Świętej Trójcy, użytkowanego jako magazyn wojskowy, powstał w 1812 r. teatr. Na polecenie prefekta Rajmunda Rembielińskiego budowniczy departamentu Aleksander Groffe (1771-1838)542 zaprojektował wstępną przebudowę tego gmachu dostosowując obiekt do nowej funkcji. Głównym projektantem modernizacji teatru z 800 osobową widownią i doskonałą akustyką był Ludwik Mahn. W latach 30. XIX w. Fryderyk Jan Trautsolt (1790-1864)543 przebudował fronton teatru w stylu klasycystycznym. Z okresu Księstwa Warszawskiego pochodzi też tzw. Loża Masońska na terenie obecnego Szpitala Miejskiego, którą zaprojektował prawdopodobnie Aleksander Groffe. Jest to niewielki obiekt na planie ośmiokąta, z łamanym dachem w formie ostrosłupa zwany powszechnie „Grzybkiem".

- ***

- W zaborze rosyjskim trwających ok. 100 lat w okresie początkowej stosunkowo dużej autonomii Królestwa Polskiego nastąpił szybki rozwój gospodarczy Płocka, co wpłynęło korzystnie na miejskie budownictwo. Ważną rolę w płockiej urbanistyce i architekturze odegrali Ludwik Mahn (1768-1824) i Jakub Kubicki (1758-1833)544.
- Ok. 1818 r. wybudowano na miejscu starszej budowli kamienicę narożną (róg Starego Rynku i ul. Jerozolimskiej), obecnie nazywanej „Domem Prasy" (Stary Rynek 27)545. W latach1818-1821 powstała na Starym Rynku 7 kamienica, którą w XIX w. należała do rodziny Kosińskich (prawdopodobnie mieszkał w niej Wincenty Hipolit Gawarecki (1788-1852)546. W 1823 r. zbudowany został przy ul. Kolegialnej 1 (róg ul. Kolegialnej i Tumskiej) jednopiętrowy budynek z elementami neorenesansowymi547. Kamienica należała do znanej płockiej rodziny pejzażysty i malarza Jana Betley (1908-1980).

- Po wyburzeniu w 1817 r. starego ratusza z XV w. położonego w centralnej części Starego Rynku Jakub Kubicki wybudował w latach 1824-1827 w północnej części tego rynku klasycystyczny ratusz548. Następnie w 1829 r. według jego projektu powstały cztery pary rogatek w stylu klasycznym: warszawskie, płońskie, dobrzyńskie i bielskie. Do dnia dzisiejszego nie zachowały się tylko rogatki bielskie. Przy Placu Narutowicza 1 powstała w 1827 r. kamienica klasycystyczna z trójkątnym tympononem, która została przebudowana w 1858 r.549 Kubickiemu przypisuje się też zaprojektowanie wybudowanego w latach 1828-1832 Domu pod Opatrznością przy placu Narutowicza 2550. Ten piękny obiekt w stylu neoklasycznym z dwoma frontami, główny od strony placu i boczny od strony ul. Grodzkiej, obecnie jest siedzibą Biblioteki im. Zielińskich TNP. Niewiele tej kamienicy ustępuje dom Kuliga (drukarza płockiego), który powstał w 1834 r. przy placu Narutowicza 5 (róg z ul. Tumską)551.
- W 1829 r. wybudowano kamienicę popularnie nazywaną domem rodzinnym Wagnerów (ul. Grodzka 13), przebudowa w stylu klasycznym nastąpiła w 1827 r.552 W 1839 r. powstała w stylu neoklasycznym kamienica przy ul. Grodzkiej 5, w której urodził się i przez 23 lata mieszkał poeta, plastyk i filmowiec Stefan Themerson (1910-1988)553. Wschodnią część placu Narutowicza zamyka odwach554, tj. dawna carska wartownia, która powstała w 1837 r. według projektu Michała Jakuba Miklaszewskiego (1796-1865)555. W 1838 r. wybudowano jednopiętrową kamienicę neogotycką przy ul. Misjonarskiej 1a, jej rozbudowa nastąpiła w 1867 r.
- Ok. 1840 r. przy ul. Tumskiej 9 powstał okazały z przejawami neogotyku Hotel Angielski, wielokrotnie przebudowywany, z czasem zajął cały narożny kwartał ul. Tumskiej i Sienkiewicza556. W tymże okresie powstał Hotel Warszawski przy ul. Kolegialnej 20557, który przebudowano pod kierunkiem Bolesława Zienkiewicza ok. 1901 r. w stylu eklektycznym. Elegancka sala balowa została później wykorzystana jako kino „Sfinks". Po II wojnie światowej w okresie PRL obiekt przejęła służba zdrowia. W dawnym hotelu siedzibę posiadała Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna. Ok. 1840 r. powstała też w rejonie Starego Rynku przy ul. Bielskiej 1, na miejscu starej kamieniczki oberża, którą po przebudowie nazwano Hotelem Poznańskim558.
- W 1844 r. Henryk Marconi (1792-1863)559 wzniósł obok więzienia pruskiego nowy gmach więzienny przy ul. Więziennej (obecnie ul. Sienkiewicza). Henrykowi Marconiemu przypisuje się też projekt kamienicy mieszczańskiej z 1833 r. w ul. Kwiatka oraz fronton dawnego Hotelu Angielskiego przy ul. Tumskiej. W połowie XIX w. zbudowano przy ul. Bielskiej 14 murowany, parterowy budynek, przebudowany w latach 1925-1934560, w którym urodził się i wiele lat mieszkał Ludwik Joachim Franciszek Krzywicki (1859-1941)561.
- W latach 1850-1864 przebudowano dawne Opactwa Benedyktyńskie562 na seminarium duchowne. Równocześnie benedyktyński kościół pw. św. Wojciecha zlikwidowano i przebudowano na żeńskie państwowe gimnazjum, które funkcjonowało do 1914 r. Prace w stylu barokowo-klasycznym wykonali Michał Jakub Miklaszewski (1796-1865)563 i Stanisław Jaroszewski

(1808/1821-1900)564. Przed 1860 r. wzniesiono parterowy dom przy Katedrze565, w którym w latach 1863-1868 mieszkał biskup Wincenty Teofil Popiel (1825-1912)566. Od 1912 r. obiekt ten był siedzibą Kurii Diecezjalnej i Sądu Biskupiego. Autorem architektonicznej przebudowy tego budynku w stylu „dworkowego" był prof. Politechniki Warszawskiej arch. arch. Stanisław Marzyński.

- Opis statystyczno-historyczny Płocka z 1860 r. według Anny M. Stogowskiej567 zawierał następujące obiekty sakralne: katedra, fara (kościół parafialny pw. św. Bartłomieja), kościół św. Katarzyny (drewniany - na cmentarzu katolickim), kościół księży reformatów, kościół ewangelicki (pw. św. Dominika), cerkiew prawosławna (zlokalizowana przy koszarach wojskowych), bożnica (w dzielnicy żydowskiej) oraz kaplice: przy Gimnazjum Gubernialnym, przy Szpitalu Sióstr Miłosierdzia, przy Szpitalu św. Aleksego, przy Domu Badań. Do miasta należały takie budynki, jak: ratusz, odwach, dom z lazaretem wojskowym, rzeźnia, jatki, teatr i piekarnia na placu wojskowym. Na koniec 1860 r. w Płocku było: 7 kościołów, 2 klasztory, 5 kaplic, 566 domów, w tym 387 murowanych (203 parterowych, 133 jednopiętrowych i 51 dwupiętrowych).

- ***

- W latach 1856-1866 została wybudowana trzykondygnacyjna kamienica, która do 1950 r. należała do zasłużonej w Płocku rodziny drukarzy Detrychów568. Ok. 1860 r. przy ul. Kolegialna 14 (róg z ul. 1 Maja) wybudowano dla znanej płockiej rodziny rodziny Płoskich kamienicę569, którą w 1937 r. zakupił znany płocki adwokat, działacz Akcji Katolickiej oraz Stowarzyszeń „Sokół" i „Caritas" Stanisław Zgliszczyński (1890-1940)570.
- Z 1863 r. pochodzi kamienica przy ul. Sienkiewicza 41 wielokrotnie przebudowywana571, w której mieszkało małżeństwo Aleksander Bolesław Maciesza (1875-1945)572 i Maria Macieszyna (1869-1953)573. Aleksander B. Maciesza należał do najbardziej zasłużonych obywateli miasta w XX w., aktywnie działał jako lekarz, pedagog, publicysta, regionalista, fotograf, historyk, antropolog. Pełnił też ważne funkcje administracyjne i społeczne. W 1919 r. piastował urząd burmistrza Płocka, a następnie prezydenta miasta. Reaktywował w 1907 r. Towarzystwo Naukowe Płockie, któremu jako prezes przewodził do śmierci, ponadto był też prezesem Płockiego Towarzystwa Lekarskiego.
- Od 1864 r. funkcję nowego pałacu biskupiego574 pełni kamienica z XVIII w. na Placu Narutowicza 10, sąsiadująca z siedzibą TNP. W latach 1865-1867 r. w południowej części obecnego placu Obrońców Warszawy wzniesiono w stylu nawiązującym do wczesnej cerkwi bizantyjskiej sobór prawosławny pw. Przemienienia Pańskiego, który zaprojektował Bronisław Brodzic-Żochowski (1836-1911)575. Po I wojnie światowej w 1919 r. sobór przekazano garnizonowemu kościołowi katolickiemu. W 1929 r. świątynię rozebrano, gdyż uznano, że była ona symbolem ucisku narodowego przez władze carskie. Z okresu zaboru rosyjskiego na cmentarzu prawosławnym przy ul. Norbertańskiej pozostała mała cerkiewka pw. Michała Archanioła.

- W drugiej połowie XIX w. został wybudowany przy ul. Kościuszki dworek rejenta Lubowidzkiego576, dziadka wybitnego poety Władysława Broniewskiego (1897-1962)577, w którym obecnie funkcjonuje muzeum poety i siedziba płockiego oddziału Związku Nauczycielstwa Polskiego. W tym budynku urodził się i mieszkał do 1915 r. Władysław Broniewski. W 1882 r. na skrzyżowaniu ul. Sienkiewicza i Bielskiej (ul. Bielska 17) powstała kamienica, która przez dziesiątki lat stanowiła siedzibę organizacji dobroczynnych578. W tymże roku zakończono przy kościele św. Bartłomieja budowę w stylu neoklasycznym plebani.
- W 1890 r. został zbudowany w stylu późnego klasycyzmu z neorenesansową elewacją pałacyk przy ul. Kolegialnej 9579 dla małżeństwa przemysłowców i filantropów: Ludwika i Anny Flatau. W latach 1917-1925 w obiekt był siedzibą Banku Przemysłowego Warszawskiego, później – do wojny mieścił biura Powiatowej Kasy Chorych. Obecnie po gruntownej przebudowie w drugiej połowie lat 80. funkcjonuje w nim Urząd Stanu Cywilnego i Pałac Ślubów. We wsi Radziwie zakończono w 1899 r. budowę neogotyckiego kościoła pw. św. Benedykta, zaprojektowanego przez Edwarda Cichockiego (1833-1899)580.

***

- W 1901 r. Stanisław Franciszek Józef Górnicki (1855-1927)581 ufundował neogotycką kaplicę cmentarną pw. św. Elżbiety na starym cmentarzu katolickim przy Alejach Kobylińskiego w obecnym osiedlu Miodowa. W 1902 r. powstał przy ul. Kościuszki 6 okazały eklektyczny gmach Płockiej Dyrekcji Szczegółowej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego582, który zaprojektowali Apoloniusz Paweł Nieniewski (1856-1932)583 i Władysław Adolf Kozłowski (1859-1925)584. W okresie PRL w tym obiekcie kolejno mieścił się: zarząd PPS, Cech Rzemiosł Różnych, Komitet Powiatowy PZPR, Komitet Wojewódzki PZPR. Dziś budynek ten jest siedzibą Książnicy Płockiej im. Władysława Broniewskiego. W tymże roku został wzniesiony gmach kamienicy przy placu Obrońców Warszawy 2 (róg z ul. Kolegialną), którą w końcu ubiegłego wieku zmodernizował dziennikarz, poeta i prawnik dr Wiesław Pomorski585. W latach 1904-1905 Stefan Szyller dokonał przebudowy zespołu budynków dawnego Zakładu Dobroczynnego Anioła Stróża z połowy XIX w. na Starym Rynku 14-18586.
- Wiele znaczących reprezentacyjnych budynków w Płocku pozostawił po sobie Bolesław Zienkiewicz (1861-1927)587, który zaprojektował: eklektyczną kamienicę Święcickiego przy ul. Kolegialnej 18 (1904), modernistyczną kamienicę Przymanowskich przy ul. 1 Maja 3/5 (1905)588, budynek Banku Państwa przy placu Obrońców Warszawy 8 (1905)589, eklektyczny dom mieszkalny dla własnej rodziny przy ul. Kościuszki 20 (1906)590, dom Mądrzejewskich przy ul. Sienkiewicza 30 (1907), który obecnie po modernizacji funkcjonuje jako Hotel Herman591. Inwestorem najbardziej znanego secesyjnego gmachu w Płocku był Józef Górnicki (1876-1953). Obiekt ten powstał w 1909 r. przy ul. Tumskiej 8592. Obecnie po modernizacji jest siedzibą Muzeum

Mazowieckiego.

- W wyniku starań wybitnego płockiego działacza i filantropa ks. prałata Ignacego Lasockiego (1860-1933)593 zakupiono w 1911 r. u zbiegu ul. Kolegialnej i Misjonarskiej (obecny adres: ul. Kolegialna 23) nieruchomości z przeznaczeniem na budowę szkoły żeńskiej. Szkoła ta od 1920 r. funkcjonowała jako Gimnazjum Żeńskie im. Reginy Żółkiewskiej594. W latach 1908-1933 dyrektorem gimnazjum była wybitna płocka działaczka Marcelina Rościszewska (1875-1949)595. Po II wojnie światowej obiekt został siedzibą Państwowej Szkoły Muzycznej I i II stopnia im. K. Szymanowskiego596. Wśród najbardziej zasłużonych pedagogów był kompozytor, publicysta i sekretarz Towarzystwa Muzycznego dr Marcin Kamiński (1913-1990)597. Po II wojnie światowej obiekt szkolny rozbudowano według projektu arch. Ignacego Bladowskiego.
- W 1913 r. po rocznej budowie powstał przy ul. 3 Maja 16 budynek I Gimnazjum Polskiego, zaprojektowany i zrealizowany przez Czesława Zembrzyckiego (1860-1924)598 oraz Władysława Czechowskiego (ok. 1860 - po 1921)599. Obecnie po kolejnych modernizacjach i rozbudowie obiekt jest siedzibą Liceum im. Władysława Jagiełły600.
- W 1913 r. przemysłowiec i działacz społeczny z zasłużonej płockiej rodziny o korzeniach pruskich Alfred von Blumberg (1876-1953) zbudował budynek przy ul. Warszawskiej 28 w stylu zbliżonym do secesyjnego. Przykładem obiektów mieszkalnych w stylu secesyjnym są dwa domy-bliźniaki przy ul. Pięknej601, zaprojektowane w 1914 r. przez Władysława Czechowskiego.
- W latach 1911-1914 powstał kompleks katedralno-klasztorny Starokatolickiego Kościoła Mariawitów w stylu nawiązującym do późnego gotyku angielskiego602. Autorem dokumentacji był architekt-samouk, biskup mariawicki Jana Maria Kowalski (1871-1942)603. Na szczególną uwagę w tym kompleksie zasługuje mariawicka Świątynia Miłosierdzia i Miłości.
- Należy zgodzić się z Michałem Pszczółkowskim, że rozwiązania stylistyczne w architekturze na ziemiach Królestwa Kongresowego zdominowane były: *„przez nurt historyzmu i kolejno pojawiających się wariantów „neo" wcześniejszych epok: antyku, romantyzmu, gotyku, renesansu, manieryzmu i baroku. Ich popularność była konsekwencją rozwoju nauk historycznych, archeologii i historii sztuki, a także preferencji estetycznych dziewiętnastowiecznego społeczeństwa"604.*
- W podsumowaniu tego okresu należy stwierdzić, że Płock w tym okresie z upadającego miasteczka przekształcił się w ważny ośrodek administracyjny z dużym potencjałem rozwojowym. W zakresie rozwoju gospodarczego został jednakże prześcignięty przez niedaleki Włocławek, do którego już w 1862 r. doprowadzono linię kolejową Warszawa-Bydgoszcz, co umożliwiło szybkie uprzemysłowienie miasta.

- **Obiekty kubaturowe w II RP**

- W okresie dwudziestolecia międzywojennego kontynuowana była rozbudowa kompleksu budynków Wyższego Seminarium Duchownego, w którym monumentalny neobarokowy gmach seminaryjny zaprojektował Oskar Sosnowski (1880-1939)605, a jego realizacja przebiegała w trakcie wojny światowej od 1914 r. do 1916 r. Kolejnym wyróżniającym się obiektem na terenie seminarium był neoklasycystyczny gmach biblioteki z jońskim pilastrami, zaprojektowany przez Mariana Kontkiewicza (1884-1926)606, obecnie funkcjonuje w nim m.in. Archiwum Diecezjalne607. W latach 1924-1925 Stefan Szyller nadzorował realizację domu mieszkalnego dla profesorów, natomiast w latach 1927-1928 konsultował rozbudowę budynku dydaktycznego seminarium, wykonywanego przez inż. Konrada Morawskiego.
- W 1926 r. Józef Główczewski608 zaprojektował budynek szkolny przy Al. Jachowicza 20, natomiast w 1927 r. – secesyjną willę-dworek przy ul. Kolegialnej 34609. Obiekt ten znany jest jako dom mieszkalny prawnika i publicysty Stanisława Kostaneckiego (1915-1995)610 oraz jego żony bibliotekarki i publicystki Marii Kieffer-Kostanieckiej (1913-1988)611. Obecnie jest w posiadaniu prawnika Waldemara Podela612, który dokonał jego kompleksowej modernizacji. Józef Główczewski jest też projektantem willi przy Al. Jachowicza 16 oraz Domu Akcji Katolickiej przy ul. Tumskiej 5a, który w okresie PRL funkcjonował jako kino-teatr Przedwiośnie.
- W 1927 r. zbudowano na fundamentach kamieniczki gotyckiej na Starym Rynku 20 bezstylowy obiekt613, w którym mieszkała Alina Rebinder (1909-1942). Pomimo ciężkiej choroby w latach 1940-1942 w swoim mieszkaniu prowadziła tajne nauczanie w zakresie szkoły podstawowej. W latach 20. XX w. Bank Gospodarstwa Krajowego wybudował osiem domów mieszkalny dla kadry urzędniczej miasta614. Inicjatorem tego budownictwa w formie spółdzielczej był Eligiusz Zalewski, stąd utworzona ulica nosi miano Zalesie.
- Przykładem nowoczesnej architektury mieszkalnej jest kamienica przy ul. 1 Maja 1 wzniesiona w 1935 r. na zlecenie drukarza Bolesława Detrycha (1885-1951)615. Autorem dokumentacji tego funkcjonalnego budynku był Mieczysław Kamiński616. W latach 1927-1936 we wsi Imielnica ówczesny proboszcz Władysław Skierkowski (1886-1941)617 wybudował na miejscu starej drewnianej świątyni – murowany kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa.

- Obiekty kubaturowe w PRL

- Spośród znaczących obiektów kubaturowych powstałych w latach PRL na uwagę zasługują głównie obiekty użyteczności publicznej. W pierwszych kilkunastu latach PRL-u dominował w architekturze tzw. socrealizm. W Płocku powstało w tym stylu kilka budynków użyteczności publicznej oraz obiektów mieszkalnych wielorodzinnych, w tym duży czterokondygnacyjny budynek

mieszkalny z parterem handlowo-usługowym przy ul. Tumskiej (na skrzyżowaniu z ul. Kwiatka). W latach 50. XX w. powstały dwa nowoczesne obiekty handlowe: Powszechny Dom Towarowy Centrum przy ul. Tumskiej nr 11 (1954 r.) oraz kilka lat później Spółdzielczy Dom Handlowy Zgoda przy ul. Tumskiej nr 11a, który zaprojektował arch. J. Andrzejak618. Jedną z pierwszych dużych inwestycji przemysłowych lat pięćdziesiątych były budowle elewatora i młyna zbożowego w Radziwiu, które zostały zaprojektowane w „stylu neorenesansowym" (w nawiązaniu do architektury katedry po prawej strony Wisły).

- W latach 1959-1962 r. wybudowano Dom Turysty PTTK przy ul. Piekarskiej 1 na Wzgórzu Sieciecha według projektu prof. Marka Leykama (1908-1983)619. Obiekt ten po zmianie właściciela w latach 1994-2004 został rozbudowany i zmodernizowany przez Jerzego Jaworskiego620 i Tomasza Królikowskiego621 (obecna nazwa Domu Turysty – Hotel Starzyński).
- W latach 1962-1964 powstał dziewięcio-kondygnacyjny hotel Orbis-Petropol przy Al. Jachowicza 49, który zaprojektowali Jerzy Czyż622 i Jan Furman623. Ostatnio hotel zmienił właściciela i został zmodernizowany (obecna nazwa Hotel Petropol). Wybudowany gmach dla Technikum Elektrycznego, zaprojektowany przez Ludwika Mackiewicza624, został w 1967 r. przekazany dla utworzonej w Płocku Filii Politechniki Warszawskiej. W tymże roku wybudowano też kompleks gastronomiczny Bar Piast przy ul. Tumskiej 3 (według projektu Witolda Piaseckiego625 i Henryka Sęczykowskiego626). Obiekt ten w okresie późniejszym funkcjonował jako Cocktail-Bar Hortex. Na przełomie lat 60. i 70. XX w. powstały obiekty: gmach Poczty Polskiej przy ul. Bielska 14b, dom meblowy przy ul. Nowy Rynek 7 oraz budynek handlowy „Antypodkowa" przy ul. Nowy Rynek 1. Pierwotnie dwukondygnacyjna „Antypodkowa" miała zamykać zabytkowe obiekty handlowe w kształcie podkowy (jatki z XIX w.), które niestety zostały rozebrane.
- Interesującą pod względem architektury jest Szkoła Podstawowa nr 1 im. Braci Jeziorowskich przy pasażu Karadzica 1 (tzw. „Szkoła Matka"), którą zaprojektował Andrzej Wejchert (1912-1993)627. W latach 1971-1973 powstał główny dydaktyczny gmach Filii Politechniki Warszawskiej w Płocku przy ul. Lukasiewicza. Główny projektant Henryk Sęczykowski wykonał projekt wspólnie z Zygmuntem Hofmanem, Tadeuszem Kujawski, Mieczysławem Santorskim i Antonim Szubskim.
- W 1973 r. w os. Winiary otwarto ośmiokondygnacyjny blok główny Wojewódzkiego Szpitala Zespolonego im. Marcina Kasprzaka, wcześniej w 1968 r. oddano do użytku parterowe pawilony szpitala zakaźnego. Dokumentację architektoniczną szpitala opracowali Ryszard Trzaska628, Adrianna Kłosińska629, Tadeusz Nasfeter630. W latach 1970-1974 przy ul. Nowy Rynek 11 wybudowano gmach Domu Kultury631, który przekształcono w Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego632. Autorami dokumentacji byli: Stefan Putowski633, Bogusław Winiarski634, Tadeusz Zieliński635.
- W 1974 r. zakończono budowę krytej Pływalni Miejskiej „Jagiellonka"

przy ul. 3 Maja. Kolejna kryta Pływalnia „Kobylanka” powstała w rok później przy Al. Kobylińskiego. Budynek PKO i PZU przy ul. Tumskiej oraz Dom Technika MZRiP przy ul. Kazimierza Wielkiego zaprojektowali Kazimierz Górski636, Bonifacy Kowalski637 i Zbigniew Paradowski638. Dom Handlowy TSS przy ul. Nowy Rynek 4 zaprojektował Janusz Łabuz639. W 1980 r. został otwarty Płocki Dom Kultury przy ul. Tumskiej. W latach 1977-1983 wzniesiono kościół św. Stanisława Kostki przy Al. Jachowicza na os. Dworcowa. Kościół został zaprojektowany przez zespół architektów pod kierownictwem prof. Ludwika Mackiewicza640. W 1982 r. we wsi Ciechomice641 wzniesiono kościół pw. św. Maksymiliana Marii Kolbe według projektu arch. Henryki Wichrowskiej.

- Obiekty kubaturowe w III RP

- Do znaczących obiektów kubaturowych zrealizowanych w III RP należy zaliczyć budynki sakralne. W okresie od 1981 r. do 1999 r. w osiedlu Łukasiewicza powstał kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej przy ul. Kossobudzkiego 10 według dokumentacji Ignacego Bladowskiego (1939-2000)642 i Kazimierza Badowskiego (1935-2022)643. W latach 1989-2000 r. powstał kościół św. Miłosierdzia Bożego przy ul. Górnej 1 na os. Wyszogrodzka, zaprojektowany przez prof. Zdzisława Czerskiego (1926-1999)644 i Andrzeja Pawlikowskiego. W 2003 r. zakończono budowę kościoła pw. Dobrego Pasterza przy ul. Norwida 2 na os. Skarpa według dokumentacji opracowanej przez Jana Lemańskiego645 i Krzysztofa Hibnera646. W latach 1996-2008 pobudowano kościół pw. św. Wojciecha przy ul. św. Wojciecha 2 w os. Podolszyce Południe. W końcu 2017 r. oddano do użytkowania kościół pw. Matki Bożej Fatimskiej przy ul. Gierzyńskiego 29 w os. Międzytorze. W końcowej fazie budowy jest kościół pw. Świętego Krzyża przy ul. Kutrzeby 2 w os. Podolszyce Północ, według projektu architektonicznego Janusza Łabuza. W fazie kończenia robót wykończeniowych jest Sanktuarium Miłosierdzia Bożego przy ul. Piekarskiej na os. Stare Miasto.

- ***

- Od lutego 1997 r. do czerwca 1998 r. trwał remont i modernizacja starego ratusza z budową reprezentacyjnej sali obrad dla Rady Miasta według projektu Tomasza Królikowskiego. W połowie 1999 r. zakończono kolejną rozbudowę ratusza, który powiększono w wyniku zakupu gmachu przy ul. Zduńskiej (Ośrodek ETO Ministerstwa Ochrony Środowiska) oraz gmachu przy ul. Kazimierza Wielkiego (biurowiec PERN).
- Janusz Łabuz zaprojektował dwa obiekty przy ul. Tumskiej: budynek PZU Życie (1998), który obecnie został przejęty przez Prokuraturę oraz Dom Handlowy Argentum (2002). W 2002 r. instytucje skarbowe zasiedliły po gruntownej modernizacji obiekt przy ul. 1 Maja, wcześniej projektowany na siedzibę Komitetu Wojewódzkiego PZPR. Na terenie dawnej mleczarni przy

skrzyżowaniu Al. Jachowicza i ul. 11 listopada wybudowano nowoczesny kompleks mieszkaniowy z handlem i usługami. Wcześniej w tym rejonie po stronie zachodniej Al. Jachowicza powstały inne płockie „wysokościowce".

- W rejonie ul. Tysiąclecia i Rembielińskiego wybudowano dom meblowy i duże obiekty handlowe: Carrefour i Nomi (2002). Następnie w rozwidleniu ulic Przemysłowej i Bielskiej powstała Galeria Mosty (2009), a przy ul. Bielskiej – Salony Samochodowe firmy Budmat Auto. W wyniku powyższego dotychczasowe stare centrum handlowe Płocka (ul. Tumska, plac Nowy Rynek, Al. Kobylińskiego i ul. Tysiąclecia oraz zadaszone Targowisko Miejskie od Al. Jachowicza do ul. Królewieckiej) powiększyło się o południowo-wschodnią część os. Łukasiewicza.
- W latach 2003-2004 dla potrzeb Muzeum Mazowieckiego647 przebudowano kamienicę przy ul. Tumskiej 8. W tej secesyjnej z lat 1909 r. dawnej siedzibie rodziny Górnickich obecnie prezentowane są zbiory okresu secesji i Młodej Polski. W sąsiedztwie powstał według projektu Tomasza Królikowskiego nowoczesny nowy gmach jako segment Muzeum, zawierający Oddział Historii Miasta Płocka. W latach 2006-2007 przeprowadzono gruntowną modernizację i przebudowę Teatru Dramatycznego im. Jerzego Szaniawskiego według dokumentacji opracowanej przez prof. Jakuba Wujka i Adama Nawrota. W listopadzie 2007 r. otwarto Płocką Galerię Sztuki w odremontowanej zabytkowej Łaźni przy ul. Sienkiewicza 36.
- W wyniku dużej aktywności architektonicznej Wojciecha Ryżyńskiego648 na terenie Płocka powstały: charakterystyczny budynek biurowy PERN (2007) przy ul. Wyszogrodzkiej 133; nowoczesny zadaszony amfiteatr przy ul. Rybaki 15, stanowiący Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki Franciszki i Stefana Themersonów (2008) oraz oryginalne molo spacerowe wzdłuż nurtu Wisły o długości ok 350 m – jako fragment planowanej modernizacji i przebudowy ośrodka żeglarskiego „Morka".
- Po wyłączeniu wieży ciśnień z końca XIX w. z eksploatacji obiekt funkcjonował jako warsztat naprawczy, archiwum Wodociągów Płockich i galeria sztuki. W wyniku gruntownej modernizacji w latach 2011-2013 powstała kilkupiętrowa kawiarnia z tarasem na wysokości 24 m, którą zaprojektowali arch. Marta Joanna Siodłak649 i dr inż. Krzysztof Kamiński650.

- ***

- Na przełomie XX i XXI w. wraz z budową osiedli na Podolszycach wzdłuż ul. Wyszogrodzkiej pomiędzy ulicami Sikorskiego i Czwartaków powstało nowe ogólnomiejskie centrum handlowo-usługowe „Podolszyce". W skład tego centrum po południowej stronie ul. Wyszogrodzkiej wchodzą: hipermarket Auchan (2001), OBI (2002) i Galeria Wisła (2007), natomiast – po północnej stronie: Panorama Płocka; Agata Meble, Lidl oraz galeria handlowa Mazovia (zaprojektowana przez Tomasza Królikowskiego). Na terenie os. Podolszyce Południe wyróżniają się obiekty: kryta pływalnia Podolanka i nowoczesna Szkoła Podstawowa nr 22. W ostatnim czasie w Podolszycach

Południe przy moście im. Solidarności powstały obiekty handlowe Centrum Graniczna: Leroy Merlin i Decatlon.

- Na terenie os. Podolszyce Północ powstało wiele budynków o interesującej architekturze: budynek Szkoły Podstawowej Nr 23 im. Armii Krajowej przy ul. Walecznych 20; 8-kondygnacyjny budynek mieszkalno-usługowy przy ul. Szarych Szeregów 4, zaprojektowany przez Krzysztofa i Magdalenę Kwiatkowskich (wykonany w latach 1999-2001); apartamentowiec Pink Haus przy al. Armii Krajowej 42 – według dokumentacji Jerzego Jaworskiego i Tomasza Królikowskiego; kompleks obiektów Gimnazjum nr 8 im. Doktora Aleksandra Macieszy przy ul. Kutrzeby 2a (zaprojektowany przez Karola Midelay), wybudowany w latach 2001-2004.

- Do obiektów o interesującej architekturze w Płocku należy również zaliczyć:
- Centrum Handlowe Galeria Tayger przy ul. Królewiecka 2 (1996 r.);
- budynek dawnego Citi Banku Handlowego przy Al. Kobylińskiego 13;
- gmach Hotelu Tumskiego przy ul. Piekarska 9;
- biurowiec Zakładu Naftoremont przy ul. Zglenickiego 46, według projektu Ignacego Bladowskiego;
- biurowiec Orlen-Projekt przy ul. Zglenickiego 42, zaprojektowany przez Renatę Kwiatkowską; - halę sportową Orlen Arena przy placu Celebry Papieskiej 1 (2010 r.), zaprojektowaną przez Henryka Nowackiego651 i Krzysztofa Nowackiego;
- nowoczesny budynek Kino Nove Przedwiośnie przy ul. Tumska 5, zaprojektowany przez Mirosława Hrynkiewicza (wcześniej w okresie PRL funkcjonował tam kino-teatr „Przedwiośnie"); - budynek usługowo-handlowy przy ul. Tumska 3 (na miejscu dawnego Cocktail-Bar Hortex), zaprojektowany przez Tomasza Królikowskiego;
- nowoczesny budynek Willa Roseta przy ul. Misjonarskiej 1B;
- budynek mieszkalno-handlowy przy skrzyżowaniu ul. Królewieckiej z ul. 1 Maja według projektu Joanny M. Ćwiertak652 (2012);
- zmodernizowany w 2011 r. biurowiec PKN Orlen przy ul. Chemików 7;
- wielofunkcyjny Cotex Office Centre przy Al. Piłsudskiego 35 (obiekt powstał w 2015 r. w wyniku modernizacji byłego budynku produkcyjnego Zakładów Dziewiarskich Cotex); - biurowiec Basell Orlen Polyolefins przy ul. Łukasiewicza 39 na terenie Płockiego Parku Przemysłowo-Technologicznego;
- budynek Centrum Badawczo-Rozwojowe PKN Orlen na terenie PPP-T (2020 r.).

- ***

1. Mimo, że w tysiącletnim Płocku powstało wiele obiektów o architekturze romańskiej, gotyckiej, renesansowej, barokowej, klasycystycznej, secesyjnej i modernistycznej to niestety do dnia dzisiejszego w wyniku zniszczeń wojennych i pożarów oraz nie zawsze prawidłowo

wykonanych remontów i modernizacji, większość płockich zabytków historycznych nie prezentuje jednolitego porządku architektonicznego. Szczególnie jest to widoczne na przykładzie bazyliki katedralnej, ale dotyczy to również większości starych kościołów i innych obiektów świeckich. Zmiana stylu architektonicznego istniejących obiektów wynikała zazwyczaj z panującej mody w kolejnych epokach. Jednakże w szeregu przypadkach było to również świadomie projektowanie nawiązujące do starych stylów architektonicznych (neogotyk czy neoklasycyzm) oraz łączenie rożnych porządków w celu uzyskania zamierzonych efektów estetycznych653.

- Większość budowli i obiektów przemysłowych znajduje się w obszarze wielkoprzemysłowym PKN Orlen oraz w kompleksach przemysłowych poszczególnych osiedli Płocka.

1.

1. Budowle rafineryjne i petrochemiczne w PRL i III RP

- Dzielnica przemysłowa „Petrochemia”
-

- Ogromnym skomasowaniem budowli przemysłowych w Płocku jest dzielnica przemysłowa „Petrochemia” (Płock Biała), w której od 1960 r. budowano Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne. MZRiP to duża liczba instalacji rafineryjnych i petrochemicznych oraz park zbiorników surowcowych i poprodukcyjnych. Instalacje te składają się z przemysłowych stalowych i żelbetowych budowli oraz przemysłowych i administracyjnych obiektów kubaturowych (trafostacje, przepompownie, budynki administracyjne, itp.).
- Dzielnica Petrochemia stanowiąc przestrzeń produkcyjno-przemysłową składała się z dwóch podstawowych części: rejonu kompleksu instalacji rafineryjnych i petrochemicznych (MZRiP) oraz budowli zaplecza i zakładów przemysłowej produkcji pomocniczej PBP Petrobudowa i części jego przedsiębiorstw podwykonawczych.
- Teren Kombinatu podzielono na:
- a/ segmenty technologiczne (działki instalacji rafineryjnych i instalacji petrochemicznych);
- b/ segmenty magazynowe (działki zbiorników surowcowych oraz produktów paliwowych, gazowych i poliofin);

- c/ działki funkcjonalne (chłodnie i osadniki, które znajdują się poza ogrodzeniem zakładu – po południowej stronie ul. Długiej oraz oczyszczalnia ścieków w Maszewie);
- d/ elektrociepłownię 250 MW (olejowo-gazową);
- e/ jednostki pomocnicze (warsztaty centralne),
- f/ infrastrukturę transportową (transport samochodowy wraz z terminalami oraz transport kolejowy z bocznicami zakładowymi i dużej stacji rozrządowej w Proboszczewicach).
- Podstawowe budowle przemysłowe to: kolumny technologiczne, estakady, kominy do spalania gazów, chłodnie, zbiorniki żelbetowe, zbiorniki metalowe, itp. W okresie PRL w latach 1964-1989 w kombinacie rafineryjno-petrochemicznym uruchomiono 46 instalacji technologicznych. Funkcję generalnego wykonawcy pełniło wówczas Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa w Płocku, które koordynowało pracę kilkudziesięciu przedsiębiorstw specjalistycznych.
- W związku z zapotrzebowaniem dla procesów technologicznych kombinatu dużych ilości pary technologicznej, ciepłej wody i energii elektrycznej wybudowano wielką Elektrociepłownię 250 MW (olejowo-gazową). Generalnym wykonawcą budowy tego przedsięwzięcia było Przedsiębiorstwo Budowy Elektrowni i Przemysłu Beton-Stal w Warszawie. Należy zaznaczyć, że podstawowym źródłem ciepła dla Płocka jest Elektrociepłownia MZRiP.
-

- <u>Obszar PKN Orlen</u>

- W okresie III RP na bazie 13 dzielnic mieszkaniowych i trzech dzielnic przemysłowych (Petrochemia, Kostrogaj Przemysłowy, Kostrogaj – FMŻ) funkcjonujących od lat 80. XX w. utworzono w 1993 r. 15 osiedli i jeden wielkoprzemysłowy – „obszar Petrochemia" (760 ha), który w XXI w. zwyczajowo nazywano „obszarem PKN Orlen”654.
- Płocką część koncernu PKN Orlen stanowi Zakład Produkcyjny, w którym obecnie znajduje się ok. 100 instalacji chemicznych (rafineryjnych i petrochemicznych), duża liczba magazynów płynnych surowców oraz produktów płynnych i gazowych, a także ogromna infrastruktura techniczna związana z produkcją, transportem drogowym i kolejowym oraz zarządzaniem.
- We wschodniej części obszaru PKN Orlen w Płocku od 2003 r. funkcjonuje spółka joint venture Basell Orlen Polyolefins. Spółka BOP produkuje: (polipropylen (PP), polietylen dużej gęstości (HDPE) i polietylen małej gęstości (LDPE); jest obecnie największym krajowym wytwórcą tworzyw sztucznych (800 tys.

ton) .

- Rozbudowę i modernizację instalacji rafineryjnych i petrochemicznych w Zakładzie Produkcyjnym PKN Orlen S.A. realizowano zgodnie z założeniami urbanistycznymi i technologicznymi przyjętymi w okresie budowy Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych. MZRiP podzielono na segmenty technologiczne: instalacji rafineryjnych, instalacji petrochemicznych, zbiorników magazynowych, zbiorników gazów płynnych, kotłowni zakładowej, warsztatów centralnych oraz wodno-ściekowy. Powyższy podział jest w miarę możliwości jest kontynuowany.
-

• OTWARTE KOMPLEKSY REKREACYJNO-SPORTOWE

-
- Otwarte kompleksy rekreacji i sportu stanowią część przestrzeni miejskiej związanej głównie z czynnym wypoczynkiem i sportem w terenie. Są to m.in.: place, skwery, stadiony sportowe, boiska szkolne, ogródki działkowe, ogródki jordanowskie, ogródki przedszkolne, plenerowe siłownie, cmentarze, bazary otwarte, ośrodki sportów wodnych, lotnisko, ośrodek wypoczynkowo-sportowy Sobótka i teren ogrodu zoologicznego.
- W Płocku historycznie pierwszymi terenami o otwartej zabudowie były średniowieczne place rynkowe, które poza funkcją handlową stanowiły miejsce zbiorowych spotkań oraz były wykorzystywane do rekreacji i wypoczynku. Miasto przez długi okres posiadało dwa rywalizujące rynki handlowe: rynek kanoniczny położony przed pałacem biskupim (obecnie plac Narutowicza, wcześniej lokalizacja pierwszego przygrodzia aglomeracji płockiej) oraz rynek – plac targowy osady powstałej w XIV w wyniku nadania przez księcia praw miejskich na prawie niemieckim w wersji chełmińskiej (obecnie Stary Rynek).
- Rynek kanoniczny jako ośrodek handlowy osady biskupiej (pierwszego Starego Miasta) funkcjonował do 1731 r. Natomiast rynek osady mieszczańskiej nowego wówczas miasta, obecnie nazywany Starym Rynkiem działał jako targowisko do 1877 r., gdy zostało ono przeniesione na plac nazwany „Nowym Rynkiem" (teren pomiędzy ówczesnymi Alejami oraz ulicami Królewiecką i Tumską). Oba rynki po zakończeniu funkcji handlowych zostały przekształcone w duże skwery parkowe (place rekreacji i publicznych spotkań). W związku z burzliwymi dziejami Płocka w XIX i XX w. oba rynki często zmieniały nazwy, jak również były wielokrotnie przebudowywane (tworzono nowe ciągi spacerowe wraz z małą architekturą oraz obsadzano nowymi drzewami, krzewami i trawnikami).
- Budowniczy Ludwik Mahn odpowiedzialny z rozwój przestrzenny Płocka w latach 1807-1824 stosował nowoczesne rozwiązania urbanistyczne, w tym

pozostawiając wolne niezabudowane przestrzenie z widokiem na Wisłę655. Dawny plac Panieński (obecnie plac Obrońców Warszawy) stanowił wówczas popularne miejsce gier i zabaw ludowych. W pierwszej połowie XIX w. prezes Komisji Wojewódzkiej Płockiej generał Florian Kobyliński gruntownie przebudował i zazielenił plac Panieński, stąd kolejna nazwa od jego imienia – plac Floriański.

- Targowisko na Nowym Rynku funkcjonowało do 1965 r., kiedy główne targi miejskie przeniesiono na Kostrogaj oraz w rejon przy ul. Kolejowej (dla lewobrzeżnej dzielnicy Radziwie). W związku z wyburzeniem na Nowym Rynku jatek handlowych (na planie podkowy) oraz wybudowaniu prawie na środku placu dwukondygnacyjnego obiektu rzemieślniczo-handlowego (popularnie nazywanego „Antypodkową") plac ten został podzielony na dwie części. Część południowa Nowego Rynku obecnie stanowi zazieleniony skwerek wypoczynkowy, natomiast część północna – została w latach 1965/1966 przekształcona w plac manifestacji, a obecnie stanowi duży parking, który z uwagi na lokalizację popularnie nazywany jest „placem teatralnym". Na początku lat 90. po rozbiórce wytwórni płyt żelbetowych OWT-67 na os. Łukasiewicza zorganizowano pomiędzy ul. Rembielińskiego i Przemysłową nowoczesne targowisko, które w kolejnych latach znacznie rozbudowano.
- W północno-zachodniej części os. „Stare Miasto", przy skrzyżowaniu Al. Kobylińskiego i ul. Topolowej położony jest katolicki cmentarz rzymskokatolicki stary, zwany zabytkowym (z 1780 r.)656. Po północnej stronie Al. Kobylińskiego, na południu os. Miodowa, znajduje się zabytkowy cmentarz, tzw. miejski (o ok. sto lat młodszym, z 1876 r.)657 oraz skwer, gdzie przy skrzyżowaniu Al. Kobylińskiego i ul. Łukasiewicza postawiono pomnik Ignacego Łukasiewicza. W okresie międzywojennym w granicach miasta658 były dwa cmentarze katolickie i dwa żydowskie oraz cmentarz prawosławny i ewangelicki.
- Terenem rekreacyjno-sportowym na os. Kochanowskiego jest utworzony w 2002 r. kompleks lekkoatletyczny przy ul. Sportowej i Kochanowskiego tj. Miejskie Centrum Sportu – Stadion Miejski im. Bernarda Szymańskiego. Wcześniej był to Klub Sportowy Mazovia funkcjonujący pod patronatem Fabryki Maszyn Żniwnych659. W 1966 r. oddano do użytkowania stadion ZKS Stoczniowiec przy ul. Kolejowej w Radziwiu (ostatnio został gruntownie zmodernizowany).
- W 1972 r. północnej części osiedla Łukasiewicza przy ul. Łukasiewicza 34 zbudowano stadion ZKS Wisła, zaprojektowany został przez Jacka Kwiecińskiego i Janusza Marjańskiego. Obiekt ten w okresie późniejszym nazwano Stadionem Sportowym im. Kazimierza Górskiego, był on kilkakrotnie rozbudowany. Aktualnie w latach 2020-2023 dokonano gruntownej modernizacji, a właściwie zbudowano nowy Stadion Miejski (ORLEN STADION – nazwa komercyjna). Projekt na 15 tys. widzów według koncepcji firmy Bończa Studio Kraków zaprojektowała firma Perbo-Inwestycje Kraków (Jan Łabowicz i Marcin Kulpa), wykonawca – Mirbud SA Skierniewice.

- Na os. Kolegialna w latach 1968-1971 we wnęce erozyjnej Wzgórza Sieciecha, w dolnej części skarpy wiślanej w niszy osuwiskowej, wybudowano amfiteatr otwarty na 3 tys. miejsc (ul. Rybaki 15). Został on wykonany według projektu Ignacego Józefa Bladowskiego, Czesława Korgula, Henryka Sęczykowskiego i prof. Lecha Wysokińskiego. W 2008 r. na tym terenie powstał nowoczesny zadaszony amfiteatr zaprojektowany przez Wojciecha Ryżyńskiego i Magdalenę Sobisiak. Na os. Kolegialna tereny rekreacyjne znajdują się też na placu Jarosława Dąbrowskiego (ostatnio zmodernizowanego) oraz w obszarze skweru przy skrzyżowaniu Al. Jachowicza z nową uliczką, stanowiącą łącznik z ul. 3 Maja (na przedłużeniu ul. 11 Listopada). W południowej części Placu Obrońców Warszawy (przy ul. Kościuszki), postawiony został monumentalny pomnik Władysława Broniewskiego660. Tereny rekreacyjne na os. Kochanowskiego: plac Romana Lutyńskiego (przy skrzyżowaniu ulic Bielskiej i Obrońców Westerplatte) oraz rejon cmentarza żydowskiego661 (przy skrzyżowaniu ulic Mickiewicza i Trauguta). W południowej części os. Trzepowo znajduje się lotnisko Aeroklubu Ziemi Mazowieckiej oraz duży cmentarz komunalny przy Bielskiej662.
- Na os. Wyszogrodzka, niedaleko mostu drogowo-kolejowego, pomiędzy linią kolejową a skarpą wiślaną, funkcjonuje od 1951 r. Miejski Ogród Zoologiczny, który stanowi wyjątkowy teren rekreacji i wypoczynku, w trakcie spacerów można odkryć zadziwiającą florę i faunę. Płockie ZOO powstało z inicjatywy Tadeusza Borkowskiego na terenie parku utworzonego w 1938 r. wzdłuż ul. Norbertańskiej i Kilińskiego (10 ha), a następnie po wojnie powiększonego o 7 ha. W latach 1997-2008 dokonano intensywnej modernizacji Ogrodu (w 2008 r. znajdowało się w nim ok. 3700 zwierząt reprezentujących ponad 320 gatunków).

• INFRASTRUKTURA KOMUNIKACYJNA

•

• Wprowadzenie – drogi kołowe, drogi kolejowe i szlaki wodne

•

- Infrastrukturę komunikacyjną miasta tworzą wszelkiego rodzaju systemy: transportowe (drogi kołowe, drogi kolejowe, szlaki wodne)663 oraz o charakterze usługowym: sieci energetyczne, łączności, wodno-sanitarne i gazowe. Do infrastruktury technicznej zalicza się też: dworce autobusowe, przystanki autobusowe, stacje kolejowe pasażerskie i towarowe, mosty, wiadukty, porty rzeczne oraz obiekty telekomunikacji i poczty.
- Drogownictwo jest dziedziną budownictwa zajmująca obiektami komunikacji drogowej, tj. teorią i praktyką budowy oraz eksploatacji dróg. W

działalności drogownictwa, analogicznie jak w całym budownictwie, występują cztery podstawowe etapy: projektowanie, budowa, remonty i modernizacja. Zarządzanie drogownictwem obejmuje m.in. organizację prac drogowych oraz letnie i zimowe utrzymanie dróg. Osobnym działem drogownictwa jest organizacja ruchu drogowego.

- W drogownictwie rozróżnia się następujące jednostki dróg publicznych664 i niepublicznych: drogi, ulice, place, ronda, pasaże, sięgacze, ciągi piesze, zaułki, skwery i parkingi. Podstawową jednostką jest droga. Pełni ona funkcje komunikacyjne, przeznaczona jest do ruchu i postoju pojazdów oraz przemieszczania się pieszych. Drogą jest zazwyczaj wydzielony pas terenu składający się z jezdni, pobocza i chodnika. Obecnie wzdłuż wielu dróg budowany jest dodatkowy pas dla komunikacji rowerowej (często wykorzystywany również przez użytkowników wykorzystujących miejskie i prywatne hulajnogi elektryczne).
- Ulica to droga na terenie zabudowanym lub przeznaczonym do zabudowy (w mieście, osadzie), która zazwyczaj uzyskuje urzędową nazwę własną. W zależności od szerokości i związanej z tym ilości pasów ruchu oraz rodzajem wykonanej nawierzchni może być przeznaczona dla ruchu: pieszego, pieszo-kołowego i kołowego. Wzdłuż ulicy stawiane są budynki: mieszkalne, biurowe, usługowe i przemysłowe, natomiast pod nawierzchnią jezdni lub chodnika zazwyczaj usytuowane są: sieci wodne, kanalizacyjne, gazu, kable elektryczne i telekomunikacyjne. Często teren wzdłuż ulicy jest zazieleniony. Ulice tworzą przestrzeń umożliwiającą kontakty międzyludzkie i wyznaczają obszary o odmiennym sposobie użytkowania oraz stanowią zazwyczaj granice pomiędzy dzielnicami (osiedlami).
- Odrębną dziedziną choć ściśle związaną z drogownictwem jest budownictwo konstrukcji mostowych, które jest powiązane z infrastrukturą komunikacyjną. W tych budowlach wyróżnia się cztery podstawowe grupy: mosty (nad rzekami), wiadukty drogowe (nad drogami), wiadukty kolejowe (nad torami kolejowymi) i kładki piesze. Mosty i wiadukty stanowią zazwyczaj w drogownictwie najważniejszy segment, który jest odrębnie projektowany i realizowany.
- Liniowym elementem infrastruktury transportu kolejowego jest trasa kolejowa wraz z elementami technicznymi z nimi funkcjonalnie połączonymi. Drogi kolejowe mogą być jedno-, dwu- lub wielotorowe. Droga kolejowa składa się z podtorza i nawierzchni kolejowe, w zależności od warunków terenowych może być położona na nasypie lub w wykopie. Ważną częścią transportu kolejowego są urządzenia trakcji elektrycznej i urządzenia sterowania ruchem.
- Śródlądowe drogi wodne dotyczą akwenów, na których z uwagi na warunki hydrologiczne oraz istniejące urządzenia wodne możliwy jest przewóz osób i towarów statkami żeglugi śródlądowej. Szlakiem żeglownym jest pas wody przeznaczony do żeglugi pomiędzy portami lub przystaniami. Głębokość tranzytowa to najmniejsza głębokość drogi wodnej określonego odcinka.

- **Infrastruktura drogowa wraz uzbrojeniem terenu i energetyką**

- Realizacja płockiej aglomeracji osadniczej składającej się z grodu z wałami obronnymi na Wzgórzu Tumskim i przygrodzia na południowej części dzisiejszego placu Narutowicza wymagało przeprowadzenia dużych robót niwelacyjnych. Przygrodzie powstało na północ od grodu i przebiegało równolegle do krawędzi skarpy wiślanej (wzdłuż traktu Dobrzyń – Czerwińsk).
- Przebieg dróg wewnętrznych przygrodzia i jego połączenie z grodem oraz ciągi komunikacyjne kolejnych faz budowy aglomeracji – w wyniku najazdów i wielokrotnych niwelacji terenu nie zostały zachowane. Natomiast sieć ulic z okresu budowy płockiej aglomeracji według chełmińskiego aktu lokacyjnego z pierwszej połowy XIV w., pomimo dużej przebudowy miasta w okresie regulacji urbanistycznej na przełomie XVIII i XIX w. i jego rozbudowy w okresie późniejszym, w istotnej mierze funkcjonuje do dzisiaj.
- W okresie średniowiecza nastąpiło wyodrębnienie się ulic mieszkalnych, handlowych i gospodarczych. Od tego czasu dawny układ urbanistyczny płockiej „starówki" (obszar wewnątrz „Murów Kazimierzowskich") zmienił się nieznacznie, natomiast ulice wielokrotnie zmieniały nazwy. Według ks. prof. Tadeusza Żebrowskiego znaczną część traktów średniowiecznych Płocka można odnaleźć we współczesnej sieci drogowej miasta: „Wszystkie dziś istniejące szlaki drożne dają się dostrzec już w średniowieczu: są to stare gościńce. /.../ Pierwszy z nich, nadwiślański, jak można przypuszczać, zmierzał do Dobrzynia. Przy nim leżała osada /.../ pod nazwą Ostrowo (albo Ostrowice). /.../ Drugi gościniec wiódł do Sierpca przez Trzepowo, Proboszczewice, Gozdowo, Kurowo. Tu występują dalsze miejscowości tego zasięgu – Lisewo i Lisice. /.../ Gościniec prowadzący z Dobrzynia zbiegł się z drogą wiodącą z Torunia przez Kikół i Karnkowo tu, gdzie dziś ul. Dobrzyńska łączy się z ul. Kazimierza Wielkiego. W tej okolicy stał drewniany kościół św. Filipa i św. Jakuba. Przez jakiś czas, podobnie jak dzisiaj, oba te gościńce biegły razem i rozchodziły się prawie w tym samym miejscu, gdzie ul. Nowowiejskiego oddziela się od ul. Kazimierza Wielkiego. Ulica Kazimierza Wielkiego, dawna Dobrzyńska, biegła do grodu dzisiejszą trasą, z małą różnicą na odcinku między kościołem św. Bartłomieja a grodem, mianowicie ukośnie w stosunku do dzisiejszej ul. Małachowskiego, zostawiając po prawej kolegiatę św. Michała i grunty kościelne z domem biskupim. W czasach przedlokacyjnych trzeba by przyjąć istnienie jeszcze jednej drogi oddzielającej się od gościńca dobrzyńskiego i prowadzącej wzdłuż ulic Zduńskiej, Grodzkiej i Kościuszki. /.../ Za dominikanami, w miejscu gdzie obecnie ul. Misjonarska tworzy rozgałęzienie z drogą publiczną znaną z dokumentu z 1237 roku, prowadzącą do Ośnicy, gościniec do Czerwińska, wymieniony w tymże dokumencie, prowadził ukośnie do dzisiejszych Rogatek Wyszogrodzkich i dalej biegł ulicą tejże nazwy. Przy drodze publicznej stał kościół Norbertanek, przy placu Dąbrowskiego, naprzeciw wieży ciśnień. Ul.

Nowowiejskiego to dawny gościniec płoński, który wpadał w ul. Królewiecką, za Bielską, przed Nowym Rynkiem. /.../ Droga biegła dalej ul. 3 Maja i łączyła się z drogą płońską, gdzie dziś zaczyna się ul. Otolińska. /.../ Bramę Bielską zbudowano prawdopodobnie na linii dawnego gościńca sierpeckiego, z niewielkim odchyleniem ku zachodowi"665.

- W związku z budową Płocka na wysokiej skarpie utrudniony był pobór wody z Wisły, przy czym strumyki przebiegające przez teren obecnego starego miasta z czasem wysychały, stąd wodę pitną czerpano głównie ze studni. W akcie lokacyjnym Płocka z 1237 r. zawarta jest informacja o dwóch studniach. W okresie panowania króla Jana Olbrachta w 1496 r. miasto uzyskuje przywilej budowy wodociągów. W 1534 r. burmistrz Jan Alantsee rozpoczął budowę wodociągu czerpiącego wodę z ujęcia, na dopływającej do Wisły, rzece Brzeźnicy666. W 1556 r. na polecenie królowej Bony Sforza d'Aragona (1494-1557) starosta płocki Andrzej Sieprski (1494-1572) wykonał most drewniany przez fosę, łączący wzgórze zamkowe (wówczas Ostrów Tumski) z płocką płocką osadą miejską667.
- Do ulic, które najwcześniej przestały istnieć należy ul. Nadwiślańska, jej podstawową zabudowę zniszczył w 1545 r. pożar, natomiast w XVIII w. w wyniku erozji zboczy skarpy wiślanej duża część ulicy osunęła się do Wisły. Usuwiska skarpy wiślanej dotyczyły również Wzgórza Tumskiego, co spowodowało, iż część budowli zamkowych osunęła się do rzeki.
- Żywot Płocka jako miasta średniowiecznego z potężnymi murami warownymi zakończył się w pierwszej połowie XIX w. Powstały nowe ulice, jak przykładowo wzdłuż dawnej fosy i murów obronnych – ulica Nowa, późniejsza jej nazwa Szeroka (obecnie Kwiatka)668. Ulica ta wraz z nowymi ulicami Tumską i Kolegialną połączyła starą zabudowę z nową dzielnicą realizowaną wokół placu Panieńskiego (obecnie placu Obrońców Warszawy). W pobliżu wybudowanego więzienia zlokalizowano budynek poczty, skąd odchodziły dyliżanse do Warszawy i Torunia.
- Nowy układ przestrzenny miasta rozpoczęty w czasie zaboru pruskiego był kontynuowany w okresie Królestwa Polskiego oparciu o plan realizacyjny z 1823 r. Rozbudowa miasta wiązała się z koniecznością wytyczenia nowych ulic, sieci kanałów, studzien, pomp i wodociągów, zieleni miejskiej, oświetlenia ulic, ich wybrukowania669. W 1825 r. przy ówczesnych ważnych drogach wyjazdowych do Dobrzynia, Bielska, Płońska i Warszawy powstały cztery pary rogatek. Pierwszy most przez Wisłę w Płocku powstał w latach 1836-1838, był to most sezonowy na łodziach. Przeprawa przez Wisłę stanowiła wzdłuż obecnej ul. Krakówka670 początek traktu z Płocka do Łęczycy oraz traktu wzdłuż lewobrzeżnej Wisły do Włocławka.
- W 1860 r. w Płocku było 27 ulic671: Dobrzyńska (obecnie – Kazimierza Wielkiego), Zduńska (wcześniej – Knapska), Bielska672, Jerozolimska, Synagogalna, Tylna (Staromiejska), Szeroka (Kwiatka), Kolegialna673, Grodzka674, Jezuicka (Małachowskiego), Piekarska (wcześniej – św. Trójcy),

Teatralna, Tumska675, Więzienna (Sienkiewicza), Królewiecka, Warszawska (Kościuszki i Warszawska)676, Dominikańska (1 Maja), Aleksandryjska (plac Obrońców Warszawy), Misjonarska, Płońska (Padlewskiego), Ostatnia, Mostowa, Nadwiślańska (Mostowa)677, Parowa, Błonie (Gradowskiego), Okopowa (Okrzei) i Aleje (al. Kilińskiego, Al. Jachowicza i Al. Kobylińskiego, ul. Topolowa). Do dzisiaj nie przetrwały stare ulice, jak: Żabska (łącząca Nadwiślańską z Dobrzyńską), Szewska, Marii Magdaleny (biegnąca w pobliżu klasztorów norbertanek i dominikanów), Cegielniana (prowadząca do cegielni) oraz św. Łukasza i św. Idziego (połączone z Cegielnianą)678.

- W związku z poważnymi trudnościami w mieście w zakresie dostaw wody (mała liczba i to mało wydajnych studni) powodowała, iż dotychczas większość mieszkańców czerpała wodę z Wisły, stąd dla miasta w końcu XIX w. najważniejszą inwestycją były wodociągi. W 1892 r. w wyniku przeprowadzonego przetargu moskiewski inżynier Selewk Chessin rozpoczął budowę nowoczesnej sieci wodociągowej długości ok. 5 km ze stacją pomp i filtrów w ujęciu wody z Wisły „Rybaki"679. W ramach tego przedsięwzięcia w 1894 r. zbudowano pięciokondygnacyjną wieżę ciśnień680 ze zbiornikiem na wysokości 24 m o pojemności ok. 100 m^2 przy ul. Warszawskiej (obecnie plac Dąbrowskiego).
- Pierwsza żarówka elektryczna zabłysnęła w Płocku w 1894 r. dzięki wytworzeniu energii elektrycznej z dynamomaszyny obsługującej silnik parowy młyna wybudowanego na posesji znajdującej się na terenie dzisiejszego ZOO. Następnie w 1996 r. Stanisław Mogenta wyposażył zakład masarski usytuowany w Domu Pod Trąbami instalację elektryczną zasilaną z własnego generatora, napędzanego silnikiem gazowym. Od 1998 r. kolejnymi inwestorami płockiej energetyki byli Stanisław i Józef Górniccy (ojciec i syn), którzy w 1908 r. wybudowali elektrownię, natomiast w latach 1923-1924 zmodernizowali i rozbudowali sieci energetyczne, w tym pobudowali linię elektryczną do Radziwia681. Rada Miasta Płocka jako nowy inwestor miejskiej energetyki w latach 1927-1929 wybudowała w Radziwiu nowoczesną elektrownię, linię zasilającą 6 kV, stacje transformatorowe, sieć niskiego napięcia oraz sieć oświetlenia ulicznego.
- W 1872 r. przy końcu północnej części ul. Tumskiej wytyczono Nowy Rynek682. Po wybudowaniu ciągu drewnianych hal handlowych w kształcie podkowy przeniesiono bazar ze Starego Rynku. Na krótko przed wybuchem I wojny światowej w 1914 r., wprowadzono do miasta elektryczne oświetlenie ulic, chociaż już w latach 20-tych XIX w. miasto posiadało oświetlenie gazowe. W czasie I wojny światowej w maju 1916 r. wojska niemieckie wybudowały stały drewniano-stalowy most drogowy przez Wisłę (popularnie nazywany wojennym).
- W latach 1936-1937 zbudowano ul. Nowomostową (ówczesna nazwa) jako drogę dojazdową z placu Narutowicza do budowanego mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę. W końcu 1938 r. wraz z wybudowaniem tej przeprawy mostowej w głębokim wykopie wykonano ul. Mostową, która połączyła nowy most z al. Kilińskiego.

- ***

- W czasach PRL miasto rozwijało się pasmowo prawie równolegle do Wisły – głównie wzdłuż ulic: Dobrzyńskiej, Al. Kobylińskiego, Al. Jachowicza i Otolińskiej oraz Kazimierza Wielkiego, Nowowiejskiego, Kwiatka, Kolegialnej i Wyszogrodzkiej. Plan ogólnego zagospodarowania przestrzennego, opracowany w 1961 r. przez warszawski zespół pod kierunkiem arch. Aleksandry Wrońskiej stał się podstawą przebudowy miasta. W większości tematów dotyczących budowy dzielnic i dróg został zrealizowany, przy czym dotychczas nie wykonano przełożenia linii kolejowej poza centrum miasta oraz nie powstał most kolejowy południowo-wschodni. Natomiast z małymi korektami wybudowano obwodnice (w zasadzie pół-obwodnice): małą (m.in. ul. Mickiewicza, Tysiąclecia, Miodowa, Prezydenta Mościckiego) oraz średnią (m.in. Chopina, Narodowych Sił Zbrojnych, Batalionów Chłopskich, Gałczyńskiego).
- Zasadnicze zmiany dotyczące rozbudowy Płocka związane były z budową MZRiP, do którego wybudowano trzy dojazdy z mostami przez rz. Brzeźnica (wzdłuż ulic: Kazimierza Wielkiego, Dobrzyńskiej i Łukasiewicza). W połowie 1964 r. zbudowano most nad jarem rzeki Brzeźnica wzdłuż ul. Dobrzyńskiej. W kilka lat później powstał kolejny most nad tym jarem (wzdłuż nowej ul. Łukasiewicza). Po gruntownej modernizacji w 1997 r. most ten otrzymał nazwę Płockiego Czerwca 1976 r. Trzeci most przy ujściu Brzeźnicy do Wisły w ciągu ulic: Kazimierza Wielkiego i Szpitalnej był kilkakrotnie wzmacniany, gdyż tego wymagał transport ciężkich elementów konstrukcji stalowych od portowego nadbrzeża Wisły do MZRiP.
- Nowatorską inwestycją drogową w okresie PRL była przebudowa ul. Tumskiej na ulicę o ruchu pieszym, ćwierć wieku później w III RP – ponownie wykonano przebudowę tej ulicy łącznie z uzbrojeniem terenu. Obecnie jest wizytówka miasta683.

- ***

- W okresie PRL nastąpiła rozbudowa ulic oraz sieci miejskich wodno-kanalizacyjnych. W okresie 1945-1990 długość ulic zwiększyła się od 51 km do 183,7 km, sieć wodociągowa od 29,6 km do 228,5 km, natomiast sieć kanalizacyjna – z 22 km do 186,8 km. Równocześnie począwszy od 1967 r. wybudowano ciepłociągi (z elektrociepłowni w MZRiP) – 31,5 km, natomiast począwszy od lat 80. – 58,3 km miejskiej sieci gazowej. Na prawym brzegu Wisły w 1968 r. powstało nowe ujęcie wody Grabówka (czerpnia i zbiornik o pojemności 37 tys. m^2 służący do osadzania piasku i zawiesin naniesionych przez rzekę) oraz Stacja Uzdatniania Wody przy ul. Górna. W związku z powodzią w 1981 r. wybudowano wały przeciwpowodziowe, które obecnie zabezpieczają istniejący zbiornik. Drugim źródłem wody dla Płocka są studnie głębinowe, które są zlokalizowane w obszarze SUW przy ul. Górnej 56b oraz w sąsiedniej miejscowości Borowiczki-Pieńki.
- W okresie III RP nastąpiła kolejna intensywna rozbudowa ulic oraz sieci

miejskich wodno-kanalizacyjnych. W okresie 1990-2005 długość ulic zwiększyła się od 183,7 km do 286 km, sieć wodociągowa od 228,5 km do 392,6 km, sieć kanalizacyjna – z 186,8 km do 227,1 km, sieć ciepłociągów od 31,5 km do 35,1 km, natomiast sieć gazowa od 58,3 km do 123,7 km.

- W związku z powiększeniem lewobrzeżnego Płocka Wodociągi Płockie w 1988 r. przejęły SUW w osadzie Góry (obecnie os. Góry). W wyniku jego przebudowy i modernizacji w 2021 r. w zamontowano nowoczesny układ technologiczny uzdatniania wody, którego zdolność produkcyjna wynosi 2200 m^3/dobę.
- W latach 2017-2021 Spółka Wodociągi Płockie przeprowadziła program kompleksowej modernizacji pn. „Zapewnienie zaopatrzenia bezpieczeństwa w wodę mieszkańców Płocka". Zdolność produkcyjna SUW przy ul. Górna w prawobrzeżnym Płocku wynosi 40 000 m^3/dobę, natomiast obecnie średnie zapotrzebowanie – ok. 16 000 m^3/dobę684.
- Według obecnego wiceprezesa Wodociągów Płockich Krzysztofa Buczkowskiego: „Płock był jednym z pierwzych miast w Polsce, które kompleksowo rozwiązało problem oczyszczania ścieków". Do 1974 r. ścieki miejskie w zasadzie spływały bezpośrednio do Wisły i Brzeźnicy. Oczyszczalnia ścieków dla miasta została wybudowana w 1974 r. nad Wisłą na północ od Płocka w pobliskim Maszewie. Oczyszczalnia ta była wielokrotnie przebudowywana, rozbudowywana i modernizowana: 1/ w 1995 r., 2/ w latach 2009-2010 i 3/ od 2011 r. do 2013 r., gdy wyeliminowano stosowanie drogich koagulantów chemicznych oraz poprawiono jakość odpadów technologicznych; rozpoczęto też produkcję środka poprawiającego właściwości gleby. Według danych na koniec 2021 r. przepływ dobowy ścieków wyniósł 20 759 m^3. Przeprowadzona modernizacja oczyszczalni oraz przerzut ścieków kolektorem pod dnem rzeki z lewego na prawy brzeg Wisły umożliwiła likwidację czterech małych oczyszczalni, których eksploatacja była nieopłacana.
- W Płocku funkcjonują dwa typy kanalizacji: ogólnospławna (ścieki bytowo-gospodarcze, przemysłowe oraz wody opadowe) i rozdzielcza, gdzie następuje oddzielenie wód opadowych od ścieków sanitarnych. Na terenie miasta zbudowano 53 pośrednie przepompownie, które tłoczą ścieki kolektorami do bezpośrednich dwóch przepompowni (przy ul. Jasnej oraz przy Szpitalu Wojewódzkim), skąd rurociągami tłocznymi przesyłane są do komory rozprężnej przy ul. Szpitalnej, a następnie grawitacyjnie do oczyszczalni. W 2015 r. powstała oczyszczalnia wód opadowych z wylotem do rz. Brzeźnicy dla osiedli Stare Miasto i Skarpa685. Obecnie Wodociągi Płockie i PKN Orlen wspólnie realizują projekt zmierzający do praktycznego wykorzystania modelu Gospodarki Obiegu Zamkniętego686 (GOZ)"687. Zakończenie projektu planowane jest na koniec 2025 r.

- ***

- W okresie od listopada 1997 r. do września 1998 r. prowadzono modernizację nawierzchni Starego Rynku. W 2000 r. Stary Rynek ozdobiła fontanna „Afrodyta". Po wyburzeniu wytwórni prefabrykatów przy ul. Rembielińskiego na osiedlu Łukasiewicza powstało duże Targowisko Miejskie.
- W ostatnich latach miejskie służby drogowe były skoncentrowane na kompleksowej modernizacji głównych tras przelotowych oraz usprawnieniu ruchu komunikacyjnego w mieście. Nastąpił duży wzrost inwestycji drogowo-mostowych. W ramach realizacji budownictwa drogowego dokonano wymiany dużego zakresu miejskiego uzbrojenia terenu, wymiany wielu podziemnych ciągów instalacji wodno-kanalizacyjnych, ponadto wykonano też duży zakres ścieżek rowerowych.
- Szczególnie ważną dla miasta inwestycją infrastruktury komunikacyjnej Płocka była budowa ul. Mazowieckiego i Trasy północno-zachodniej. Ulica Mazowieckiego została wykonana jesienią 2014 r., połączyła ul. Wyszogrodzką z ul. Otolińską. Wykonanie trasy północno-zachodniej zakończono w 2018 r. Inwestycja ta była realizowana etapami. Pierwszy odcinek połączył rondo w ul. Otolińskiej z ul. Bielską, a w zasadzie z węzłem „Bielska" (powstało ok. 7,2 km nowych dróg). Odcinek drugi o długości ok. 2 km połączył węzeł „Bielska" z ul. Długą, przy czym łącznie z drogami serwisowymi i technologicznymi powstało ok. 5,3 km dróg. Na tym odcinku wykonano trzy mosty drogowe i jeden wiadukt kolejowy. Budowa tej trasy była m.in. finansowana ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020.
- Należy zaznaczyć, iż ul. Mazowieckiego, Trasa północno-zachodnia oraz Trasa im. Popiełuszki tworzą „dużą", nieco skorygowaną obwodnicę z planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Aleksandry Wrońskiej z 1961 r.688 Głównym zadaniem tego przedsięwzięcia było wyprowadzenie „ciężkiego" ruchu transportowego z miasta, umożliwienie bezpiecznego transportu pojazdom z ładunkami niebezpiecznymi z i do Zakładu Produkcyjnego PKN Orlen oraz otworzenie nowych terenów inwestycyjnych na północy Płocka.
- Rondo im. Wojska Polskiego usytuowane wzdłuż ul. Wyszogrodzkiej (pomiędzy os. Podolszyce Północ i os. Podolszyce Południe) oraz na mostowej Trasie im. Popiełuszki i ul. Mazowieckiego stało się najważniejszym węzłem drogowym w mieście. Węzeł ten funkcjonujący dotychczas głównie na centralnej trasie średnicowej łączącej zachodnie i wschodnie osiedla po prawej stronie Wisły znalazł się na dużej obwodnicy miasta. W związku z przekazaniem ostatnio do eksploatacji trasy północno-zachodniej obwodnica ta obecnie łączy osiedla prawobrzeżne i lewobrzeżne, tj.
- osiedla północne z osiedlami południowymi. Ponadto ułatwia komunikację pomiędzy północną strefą przemysłową (PKN Orlen, Bassel Orlen Polyolefins, Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny) wraz z obszarem przemysłowym Kostrogaju i Trzepowa – ze strefą osiedli, stanowiących „sypialnię miasta".
- ***
- Pod nazwą Kompleks Instalacji Rafineryjno-

Petrochemicznych w Płocku przyjęto nazywać ogrodzony teren północnej części Płocka zajmowany obecnie przez Zakład Produkcyjny Polskiego Koncernu Naftowego Orlen S.A. (wcześniej przez MZRiP) oraz Basell Orlen Polyolefins Sp. z o.o. (BOP). Kompleks ten stanowi obecnie zwartą zabudowę „dzielnicy-miasteczka wielkoprzemysłowego", zawierającego prawie 100 instalacji chemicznych wraz z rozbudowaną siecią dróg zakładowych689 (z rurociągami technologicznymi w muldach i na estakadach), posiada też sieć dogodnych połączeń drogowych i kolejowych z innymi ośrodkami przemysłowymi w kraju. Jest też głównym węzłem w zakresie transportu podziemnymi rurociągami surowców i produktów naftowych w kraju, będących w gestii Grupy Kapitałowej PERN690.

- ***

- Nazewnictwo ulic i placów w wyniku decyzji władz samorządowych oraz poleceń zaborców i władz centralnych ule-gało ciągłym zmianom. Przykładowo: aleja Kilińskiego (południowa część dawnej drogi o nazwie Aleje), Aleje Jachowicza (wschodnia część dawnej drogi – Aleje), Aleje Kobylińskiego (zachodnia część dawnej drogi – Aleje), odcinek ul. Sienkiewicza pomiędzy 1 Maja i Misjonarską (jako dawna ul. Sądowa), Słoneczna (dawniej Świerczewskiego), Synagogalna (dawna Żydowska), Zduńska (kolejne nazwy: Knapska, Sukiennicza), Nowy Rynek (kolejne nazwy: Nowy Rynek, plac Manifestacji), plac Narutowicza (dawne nazwy: plac Kanoniczny, Rynek Kanoniczny), Plac Obrońców Warszawy (kolejne nazwy: Plac Panieński, Frauer-Platz, Wilhelm-Platz, Kollegien-Platz, Plac Floriański, Plac Marszałka Józefa Piłsudskiego), Stary Rynek (kolejne nazwy: Rynek,
- Stary Rynek, plac M. Nowotki)691. W zasadzie zmiany dotyczyły prawie wszystkich ulic, gdyż Niemcy w czasie okupacji hitlerowskiej nadawali prawie wszystkim ulicom nowe niemieckie nazwy. Wcześniej w okresie zaboru rosyjskiego polskie nazwy pisano cyrylicą, przy czym część ulic otrzymała nazwy rosyjskie.
- W związku z ustawą z dnia 1 kwietnia 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego692 Rada Miasta Płocka zmieniła nazwy następujących jedenastu ulic: Gwardii Ludowej (na Narodowych Sił Zbrojnych), Zygmunta Wolskiego (na Stanisława Zgliczyńskiego), Zygmunta Rogowskiego (na św. Floriana), Stanisława Sołdka (na Żeglarską), Mariana Puchalskiego (na św. Zygmunta), Stefana Szczepańskiego (na Wacława Milkego), Stanisława Wiśniewskiego (na Jerzego Pniewskiego), Władysława Mazura (na Władysława Nowickiego), Franciszka Zubrzyckiego (na Andrzeja Drętkiewicza), Jana Wilczyńskiego (na gen. Stanisława Maczka) i Jana Orlińskiego (na Stanisława Siennickiego)693. W wyniku decyzji Wojewody Mazowieckiego z dnia 13 grudnia 2017 r. zmieniono dodatkowo nazwy dwóch płockich ulic: ul.

Stanisława Ryszarda Dobrowolskiego na ul. Braci Jeziorskich i ul. 21 Stycznia na ul. Tadeusza Gajcego694.

- **Infrastruktura kolejowa**

- Na rozwój gospodarczy Płocka w dwudziestoleciu międzywojennym negatywnie wpływał brak komunikacji kolejowej oraz odpowiednio utrzymywanych międzywojewódzkich dróg kołowych, co utrudniało efektywne kontakty gospodarcze z resztą kraju. Historia płockich dróg kolejowych rozpoczęła się 15 stycznia 1922 r., gdy otwarto odcinek 1-torowy Kutno – Płock Radziwie (46 km). W dniu 19 listopada 1934 r. uruchomiono 35 km 1-torowy odcinek Płock – Sierpc695, natomiast w końcu 1938 r., po wybudowaniu przez Wisłę mostu drogowo-kolejowego, dobudowano brakujący 6,5 km odcinek Płock – Płock Radziwie.
- Obecnie linia kolejowa Kutno-Brodnica łączy Płock z węzłami w Kutnie i Sierpcu. W prawobrzeżnej części miasta znajduje się dworzec kolejowo-autobusowy, natomiast w lewobrzeżnej części miasta – stacja PKP Płock Radziwie. Linie kolejowe dochodzą do następujących zakładów przemysłowych: 1/ Zakład Produkcyjny PKN Orlen, 2/ Centromost – Stocznia Rzeczna, 3/ CNH Polska i 4/ obszar dawnego zaplecza PBP Petrobudowa (pomiędzy ul. Zglenickiego a dawnym MZRiP). Z Płocka odjeżdżają pociągi do Warszawy Wschodniej. Wcześniej pociągi kursowały również do Katowic, Gdyni, Sierpca i Kutna. Płock obsługiwały Koleje Mazowieckie i PKP.

- ***

- Budowa linii kolejowej przez Płock wymagała wykonania szeroko zakrojonych robót makroniwelacyjnych. W Płocku lewobrzeżnym torowisko wykonano na wysokim nasypie, natomiast w prawobrzeżnej części miasta – w głębokim wykopie. Przebieg trasy linii kolejowej w prawobrzeżnej części miasta początkowo przebiega równolegle do Wisły a następnie poprzez wybrzuszenie w obecnych osiedlach Wyszogrodzka i Międzytorze oraz wzdłuż południowo-zachodniej granicy os. Trzepowo przecina ul. Bielską i dalej równolegle do niej przebiega w kierunku północnym (do Sierpca).
- Najważniejszą płocką inwestycją okresu dwudziestolecia międzywojennego było oddanie w 1938 r. stałego stalowego mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę. Była to największa w kraju inwestycja infrastruktury komunikacyjnej. Most drogowo-kolejowy przez Wisłę, w czasie II wojny światowej był dwukrotnie burzony. Po wojnie został odbudowany w 1950 r. Na początku 1965 r. oddano do eksploatacji nowy dworzec PKP przy ul. Chopina, który ostatnio po przeniesieniu dworca PKS w rejon dworca PKP w wyniku gruntownej modernizacji i przebudowie użytkowany jest jako wspólny dworzec PKP/PKS. W 1984 r. zakończono elektryfikację linii kolejowej Kutno – Płock. Obszar terenów kolejowych w osiedlach wyznacza przebieg trasy linii kolejowej i jej bocznic w granicach miasta.

- **Infrastruktura rzeczna**

- Od najwcześniejszych wieków trakty drogowe i szlaki wodne na spławnych rzekach umożliwiały ludzkości przemieszczanie i handel wymienny. Rzeka Wisła przez prawie całe tysiąclecie znacząco wpływała na rozwój gospodarczy i polityczny Polski, w tym również Płocka. W przeszłości stanowiła ważny wodny trakt handlowy i komunikacyjny oraz posiadała istotne znaczenie w wyżywieniu mieszkańców (rybołówstwo, młynarstwo). Budowa płockiego grodu w drugiej połowie X w. wynikała m.in. z konieczności ochrony starodawnego węzła komunikacyjnego, jakim było skrzyżowanie traktu lądowego z Rusi do Wielkopolski i Pomorza z drogą wodną na Wiśle łączącą Małopolskę z Bałtykiem696.
- Od wczesnego średniowiecza w okresie nawigacyjnym nurt rzeki był wykorzystywany do spławiania drewna, produktów rolnych i różnych towarów do Gdańska oraz miast położonych w dolnym biegu rzeki. Do początku XIX w. towary na tratwach i łodziach spławiano w dół rzeki, natomiast w drodze powrotnej w górę rzeki – łodzie zazwyczaj holowano z lądu pod prąd. Na rzece pojawiały się galary, szkuty i baty. Transportem wodnym indywidualnym i masowym zajmowali się flisacy.
- W 1827 r. nastąpił początek funkcjonowania żeglugi parowej na Wiśle. Dużą dynamiką rozwoju wykazała się płocka firma „Żegluga Parowa na Wiśle Sp. z o.o., Stanisław i Józef Górniccy (ojciec i syn)", której działalność trwała od schyłkowych lat XIX w. do lat 30. XX w. Podstawowym obszarem działalności spółki była obsługa żeglugi pasażersko-towarowej i holowniczej na trasie Warszawa-Gdańsk i Kazimierz-Gdańsk, przy czym ważną pozycję stanowił ruch pasażerski Płock-Warszawa.
- W okresie II RP zrealizowano do października 1937 r. budowę w Płocku nowoczesnego największego w kraju portu rzecznego (43,5 ha), który zawierał 5 basenów z nabrzeżami, dźwigami i bocznicą kolejową. Po II wojnie światowej w PRL-u natychmiast przystąpiono do likwidacji zniszczeń i uporządkowania terenu portu. Do lat 60. XX w. Wisła odgrywała ważną rolę transporcie masowych materiałów oraz w ruchu pasażerskim do Warszawy i Włocławka. W okresie późniejszym znaczenie rzeki w transporcie sukcesywnie malało, sprowadzało się głównie do przewozu ciężkich konstrukcji stalowych i zbiorników dla MZRiP oraz dla wywozu taboru wodnego produkowanego przez Płocką Stocznię Rzeczną (obecnie od 1998 r. – przez spółkę Centromost – Stocznia Rzeczna). W celu usprawnienia ciężkiego wiślanego transportu do MZRiP wybudowano niedaleko ujścia rz. Brzeźnica port-nadbrzeże. Obecnie Wisła jako szlak wodny praktycznie funkcjonuje okresowo.

- **Konstrukcje mostowe na Wiśle**
-

- W przeszłości Wisła jako duża rzeka stanowiła poważną przeszkodę w transporcie drogowym. Początkowo wymagała przeprawy na drugi brzeg na łodziach, a przy niskich stanach wody rzeka była przekraczana – w bród. Z czasem zaczęto budować konstrukcje mostowe składające się z: podpór skrajnych (przyczółków), podpór pośrednich (filarów) i ustroju nośnego (przęseł). W przeszłości mosty były wykonywane głównie z drewna, kamieni i cegieł, natomiast przy dużych rozpiętościach – jako konstrukcje „łyżwowe" (na łodziach). Obecnie mosty są zazwyczaj obiektami żelbetowymi i stalowymi.
- ***

Pierwszy most przez Wisłę w Płocku powstał w latach 1836-1838, został zaprojektowany przez inż. Frankowskiego i generalnego inspektora komunikacji ppłk. Teodora Urbańskiego. Most miał długości 635 m i szerokości 14 m, był sezonowym mostem pływającym, użytkowanym z wyłączeniem okresu zimowego697. Przeprawę tę składającą się z dużych drewnianych 27 tafli, ustawionych na 38 łyżwach (tj. 17 metrowych łodziach o szerokości 5 m) wybudował hydrolog Marek Lajourdie (1797-1881)698. Był to francuz, który po otrzymaniu obywatelstwa Królestwa Polskiego został oddelegowany do Płocka, a po wybudowaniu mostu do użytku zdecydował się zamieszkać w Radziwiu na stałe i zajmował się początkowo konserwacją mostu, a następnie sprawował urząd inżyniera Wisły699.

W określonych godzinach most był rozpinany dla przepuszczenia tratew, berlinek, galarów, a później również statków parowych. Około 1887 r. po blisko 50 latach użytkowania został sprzedany na rozbiórkę, a na jego miejsce powstał nowy podobny most sezonowy – na pontonach obitych blachą stalową. Z chwilą wybuchu I wojny światowej most został spalony przez ustępujące wojska rosyjskie, a następnie odbudowany i kolejny raz spalony przez Rosjan w lutym 1915 r.700

W okresie I wojny światowej w dniu 6 maja 1916 r. Niemcy wybudowali most o długości 656 m o 16 przęsłach stalowych wspartych na 15 drewnianych filarach do połowy obitych blachą. Była to pierwsza w Płocku stała przeprawa mostowa popularnie nazywana „mostem wojennym"701. Najważniejszą płocką inwestycją w latach II RP oraz jedną z ważniejszych w kraju w dwudziestoleciu międzywojennym była budowa w latach 1936-1938 stałego mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę702. Z uwagi na ponad dziesięciometrową różnicę poziomów między brzegami Wisły (podłużny spadek 1,4% w kierunku Radziwia) – to przedsięwzięcie było skomplikowane, zarówno w fazie projektowania, jak i realizacji. Projekt wstępny mostu został opracowany przez prof. Andrzeja Przenickiego703 z Politechniki Warszawskiej, natomiast projekt techniczny – przez Eugeniusza Hildebrandta704, Stanisława Lenczewskiego-Samotyja705 i Zygmunta Pieśniaka706 (zespół Biura Konstrukcyjnego Departamentu Dróg Kołowych Ministerstwa Komunikacji). Projekt podpór na kesonach opracowali inżynierowie Ludwik Tylbor i Stefan Zagrodzki.

Powstał nitowany stalowy most kratownicowy „z jazdą górą” o długości między osiami przyczółków – 648 m, posadowiony na siedmiu filarach, przy wykonaniu których niezbędne było opuszczania kesonów na głębokość do ok. 30 m. Przeprawę mostową wykonały dwie warszawskie firmy: „ Towarzystwo Przemysłu Metalowego Konstanty Rudzki i Ska” oraz „Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjnych inż. Leszek Muszyński”. Funkcję głównego kierownika realizacji całości przedsięwzięcia pełnił Aleksander Witkowski707. Kierownictwo budowy prawej części mostu sprawował Henryk Kowalewski (ze spółki „Rudzki”), natomiast lewej części mostu (od strony Radziwia) – Wacław Frankowski i jego zastępca Wiktor Rudnicki (ze spółki „Muszyński”). W trakcie budowy zużyto ponad 5,5 tys. ton stali, dziesiątki tysięcy metrów sześciennych betonu na filary i przyczółki oraz przemieszczono ok. 700 tysięcy metrów sześciennych gruntu przy robotach ziemnych dla wybudowania dojazdów. Przeprawa mostowa uzyskała nazwę „Mostu Legionów Józefa Piłsudskiego”. Most ten w okresie II wojny światowej był kilkakrotnie niszczony, na początku i w końcowym okresie działań wojennych. W dniu 8 września 1939 r. wycofujące się z miasta wojsko polskie „wysadziło” dwa przęsła tego mostu. Okupant niemiecki odbudował ten most w 1942 r., a następnie po kilku latach użytkowania opuszczając miasto w dniu 20 stycznia 1945 r. zburzył cztery filary, dwa przyczółki oraz zniszczył ok. 3400 ton konstrukcji nośnej (pozostały tylko dwa przęsła)708. Zniszczony w 1939 r. most drewniano-stalowy z I wojny światowej został przez Niemców odbudowany wcześniej – w 1940 r., a przestał istnieć razem z mostem drogowo-klejowym.

Po wojnie odbudowa mostu „Piłsudskiego” nastąpiła w latach 1948-1950 r. Powojenna eksploatacja tego mostu wymagała ze względu na pogarszający się stan techniczny kilkukrotnych remontów i modernizacji części kolejowej i drogowej mostu709, które realizowało Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych710. W latach 1962-1964 przeprowadzono wzmocnienie części kolejowej mostu. W okresie od 2 maja do 1 września 1977 r. dokonano gruntownej przebudowy i modernizacji mostu, w tym poszerzono jezdnię, odgrodzono chodnik i zamontowano nowe oświetlenie. W okresie wykonywania robót na moście przez cztery miesiące funkcjonował tymczasowy most pontonowy z dwupasmową jezdnią, postawiony przez saperów z Pomorskiego Okręgu Wojskowego.

Kolejny remont i modernizację mostu planowano zakończyć 30 września 1994 r. W ramach modernizacji poszerzono jezdnię drogową, w której po usunięciu płyty żelbetowej ułożono stalową płytę ortotropową. Inwestycję z przyczyn obiektywnych i subiektywnych zrealizowano do 11 listopada tegoż roku (zdążono przed okresem zimowym). W okresie wykonywania robót na moście stałym funkcjonował tymczasowy most o dwóch jezdniach zmontowany z segmentów DMS-65 wypożyczonych z wojska.

W ramach robót towarzyszących po obu stronach rzeki wykonano drogi dojazdowe do mostu tymczasowego oraz zmodernizowano istniejące drogi w Borowiczkach i Imielnicy oraz w Radziwiu. Po około rocznej eksploatacji mostu w nawierzchni jezdni zaczęły pokazywać się pęcherze, które następnie po rozkruszeniu przekształcały się w głębokie ubytki utrudniające ruch samochodowy. Przeprowadzone ekspertyzy wykazały, że główną przyczyną zniszczenia jezdni drogowej była włoska hydroizolacja711. Spowodowało to konieczność usunięcia w następnych latach

zniszczonej nawierzchni jezdni drogowej i zastosowania sprawdzonej technologii. Most drogowo-kolejowy przez Wisłę kilkakrotnie zmieniał nazwę, aktualnie zowie się mostem Legionów Marszałka Józefa Piłsudskiego.

Kolejna płocka konstrukcja mostowa przez Wisłę została wybudowana w okresie od 1 czerwca do 31 października 1963 r. Był to oryginalny przemysłowy most wiszący, który powstał rejonie Grabówki dla potrzeb Przedsiębiorstwa Eksploatacji Rurociągów Naftowych Przyjaźń. Jego zadaniem było przerzucenie przez Wisłę dwóch ropociągów dostarczających surowiec do rafinerii w Schwedt w NRD i dwóch rurociągów z produkcją finalną Petrochemii. Była to pionierska na tamte czasy konstrukcja o rozpiętości całkowitej 638 m (między pylonami – 350 m). Wykonawcami konstrukcji mostowej byli: Mostostal Poznań, Hydrobudowa 6 Warszawa, Beton-Stal Warszawa i Przedsiębiorstwo Robót Kolejowych 15 (obecnie Zakłady Budownictwa Mostowego 1 w Warszawie). Most funkcjonował w latach 1963-1987712. Przyczyną jego rozbiórki był błąd projektowy, nie uwzględniono sytuacji, iż w przypadku ekstremalnej powodzi ulec zniszczeniu mogła konstrukcja tego mostu oraz mostu drogowo-kolejowego.

Płockie doświadczenie wynikające z zimowej powodzi ze stycznia 1982 r. wykazało możliwość podwójnej katastrofy technicznej i ekologicznej. Z jednej strony przerwane ropociągi i rurociągi mogłyby zanieczyścić Wisłę ropą i innymi środkami chemicznymi, z drugiej strony kra razem elementami zniszczonego mostu i innymi dużymi przedmiotami naniesionymi przez rzekę mogłaby zniszczyć most drogowo-kolejowy. Przed rozebraniem mostu wiszącego w jego rejonie położono podwodne ropociągi i inne rurociągi przesyłowe.

Rozbudowujące się miasto potrzebowało nowego mostu przez Wisłę, gdyż na istniejącym moście drogowo-kolejowym co roku tworzyły się coraz większe zatory w ruchu drogowym. W wyniku oddolnych działań mieszkańców miasta w celu zbudowania II przeprawy mostowej przez Wisłę powołano 28 stycznia 1993 r. stowarzyszenie Społeczny Komitet Budowy Mostu „Ratunek dla Płocka”713. Funkcję inwestora II płockiej przeprawy mostowej przez Wisłę kolejno pełnili: Wojewódzka Dyrekcja Dróg Miejskich714 podległa Wojewodzie Płockiemu, a następnie Dyrekcja Okręgowa Dróg Publicznych w Warszawie jako jednostka Generalnej Dyrekcji Dróg Publicznych.

W fazie projektowania i wykonawstwa inwestorem zgodnie z wówczas obowiązującymi przepisami został Urząd Miasta Płocka. W wyniku dwuetapowego konkursu715 na opracowanie dokumentacji koncepcyjnej mostu wybrano projekt koncepcyjny zgłoszony przez płocką firmę projektowo-inwestycyjną Budoplan, kierowaną przez Józefa Krawczyka716. Autorami zwycięskiej konstrukcji mostu i unikatowej konstrukcji podwieszenia z wantami w jednej środkowej płaszczyźnie – zostali dwaj serbscy inżynierowie: prof. dr hab. inż. Nikola Hajdin (prezes Serbskiej Akademii Nauk) i dr inż. Bratyslav Stipanic717. Na zlecenie Generalnej Dyrekcji Dróg i Autostrad (GDDiA) oraz Urzędu Miasta Płocka – Biuro Projektowe Budoplan opracowało w końcu 1997 r. dokumentację techniczną mostu.

Przedsięwzięcie inwestycyjne „Obwodnica Płocka wraz z II przeprawą mostową na Wiśle w Płocku” składało się z czterech zadań:
1/ wykonanie mostu o długości 1200 m i szerokości 27,45 m, złożonego z dwóch części:

nurtowej o długości 615 m, tj. konstrukcji stalowej podwieszonej z dwoma pylonami o rozpiętości przęseł w metrach: 60 + 60 + 375 + 60 + 60) oraz części zalewowej o długości 585 m, którą stanowi stalowa płyta ortotropowa oparta na belce ciągłej o rozpiętości przęseł po 58,5 m;
2/ wykonanie dróg dojazdowych do mostu po obu stronach Wisły o długości ok. 7,8 km i szerokości pasa drogowego 25,5 m (w tym dwie jezdnie dwupasmowe o szerokości po 7 m, rozdzielone pasem dzielącym 4 m);
3/ przebudowy części ul. Wyszogrodzkiej (ok.1,2 km);
4/ regulacji Wisły w rejonie mostu718.

W dniu 24 czerwca 2002 r. podpisano umowę na budowę mostu z Konsorcjum, składającym się z dwóch wiodących w kraju przedsiębiorstw specjalizujących się w konstrukcjach mostowych: Przedsiębiorstwem Robót Mostowych Mosty Łódź SA (liderem) – kierowanym przez prezesa Zygmunta Patera oraz Płockim Przedsiębiorstwem Robót Mostowych SA (partnerem), którego prezesem był Jerzy Lewandowski. Kierownikiem budowy został Stanisław Pawelski, który wcześniej pełnił funkcję dyrektora technicznego PPRM, a później naczelnego inżyniera w PRM Mosty Łódź. Zakończenie budowy i podpisanie protokółu odbioru mostu odbyło się 22 listopada 2005 r. Budowa mostu pochłonęła: konstrukcji stalowej - 12 600 ton, stali zbrojeniowej - 3 000 ton, stalowych lin na wanty - 610 ton, betonu - 19 000 m^3, pali wierconych - 3 000 m 719.

Ta najdłuższa wówczas w Polsce konstrukcja mostowa podwieszona na pylonach, z najdłuższym w kraju przęsłem nurtowym, została nazwana mostem im. Solidarności. Z uwagi na brak środków finansowych roboty drogowe wykonywano etapami, stąd zakończenie realizacji całości przedsięwzięcia nastąpiło dopiero w październiku 2007 r.720 Zbudowanie mostu „Solidarności" przez Wisłę wraz z drogami dojazdowymi do drogi krajowej nr 60 (w kierunku Gostynina i Kutna) oraz dla ruchu ciężkiego – do drogi krajowej nr 62 (w kierunku Włocławka i Torunia) było największą płocką inwestycją komunikacyjną w okresie III RP.

- **STREFA PRZYRODNICZA**

- W Płocku znaczną część przestrzeni miejskiej stanowi miejska strefa przyrodnicza, która zawiera zieleń miejską i obszary wodne w granicach Płocka. Zieleń miejska to parki, sady, ogrody przydomowe i grunty rolne (uprawy, łąki, lasy i nieużytki), natomiast oraz obszary wodne: zalew Włocławski (rzeka Wisła), małe rzeki, jeziorka, stawy.
- We wczesnej historii Płocka ważną rolę pełniły tereny uprawne, łąki i pastwiska oraz tereny łowieckie otaczające miasto, natomiast wraz z urbanizacją i powiększeniem obszaru miasta duże znaczenie dla mieszkańców posiadały ogrody i sady, a następnie parki i inne tereny rekreacji i wypoczynku.
- W średniowieczu osada Płocka wraz z otaczającym terenem była własnością kolejnych książąt. Począwszy od 1237 r. w wyniku pierwszej lokacji

określono formalnie granice płockiej aglomeracji, która została przez księcia podarowana samorządowi miejskiemu. Już w czasach wczesnośredniowiecznych granice płockiej aglomeracji wykraczały poza strefę zabudowaną, a miasto posiadało m.in. wspólne pastwiska721. Zgodnie z decyzją króla Kazimierza Wielkiego z 1361 r. granice Płocka przebiegały wzdłuż Wisły i Brzeźnicy oraz graniczyły z ówczesnymi wioskami: Trzepowem, Kostrogajem, Podolszycami i Ośnicą. W czasach jagiellońskich w transakcjach notowanych w księgach miejskich oraz testamentach mieszczańskich wiele miejsca zajmują grunty uprawne722.

- W ówczesnej płockiej aglomeracji, poza ludnością zajmującą się rzemiosłem i handlem, występowali rolnicy i hodowcy bydła, którzy dzierżawili lub przejęli najbliższe tereny nadające się do wykorzystania rolniczego i łowiectwa. Z uwagi na dostępność Wisły i rzeki Brzeźnicy zajmowano się też rybołówstwem.
- Płock w okresie późniejszym słynął jako miasto z dużą liczbą ogrodów i działek uprawnych, które w większości należały do Kościoła, zakonów i przedstawicieli stanu szlacheckiego. Parki jako zorganizowane miejsca rekreacji i wypoczynku zostały utworzone w XVIII w. Pierwsze parki powstały: w ogrodach Zalewskich i Słupeckich, w parowie rzeki Brzeźnicy oraz na błoniu w Radziwiu (przy karczmie).
- Po przekształceniu przez Prusaków kościoła Dominikańskiego na zbór ewangelicki utworzono w rejonie cypla dominikańskiego (później nazywanego „górkami niemieckimi") park w stylu zbliżonym do angielskiego. Do użytku publicznego został on przekazany ok. 1820 r.723 Park ten przetrwał w stanie pierwotnym do 1936 r., gdy na jego części rozpoczęto realizację drogi Nowomostowej, łączącej plac Narutowicza z przeprawą mostową (mostem drogowo-kolejowym).
- W 1859 r. Płock posiadał duże obszary gruntów rolnych, ziemie uprawne i ogrody, w których pracowało ok. 230 rolników i ogrodników724. Według Anny Marii Stogowskiej w XIX w. na obrzeżach północnej części miasta były tereny bagniste, które stanowiły tereny łowieckie na dzikie ptactwo725. Plan Płocka wraz z terenami rolniczymi w 1917 r. opracował Kazimierz Staszewski. W okresie międzywojennym w Radziwiu wykonano wały ochronne wzdłuż Wisły oraz rozpoczęto roboty melioracyjne.
- W latach 20. XIX w. teren Wzgórza Zamkowego został splantowany i uporządkowany. W 1866 r. wokół katedry z inicjatywy gubernatora hrabiego Sergiusza Tołstoja dokonano wielu nasadzeń drzew i krzewów. Na tym terenie powstał park „Za Tumem" (z alejami i tarasami w koronie skarpy), który był stale upiększany i rozbudowywany. W 1936 r. wybudowano promenadę spacerową na wysokiej skarpie wiślanej: od parku „Za Tumem" i dawnego teatru „Rembielińskiego" (wcześniej kościoła Św. Trójcy, obecnie hotelu Starzyński) do kościoła pw. św. Bartłomieja. Zieleń na skarpie wiślanej wzdłuż tej promenady stanowi obszar parkowy os. Stare Miasto.
- W latach 1936-1937 zbudowano ul. Nowomostową (ówczesna nazwa)

jako drogę dojazdową z placu Narutowicza do budowanego mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę. Roboty realizowano m. in. na terenie parku przy kościele Dominikańskim. W okresie okupacji hitlerowskiej dokończono roboty *makroniwelacyjne i drogowe na tym terenie. Powstał wówczas duży ciąg zieleni obejmujący przestrzenie parkowe od obecnego Placu Obrońców Warszawy poprzez rejon „Górek Dominikańskich" do terenu ogrodowo-leśnego za linią kolejową (obszar obecnego Miejskiego Ogrodu Zoologicznego).

- W latach 1948-1949 wzdłuż osi „północno-południowej" placu Obrońców Warszawy wybudowano reprezentacyjne schody do nadbrzeża Wisły oraz urządzono nowe tarasy i schody, które połączyły obszar parkowy z nowo utworzonym parkiem Broniewskiego726, wzdłuż obecnej pieszej alei Broniewskiego, położonej na górnej części skarpy – od kościoła Dominikańskiego do al. Kilińskiego. Równocześnie dokonano dużych nasadzeń róż, krzewów i wysokiej zieleni.
- W latach 1962-1966 kontynuowano rozbudowę tego parku i poszerzono go poprzez włączenie terenów dawnej posesji rodziny poety Władysława Broniewskiego727 i sąsiednich nieruchomości. W dobrym stanie pozostał kilkusetletni dąb, o którym pisał poeta. W latach 1948-1962 na terenie od Wisły do ul. Mostowej, tj. na obszarze dawnych magazynów soli, utworzono park spacerowy „Solne Żupy", w którym akcentem zabytkowym jest dawna karczma, obecnie Zajazd728. Zieleń na osiedlu Kolegialna to kompleks parkowy pomiędzy wzgórzami Tumskim i Dominikańskim oraz wzdłuż alei Broniewskiego – do ul. Mostowej.

- ***

- W okresie powojennym w latach PRL wielokrotnie park na Wzgórzu Tumskim był przebudowywany i modernizowany729. Do 1965 r. wykonano wiele robót inwestycyjnych, następnie w wyniku szeroko zakrojonych prac archeologicznych na Wzgórzu Tumskim wyeksponowano na terenie parku niektóre relikty archeologiczne. W rejonie siedziby i ogrodu Towarzystwa Naukowego Płockiego wzniesiono pomnik730 wybitnego polskiego socjologa Ludwika Krzywickiego731.
- W okresie III RP również rozbudowywano i upiększano teren parku na Wzgórzu Tumskim oraz jego obszar turystycznie najciekawszy: z katedrą, opactwem pobenedyktyńskim, muzeum diecezjalnym, dawnymi kanoniami i reliktami zamku (dwie zamkowe wieże warowne). Na pamiątkę pobytu w Płocku papieża Jana Pawła II przy katedrze został wzniesiony jego pomnik. Ostatnią modernizację parku położonego w koronie skarpy wiślanej między katedrą a hotelem Starzyńskim zrealizowano w 2010 r. (według projektu Marty Siodłak).
- W końcu lat 60. ubiegłego wieku na os. Skarpa przedłużono promenadę wzdłuż górnej części skarpy wiślanej od kościoła św. Bartłomieja (obecnie również pomnika Bolesława Krzywoustego) – poprzez tereny: jaru Kazimierzowskiego, zakonu Mariawitów, jaru Abisynia i cmentarza ewangelickiego732 do obecnego Domu Kultury PKN Orlen (nazywanego

popularnie Domem Technika)[733]. W latach 70. pomiędzy Domem Technika a ujściem Brzeźnicy powstał Park Na Zdunach, zrealizowany w czynie społecznym załogi MZRiP.

- W pierwszej połowie lat 70. wystąpiła konieczność prowadzenia robót zabezpieczających w skarpie wiślanej, gdyż cyklicznie następowały w wyniku dużych opadów osuwiska. W latach 1983-1986 podwyższono wały przeciwpowodziowe po stronie Radziwia oraz wykonano przyporę skarpy płockiej od Wzgórza Tumskiego do oczyszczalni ścieków w Maszewie.
- Szczególnie interesujące tereny zielone i parkowe znajdują się wzdłuż skarpy wiślanej od ZOO i Klubu Wioślarskiego do Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego Jaru Rzeki Brzeźnica[734]. Dojazd do tego obszaru stanowią ulice: Mostowa, Kawieckiego, Rybaki, „Droga Słońca" (wzdłuż plaży wiślanej i jeziorka Zalew Sobótka – do ujścia rzeki Brzeźnicy), droga gruntowa Parowa oraz ul. Kazimierza Wielkiego. Obszar ten, zawierający zakrzewione i zadrzewione pobocza z alejkami, w ich górnej i dolnej strefie, jest wyjątkowo atrakcyjny dla wypoczynku, rekreacji oraz imprez kulturalnych, stąd stanowi „Płocki Park Kultury i Wypoczynku"[735].
- Przedłużeniem tego nadwiślańskiego obszaru zieleni w górę rzeki w os. Wyszogrodzka są tereny ogrodowe, które ciągną się od ZOO i miejskiej strzelnicy do kompleksu cmentarzy[736] przy ul. Norbertańskiej[737]: prawosławnego[738], mariawickiego[739], katolickiego i garnizonowego[740]. Szczególnie ważnym kompleksem parkowym na os. Wyszogrodzka (w rejonie nadwiślańskim za mostem im. Legionów J. Piłsudskiego) jest teren sukcesywnie rozbudowywanego Ogrodu Zoologicznego[741].
- Atrakcyjnym miejscem rekreacji i wypoczynku dla nowych wschodnich osiedli Płocka są Park Północny i rejon rekreacji sportowej usytuowane w środku osiedla Podolszyce Północ, jak również Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy Jaru Rzeki Rosicy, który obejmuje tereny osiedli: Zielony Jar, Podolszyce Południe, Imielnicę i Borowiczki oraz poza granicami miasta – osadę Gulczewo Nowe. W os. Podolszyce Południe funkcję parku leśnego spełnia obszar zieleni wzdłuż jaru strugi Małej Rosicy oraz poboczy skarpy, która w tym rejonie znajduje się w dużej odległości od Wisły.
- W os. Borowiczki przy ul. Harcerskiej znajduje się staw i zaniedbany park z pałacykiem dawnego właściciela cukrowni. Niedaleko parku przepływa rzeczka Słupianka, która wpada do Wisły niedaleko ujścia rz. Rosicy. Przy ul. Gościniec znajduje się cmentarz[742], należący do parafii św. Wojciecha. W os. Imielnica, na wschód od cmentarza przy ul. Harcerskiej[743], istnieje zalesiony jar Pisencja, natomiast po północnej stronie ul. Podgórze i południowej ul. Lisiej – tereny leśne.

- ***

- W północnej części os. Łukasiewicza, wzdłuż lewobrzeżnej skarpy rzeki Brzeźnicy, znajdują się ogródki działkowe. Po północnej stronie głębokiego jaru

rzeki Brzeźnica, który oddziela obszar wielkoprzemysłowy PKN Orlen od pozostałych osiedli miasta, w os. Winiary znajdują się cztery kompleksy ogródków działkowych.

- Największe terytorialnie os. Trzepowo, a szczególnie jego część położona na południowy wschód od Zakładów Produkcyjnych PKN Orlen pełni funkcję strefy ochronnej dla większości płockich osiedli, z uwagi na „różę wiatrów", tj. przeważający kierunek wiatrów. W os. Trzepowo znajdują się duże tereny rolne, zaś przy ul. Targowej i Granicznej – ogródki działkowe. Cmentarz osiedlowy744 położony jest poza terytorium Płocka, przy wschodniej granicy osiedla, w pobliżu pomnika pamięci bohaterów 1920 r.

- ***

- Funkcje parkowe pełnią dwie aleje spacerowe ostatnio zmodernizowane: aleja Antoniego Roguckiego (osiedle Łukasiewicza) i aleja Pawła Nowaka (osiedle Tysiąclecia). Aleje te wraz z al. Spacerową (obok kościoła św. Jana Chrzciciela) i ul. Okrzei (wzdłuż dawnych murów warownych) ułatwiają w pewnym sensie rekreacyjną turystykę pomiędzy obszarem zieleni jaru rzeki Brzeźnica (rejonu ogródków działkowych przy ul. Narodowych Sił Zbrojnych) a parkiem nadwiślańskim (w okolicy jaru Kazimierzowskiego).

- ***

- W osiedlach lewobrzeżnego Płocka znajdują się duże połacie gruntów rolnych i nieużytków. Funkcję parkową w os. Radziwie spełniają ogródki działkowe: „Nadwiślański" i „Złote Piaski". Ostatnio przeprowadzono modernizację parku na placu Janusza Mościckiego745 w Radziwiu przy moście drogowo-kolejowym, tj. m.in. na terenie m.in. zasypanej zatoczki, w której dawniej „zimowały" elementy mostu łyżwowego. Pomiędzy ulicami Kolejową, Spokojną i Krakówka znajduje się cmentarz osiedlowy746.

- Szczególnie atrakcyjne jest położenie osiedli Góry i Ciechomice, gdyż większość ich zabudowanego terenu znajduje się na wysokiej skarpie Ciechomicko-Górskiej, z której można obserwować piękny widok na prawobrzeżny Płock i pradolinę Wisły. Ponadto osiedla te od strony południowej graniczą z Gostynińsko-Włocławskim Parkiem Krajobrazowym oraz jeziorami Górskim i Ciechomickim. Cmentarz św. Siostry Faustyny przy ul. Janówek położony jest w os. Ciechomice.

- Z uwagi na duże uprzemysłowienie Płocka, a szczególnie na wielkość zakładów rafineryjnych i petrochemicznych i ich wpływ na sytuację zdrowotną mieszkańców – zagadnienia ochrony środowiska w Płocku są szczególnie ważne, przy czym istotnym jest wielkość terenów zielonych w granicach miasta oraz w sąsiedztwie.

- W płockich obszarach „zielonych" ważną rolę pełnią: dwa zespoły przyrodniczo-krajobrazowe – Jar Rzeki Brzeźnicy (150 ha) i Jar Rzeki Rosicy (40 ha), kompleks parkowo-leśny wzdłuż skarpy wiślanej prawobrzeżnej, Park Północny na os. Podolszyce Północ, liczne ogródki działkowe, cmentarze

miejskie, łąki, lasy, nieużytki, rejony wodne (rzeki, jeziora i stawy) oraz skwery i aleje spacerowe.

- Należy zaznaczyć, że tereny zielone i rekreacyjne spółdzielni mieszkaniowych i miejskich towarzystw budownictwa społecznego są dobrze utrzymane, a zrealizowane na ich terenach ogródki jordanowskie i terenowe siłownie cieszą się dużą popularnością. W 2018 r. Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki opracował Mapę Centrum Turystyczne Płocka, w której zaznaczono tereny rekreacyjno-wypoczynkowe.
-

- **Część IV**

WSPÓŁCZESNE INWESTYCYJNO-BUDOWLANE STRUKTURY TERYTORIALNE PŁOCKA

- Rodzaje terytorialnego podziału Płocka oraz wynikające z niego dane statystyczne zmieniały się w okresie tysiącletniej historii miasta. Podziały wynikały z przestrzennego rozwoju Płocka, ze sposobu użytkowania gruntów, praw własności oraz zmian struktur organizacyjno-terenowych w poszczególnych okresach rozwoju miasta. Początkowy płocki zespół osadniczy składał się z grodu na Wzgórzu Tumskim (Wzgórzu Zamkowym) i przygrodzia w południowym rejonie obecnego Placu Narutowicza747.
- W okresie późniejszym gród przekształcił się w rezydencję książęcą, natomiast przygrodzie objęło obszar całego placu Narutowicza, który otoczono wałami drewniano-ziemnymi i utworzyło podgrodzie biskupie (później nazwane

osadą biskupią). Równocześnie przygrodzie na odcinku obecnej ul. Kościuszki wraz z rozbudową w kierunku cypla Dominikańskiego przekształciło się w podgrodzie książęce, zaś wokół kościoła św. Michała (pomiędzy obecnymi ulicami Piekarską i Małachowskiego) powstała luźna zabudowa. W związku z brakiem obwałowania warownego podgrodzie książęce (powstałe wskutek lokacji z 1237 r.) w wyniku kolejnych napadów uległo likwidacji.

- Lokacja na prawie chełmińskim spowodowała utworzenie nowego podgrodzia wokół obecnego Starego Rynku, a następnie nowej osady książęcej, którą otoczono wałem drewniano-ziemnym. W następnym etapie rozwoju Płocka zabudowa osady biskupiej i książęcej zostały otoczone murem obronnym i fosą. Ponadto powstały przy bramach miejskich, poza murem warownym, ulice (później mini-osiedla): „Grodzkie" (zwane później jako „Wyszogrodzkie"), „Dobrzyńskie" i „Bielskie". Poniżej skarpy wiślanej, przy przeprawie przez rzekę, utworzono osadę rybacko-portowo-targową „Stara Przystań" (Rybaki).
- Podział aglomeracji wynikający z praw własności w okresie średniowiecza zamykał się w kilku formach własności: książęcej, kościelnej, szlachty i mieszczan. Rozległa własność książęca sukcesywnie się zmniejszała w wyniku szczodrych nadań dla kościoła rzymskokatolickiego i osób zasłużonych. Na terenach gruntów miejskich powstawała zabudowa mieszkalna, rzemieślnicza, handlowa, komunikacyjna i obronna. Podziały miasta ze względu na charakter struktur organizacyjno-terenowych we wczesnej fazie tworzenia się aglomeracji miejskiej związane były głównie z budownictwem sakralnym kościoła rzymskokatolickiego (obszary miejskie wokół kościołów i klasztorów).
- Na początku XX w. wraz z rozwojem miasta powstawały zalążki dzielnic miejskich. Począwszy od 1923 r., gdy w granicach Płocka znalazła się lewobrzeżna wieś Radziwie, miasto składa się z trzech części:: prawobrzeżnej, lewobrzeżnej i rzeki Wisły w granicach administracyjnych miasta. W okresie PRL-u dla celów statystycznych utworzono dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe. Powołano spółdzielnie mieszkaniowe, które zajęły się realizacją spółdzielczych osiedli mieszkaniowych, w tym również budową pojedynczych budynków wielorodzinnych, ich konserwacją i eksploatacją. Niektóre spółdzielnie mieszkaniowe zajęły się również obsługą życia kulturalno-oświatowego osiedli mieszkaniowych.
- Analiza podziału terytorialno-funkcjonalnego w Płocku w okresie III RP wykazuje, że jego forma i struktura są kontynuacją procesów zapoczątkowanych w końcu poprzedniego tysiąclecia748. Miasto można też podzielić na obszar zamieszkały (osiedla miejskie) oraz obszar niezamieszkały (wielkoprzemysłowy teren PKN Orlen i rzeka Wisła z terenem zalewowym). Aktualnie w Płocku występują następujące podstawowe struktury administracyjno-budowlane: 1/ obszary zarządzane przez spółdzielnie mieszkaniowe i miejskie towarzystwa budownictwa społecznego (TBS), 2/ podział miasta na osiedla (wcześniej podział na dzielnice), 3/ podział miasta na obręby geodezyjne .
-

- **Dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe**

-
- Początku podziału Płocka na jednostki terenowe można doszukać się we wczesnym średniowieczu, gdy powstawały kolejno: gród warowny, przygrodzie, podgrodzia, osady i przedmieścia. W rejonie dawnego placu kanonicznego (później Rynku Kanonicznego, obecnie placu Narutowicza) powstało osiedle duchownych katolickich (zbudowano ok. 12 kanonii). Kolejną dzielnicę religijno-narodowościową na przełomie XIV i XV w. utworzyła ludność żydowska w północno-wschodniej części Starego Miasta.
- Na przełomie XIX i XX w. pomimo dużego światowego postępu cywilizacyjnego, w Płocku z uwagi na brak powiązań komunikacyjnych z resztą kraju, próby uprzemysłowienia miasta nie dawały widocznych efektów, a mieszkańcy nadal głównie zajmowali się rzemiosłem i handlem. Tym niemniej powstały pierwsze fabryczki związane z mechanizacją rolnictwa, które umożliwiły powołanie w przyszłości nowoczesnych zakładów przemysłowych branży rolniczej. Zakłady te początkowo działały głównie na terenie pomiędzy ul. Tumską, Bielską i Królewiecką (m.in. rejon obecnej galerii Tayger)749 i stanowiły mini-strefę przemysłową.
- Podstawowy obszar zabudowy Płocka w II RP sprowadzał się do tzw. miasta kongresowego, tj. dzielnicy ograniczonej alejami: Kilińskiego, Jachowicza i Kobylińskiego oraz skarpą wiślaną. W wyniku sukcesywnej zabudowy wzdłuż ulic: Wyszogrodzkiej i Dobrzyńskiej tworzyły się nowe mini-dzielnice. W związku z przyłączeniem na początku lat 20. XX w. wsi Radziwie została utworzona nowa lewobrzeżna dzielnica. W okresie dwudziestolecia powstały w tej dzielnicy elektrownia, stocznie rzeczne oraz duży port rzeczny, następnie wzniesiono największy w kraju stalowy most drogowo-kolejowy przez Wisłę. Spowodowało to utworzenie mini-radziwskiej strefy przemysłowej.
- Płock, po stosunkowo niedużych zniszczeniach w latach II wojny światowej, w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (1945-1989) rozwinął się w przemysłowe, średniej wielkości miasto. Po pierwszych latach stagnacji, w okresie lat 50-tych nastąpił okres budowania przemysłu – powstały zakłady mięsne, przetwórstwa owocowo-warzywnego, jajczarsko-drobiarskie, przemysłu terenowego, itp.
- Od 1953 r. po rozszerzeniu miasta w kierunku północno-wschodnim rozpoczęto budowę dzielnicy przemysłowej Kostrogaj Przemysłowy. W tej dzielnicy (północna część dawnej wsi Kostrogaj) ulokowano wiele zakładów produkcyjnych i magazynów, w tym m.in. Zakłady Stolarki Budowlanej.
- W rejonie na północny wschód od dworca PKP i trasy kolejowej oraz przy ul. Otolińskiej (południowa część dawnej wsi Kostrogaj) w kolejnych etapach powstała m. in. nowoczesna Fabryka Maszyn Żniwnych750 i zakłady produkcyjne Mostostalu Płock. W obszarze tym utworzono kolejną dzielnicę przemysłową Kostrogaj (popularnie nazywaną: FMŻ-Targowa).
- W latach 60. po przyłączeniu dużych terenów na północ od rz. Brzeźnica, na terenie wsi Biała Nowa i okolicznych gromad wiejskich, rozpoczęto budowę nowej wielkoprzemysłowej dzielnicy, w której ulokowano ogromny kombinat

rafineryjno-petrochemiczny pod nazwą Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne (w okresie początkowym – kilkanaście fabryk chemicznych)751. Dzielnicę tą kolejno nazywano: Białą Nową, Petrochemiczną i Petrochemią.

- W drugiej połowie lat. 40 i w latach 50., poza Starym Miastem (w obrębie dawnych murów warownych) i Śródmieściem funkcjonowały nazwy obszarów zabudowywanych: Wyszogrodzka, Dobrzyńska i Dworcowa. Z czasem obszar miasta podzielono na osiem dzielnic: sześć dzielnic mieszkaniowych i dwie dzielnice przemysłowe. W 1965 r. dla potrzeb statystycznych dokonano podziału miasta na: *Śródmieście (200 ha), w tym: a) Stare Miasto (20 ha), b) podgrodzie Rybaki (25 ha); Wyszogrodzka (530 ha); Dworcowa (550 ha); Dobrzyńska (190 ha); Winiary (285 ha); Radziwie (820 ha) oraz Przemysłowa – Kostrogaj (310 ha) i Petrochemia (1730 ha). Razem – bez Wisły: (4 615 ha). Powierzchnia: a) miasta prawobrzeżnego – 3795 ha; b) miasta lewobrzeżnego – 908 ha; c) rz. Wisły (łącznie z terenami zalewowymi) – 579 ha. Ogółem: 5194 ha*752.
- W pięć lat później Płock funkcjonował w podziale na jedenaście dzielnic: osiem dzielnic mieszkaniowych i trzy dzielnice przemysłowe. W 1970 r. dokonano kolejnego podziału miasta (dla celów statystycznych) na 11 dzielnic: *Śródmieście (200 ha), Dworcowa (129), Dobrzyńska (317 ha), Maszewo z Winiarami (656 ha), Trzepowo (643 ha), Wyszogrodzka (182 ha), Podolszyce (370 ha); Radziwie (908 ha) oraz Kostrogaj Przemysłowy (174); Kostrogaj – [FMŻ-Targowa] (366 ha) i Petrochemia (727). Razem (bez Wisły): 4672 ha. Powierzchnia: a) miasta prawobrzeżnego – 3764 ha; b) miasta lewobrzeżnego – 908 ha; c) rz. Wisły (łącznie z terenami zalewowymi) – 522 ha. Ogółem – 5194 ha*753.
- Cykliczne opracowania statystyczne o mieście, w tym z podziałem na dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe, rozpoczął Jakub Chojnacki (wieloletni prezes TNP i wiceprzewodniczący Rady Miasta Płocka), który w 1969 r. i w 1973 r. ramach TNP wydał dwie publikacje pt. *Płock w liczbach*.
- Kolejne dane statystyczne o dzielnicach miasta prezentowane przez Jakuba Chojnackiego w oparciu o materiały Miejskiej Pracowni Geodezyjnej oraz inne dane geograficzne o mieście – według stanu na dzień 31 XII 1976 r.: *1) Śródmieście – w granicach: most przez Wisłę, al. Kilińskiego, Al. Jachowicza, Al. Kobylińskiego, ul. Topolowa i rzeka Wisła; w tym Stare Miasto (20 ha) w granicach dawnego miejskiego muru obronnego z XIV w. (Wzgórze Zamkowe, „Dom pod Trąbami", ul. Tumska, ul. Kwiatka, ul. Okrzei i promenada na skarpie wiślanej) – razem - 192 ha; 2) Dworcowa – 120 ha; 3) Dobrzyńska – 338 ha; 4) Maszewo (z Winiarami) – 658 ha; 5) Trzepowo – 637 ha; 6) Wyszogrodzka – 183 ha; 7) Podolszyce – 364 ha; 8) Radziwie – 908 ha; 3) 9) Kostrogaj Przemysłowy – 181 ha); 10/ Kostrogaj [FMŻ-Targowa] – 371 ha; 11) Petrochemia – 727 ha. Ogółem (bez Wisły) – 4679 ha.*
- *Długość granic miasta z gminami: Stara Biała – 13,6 km, Radzanowo – 5,2 km, Borowiczki – 3,2km, Gąbin – 2,1 km, Łąck – 5,9 km, Duninów – 6,3 km. Razem – 36,3 km. Długość Wisły (w granicach administracyjnych miasta): a) lewy brzeg – 5,1 km; b) prawy brzeg – 7,6 km. Razem: 12,7 km. Położenie geograficzne (średnie): a) szerokość geograficzna – 52 stop. 32'; b) długość*

*geograficzna – 19 stop. 40'; c) położenie nad poziomem morza – 105 m; d) położenie Wzgórza Zamkowego (Tumskiego) nad średnim poziomem rzeki Wisły – 45 m*754.

- Kontynuacją działalności Jakuba Chojnackiego w zakresie danych statystycznych o mieście była publikacja z 1982 r. ówczesnego przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej w Płocku Tadeusza Kołodziejaka pt. *Płock 1981 w liczbach* (wydana w ramach TNP). Dotyczyła ona dynamiki rozwoju gospodarczego miasta w okresie PRL ze szczególnym uwzględnieniem okresu 1973-1980. Według tej publikacji w Płocku na koniec 1980 r. zamieszkiwało 102548 osób, natomiast obszar miasta łącznie z powierzchnią rzeki Wisły z terenami zalewowymi w granicach administracyjnych wynosił 5194 ha.
- Miasto było podzielone dla celów statystycznych na 8 dzielnic mieszkaniowych i trzy dzielnice przemysłowe, tj.: *Śródmieście (207 ha), Dworcowa (121 ha), Dobrzyńska - ze Skarpą i Łukasiewicza (322 ha), Maszewo z Winiarami (456 ha), Trzepowo (381 ha), Wyszogrodzka i Międzytorze (183 ha), Podolszyce (364 ha); Radziwie (908 ha); Kostrogaj [FMŻ-Targowa] (371 ha) i Petrochemia (1185 ha). Powierzchnia Wisły (łącznie z terenami zalewowymi) – 515 ha*755.
- W 1987 r. zespół Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Płocku wydał publikację pt. *Płock w 750 rocznicę lokacji miasta,* w którym Płock był podzielony na 16 dzielnic, w tym 13 dzielnic mieszkaniowych i trzy dzielnice przemysłowe: *Śródmieście (207 ha), Dworcowa (121 ha), Dobrzyńska - ze Skarpą i Łukasiewicza (322 ha), Maszewo z Winiarami (456 ha), Trzepowo (381 ha), Wyszogrodzka i Międzytorze (183 ha), Podolszyce I (364 ha), Podolszyce II (333 ha), Ośnica (342 ha), Imielnica (208 ha), Borowiczki (383 ha), Boryszewo (186 ha), Radziwie (908 ha) oraz Kostrogaj Przemysłowy (181 ha), Kostrogaj [FMŻ-Targowa] (371 ha) i Petrochemia (1185 ha). Razem powierzchnia Płocka (bez Wisły) – 6131 ha. Ogółem powierzchnia miasta łącznie z obszarem Wisły i terenami zalewowymi – 6646 ha*756.
-

- **Spółdzielczość mieszkaniowa, towarzystwa budownictwa społecznego i developerzy**

-

- W okresie dwudziestolecia międzywojennego władze państwowe sprzyjały idei spółdzielczego budownictwa wielorodzinnego. W Polsce w końcu 1928 r. czynnych w kraju było 676 spółdzielni mieszkaniowych, z czego ok. 25 proc. działało w Warszawie. Rozwój spółdzielczości mieszkaniowej uległ zahamowaniu w wyniku światowego kryzysu gospodarczego (1929-1933), który w Polsce spowodował duże zubożenie ludności i ogromne bezrobocie. Według danych GUS w 1937 r. w Polsce funkcjonowały 252 spółdzielnie mieszkaniowe, które skupiały 22 tys. członków757. W Płocku z inicjatywy Eligiusza Zaleskiego w latach dwudziestych XX w. powstało dla urzędników osiem willi na obecnym osiedlu Wyszogrodzka, stąd nazwa ulicy przy której wzniesiono te budynki

jednorodzinne – Zalesie.

- W pierwszych kilkunastu latach Polski Ludowej ze względów ideologicznych praktycznie spółdzielczość mieszkaniowa nie istniała, co m.in. spowodowało tzw. głód mieszkaniowy. Dopiero na fali „odwilży politycznej" i przemianom gospodarczych w 1956 r. – począwszy od 1958 r. nastąpił gwałtowny rozwój spółdzielczości mieszkaniowej, co znacznie poprawiło w kraju warunki mieszkaniowe społeczeństwa. W związku z kryzysem gospodarczym w ostatniej dekadzie PRL nastąpiło spowolnienie, a nawet wyhamowanie realizacji inwestycji, w tym również spółdzielczego budownictwa mieszkaniowego758.
- W latach III RP w kraju większość spółdzielni mieszkaniowych znacznie zmniejszyła działalność inwestycyjną i zajęła się głównie administrowaniem posiadanymi zasobami i ich modernizacją. W tym okresie powstały towarzystwa budownictwa społecznego, które uzyskały duże rządowe i samorządowe preferencje ekonomiczne, stąd one głównie wraz z developerami realizują wielorodzinne budownictwo mieszkaniowe. Należy jednak zaznaczyć, że pomimo niesprzyjających dla spółdzielczości mieszkaniowej nowych aktów legislacyjnych część spółdzielni mieszkaniowych bazując na dobrze wyszkolonej kadrze specjalistów ponownie aktywnie włączyła się w działalność inwestycyjną.
- Gospodarka mieszkaniowa należy do najważniejszych dziedzin dla społeczeństwa i podmiotów gospodarczych zajmujących się działalnością inwestycyjną, projektowaniem, budowaniem i administrowaniem substancją mieszkaniową wielorodzinną i jednorodzinną. Obecnie jest ona kształtowana przez odpowiednie jednostki urzędów miejskich759, spółdzielnie mieszkaniowe760, miejskie towarzystwa budownictwa społecznego761, developerów, wspólnoty własnościowe oraz bezpośrednio przez indywidualnych obywateli (jako inwestorów).
- W Płocku spółdzielcze osiedla mieszkaniowe zaczęły powstawać począwszy od marca 1958 r., gdy utworzono pierwsze dwie spółdzielnie mieszkaniowe (Płocką Spółdzielnię Mieszkaniową762 i Robotniczą Spółdzielnię Mieszkaniową, która w 1962 r. przyjęła nazwę Międzyzakładowej Spółdzielni Mieszkaniowej)763. Spółdzielnie te 18 grudnia 1965 r. podjęły decyzję o połączeniu się i przyjęły nazwę Płocka Spółdzielnia Mieszkaniowa. W 1972 r. PSM przyjęła nowy statut i nazwę: Płocka Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa (PSML-W). W 1973 r. z zasobów PSML-W wyodrębniono trzy osiedla spółdzielcze: Tysiąclecia, Łukasiewicza i Kochanowskiego. W 1980 r. przekazano grupę członków oczekujących na mieszkania i część zasobów (Międzytorze i Wyszogrodzka) dla tworzącej się nowej jednostki – Mazowieckiej Spółdzielni Mieszkaniowej (MSM). W 1982 r. utworzono czwarte osiedle spółdzielcze – Dworcowa. W 1978 r. oddano do użytku na osiedlu Kochanowskiego obecną siedzibę PSML-W (ul. Westerplatte 6a).
- Płocka Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa jest nadal największą w mieście spółdzielnią mieszkaniową i jedną z największych w kraju. Obecnie zrzesza ok. 14,1 tys. członków i obsługuje ok. 23 tys. mieszkańców. PSML-W utworzyła własne struktury spółdzielcze na osiedlach Tysiąclecia,

Łukasiewicza, Kochanowskiego i Dworcowa. W 1998 r. utworzono piąte osiedle spółdzielcze: Rembielińskiego, które zostało wyodrębnione z osiedla spółdzielczego Łukasiewicza. Ponadto spółdzielnia zarządza również kompleksami budynków na osiedlach: Miodowa, Skarpa, Kolegialna i Stare Miasto.

- Obecne zasoby PSML-W: powierzchnia gruntów – 85 ha, liczba budynków – 288, liczba lokali mieszkalnych – 12438 (powierzchnia – ok. 551 tys. m^2), liczba lokali użytkowych – 290 (powierzchnia – ok. 27,6 tys. m^2), liczba boksów garaży w budynkach mieszkalnych – 44 (powierzchnia - 709 m^2), liczba boksów garaży wolno stojących – 551 (powierzchnia – 8846 m^2), liczba boksów garaży w garażu wielopoziomowym – 379 (powierzchnia – 5840 m^2). Razem powierzchnia lokali – ok. 594 tys. m^2. W liczbie 288 budynków ogółem występują: 202 budynki mieszkalne (w tym: 24 budynki niskie do 4 kondygnacji włącznie, 139 budynki średniowysokie do 9 kondygnacji włącznie, 39 budynki wysokie powyżej 9 kondygnacji); 34 pawilony handlowo-usługowe wolnostojące; 51 budynki garaży wolnostojących; 1 budynek garażu wielopoziomowego.
- W 1972 r. zakończono na osiedlu Tysiąclecia budowę Spółdzielczego Domu Kultury (ul. Krzywoustego 3)764, który w roku następnym rozpoczął działalność kulturalną i oświatową na rzecz członków PSML-W oraz innych mieszkańców Płocka. W 1974 r. został otwarty Klub na Osiedlu Łukasiewicza (ul. Łukasiewicza 28), w 1978 r. rozpoczął działalność Klub Osiedla Kochanowskiego (Al. Jachowicza 33/4), a od 2000 r. funkcjonuje Klub osiedla Dworcowa. Placówki społeczno-kulturalne prowadzą otwartą działalność na rzecz mieszkańców poprzez prowadzenie stałych form pracy, w których uczestniczy ok. 1000 osób (głównie emeryci, młodzież i dzieci). Ponadto placówki organizują rocznie ok. 200 imprez, spotkań, wystaw i zajęć, w których uczestniczy ok. 30 tys. osób. Nadrzędnym celem działalności klubów jest integracja środowisk oraz współpraca z samorządem osiedlowym tworzącym tzw. „małe ojczyzny”765.
- Kolejni prezesi Zarządu Płockiej Spółdzielni Mieszkaniowej: Andrzej Karpiuk (1958-1960), Stanisław Petrulewicz (1960-1962), Tadeusz Matuszewski (1962), Bronisław Sokołowski (1962), Zbigniew Hibner (1962-1972), Włodzimierz Zając (1972-1975), Tadeusz Lis (1975-1976), Andrzej Piotrowski (1976-1982), Henryk Grochowski (1982-1990), Jacek Żaglewski (1990-1991), Witold Poręba (1991-1992), Bogumił Józefowski (1992- 2007) i Jan Rączkowski (od 2007 r.)766. Obecnie w 3-osobowym Zarządzie poza prezesem Janem Rączkowski funkcjonują: z-ca prezesa Mariusz Pakulski i członek ds. zarządzania nieruchomościami Zofia Kędzierska.
- Następna pod względem wielkości Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa (MSM) - ul. Gierzyńskiego 17767 została powołana w 1979 r. MSM przejęła od PSML-W ok. 3600 członków i kontynuowała budowę osiedla Międzytorze i Wyszogrodzka. W ramach dalszej rozbudowy spółdzielnia obecnie zarządza dużymi zasobami w Podolszycach Północ oraz posiada obiekty mieszkalne na osiedlach Miodowa i Skarpa. Na koniec 2018 r. wykaz zasobów

spółdzielni jest następujący: liczba budynków – 264, liczba lokali – 6771, powierzchnia – 363,3 tys. m^2, liczba osób 12,8 tys., natomiast liczba lokali według własności: spółdzielcze własnościowe – 3375, własność – 3060, spółdzielcze lokatorskie – 185, najem – 151. Zasoby spółdzielni zrealizowano w 14 kompleksach mieszkalnych768. Dotychczas funkcję prezesów MSM pełnili: Anatol Szałajko (1979-1982), Mieczysław Rajkowski (1982-1985), Zbigniew Hibner (1985-1990), Andrzej Laskowski (1990-2002), Lech Chodkowski (od 2002 r.)769.

- Międzyzakładowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Chemik – ul. 3 Maja 12 funkcjonująca od 1981 r. działa na terenie osiedli: Kolegialna (*Centrum Wschód, Piękna, Misjonarska*), Podolszyce Południe (kolonie: *Kapliczka, Miedza Wschód, Miedza Zachód, Miedza Targowa, Przy Skarpie, Skiba I, Skiba II*). Na koniec 2018 r. spółdzielnia posiadała 1998 mieszkań (powierzchnia użytkowa – 117,6 tys. m^2), 100 lokali użytkowych, 400 miejsc postojowych oraz garaży o powierzchni ok. 180 tys. m^2. Kolejni prezesi MSM Chemik: Zbigniew Michalski (1981), Franciszek A. Wiśniewski (1981-1983), Wiesław Morawski (1983-1994), Roman Kiełkiewicz (1994-1996), Jan Wyrębkowski (1996-2000). Od 2000 r. prezesem jest Włodzimierz Obidziński.
- Powstała w 1982 r. Młodzieżowa Spółdzielnia Mieszkaniowa – ul. Mickiewicza 12a funkcjonuje na osiedlach: Kochanowskiego, Kolegialna, Wyszogrodzka, Skarpa, Zielony Jar (w rejonie ulic: Batalionu Parasol i Batalionu Zośka) i Podolszyce Południe (kolonie: *Kapliczka, Nad Jarem, Przy Skarpie*). MSM zrzesza – 2500 członków, obsługuje – ok. 8 tys. mieszkańców. Zasoby: liczba budynków – 52, liczba mieszkań – 2075 (powierzchnia mieszkań – ok. 113 tys. m^2), liczba lokali użytkowych – 54, liczba garaży – 220, liczba miejsc postojowych – 275. Kolejni prezesi: Andzrej Kownacki (1982-1983), Andrzej Chmielewski (1983-1987), Stanisław Jakubowski (1987-1988), Andrzej Drabik (1988-1989), Mirosław Kłobukowski (1989-1996). Od 1996 r. funkcję prezesa sprawuje Jerzy Wolniak770.
- Powołana w 1983 r. przez UMP Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa Komunalnik – ul. Okrzei 2771 zawiaduje obecnie 8 nieruchomościami w osiedlach Stare Miasto i Skarpa, w tym jedną na os. Kochanowskiego. Na koniec 2018 r. Spółdzielnia w swoich zasobach posiadała 247 mieszkań o łącznej powierzchni 13681 m^2. Kolejni prezesi: Władysław Pręgowski, Andrzej Chmielewski, Danuta Patora, Roman Bisping, Henryk Lamparski.
- Własnościowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Budowlani – al. Armii Krajowej 16 powołana w 1987 r. zarządza dużym kompleksem budynków na osiedlu Zielony Jar (w rejonie ulic: Wańkowicza i Monte Cassino) i kilkoma budynkami na osiedlu Podolszyce Północ oraz indywidualnymi budynkami: na osiedlach Stare Miasto i Kolegialna. Obecnie spółdzielnia zrzesza 1612 członków, a w jej zasobach zamieszkuje ok. 6000 osób. W zestawieniu obiektów wybudowanych w Płocku znajdują się: 32 budynki mieszkalne (w tym liczba

mieszkań – 788, powierzchnia liczona do czynszu – ok 43 tys. m^2), 237 garaży i lokali użytkowych – 24 (2,5 tys. m^2). Pierwszym prezesem WSM Budowlani został Zbigniew Staszewski. Od 1990 r. funkcję prezesa pełni Jerzy Fiłoniuk772.

- W okresie III RP utworzono następujące nowe spółdzielnie mieszkaniowe i towarzystwa budownictwa społecznego:
- - w 1991 r. Spółdzielnię Mieszkaniową Lokatorsko-Własnościową Centrum – ul. Harcerza Antolka Gradowskiego 9a. Spółdzielnia obecnie działa na osiedlu Kolegialna, liczy 274 członków. Na koniec 2018 r. Spółdzielnia posiadała następujące zasoby mieszkaniowe: budynków mieszkalnych – 8, lokali mieszkalnych – 229, pow. 12,1 tys. m^2, lokali usługowych – 19. Funkcję prezesa Spółdzielni pełnili: Feliks Mejer, Janusz Dzięgielewski, Danuta Brudnicka;
- - w 1991 r. Spółdzielnię Mieszkaniowo-Własnościową Pol-Dom, ul. Miodowa 21. Spółdzielnia funkcjonuje na osiedlach Miodowa i Stare Miasto. Spółdzielnia powstała na bazie zlikwidowanego Płockiego Kombinatu Budowlanego w wyniku przejęcia nieodpłatnie budynków mieszkalnych PKB. Liczba członków - 248, liczba mieszkańców – 403. Zasoby mieszkaniowe Spółdzielni znajdują się w osiedlach Miodowa i Stare Miasto, liczba lokali – 263 (6930 m^2). Od 2018 r. funkcję prezesa pełni Ewa Joanna Gaworska773;
- - w 1995 r. Lokatorsko-Własnościową Spółdzielnię Mieszkaniową Petrodom, ul. Słowackiego 6. Obecnie Spółdzielnia zarządza budynkami mieszkalnymi o łącznej powierzchni 37 tys. m^2, które znajdują się w osiedlach: Miodowa, Skarpa, Stare Miasto i Winiary. Większość z jej zasobów stanowią Wspólnoty Mieszkaniowe. Wieloletnim prezesem L-WSM Petrodom był Stanisław Wrześniewski. Od 2010 r. funkcję prezesa pełni Maciej Prudło774;
- - w 1996 r. Urząd Miasta Płocka utworzył spółkę z o. o. Miejski Zakład Gospodarki Mieszkaniowej Towarzystwa Budownictwa Społecznego (MTBS) - ul. Kwiatka 5.775 Spółka ta najwięcej inwestuje na terenie osiedla Podolszyce Południe (m. in. kolonie: Miedza, Sady i Wieś) oraz w osiedlu Miedzytorze – miniosiedle Graniczna, ponadto wykonuje indywidualne obiekty na osiedlu Stare Miasto. Miejskie Towarzystwo Budownictwa Społecznego w Płocku w krótkim czasie stało się liczącą jednostką typu TBS na Mazowszu. Według danych z *Miejskiego Zeszytu Statystycznego nr 25* MTBS w swoich zasobach na koniec 2017 r. zarządzało 2043 mieszkaniami o powierzchni użytkowej ogółem – ok. 93, tys. m^2. Zarząd Spółki jest kierowany przez prezesa Mirosława Kłobukowskiego776.
- - w 1998 r. Urząd Miasta Płocka powołał Agencję Rewitalizacji Starówki (ARS) - Stary Rynek 5. Na koniec 2017 r. według danych z *MZS nr 25* ARS zawiadywał 218 mieszkaniami o powierzchni użytkowej ogółem - 9455 m^2. Funkcję prezesa zarządu Spółki pełnili: Mieczysław Kamiński, Zofia Ulicka, Dariusz Sztanderski, Iwona Wierzbicka.
- - dawne Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej

zawiadujące głównie starą substancją mieszkaniową najpierw przekształciło się w zakład budżetowy, następnie w 2001 r. UMP powołał spółkę z o. o. Miejski Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej - Towarzystwo Budownictwa Społecznego (MZGM-TBS). Obecny adres – ul. Sienkiewicza 13a. Aktualnie spółka funkcjonuje w ramach dwóch pionów: Zarząd Budynków Komunalnych (ZBK) oraz TBS, które m.in. zrealizowało na osiedlu Zielony Jar mini-osiedla: Słoneczny Park i Tarasy. Na koniec 2017 r. zasoby mieszkaniowe Gminy Miasto Płock zawiadywane przez ZBK według danych z *MZS nr 25* wynosiły: 3498 mieszkań (powierzchnia użytkowa ogółem – 141,6 tys. m^2), natomiast zasoby TBS – 121 mieszkań (5244 m^2)777. Kolejni prezesi zarządu MZGM-TBS: Andrzej Bromgau, Krzysztof Jaworski, Rafał Kania. Należy zaznaczyć, że już na początku lat 60. XX w. utworzono Spółdzielcze Zrzeszenie Budowy Domków Jednorodzinnych Związkowiec, które uzyskało zgodę na lokalizację trzech osiedli jednorodzinnych: nad jarem Brzeźnicy, na skarpie wiślanej (za ZOO) i wzdłuż ul. Wyszogrodzkiej. W 1964 r. funkcję prezesa pełnił Janusz Kołakowski, natomiast przewodniczącym Rady Nadzorczej był T. Skura.

- Po utworzeniu w 1975 r. województwa płockiego powstało Wojewódzkie Zrzeszenie Spółdzielni Mieszkaniowych z siedzibą w Płocku oraz Biuro Projektów Inwestprojekt w Płocku przy ul. Tysiąclecia, którego zadaniem była kompleksowa obsługa procesu inwestycyjnego (wykupy terenów, projektowanie i nadzór inwestorski). Kolejni dyrektorzy Inwstprojektu: Edmunnd Miecznikowski, Maciej Wróblewski i Mieczysław Kamiński.
- Najdłużej funkcjonującym w Płocku deweloperem jest powołane w 1996 r. Przedsiębiorstwo Inwestycji Komunalnych Jerzy i Patryk Dzwonek Spółka Jawna Płock, ul. Kazimierza Wielkiego 9. PIK zajmuje się budową i sprzedażą nieruchomości, mieszkań i lokali usługowych. Jest najstarszą jednostką deweloperską w Płocku i jednocześnie jest firmą, która po zakończeniu budowy obiektów mieszkalnych zajmuje się ich administrowaniem i zarządzaniem. Dotychczas PIK zrealizował kilkanaście budynków na osiedlach: Skarpa, Stare Miasto, Podolszyce Południe i Wyszogrodzka oraz kompleks szeregowych domków jednorodzinnych przy ul. Morelowej (razem ok. 800 mieszkań)778. Na szczególną uwagę zasługują kompleksy mieszkalne wybudowane przy ul. Kazimierza Wielkiego w rejonie skarpy wiślanej.
- Poza spółką PIK budownictwem mieszkaniowym i administrowaniem zajmowali się deweloperzy i inne podmioty gospodarcze jak: Multis Deweloper, WiX Developer, PPHU Wix Developer Mariusz Mikulski s. j., Amabud sp. z o. o., Grad B, Invest Bud, Tectum Inves, Przedsiębiorstwo Budowlano-Usługowe InterBUD, Przedsiębiorstwo Inwestycji Budowlanych OMEGA R&M Wilanowscy i Wojskowa Agencja Mieszkaniowa.
- Ustawa o wspólnotach mieszkaniowych z dnia 24 VI 1994 r. ustaliła warunki wyodrębniania lokali mieszkalnych w budynkach wielorodzinnych, co umożliwiło zasoby komunalne przekształcać we wspólnoty mieszkaniowe. Spowodowało to wytworzenie konkurencyjności w zakresie zarządzania nieruchomościami, stąd mieszkańcy wielu budynków oraz zespołów budynków

powołali i nadal powołują wspólnoty mieszkaniowe779. Na koniec 2017 r. działało 138 wspólnot mieszkaniowych z udziałem Gminy-Miasto Płock780.

- O ile w latach PRL budownictwo spółdzielcze pełniło wiodącą rolę w budowie nowych i rozbudowie płockich dzielnic mieszkaniowych, to w okresie III RP część spółdzielni mieszkaniowych skoncentrowała swoją działalność na administrowaniu posiadanej substancji mieszkaniowej. Nowym budownictwem wielorodzinnym zajęły się głównie towarzystwa budownictwa społecznego, deweloperzy oraz następujące spółdzielnie: Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa, Międzyzakładowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Chemik, Młodzieżowa Spółdzielnia Mieszkaniowa i Własnościowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Budowlani781.

- **Obręby ewidencyjne**

- Obręb ewidencyjny782 został wprowadzony w celu ewidencji gruntów i budynków (kataster nieruchomości), stanowi jednostkę ewidencyjną będącą jednostką powierzchniową podziału kraju. Jednostką ewidencyjną jest obszar gruntów położony w granicach administracyjnych gminy, a w przypadku, gdy w skład gminy wchodzi miejscowość o statucie miasta – również w granicach administracyjnych miasta. Jednostkę ewidencyjną określa nazwa własna oraz identyfikator krajowego rejestru urzędowego podziału terytorialnego kraju (na podstawie przepisów o statystyce publicznej). Jednostki ewidencyjne – gminy podzielone są na obręby ewidencyjne (w skład jednostki ewidencyjnej – gminy wchodzą wsie lub osiedla). Obszar obrębu ewidencyjnego może, a w zasadzie powinien być w miarę możliwości, wyznaczony w terenie naturalnymi granicami wyznaczonymi przez cieki, ulice, linie kolejowe itp. Granice obrębów projektowane są przy uwzględnieniu podziału na rejony statystyczne i obwody spisowe.
- W jednostce ewidencyjnej obręb jest określany przez jego nazwę i numer lub wyłącznie przez numer. Identyfikator obrębu ewidencyjnego zawiera dwucyfrowe kody: województwa, powiatu w województwie i gminy w powiecie oraz jednocyfrowy typ gminy i czterocyfrowy numer ewidencyjny obrębu783. Szczegółowe określenie nazw gmin i ich identyfikatorów według trójstopniowego podziału terytorialnego kraju zawarto w systemie informatycznym TERYT, który powstał w oparciu o Rozporządzenie Rady Ministrów z 15 grudnia 1989 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i udostępniania krajowego rejestru urzędowego podziału terytorialnego kraju oraz związanych z tym obowiązków organów administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego. Najmniejszą jednostką podziału kraju jest działka ewidencyjna znajdująca się w granicach jednego obrębu, stanowiąca obszar ciągły i jednorodny pod względem prawnym (na mapie – powierzchnia terenu wydzielona liniami granicznymi).

- * * *

- Liczba obrębów w Płocku wraz z jego wzrostem terytorialnym sukcesywnie wzrastała. W 1989 r., ostatnim roku PRL, w mieście było wyodrębnionych 13 obrębów ewidencyjnych: 1/ Podolszyce Borowiczki, 2/ Trzepowo, 3/ Maszewo, 4/ Łukasiewicza, 5/ Kostrogaj Przemysłowy, 6/ Kostrogaj Rolniczy, 7/ Działki, 8/

Śródmieście, 9/ Wyszogrodzka, 10/ Podolszyce, 11/ Wisła, 12/ Radziwie, 13/ Kombinat.

- Poniżej wyszczególniono według stanu na koniec 2019 r. obręby według numeracji przyjętej przez służby geodezyjne:
- Nr 1/ *Obręb Podolszyce Borowiczki* – stanowi wschodnią część Płocka prawobrzeżnego. Ten największy obręb jest oddzielony od pozostałej części miasta od zachodu ulicami: Mazowieckiego i południową częścią Granicznej. W skład obrębu wchodzą obecnie osiedla miejskie: Podolszyce Północ (z wyłączeniem terenu między ulicami Mazowieckiego i Graniczną), Podolszyce Południe, Zielony Jar, Borowiczki i Imielnica. Nazwa nawiązuje do nazw terenów rolnych wiosek: Podolszyce i Borowiczki;
- Nr 2/ *Obręb Trzepowo* – stanowi północną część osiedla Trzepowo, tj. obszar dawnej wsi Trzepowo (od granicy kompleksu rafineryjno-petrochemicznego PKN Orlen na zachodzie – do ul. Bielskiej i granic miasta na północy i wschodzie, granicą południową jest rzeka Brzeźnica);
- Nr 3/ *Obręb Maszewo* – stanowi zachodnią część Płocka prawobrzeżnego. Obszar obrębu zbliżony jest do osiedla Winiary (z wyłączeniem obszaru na północ od ul. Długiej). Południowo-wschodnią granicą jest Brzeźnica a południowo-zachodnią – granica miasta. Nazwa od wsi Maszewo, która częściowo znajduje się w tym obrębie;
- Nr 4/ *Obręb Łukasiewicza* – w skład obrębu wchodzą osiedla: Łukasiewicza (bez Kostrogaju Przemysłowego), Tysiąclecia, Miodowa i Skarpa A (tj. część osiedla Skarpa – na północ od ul. Dobrzyńskiej). Nazwa nawiązuje do głównej ulicy przechodzącej przez środek nowych północnych spółdzielczych osiedli budowanych w latach 60. i 70. (dla zatrudnionych w MZRiP i budowniczych);
- Nr 5/ *Obręb Kostrogaj Przemysłowy* – stanowi północno-wschodnią część osiedla Łukasiewicza, tj. część osiedla niezamieszkałego, zawierającego tereny przemysłowe i handlowe oraz obszar pomiędzy ulicami Bielską i Przemysłową). Nazwa nawiązuje do wsi Kostrogaj, na terenie której w latach 50. po przyłączeniu do Płocka powstała dzielnica przemysłowa;
- Nr 6/ *Obręb Kostrogaj Rolniczy* – stanowi południową część obecnego osiedla Trzepowo (od ul. Bielskiej na zachodzie oraz linii kolejowej i ul. Otolińskiej na południu, jak również do granic miasta - na wschodzie). Nazwa nawiązuje do terenów rolnych mieszkańców wsi Kostrogaj;
- Nr 7/ *Obręb Działki* – stanowi obszar dwóch osiedli Kochanowskiego i Dworcowa. Nazwa nawiązuje do okresu sprzed zabudowy, gdy działacz społeczny i niepodległościowy Bolesław Zdziarski (1863-1931) rozparcelował własną ziemię na place miejskie;
- Nr 8/ *Obręb Śródmieście* – stanowi obszar pomiędzy Wisłą i Brzeźnicą a ul. Dobrzyńską i alejami: Kobylińskiego, Jachowicza i Kilińskiego. W skład obrębu wchodzą osiedla: Kolegialna, Stare Miasto i Skarpa B, tj. obszar osiedla Skarpa - na południe od ul. Dobrzyńskiej. Nazwa nawiązująca do okresu, gdy obecne osiedla miejskie: Stare Miasto i Kolegialne stanowiły dzielnicę Śródmieście;

- Nr 9/ *Obręb Wyszogrodzka* – zawiera obszar pomiędzy linią kolejową a ul. Otolińską i al. Kilińskiego, obejmuje zachodnie obszary osiedli: Wyszogrodzka i Międzytorze. Nazwa związana jest z dawnym traktem do Wyszogrodu i Czerwińska oraz obecną ulicą Wyszogrodzką;
- Nr 10/ Obręb Podolszyce – obejmuje tereny Płocka na wschód od linii kolejowej (obecne wschodnie części osiedli Wyszogrodzka i Międzytorze oraz zachodnią niewielką część Os. Podolszyce Północ), od północy dochodzi do ul. Otolińskiej, natomiast na wschodzie graniczy z obrębem nr 1 (wzdłuż ulic Mazowieckiego i Granicznej). Nazwa nieadekwatna do obecnej lokalizacji os. Podolszyce, dotyczy ziem rolnych zachodnich terenów sąsiadujących z dawną wsią Podolszyce;
- Nr 11/ *Obręb Wisła* – dotyczy obszaru rzeki Wisły w obrębie granic Płocka wraz z terenami zalewowymi;
- Nr 12/ *Obręb Radziwie* – jest tożsamy z obszarem osiedla miejskiego Radziwie (lewobrzeżna dzielnica Płocka w PRL). Nazwa wywodzi się od osady o tej samej nazwie, funkcjonującej od średniowiecza;
- Nr 13/ *Obręb Kombinat* – obejmuje obecny teren wielkoprzemysłowy Zakładu Produkcyjnego PKN Orlen oraz zachodnią część osiedla Trzepowo i północną część osiedla Winiary (na północ od ul. Długiej). Nazwa pochodzi z czasów, gdy Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne popularnie nazwano kombinatem rafineryjno-petrochemicznym, a obszar MZRiP powiększony o strefę ochronną stanowił dzielnicę przemysłową.
- W okresie III RP, w wyniku powiększenia Płocka w 1997 r. o trzy nowe osiedla miejskie: Góry, Pradolina Wisły i Ciechomice utworzono trzy obręby geodezyjne o granicach zgodnych z granicami tych osiedli784:
- Nr 14/ *Obręb Góry* – obszar obrębu jest tożsamy z obszarem osiedla miejskiego Góry (nazwa obrębu
- wywodzi się od wsi Góry);
- Nr 15/ *Obręb Tokary* – powierzchnia obrębu odpowiada powierzchni osiedla Pradolina Wisły, jego nazwa wywodzi się od dawnej wsi książęcej Tokary;
- Nr 16/ *Obręb Ciechomice* – obszar obrębu jest taki sam jak osiedla Ciechomice, przy czym nazwa obrębu wywodzi się od wsi Ciechomice i rodu dawnych jej
-

- **Osiedla miejskie jako prawne jednostki pomocnicze w administracji miasta**

-

- W końcowych latach PRL na bazie nieformalnego podziału administracyjnego Płocka na dzielnice mieszkaniowe, na mocy Uchwały Miejskiej Rady Narodowej z 15 października 1984 r. utworzono dla celów statystycznych 18 osiedli miejskich, które w 1988 r. zwiększono do liczby 20. W III RP podział miasta na statystyczne osiedla miejskie funkcjonował do kwietnia 1991 r. i stanowił punkt wyjścia dla opracowań ekonomiczno-statystycznych dotyczących terenowo-administracyjnych jednostek miasta funkcjonujących w III RP.

- W okresie III RP w maju 1991 r. miasto zostało podzielone na formalno-prawne osiedla. Podział ten z biegiem lat i w wyniku powiększenia obszaru miasta oraz propozycji mieszkańców ulegał zmianom. Osiedla w III RP stanowią oficjalny, prawny podział administracyjny Płocka, są jednostkami pomocniczymi gminy (zgodnie z art. 5 ustawy o samorządzie gminnym z 8 marca 1990 r.)785. Osiedla nie posiadają odrębnej od gminy osobowości prawnej. Rady Mieszkańców Osiedli stanowią łącznik pomiędzy mieszkańcami poszczególnych osiedli a władzą na szczeblu miejskim, zajmują się inicjowaniem i wspieraniem działań budujących lokalne więzi. Obecnie Płock podzielony jest na 23 jednostki terytorialne: 21 osiedli786, jeden obszar stanowiący niezamieszkałą dzielnicę wielkoprzemysłową PKN Orlen oraz drugi obszar – rzekę Wisła w granicach administracyjnych miasta.
- Z inicjatywy prezydenta Andrzeja Drętkiewicza w 1994 r. ukazała się publikacja statystyczna pt. *Miejski Zeszyt Statystyczny. Urząd Miasta Płocka. Nr 1. Rok 1993* (obejmujący dane z lat 1990-1993), w którym zaprezentowano nowy podział miasta na 16 osiedli (częściowo tożsamych z osiedlami mieszkaniowymi z końcowego okresu PRL). Według tego wydawnictwa w 16 osiedlach liczba mieszkańców w 1993 r. wynosiła: Borowiczki (3113 osób), Dobrzyńska (10983 osób), Imielnica (7644 osób), Kolegialna (9726 osób), Łukasiewicza (15288 osób), Mickiewicza (17307 osób), Międzytorze (6576 osób), Podolszyce Południe (3733 osób), Podolszyce Północ (10037 osób), Radziwie (3779 osób), Stare Miasto (6218 osób), Skarpa (10053 osób), Trzepowo (661 osób), Tysiąclecia (7654 osób), Winiary (1256 osób), Wyszogrodzka (10048 osób). Na koniec 1993 r. miasto liczyło 124076 mieszkańców.
- Przebieg granic między osiedlami ustaliły kolejne uchwały Rady Miasta Płocka. Uchwała RMP z 27 maja 1991 r. wprowadziła podział miasta Płocka na 15 osiedli: Borowiczki, Dobrzyńska, Imielnica, Łukasiewicza, Mickiewicza, Międzytorze, Podolszyce Południe, Podolszyce Północ, Radziwie, Skarpa, Stare Miasto, Trzepowo, Tysiąclecia, Winiary i Wyszogrodzka. Granice administracyjne ówczesnych osiedli miejskich gminy Płock według *MZS. Nr 1* przebiegały wzdłuż następujących ulic i rzek: „Imielnica" (Wyszogrodzka – rzeka Rosica – Liściasta – Wilcza), „Dobrzyńska" – obecna nazwa osiedle „Miodowa" (Łukasiewicza – Al. Kobylińskiego – Topolowa - Kazimierza Wielkiego – Dobrzyńska – Ignacego Mościckiego – Miodowa – rzeka Brzeźnica), „Łukasiewicza" (Łukasiewicza – Tysiąclecia – Bielska – rzeka Brzeźnica), „Mickiewicza" (Bielska – Al. Jachowicza – Otolińska), „Międzytorze" (Graniczna – Otolińska – Lachmana – Jesienna – al. Piłsudskiego – Wyszogrodzka),, „Podolszyce Południe" (Wyszogrodzka – Graniczna – droga polna granicząca z osiedlem „Borowiczki" – rzeka Rosica), „Podolszyce Północ (Wyszogrodzka – Graniczna – Boryszewska – rzeka Rosica), „Stare Miasto" (Rybaki – al. Kilińskiego – Al. Jachowicza – Al. Kobylińskiego – Topolowa), „Skarpa" (Miodowa – Ignacego Mościckiego - Dobrzyńska – Kazimierza Wielkiego - rzeka Brzeźnica), „Trzepowo" (Otolińska – Bielska – Jędrzejewo – Długa – rzeka Brzeźnica), „Tysiąclecia" (Tysiąclecia – Łukasiewicza – Al. Kobylińskiego – Bielska), „Winiary" (Zglenickiego – Łukasiewicza – rzeka Brzeźnica), „Wyszogrodzka" (al. Kilińskiego – Otolińska – Lacmana – Jesienna – Wyszogrodzka – Graniczna). Granice osiedla „Borowiczki"

(na południu od osiedli „Podolszyce Południe” i „Imielnica” oraz osiedla „Radziwie”(na lewym brzegu rzeki Wisły) zostały wyznaczone granicami miasta.

- Uchwała RMP z 1 października 1991 r. spowodowała podział dużego osiedla „Stare Miasto” (nazywanego wcześniej: Miasto Kongresowe lub Śródmieście) na dwa osiedla: Stare Miasto i Kolegialna. Granicą podziału osiedla została ul. Tumska i Nowy Rynek. W wyniku Uchwały RMP z 17 czerwca 1997 r. nastąpiło zwiększenie liczby osiedli miejskich do 19-tu, gdyż poszerzono granice miasta o trzy osiedla: Góry, Ciechomice i Pradolina Wisły. Uchwała z dnia 29 czerwca 1999 r. spowodowała wydzielenie z osiedla Podolszyce Północ - osiedla Zielony Jar (obszar pomiędzy ulicami: Wyszogrodzką, al. Armii Krajowej i Żyzną oraz jarem rzeki Rosica). Uchwała RMP z 28 XI 2000 r. uściśliła granice i zasięg terytorialny 20-tu osiedli miejskich, natomiast Uchwała RMP z 24 września 2002 r. spowodowała podział osiedla Mickiewicza wzdłuż ulic Mickiewicza i 11 Listopada na dwa kolejne osiedla: Dworcowa i Kochanowskiego. Uchwałą RMP z 31 stycznia 2017 r. zmieniono nazwę osiedla Dobrzyńska na osiedle Miodowa787.
- Zazwyczaj część zurbanizowana każdego osiedla składa się głównie z zabudowy mieszkaniowej, obiektów handlowo-usługowych i administracyjnych, jednakże najbardziej reprezentacyjne i cenne są zabytki788, pomniki789, obiekty kultury i sportu oraz inne obiekty o wyszukanej architekturze.
- W dniu 29 sierpnia 2017 r. ustanowiono obszar „Specjalnej Strefy Rewitalizacji”, która obejmuje tereny osiedli miejskich Stare Miasto i Kolegialna oraz strefę Zalewu Sobótka, tj. części osiedla Skarpa położonej poniżej skarpy wiślanej. Uchwała ta na okres 10 lat określa: *„zastosowanie szczególnych rozwiązań z zakresu mieszkalnictwa, planowania przestrzennego oraz gospodarki nieruchomościami”*790. Na bazie *Strategii Zrównoważonego Rozwoju Miasta Płocka do 2020 r.* w została opracowana *Strategia Strategii Zrównoważonego Rozwoju Miasta Płocka do 2030 r.,* którą 28 czerwca 2018 r. zatwierdziła Rada Miasta Płocka791.

- **Część V**

• PŁOCKIE OSIEDLA ORAZ OBSZARY NIEZAMIESZKAŁE

•

• Wprowadzenie

1. Formalno-prawny podział Płocka na pomocnicze jednostki administracyjno-terenowe nastąpił w początkowym okresie III RP792 w 1991 r. Aktualnie obowiązujący podział miasta jest wynikiem kolejnych decyzji Rady Miasta Płocka z lat 1991-2017, które ustaliły liczbę osiedli, ich nazwy i granice oraz zasady funkcjonowania Rad Mieszkańców Osiedli, zajmujących się sprawami publicznymi o znaczeniu lokalnym oraz zaspokojeniu zbiorowych potrzeb i poprawie warunków życia mieszkańców

Obecnie Płock podzielony jest administracyjnie na 21 osiedli. Podstawowe dane statystyczne osiedli dotyczące obszaru osiedli i liczby mieszkańców na koniec 2020 r. przedstawiono na podstawie „Miejskiego Zeszytu Statystycznego Nr 28. Rok 2020. Urząd Miasta Płocka": 1/ Borowiczki – 604 ha, 3878 osób; 2/ Ciechomice – 555 ha,

1340 osób; 3/ Dworcowa – 53 ha, 5244 osób; 4/ Góry – 872 ha, 1852 osób; 5/ Imielnica – 311 ha, 2780 osób; 6/ Kochanowskiego – 75 ha, 9041 osób; 7/ Kolegialna – 118 ha, 9385 osób; 8/ Łukasiewicza – 263 ha, 10670 osób; 9/ Międzytorze – 123 ha, 5210 osób; 10/ Miodowa – 79 ha, 9134 osób; 11/ Podolszyce Południe – 214 ha, 10257 osób; 12/ Podolszyce Północ –338 ha, 12133 osób; 13/ Pradolina Wisły – 733 ha, 499 osób; 14/ Radziwie – 914 ha, 3463 osób; 15/ Skarpa – 172 ha, 8292 osób; 16/ Stare Miasto – 83 ha, 3378 osób; 17/ Trzepowo – 1055 ha, 645 osób; 18/ Tysiąclecia – 24 ha, 5228 osób; 19/ Winiary – 590 ha, 1870 osób; 20/ Wyszogrodzka – 332 ha, 9976 osób; 21/ Zielony Jar – 85 ha, 3993 osób. Powierzchnia ewidencyjna osiedli razem wynosiła 7593 ha, liczba mieszkańców razem – 118 268. W mieście poza obszarem obecnie zamieszkałym (21 osiedli miejskich) znajdują się dwa obszary niezamieszkałe (nazwy zwyczajowe), tj.: obszar PKN Orlen (760 ha) oraz Wisła (452 ha), stąd powierzchnia Płocka razem – wynosiła 8805 ha793. W internecie na stronach Urzędu Miasta Płocka zamieszczone są szczegółowe mapy poszczególnych osiedli. Statuty poszczególnych osiedli miasta prezentuje Uchwała RMP z 22 marca 2016 r.794

Autorzy opracowania płockie podzielili osiedla na pięć grup uwzględniających w miarę możliwości kolejność ich urbanizacji przestrzennej, tj.: osiedla staromiejskie (Stare Miasto i Kolegialna), osiedla północno-zachodnie (Miodowa, Skarpa i Winiary), osiedla północno-wschodnie (Dworcowa, Kochanowskiego, Tysiąclecia, Łukasiewicza i Trzepowo), osiedla wschodnie (Wyszogrodzka, Międzytorze, Podolszyce Północ, Podolszyce Południe, Zielony Jar, Ciechomice i Borowiczki) oraz osiedla południowe (Radziwie, Góry, Ciechomice i Pradolina Wisły)795.

Rozdział ten zawiera elementy urbanistyki przestrzennej miasta oraz omawia powstawanie i rozwój dzielnic i osiedli miejskich w tysiącletniej historii miasta, projektowanych przez geometrów, budowniczych, architektów i urbanistów.

- **Osiedle Borowiczki**
-
- <u>Zarys historyczny</u>

- Borowiczki jako oficjalne płockie osiedle powstało w wyniku Uchwały Rady Miasta Płocka z 27 maja 1991 r.796 Jego zachodnią część stanowi dawna wieś Ośnica797, która z osadą Grabówka798 zostały w 1953 r. włączone do Płocka. Ośnica do 1953 r. była siedzibą gminy Bielino. W 1981 r. przyłączono do Płocka tereny trzech dużych wsi: Borowiczki, Imielnica i Podolszyce. Do gminy Borowiczki w okresie PRL należały wioski i osady: Ośnica, Gmury, Grabówka, Cukrownia i Pieńki. Po likwidacji gminy i włączeniu jej do Płocka osada Pieńki znalazła się w granicach gminy Słupno. W w latach 80. Borowiczki i Ośnica funkcjonowały jako statystyczne dzielnice.
- Nazwa osady, później wsi „Borowiaczki", następnie gminy, obecnie miejskiego osiedla Borowiczki pochodzi zapewne od grzybów borowików, które są popularne w sąsiednich lasach. W internecie bloger

Krzysztof Wiśniewski zamieścił interesujące hipotezy dotyczące początków i historii Borowiczek, które dziennikarka H. Kolombryna zamieściła w 1909 r. na łamach gazety „Mazur”: *„nazwa Borowiaczki prawdopodobnie musi pochodzić od wielkich i rozległych Borów, które ostra siekiera wycięła, a spekulacja kupiecka za pruskie talary drzewo wyprowadziła do Gdańska”*.

- Według danych ze „*Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*” na początku lat 80. XIX w. Borowiczki stanowiły folwark należący do dóbr Gulczewo, przynależny do gminy Bielino, parafia Imielnica. W Borowiczkach w tym czasie zamieszkiwało 82 obywateli oraz było: 9 budynków murowanych, 2 budynki drewniane, młyn wodny i olejarnia. Folwark posiadał: grunty orne i ogrody – 394 mórg, pastwiska – 77 mórg, lasy – 412 mórg, natomiast we wsi włościańskiej Ośnicy, były 34 domy i 239 mieszkańców. W tym czasie Ośnica razem z osadą Grabówka i Pieńki również wchodziła w skład dóbr majątku Gulczewo799. Wcześniej w drugiej połowie XVI w. Ośnica stanowiła prywatną wieś szlachecką w starostwie płockim. O prehistorycznej przeszłości Ośnicy świadczą znalezione zabytki kultury łużyckiej z epoki brązu. Przy skrzyżowaniu ulic Gościniec i Niedzielaka znajduje się stary cmentarz rzymskokatolicki z przełomu XVIII i XIX w., który jest obecnie ponownie użytkowany. Na cmentarzu tym kilkadziesiąt lat temu odkryto skarb w postaci starych monet.
- W Borowiczkach w latach 1900-2003 funkcjonowała cukrownia. Obiektami zabytkowymi osiedla są: nieczynna Cukrownia Borowiczki, siedziba byłego dyrektora cukrowni z parkiem przy ul. Harcerskiej i stary młyn na rz. Rosica, obecnie zamieszkały (niedaleko ul. Gościniec). Pomimo recesji gospodarczej w okresie I wojny światowej oraz przerwy w funkcjonowaniu cukrowni w okresie od połowy 1915 r. do połowy 1916 r. - rozpoczęto pracę przy budowie kolejki wąskotorowej, którą ukończono w 1922 r. Rok wcześniej uruchomiono tartak. W 1923 r. przekazano do użytkowania „Dom Ludowy” dla robotników, w którym była sala widowiskowa, biblioteka i czytelnia. Dla mieszkańców Borowiczek i okolicznych wsi i osad przekazano w 1928 r. szkołę podstawową i przedszkole, a w 1934 r. uruchomiono kino fabryczne.
- W latach 1939-1945 w Borowiczkach i okolicach działał Związek Walki Zbrojnej (około 60 osób), założony przez J. Lniarskiego i Franciszka Smyczyńskiego. Od września do grudnia 1943 r. hitlerowcy aresztowali 67 osób, które wywieźli do Pomiechówka, których później skierowali do Mauthaussen-Gusen i innych obozów zagłady. Po wojnie powrócili nieliczni.
- Demontaż maszyn i pierwsza próba wysadzenia cukrowni przez Niemców odbyła w końcu grudnia 1944 r., kolejna próba w dniach 14-15 stycznia 1945 r. również nie została zrealizowana. W nocy z 17 na 18 stycznia wojska niemieckie opuściły Borowiczki800. Intensywny rozwój dużej wsi Borowiczki nastąpił po rozbudowie cukrowni w latach 1969-1971.
    - <u>Informacje ogólne według danych z końca 2020 r.801</u>
- Powierzchnia osiedla wynosi – 604 ha, liczba mieszkańców – 3 878.

Osiedle znajduje się w południo-wschodniej części Płocka prawobrzeżnego w obszarze częściowo zagrożonym powodziami, gdyż znaczna część osiedla znajduje się w starym korycie Wisły (z okresu polodowcowego). Os. Borowiczki graniczy z osiedlami: Wyszogrodza, Podolszyce Południe i Imielnica. Na terenie osiedla mają ujście dwie rzeki Rosica (Struga) i Słupianka oraz potok Mała Rosica. Os. Borowiczki należy do parafii św. Jakuba, w której świątynią parafialną jest kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w os. Imielnica.

- Zabudowę osiedla stanowią domy jednorodzinne i fabryczne oraz kolonie budynków jednorodzinnych. Pomiędzy ulicami Pocztową, Harcerską i pl. Witosa znajduje się park ze stawem nad rz. Słupianka i muszla koncertowa. Przy ul. Korczaka wybudowano halę sportową oraz osiedlowe boiska sportowe. Pomiędzy ulicami Wiejską i Borowicką znajduje się stadion piłki nożnej. Filia biblioteczna nr 10 Książnicy Płockiej im. Władysława Broniewskiego mieści się w ul. Borowickiej 3.
- Cukrownia Borowiczki w wyniku kolejnych modernizacji technologicznych uzyskała w 1997 r. największą w swoich dziejach produkcję cukru. Cukrownia funkcjonowała do 2003 r., po jej upadłości oczyszczalnię ścieków przejęły Wodociągi Płockie.
- W rejonie kolonii Borowiczki Wirginia powstały ujęcia wód wgłębnych. W Grabówce na wschód od obecnego mostu Solidarności powstało nowe ujęcie wód z dna Wisły. W 2000 r. uchwalony został miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Borowiczek wraz z Ośnicą opracowany przez Pawła Paprockiego, Alicję Krymową i Jana Lemańskiego.
-

- **Osiedle Ciechomice**
-

- <u>Zarys historyczny</u>

- W dniu 17 czerwca 1997 r. zgodnie z Uchwałą RMP powstało osiedle Ciechomice802, które objęło również osady Nowe Ciechomice, Michałówek i Longinus. Wcześniej 23 grudnia 1996 r. wieś Ciechomice została przyłączona do Płocka. O historii Ciechomic liczącej około siedem wieków można było się dowiedzieć z wystawy zrealizowanej przez pracownice Filii Bibliotecznej Nr 12 Książnicy Płockiej oraz proboszcza parafii św. Maksymiliana Kolbe w Ciechomicach. Otwarcie wystawy odbyło się w dniu 10 czerwca 2005 r. w kościele św. Maksymiliana Kolbe, obecnie wystawa jako stała znajduje się w siedzibie Filii Książnicy w Ciechomicach803. O wcześniejszym istnieniu osady ludzkiej na terenie Ciechomic świadczą wykopaliska archeologiczne, w których znaleziono naczynia z czasów rzymskich.
- Historia tej liczącej kilkaset lat osady a obecnie osiedla Płocka, związana jest historią rodu Ciechomskich, żyjących w okresie od XIV w. do drugiej połowy XIX w. Założycielem dynastii był starosta gostyniński, płocki i rawski Stefan z

Ciechomic herbu Wąż, który ufundował i wyposażył parafię ciechomicką. Ciechomice – to wieś piastowskiej ziemi gostynińskiej w dawnym starostwie gostynińskim, która w 1462 r. została włączona do Korony Królestwa Polskiego, wchodząc w skład województwa rawskiego.

- Od 1793 r. obszar dawnego starostwa rawskiego z Radziwiem i Budami Dolnymi oraz wsią Góry znalazł się w zaborze pruskim, a w 1807 r. – w Księstwie Warszawskim. Od 1816 r. Ciechomice należały do powiatu gostynińskiego województwa mazowieckiego w Królestwie Polskim zaboru rosyjskiego, natomiast od 1837 r. – do guberni warszawskiej. W latach dwudziestolecia międzywojennego Ciechomice znalazły się w województwie warszawskim, natomiast od 1975 r. – w województwie płockim804. W *Tabeli miast, wsi i osad Królestwa Polskiego* z 1827 r. zapisano, że Ciechomice liczyły 269 mieszkańców oraz posiadały 25 domów. Wypis hipoteczny z 1847 r. świadczy, że folwark ciechomicki obejmował cztery wsie: Budy Ciechomickie, Budy Dolne, Ciechomice i Zaździerz, wcześniej – również Grabinę, Matyldów i Wincentów. Folwark w 1862 r. zmienił właściciela i wówczas powstał murowany browar.
- W 1880. XIX w. Ciechomice zamieszkiwało w 20 domach 405 osób, z których część poza rolnictwem pracowała w browarze (od 1862 r.) i cegielni805. W 1884 r. majątek Ciechomice wraz z browarem zakupił Bernard Dauter. W 1899 r. browar produkował 44 tys. wiader piwa. Po jego śmierci od 1910 r. majątkiem i browarem zarządzał syn Henryk Adolf Dauter, który całość sprzedał w 1919 r. Arturowi Keilichowi, który poza produkcją piwa wytwarzał sery oraz ocet. Po dawnych czasach pozostał klasycystyczny murowany, parterowy dworek szlachecki z połowy XIX w. wybudowany dla rodziny Ciechomskich, fragmenty zaniedbanego parku oraz wspomnienia po zlikwidowanych zakładach piwowarskich806.

- <u>Informacje ogólne</u>

- Powierzchnia osiedla wynosi – 555 ha, liczba mieszkańców – 1 340. Osiedle znajduje się na wysokim tarasie w południowej części Płocka lewobrzeżnego, usytuowane jest głównie wzdłuż ul. Ciechomickiej – w kierunku Dobrzykowa. Osiedle graniczy z osiedlami: Góry i Pradolina Wisły.
- Osiedle przecinają dwie ważne drogi: Trasa Popiełuszki i ul. Ciechomicka. Zabudowę Ciechomic stanowią głównie budynki jednorodzinne. Wybudowanie drugiego mostu przez Wisłę znacznie poprawiło komunikację z prawobrzeżnym Płockiem i zwiększyło atrakcyjność osiedla, które wynika m.in. z korzystnego położenia i zdrowych warunków klimatycznych.
- Po II wojnie światowej browar w Ciechomicach został upaństwowiony, funkcjonował do 1970 r. W istniejących zabudowaniach powstała Spółdzielnia Ogrodniczo-Pszczelarska. Na bazie tej Spółdzielni utworzono w 1995 r. spółkę Pol-Mot Longinus, która produkowała dżemy, kompoty oraz eksportowała schłodzone owoce. W 1998 r. firma ta została odkupiona przez międzynarodowy koncern Hero AG ze Szwajcarii, a następnie znacznie rozbudowana. W 2008 r.

międzynarodowy koncern Dr. Oetker Dekor wykupił funkcjonującą fabryczkę przemysłu spożywczego i po modernizacji oraz rozbudowie ulokował produkcję polew, cukrów, sosów deserowych, posypek, barwniki, aromaty itp.

- Na terenie parafii św. Maksymiliana Kolbe przy ul. Ciechomickiej w 1982 r. wzniesiono kościół pw. św. Maksymiliana Marii Kolbe. Przy ul. św. Siostry Faustyny znajduje się cmentarz rzymskokatolicki. Przy ul. Ciechomickiej znajduje się kompleks nowoczesnych parterowych budynków, w których mieszczą się: Miejski Zespół Obiektów Sportowych, Przedszkole nr 2 oraz ważna dla życia kulturalnego osiedla – Filia Biblioteczna Nr 12 Książnicy Płockiej im. Władysława Broniewskiego. Mieszkańcy osiedla w dużej części zajmują się rolnictwem oraz pracują w przetwórstwie rolno-spożywczym. Na tym terenie funkcjonuje kilka domów biesiadnych o wysokim standardzie wyposażenia.
- W 2008 r. uchwalono miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego osady Longinus położonej w ulicach: Ciechomickiej, Ziołowej, Rumianowej, Chmielowej i Herbarcianej. Dokumentację opracowała Alicja Krymowa (Pracownia Projektowania Architektonicznego i Urbanistycznego Alicja Krymowa w Płocku).
-

- **Osiedle Dworcowa**
-

- <u>Zarys historyczny</u>

- Początki osiedla sięgają lat dwudziestych okresu międzywojennego i związane są z budową trasy kolejowej Płock – Sierpc – Rypin – Brodnica (oddanej do eksploatacji w 1937 r.). Po II wojnie światowej w okresie PRL utworzono dzielnicę statystyczną o nazwie Dworcowa, którą zlokalizowano pomiędzy torami kolejowymi przy dworcu PKP a ważnymi przelotowymi ulicami: Otolińska, Al. Jachowicza i Bielską. W dniu 27 maja 1991 r. Rada Miasta Płocka ustanowiła osiedle Mickiewicza na terenach dzielnicy Dworcowa. W wyniku następnej Uchwały RMP z 24 października 2002 r.807 zostało podzielone na dwie części – wzdłuż ulic Mickiewicza i 11 Listopada. Spowodowało to utworzenie dwóch nowych osiedli: Dworcowa (część wschodnia – nazwa wywodzi się od dworca kolejowego i ul. Dworcowej) i Kochanowskiego (część zachodnia). Os. Dworcowa powstało głównie na terenach dawnego folwarku pobenedyktyńskiego.
- Płocki działacz społeczny i publicysta ks. dr Ignacy Lasocki (1860-1933)808 zorganizował w 1906 r. ośrodek opieki dla dzieci na terenie po byłych carskim koszarach przy dawnych Wielkich Alejach (w południowej części obecnego os. Dworcowa) . W sąsiedztwie tego ośrodka przy Al. Jachowicza powstała drewniana kaplica, w której posługi dla wiernych pełnili księża-zakonnicy Salezjani z Czerwińska. W 1929 r. abp Antoni Julian Nowowiejski erygował nową parafię pw. św. Stanisława Kostki. W okresie 1929-1939 salezjańska kaplica spełniała funkcję kościoła garnizonowego dla 4 Pułku

Strzelców Konnych i 8 Pułku Artylerii Lekkiej. W latach okupacji w pomieszczeniach parafialnych Niemcy do produkowali amunicję. Z początkiem 1977 r. bp Bogdan Sikorski przekazał na stałe parafię Salezjanom809.

1. Informacje ogólne

- Powierzchnia osiedla wynosi 53 ha, liczba mieszkańców – 5244. Osiedle usytuowane jest w centrum prawobrzeżnego Płocka po północno-zachodniej stronie ul. Otolińskiej, znajdującej się na drodze krajowej nr 567 prowadzącej do Płońska, zajmuje obszar pomiędzy linią kolejową a Al. Jachowicza oraz ulicami: Otolińska, Mickiewicza i 11 Listopada. Osiedle graniczy z osiedlami: Kochanowskiego, Trzepowo, Międzytorze, Wyszogrodzka i Kolegialna.
- Zabudowę osiedla w znacznym stopniu stanowią domy jednorodzinne, obecnie w większości rozbudowywane i modernizowane oraz budownictwo wielorodzinne (budynki 5- i 11-kondygnacyjne), wybudowane w technologii wielkiej płyty, co dało efekt „przeplatania" wielopiętrowych bloków wielorodzinnych z budynkami jednorodzinnymi. Na skrzyżowaniu ulic Mickiewicza, Lasockiego, 11 listopada i Północnej wykonano rondo im. Romana Dmowskiego. Rondo to integruje komunikacyjnie osiedla: Dworcowa i Kochanowskiego.
- Pierwsze wycinkowe plany zagospodarowania osiedla wykonał Zbigniew Sokołowski. Wstępna koncepcja zabudowy osiedla Mickiewicza (tj.: osiedli Dworcowa i Kochanowskiego) była autorstwa Ignacego Bladowskiego i Czesława Korgula. Dokumentację urbanistyczno-architektoniczną opracowali Małgorzata Wysocka, Edward Wysocki i Dorota Biernat z Wojewódzkiego Biura Projektów Arwo w Warszawie. Inwestorem wiodącym była Płocka Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa. Wykonawcą większości budownictwa wielorodzinnego był Płocki Kombinat Budowlany, który realizował roboty budowlano-montażowe od 1978 r. do połowy lat 90. ubiegłego wieku810.
- Po II wojnie światowej na terenie probostwa parafii pw. św. Stanisława Kostki811 władze państwowe utworzyły zakład wychowawczy, który w okresie późniejszym został przeniesiony do dawnego Zakładu Dobroczynnego Anioła Stróża na Starym Rynku. Po rozbiórce budynków ośrodka dla dzieci księża zakonnicy Salezjani z Czerwińska postawili dwukondygnacyjny kościół pw. św. Stanisława Kostki812. Do użytku był przekazywany w dwóch etapach: w 1983 r. oddano część dolną, natomiast w 1986 r. – część górną. Na dziedzińcu kościoła umieszczono pomnik-popiersie ks. Jerzego Popiełuszki.813
- W latach sześćdziesiątych wybudowano w ul. Jachowicza 2 okazały gmach dla Technikum Elektrycznego, który został w 1967 r. przekazany utworzonej w Płocku Filii Politechniki Warszawskiej. W ul. Chopina 62 znajduje się Szkoła Podstawowa nr 21.
- W północnej części osiedla przy ul. Dworcowej 46 znajduje się dworzec PKP Płock Centralny. W końcu lat 90. przeniesiono z Al. Jachowicza na plac przy ul. Chopina dworzec PKS, wówczas dworce PKP i PKS funkcjonowały w jednym

obiekcie. W końcu 2014 r. nowy dworzec autobusowo-kolejowy przekazała do eksploatacji Spółka Rynex, która przy realizacji tej inwestycji pełniła funkcję generalnego realizatora inwestycji.

- **Osiedle Góry**

- W wyniku Rozporządzenia Rady Ministrów z 23 grudnia 1996 r. nastąpiło powiększenie lewobrzeżnego Płocka o 2165 ha, włączono wówczas w granice miasta wsie i osady: Ciechomice, Góry, Tokary i Budy Dolne814. Na podstawie Uchwały RMP z 17 czerwca 1997 r.815 powstało os. Góry. Nazwa osiedla wywodzi się z położenia wioski Góry, które z terenu pradoliny Wisły oraz prawobrzeżnego Płocka tworzą wrażenie, że znajduje się w strefie górzystej. W 1827 r. we wsi Góry, powiat gostyniński, gmina Łąck, należącej do majoratu Brwilno, było 248 mieszkańców i 20 domów, natomiast pół wieku później – 281 mieszkańców i 22 domy816. Mieszkańcy poza rolnictwem zajmowali się wyrobem płócien oraz pracowali w cegielni, która funkcjonowała do lat 90. XX w.
- Powierzchnia osiedla – 872 ha, liczba mieszkańców – 1852. Zabudowa osiedla znajduje się na wysoczyźnie w południowo-zachodniej części lewobrzeżnego Płocka wzdłuż ulic Góry, Ciechomickiej i Kutnowskiej. Osiedle graniczy z osiedlami: Radziwie i Ciechomice.
- Osiedle Góry i sąsiednie Ciechomice stanowią w pewnym stopniu „południową sypialnię" miasta. Zabudowa w większości jednorodzinna. Wymienione osiedla posiadają piękne położenie z dalekim widokiem na Wisłę i Płock prawobrzeżny. Znajdują w strefie korzystnej róży wiatrów (o rzadko wiejących wiatrach z północy), gdzie zlokalizowany jest Zakład Produkcyjny PKN Orlen. Dodatkowym walorem położenia tych osiedli jest bliskość Gostynińsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego oraz jezior: Górskiego, Ciechomickiego, Jeziorka i Sendeńskiego. Atrakcyjność osiedli zwiększyła się znacznie z uwagi na dobrą komunikację z prawobrzeżnym Płockiem – po wybudowaniu drugiej przeprawy mostowej przez Wisłę.
- W ul. Kutnowskiej na wyjeździe z miasta w zakończono 1998 r. budowę Zespołu Szkół Rolniczych im. Leokadii Bergerowej817. Szkoła ta została przeniesiona z Trzepowa Nowego, wybudowano ją w znacznej mierze dzięki darowiźnie wywodzącego się z regionu płockiego Aleksandra Moksela, obywatela Niemiec pochodzenia żydowskiego. Przy południowej granicy osiedla (i Płocka) wybudowano rondo, które łączy drogi wyjazdowe z prawobrzeżnego Płocka przez mosty: Solidarności i Legionów Józefa Piłsudskiego w kierunku

Gostynina i Kutna (droga krajowa nr 60). Przez ulice Kutnowską, Kolejową, Portową i Popłacińską przebiega droga krajowa nr 62 – w kierunku Włocławka.

- **Osiedle Imielnica**

- Zarys historyczny

- Osiedle Imielnica powstało w wyniku Uchwały RMP z 17 czerwca 1997 r.818 Imielnica (pierwotna nazwa – Jemielnica) w XII w. była własnością biskupów płockich, jej grunty rolne były do XVIII w. obrabiane przez chłopów pańszczyźnianych z Podolszyc. Uważa się, że parafia powstała w XII w., choć pierwsza wzmianka o kościele pw. św. Jakuba Starszego w Imielnicy pochodzi z 1323 r. W 1413 otrzymała odpusty od papieża Marcina V. Od XVI w. probostwo należało do mansjonarzy katedralnych. W 1598 drewniany kościół posiadał dwie kaplice. Ołtarz główny był murowany. Świątynia ta istniała do 1835.
- Imielnica w 1822 r. wchodziła w skład gminy Rogozino w powiecie płockim, liczyła 240 mieszkańców, zawierała 12 domów i drewniany kościół parafialny. Nowy kościół drewniany powstał w latach 1836-1837 według projektu Michała Miklaszewskiego, sfinansowany przez Jana Weynertha819. W końcu XIX w. majątek ziemski w Imielnicy zawierał ok. 145 ha oraz młyn.
- Po uruchomieniu cukrowni w niedalekich Borowiczkach postanowiono zbudować obszerniejszy kościół. W latach 1927-1935 ksiądz proboszcz Władysław Skierkowski (1886-1941)820 wzniósł murowaną świątynię pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa821, której konsekracji dokonał biskup Leon Wetmański822. Autorem projektu nowej świątyni był Brunon Zborowski. Podczas okupacji Niemcy aresztowali ks. Skierkowskiego i wywieźli do niemieckiego obozu koncentracyjnego Soldau w Działdowie, a plebanię wykorzystali jako magazyn. Obecny kościół ma wspaniałą polichromię autorstwa Władysława Zycha.
- Stary cmentarz parafii św. Jakuba Apostoła z przełomu XVIII i XIX w. znajduje się przy ul Gościniec w os. Borowiczki. Do obiektów historycznych osiedla należą obiekty militarne z II wojny światowej znajdujące się w zalesionym jarze Pisencja, tj. wiele dobrze zachowanych bunkrów ogniowych oraz nasyp kolejki wąskotorowej z 1922 r., która do 1971 r. kursowała na trasie Brochocin i Rogozino – cukrownia Borowiczki.

- Informacje ogólne

- Powierzchnia osiedla – 311 ha, liczba mieszkańców – 2 780. Osiedle jest najbardziej wysuniętym na wschód osiedlem miasta, położonym po południowej stronie ul. Wyszogrodzkiej, stanowiącej część drogi krajowej nr 62 w kierunku do Wyszogrodu i dalej do Warszawy. Na południu Imielnica sąsiaduje z os. Borowiczki, od zachodu znajduje się jar rz. Rosica, który osiedle komunikacyjnie oddziela od os. Podolszyce Południe, natomiast po stronie północnej znajduje się osada Gulczewo Nowe, które funkcjonuje w gminie Słupno. Imielnicę przyłączono do Płocka w 1981 r. (razem z Borowiczkami i Podolszycami)823.

Wschodnią część Imielnicy stanowi osiedle o nazwie zwyczajowej – Parcele. Filia Biblioteczna Nr 9 Książnicy Płockiej funkcjonuje w ul. Orzechowej 5a.

- Do parafii św. Jakuba Apostoła należy cmentarz rzymskokatolicki824 pomiędzy ul. Harcerską a zalesionym jarem Pisencja i na południe od ul. Leszczynowej, który obejmuje powierzchnię 4 ha. Cmentarz założony został w 1935 roku, ale pierwsze groby pojawiły się tam w 1947 r.
- Wstępny plan zagospodarowania przestrzennego Imielnicy opracował Zbigniew Sokołowski. W 2000 r. uchwalony został miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Imielnicy opracowany przez Pawła Paprockiego, Jana Lemańskiego i Alicję Krymową (Pracownia w Płocku Zakładu Planowania Przestrzennego TUP w Warszawie).

- **Osiedle Kochanowskiego**
-

- Zarys historyczny

- Osiedle Kochanowskiego powstało w wyniku Uchwały RMP z 24 września 2002 r.825, która dokonała podziału dawnego osiedla Mickiewicza (z maja 1991 r.) na dwie części: os. Kochanowskiego i os. Dworcowa. Os. Kochanowskiego utworzono głównie na terenie dawnego folwarku szpitala Świętej Trójcy, w okresie PRL obszar ten stanowił zachodnią część statystycznej dzielnicy Dworcowa. Nazwa osiedla przyjęta została od ważnej osiedlowej ulicy im. Jana Kochanowskiego, kojarzonej z imieniem i nazwiskiem znanego polskiego poety z XVI w. Jednakże w tym przypadku upamiętniono Józefa Michalskiego (1885-1907)826, który posługiwał się pseudonimem Jana Kochanowskiego. Był to znany z odwagi i energii instruktor Wydziału Bojowego Polskiej Partii Socjalistycznej (zabity przez żołnierzy carskich podczas ataku na furgon pocztowy)827. Przy skrzyżowaniu ulic Mickiewicza i Trauguta znajdują się relikty cmentarza żydowskiego z 1845 r. z pomnikiem828 Martyrologii Żydów Płockich. Zabudowę os. Kochanowskiego rozpoczęto w dwudziestoleciu międzywojennym. W budynku szkoły podstawowej z 1926 r. przy Al. Jachowicza 20 okresowo w czasach powojennych funkcjonowało: Studium Nauczycielskie, Filia w Płocku Politechniki Warszawskiej, później Gimnazjum nr 6 im. prof. Władysława Szafera.

1. Informacje ogólne

- Powierzchnia osiedla – 75 ha, liczba mieszkańców – 9041. Osiedle zlokalizowane jest w centrum prawobrzeżnego Płocka – po południowo-wschodniej stronie ul. Bielskiej, stanowiącej część drogi krajowej nr 60, prowadzącej do Bielska i Ciechanowa. Osiedle znajduje się pomiędzy linią kolejową (na północy) a Al. Jachowicza (na południu). Osiedle graniczy z osiedlami: Łukasiewicza, Trzepowo, Dworcowa, Kolegialna i Stare Miasto.

- Wstępną koncepcję zabudowy os. Kochanowskiego, w ramach ówcześnie obowiązującego podziału administracyjnego miasta tj. dla osiedla Mickiewicza, opracowali Ignacy Bladowski i Czesław Korgul. Pierwsze plany zagospodarowania osiedla opracował Zbigniew Sokołowski. Autorami dokumentacji urbanistyczno-architektonicznej byli Małgorzata Wysocka i Edward Wysocki z WBP Arwo w Warszawie.
- W końcu lat 50. ubiegłego wieku w rozwidleniu ulic Bielskiej i Obrońców Westerplatte na zlecenie Zakładu Osiedli Robotniczych (ZOR) powstało osiedle budynków wielorodzinnych trzykondygnacyjnych. Osiedle wybudowało w technologii tradycyjnej „z cegły" Warszawskie Przedsiębiorstwo Budowlane Nr 4, w części budynków powstały schrony przeciwlotnicze. W latach 70. i 80. ubiegłego wieku PBP Petrobudowa wykonała kompleks budynków mieszkalnych w obszarze ulic: 11 Listopada, Mickiewicza i Al. Jachowicza. Autorem dokumentacji urbanistycznej i architektonicznej był Janusz Lemański.
- Pomiędzy ulicami Sportową, Kochanowskiego i Mickiewicza na terenie dawnego stadionu piłki nożnej klubu Fabryki Maszyn Żniwnych – ZKS Mazowia znajduje się obecnie Miejskie Centrum Sportu. Stadion po gruntownej modernizacji został wyposażony m.in. we wszystkie urządzenia lekkoatletyczne. Od 2014 r. nosi nazwę Stadion Miejski im. Bernarda Szymańskiego.
- Przy skrzyżowaniu Al. Jachowicza i ul. Obrońców Westerplatte znajduje się Hotel Płock (dawny Hotel Miejski). Zmodernizowany budynek dzielnicowego kina Mazur przy Al. Jachowicza jest obecnie siedzibą Harcerskiego Zespołu Pieśni i Tańca „Dzieci Płocka" im. Druha Wacława Milke829. Przy ul. Kochanowskiego 7 wybudowano nowoczesne o interesującej architekturze Miejskie Przedszkole nr 29 „ Przedszkole Marzeń".
- Na terenie osiedla w ul. Westerplatte 6a znajduje się najstarsza (1958) i najwięk+sza w mieście spółdzielnia mieszkaniowa – Płocka Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa (PSML-W). W latach 70. XX w. PSML-W przejęła od Wojewódzkiego Związku Spółdzielni Mieszkaniowych służby inwestycyjne, które zlecały realizację budowy budynków wielorodzinnych w technologii wielkiej płyty w różnych osiedlach miejskich. Spółdzielnia ta w znacznym stopniu wpłynęła na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych płocczan. Generalnym wykonawcą większości budownictwa wielorodzinnego na osiedlu był Płocki Kombinat Budowlany, który wykonywał roboty budowlano-montażowe od 1978 r. do końca lat 80. ubiegłego wieku.
- W ul. Mickiewicza 12a na tym osiedlu siedzibę posiada też Młodzieżowa Spółdzielnia Mieszkaniowa (MSM), która rozpoczęła działalność inwestycyjną w 1982 r. Spółdzielnia ta na os. Kochanowskiego zrealizowała nowoczesny kompleks mieszkalny z usługami skrzyżowaniu Al. Jachowicza z ul. 11 Listopada, wcześniej na tym terenie funkcjonowała mleczarnia.

- **Osiedle Kolegialna**

- Zarys historyczny

1. W latach PRL dawna zabytkowa zabudowa Płocka stanowiła dzielnicę Śródmieście, które w początkowym okresie III RP funkcjonowało jako „duże" osiedle Stare Miasto. Później w wyniku rozdziału tego osiedla na dwie części utworzono osiedle Kolegialna i osiedle Stare Miasto („małe"). Wzgórze Tumskie oraz rejon poniżej skarpy wiślanej „Rybaki" (dawne służebne skupisko osadnicze, obsługujące przeprawę wiślaną, które później przekształciło się w osadę rybacko-portowo-targową Stara Przystań)830 znalazły się w granicach dzisiejszego os. Kolegialna.
    1. Początki os. Kolegialna sięgają okresu, kiedy prawie równocześnie z powstaniem w XI w. „przygrodzia" – w postaci pierwszego podgrodzia (w południowej części placu Narutowicza)831, następowała dalsza jego zabudowa wzdłuż obecnej ul. Kościuszki w kierunku cypla „górki". Spowodowało to utworzenie się drugiego podgrodzia, które jednakże wskutek braku zabezpieczeń fortyfikacyjnych uległo zniszczeniu832.
        1. Odbudowane podgrodzie z czasem w wyniku przywileju na prawie polskim w 1237 r. nazwano pierwszą osadą książęcą833. W pierwszej połowie XIII w. na tym cyplu powstał kościół i klasztor pw. św. Dominika834, stąd popularna jego nazwa: „Górki Dominikańskie" lub „Wzgórze Dominikańskie". W tymże wieku w rejonie pomiędzy dzisiejszym placem Dąbrowskiego835 a skarpą wiślaną zbudowano obiekty sakralne zakonu Norbertanek: kościół pw. św. Marii Magdaleny i klasztor norbertanek836. W związku z obsuwaniem się skarpy wiślanej obiekty Norbertanek ponownie wybudowano w rejonie dzisiejszego placu Dąbrowskiego, gdzie obecnie mieści się Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa (obecna nazwa – Mazowiecka Uczelnia Publiczna).
    1. W okresie późniejszym za fosą i murem obronnym ówczesnego miasta średniowiecznego z XIV w. i poza bramą Grodzką wzdłuż dawnego traktu w kierunku Czerwińska i Wyszogrodu powstało Przedmieście Grodzkie, które później nazwano Przedmieściem

Wyszogrodzkim837.

Kolejna rozbudowa Płocka nastąpiła po drugim rozbiorze Rzeczpospolitej, gdy państwo pruskie próbowało z Płocka utworzyć ważne miasto niemieckie i rozpoczęło intensywną germanizację. Nowoczesne planowanie przestrzenne Płocka rozpoczęło się na przełomie XVIII i XIX w., gdy trzej pruscy geometrzy opracowali trzy „plany regulacji" miasta838. Wybrany „plan regulacji" geometry Schmida z 1803 r. zakładał budowę nowej dzielnicy wokół ówczesnego placu Panieńskiego (obecnie placu Obrońców Warszawy). Równocześnie wytyczył przebieg ulic: Kolegialnej, Dominikańskiej (dziś ul. 1 Maja) i Królewieckiej na dzisiejszym os. Kolegialna oraz ulicy Szerokiej (obecnie Kwiatka) na obecnym os. Stare Miasto, jak również ul. Tumskiej – pomiędzy tymi osiedlami.

1. Nazwa osiedla Kolegialna pochodzi od nazwy ważnej historycznie ulicy zaprojektowanej przez Prusaków w ramach tworzenia nowej dzielnicy miasta wokół placu Panieńskiego (obecnie placu Obrońców Warszawy)839. Przy placu wybudowano duży obiekt publiczny, tj. gmach Kamery Pruskiej (tzw. Kollegienhaus), w którym umieszczono dwa urzędy-kolegia: kamery i rejencji. Od głównej funkcji tego obiektu przylegającą ulicę nazwano Kollegien Strasse (po polsku – ulica Kolegialna). Zabudowa tego osiedla, rozpoczęta w czasach pruskich i Księstwa Warszawskiego, kontynuowana była w stuletnim okresie w czasie zaboru rosyjskiego (w Królestwie Polskim).

Atrakcją turystyczną os. Kolegialna są najstarsze i najcenniejsze płockie zabytki, które głównie znajdują się: na Wzgórzu Tumskim840 (gród warowny z drugiej połowy X w. z obiektami obronnymi, sakralnymi i muzealnymi)841; na Wzgórzu Dominikańskim (obiekty sakralne) oraz głównie w rejonie ulic: Kościuszki, Tumskiej, Kolegialnej i Sienkiewicza.

Wzgórze Tumskie jako obszar wczesnośredniowiecznego grodziska842 z reliktami architektury romańskiej i gotyckiej został wpisany w rejestrze zabytków – jako zabytek kompleksowo przestrzenny (kompleks muzealno-sakralny) pod numerem 581/824/59W pod datą 30 marca 1962 r. Upowszechniona przez większość historyków hipoteza prof. Włodzimierza Szafrańskiego o funkcjonowaniu na Wzgórzu Tumskim ośrodku kultu pogańskiego w okresie poprzedzającym budowę grodu, w świetle dotychczasowych badań archeologicznych, według Andrzeja Gołembnika i Macieja Trzecieckiego nie znajduje jakichkolwiek argumentów naukowych843.

Informacje ogólne

1. Osiedle Kolegialna jest wynikiem Uchwały RMP z 1 października 1991 r.844, która anulowała poprzedni zapis z 27

maja 1991 r. dotyczący granic dużego osiedla Stare Miasto (wcześniej w PRL dzielnicy Śródmieście). Te duże osiedle zostało podzielone na dwa mniejsze osiedla, przy czym wschodnią jego część stanowi os. Kolegialna. Powierzchnia osiedla wynosi 118 ha, liczba mieszkańców – 9385. Granice osiedla przebiegają począwszy od placu Nowego Rynku wzdłuż osi ulic: Nowy Rynek, Tumska, Aleje Jachowicza, aleja Kilińskiego oraz wzdłuż północnego brzegu Wisły. Osiedle graniczy z osiedlami: Stare Miasto, Kochanowskiego, Dworcowa i Wyszogrodzka.

1. W okresie PRL na podstawie planu zagospodarowania Płocka z 1958 r. na terenach dawnego „Błonia" po obu stronach ul. Kolegialnej zaprojektowano i wybudowano dla pracowników MZRiP oraz budowniczych Kombinatu – małe osiedle mieszkaniowe „Nowa Kolegialna" składające się z pięciokondygnacyjnych budynków wielorodzinnych. Kolejne mini-osiedla to: Centrum Wschód (obszar między ulicami Gradowskiego i Misjonarską) i Piękna (rejon między ulicami Al. Jachowicza i ul. Padlewskiego). Wykonawcą robót budowlano-montażowych w generalnym wykonawstwie tych osiedli była PBP Petrobudowa.

1. W latach 80. wiodącym inwestorem na terenie osiedla Kolegialna została Międzyzakładowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Chemik, która została utworzona w 1981 r. Jej siedzibą jest budynek usługowo-mieszkalny przy ul. 3 Maja 12. Aktualnie spółdzielnia zarządza na tym osiedlu koloniami Piękna i Centrum. Spółdzielnia rozpoczęła funkcjonowanie od realizacji zaprojektowanego przez arch. J. Jańczuka kompleksu mieszkaniowego „Centrum-Wschód", obejmującego obszar pomiędzy ulicami Misjonarska i Gradowskiego. Funkcję generalnego wykonawcy pełniła PBP Petrobudowa. Pierwsze zasiedlenie nastąpiło w 1984 r. Na podstawie tego samego autorstwa i wykonawstwa powstał kolejny kompleks mieszkaniowy „Piękna" (obszar pomiędzy Al. Jachowicza i ul. Padlewskiego).

1. Młodzieżowa Spółdzielnia Mieszkaniowa zrealizowała przy Al. Jachowicza 19a i 21 dwa punktowce wraz z rozbudowanym zapleczem handlowo-usługowym. Na terenie osiedla od 1991 r. funkcjonuje niewielka Spółdzielnia Mieszkaniowa Centrum (ul. Gradowskiego 9a), która zarządza budynkami mieszkalnymi w rejonie ulic Gradowskiego i Padlewskiego.

W osiedlu posiadają siedziby dwa urzędy szczebla wojewódzkiego:

- Mazowiecki Urząd Wojewódzki w Warszawie, Delegatura – Placówka Zamiejscowa w Płocku przy ul. Kolegialna 15;

1. - Delegatura Urzędu Marszałkowskiego Mazowieckiego w Warszawie – Filia w Płocku przy ul. Kolegialna 19.

1. Obecnie na osiedlu w rejonie skarpy wiślanej znajdują się trzy parki: Za Tumem, Broniewskiego i Żupy Solne845. W 1994 r. został uchwalony szczegółowy plan zagospodarowania przestrzennego śródmieścia Płocka (os. Stare Miasto i os. Kolegialna) autorstwa Alicji Krymowej i Jana Lemańskiego.

1. *Na terenie os. Kolegialna funkcjonują ważne ośrodki kultury, badawczo-naukowe i pedagogiczne:*

1. - Muzeum Mazowieckie846 – ul. Tumska 8;

1. - Muzeum Diecezjalne847 – ul. Tumska 3;

1. - Mazowiecka Uczelnia Publiczna w Płocku (MUP)848 – plac Dąbrowskiego 2;

- - Płocki Uniwersytet Ludowy im. Wincentego Witosa – ul. 3 Maja 18;

1. - Liceum Ogólnokształcące im. Władysława Jagiełły849 – ul. 3 Maja 4850;

1. - Akademickie Liceum Ogólnokształcące przy MUP – plac Dąbrowskiego 2;

- - Szkoła Muzyczna im. Karola Szymanowskiego851 – ul. Kolegialna 23;
- - Zespół Szkół Zawodowych Usług i Przedsiębiorczości im. Arcybiskupa A. J. Nowowiejskiego852 – ul. Padlewskiego 2;
- - Zakład Doskonalenia Zawodowego – Centrum Kształcenia – ul. 1 Maja 7;
- - Stowarzyszenie Uniwersytetów Trzeciego Wieku – ul. Kościuszki 2;

1. - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego853 – ul. Kościuszki 6. W skład sieci bibliotecznej Książnicy wchodzi 13 osiedlowych filii bibliotecznych oraz biblioteka dla dzieci854.

1. *Siedziby dyrekcji i zarządów jednostek gospodarczo-usługowych*

2. - Fortum Płock sp. z o. o. (dawna Płocka Energetyka Cieplna) – ul. Gradowskiego 3a;

3. - Obwodowy Urząd Miar – ul. Gradowskiego 5;

1. - Wodociągi Płockie – ul. Gradowskiego 11;

2. - Miejski Zarząd Gospodarki Komunalnej TBS – ul. Sienkiewicza 13a;

1. - Spółka Rynex zarządzająca Płockim Centrum Handlowym, Płocką Giełdą Samochodowo-Towarową i

1. kompleksem targowiskowym – ul. 1 Maja 7a;

1. - Soft-Hard – ul. Padlewskiego 18c;
1. - Inbud-Helplast – ul. Kilińskiego 41.

1. ***

1. W 2008 r. Instytut Dziedzictwa RP zaliczył Wzgórze Tumskie do grupy zabytków o szczególnym znaczeniu dla kultury Polski – jako „kolebkę państwowości". Podstawowymi obiektami zabytkowymi na Wzgórzu Tumskim są: Bazylika Katedralna pw. Wniebowzięcia NMP855 (romańska katedra po przebudowie renesansowej), gotycka Baszta Szlachecka, gotycka Baszta Zegarowa (dzwonnica), dawne Opactwo Pobenedyktyńskie z reliktami kościoła św. Wojciecha856 (obecnie nowe Muzeum Diecezjalne), stare Muzeum Diecezjalne, dawna Kanonia (Sąd Biskupi).
2. Do najważniejszych zabytków na pozostałej części osiedla należą m.in.: Kamienica Górnickich (Muzeum Mazowieckie – ul. Tumska 8; dawny Odwach (Wartownia) z Płytą Nieznanego Żołnierza – ul. Tumska 4; Dom prepozyta kapitulnego Dziersława („Pod Trąbami") – ul. Mostowa 1; Gmach Polskiej Dyrekcji Szczegółowej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego (Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego) – ul. Kościuszki 6; Kościół pw. św. Dominika z dawnym Klasztorem dominikanów857 i dzwonnicą i plebanią – ul. Kościuszki 16; Dworek Miejski (Muzeum Bronisława Broniewskiego i siedziba ZNP) – ul. Kościuszki 24; dawny Pałacyk Anny i Ludwika Flatau (Pałac Ślubów) – ul. Kolegialna 9; Gmach Kamery Pruskiej (Delegatura Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego) – ul. Kolegialna 15; Dworek Miejski (dawna willa Kostaneckich) – ul. Kolegialna 34; Więzienie Pruskie – ul. Sienkiewicza 22; Kamienica Mądrzejewskich (Hotel Herman) – ul. Sienkiewicza 30; Kamienica Przymanowskiego (w okresie PRL obiekt wykorzystywały służby policyjne, obecnie przeznaczony do remontu) – ul. 1 Maja 3-5; Gmach Narodowego Banku Polskiego (Prokuratura Okręgowa) – Plac Obrońców Warszawy 8; Wieża Ciśnień (kawiarnia) – ul. Warszawska 26; Gmach Polskiego Gimnazjum Męskiego (LO im. Władysława Jagiełły) – ul. 3 Maja 4.

- *<u>Pomniki</u>*

- - Płyta Nieznanego Żołnierza858 zaprojektowana przez Stanisława Lisowskiego została odsłonięta w 1966 r. przed budynkiem Odwachu przy ul. Tumskiej 4 (w południowej części placu Narutowicza). Pierwsza Płyta Nieznanego Żołnierza została położona w 1928 r. w środkowej części placu Narutowicza (w rejonie kiosku dawnego „Ruchu");
- - pomnik z płytą ku czci nauczycieli poległych w latach 1939-1945859, autorstwa

Józefa Kępińskiego, odsłonięty w 1969 r. na terenie zaplecza dworku miejskiego rodziny poety Władysława Broniewskiego przy ul. Kościuszki 24;

- - pomnik poety Władysława Broniewskiego860 autorstwa Gustawa Zemły, odsłonięty w 1972 r. w południowej części placu Obrońców Warszawy;
- - pomnik Antoniego Juliana Nowowiejskiego, autorstwa Bogusława Langmana, znajduje się w kaplicy św. Zygmunta w bazylice katedralnej861;
- - pomnik – popiersie arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego, autorstwa Gustawa Zemły, odsłonięty w 1991 r. na placu Jurgensa (skwer przed kościołem św. Jana Chrzciciela);
- - pomnik papieża Jana Pawła II862, autorstwa Gustawa Zemły, odsłonięty w 1994 r. na placu przy Bazylice Katedralnej;
- - pomnik błogosławionego biskupa Leona Wetmańskiego (1886-1941)863, autorstwa Gustawa Zemły ustawiony w 1997 r. przed Domem Pod Trąbami;
- - pomnik Marszałka Wojska Polskiego Józefa Piłsudskiego864, który odznaczył Płock Krzyżem Walecznych za bohaterską obronę w 1920 r., autorstwa Stanisława Słoniny, odsłonięty w 1997 r. na placu Obrońców Warszawy (przed budynkiem dawnej Kamery Pruskiej);
- - głaz ku czci rocznicy bitwy pod Płockiem w 1920 r.865 postawiony w 1998 r. na placu przed wschodnią częścią bazyliki katedralnej;
- - pomnik Miry Zimińskiej-Sygietyńskiej866, znanej aktorki, reżyserki i długoletniej dyrektor Państwowego Zespołu Pieśni Tańca Mazowsze, autorstwa Jana Kwiecińskiego, odsłonięty 2014 r. przy ul. Tumskiej przed Muzeum Mazowieckim.

Osiedle Łukasiewicza

Zarys historyczny

- Osiedle Łukasiewicza zostało utworzone w dniu 27 maja 1991 r. na terenie dawnego folwarku pokolegiackiego, zajmuje obszar między ulicami Łukasiewicza, Tysiąclecia i Bielskiej oraz wzdłuż rz. Brzeźnica. Nazwa osiedla i ulicy Łukasiewicza jest wyrazem uznania dla polskiego działacza niepodległościowego, społecznika i wynalazcy Jana Józefa Ignacego Łukasiewicza (1822-1882)867. Os. Łukasiewicza składa się z dwóch różnych i nie związanych ze sobą jednostek terytorialnych (ani funkcjonalnie, ani historycznie), tj. osiedla mieszkalnego nazywanego na początku Wielką Płytą oraz północno-zachodniego obszaru wsi Kostrogaj. Należy zaznaczyć, że na przełomie lat 70. i 80. XX w. początkowy obszar budowy Wielka Płyta razem z osiedlami w budowie Skarpa i Miodowa nazywano dzielnicą Dobrzyńską.
- Gdy 12 września 1953 r. terytorium Płocka rozszerzono o 518 ha w kierunku wschodnim, przyłączono m. in. dużą wieś Kostrogaj, która dzisiaj jest częścią dwóch osiedli: Łukasiewicza i Trzepowa868. W okresie PRL początkowo

funkcjonowała jedna dzielnica Kostrogaj, którą dla celów statystycznych podzielono w połowie lat 80. na dwie dzielnice: Kostrogaj Przemysłowy i Kostrogaj (część południowa), na terenie którego zbudowano nową Fabrykę Maszyn Żniwnych. Nawiązując do historii os. Łukasiewicza składającego się z dwóch segmentów należy zaznaczyć, iż w Kostrogaju (dawna nazwa Kostoga), powiat płocki, gmina Rogozino, parafia Trzepowo, w 1827 r. było – 15 domów i 70 mieszkańców, natomiast ok. 1882 r. w 18 domach mieszkało 182 osób869.

- Informacje ogólne

- Powierzchnia osiedla – 263 ha, liczba mieszkańców – 10670. Osiedle Łukasiewicza zlokalizowane jest w północnej części obszaru śródmiejskiego Płocka. Osiedle graniczy z osiedlami: Miodowa, Trzepowo, Kochanowskiego i Tysiąclecia.
- Osiedle powstało w oparciu o wykonaną przez PBP Petrobudowa przy ul. Rembielińskiego wytwórnię prefabrykatów wielkowymiarowych (OWT-67) o zdolności wytwórczej 3 tys. izb rocznie. Inwestorem budowy początkowo była Miejska Dyrekcja Budowy Osiedli Robotniczych, natomiast od 1975 r. pion inwestycji Wojewódzkiego Związku Spółdzielczości Mieszkaniowej w Płocku. Autorem dokumentacji urbanistyczno-architektonicznej był Tadeusz Majewski z Miastoprojekt Warszawa, który projektował później również rozbudowę osiedla.
- Na osiedlu poza 53 budynkami pięciokondygnacyjnymi cztero- i ośmio-klatkowymi oraz 10 budynkami jedenastokondygnacyjnymi wybudowano dwie szkoły podstawowe, dwa żłobki, kilka ogródków dziecięcych, dzielnicowy ośrodek handlu, ośrodek zdrowia, podstawowy handel i usługi, bank, zaplecze obsługi osiedla oraz garaże.
- Zachodnią część osiedla od ul. Łukasiewicza do alei Roguckiego realizowała w generalnym wykonawstwie PBP Petrobudowa. Po przekazaniu przez Petrobudowę w 1972 r. części potencjału produkcyjnego, tj. jednostek wykonawczych zajmujących się „mieszkaniówką" do Płockiego Przedsiębiorstwa Budowlanego, przedsiębiorstwo to (pod nową nazwą: Płockie Przedsiębiorstwo Budownictwa Uprzemysłowionego)870 wykonało drugą – wschodnią część osiedla Łukasiewicza.
- Wytwórnia OWT-67 funkcjonowała do początku lat 90. produkując prefabrykaty wielkopłytowe również do budowy innych kompleksów i osiedli mieszkaniowych. Po rozbiórce wytwórni zorganizowano przy ul. Rembielińskiego targowisko, które w kolejnych latach znacznie rozbudowano. W rejonie ulic Tysiąclecia, Rembielińskiego i nowej ul. Przemysłowej powstały: supermarket Nomi oraz market spożywczy Champion, należący do sieci Carrefour.
- W ul. Bielskiej 59 mieści się Starostwo Powiatowe. Przy zbiegu ulic Tysiąclecia i Łukasiewicza funkcjonuje bank PKO BP Oddział III. Przy ul. Łukasiewicza 28 działa Klub Osiedla Łukasiewicza. Liceum dla Dorosłych funkcjonuje przy ul. Królowej Jadwigi 4. Filia Biblioteczna Nr 3 Książnicy

Płockiej znajduje się przy ul. Rembielińskiego 11.

- W okresie PRL po zachodniej stronie ul. Bielskiej ulokowano ważne dla miasta przedsiębiorstwa, jak: Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych871, Zakłady Mięsne, Polska Komunikacja Samochodowa (PKS), Płockie Zakłady Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego, Zakłady Jajczarsko-Drobiarskie i Przedsiębiorstwo Robót Drogowych. W związku z kryzysem gospodarczym w końcowych latach PRL oraz wprowadzaniem począwszy od lat 90. zasad gospodarki rynkowej większość w/w państwowych przedsiębiorstw, nawet po przekształceniu się w spółki prawa handlowego, nie wytrzymała konkurencji i uległa likwidacji.
- Na terenie byłego zaplecza administracyjno-produkcyjnego Płockiego Przedsiębiorstwa Robót Mostowych, pomiędzy ulicami Bielską, Tysiąclecia i Przemysłową, powstała duża galeria handlowa „Mosty". Po likwidacji i wyburzeniu obiektów Zakładów Mięsnych przy ul. Bielskiej wybudowano salon samochodowy Budmat-Auto.
- Przy ul. Łukasiewicza 34, na skrzyżowaniu z obecną ul. 7 czerwca 1991 r., powstał kompleks obiektów sportowych Spółki Akcyjnej Wisła Płock wraz z dużym stadionem piłki nożnej, który przez kolejne dziesięciolecia był wielokrotnie modernizowany. W latach 2020-2022 firma Mirbud SA dokonała przebudowy, a właściwie budowy nowego obiektu pod aktualne wymogi piłki nożnej pierwszej ligi krajowej oraz spotkań międzynarodowych.
- Przy ul. Kossobudzkiego 10 zakończono w 1999 r. budowę kościoła pw. Matki Boskiej Częstochowskiej872 (parafia św Jadwigi Królowej). Na placu Celebry Papieskiej 1, pomiędzy ulicami Łukasiewicza, Batalionów Chłopskich i 7 czerwca 1991 r., przekazano do użytku w 2010 r. nowoczesne Centrum Widowiskowo-Sportowe Orlen-Arena. Do nowego budynku przy ul. Narodowych Sił Zbrojnych 7 przeprowadzono Technikum Elektryczne, które następnie po rozbudowie przekształcono w Zespół Szkół Zawodowych Nr 2 im. Marii Curie-Skłodowskiej (nazwa popularna „Elektryk").
- Osiedle Łukasiewicza południkowo przecina trakt pieszy o nazwie al. Roguckiego, który przebiega od kościoła Matki Boskiej Częstochowskiej do ul. Tysiąclecia. Nazwa tej spacerowej alei pochodzi od nazwiska Antoniego Roguckiego (1909-1983)873, zasłużonego dyrektora PBP Petrobudowa, wybitnego bezpartyjnego budowniczego Kombinatu MZRiP oraz nowego Płocka. Dokumentację tej alei i otoczenia opracowała Irena Gajewska-Łuczak (ZPP TUP w Warszawie – Pracowania w Płocku). W latach 2017-2018 dokonano przebudowy alei.
- Kostrogaj Przemysłowy stanowiący północno-wschodnią część os. Łukasiewicza jest obszarem praktycznie niezamieszkałym. W okresie PRL ulokowano tu państwowe zakłady przemysłowe, m. in. Zakłady Stolarki Budowlanej Stolbud874, Przedsiębiorstwo Handlu Spożywczego, hurtownie MHD, Argedu i PZGS oraz duże magazyny przedsiębiorstw różnych branż875. W celu umożliwienia bezkolizyjnego wjazdu z północnej części ul. Bielskiej do

Kostrogaju Przemysłowego pod torami kolejowymi w ul. Wiadukt wybudowano żelbetowy wiadukt.

- W okresie III RP od 1990 r. funkcjonują tam liczne spółki przemysłowe, handlowe i usługowe m.in. w branżach: metalowej, spożywczej, chemicznej, meblarskiej i transportowej. Z liczących się na rynku budowlanym firm posiadających siedziby i zaplecza produkcyjne w Kostrogaju Przemysłowym, ale już nie funkcjonujących, należy wymienić: Przedsiębiorstwo Montażowo-Budowlane Ajmex Andrzej Bielicki, Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Usługowe Petro SA, Przedsiębiorstwo Budownictwa Labor-Bud, Dromost sp. z o. o. i Zakład Budowlano-Instalacyjny Turbud sp. z o. o.
- Obecnie nadal działają tu duże firmy budowlane: Wałęsa, Rybicki, Malara sp. jawna; Przedsiębiorstwo Instalacyjno-Usługowe Wereszczyński; Centrum Budownictwa oraz hurtownie budowlane (m. in. Gaja). Swoją siedzibę posiada na tym terenie, m.in.: Powiatowa Komenda Państwowej Straży Pożarnej przy ul. Narodowych Sił Zbrojnych 8 (skrzyżowanie z ul. Przemysłową); Płocka Gospodarka Komunalna oraz spółka Komunikacja Miejska Płock przy ul. Przemysłowej 17. W 2007 r. na terenie spółki Komunikacja Miejska odsłonięto pomnik – rzeźbę symbolizującą powstanie Niezależnego Samorządowego Związku Zawodowego „Solidarność”876. W ostatnich latach dokonano gruntownej przebudowy uzbrojenia terenu i sieci drogowej na terenie całego Kostrogaju Przemysłowego.

- **Osiedle Międzytorze**

- Zarys historyczny

- Osiedle Międzytorze utworzono w wyniku Uchwały RMP z 27 maja 1991 r.877 Osiedle zlokalizowane jest w obrębie północnej części wschodniego wybrzuszenia trasy linii kolejowej przebiegającej w obszarze centralnej części Płocka prawobrzeżnego. Obszar osiedla w kształcie trójkąta określają ulice: Otolińska i Graniczna oraz Al. Piłsudskiego w znacznej części obejmuje teren dawnego folwarku podominikańskiego. Nazwa osiedla Międzytorze wynika z historycznej zaszłości związanej z budową osiedla. Gdy w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku w okolicy funkcjonującej linii kolejowej rozpoczęto budowę nowego osiedla, wówczas na terenie wzdłuż obecnej ulicy Lachmana znajdował się tor kolejowy, wybudowany dla potrzeb płockiej jednostki wojskowej. W związku z tym pierwsza część osiedla powstawała rzeczywiście w międzytorzu i taką nazwę, choć nieaktualną, osiedle posiada do dzisiaj. Po likwidacji jednostki wojskowej tor kolejowy został rozebrany w połowie lat 90. Obszar osiedla na wschód poza trasą kolejową – do ul. Granicznej nazywany jest popularnie „Zatorzem”.

- Informacje ogólne

- Powierzchnia osiedla – 123 ha, liczba mieszkańców – 5210. Osiedle

graniczy z osiedlami: Dworcowa, Trzepowo, Podolszyce Północ i Wyszogrodzka. Początkowo funkcję inwestora na osiedlu Międzytorze pełniła PSML-W, która w 1979 r. przekazała zarządzanie substancją mieszkalną na osiedlu oraz dalszą realizację inwestycyjną Mazowieckiej Spółdzielni Mieszkaniowej – ul. Gierzyńskiego 17.

- Osiedle Międzytorze zostało wybudowane w latach 1973-1992 przez Przedsiębiorstwo Państwowe Budownictwa Uprzemysłowego (PPBU), które w 1978 r. przekształciło się w Płocki Kombinat Budowlany. Osiedle zostało zaprojektowane przez Jerzego Kuleszę z Miasto-Projektu Warszawa w technologii wielkiej płyty. W projektowaniu osiedla aktywnie uczestniczył Ryszard Tomaszewski z Płocka. Według koncepcji płockich projektantów Janusza Łabuza i Piotra Malinowskiego zrealizowano budowę kompleksu domów wielorodzinnych w rejonie ul. Gierzyńskiego. Przy tejże ulicy pod nr 17 powstał osiedlowy kompleks handlowo-usługowy.

  Pomiędzy ul. Otolińską i Al. Piłsudskiego a rozebranymi torami kolejowymi do byłej jednostki wojskowej) utworzono mini-osiedla domów jednorodzinnych. Autorami dokumentacji urbanistyczno-architektoniczno-budowlanej byli: Ignacy Bladowski, Zbigniew Michalski i Tadeusz Kulas. Przy ul. Piaska 5 funkcjonuje IV Liceum Ogólnokształcące im. Bolesława Krzywoustego oraz Filia Biblioteczna Nr 7 Książnicy Płockiej.

- W obrębie ulic Otolińskiej, Banacha, Lachmana i Stodółkiewicza pod adresem Otolińska 8 w pierwszych latach III RP nowoczesne zakłady zbudowała znana międzynarodowa firma Levi Strauss Poland. Dokuczliwym wieloletnim mankamentem dla osiedli Międzytorze i Wyszogrodzka, ale również dla całego miasta, było funkcjonowanie przejazdu kolejowego ze szlabanami w Al. Piłsudskiego, która stanowi centralną oś komunikacji pomiędzy wschodnią i zachodnią częścią miasta oraz główną trasę w kierunku Warszawy. Dopiero w latach 2013 – 2015 wybudowano wiadukt kolejowy, który umożliwił płynność ruchu samochodowego.

- W związku z ogłoszeniem w 2000 r. upadłości przez Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego Cotex878 w ul. Granicznej obiekt produkcyjny tych zakładów przez kilkanaście lat był pustostanem. Po jego przebudowie i modernizacji powstało Centrum Handlowo-Usługowo-biurowe Cotex. Na terenie parafii pw. Matki Boskiej Fatimskiej zakończono budowę kościoła parafialnego879. Obecnie MTBS realizuje budowę nowego osiedla Graniczna.

-
-

- **Osiedle Miodowa**

-

- <u>Zarys historyczny</u>

- Osiedle Miodowa powstało w wyniku Uchwały RMP z 27 maja 1991 r.880

Początkowo osiedle nazywano Dobrzyńskim od nazwy ul. Dobrzyńskiej, która przebiegała południowo-zachodnim skrajem osiedla. Od 31 stycznia 2017 r. w wyniku propozycji mieszkańców zmieniono nazwę na os. Miodowa, pochodzącą się od nazwy centralnej ulicy osiedlowej881. Osiedle w początkowych latach 60. XX w. stanowiło część dzielnicy Dobrzyńska, w której znajdywały się również tereny obecnych osiedli Skarpa i Łukasiewicza. Os. Miodowa utworzono na terenach dawnego folwarku powikariuszowskiego. W południowej części osiedla, tj. po północnej stronie Al. Kobylińskiego znajduje się zabytkowy cmentarz rzymskokatolicki (tzw. „nowy-miejski"), z kaplicą grobową wybudowaną przez zasłużoną dla miasta rodziną Górnickich882 (obecnie pod zarządem parafii św. Bartłomieja). Został on założony w 1876 r. jako nowa część starszej o ok. 100 lat nekropoli, która obecnie w wyniku podziału Płocka na osiedla, znalazła się w granicach os. Stare Miasto (po południowej stronie Al. Kobylińskiego)883.

1. Informacje ogólne

- Powierzchnia osiedla – 79 ha, liczba mieszkańców – 9134. Os. Miodowa znajduje się w północno-zachodniej części Płocka, na południe od rzeki Brzeźnica i os. Winiary, pomiędzy osiedlami Skarpa oraz Łukasiewicza i Tysiąclecia. Na południu sąsiaduje z os. Stare Miasto. Osiedle otoczone jest ulicami: od wschodu – ul. Łukasiewicza; od zachodu – ul. Miodową, Mościckiego i ul. Dobrzyńską; od południa – ul. Kazimierza Wielkiego, Topolową i Al. Kobylińskiego.
- Osiedle w podstawowym zarysie powstało w latach 1962-1970, wybudowano je w technologii wielkiego bloku. Projekt urbanistyczny i architektoniczny osiedla wykonali Tadeusz Kobylański i Jadwiga Grębecka z warszawskiego Biura Projektów Miastoprojekt Stolica – Wschód. Zaprojektowano osiedlowy system wewnętrznych uliczek (sięgaczy) obudowanych pięciokondygnacyjnymi długimi budynkami o urozmaiconym kształcie. Mieszkania wykonano w wersji oszczędnościowej (ciemne kuchnie i wspólne korytarze). Zgodnie z założeniami urbanistycznymi wybudowano: dwie szkoły podstawowe, dwa przedszkola, żłobek, szkołę zawodową (Szkoła Rzemiosł Budowlanych Petrobudowy nr 1 przekształcona w Zespół Szkół Budowlanych Nr 1 w ul. Mościckiego 4)884, dzielnicowy dwupoziomowy ośrodek handlu i usług (przy ul. Miodowej), przychodnię lekarską z apteką (w ul. Łukasiewicza) i krytą pływalnię (w Al. Kobylińskiego)885. Inwestorem osiedla była Miejska Dyrekcja Budowy Osiedli Robotniczych, natomiast funkcję generalnego wykonawcy pełniło powołane w 1960 r. Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa w Płocku886. W latach 70. ubiegłego wieku osiedle rozbudowano, powstały hotele robotnicze i mieszkalne budynki ośmiopiętrowe. Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych wybudowało wzdłuż ul. Łukasiewicza nowy most przez jar rz. Brzeźnica łączący miasto z MZRiP. Most ten po kolejnej modernizacji w 1997 r. otrzymał nazwę Płockiego Czerwca 1976 r.
- W północnej części osiedla w ul. Łukasiewicza 17 zakończono w 1973 r. budowę głównego gmachu Politechniki Warszawskiej Filia w Płocku. Obecnie płocka Politechnika składa się z dwóch kampusów oraz Domu Studenta

Wcześniak. Kampus Centralny to Gmach Główny, Gmach Dydaktyki i Hala sportowa, natomiast w skład Kampusu Mechaniki wchodzą Gmach Mechaniki oraz Centralne Laboratorium Mechaniki i Budownictwa. U zbiegu ulic Gałczyńskiego i Łukasiewicza powstał w 1974 r. Zespół Szkół Nr 3 i III Liceum Ogólnokształcące im. Marii Dąbrowskiej887 (ul. Łukasiewicza 11). Rozbudowa tego kompleksu szkolnego została dokonana pod potrzeby Instytutu Nauk Humanistycznych i Społecznych Mazowieckiej Uczelni Publicznej. Po północnej stronie ulicy Gałczyńskiego przy zbiegu z ul. Łukasiewicza wybudowano market Kaufland. Na skwerze przy cmentarzu u zbiegu Al. Kobylińskiego i ul. Łukasiewicza odsłonięto w 2007 r. pomnik Ignacego Łukasiewicza, autorstwa Karola Hadyny888.

- **Osiedle Podolszyce Południe**
-

- Zarys historyczny

- Osiedle Podolszyce Południe utworzono w wyniku Uchwały RMP z 27 maja 1991 r.889, jest ono kontynuacją dzielnicy Podolszyce II z czasów PRL. Z badań archeologicznych prowadzonych pod kierownictwem Tomasza Kordali wynika, że w XV w. na terenie obecnego os. Podolszyce Południe znajdowała się wieś biskupia, położona głównie przy strumieniu Mała Rosica, niedaleko obecnej ul. Swojskiej. Na terenie osiedla w końcu lat 90. odkryto osadę wczesnośredniowieczną, natomiast podczas prac wodno-kanalizacyjnych natrafiono na ślady osadnictwa starożytnego z okresu kultury łużyckiej. W trakcie budowy bloku mieszkalnego przy ul. Czwartaków 2 odkryto cmentarzysko szkieletowe z XI-XII w., które przebadano w latach 1984-1986.
- Os. Podolszyce Południe było przedmiotem badań archeologicznych przez 20 lat890, stąd jest osiedlem stosunkowo dobrze rozpoznanym w zakresie przeszłości891. W końcu lat 80. XIX w. wieś Podolszyce liczyła 594 osób, administracyjnie funkcjonowała w gminie Radzanowo892. W ramach poszukiwań wybitnych osobistości urodzonych w Podolszycach należy przypomnieć życiorys wybitnego naukowca, lekarza, wychowawcę, pedagoga, publicysty, pioniera medycyny społecznej w Polsce – Marcina Kacprzaka (1888-1968)893.

- Informacje ogólne

- Powierzchnia osiedla – 214 ha, liczba mieszkańców – 10 257. Osiedle Podolszyce Południe stanowi południową część Podolszyc, znajduje się we wschodniej części Płocka prawobrzeżnego, na południe od ul. Wyszogrodzkiej, od zachodu granicą osiedla jest ul. Graniczna, od wschodu – jar rz. Rosica. Osiedle graniczy z osiedlami: Wyszogrodza, Podolszyce Północ, Imielnica i Borowiczki.
- Os. Podolszyce Południe składa się z następujących kompleksów mieszkalnych (kolonii): Miedza, Kapliczka, Zagroda, Skiba, Sady, Przy Skarpie, Nad Jarem i Wieś. Głównym inwestorem na osiedlu jest Międzyzakładowa

Spółdzielnia Chemik894. Kolejnym ważnym inwestorem począwszy od końcowych lat XX w. jest Miejskie Towarzystwo Budownictwa Społecznego w Płocku895.

- Wstępną koncepcję zagospodarowania urbanistycznego całych Podolszyc przygotowali Janusz Łabuz i Ignacy Bladowski, natomiast układ funkcjonalno-przestrzenny Podolszyc Południe opracował Marcin Przyłubski z warszawskiej Spółdzielni Pracy Twórczej Architektów, Artystów i Plastyków Espea. Funkcję generalnego projektanta objęło Wojewódzkie Biuro Projektów Arwo w Warszawie z Marcinem Przyłubskim na czele. Funkcję głównych projektantów pełnili: Andrzej Raczycki, Ryta Stachowicz, Piotr Piórecki i Krystyna Piórecka. Kierownikiem Pracowni Terenowej w Płocku ówczesnego warszawskiego WBP Arwo był Bolesław Pakulski (obecnie szef spółki Projbud)896. Projektanci uzyskali dużą różnorodność form zabudowy i atrakcyjne rozwiązania architektoniczne.

- Po przekształceniu się Pracowni Terenowej w Płocku WBP Arwo w Mazowieckie Biuro Projektów Mapro – jednostka ta stała się głównym projektantem rozwiązań urbanistyczno-architektonicznych w mieście. Firma ta pod wieloletnim kierownictwem Zbigniewa Michalskiego zaprojektowała obiekty na terenie stanowiącym około połowę os. Podolszyce Południe. Dokumentację projektową dla kompleksów osiedlowych wielorodzinnych Sady i Zagroda wykonali Małgorzata Gontarek i Czesław Korgul z MBP Mapro, natomiast dla kompleksów Zagroda i Miedza - Adrianna Hibner i Krzysztof Hibner. W projektowaniu pozostałych mini-osiedli uczestniczyli: Alicja Krymowa, Leszek Narkowicz i Krzysztof Hibner. Po wycofaniu się płockich inwestorów z systemów „wielkiej płyty" zastosowano przy budowie osiedla dużą różnorodność rozwiązań architektonicznych, nowoczesne technologie i materiały.
    1. Na zlecenie Spółdzielni Chemik PBP Petrobudowa rozpoczęła roboty w zachodniej części kolonii B Miedza. Zakończenie budowy tej kolonii nastąpiło w 1989 r. Następnym etapem w latach 1986-1992 była realizacja w koloni Kapliczka przez PBP Petrobudowa, PBO Petroblok i Przedsiębiorstwo Zagraniczne Inwestbau. W latach 1989-1997 Spółdzielnia Chemik zrealizowała kolonię B Miedza – część wschodnią (wykonawcy: PBP Petrobudowa, Petro SA, Petroblok sp. z o.o. i spółka Przedsiębiorstwo Budownictwa Uprzemysłowionego Vectra). W okresie od 1992 r. do 1996 r. dynamicznie rozwijająca się Vectra wybudowała o interesującej architekturze kolonię Skiba. Na zlecenie Spółdzielni Mieszkaniowej Chemik spółki Vectra i Zakład Budowlany K. Mystkowska – J. Sikorski wykonały kompleks budynków na kolonii Przy Skarpie (1997-2001), natomiast spółki Petro, Pel-Bud i Izo-Mur – pierwszy etap kolonii Miedza Targowa (1998-2000).
    2. Począwszy od końcowych lat XX w. kolejnym ważnym inwestorem na terenie osiedla jest Miejskie Towarzystwo Budownictwa Społecznego sp. z o. o. W Płocku do końca 2013 r. MTBS zrealizowało: w latach 2001-2003 zespół budynków kolonii Sady (według dokumentacji

opracowanej przez Biuro Projektowe Mapro), trzy budynki kompleksu Zagroda II w kolonii Miedza, budynki przy al. Jana Pawła II, obiekty mieszkalne kolonii Wieś.

1. Główne ulice przelotowe w osiedlu: Wyszogrodzka, al. Jana Pawła II, Czwartaków i Nowickiego oraz Trasa ks. Jerzego Popiełuszki (w kierunku wjazdu na most Solidarności). Efektownie prezentuje się pasaż Paderewskiego, który przecina osiedle w połowie z południa na północ. W przyszłości planowane jest jego przedłużenie w tunelu pod ul. Wyszogrodzką – w kierunku Parku Północnego na os. Podolszyce Północ i dalej na wschód do os. Zielony Jar i „Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego rzeki Rosicy".
2. Przy ul. św. Wojciecha 2 w latach 1998-2008 powstał kościół pw. św. Wojciecha897 (parafia pw. tego samego Patrona). Przy ul. Czwartaków 4 znajduje się Filia Biblioteczna Nr 6 Książnicy Płockiej. Na skrzyżowaniu ul. Wyszogrodzkiej i ul. Granicznej znajduje się zaplecze techniczne Spółki Akcyjnej Energa-Operator Oddział w Płocku.
3. Południowa strona ulicy Wyszogrodzkiej i najbliższej okolicy wyróżnia się rozmachem i atrakcyjną architekturą, o czym świadczą wybudowane obiekty: hipermarket Auchan (ul. Wyszogrodzka 140), OBI (ul. Wyszogrodzka 142), Galeria Wisła (ul. Wyszogrodzka 144)898, Pływalnia Miejska Podolanka i Szkoła Podstawowa Nr 22 (ul. Czwartaków 6), parking wielokondygnacyjny (Kolonia Sady - al. Jana Pawła II 35 a), Bank Polski PKO I Oddział (al. Jana Pawła II 2), Stacja Paliw Orlen (ul. Wyszogrodzką 150), Auto-Forum i Biedronka. W ostatnich latach w rejonie ul. Graniczna i Trasy Popiełuszki wzniesiono nowe centrum handlowe „Graniczna", w którym powstały galerie: Leroy Merlin (Trasa Popiełuszki 2), Media Ekspert (Trasa Popiełuszki 4) i Decathlon (Trasa Popiełuszki 6).

- **Osiedle Podolszyce Północ**
-
  - <u>Zarys historyczny</u>
- W końcu 1981 r. przyłączono do miasta tereny wioski: Podolszyce, Imielnica i Borowiczki899. Podolszyce to dawna średniowieczna własność kościelna, która

obsługiwała również tereny rolne biskupiej Imielnicy. Dla celów statystycznych w okresie PRL Podolszyce zostały rozdzielone wzdłuż ul. Wyszogrodziej: część północną nazwano dzielnicą Podolszyce I, natomiast część południową - Podolszyce II.

- Osiedle Podolszyce Północ powstało 27 maja 1991 r.900 Utworzono je z dwóch obszarów: na północy z części południowej wsi Boryszewo Nowe901, którą włączono do Płocka w 1953 r., a w latach 70. funkcjonowała jako dzielnica statystyczna Boryszewo oraz na południu – z północnej części wsi Podolszyce. Osiedle stanowiło kontynuację dzielnicy Podolszyce I z okresu lat 80. XX w. i obejmowało obszar pomiędzy ulicami: Wyszogrodzką, Graniczną i Boryszewską, a od wschodu granicą był jar rz. Rosica. W wyniku Uchwały RMP z 29 czerwca 1999 r.902 osiedle to zostało zmniejszone, gdyż wzdłuż ul. Żyznej i wschodniej części al. Armii Krajowej podzielono je na dwie części: os. Podolszyce Północ i os. Zielony Jar.

- W nawiązaniu do przeszłości należy zaznaczyć, że w 1880 r. wieś Boryszewo Stare posiadało 169 mieszkańców, 16 domów i młyn, natomiast Boryszewo Nowe - 440 mieszkańców, 48 domów, ewangelicki dom modlitwy, szkołę, młyn wodny nad strumieniem Rosica, trzy wiatraki i karczmę. Według danych historycznych z 1887 r. we wsi Podolszyce, powiat płocki, gmina Rogozino, parafia Imielnica – było 60 domów i 594 mieszkańców, dwa wiatraki, karczma i szkoła początkowa ogólna903. Główna część wsi Podolszyce położona była przy ul. Swojskiej, która znajduje się na os. Podolszyce Południe. Nazwa Podolszyce może wywodzić się z faktu, iż wieś położona była w otoczeniu leszczynowej roślinności („pod leszczynowym lasem")904.

- <u>Informacje ogólne</u>

- Powierzchnia osiedla – 338 ha, liczba mieszkańców – 12133. Osiedle jako północna część Podolszyc znajduje się we wschodniej części Płocka prawobrzeżnego, na północ od ul. Wyszogrodzkiej. Osiedle graniczy z osiedlami: Międzytorze, Trzepowo, Zielony Jar i Podolszyce Południe. Osiedle Podolszyce Północ razem z Osiedlem Podolszyce Południe i osiedlem Zielony Jar stanowi nieoficjalną dzielnicę „Podolszyce". W ramach tego obszaru wyróżnia się Centrum Handlowo-Usługowe Podolszyce wzdłuż otoczenia ul. Wyszogrodzkiej, które praktycznie funkcjonuje w granicach od ul. Sikorskiego (na północy) do ul. Czwartaków (na południu). Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego tego Centrum opracował Tadeusz Głos (w ramach firmy PPAiU Alicja Krymowa w Płocku)905.

- W latach 1974-1982 prace nad planem zagospodarowania przestrzennego Płocka w fazie wstępnej koncepcji urbanistycznej prowadzili Janusz Łabuz i Ignacy Bladowski, co umożliwiło m.in. budowę osiedli miejskich w Podolszycach. Funkcję generalnego projektanta Podolszyc jako całości objęło Wojewódzkie Biuro Projektów Arwo w Warszawie. Projekt osiedli Podolszyce Północ i Zielony Jar jako zbiorcze opracowanie został wykonany pod kierownictwem Edwarda Wysockiego906. Wiodącym inwestorem była Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa907. Wiodącym wykonawcą budowy

tego osiedla został Płocki Kombinat Budowlany, który rozpoczął montaż budynków w technologii z wielkiej płyty. Pierwszy budynek oddano do użytku w 1983 r. Zasiedlono w nim głównie byłych mieszkańców Radziwia, którzy utracili domy w powodzi z 1982 r.

- Znaczną część budownictwa mieszkaniowego wielorodzinnego wykonano w zmodyfikowanej technologii OWT-67N (szersze klatki schodowe, większe pokoje i loggie zamiast balkonów). Równocześnie rozpoczęto zabudowę w oparciu o inne technologie budowlane oraz przeznaczono część terenu pod budownictwo jednorodzinne. Aktualnie osiedle poza wcześniejszą pierwotną zabudową z płyt wielkowymiarowych składa się z następujących kompleksów mieszkalnych (kolonii): Chrobry, Magnat, Łokietek i Zielone Korony, które należą do najbardziej komfortowych apartamentowców w mieście. Obecnie rozwija się też północna część osiedla na terenie dawnej osady Nowe Boryszewo, gdzie powstaje tzw. „Osiedle 300".
- W ramach tworzenia w centralnej części osiedla rekreacyjnego Parku Północnego pierwsze nasadzenia nastąpiły w 1996 r. Oddanie parku do użytku nastąpiło w 2004 r. W 2008 r. rozpoczęto budowę kościoła pw. Świętego Krzyża według projektu Janusza Łabuza. W pobliżu południowej części ul. Ofiar Katynia utworzono plac Żołnierzy Września, natomiast w północno-wschodniej części al. Armii Krajowej (na granicy z os. Zielony Jar) wybudowano rondo im. rtm. W. Pileckiego
- Północna strona ul. Wyszogrodzkiej do ul. Sikorskiego i najbliższego rejonu, wyróżnia się nowoczesną architekturą obiektów handlowych, administracyjnych i mieszkalno-usługowych (apartamentowiec Pink Haus, LIDL, galeria Mazovia, Agata-Meble, biurowiec PERN-u, „wieżowiec szafa", dom handlowy „Panorama").
- Spośród interesujących indywidualnych obiektów mieszkalnych, szkolnych, biurowych i usługowo-handlowych wybudowanych na osiedlu należy wymienić:
- - 11-kondygnacyjny budynek mieszkalno-usługowy przy ul. Wyszogrodzkiej 161, tzw. „złocisty wieżowiec" (lub popularnie szafa);
- - 8-kondygnacyjny budynek mieszkalno-usługowy przy ul. Szarych Szeregów 4, zrealizowany w latach 1999-2001 przez MTBS ;
- - Apartamentowiec Pink Haus przy ul. Szarych Szeregów;
- - gmach Szkoły Podstawowej Nr 23 im. Armii Krajowej z później dobudowaną dużą halą sportową przy ul. Walecznych 20 (w obiekcie znajduje się Filia Biblioteczna Nr 8 Książnicy Płockiej);
- - gmach Gimnazjum nr 8 im. Doktora Aleksandra Macieszy przy ul. Kutrzeby 2a, zrealizowany w latach 2001-2004;
- - Galeria Handlowa Mazovia przy ul. Wyszogrodzka 127;
- - dom handlowy Agata – Meble przy ul. Wyszogrodzka 135;
- - nowoczesne Miejskie Przedszkole Nr 37 przy ul. Hubelczyków 5.

- **Osiedle Pradolina Wisły**

- W wyniku przyłączenia do Płocka 23 grudnia 1996 r. wsi Tokary-Rąbierz i Budy Dolne utworzono nowe lewobrzeżne osiedle, które pełni głównie funkcje rolnicze i rekreacyjne. Osiedle Pradolina Wisły powstało w wyniku Uchwały RMP z 17 czerwca 1997 r.908 Osiedle składające się głównie z wsi: Tokary-Rąbierz i Budy Dolne oraz osady Budy Ciechomickie znajduje się we wschodniej części Płocka lewobrzeżnego na terenach zalewowych, stanowiących tereny orne, łąki, lasy i nieużytki.
- Z uwagi na to, że miejscowości te znajdują się w obszarze dawnego koryta rzeki nazwano je osiedlem Pradolina Wisły. W Budach Dolnych archeolodzy znaleźli poza naczyniami starodawną broń, m. in. 11 strzałek sercowych i 2 trójkątne909. Na terenie osiedla w lesie znajduje się aktualnie nieczynny cmentarz ewangelicko-augsburski.
- Powierzchnia osiedla – 733 ha, liczba mieszkańców – 499. Drogi przelotowe: Dobrzykowska oraz Trasa J. Popiełuszki. Nieliczne pozostałe ulice: Jordanowska, Łącka, Krakówka, Na Stoku, Nadwiślańska, Nizinna, Przeprawa i Tokarska. Granice osiedla: dawna południowa granica miasta Płocka tj. ul. Krakówka, granica lasu, rów melioracyjny i ul. Przeprawa; następnie grunty wsi Jordanów, rów melioracyjny na granicy wsi Górki, rów melioracyjny na dawnej granicy wsi Ciechomice, Longinus, Góry. Osiedle od północy graniczy z os. Radziwie, od wschodu – z Wisłą, od południa – z os. Ciechomice, od zachodu – z os. Góry. Poza granicami miasta osiedle sąsiaduje z osadą Jordanów i miejscowością Dobrzyków. Na Wiśle na wysokości osiedli Pradolina Wisły i Borowiczki znajduje się wyspa Kępa Ośnicka, która obecnie nie stanowi części Płocka.

- **Osiedle Radziwie**

- <u>Zarys historyczny</u>

- Osiedle Radziwie powstało w wyniku Uchwały RMP z 27 maja 1991 r.910, która usankcjonowała granice dawnej lewobrzeżnej dzielnicy Radziwie z okresu II RP. Historia początków Radziwia911 jest ściśle związana z dziejami Płocka. Początki osady związane są z obsługą przeprawy przez Wisłę w rejonie Ostrowia Tumskiego (obecnego Wzgórza Tumskiego), która funkcjonowała co najmniej od X w. W przeszłości Radziwie w wyniku powodzi wiślanych i zmian koryta rzeki czasami było położone na wyspie912.
- Pierwsze wzmianki źródłowe o Radziwiu są zawarte w „*Kronice*” Galla-Anonima i dotyczą ugody pomiędzy księciem Władysławem Hermanem a jego synami Zbigniewem i Bolesławem III Krzywoustym w sprawie komesa

Sieciecha, która nastąpiła po drugiej stronie Wisły naprzeciw grodu płockiego. Sieciech był jednym z najbardziej wpływowych ówczesnych możnowładców polskich, m.in. sfinansował budowę kościoła św. Benedykta w Radziwiu. Następnym źródłem jest dekret z 1187 r. w sprawie żądań Sieciecha i Krzywosądza zwrotu kościoła św. Benedykta w Radziwiu, należącego wówczas do katedry płockiej. Kolejnymi pisanymi śladami o Radziwiu są trzy zapisy związane z księciem Konradem I Mazowieckim, w których wymieniony został kościół św. Benedykta oraz port nad Wisłą. Dwa zapisy pochodzą z 1228 r. a jeden z 1239 r.

- Można przypuszczać, że Radziwie jest starsze niż Płock, gdyż zapewne obsługiwało bród i przeprawę wiślaną przed wybudowaniem grodu warownego na Wzgórzu Tumskim. Według S. Trawkowskiego Radziwie na przełomie XI i XII w. *miało charakter osady handlowej i rzemieślniczej*913. W okresie do rozbiorów Polski było siedzibą parafii wchodzącej w skład diecezji płockiej i przez długi czas było własnością Wikariuszy Kapituły Płockiej. Do tej parafii należały wsie: Brwilno, Dzierząźnia, Krzywokołek, Moździerz, Sapa, Socha i Soczewka.
- W XVIII w. duża wieś Radziwie posiadała zarząd z wójtem i czterema ławnikami. Liczba ludności w 1775 r. wynosiła 457 mieszkańców, domów było 66. Po 1793 r. w wyniku II rozbioru Polski Radziwie zostało odłączone od diecezji płockiej i weszło do archidiecezji warszawskiej, następnie znalazło się w departamencie płockim Księstwa Warszawskiego, później w ramach zaboru rosyjskiego – w województwie płockim (od 1837 r. – w guberni płockiej). W 1800 r. szacuje się liczbę ludności na 800 mieszkańców, natomiast w 1850 r. – ok. 1500 osób. Od 1838 r. Radziwie miało sezonowe połączenie mostowe z Płockiem. Most łyżwowy eksploatowany był z wyłączeniem okresu zimowego.
- Administracyjnie Radziwie do XIX w. należało do gromady Łąck w powiecie gostynińskim województwa rawskiego, później województwa mazowieckiego. Pomiędzy ul. Kolejową i Krakówki z wejściem od ul. św. Siostry Faustyny znajduje się cmentarz rzymskokatolicki z XIX w.914 W 1902 r. przy ul. Dobrzykowskiej wybudowano nowy neogotycki kościół pw. św. Benedykta915. Na przełomie XIX i XX w. powstały pierwsze budynki murowane. W czasie I wojny światowej w 1916 r. Niemcy wybudowali stały most drogowy tzw. „wojenny" łączący dzielnicę Radziwie z Płockiem prawobrzeżnym. W 1918 r. w Radziwiu było 84 domów murowanych i 12 drewnianych.
- Radziwie przyłączono administracyjnie do Płocka w 1923 r., jednakże praktyczne nastąpiło to dopiero w połowie 1926 r. W okresie dwudziestolecia międzywojennego na terenie Radziwia przy ul. Kolejowej wybudowano w 1924 r. towarowo-pasażerski dworzec kolejowy, stanowiący zakończenie linii kolejowej Kutno – Gostynin – Radziwie. W warunkach braku mostu kolejowego przez Wisłę , stanowił on dla Płocka ważny punkt przeładunku towarów transportowanych koleją do (i z) różnych rejonów kraju. Na terenie osiedla znajdują się nasypy pozostałości po kolei wąskotorowej umożliwiającej transport surowca i produktów do tartaku i portu na Wiśle oraz dużej fabryki papieru

„Soczewka” w Możdzierzu, który po II wojnie światowej otrzymał nazwę Soczewka.

- Na południe od ul. Portowej znajduje się elektrownia, którą władze miasta wybudowały w latach 1927-1929. Lokalizacja w Radziwiu pierwszej płockiej elektrowni o mocy 500 kw, następnie rozbudowywanej w 1937 r. do mocy 2000 kw, była konsekwencją wybudowanej bocznicy kolejowej w Radziwiu, umożliwiającej transport węgla oraz z dostępnego niskiego brzegu Wisły (z uwagi na zaopatrzenie elektrowni w wodę do chłodzenia urządzeń). Elektrownia funkcjonowała do lat 70. XX w.
- Zakończenie budowy linii kolejowej Płock – Sierpc nastąpiło w 1937 r., natomiast most drogowo-kolejowy przez Wisłę oddano do eksploatacji w końcu 1938 r. Przez prawie cały okres dwudziestolecia międzywojennego trwały intensywne roboty przy wzmacnianiu wałów ochronnych lewobrzeżnej Wisły916, natomiast rozbudowa portu rzecznego przy ul. Popłacińskiej przedbiegała do końca 1937 r.917 Wskutek niemieckich bombardowań Płocka w czasie II wojny światowej Radziwie doznało najwięcej wojennych zniszczeń. Według danych z 1944 r. pozostało 154 domów murowanych i 269 domów drewnianych.

- <u>Informacje ogólne</u>

- Powierzchnia osiedla – 914 ha, liczba mieszkańców – 3463. Osiedle stanowi północno-zachodnią część Płocka lewobrzeżnego, położone jest w nizinie nadrzecznej na terenach zalewowych Wisły. Osiedle graniczy z osiedlami: Pradolina Wisły i Góry. Obecnie Radziwie z częścią miasta prawobrzeżnego połączone jest dwoma przeprawami mostowymi na Wiśle: stalowym mostem drogowo-kolejowym im. Legionów J. Piłsudskiego (odbudowanym po wojnie w 1950 r.) i podwieszonym mostem wantowym im. Solidarności, eksploatowanym od 2004 r.918
- W północnej części osiedla w pasie przy Wiśle na zachód od mostu im. Legionów J. Piłsudskiego funkcjonuje niewielki rejon przemysłowy: stocznia rzeczna Centromost919, baseny portowe i elewator zbożowy, zaprojektowany w architekturze nawiązującej do zabudowy zabytków na Wzgórzu Tumskim. W rejonie ulic Portowej i Kolejowej powstał rejonowy ośrodek handlowy. W pobliżu dworca PKP Radziwie w ul. Tartacznej znajduje się teren dawnego zaplecza budowlanego, które pozostało po wstrzymanej w latach 80. realizacji dużej mleczarni. Z daleka widoczny jest wysoki komin nieskończonej kotłowni.
- Przez ulice Kolejową i Kutnowską przebiega droga krajowa nr 62 w kierunku Włocławka. Na skrzyżowaniu ulic Kolejowej, Portowej i wjazdu na most drogowo-kolejowy wybudowano rondo im. inż. J. M. Lajourdie, natomiast na skrzyżowaniu Trasy ks. Jerzego Popiełuszki z ul. Dobrzykowską – rondo 19 Pułku Piechoty Odsieczy Lwowa. Na południe od ronda Lajourdie i linii kolejowej jest usytuowany Stadion ZKS Stoczniowiec, który ostatnio został zmodernizowany. Przy ul. Krakówka 4 wybudowano okazały gmach Gimnazjum im. Jana Pawła II, natomiast przy ul. Popłacińskiej 37 funkcjonuje Prywatne Studium Techniki Dentystycznej. Dla potrzeb lewobrzeżnego Płocka powołano w

ul. Popłacińskiej 8 Jednostkę Ratowniczo-Gaśniczą Komendy Miejskiej Państwowej Straży Pożarnej Nr 2.

- Na terenie ograniczonym ulicami Kapitańską, Szkutniczą i Teligi w 2005 r. udostępniono mieszkańcom Park Rekreacji i Sportu. Kolejny obszar rekreacyjny stanowi plac im. Janusza Mościckiego,920 utworzony m.in. na terenie zasypanego Starego Portu, w którym w XIX w. i na początku XX w. „zimowały" elementy mostu łyżwowego. W obszarze pomiędzy mostami na Wiśle oraz pomiędzy lewym brzegiem rzeki a ul. Dobrzykowską znajdują się ogródki działkowe: Nadwiślański i Złote Piaski. Ze względu na lokalizację oraz zadbaną i obfitą zieleń stanowią one „płuca Płocka".
- Pierwszą urbanistyczną koncepcję rozwoju Radziwia opracował w 1963 r. Zbigniew Sokołowski. Opracowanie to zamieścił w rozdziale pt. *Problemy przestrzennej struktury Radziwia* w publikacji pt. *Radziwie* (Płock – 1965). Pierwszy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego osiedla Radziwie opracowali w 1992 r.: Alicja Krymowa (główny projektant), Paweł Paprocki, Barbara Piosik, Piotr Malinowski i Jan Rolle. Następnie tenże zespół sporządził plany szczegółowe Radziwia. Obecnie w osiedlu aktywnie funkcjonuje „Towarzystwo Miłośników Radziwia"921.

•

- Osiedle Skarpa

•

- Zarys historyczny

- Osiedle Skarpa utworzono Uchwałą RMP z 27 maja 1991 r.922 Nazwa osiedla wynika z jej lokalizacji, pochodzi od skarpy wiślanej znajdującej się na zachodzie osiedla oraz na północy – od skarpy rzeki Brzeźnicy923. Wcześniej w okresie PRL obszar os. Skarpa łącznie z obecnymi osiedlami Miodowa i os. Łukasiewicza stanowiły dzielnicę statystyczną Dobrzyńska, która w czasie budowy nosiła nazwę Wielka Dobrzyńska. Grunty jaru rzeki Brzeźnica, czyli obszar przynależny do obecnego os. Skarpa należały według dokumentu króla Kazimierza Wielkiego z 1361 r. do płockiego zespołu osadniczego. Os. Skarpa powstawało sukcesywnie wraz z rozbudową poza murami obronnymi Przedmieścia Dobrzyńskiego – wzdłuż obecnych ulic Kazimierza Wielkiego i Dobrzyńskiej. Teren osiedla należał do dawnego folwarku powikariuszowskiego. W początkowej części ul. Dobrzyńskiej w 1825 r. wybudowano klasycystyczne rogatki Dobrzyńskie w kształcie rotund.

1. Informacje ogólne

- Powierzchnia osiedla – 172 ha, liczba mieszkańców – 8292. Osiedle znajduje się w północno-zachodniej części Płocka prawobrzeżnego na południe od rzeki Brzeźnicy i jest zlokalizowane wzdłuż ul. Dobrzyńskiej, stanowiącej część drogi krajowej nr 559, prowadzącej do Lipna i Torunia. Zabudowę osiedla od początku lat 60. XX w. urbaniści podzielili na dwie części: Skarpa A –

północno-wschodnia część osiedla (teren pomiędzy ulicami Dobrzyńską, Mościckiego i Miodową oraz skarpą rzeki Brzeźnica) i Skarpa B – południowo-zachodnia część osiedla (teren pomiędzy ulicą Dobrzyńską, skarpą wiślaną i skarpą rz. Brzeźnicy). Trzecią część osiedla stanowi rekreacyjny rejon poniżej skarpy wiślanej wokół jeziorka Zalew Sobótka, który włączono do osiedla dopiero w 2017 r. Osiedle graniczy z osiedlami: Winiary, Dobrzyńska i Stare Miasto.

- Około 1955 r. w okolicach jaru Brzeźnicy rozpoczęto budowę domów jednorodzinnych. Budynki mieszkalne w technologii wielkiego bloku w osiedlu realizowano od 1964 r. do końca lat 70. Przyjęto koncepcję uzupełniania istniejącej jednorodzinnej zabudowy nowymi budynkami wielorodzinnymi. Główne osiedlowe obiekty handlowo-usługowe zlokalizowano wzdłuż ul. Dobrzyńskiej. Na osiedlu od 1995 r. funkcjonuje Lokatorsko-Własnościowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Petrodom (obecnie ma siedzibę na os. Dobrzyńska, ul. Słowackiego 6). Pod numerem 2a na tejże ulicy znajduje się Filia Biblioteczna Nr 13 Książnicy Płockiej, która obsługuje mieszkańców osiedli Skarpa i Dobrzyńska.
- Wzdłuż ulic Dobrzyńskiej i Kazimierza Wielkiego nad jarem rzeki Brzeźnica Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych924 wybudowało dwa mosty żelbetowe, które połączyły stare i nowe osiedla miejskie z kombinatem rafineryjnym i petrochemicznym925. Przy ul. Jasnej - w kierunku ujścia rz. Brzeźnica do Wisły mieści się przepompownia ścieków. W strefie skarpy wiślanej wzdłuż ul. Kazimierza Wielkiego w rejonie ul. Jasnej w latach 70. załoga MZRiP w czynie społecznym uporządkowała teren i urządziła Park na Zdunach oraz wyremontowała zejścia do plaż wiślanych i do jeziorka Sobótka. Przy ul. Kazimierza Wielkiego Przedsiębiorstwo Inwestycji Komunalnych (PIK) zaprojektowało i wybudowało dwa ekskluzywne kompleksy mieszkalne z widokiem na Wisłę. Na skrzyżowaniu ulic Dobrzyńskiej, Gałczyńskiego i Na Skarpie wykonano nowoczesne rondo im. Grabskich.
- Przy ul. Asnyka na terenie parafii pw. Ducha Świętego zbudowano w latach 2000-2003 kościół pw. Dobrego Pasterza926. Obok kościoła postawiono w 2005 r. kamień pamiątkowy poświęcony Janowi Pawłowi II927. Plac położony na terenie w pobliżu plaży przy zalewie Sobótka otrzymał 30 października 2012 r. nazwę Skweru Harcerstwa Płockiego. Pomiędzy ul. Kazimierza Wielkiego a górną trasą spacerową wzdłuż skarpy wiślanej znajduje się cmentarz ewangelicki założony w XIX w., na którego terenie znajduje się kaplica kościoła ewangelicko-augsburskiego.
- Dokumentację urbanistyczną os. Skarpa B zaczął opracowywać arch. Zbigniew Sokołowski928. Autorem dokumentacji urbanistyczno-architektonicznej os. Skarpa A był Tadeusz Majewski929 z Biura Projektowo-Badawczego Budownictwa Miastoprojekt Mazowsze w Warszawie.
- *<u>Nowoczesne obiekty</u>*
- - Dom Kultury PKN Orlen930 przy ul. Kazimierza Wielkiego 41 (nazwa

popularna „Dom Technika”), w latach 1970-1990 był siedzibą Rady Wojewódzkiej NOT w Płocku. Obiekt wykonała PBP Petrobudowa;

- - Dom Studenta „Wcześniak” Filii Politechniki Warszawskiej w Płocku przy ul. Dobrzyńska 5. Obiekt wybudował w latach 70. ubiegłego wieku Płocki Kombinat Budowlany;
- - budynek mieszkalny wielorodzinny przy ul. Na Skarpie 24 (z pięknym widokiem na Wisłę), zarządzany przez Spółdzielnię Mieszkaniowo-Lokatorskiej Komunalnik;
- - dwa budynki mieszkalne o interesującej architekturze przy ul. Kazimierza Wielkiego 23 i 37 (zrealizowane przez dewelopera Przedsiębiorstwo Inwestycji Komunalnych (PIK);
- - nowy kompleks mieszkalny przy ul. Kazimierza Wielkiego usytuowany przy skarpie Wiślanej, zrealizowany przez PIK.
-

- **Osiedle Stare Miasto**
-
- Zarys historyczny

Historycznie najstarszą zabudową mieszkalną na terenie oś. Stare Miasto było przygrodzie, powstałe w pierwszej połowie XI w., położone w południowym rejonie obecnego placu Narutowicza, równolegle do skarpy wiślanej wzdłuż dawnego traktu Dobrzyń – Czerwińsk. W okresie późniejszym po zwiększeniu liczby mieszkańców i zabudowie całego obszaru placu Narutowicza nazwano je podgrodziem „biskupim”. Utworzony na tym terenie rynek był w XIII w. bazarem osady biskupiej otoczonej wałem drewniano-ziemnym, nazywanej w końcu średniowiecza „starym miastem”. W okresie późniejszym bazar biskupi nazwano rynkiem Kanonicznym, który przemianowano II RP na plac Narutowicza.

Realizacja przywileju lokacyjnego z 1237 r. spowodowała utworzenie w rejonie między obecnym placem Narutowicza a cyplem „Górki” wzdłuż dzisiejszej ul. Kościuszki „pierwszej osady książęcej”931. W połowie XIV w. w wyniku lokacji chełmińskiej nastąpiła zabudowa wokół obecnego placu Stary Rynek. Powstała wówczas druga osada książęca na północnym-zachodzie w stosunku do osady biskupiej, która utworzyła się wokół placu-rynku kanonicznego. Dzisiejszy plac Starego Rynku o kształcie prostokąta o bokach ok. 70 x 140 m stanowił rdzeń ówczesnego „nowego miasta” i jako moduł centralny został otoczony ośmioma zabudowanymi segmentami o tych samych wymiarach. Równocześnie każdy segment (blok) w miarę możliwości podzielono na biegnące przez całą ich głębokość działki własnościowe o jednakowej szerokości932. Obie osady biskupia i druga książęca zostały otoczone wałem drewniano-ziemnym.

Za czasów króla Kazimierza Wielkiego ówczesną podstawową aglomerację płocką (osadę biskupią i osadę książęcą) powiększono i otoczono wysokim murem warownym933. W północno-wschodniej części ówczesnej płockiej aglomeracji powstało

osiedle żydowskie, które w okresie późniejszym obejmowało ulice: Synagogalną, Staromiejską, Żydowską, Jerozolimską i Tylną, a później od połowy XIX w. również – teren wzdłuż ul. Kwiatka (dawniej ul. Szerokiej) do ul. Tumskiej.

Historycznie Stare Miasto934 to obszar, na którym skupia się większość zabytków architektury świeckiej i sakralnej, jego powierzchnia wynosi ok. 20 ha, a wytyczał jej granice kazimierzowski mur obronny935, przebiegający od Wzgórza Zamkowego, poprzez ulicę Mostową936, Dom pod Trąbami937, południowy odcinek ulicy Tumskiej938, Kwiatka,939 Okrzei940 i koronę skarpy wiślanej941. W granicach tak zdefiniowanego Starego Miasta znajdują Wzgórze Tumskie oraz się dwa znaczące w dziejach miasta place handlowe: pierwszy rynek Kanoniczny (utworzony we wczesnym średniowieczu) i drugi – zwany Starym Rynkiem.

Terytorium os. Starego Miasta obejmuje poza obszarem miasta z XIV w. również dawne przedmieścia Dobrzyńskie i Bielskie, które znajdowały się poza murem obronnym i fosą w rejonach bram dobrzyńskiej i bielskiej. W okresie znacznego zwiększenia obszaru i liczby mieszkańców Płocka w XIX w. na północnym wschodzie ówczesnego miasta (pomiędzy ul. Królewiecką i Al. Jachowicza na przedłużeniu ul. Tumskiej) został wytyczony w 1872 r. Nowy Rynek942, który przejął po bazarze na Starym Rynku główne miejskie funkcje handlowe. Przy skrzyżowaniu Al. Kobylińskiego z ul. Topolową założono w 1780 r. cmentarz rzymsko-katolicki. Ten zabytkowy cmentarz od kilkunastu lat ponownie jest użytkowany943.

Nazwa „Stare Miasto" w różnych okresach była używana jako: 1/ obszar zabudowy placu Narutowicza (w XIII w. – osada biskupia); 2/ obszar zabudowy miasta z okresu XIV w. (otoczonego murami warownymi); 3/ „Starówka" – na przełomie XIX i XX w. oraz w dwudziestoleciu międzywojennym (obszar miasta pomiędzy dawnymi Wielkimi Alejami i rz. Wisłą); 4/ Śródmieście w okresie PRL (obszar miasta pomiędzy al. Kilińskiego, Al. Jachowicza, Al. Kobylińskiego i ul. Topolową oraz rz. Wisłą); 5/ pierwsza wersja „dużego" osiedla Stare Miasto – według uchwały RMP z 27 maja 1991 r. (tożsama z dzielnicą Śródmieście w okresie PRL, czyli obecne „małe" os. Stare Miasto łącznie z os. Kolegialna); 6/ dzisiejsza wersja „małego" osiedla Stare Miasto – według uchwały RMP z 21 października 1991 r., która stanowi zachodnią część„dużego" osiedla Stare Miasto (tj. obszar pomiędzy ul. Tumską i ul. Nowy Rynek, Al. Kobylińskiego, ul. Topolową oraz rzeką Wisłą); 7/ „Centrum Historyczne" – obejmuje zabytki „Starówki".

Informacje ogólne

1. Aktualne granice osiedla Stare Miasto wyznacza Uchwała RMP z 1 października 1991 r.944 w której określono jego obszar poprzez podział dużego osiedla „Stare Miasto" (ustalonego Uchwałą z 27 maja 1991 r.)945 – wzdłuż osi „Nowy Rynek – Tumska" na dwie części: os. Stare Miasto (część zachodnia) i os. Kolegialna (część wschodnia). Poprzednie duże osiedle Stare Miasto obejmowało rejon nazywany popularnie miastem kongresowym (teren pomiędzy koroną skarpy wiślanej a

obecnymi ulicami: al. Kilińskiego, Al. Jachowicza, Al. Kobylińskiego oraz ul. Topolową). Osiedla Stare Miasto i Kolegialna są historycznie najstarszym obszarem miasta, stanowią zabytkowe centrum miasta, wcześniej w latach PRL stanowiły dzielnicę Śródmieście.

1. Obecne osiedle Stare Miasto – to obszar po zachodniej stronie ul. Tumskiej wraz z placami: Narutowicza, Stary Rynek i Nowy Rynek (z wyłączeniem dawnego grodu na Wzgórzu Tumskim i rejonu „Rybaki"). Osiedle graniczy z osiedlami: Skarpa, Miodowa, Tysiąclecia, Kochanowskiego i Kolegialna. Powierzchnia ewidencyjna osiedla wynosi 79 ha, natomiast liczba mieszkańców według stanu na koniec 2020 r. – 3378 osób.
    1. W PRL na terenie ówczesnego śródmieścia (tj. obecnych osiedli Stare Miasto i Kolegialna) bezpośrednio po okupacji hitlerowskiej przystąpiono do prac naprawczych i remontowych substancji mieszkaniowej, następnie zajmowano się wyburzaniem ruder i „budownictwem plombowym" (uzupełniającym starą zabudowę) oraz budową mini-osiedli mieszkalnych. Na początku lat 60. XX w. powstał zespół budynków

wielorodzinnych w rejonie ulic Nowowiejskiego, Kazimierza Wielkiego i Okrzei. Nazwano go osiedlem „Wolnej Afryki”, gdyż ul. Nowowiejskiego nosiła wówczas nazwę Wolnej Afryki946.

2. W drugiej połowie lat 60., w ramach rozbudowy miasta i przebudowy ówczesnego centrum oraz powiązania budowanych nowych osiedli z zabudową staromiejską w jednolity organizm urbanistyczny, zrealizowano ustalenia ogólnokrajowego konkursu urbanistyczno-architektonicznego z 1962 r. Autorami dokumentacji zostali Stefan Putowski i Tadeusz Zieliński z Zakładów Doświadczalnych Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Zaprojektowano nową zabudowę na skrzyżowaniu dwóch głównych ówczesnych tras komunikacyjnych: ul. Bielskiej oraz Al. Jachowicza i Al.

Kobylińskiego. Nowe centrum Płocka w obszarze os. Starego Miasta zajmowało teren pomiędzy Nowym Rynkiem i ulicami: Królewiecka, Bielska i Al. Jachowicza, gdzie powstały: hotel Petropol, Dom Kultury (teatr), Rzemieślniczy Dom Handlowy („antypodkowa"), Dom Meblowy, salon usług radiowo-telewizyjnych, salon motoryzacyjny i stacja TOS, szkoła „Matka" oraz Poczta Główna947. Obiekty te pomiędzy starą zabudową miasta a nowymi osiedlami tworzyły południową część Nowego Centrum (kompleksu handlowo-usługowego i kultury).

1. W osiedlu funkcjonuje Urząd Miasta Płocka, którego podstawowe wydziały ulokowane są w ratuszu na Starym Rynku 1. W działaniach inwestorsko-budowlanych na os. Stare Miasto aktywnie uczestniczy Miejskie Towarzystwo Budownictwa Społecznego sp. z o.o. (MTBS)948 przy ul. Kwiatka 5 i Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa Komunalnik – ul. Okrzei 2. Ważną funkcję inwestorską na zabytkowej części osiedla pełni Agencja Rewitalizacji Starówki (ARS). Przy ul. Kazimierza Wielkiego 9 znajduje się siedziba najstarszego płockiego dewelopera Przedsiębiorstwa Inwestycji Komunalnych (PIK), natomiast przy ul. Bielskiej 11 mieści się Miejski Zarząd Dróg oraz Biuro Projektów Miejskich, zaś przy ul. Bielskiej 10 Biuro Architektoniczne Hibnera. Obecnie na osiedlu aktywnie działa „Stowarzyszenie Starówka Płocka", które przedmiotem działania są os. Stare Miasto i os. Kolegialna.

1. W 1994 r. został opracowany przez Alicję Krymową i Jana Lemańskiego „*Szczegółowy plan zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Płocka*” (dotyczył obecnych osiedli: Stare Miasto i Kolegialna). Znaczne zwiększenie zakresu robót modernizacyjnych i remontowych na tym zabytkowym terenie miasta nastąpiło po zatwierdzeniu przez RMP „*Strategii rewitalizacji Starówki”* (kwiecień 1997 r.)949 oraz ustanowieniu w 2017 r. Specjalnej Strefy Rewitalizacji950.

1. Na terenie os. Stare Miasto znajdują się ważne ośrodki pedagogiczne i

badawczo-naukowe oraz kultury:

1. - Wyższe Seminarium Duchowne przy ul. Nowowiejskiego 2951;
1. - Towarzystwo Naukowe Płockie – plac Narutowicza 8952;
1. - Oddział Muzeum Żydów Mazowieckich przy Muzeum Mazowieckim – ul. Kwiatka 7;
1. - Oddział Etnograficzny przy Muzeum Mazowieckim – ul. Kazimierza Wielkiego 11b;
1. - Liceum Ogólnokształcące im. Marszałka Stanisława Małachowskiego953 – ul. Małachowskiego 1;
1. - Zespół Szkół Ekonomiczno-Kupieckich im. Ludwika Krzywickiego – ul. Nowowiejskiego 4;
1. - Centrum Edukacji954 im. Ignacego Łukasiewicza955 – Al. Kobylińskiego 25;
1. - Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki956 przy ul. Tumska 9;
1. - Młodzieżowy Dom Kultury957 przy ul. Tumska 9;
1. - Filia Biblioteczna Nr 5 Książnicy Płockiej przy ul. Tumskiej 1.

1. ***

1. Wizytówką i atrakcją turystyczną obecnego zmniejszonego osiedla Stare Miasto są płockie zabytki, które znajdują się na terenie dawnego średniowiecznego Płocka (z wyłączeniem obiektów na Wzgórzu Tumskim oraz na obszarze – po zachodniej stronie od osi ul. Tumskiej i Nowy Rynek, które obecnie są w obrębie osiedla Kolegialna).
2. Należą do nich m.in.: Dom kanonika Stefana z Miszewa (siedziba TNP) – plac Narutowicza 8, zabudowa dawnego Kolegium Pojezuickiego wraz z wieżą i piwnicami dawnej Kolegiaty pw. św. Michała (LO im. Marszałka S. Małachowskiego) – ul. Małachowskiego 1, Kościół farny pw. św. Bartłomieja958 z dzwonnicą i plebanią – ul. Kazimierza Wielkiego 1/2, Spichlerze – ul. Kazimierza Wielkiego 13 i 13a, Zespół sakralny poreformacki (Kościół pw. św. Jana Chrzciciela959 z klasztorem wraz obiektami Wyższego Seminarium Duchownego) – ul. Nowowiejskiego 2, Dom pod Opatrznością (Biblioteka im Zielińskich) – plac Narutowicza 2, dawny Pałac Biskupi (Sądy) – plac Narutowicza 4/6, Ratusz (Urząd Miasta Płocka) – Stary Rynek 1, Zespół klasztorno-katedralny oo. Mariawitów960 – ul. Kazimierza Wielkiego 27a, siedziba Klasztoru Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia i Sanktuarium Bożego Miłosierdzia – Stary Rynek 14-18, „Dom Rabina” (Muzeum Żydów Mazowieckich) – ul. Kwiatka 7, dawna Łaźnia Miejska

„Mykwa” (Płocka Galeria Sztuki) – ul. Sienkiewicza 36, dawny Hotel Berliński („Dom Darmstadt”) – Stary Rynek 8, Hotel Poznański – ul. Bielska 1. Kompleksowo-przestrzennym zabytkiem w osiedlu są: zabudowa Placu Narutowicza i Starego Rynku oraz ul. Grodzkiej.

- *Pomniki*

- - pomnik Trzynastu Straconych961 – Plac 13 Straconych962 (pomnik upamiętniający polskich obywateli powieszonych w 1942 r. przez hitlerowców);
- - pomnik wybitnego uczonego, historyka i socjologa963 Ludwika Krzywickiego964, autorstwa Stanisława Lisowskiego, odsłonięty w 1966 r. na promenadzie skarpy wiślanej (przy ogrodzeniu siedziby TNP);
- - popiersie papieża Jana Pawła II, autorstwa Gustawa Zemły – na terenie Wyższego Seminarium Duchownego przy ul. Nowowiejskiego 2;
- - popiersie błogosławionego arcybiskupa Juliana Antoniego Nowowiejskiego965, autorstwa Gustawa Zemły, odsłonięte w 1992 r. – na placu Jurgensa966 (przed kościołem św. Jana Chrzciciela);
- - pomnik-popiersie Ignacego Łukasiewicza, autorstwa Stanisława Lisowskiego, postawione w 2007 r. w Centrum Edukacji im. Ignacego Łukasiewicza przy Al. Kobylińskiego 25;
- - pomnik-kompozycja – Dar miasta Darmstadt967, wykonany z żelaza na marmurowej płycie, postawiony na początku ul. Łukasiewicza;
- - pomnik-ławeczka harcmistrza i twórcy Zespołu Pieśni i Tańca Dzieci Płocka Wacława Milke (1914-2008)968, autorstwa Wojciecha Gryniewicza, odsłonięty w 2010 r. – na Starym Rynku (przed Domem Darmstadt);
- - pomnik-ławeczka wieloletniego prezesa TNP Jakuba Chojnackiego (1922-2006)969, autorstwa Marka Zaleskiego, odsłonięty w 2011 r. – na promenadzie skarpy wiślanej (na końcu ul. Chojnackiego – od strony Wisły);
- - pomnik Bolesława III Krzywoustego na koniu i jego sześciu pieszych wojów ze sztandarem, autorstwa Zbigniewa Mikielewicza, odsłonięty w 2012 r. – na Placu Książęcym, przy kościele św. Bartłomieja;
- - pomnik Teatru, rzeźba upamiętniająca powstały w 1812 r. teatr (makieta dzieła Rajmunda Rembielińskiego), autorstwa Stanisława Płuciennika, odsłonięta w 2012 r., na skarpie wiślanej przy ul. Teatralnej, teatr powstał w wyniku przebudowy dawnego kościoła Świętej Trójcy970, który w początkach XV w. na własny koszt odnowiła księżna Aleksandra Olgierdówna (żona Siemowita IV); w 1940 r. rozbiórki teatru dokonali Niemcy;
- - pomnik Obrońców Płocka 1920 r., rzeźba – kolumna z piaskowca o wysokości ok. 11 m z wizerunkami krzyży: Virtuti Militari i Krzyż Walecznych, a także zapis: *Zwycięskim Obrońcom Płocka 1920 roku w 100-lecie odzyskania niepodległości, wdzięczni płocczanie,* autorstwa Gustawa Zemły, odsłonięta w 2018 r. - ul. Tumska 1 (przy placu Narutowicza);

- - pomnik ławeczka premiera Tadeusza Mazowieckiego971, pierwszego premiera III RP, autorstwa Gustawa Zemły, odsłonięty 2019 r. – na promenadzie skarpy wiślanej (przy gmachu Sądów);
- - pomnik Marszałka Sejmu Wielkiego Stanisława Małachowskiego, patrona najstarszej w Polsce szkoły, twórcą pomnika jest Marek Zalewski z Ciechanowa, pomnik odsłonięto w 2021 r. przed gmachem Liceum im. Marszałka Stanisława Małachowskiego.

- **Osiedle Trzepowo**
-
- Zarys historyczny

- Obecne os. Trzepowo powstało głównie na terenach dawnych średniowiecznych wsi Trzepowo i Kostrogaj. Zgodnie z Rozporządzeniem Rady Ministrów wieś Trzepowo Stare i osada Powsino zostały włączone do Płocka z końcem 1961 r.972, natomiast wieś Kostrogaj znalazła się w granicach Płocka wcześniej, już w 1953 r.973 W latach 70. i 80. XX w. funkcjonowały dwie dzielnice statystyczne: Kostrogaj Przemysłowy (północno-zachodnia część wsi Kostrogaj – dzisiaj znajduje się granicach os. Łukasiewicza) i Kostrogaj (południowo-wschodnia część wsi Kostrogaj), która obecnie funkcjonuje w os. Trzepowo. Są one prawie tożsame obszarowo z dzisiejszymi obrębami geodezyjnymi o nazwach: Kostrogaj Przemysłowy i Kostrogaj Rolniczy.
- Osiedle Trzepowo utworzono Uchwałą RMP z 27 maja 1991 r.974, która doprowadziła do połączenia dwóch dzielnic statystycznych z okresu PRL: Trzepowa i Kostrogaju. Z dokumentów historycznych wynika, że w XIII w. wieś i folwark nad rz. Brzeźnicą nazywano nie Trzepowo, lecz Cerepowo. Trzepowo to dawna wieś biskupia. Na północnych obrzeżach osiedla w ul. Krzywej znajduje się Bezpośrednio po II wojnie światowej kościół pw. św. Aleksego975, będący jednym z najstarszych drewnianych obiektów na Mazowszu Płockim. W 1827 r. we wsi Trzepowo gmina Brwilno było 18 domów i 43 mieszkańców. Na początku lat 90. XIX w. Trzepowo liczyło 338 mieszkańców i posiadało 32 domy oraz karczmę976. W analogicznych terminach wieś Kostrogaj (ówczesna nazwa Kostroga) należała do gminy Rogozino oraz parafii Trzepowo977.

- Informacje ogólne

- Powierzchnia osiedla –1055 ha, liczba mieszkańców – 645. Osiedle stanowi północno-wschodnią część miasta, jest najbardziej wysuniętym na północ osiedlem mieszkaniowym w Płocku, o małej liczbie mieszkańców i największym terytorium. Osiedle graniczy z osiedlami: Winiary, Podolszyce Północ, Międzytorze, Dworcowa, Kochanowskiego i Łukasiewicza oraz obszarem PKN Orlen, natomiast poza granicami miasta – z gminami: Trzepowo Stare i Kostrogaj.
- Osiedle Trzepowo tworzą: 1/wieś Trzepowo (dzisiaj stanowiące osiedle miejsko-wiejskie); 2/ dawne osady Powsino i Niegłosy, w których znajdują się

obiekty byłego Zakładu Wykładzin Samochodowych FSO (później po modernizacji – firmy Polorat) oraz obszar Płockiego Parku Przemysłowo-Technologicznego – strefa I i II; 3/ największa płocka nekropolia przy ul. Bielskiej (cmentarz komunalny z kaplicą i domem przedpogrzebowym); 4/ dawny folwark Jędrzejewo; 5/ lotnisko sportowe978; 6/ tereny dawnej dużej wsi Kostrogaj, która dzisiaj stanowi w znacznej mierze rejon przemysłowy: giełdy towarowo-samochodowej, oraz wielu firm wzdłuż ul. Targowej od ul. Bielskiej do ul. Otolińskiej (w tym dawne FMŻ).

W południowej części obecnego os. Trzepowo (na terenie południowo-wschodniej części dawnej wsi Kostrogaj) na przełomie lat 50. i 60. w XX w. powstał liczący się w kraju zakład – wielka Fabryka Maszyn Żniwnych979, produkująca znane w kraju i zagranicą kombajny zbożowe Vistula i Bizon. Obecnie na terenie po FMŻ funkcjonują m.in.: CNH Polska980 – międzynarodowy producent kombajnów zbożowych (dawny New Holland-Bizon) oraz liczący się w kraju dystrybutor i producent pokryć dachowych i systemów elewacyjnych BudMat981. W sąsiedztwie byłego FMŻ przy ul. Targowej znajduje się siedziba spółki Mostostal Płock982 i jego zaplecze produkcyjne.

- W 1973 r. w ul. Bielskiej oddano do użytku największą płocką nekropolię (cmentarz komunalny)983, w jej obszarze znajduje się kaplica i dom przedpogrzebowy. Na terenie osiedla w pobliżu zaplecza Mostostalu Płock w ul. Targowej usypano kopiec Ku Czci Płockich Harcerzy poległych w 1920 r.984 Poza granicami miasta, po wschodniej stronie ul. Sierpeckiej znajdują się: stary cmentarz rzymskokatolicki985, gdzie pochówki dokonują mieszkańcy Trzepowa oraz pomnik ku czci Żołnierzy poległych w Trzepowie w 1920 r.986 Pomnik postawiono w 1938 r., natomiast jego modernizacji dokonano w 2003 r.
- Z uwagi na bliskość instalacji rafineryjnych i petrochemicznych PKN Orlen i spółki Bassel Orlen Polyolefins oraz „różę wiatrów" os. Trzepowo pełni w znacznej mierze funkcję strefy ochronnej dla miasta, a szczególnie obszar osiedla pomiędzy Zakładem Produkcyjnym PKN Orlen a rzeką Brzeźnica oraz teren cmentarza komunalnego i lotnisko. Przy ul. Bielskiej 60 zarejestrowany jest Aeroklub Ziemi Mazowieckiej987, zarządzający lotniskiem, zlokalizowanym pomiędzy ul. Jędrzejewo a CNH Polska. Pomiędzy ul. Targową a lotniskiem w sąsiedztwie giełd towarowej i samochodowej znajdują się ogródki działkowe. Znaczna część os. Trzepowo ma nadal charakter rolniczy. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla PPP-T znajdujący się w tym osiedlu opracowali Barbara Bańkowska (Gdańsk) i Jan Rolle (Elbląg).
- Niedaleko poza granicami Płocka w Trzepowie Nowym funkcjonował do końca lat 90. dawny Zespół Szkół Rolniczych im. Leokadii Bergierowej zaprojektowany przez Karola Sicińskiego. W 1999 r. obiekty szkolne przekazano do Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej (dzisiaj MUP), zaś szkoła rolnicza zaś została przeniesiona na ul. Kutnowską w os. Góry.

- **Osiedle Tysiąclecia**

- Zarys historyczny

- Osiedle Tysiąclecia powstało jako obszar między ulicami: Łukasiewicza, Tysiąclecia, Bielska i Al. Kobylińskiego w wyniku Uchwały RMP z 27 maja 1991 r.988 Nazwa ulicy i osiedla Tysiąclecia związana jest z obchodami tysiącletniej państwowości Polski w latach sześćdziesiątych XX w. Tereny rolne i sadownicze na których powstało osiedle Tysiąclecia należały w przeszłości do znanej w kraju rodziny Krasińskich, wcześniej były to tereny kolegiackie.

- Informacje ogólne

- Powierzchnia osiedla 24 ha, liczba mieszkańców – 5228. Osiedle graniczy z osiedlami: Miodowa, Łukasiewicza, Kochanowskiego i Stare Miasto. Na zlecenie PSML-W PBP Petrobudowa989 i warszawski Budomontaż wybudowały w latach 1964-1972 w technologii „wielki blok" kompleks mieszkalny osiedla. W latach 70. XX w. os. Tysiąclecia stanowiło północną część „Nowego Centrum" i nazywane było „Centrum Północ". Autorem projektu realizacyjnego był Tadeusz Majewski z Miastoprojekt Mazowsze w Warszawie, który dokumentację przygotował w oparciu o projekt dotyczący Centrum Płocka, wykonany przez Stefana Putowskiego i Tadeusza Zielińskiego.

- Na terenie os. Tysiąclecia poza kilkoma zespołami budynków mieszkalnych pięciokondygnacyjnych i dwoma kompleksami punktowych budynków jedenastopiętrowych wybudowano: szkołę podstawową, przedszkole, żłobek, klub osiedlowy, ogródek dziecięcy, zaplecze techniczne obsługi osiedla, stację obsługi samochodów i domy handlowo-usługowe. Osiedle przecina w połowie południkowo aleja spacerowa im. Pawła Nowaka (1914-1981)990, zasłużonego pierwszego dyrektora MZRiP. Ważną rolę w życiu kulturalnym osiedla i miasta pełni Spółdzielczy Dom Kultury w ul. Krzywoustego 3, w tym budynku znajduje się również m. in. Filia Biblioteczna Nr 4 Książnicy Płockiej.

- **Osiedle Winiary**

- Zarys historyczny

- W dniu 31 grudnia 1961 r. nastąpiło włączenie do Płocka wiosek: Maszewo, Maszewo Małe, Maszewo Duże i Winiary991. Osiedle Winiary utworzono w wyniku Uchwały RMP z 27 maja 1991 r.992 W okresie PRL obszar

ten jako dzielnica statystyczna posiadał kolejne nazwy: Winiary, Maszewo oraz Maszewo z Winiarami. Rodowód nazwy osiedla wywodzi się z XI w., gdy na potrzeby dworu Piastów i biskupiego wieś służebna Winiary uprawiała winnice i wytwarzała wina. Po włączeniu księstwa płockego do Korony Królestwa Polskiego Winiary były wsią królewską w starostwie płockim województwa płockiego. W XVIII w. Żydzi we wsi prowadzili karczmę, która przetrwała do powstania styczniowego.

- W 1827 r. w folwarku i we wsi włościańskiej było 12 domów i 69 mieszkańców, natomiast ok. 1893 r. – tylko 5 domów i 21 mieszkańców993. W latach 1867–1931 Winiary należały do gminy Brwilno, natomiast w latach 1931–1954 do gminy Biała w powiecie płockim. Gmina ta w Królestwie Polskim przynależała początkowo do województwa warszawskiego, a później do guberni warszawskiej. W okresie międzywojennym gmina znalazła się w woj. warszawskim. Winiary w 1933 r. weszły w skład gromady Maszewo w granicach gminy Biała, składającej się ze wsi Maszewo i Winiary oraz folwarku Winiary. Po II wojnie światowej w związku z reorganizacją administracji wiejskiej (zniesienie gmin) Winiary (jako część gromady Maszewo) weszły w skład nowo utworzonej gromady Maszewo Duże w powiecie płockim. 31 grudnia 1961 r. Winiary wyłączono z gromady Maszewo Duże i włączono je do Płocka.

1. Informacje ogólne

- Powierzchnia osiedla 592 ha, liczba mieszkańców – 1870. Osiedle jest obszarem znajdującym się w północno-zachodniej części Płocka prawobrzeżnego, na południu graniczy z rzekami Wisła i Brzeźnica, na północy – z wielkoprzemysłowym obszarem PKN Orlen, na wschodzie – z ul. Łukasiewicza, na zachodzie – z wsią Duże Maszewo w gminie Stara Biała. Osiedle sąsiaduje z osiedlami: Skarpa, Miodowa i Trzepowo. W latach 1968-1973 powstał główny budynek szpitala wojewódzkiego994. W kolejnych dziesięcioleciach następowała rozbudowa i modernizacja obiektów szpitalnych. Obecnie przy szpitalu znajduje się lądowisko dla helikopterów Lotniczego Pogotowia Ratunkowego.
- Początkowo osiedle mieszkaniowe na Winiarach sprowadzało się do kilku budynków hotelowych dla lekarzy i pielęgniarek. Wraz z rozbudową Wojewódzkiego Szpitala Zespolonego im. Marcina Kacprzaka przy ul. Medycznej w kolejnych dekadach stopniowo powiększało się również osiedle mieszkaniowe, które obecnie stanowi duży kompleks spółdzielczy jednorodzinnych budynków mieszkalnych (tzw. Osiedle Młodych). Powstało ponad 400 domów, zbudowanych według jednolitej koncepcji.
- Na terenie osiedla znajdują się cztery kompleksy ogródków działkowych. Dla poprawy bezpieczeństwa ruchu drogowego ostatnio powstały trzy ronda: u zbiegu ulic Szpitalnej i Traktorowej wybudowano rondo Tadeusza Kalaszczyńskiego; na skrzyżowaniu ulic Maszewskiej, Traktorowej i Dobrzyńskiej – rondo Maszewska, natomiast na ulicy ul. Dobrzyńskiej i odejściu do ul. Medycznej – rondo Stefana Bronarskiego por. ps. Liść.
- Na południe od obiektów biurowych PKN Orlen pomiędzy ul. Zglenickiego i

Chemików funkcjonował Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Rafineryjnego. W północno-wschodniej części osiedla na obszarze Maszewa, graniczącym z PKN Orlen, zlokalizowana została główna część Spółki Akcyjnej Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny (strefy od III do VII)995. Na terenie PPP-T przy ul. Łuksiewicza 49 znajduje się siedziba spółki Basell Orlen Polyolefins996. W Winiarach znajdują się cztery kompleksy ogródków działkowych. Na skwerze przy biurowcu PKN Orlen w 1975 r. stanął pomnik Witolda Zglenickiego, autorstwa Wita Płażewskiego997.

- **Osiedle Wyszogrodzka**
-
- Zarys historyczny

- Osiedle Wyszogrodzka ustanowione Uchwałą Rady miasta Płocka z 27 maja 1991 r.998, wcześniej w okresie PRL stanowiło dzielnicę statystyczną o nazwie Wyszogrodzka, później Wyszogrodzka i Międzytorze. Nazwa osiedla wywodzi się od ul. Wyszogrodzkiej nawiązując do wczesno-śreniowiecznego drogowego traktu do Czerwińska i Wyszogrodu, obecnie ważnej drogi krajowej w kierunku Warszawy.
- W obszarze osiedla znalazły się m. in. tereny dawnych folwarków: podominikańskiego i ponorbertańskiego „Grabówka" (dzisiaj m. in. ZOO). Początki zabudowy obszaru os. Wyszogrodzka w rejonie obecnej al. Kilińskiego związane były z budową carskich koszar wojskowych. W obszarze osiedla funkcjonowały mini-osiedla: Działki (na północ od ul. Wyszogrodzkiej); Wiatraki (w rejonie obecnej ul. Słonecznej); mini-kolonia budynków jednorodzinnych „Zalesie" w ul. Zalesie oraz obszar „Cholerki", gdzie w przeszłości chowano zmarłych na cholerę.999 Cholerki znajdują się pomiędzy Wisłą a wschodnią częścią ul. Słonecznej oraz pomiędzy dwoma potokami wpadającymi do Wisły.
- Należy zaznaczyć, że osiedle urzędnicze „Zalesie" z lat 20-tych XX w. to zespół ośmiu domów zabudowy willowej w stylu dworkowym, sfinansowany przez Bank Gospodarstwa Krajowego. „Zalesie" jako obszar historyczny uzyskało statut zabytku urbanistyczno-architektonicznego. Inicjatorem tego przedsięwzięcia był Eligiusz Zaleski, stąd nazwa ulicy.
- Na terenie osiedla znajdują się dwie pary rogatek wybudowane w 1825 r.: rogatki warszawskie (powstały na początku ul. Wyszogrodzkiej przy skrzyżowaniu z al. Kilińskiego) oraz rogatki płońskie, wzniesione przy al. Kilińskiego na przedłużeniu ul. Padlewskiego (dawnej ul. Płońskiej) – stanowiły wjazd do koszar.
- Przy ul. Norbertańskiej znajdują się trzy zabytkowe cmentarze: prawosławny1000, mariawicki1001 i garnizonowy1002. Na cmentarzu prawosławnym z pierwszej połowy XIX w. zbudowano w 1870 r. cerkiew. Obecnie mają tu miejsce pochówki rzymskokatolickie. Cmentarz mariawicki funkcjonuje od 1906 r. Cmentarz garnizonowy (z końca XIX w.), położony po

południowej stronie linii kolejowej zawiera groby żołnierzy z I i II wojny światowej oraz wojny polsko-bolszewickiej z 1920 r.1003 Wybudowana w końcu dwudziestolecia międzywojennego linia kolejowa przecina obecne osiedle Wyszogrodzkie w połowie.

- Informacje ogólne

- Powierzchnia osiedla – 332 ha, liczba mieszkańców – 9976. Osiedle jest ulokowane w środkowej części Płocka prawobrzeżnego pomiędzy śródmiejskim centrum staromiejskim (os. Stare Miasto i os. Kolegialna) a wschodnim centrum Podolszyce, od północy graniczy z Al. Piłsudskiego, natomiast na południu – z rz. Wisłą. Osiedle graniczy z osiedlami: Kolegialna, Dworcowa, Międzytorze, Podolszyce Południe i Borowiczki.
- Obszar osiedla zawiera głównie tereny dotyczące zabudowy wzdłuż głównej dawnej trasy w kierunku Wyszogrodu i Warszawy, tj. wzdłuż obecnej ul. Wyszogrodzkiej, początkowo do linii kolejowej, a następnie dalej – do ul. Granicznej. Granice osiedla przebiegają: od zachodu – ul. Mostowa i al. Kilińskiego, od północy – Al. Piłsudskiego, od wschodu – ul. Graniczna, od południa – rz. Wisła. Obecnie większość osiedla stanowi zabudowa jednorodzinna, natomiast budownictwo wielorodzinne jest zlokalizowane w jego części północnej przy ul. Spółdzielczej i Al. Piłsudskiego.
- Pomiędzy al. Kilińskiego i ul. Norbertańską po II wojnie światowej ulokowano Zespół Szkół Metalowych, który przekształcono w Zespół Szkół Technicznych (tzw. „siedemdziesiątkę"), posiadający znaczące sukcesy sportowe, szczególnie wioślarskie. W rejonie skrzyżowania al. Kilińskiego i Al. Piłsudskiego, na terenie po dawnej jednostce wojskowej, od 1992 r. funkcjonuje pod adresem al. Kilińskiego 12 Prywatna Szkoła Wyższa Zarządzania i Bankowości1004 która po rozbudowie uczelni przyjęła za patrona Pawła Włodkowica (ok. 1370 - po 1435)1005. W ostatnich latach przy al. Kilińskiego 8 wzniesiono nowoczesne obiekty dla Komendy Miejskiej Policji. Filia Biblioteczna Nr 2 Książnicy Płockiej działa w ul. Kilińskiego 8a. Na skarpie wiślanej w ul. Miłej wybudowano stylizowane rezydencje.
- Pomiędzy ul. Mostową i Wisłą na wysokiej skarpie wiślanej (i częściowo poniżej) przy wjeździe na most drogowo-kolejowy usytuowany jest Miejski Ogród Zoologiczny1006 (ul. Norbertańska 2)1007. Na wschodzie osiedla przy skrzyżowaniu ul. Górnej i Wodnej powstała Stacja Uzdatniania Wody. W sąsiedztwie zaplecza technicznego Energa-Operator SA Oddział w Płocku1008 znajdującego się w os. Podolszyce Południe powstał przy ul. Wyszogrodzkiej 106 budynek biurowy tej spółki1009.
- Na terenie parafii św. Józefa w ul. Górnej znajduje się kościół pw. Miłosierdzia Bożego, Kościół był konsekrowany w 2000 r. Przy ul. Powstańców Styczniowych, niedaleko Mc Donald's w Al. Piłsudskiego, znajduje się pomnik-głaz1010 poświęcony Zygmuntowi Padlewskiemu1011.
- Autorem pierwszej wersji planu zagospodarowania przestrzennego os.

Wyszogrodzka był Zbigniew Sokołowski. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (mpzp) dla obszaru osiedla położonego pomiędzy ulicami Saperską, Manežową, Wyszogrodzką i Spółdzielczą uchwalono w 2001 r. , natomiast dla obszaru w rejonie ulic: Strzeleckiej, Manežowej, Wyszogrodzkiej i Saperskiej – w 2004 r. Obie dokumentacje zostały opracowane przez Alicję Krymową (PPAiU w Płocku).

- **Osiedle Zielony Jar**

- Zarys historyczny

- Osiedle Zielony Jar utworzono w wyniku Uchwały RMP z 29 czerwca 1999 r.1012 Wyodrębnienie w oddzielną jednostkę administracyjną tego osiedla nastąpiło w wyniku wyłączenia obszaru wschodniego os. Podolszyce Północne, począwszy od wschodniej części al. Armii Krajowej i ul. Żyznej do jaru rzeki Rosicy. Nazwa osiedla Zielony Jar pochodzi od zalesionego jaru rzeki Rosicy, który w przyszłości będzie przekształcony w park międzyosiedlowy, obejmujący obszar jaru przynależnego do gminy płockiej, tj. tereny z osiedli: Zielony Jar, Podolszyce Południe, Imielnica i Borowiczki. W 2002 r. utworzony został „Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy rzeki Rosicy”1013. Projekt wykonały Grażyna Zielińska i Alicja Krymowa (Zakład Planowania Przestrzennego TUP w Warszawie, Pracownia w Płocku). Niestety dokumentacja tego parku jest aktualnie niekompleksowa, nie obejmuje północno-wschodniego terenu jaru rz. Rosicy, tj. osady Gulczewo Nowe w gminie Słupno.

- Informacje ogólne

- Powierzchnia osiedla – 85 ha, liczba mieszkańców – 3993. Osiedle składa się z dwóch części: południowej mocno zurbanizowanej, którą stanowi północno-wschodnia część Podolszyc oraz północnej stanowiącej południowo-wschodni obszar dawnego Boryszewa, który obecnie jest w trakcie intensywnej zabudowy. Osiedle graniczy z osiedlami: Podolszyce Północ i Podolszyce Południe oraz z gminą Gólczewo Stare.

- Przyłączenie terenu osiedla do Płocka odbyło się w 1982 r., natomiast wyodrębnienie w oddzielną jednostkę administracyjną nastąpiło w 1999 r. Zarys urbanistyczny osiedla oraz jego zabudowę w pierwszym etapie opracował Edward Wysocki z WBP Arwo w Warszawie. W okresie późniejszym projektowaniem urbanistyczno-architektonicznym zajmowała się Małgorzata Gontarek z MBP Mapro w Płocku. Głównymi inwestorami tego osiedla są Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa, która zrealizowała rejon ulic Batalionu Parasol i i Batalionu Zośka oraz Własnościowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Budowlani – rejon ulic Andersa i Wańkowicza.1014 Na terenie osiedla w al. Armii Krajowej 16 siedzibę posiada WSM Budowlani1015, która przez ok. 20 lat współpracowała ze spółka Elbud, założoną przez pracowników Petrobudowy.

- Z ważniejszych inwestycji zrealizowanych w os. Zielony Jar na zlecenie Miejskiego Zakładu Gospodarki Mieszkaniowej TBS należy wymienić zespół mieszkalny „mini-osiedla Tarasowego" w ul. Wańkowicza, wybudowany przez spółkę Vectra, która była też wykonawcą na tejże ulicy kompleksu mieszkaniowego Słoneczny Park. Pod adresem ul. Wańkowicza 12 mieści się utworzona przez Józefa Krawczyka1016 w 1988 r. znana w kraju rodzinna firma projektowo-inwestorska Budoplan1017. W al. Armii Krajowej 1a znajduje się Filia Biblioteczna Nr 11 Książnicy Płockiej dla mieszkańców os. Zielony Jar oraz wschodniej części os. Podolszyce Północ.

•

Obszar PKN Orlen

- Wprowadzenie

Na obszarze dawnej południowej części gminy Biała w powiecie płockim (na północ od Płocka), pomiędzy rzekami Wierzbica i Brzeźnica, rozpoczęto w 1960 r. budowę dużego przedsięwzięcia rafineryjno-petrochemicznego. Utworzenie kombinatu rafineryjno-petrochemicznego nastąpiło głównie na terenach dawnej wsi Biała Nowa z przyległościami (Biała Parcela i Draganie Nowe), natomiast pod strefę ochronną przeznaczono tereny wsi: Trzepowo, Chełpowo i Powsino. Formalnie południowe tereny gminy Biała włączono w granice Płocka z dniem 31 grudnia 1961 r.1018

Na obszarze tym w latach 60. XX w. powstała przemysłowa dzielnica o nazwie „Petrochemiczna"1019, w której etapami realizowano budowę kombinatu rafineryjno-petrochemicznego. Kombinat kolejno zmieniał nazwy na: Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne w Budowie w Płocku (1959-1964)1020, Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne (1965-1992)1021 oraz w latach 1993-1998 Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne Spółka Akcyjna (nazwa skrócona: Petrochemia Płock S.A.)1022.

W okresie PRL budowę MZRiP (z wyłączeniem elektrociepłowni) realizowało w generalnym wykonawstwie Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa1023. Przedsiębiorstwo to swoją siedzibę i przemysłowe zakłady produkcji pomocniczej usytuowało w północno-zachodniej części obecnego obszaru PKN Orlen, pomiędzy ul. Zglenickiego a zachodnią częścią ogrodzenia MZRiP.

W dniu 7 września 1999 r. w drodze inkorporacji Centrali Produktów Naftowych1024 S.A. przez Petrochemię Płock S.A. utworzono

Polski Koncern Naftowy S.A.1025 W roku następnym Koncernowi nadano nazwę handlową – PKN Orlen S.A. Współcześnie jest on największym w kraju podmiotem gospodarczym, przedsiębiorstwem o charakterze globalnym.

W 2003 r. na terenie wschodniej części Zakładu Produkcyjnego PKN Orlen S.A. powstała spółka joint venture Basell Orlen Polyolefins Sp. z o.o. (BOP)1026. Spółka ta należy do Grupy ORLEN i Grupy LyondellBasell. Każdy z partnerów posiada 50 procent udziałów. BOP funkcjonuje jako zakład składający się z trzech fabryk chemicznych: polipropylenu i dwóch polietylenu (dużej i małej gęstości), współcześnie jest największym krajowym wytwórcą tworzyw sztucznych.

Teren północnej części Płocka zajmowany przez Zakład Produkcyjny PKN Orlen S.A. oraz Basell Orlen Polyolefins Sp. z o.o. jest zwyczajowo nazywany „płockim kompleksem instalacji rafineryjno-petrochemicznych". Kompleks ten stanowi zwartą zabudowę „dzielnicy-miasteczka wielkoprzemysłowego". Zawiera on prawie 100 instalacji chemicznych (z rurociągami technologicznymi w muldach i na estakadach), posiada rozbudowaną sieć wewnętrznych dróg zakładowychoraz dogodne połączenia drogowe i kolejowe z innymi ośrodkami przemysłowymi w kraju1027.

Funkcjonująca w Płocku firma PERN, ściśle współpracująca z PKN Orlen S.A. i BOP Sp. z o.o., zarządza w kraju siecią rurociągów naftowych i produktowych, jest głównym decydentem w zakresie transportu surowców i produktów naftowych w sieci podziemnych ropociągów i rurociągów produktowych1028.

Po 2000 r. dawną przemysłową „dzielnicę Petrochemia" (nazwa dla celów statycznych) przemianowano na „obszar PKN Orlen" (nazwa zwyczajowa). Teren dawnego zaplecza produkcyjnego PBP Petrobudowa obecnie zajmują liczne spółki budowlane i przemysłowe. Stanowi on rezerwę pod dalszą rozbudowę Zakładu Produkcyjnego PKN Orlen S.A., może też być wykorzystany w celu utworzenia kolejnej strefy Płockiego Parku Przemysłowo-Technologicznego.

- Rys historyczny gminy Stara Biała

Obszar PKN Orlen stanowiący wielkoprzemysłową dzielnicę w Płocku zajmuje południową część terenu dawnej gminy Biała. Obszar obecnej gminy Stara Biała (wcześniej gminy Biała) był atrakcyjny dla wczesnego osadnictwa z uwagi na sąsiedztwo trzech rzek: Wisły, Skrwy

Prawej i Wierzbicy. Pierwsze osady na tym obszarze powstawały we wczesnych okresach epoki kamienia (ok. 15-8 tys. lat p.n.e.). W latach 4500-1800 p.n.e. utworzyła się na tym terenie kultura pucharów lejkowatych, która następnie przekształciła się w kulturę amfor kulistych. W okresie VI-VII w. w Proboszczewicach i Brwilnie Górnym stwierdzono obecność plemion słowiańskich, zaś na terenie Nowych Proboszczewic znaleziono ślady intensywnego rozwoju gospodarczego północnych plemion mazowieckich z okresu IX-XI1029.

Nazwa osady Biała pochodzi od przepływającej w pobliżu rzeczki Bielica (dziś Wierzbica)1030. Najwcześniejsze informacje pisemne o osadzie pojawiają się w 1378 r. i dotyczą sprzedaży młyna. W 1449 r. starostwo płockie wraz ze wsiami Biała, Draganie, Chełpowo i Maszewo zostało przekazane przez księcia płockiego Władysława I (zm. 1455 r.) staroście Mikołajowi. Kolejna informacja dotyczy przejęcia w 1. połowie XVI w. dzierżawy wsi Biała przez starościnę Elżbietę Sierpską z Gaju. Wieś zawierała wówczas 800 ha gruntów rolnych, w tym 200 ha należało do wójta. Właścicielem wsi w latach 1543-1555 była Bona Sforza (1494-1557), żona króla Zygmunta III Starego. W 1578 r. we wsi działały: młyn, urządzenie napędzane siłą wody do spilśniania tkanin oraz karczma. Na przełomie XVII i XVIII w. właścicielem dóbr Biała był wojewoda płocki Jan Dobrogost Krasiński (1639-1717).

Po II rozbiorze Polski (1793) wieś Biała (powiat płocki) znalazła się w nowo utworzonym departamencie płockim w prowincji Prusy Wschodnie w Królestwie Prus. Od 1807 r. Biała funkcjonowała w departamencie płockim w Księstwie Warszawskim, natomiast w latach 1815-1915 w Królestwie Polskim w zaborze rosyjskim (początkowo w województwie płockim, a od 1837 r. – w guberni płockiej).

W 1827 r. we wsi Biała łącznie z kolonią było 58 „dymów”, w których zamieszkiwało 555 osób, natomiast folwark Biała o powierzchni 2719 morgów posiadał 11 „dymów” i 187 mieszkańców. W połowie XIX w. majątek folwarku o powierzchni 530 ha przejęła rodzina Fuhrmannów. W okresie 1915-1918 r. Królestwo Polskie po wycofaniu się wojsk rosyjskich znalazło się pod okupacją niemiecką.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego do 1930 r. właścicielem folwarku był Mikołaj Szempliński. Administracyjnie wieś Biała należała do gminy Brwilno, natomiast w 1931 r. urząd gminy przeniesiono do Białej. Równocześnie włączono do niej wsie: Sikórz, Brudzeń Duży, Parzeń, Robertowo, Żerniki, Suchodół, Winiary, Powsino,

Chełpowo, Maszewo Polskie i Maszewo Małe. W latach okupacji hitlerowskiej gmina Biała razem z powiatem płockim została wcielona do III Rzeszy. W tym okresie wielu mieszkańców zostało rozstrzelanych lub wywiezionych do obozów koncentracyjnych. Zakończenie II wojny światowej na obszarze powiatu płockiego nastąpiło 20 stycznia 1945 r.1031

W początkach funkcjonowania Polski Ludowej nastąpiło rozparcelowywanie dużych majątków. Do 1954 r. gmina Biała (powiat płocki, województwo warszawskie) funkcjonowała w granicach utworzonych na początku lat 30. XX w. Z początkiem 1960 r. południowa część gminy została przekazana pod budowę MZRiP. Oficjalne włączenie południowej części gminy Biała do Płocka nastąpiło dopiero w końcu 1961 r.

W ramach przeprowadzonej w latach 1972-1975 reformy administracyjnej kraju gminę Biała przemianowano na Stara Biała oraz utworzono nową gminę Brudzeń Duży, obejmującą kilka wsi należących wcześniej do gminy Białej. W latach 1975-1998 gmina Stara Biała znalazła się w województwie płockim, od 1999 r. funkcjonuje w powiecie płockim – z siedzibą zarządu gminy we wsi Biała. Natomiast we wsi Stara Biała znajduje się siedziba parafii pw. św. Jadwigi Śląskiej, należąca do dekanatu płockiego zachodniego, diecezji płockiej, metropolii warszawskiej. Kościół pw. św. Jadwigi Śląskiej erygowano w XII wieku1032. Obecnie powierzchnia gminy Stara Biała wynosi 111,1 km^2, według danych z 2017 r. mieszkało w niej 11 809 osób1033.

Dzielnica przemysłowa „Petrochemia”

Decyzja o budowie w Płocku MZRiP istotnie wpłynęła na plan zagospodarowania przestrzennego miasta1034 oraz spowodowała intensywną realizację budowy kombinatu rafineryjno-petrochemicznego, jak również znaczący rozwój budownictwa mieszkaniowego i towarzyszącego1035.

W 1965 r. obszar Płocka podzielono dla celów statystycznych na sześć dzielnic mieszkaniowych: Śródmieście (200 ha), Dworcowa (530 ha), Dobrzyńska (190 ha), Wyszogrodzka (530 ha), Radziwie (820 ha) i Winiary (28-5 ha) oraz dwie dzielnice przemysłowe Petrochemia (1730 ha) i Kostrogaj Przemysłowy (310 ha). Pozostały teren miasta o powierzchni 579 ha stanowiła rzeka Wisła w granicach miasta. Ogółem powierzchnia Płocka liczyła – 5194 ha1036. W okresie PRL teren, na którym budowano

MZRiP potocznie nazywano „Biała Nowa” lub „dzielnicą petrochemiczną”.

W związku z rozbudową Płocka w 1970 r. nastąpił podział miasta na jedenaście dzielnic. Równocześnie nastąpiło zmniejszenie wielkości „dzielnicy Petrochemia” (727 ha). Zmniejszając powierzchnię strefy ochronnej Kombinatu utworzono nowe dzielnice: Trzepowo (643 ha) i Maszewo z Winiarami (656 ha)[1037].

Dzielnica Petrochemia stanowiąc przestrzeń produkcyjno-przemysłową składała się z dwóch podstawowych części: rejonu kompleksu instalacji rafineryjnych i petrochemicznych (MZRiP) oraz rejonu zaplecza i zakładów przemysłowej produkcji pomocniczej PBP Petrobudowa w Płocku (wraz z częścią jego przedsiębiorstw podwykonawczych)[1038].

W 1993 r. (w okresie III RP w) na bazie 13 dzielnic mieszkaniowych i trzech dzielnic przemysłowych (Petrochemia, Kostrogaj Przemysłowy, Kostrogaj – FMŻ) funkcjonujących w końcu lat 80. XX w., utworzono 15 osiedli i jeden wielkoprzemysłowy – „obszar Petrochemia" (760 ha)[1039]. Od 1997 r. w wyniku powiększenia obszaru miasta oraz podzielenia części osiedli na mniejsze jednostki Płock liczy 21 osiedli i jeden wielkoprzemysłowy „obszar Petrochemia", który w XXI w. zwyczajowo nazywany jest „obszarem PKN Orlen”[1040] .

Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne

W okresie PRL uprzemysłowienie kraju realizowane było w ramach powszechnego centralnego planowania i systemu nakazowo-rozdzielczego stosowanego na poszczególnych szczeblach gospodarczego zarządzania krajem. Szczególne znaczenie posiadała budowa inwestycji strategicznych, stąd ich proces inwestycyjny odbywał się pod bezpośrednim nadzorem centralnych władz krajowych. Zaplanowany na dekadę lat 60. XX w. intensywny rozwój przemysłu chemicznego, w tym rafineryjno-petrochemicznego, spowodował m.in. decyzję o budowie wielkiego kombinatu rafineryjno-petrochemicznego w Płocku[1041]. Podstawą wyjściową tych działań była decyzja z dnia 14 października 1958 r. Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej, zrzeszającej ówczesne kraje socjalistyczne, o budowie rurociągu naftowego „Przyjaźń”, który będzie dostarczał ropę naftową z nowo odkrytych złóż nadwołżańskich ze Związku Radzieckiego do Polski, Czechosłowacji, Węgier i Niemieckiej Republiki Demokratycznej[1042].

Akty wykonawcze władz krajowych dotyczące tego przedsięwzięcia

inwestycyjnego to: 1/ Uchwała Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów (KRRM) z 5 stycznia 1959 r. w sprawie lokalizacji kombinatu rafineryjno-petrochemicznego w Płocku1043; 2/ Zarządzenie Ministra Przemysłu Chemicznego z dnia 29 grudnia 1959 r. w sprawie utworzenia przedsiębiorstwa państwowego – Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne w Budowie1044; 3/ Zarządzenie Ministra Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych z 14 grudnia 1959 r. w sprawie powołania z dniem 1 stycznia 1960 r. generalnego wykonawcy budowy MZRiP – Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa w Płocku1045; 4/ Uchwała KRRM z dnia 28 kwietnia 1960 r. w sprawie założeń budowy Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych1046; 5/ Uchwała KRRM z dnia 8 grudnia 1960 r. w sprawie zatwierdzenia projektu wstępnego budowy MZRIP oraz inwestycji związanych z MZRiP w Płocku i rejonie Płocka (8 grudnia 1960)1047; 6/ Zarządzenie Ministra Przemysłu Chemicznego z dnia 11 sierpnia 1965 r. w sprawie zmiany nazwy przedsiębiorstwa na Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne i określenie zakresu jego działalności1048; 7/ Uchwała KRRM z dnia 20 sierpnia 1966 r. w sprawie dalszego rozwoju MZRiP w Płocku1049; 8/ Zarządzenie Ministra Przemysłu Chemicznego z dnia 26 października 1971 r. w sprawie poszerzenia przedmiotu działalności MZRiP1050. Należy zaznaczyć, że Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Rafineryjnego został w 1971 r. wyłączony ze struktur MZRiP, nastąpiło jego usamodzielnienie się.

MZRiP w latach 1959-1989 działały w warunkach gospodarki scentralizowanej (okres PRL), natomiast w latach 1990-1992 – w okresie stopniowej likwidacji systemu nakazowo-rozdzielczego poprzez proces usamodzielniania się przedsiębiorstwa. W latach 1993-1999 przedsiębiorstwo funkcjonowało w warunkach gospodarki rynkowej1051 jako Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne Spółka Akcyjna (nazwa skrócona: Petrochemia Płock S.A.)1052.

W okresie PRL w latach 1964-1989 w kombinacie rafineryjno-petrochemicznym uruchomiono 46 instalacji technologicznych oraz utworzono Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Rafineryjnego1053. Do eksploatacji oddawano kolejno instalacje: w 1964 r. – DRW I (Destylację Rurowo-Wieżową I), Reforming I (Katalityczny Reforming Benzyn I), Oksydację Asfaltów I, Stację Wyparną i Etylizację Benzyn; w 1965 r. – HON I (Hydroodsiarczanie Olejów Napędowych I) i Claus I (półspalanie siarkowodoru do krystalicznej siarki); w 1966 r. – Odsiarczanie Gazów Suchych, Oksydację Asfaltów II, Komorowe

Koksowanie, FKK I (Fluidalny Kraking Katalityczny I); w 1967 r. – Odsiarczanie Gazów Płynnych; w 1968 r. – DRW II, Reforming II, HON II, Wytwórnię Fenolu i Acetonu; w 1969 r. – Blok Olejów Smarowych, Oksydację Asfaltów III, Claus II; w 1970 r. – Olefiny I, Tlenek Etylenu i Glikolu I, Butadien I; w 1971 r. – Polietylen I, DRW III, HON III, Reforming III; w 1972 r. – Reforming IV; w 1973 r. – Ekstrakcję Aromatów, Oksydację Asfaltów (komory koksowe); w 1974 r. – Paraksylen, Polipropylen I, w 1975 r. – Oksydację Asfaltów IV, Oksydację Asfaltów V, Claus III; w 1976 r. – Wytwórnię Detol, Alkilację HF; w 1977 r. – Polipropylen II, FKK II: w 1978 r. – Destylację Zlewek; w 1979 r. – Polietylen II, Pyrotol, IFP, w 1980 r. – Olefiny II, Butadien II; w 1983 r. – Tlenek Etylenu i Glikolu II; w 1984 r. – Claus IV1054.

W okresie PRL funkcję generalnego wykonawcy budowy instalacji rafineryjnych i petrochemicznych pełniło PBP Petrobudowa w Płocku, natomiast wiodącymi biurami projektowymi w większości przedsięwzięć inwestycyjnych były: Biuro Projektów Przemysłu Naftowego Bipronaft w Krakowie (instalacje rafineryjne) i Biuro Projektów Przemysłu Syntezy Chemicznej Prosynchem w Gliwicach (instalacje petrochemiczne). Rozbudowę i modernizację instalacji rafineryjnych i petrochemicznych realizowano zgodnie z założeniami urbanistycznymi i technologicznymi przyjętymi przez generalnego projektanta MZRiP Kazimierza Kachlika1055.

W związku z zapotrzebowaniem dla procesów technologicznych Kombinatu dużych ilości pary technologicznej, ciepłej wody i energii elektrycznej wybudowano Zakładową Elektrociepłownię 250 MW (olejowo-gazową)1056, która m.in. do dziś zaopatruje w „ciepło” również osiedla w Płocku. Elektrociepłownia funkcjonuje w oparciu o odpady z przeróbki ropy naftowej, głównie tzw. gudronu. Generalnym wykonawcą budowy tego przedsięwzięcia było Warszawskie Przedsiębiorstwo Budowy Elektrowni i Przemysłu Beton-Stal1057. Spośród wielu przedsiębiorstw podwykonawczych wiodąca rolę pełniło Przedsiębiorstwo Montażu Elektrowni Elektrobudowa w Katowicach1058.

W ocenie dr. Tomasza Piekarskiego w latach PRL: *Petrochemia zdominowała rozwój miasta i jego życie społeczno-gospodarcze lat sześćdziesiątych, siedemdziesiątych i także osiemdziesiątych. Szczególnie w zakresie zatrudnienia i wzrostu liczby ludności*1059. Płock był w tym okresie jednym z największych ośrodków potencjału budowlanego w kraju oraz drugim miastem pod względem liczby zatrudnionych w przemyśle na

Mazowszu.

Końcowe dziesięciolecie funkcjonowania PRL charakteryzowało się załamaniem gospodarczym kraju, szczególnie dotyczyło to budownictwa przemysłowego. W Płocku w MZRiP początkowo nastąpiło wyhamowanie procesów inwestycyjnych, a następnie od 1985 r. wstrzymanie budowy nowych instalacji.

W 1989 r. po uzyskaniu pełnej niezależności i utworzeniu III RP, wskutek rozpoczęcia przekształceń polityczno-ustrojowych polegających na wprowadzeniu pluralizmu politycznego i zasad demokratycznego państwa prawa, sukcesywnie zmieniał się w kraju system ekonomiczny. Powstawały nowe realia społeczno-gospodarcze i prawno-własnościowe.

W związku z likwidacją scentralizowanego zarządzania gospodarką krajową, w tym systemu nakazowo-rozdzielczego, dotychczasowe odgórne zarządzanie w MZRiP przekształcało się sukcesywnie w kierunku podejmowania decyzji gospodarczych w coraz większym stopniu na szczeblu przedsiębiorstwa. W pierwszych latach transformacji ustrojowej (1989-1992) realizacja procesu prywatyzacji kapitałowej MZRiP została poprzedzona procesem komercjalizacji. W 1992 r. po raz pierwszy dyrektora generalnego MZRiP wyłoniono w drodze konkursu. Aktem notarialnym z dnia 29 czerwca 1993 r. Minister Przekształceń Własnościowych przekształcił przedsiębiorstwo państwowe pod nazwą Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne z siedzibą w Płocku w jednoosobową spółkę akcyjną Skarbu Państwa1060.

Po początkowym okresie stagnacji przystąpiono do modernizacji i rozbudowy zakładu. W III RP w latach 1991-1997 w Petrochemii Płock S.A. wybudowano 11 instalacji: w 1991 r. – MTBE; w 1993 r. – Claus V, Claus VI; w 1994 r. – HON V, Reforming V; w 1995 r. – Odzysk Frakcji C2; w 1996 r. – Odparafinowanie Mek-Toluen, Biturox, BOPP; w 1997 r. – Hydrokraking, Wytwórnię Wodoru, Odzysk Wodoru z Gazów1061.

W latach 1994-1999 w wyniku przeprowadzonej restrukturyzacji wewnętrznej powołano dwie spółki akcyjne, tj. Zakład Budowy Aparatury S.A. i Petroprojekt S.A. (dawne Biuro Projektów) oraz kilkanaście odrębnych spółek specjalistycznych z ograniczoną odpowiedzialnością, m.in.: Petropolimer, PetroMechanik, PetroTel, PetroEltech, PetroEnergoRem, PetroRemont, PetroWod-Kan, PetroTransport, Petroochrona, Przedsięborstwo Usługowe Zieleń.

W okresie od 1959 r. do 1993 r. przedsiębiorstwem państwowym

zarządzali dyrektorzy generalni: Paweł Nowak (1959-1967), Andrzej Woroniecki (1968-1972), Henryk Dyrda (1972-1973), Włodzimierz Kotowski (1973-1976), Kazimierz Klęk (1976-1980), Władysław Wawak (1980-1981), Kazimierz Klęk (1981-1982), Czesław Dolasiński (1982-1992) i Konrad Jaskóła (1992-1993)1062. Po przekształceniu MZRiP w dniu 1 lipca 1993 r. w spółkę „Petrochemia Płock S.A." – firma zarządzana była przez Prezesa Zarządu – Dyrektora Generalnego Konrada Jaskółę (1993-1999) i Andrzeja Modrzejewskiego (w okresie 16 IV – 18 V 1999 r.)1063.

Zakład Produkcyjny PKN Orlen S.A. w Płocku

W maju 1998 r. Rada Ministrów podjęła decyzję o utworzeniu koncernu naftowego. Powstał on w wyniku przejęcia Centrali Produktów Naftowych CPN S.A.1064 przez Petrochemię Płock SA. Formalnie w dniu 7 września 1999 r. utworzono nowy podmiot, który przyjął nazwę Polski Koncern Naftowy S.A. W dniu 3 kwietnia 2000 r. Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie Akcjonariuszy podjęło decyzję o nadaniu spółce nazwy handlowej PKN Orlen S.A., przyjęto równocześnie nowe logo i barwy1065.

Centrala Produktów Naftowych S.A. posiadała najdłuższą w powojennej Polsce historię gospodarczą. Powołana została w końcowej fazie II wojny światowej (w lipcu 1944 r.) jako instytucja państwowa, zabezpieczająca ocalałą infrastrukturę naftową.

*„CPN zajmowało się magazynowaniem, transportem, dystrybucją hurtową i detaliczną przetworów naftowych, w tym paliw płynnych i środków smarowych. Ponadto CPN organizowała transport paliw płynnych za pomocą autocystern, cystern kolejowych oraz rurociągów. W szczytowym okresie rozwoju przedsiębiorstwo dysponowało przeszło 1400 stacjami paliw oraz „flotą" prawie 600 autocystern"*1066.

Płocką część PKN ORLEN S.A. stanowi Zakład Produkcyjny (modernizowane i rozbudowywane dawne MZRiP/Petrochemia S.A.), w którym obecnie znajduje się ok. 90 instalacji chemicznych (rafineryjnych i petrochemicznych), duża liczba magazynów płynnych surowców oraz produktów płynnych i gazowych, a także ogromna infrastruktura techniczna związana z produkcją, transportem drogowym i kolejowym oraz zarządzaniem1067.

W ramach gospodarki rynkowej 22 listopada 1999 r. PKN Orlen jako firma handlowo-produkcyjna w zadebiutował na giełdzie, przy czym

akcje w postaci kwitów depozytowych GDR trafiły na giełdę londyńską. Utworzenie PKN Orlen dawało gwarancje zabezpieczenia strategicznych państwa w dziedzinie paliwowej oraz stworzyło możliwość konkurowania z podobnymi firmami zachodnimi1068.

W dniu 28 X 2003 r. Rada Miasta Płocka dokonała uchwały w sprawie *M*iejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części terenów Zakładu Produkcyjnego PKN ORLEN S.A. w Płocku wraz z terenami przyległymi, położonych w granicach administracyjnych miasta Płocka1069.

PKN Orlen S.A.1070 w pierwszej dekadzie XXI w. wydzielił dawne jednostki organizacyjne w odrębne spółki prawa handlowego. Wówczas powstały m.in. Orlen Wir, Orlen Laboratorium, Orlen Asfalty, Orlen Gaz i Orlen Unipetrol. Równocześnie część spółek wcześniej utworzonych zmieniła nazwę na: Orlen Projekt, Orlen Automatyka i Orlen Polimar1071.

W latach 1999-2007 wybudowano 13 instalacji: w 1999 r. – HOG (hydroodsiarczanie gudronu), DRW VI, w 2000 r. – Reforming VI, HON VI, Izomeryzacja Frakcji C5-C6; w 2001 r. – modernizacja Oksydacji Asfaltów (Biturox I i II); w 2002 r. – modernizacja DRW II i DRW III oraz intensyfikacja DRW III; w 2003 r. – intensyfikacja Krakingu Katalitycznego II (po wyburzeniu hali filtrów Acotebenzenu) zbudowano instalację Odparafinowania Olejów Smarowych); w 2004 r. – instalacja Odsiarczanie Gazów Claus IX; w 2005 r. – modernizacja Instalacji Olefin (o mocy wytwórczej ok. 700 tys. ton etylenu i ok. 380 tys. ton propylenu) oraz nowa Instalacja Ekstrakcji Aromatów; w 2006 r. – dostosowanie Instalacji HON VI do produkcji oleju napędowego o zawartości siarki 10 ppm oraz Odsiarczanie Benzyny Krakingowej; w 2007 r. – instalacja ON z HOG; w 2010 r. – instalacja HON VII; w 2011 r. – nowa instalacja Paraksylenu 400 kt1072.

Na początku 2018 r. konsorcjum firm grupy Siemens wybudowało w Zakładzie Produkcyjnym PKN Orlen w Płocku największą w kraju Elektrociepłownię 600 MW (gazowo-parową) – wysokiej sprawności blok nisko-emisyjny o mocy cieplnej 520 Mwt1073. W tym bloku energetycznym spalany jest gaz w wysokiej temperaturze, co oznacza minimalne zużycie paliwa na jednostkę energii oraz niskie skażenie środowiska. Wykonawcą projektu było konsorcjum General Electric i SNC Lavalin.

W dniu 30 kwietnia 2019 r. uruchomiona została instalacja

Metatezy, co w efekcie zwiększyło produkcję propylenu w Płocku z 450 tys. ton do 550 tys. ton rocznie (wartość inwestycji 400 mln zł)1074. Inwestycja została zrealizowana w wyniku podpisania umowy PKN Orlen S.A. z firmą Elektrobudowa S.A. na projektowanie, dostawy i budowę „pod klucz" (licencja od firmy Lummus Technology Inc. z grupy CB&I).

W połowie 2021 r. zakończono budowę Centrum Badawczo-Rozwojowe PKN Orlen w Płocku. Inwestycja realizowana była w formule EPC (ang. engineering, procurement, construction). Budimex jako generalny realizator inwestycji zaprojektował, wybudował, a także wyposażył obiekty „pod klucz" wraz z uruchomieniem dostarczonego sprzętu, m.in. aparatury pomiarowej i laboratoryjnej1075. Podstawowym obiektem Centrum jest Hala Odwzorowań Pilotażu umożliwiająca implementację instalacji badawczych (budowę pilotażowych instalacji technologicznych).

W dniu 21 czerwca 2021 r. podpisano z firmą Hyundai Engineering z siedzibą w Seulu oraz Técnicas Reunidas z siedzibą w Madrycie umowę na projektowanie, dostawę urządzeń i realizację budowy Kompleksu Olefin III. Dla realizacji tego przedsięwzięcia w latach 2023-2024 została utworzona spółka ORLEN Olefiny Sp. z o.o. (dyrektor Damian Olewnik)1076. Kompleks powstaje na terenie ok. 100 ha, po jego uruchomieniu zatrudnienie w Zakładzie wzrośnie o ok. 380 etatów. W ramach tej inwestycji wybudowany będzie nowy Krater Parowy, którego moce wyniosą 640 tys. ton etylenu, co spowoduje wzrost rzeczywistych mocy produkcyjnych Zakładu – do 1040 tys. ton etylenu. Równocześnie nastąpi zapotrzebowanie na ok. 1 mln ton dodatkowych wsadów1077, przy czym emisja dwutlenku węgla na tonę produktu zmniejszy się o ok. 30%. W związku krótkim czasem realizacji tej największej instalacji petrochemicznej w Europie w ciągu ostatnich 20 lat obecnie powstaje tymczasowe miasteczko dla pracowników zatrudnionych przy jej budowie, których w szczytowym okresie będzie ok. 10 tys.

Obecnie sukcesywnie wyłączane są w Zakładzie PKN Orlen w Płocku instalacje pierwszej generacji technologii: DRW I, Piroliza I, TE I, PE I, PP I-II, Butadien I, REF II-IV, EA, Detol, HON II-III, PX, Claus I-IV, ABT, KK I, Koksowanie1078.

Polski Koncern Naftowy Orlen Spółka Akcyjna (skrót PKN Orlen S.A.) to koncern paliwowo-energetyczny, który jest liderem wśród przedsiębiorstw petrochemicznych w Europie środkowo-wschodniej. Obecnie Spółka ma 5% udziału w europejskim rynku petrochemicznym.

W instalacjach PKN Orlen w procesie rafinacji wytwarzane są:
- produkty paliwowe (benzyny, oleje napędowe lekkie i ciężkie, oleje opałowe, paliwa lotnicze);

- produkty rafineryjne (benzyny lekkie, średnie i ciężkie);

- produkty petrochemiczne (etylen, propylen, paraksylen, kwas tereftalowy, fenol, aceton, benzen, butadien, tlenek etylenu i glikole);

- poliolefiny (polietylen, polipropylen, polichlorek winylu);

- produkty pozostałe (asfalty, bazy olejowe oraz siarka, gips i woski).

Podstawowym wsadem surowcowym dla procesu rafinacji są: ropa naftowa, gaz ziemny, chemikalia pomocnicze, woda, powietrze oraz estry i bioetanol. Obecnie Zakład PKN Orlen w Płocku z powodzeniem konkuruje z innymi światowymi firmami przetwarzającymi ropę naftowa.

Do Koncernu należy sześć rafinerii: na terenie Polski – w Płocku, Trzebini i Jedliczu; dwie na terenie Czech – w Litvinovie i Kralupach nad Vltavou oraz jedna na Litwie – w Możejkach. W 2015 r. PKN Orlen zatrudniał ponad 20 tys. pracowników1079.

O ile MZRiP w okresie PRL stopniowo uzyskiwały pozycję lidera wśród krajowych przedsiębiorstw przemysłowych, to PKN Orlen S.A. w okresie III RP nie tylko podtrzymuje tę pozycję, ale uzyskała kolejny wzrost notowań i firma stała się przedsiębiorstwem globalnym.

Od 1999 r. Spółką zarządzali prezesi zarządu (generalni dyrektorzy): Andrzej Modrzejewski (1999-2002), Zbigniew Wróbel (2002-2004), Igor Chałupiec (2004-2007), Piotr Kownacki (2007- 2008), Wojciech Heydel (2008), Jacek Krawiec (2008-2015), Wojciech Jasiński (2015-2018) i obecnie Daniel Obajtek (od 6 II 2018 r.).

Basell Orlen Polyolefins Sp. z o.o.

We wschodniej części obszaru PKN Orlen w Płocku od 1 marca 2003 r. funkcjonuje spółka joint venture Basell Orlen Polyolefins Sp. z o.o. (BOP)1080, którą utworzyły PKN Orlen S.A. i międzynarodowy koncern Bassel Europe Holdings B.V. Basell Orlen Polyolefins. BOP Sp. z o.o. jest drugą jednostką w kraju produkującą petrochemikalia i największym krajowym wytwórcą tworzyw sztucznych.

Roczny potencjał tych fabryk wynosi 800 tysięcy ton, z czego 480 tysięcy ton stanowi polipropylen (PP) wytworzony w oparciu o technologię Spheripol i 320 tysięcy ton – polietylen dużej gęstości (HDPE)

wyprodukowany przy zastosowaniu technologii Hostalen. BOP posiada także instalację do produkcji polietylenu małej gęstości (LDPE), której roczna wydajność produkcyjna wynosi 100 tysięcy ton. Oznacza to, że łączny potencjał produkcyjny spółki wynosi 900 tysięcy ton poliolefin1081. Spółką zależną od BOP jest spółka handlowa – Basell Orlen Polyolefins Sprzedaż Sp. z o.o. (OPS) .

Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych S.A.

W 1959 r. w ramach Centrali Produktów Naftowych powołano Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągu Naftowego Przyjaźń w Budowie1082. W dniu 10 kwietnia 1963 r. przedsiębiorstwo to doprowadziło pierwszą nitkę rurociągu „Przyjaźń" do MZRiP. W 1963 r. zmieniono nazwę przedsiębiorstwa: na Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągu Naftowego „Przyjaźń" (usunięto słowo – w budowie). Uruchomienie instalacji pierwszej Destylacji Rurowo-Wieżowej nastąpiło 17 sierpnia 1964 r. Wówczas wpłynęły do zbiorników magazynowych pierwsze tony benzyny, oleju napędowego i oleju opalowego1083.

W 1983 r. nastąpiła kolejna zmiana nazwy przedsiębiorstwa: na Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych „Przyjaźń". W dniu 18 grudnia 1998 r. przekształcono państwowe przedsiębiorstwo PERN „Przyjaźń" w Spółkę Akcyjną1084. W dniu 1 czerwca 2016 r. PERN „Przyjaźń" S.A. zmienia nazwę na PERN S.A. W dniu 3 stycznia 2018 r. nastąpiło włączenie płockiej spółki Operator Logistyczny Paliw Płynnych (OLPP Sp. z o.o.)1085 do PERN S.A.

PERN S.A. prowadzi działalność w zakresie: transportu i magazynowania ropy naftowej oraz paliw, jak również przeładunku paliw i ich składowania dla podmiotów zajmujących się handlem i dystrybucją paliw; jest krajowym liderem logistyki surowcowo-paliwowej. Spółka posiada ok. 4,1 mln m^3 pojemności magazynowej na ropę naftową oraz ok. 2,4 mln m^3 na paliwa płynne – w 22 bazach paliw. PERN S.A. posiada Terminal Naftowy w Gdańsku i trzy duże bazy magazynowe ropy naftowej: w Adamowie niedaleko Mielnika przy granicy z Białorusią; w Miszewku Strzałkowskim k/Płocka (największa baza); oraz w okolicach Gdańska). Surowiec magazynowany jest w stalowych, cylindrycznych zbiornikach o pojemności od 32 tys. do 100 tys. m^3

Naczelni dyrektorzy PERN Przyjaźń w okresie PRL i na początku III RP: Antoni Kumanowski (1959-1962), Izydor Maćkowiak (1962-1981) i Henryk Janczewski (1981-1998). Kolejni prezesi zarządu spółki PERN w okresie III RP: Henryk Janczewski (1999-2000), Krzysztof Adam Spandowski (2000-2001), Stanisław Jan Jakubowski (2001-2004), Wojciech Tabiś (2004-2006), Lech Marek Gorywoda (2006), Krzysztof Gan (2006-2007), Artur Zawarko (2007-2008), Krzysztof Adam Spandowski (2008-2009), Robert Marian Soszyński (2009-2012), Marcin Jan Moskowiak (2012-2016), Igor Marek Wasilewski (2016-2022), Paweł Stańczyk (7 X 2022 - 30 IV 2023) i Mirosław Skowrona

(od 1 V 2023 r.)1086.

Obszar dawnego zaplecza produkcyjnego PBP Petrobudowa

Rejon po dawnym zapleczu i zakładach produkcji pomocniczej PBP Petrobudowa i części jego przedsiębiorstw podwykonawczych stanowi obecnie mini-dzielnicę budowlano-przemysłową.

PBP Petrobudowa w Płocku1087 rozpoczęła funkcjonowanie od 1 stycznia 1960 r. Przedsiębiorstwo zostało utworzone na bazie dwóch działających w Płocku przedsiębiorstw budowlano-montażowych z Warszawy: Warszawskiego Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Żelbet i Warszawskiego Przedsiębiorstwa Budowlanego Nr 4. Przedsiębiorstwa te w latach 50. XX w. realizowały w Płocku zadania w zakresie budowy przemysłu terenowego oraz budownictwa mieszkaniowego i towarzyszącego.

PBP Petrobudowa1088 równocześnie z budową własnych obiektów administracyjno-biurowych1089, magazynów, centralnej betoniarni, zbrojarni, stolarki, zakładów prefabrykacji i bazy sprzętu1090 przystąpiła w lutym 1960 r. do wykonywania uzbrojenia terenu kombinatu rafineryjno-petrochemicznego1091. Funkcję generalnego wykonawcy przedsiębiorstwo pełniło przy budowie wszystkich instalacji rafineryjnych i petrochemicznych realizowanych w okresie PRL.

W ramach generalnego wykonawstwa Petrobudowa na terenie MZRiP działało wiele liczących się przedsiębiorstw specjalistycznych: Mostostale – Warszawa, Zabrze, Poznań, Będzin, Wrocław, Gdańsk, Płock; Hydrobudowa – Warszawa, Nowy Dwór Maz., Włocławek; Energomontaż Warszawa; Kablobeton Warszawa; Inżynieria Warszawa; Instal Warszawa; Elektromontaż Warszawa; Przedsiębiorstwo Robót Kolejowych Warszawa; Termoizolacja Zabrze; Naftobudowa Kraków; Chłodnie Kominowe Gliwice; Przedsiębiorstwo Aparatury Przemysłowej Falenica; Termoizolacja Zabrze; Elektrobudowa Katowice, Energoapartura Katowice; Chemorozruch Oświęcim; Instal Płock; Izokor Płock; Warszawskie i Łódzkie Przedsiębiorstwa Robót Teletechnicznych oraz duża liczba krajowych i zagranicznych firm specjalistycznych.

Rejon wokół obszaru PKN Orlen

Obszar PKN Orlen położony w północnej części Płocka (na północ od rzeki Brzeźnicy) graniczy: od zachodu i południa z os. Winiary, od wschodu i południa – z os.Trzepowo, natomiast od północy – z gminą Stara

Biała. Z Zakładem Produkcyjnym PKN Orlen sąsiadują następujące jednostki wiejskie: Biała, Stara Biała, Nowa Biała, Maszewo Duże, Nowe Draganie i Stare Draganie1092.

Aktualnie z Zakładem Produkcyjnym PKN Orlen S.A. i Płockiem związane są następujące miejscowości gminy Stara Biała: Nowe Trzepowo (Kolejowa Stacja Rozrządowa ZP PKN Orlen), Srebrna (Zespół Pałacowo-Parkowy będący własnością PKN Orlen), Maszewo (Oczyszczalnia ścieków ZP PKN Orlen), Kobierniki (Zakład Utylizacji Odpadów Komunalnych) oraz Brwilno Górne (kościół pw. św. Andrzeja Apostoła, parafii obejmującej część os. Winiary – należącej do Dekanatu płockiego zachodniego)1093.

Niedaleko obszaru PKN Orlen w południowo-zachodniej części gminy Stara Biała znajduje się Brudziński Park Krajobrazowy, rezerwat Brwilno1094 oraz Dom Pomocy Społecznej w Brwilnie (tzw. Antoniówka zaprojektowana przez wybitnego architekta Stefana Szyllera). Przy ul. Zglenickiego w rejonie obszaru PKN Orlen powstały nowoczesne siedziby wielu firm współpracujących z PKN Orlen S.A.: Orlen Projekt1095, Orlen Asfalt1096, Orlen Gaz, Naftoremont1097 i Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny S.A.1098

Spółka PPPT1099 została powołana w dniu 14 lipca 2004 r. przez PKN Orlen S.A. i Urząd Miasta Płock. Tereny przekazane PPP-T S.A.1100 znajdują się w sąsiedztwie Zakładu Produkcyjnego PKN Orlen w osiedlach: Trzepowo (strefy I-II) i Winiary (strefy III-VII). Spółka oferuje swoim klientom około 60 hektarów terenów inwestycyjnych, wyposażonych w niezbędną infrastrukturę drogowo-techniczną z dogodnym dojazdem. Obecnie w PPP-T funkcjonują, m.in.: Centrum Usług Korporacyjnych, nowa siedziba PPP-T S.A., Laboratorium Centralne PKN Orlen (OBR).

Funkcję prezesa zarządu spółki pełnili m.in.: Krzysztof Lewandowski (2004- 2007), Jarosław M. Troch (2007-2008), Robert Makówka (2008), Iwona Lewandowska (2009 -2013), Michał Luczewski (2013-2015), Zbigniew Bednarski (2015-2019) i Joanna Olejnik (od 2019 r.).

W związku obecnym intensywnym rozwojem gospodarczym Płocka i znacznie powiększonym terenem pod budownictwo przemysłowe (rejon wzdłuż ul. Rataja w os. Trzepowo) pozostaje do rozważenia przez władze samorządowe powiększenie obecnego wielkoprzemysłowego obszaru PKN Orlen w drodze zmiany podziału administracyjnego miasta. Zasadnym wydaje się włączenie do obecnego wielkoprzemysłowego obszaru: 1/ północnych części osiedli Winiary i Trzepowo, na których obecnie

funkcjonuje Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny S.A.; 2/ rejonu „Kostrogaj Przemysłowy” z os. Łukasiewicza; 3/ rejonu „Targowa-FMŻ” z os. Trzepowo oraz 4/ terenu siedziby PKN Orlen S.A. w os. Winiary (pomiędzy ulicami Chemików i Zglenickiego)1101.

Obszar płockiej Wisły

- Płock położony jest w odległości 798 km od źródeł Wisły, 125 km od Warszawy i 47 km od Włocławka. Początek historii płockiego odcinka Wisły sięga X w. i funkcjonującej przeprawy przez rzekę w pobliżu prawobrzeżnego cypla skarpy wiślanej (obecnie nazywanego Wzgórzem Tumskim)**1102** i punktowego skupiska osadniczego w Radziwiu**1103** (po lewej stronie rzeki). Przeprawa ta przed tysiącem lat stanowiła ważny węzeł komunikacyjny, który łączył pradawny trakt lądowy łączący tereny plemion rusińskich i Słowian północno-zachodnich z wodnym szlakiem Wisły i Bugu – od Karpat do Bałtyku.
- W pobliżu tej przeprawy na wysokim urwistym brzegu Wisły na Wzgórzu Tumskim państwo gnieźnieńskie w drugiej połowie X w. założyło ze względów strategicznych w stosunku do plemion nadbałtyckich i rusińskich gród warowny1104, przy którym później powstała osada płocka. Rozbudowana aglomeracja płocka już w XII w. stała się najważniejszym ośrodkiem gospodarczym i handlowym na Mazowszu oraz liczącym się miastem książęcym w kraju Piastów (okresowo miasto było nawet nieformalną stolicą kraju).
- W XIX w. wraz z rozwojem ekonomicznym i ludnościowym Płocka i innych miast Królestwa Kongresowego w zaborze rosyjskim, Wisła odzyskała swoją dawną pozycję z okresu średniowiecza, gdy transport rzeczny odgrywał istotna rolę w handlu krajowym i międzynarodowym. W Płocku z uwagi na brak kolei ważną rolę w gospodarce miasta zaczął odgrywać ponownie transport rzeczny, a od drugiej połowy tego wieku nowoczesny transport parowy.
- W 1851 r. na Wiśle pomiędzy Włocławkiem i Warszawą pojawiły się poza tradycyjnymi tratwami, galerami i berlinkami – statki z własnym napędem, które transportowały towary i wykonywały usługi holownicze dla barek oraz obsługiwały ruch pasażerski. Po wprowadzeniu żeglugi parowej na Wiśle Płock obsługiwała początkowo warszawska firma trudniąca się przewozami towarowymi i pasażerskimi „Spółka Żeglugi Parowej na Rzekach Spławnych Królestwa, Andrzej Zamoyski et Compania”, po jej upadku – „Towarzystwo Żeglugi Parowej Maurycego Fajansa”.
- Jednym z największych konkurentów spółki „Maurycego Fajansa” była firma „Żegluga Parowa na Wiśle Sp. z o.o., Stanisław i Józef Górniccy (ojciec i syn)”, której działalność trwała od schyłkowych lat XIX w. do 1927 r. Podstawowym obszarem działalności spółki była obsługa żeglugi pasażersko-towarowej i

holowniczej na trasie Warszawa-Gdańsk i Kazimierz-Gdańsk, przy czym ważną pozycję stanowił ruch pasażerski Płock-Warszawa1105.

- Utrzymaniem i administrowaniem wód Wisły w na płockim odcinku w okresie międzywojennym zajmował się Państwowy Zarząd Wodny, który m.in. dbał o stan koryta rzeki. Na tym odcinku prace regulacyjne sprowadzały się do działań ochronnych i doraźnych jak: pogłębianie koryta, umacnianie brzegów i budowa „ostróg regulacyjnych" (tam poprzecznych). W związku z zagrożeniem powodziowym sukcesywnie budowano wały przeciwpowodziowe.

Początkiem płockiego przemysłu stoczniowego były warsztaty szkutnicze powstałe w Radziwiu na przełomie XIX i XX w. na terenie zalewowym Wisły przed wałem powodziowym. Płoccy szkutnicy budowali głównie „berlinki", które zastąpiły popularne wcześniej zbożowe barki, zwane „wiślankami", wykonywali też baty frachtowe i piaskarskie oraz małe łodzie komunikacyjne i rekreacyjne. Płocka stocznia rzeczna powstała w Radziwiu w pobliżu starego portu, podlegała Państwowemu Zarządowi Wodnemu i zatrudniała kilkudziesięciu pracowników.

Najważniejszą w kraju inwestycją rzeczną śródlądową w okresie II RP była budowa nowego portu w Płocku, który w zamierzeniu miał być stolicą wodną Mazowsza i służyć również dla potrzeb przemysłu Łodzi. Ten największy w kraju nowoczesny port rzeczny zawierał 5 basenów z nabrzeżami, dźwigami i bocznicą kolejową. Niestety zakończenie tej inwestycji w 1937 r., podobnie jak wybudowanie mostu drogowo-kolejowego (1938 r.), nie zdążyło zaowocować efektami ekonomicznymi w mieście, gdyż 1 września 1939 r. hitlerowskie Niemcy napadły na Polskę.

W okresie okupacji (1939-1945) Niemcy zarekwirowali płocką stocznię i pobudowali na terenie portu po stronie zachodniej drugą stocznię, do której przenieśli część urządzeń ze zlikwidowanej stoczni w Modlinie. Po rozbudowie obu stoczni budowali kadłuby łodzi podwodnych i statki patrolowe. Przed opuszczeniem Płocka Niemcy zniszczyli obie stocznie i zatopili cały tabor rzeczny.

Po II wojnie światowej natychmiast przystąpiono w Płocku do porządkowania terenu portu i odbudowy obu stoczni oraz wstępnego uruchomienia zakładów stoczniowych. W pierwszej kolejności wydobyto zatopione jednostki pływające. Wydobyte z dna portów statki były remontowane w płockich stoczniach1106. Wisła stopniowo ponownie została zapełniona flotyllą pasażerską i towarową. Najpierw przywrócono komunikację z Dobrzyniem, Wyszogrodem i Czerwińskiem, a następnie z pozostałymi nadwiślańskimi miejscowościami. Od 1949 r. żegluga na trasie Warszawa-Płock-Włocławek była regularnie obsługiwana przez parostatki1107.

- Wskutek zróżnicowania rodzajów działalności, funkcji i zadań płockich zakładów portowo-stoczniowych dokonano podziału na kilka jednostek niezależnych. Utworzono: stocznię nr 1 – w zachodniej części portu (baza napraw taboru Żeglugi Warszawskiej); stocznię nr 2 – we wschodniej części portu, która została podporządkowana Państwowemu Zarządowi Dróg Wodnych; Przedsiębiorstwo Budownictwa Wodnego, które w rejonie portu pobudowało zaplecze techniczne oraz port rzeczny (przystosowany w początkowym okresie

powojennym do przeładunku zboża i cukru).

- W 1949 r. powołano ogólnokrajową instytucję typu zjednoczenie: „Stocznie rzeczne – przedsiębiorstwo państwowe wyodrębnione" z siedzibą we Wrocławiu, któremu podlegało 10 stoczni śródlądowych. W 1951 r. Minister Żeglugi dokonał reorganizacji zarządzania przemysłem stoczniowym w kraju i powołał m.in. przedsiębiorstwo „Płockie Stocznie Rzeczne" z siedzibą w Płocku. 10 lat później przedsiębiorstwo otrzymało nową nazwę: „Płocka Stocznia Rzeczna"1108. W 1950 r. w rejonie przyległym do portu wybudowano elewator zbożowy, przystosowany do pneumatycznych przeładunków zboża z barek do parku silosów, które dwadzieścia lat później rozbudowano.
- W drugiej połowie lat 50. XX w. Biuro Projektów Budownictwa Morskiego w Gdańsku wykonało dokumentację techniczną rozbudowy płockiej stoczni, tj. zaprojektowało: hale produkcyjne, slip, nadbrzeża z urządzeniami przeładunkowymi i dźwigowymi oraz biurowiec. Większość robót budowlano-montażowych wykonała w latach 60. i 70. PBP Petrobudowa1109. Przebudowana i zmodernizowana płocka stocznia rzeczna stała się największą w kraju i jedną z największych w Europie. Stocznia realizowała zlecenia krajowych armatorów oraz duże zamówienia z krajów Europy i Azji1110.
- Począwszy od połowy lat 60. w ofercie stoczni pojawiły się barki motorowe i zestawy pchane, wykorzystujące siłę motorowych pchaczy. Dla potrzeb żeglugi śródlądowej rozpoczęto budowę różnorodnych i skomplikowanych jednostek pływających (do tonażu do 2 tys. ton), w tym: barki do przewozu ładunków masowych, kontenerowce typu ro-ro, pływające warsztaty, promy kolejowo-drogowe, frachtowce, pchacze i lodołamacze. Największą jednostką pływającą wykonaną w płockiej stoczni była oddana do eksploatacji w 1975 r. barka o wyporności 3 450 ton. O szybkim rozwoju stoczni świadczy kolejny wzrost zatrudnienia: w 1947 r. – 88 osób, w 1963 r. – 696 osób, w 1985 r. 1031 osób.
- W latach 90. XX w. Płocka Stocznia Rzeczna znalazła się w trudnej sytuacji ekonomicznej, co spowodowało, iż na majątku tego przedsiębiorstwa powstała w 1998 r. spółka Centromost – Stocznia Rzeczna. Firmę tą utworzyły Centromost SA z Gdańska i Mostostal Płock SA. Aktualnie płocka stocznia oprócz podstawowej produkcji taboru pływającego wykonuje różnorodne zlecenia, głównie dla budownictwa (m.in. zrealizowała stalowe segmenty dla drugiej płockiej przeprawy mostowej).
-
- <u>Płocka Wisła współcześnie</u>
- Dolna Wisła (od ujścia Narwi do Bałtyku) przecina ziemię płocką na długości 66 km. Wisła Płocka to prawie równoleżnikowy odcinek pomiędzy ujściem Narwi a ujściem Skrwy Prawej, natomiast od Wyszogrodu do Duninowa stanowi obszar Doliny Wisły Płockiej1111. Obszar Wisły w granicach Płocka zwiększał sukcesywnie wraz z jego wzrostem, obecnie wynosi 515 ha. W miarę rozbudowy miasta zwiększała się też linia brzegowa rzeki. Dzisiaj północna linia brzegowa Wisły w granicach prawobrzeżnego Płocka przebiega od Winiar do Borowiczek,

natomiast południowa linia brzegowa Wisły w lewobrzeżnym Płocku – od Radziwia do os. Pradoliny Wisły. Wyspa Ośnicka (Kępa Ośnicka-Tokarska) chociaż położona jest pomiędzy osiedlami Borowiczki i Pradoliną Wisły znajduje się poza granicami Płocka (w okresie dwudziestolecia międzywojennego północno-wschodnia jej część należała do Płocka).

- W prawobrzeżnej skarpie na terenie starej części miasta wyróżnia się trzy wzgórza (a w zasadzie trzy cyple w skraju wysoczyzny): Dominikańskie (Górki), Tumskie (Zamkowe) i Sieciecha (obecnie znajduje się na nim hotel Starzyński, wcześniej był kościół pw. Świętej Trójcy). W tej części skarpy utworzyły się głębokie jary: Abisynia (niedaleko Rogatek Dobrzyńskich) i Kazimierzowski (na przedłużeniu ul. Okrzei) oraz wąwóz wzdłuż koryta dawnej rzeki Ploty (obecnie wzdłuż ul. Mostowej – zachodniej). Ponadto jako dojazd do mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę wykonano w dwudziestoleciu międzywojennym głęboki wykop w skarpie pod linię kolejową i drogę dojazdową (wzdłuż ul. Mostowej – Wschodniej). W obszarze współczesnego prawobrzeżnego Płocka do Wisły wpadają trzy rzeki: Brzeźnica, Rosica i Słupianka. Rzeki te i inne cieki (bez nazwy) utworzyły w wysokim tarasie Wysoczyzny Płockiej malownicze wąwozy o bujnej zieleni.
- Tereny zalewowe Wisły w obrębie Płocka zmieniały się nie tylko w wyniku kolejnego poszerzania granic miasta, lecz także wskutek okresowych wielkich powodzi, które tworzyły w kilkukilometrowej pradolinie rzeki nowe koryta z wyspami, okresowo w przeszłości nawet Radziwie znajdowało się na wyspie[1112]. Przykładowo w końcu XVIII w. na wprost ujścia rzeki Brzeźnica utworzyła się duża wyspa; na wprost obecnego cmentarza ewangelickiego znajdowała się popularna wśród płocczan wyspa Panieńska, która zniknęła po kolejnej powodzi w końcu XIX w., natomiast duża wyspa przybrzeżna (tzw. Taiwan) w 1969 r. została podwyższona z przeznaczeniem na tereny rekreacyjne[1113].
- Duże zmiany w obszarze płockiej Wisły nastąpiły po wybudowaniu w latach 1962-1970 r. na kilometrze 675 stopnia wodnego we Włocławku. Inwestycja ta spowodowała utworzenie się między Włocławkiem i Płockiem zbiornika wodnego – Jeziora Włocławskiego o powierzchni 70,4 km^2 i pojemności 408 mln m^3, jego maksymalna szerokość w okolicach Dobrzynia wynosi ok. 2,5 km. Równocześnie poziom wody w płockiej Wiśle podniósł się o ok. 2,5 m. W wyniku tego wzrosło znaczenie rzeki w obszarze rekreacji i wypoczynku oraz uprawianiu sportów wodnych i żeglarstwa. Stopień wodny we Włocławku jako przegroda powoduje osadzanie się każdego roku w rejonie Płocka ponad 1,5 mln m^3 piasku wleczonego z gór, wskutek czego następuje podnoszenie się dna rzeki – najwięcej pomiędzy Wykowem i Soczewką. Należy zgodzić się z Bogumiłem Trębalą, że obecnie Płock znajduje się nie nad Wisłą, lecz nad Jeziorem Włocławskim[1114].
- W dniu 8 stycznia 1982 r. w wyniku spiętrzenia kry lodowej wystąpiła w

rejonie płockim powódź zatorowa, która spowodowała przerwanie wałów przeciwpowodziowych w pobliżu Troszyna i zalanie ogromnych zagospodarowanych terenów pradoliny Wisły. Powódź objęła ok. 15 tys. ha, głębokość wody zalewowej w niektórych miejscach dochodziła do 5 m, spowodowała konieczność ewakuacji ok. 12 tys. osób wraz z dobytkiem oraz unieruchomiła na trzy miesiące port rzeczny, stocznię, elewatory zbożowe i wiele małych przedsiębiorstw w Radziwiu. Niewiele brakowało by doszło do zmiany koryta rzeki, co mogło spowodować niewyobrażalne zniszczenia w północnej Polsce.

- W dniu 9 stycznia 1982 r. wskutek przecieków wody w nasypie kolejowym w pobliżu przyczółka mostu drogowo-kolejowego w Radziwiu nastąpiła katastrofa kolejowa. Z nasypu osunęła się lokomotywa i dwa wagony, które wykoleiły się raniąc 105 pasażerów, w tym trzy osoby odniosły ciężkie obrażenia. W dniu 21 lutego 1982 r. przywrócono na moście ruch drogowy, natomiast 12 marca tegoż roku – ruch kolejowy1115.
- W ramach prac zabezpieczających podwyższono o 90-130 cm obwałowania przeciwpowodziowe lewobrzeżnej Wisły na odcinku od Wiączemina i Dobrzykowa do Soczewki oraz zainstalowano na wejściu do portu specjalną bramę przeciwpowodziową, ponadto nadbrzeże stoczniowe otrzymało nowe wyposażenia. Równocześnie wzmocniono prawobrzeżną skarpę wiślaną poprzez wbudowanie dużej przypory piaskowej od Wzgórza Tumskiego do ujścia ścieków w Maszewie. Pod zabytkowym Wzgórzem Tumskim wysokość tej przypory wyniosła ponad 10 m, przy czym została wzmocniona palisadą żelbetową na głębokość 18-22 m (pale wiercone zwieńczone rusztem). W rejonie jeziorka Sobótka usypano dwa nasypy: przyporę u podnóża skarpy pomiędzy jarem Kazimierzowskim i Parkiem na Zdunach oraz wał pod drogą powodziową wzdłuż Wisły od ośrodka żeglarskiego „Morka" do nadbrzeża przeładunkowego, która popularnie nazywana jest „Drogą ku Słońcu"1116.
- W Płocku na lewym brzegu Wisły utworzyły się dwa malownicze półwyspy: jeden naturalny (pomiędzy mostami) i drugi sztuczny odgradzający baseny portowe i stocznię od rzeki. Na prawym brzegu Wisły, na terenie os. Skarpa – poniżej skarpy wiślanej znajduje się szeroka plaża oraz jeziorko Sobótka, które wcześniej miało połączenie z Wisłą jako Zalew Sobótka. Dalej w dół Wisły (przed ujściem rzeki Brzeźnicy) powstało nadbrzeże przeładunkowe, które jest wykorzystywane głównie przez PKN Orlen w transporcie rzecznym dużych konstrukcji stalowych i zbiorników wielkogabarytowych oraz dla przeładunku piasku z Wisły.
- Na terenie płockiej Wisły powstały następujące ośrodki sportów wodnych: Oddział Żeglarsko-Motorowodny PTTK „Morka" – ul. Rybaki 10, Płockie Towarzystwo Wioślarskie (w rejonie ZOO) - ul. Kawieckiego 1, Klub Żeglarski Petrochemia i Stowarzyszenie Wodniaków Naftoremont Zefir (przy ujściu rz. Brzeźnica) i Yacht Club Prestige w Radziwiu.
- Obecnie pomiędzy zajazdem Rybaki i Klubem Morka w sezonie letnim działa

przystań dla statków spacerowych. W okresie dwudziestolecia międzywojennego oraz w okresie PRL do końca lat 60. w tym miejscu funkcjonowała przystań dla żeglugi śródlądowej. W pobliżu przystani – w dół rzeki – pobudowano wchodzące łukiem w nurt rzeki molo spacerowe o długości 365 m, stanowiące element architektonicznego zamknięcia ośrodka żeglarskiego, który przewidziany jest do przebudowy. Ostatnio wykonano prace dotyczące kompleksowego zagospodarowania prawobrzeżnego nabrzeża wiślanego w rejonie od mostu im. Legionów Marszałka Józefa Piłsudskiego do Ośrodka Żeglarsko-Motorowodnego PTTK „Morka" oraz wybudowano żelbetowy falochron zabezpieczający molo spacerowe.

- Współcześnie od lat 60. ubiegłego wieku Wisła zapewnia ogromne potrzeby wodne przemysłu petrochemicznego (MZRiP – PKN Orlen oraz Basell Orlen Polyolefins), natomiast w stosunkowo niewielkim stopniu wykorzystywana jest w transporcie rzecznym, głównie dla potrzeb spółki z o. o. Centromost - Płocka Stocznia Rzeczna.
- Do połowy lat 60. XX w. mieszkańców Płocka zaopatrywano w wodę z Wisły z ujęcia przy ul. Rybaki (poniżej ZOO). Nową stację poboru wody „Grabówka" wybudowano w latach 60. w rejonie ul. Grabówka, jej rozbudowa i modernizacja nastąpiła po powodzi w 1982 r. Woda dla Płocka ze stacji głębinowych stanowi ok. 48% udziału. Zastosowana technologia uzdatniania mieszaniny wody podziemnej i powierzchniowej umożliwia uzyskanie wody pitnej o bardzo dobrej jakości.
- Miejska oczyszczalnia wód deszczowych zlokalizowana jest między ul. Jasną i rzeką Brzeźnica. Na północ od Płocka w rejonie prawobrzeżnej Wisły w Maszewie powstała w 1974 r. nowoczesna oczyszczalnia ścieków, w 1995 r. przeprowadzono jej modernizację. W centralnej części Płocka funkcjonuje sieć ogólnospławna, pozostałe tereny są uzbrojone w sieć rozdzielczą, z której wody opadowe nie są kierowane do oczyszczalni ścieków. Przepompownie ścieków pośrednie kierują ścieki do kolektorów, którymi dopływają one do przepompowni przy ulicy Jasnej, natomiast przepompownie bezpośrednie tłoczą ścieki do oczyszczalni w Maszewie1117.
- O znaczeniu Wisły w życiu Narodu i Państwa Polskiego świadczy Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 22 czerwca 2016 r. w sprawie ustanowienia roku 2017 Rokiem Rzeki Wisły.

Propozycja zmian granic osiedli oraz obszarów przemysłowych

Na obecnym etapie rozwoju gospodarczego Płocka i podziale miasta na 23 jednostki administracyjno-terenowe, tj. na 21 osiedli (mieszkalnych i mieszkalno-przemysłowych z niskim lub z średnim stopniem uprzemysłowienia) oraz 2 obszary niezamieszkałe, tj. wielkoprzemysłowym obszarem PKN Orlen1118 i obszarem Wisły w granicach miasta – wskazane jest dokonanie korekt granic osiedli i obszarów

przemysłowych.

Aktualnie Płock jest podzielony na 21 osiedli, które zgrupowano w pięciu kompleksach: osiedla staromiejskie (Stare Miasto i Kolegialna), osiedla północno-zachodnie (Miodowa, Skarpa i Winiary), osiedla północno-wschodnie (Dworcowa, Kochanowskiego, Tysiąclecia, Łukasiewicza i Trzepowo), osiedla wschodnie (Wyszogrodzka, Międzytorze, Podolszyce Północ, Podolszyce Południe, Zielony Jar, Ciechomice i Borowiczki) oraz osiedla południowe (Radziwie, Góry, Ciechomice i Pradolina Wisły).

Dotychczasowy rozwój urbanizacyjny urbanistyczny Płocka wzdłuż obu brzegów rzeki Wisły utworzył dwie wydłużone strefy komunikacyjne: prawobrzeżną i lewobrzeżną. Do nich został dostosowany układ drogowy miasta, w którym główne ciągi przebiegają równolegle lub prostopadle do rzeki. Strefy te łączą dwie przeprawy mostowe przez Wisłę: kratowy most drogowo-kolejowy im. Legionów Marszałka Józefa Piłsudskiego i drogowy most podwieszony (wantowy) im. Solidarności.

W centralnej części Płocka znajdującej się po prawej stronie rzeki, w większości na wysokim masywie w obszarze o szerokości ok. 2 km występuje zabudowa mieszkaniowa wielorodzinna wraz z usługami, natomiast w osiedlach peryferyjnych dominuje zabudowa jednorodzinna. Za tą strefą mieszkaniowo-usługową na północy i na północnym wschodzie miasta znajduje się strefa przemysłowa: rejon dawnego zaplecza produkcyjnego PBP Petrobudowa i kilku przedsiębiorstw budujących MZRiP, Główny Zakład Produkcyjny PKN Orlen, Basell Orlen Polyolefins, Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny, obszar Kostrogaju Przemysłowego (Kostrogaj Północny) oraz obszar dawnej Fabryki Maszyn Żniwnych wraz z przemysłowym rejonem ul. Targowej (Kostrogaj Południowy). Natomiast przy Wiśle na dolnym tarasie w wąskim pasie dominują tereny zielone.

Po lewej stronie rzeki na niskim poziomie znajduje się w większości parterowa zabudowa mieszkaniowa, handlowa i przemysłowa Radziwia. Stosunkowo wąski taras górny w osiedlach Góry i Ciechomice oddalony od rzeki o ok. 3 km zabudowany jest w większości indywidualnymi budynkami mieszkalnymi oraz obiektami przemysłowymi w os. Ciechomice. Na obszarze zagrożonym powodziami na osiedlach płockiego „Zawiśla” 1119 (Radziwie, Pradolina Wisly, Góry i Ciechomice) znajdują się: tereny rolne, rekreacyjne i nieużytki.

Analiza opracowań pt. *Strategia zrównoważonego rozwoju miasta Płocka do 2022 roku*1120 oraz *Strategia zrównoważonego rozwoju miasta Płocka do 2030 roku”*1121 wykazuje potrzebę oceny zasadności obecnego podziału miasta na jednostki terenowo-administracyjne. Dynamiczny rozwój miasta1122 oraz szeroko zakrojona modernizacja płockich ulic i wybudowanie w mieście strategicznych ciągów komunikacyjnych, w tym: Trasy Jerzego Popiełuszki, ul. Tadeusza Mazowieckiego oraz Trasy Północno-Zachodniej wskazują na potrzebę uaktualnienia podziału miasta i uporządkowania wielkości jednostek terenowo-administracyjnych i ich granic. Dotyczy to zwłaszcza osiedli: Łukasiewicza, Trzepowo i Winiary oraz obszaru PKN Orlen.

W aktualnym podziale administracyjnym miasta os. Łukasiewicza zostało sztucznie połączone z Kostrogajem Przemysłowym, dawną dzielnicą magazynowo-przemysłową utworzoną w okresie PRL z funkcjonującymi przedsiębiorstwami: Płockie Zakłady Przemysłu Owocowo-Warzywnego, piekarnia mechaniczna, obiekty magazynowe MHD, Argedu i PZGS oraz nowe zaplecze produkcyjne dla Zakładów Stolarki Budowlanej Stolbud. W okresie III RP na tym terenie w wyniku prywatyzacji i restrukturyzacji powstały nowe spółki przemysłowe, budowlane, handlowe i usługowe oraz magazyny wielu hurtowni i bazy transportowe.

Równocześnie powstałą nową zabudowę przemysłową na terenie po byłej Fabryce Maszyn Żniwnych1123 oraz wzdłuż ul. Targowej1124, zlokalizowanych w południowej części dawnej wsi Kostrogaj, włączono do os. Trzepowo. W tym osiedlu ulokowano okresie późniejszym wschodnią część Płockiego Parku Przemysłowo-Technologicznego, natomiast część zachodnia PPPT – powstała w os. Winiary1125.

Nowy podział przestrzenny Płocka na jednostki terenowe powinien uwzględniać m.in.: historię terenu, jego infrastrukturę techniczną i społeczną1126 oraz w miarę możliwości wymogi obrony cywilnej (OC). Do podstawowych zadań ramach OC należy: ochrona ludności, zakładów pracy i urządzeń użyteczności publicznej, dóbr kultury i zwalczanie skutków katastrof czy klęsk żywiołowych oraz udzielanie pomocy poszkodowanym w czasie działań wojennych1127.

Wyłączenie terenów przemysłowych lub przewidzianych do uprzemysłowienia z aktualnych osiedli mieszkaniowo-przemysłowych: Winiary, Trzepowo i Łukasiewicza – przekształciłoby je w osiedla typowo mieszkaniowe. Obecny podział terytorialny miasta ma wpływ na obiektywizm analiz porównawczych dotyczących jakości warunków bytowych mieszkańców w poszczególnych osiedlach, gdyż tereny przemysłowe sztucznie do nich dołączane – zniekształcają osiedlowe wskaźniki ekonomiczne.

Propozycja zmian granic jednostek terenowo-administracyjnych (Załącznik nr 2) dotyczy:

a) powiększenia obszaru PKN Orlen na południe w kierunku rzeki Brzeźnica. Wówczas zakłady przemysłowe na terenie Płockiego Parku Przemysłowo-Technologicznego (strefy: od III do VII) zlokalizowane na os. Winiary (w rejonie dawnej wsi Maszewo) znalazłyby się w obszarze PKN Orlen („dzielnicy wielkoprzemysłowej"). W wyniku powyższego zmniejszyłby się obszar os. Winiary, który uzyskałby charakter osiedla tylko mieszkaniowego, należałoby również teren obiektów biurowo-administracyjnych PKN Orlen położonych pomiędzy ul. Chemików i Zglenickiego również wyłączyć z os. Winiary i przesunąć do obszaru PKN Orlen;

b) zmniejszenia obszaru os. Trzepowo poprzez włączenie wschodniego rejonu PPP-T (strefa I i II), znajdującego w rejonie dawnej wsi Powsino – do obszaru PKN Orlen oraz wyłączenie terenu przemysłowego zlokalizowanego w południowo-

wschodniej części dawnej wsi Kostrogaju (obszar: ul. Targowej i byłej Fabryki Maszyn Żniwnych), jak również terenu lotniska (położonego pomiędzy dawną ul. Jędrzejewo oraz ulicami Bielską i Targową), który zapewne w przyszłości będzie przeznaczony pod budownictwo przemysłowe lub mieszkaniowe. Wskazane byłoby także przekazanie północno-zachodniej części terenu os. Trzepowo do Płockiego Kompleksu Rafineryjno-Petrochemiczny – jako rezerwę pod dalszą rozbudowę przemysłową. Zmniejszone os. Trzepowo (wraz z cmentarzem komunalnym) – na południowym zachodzie graniczyłoby z obecnymi ulicami Macieja Rataja i Władysława Bartoszewskiego (odcinki Trasy Północno-Zachodniej);

c) wyłączenia z os. Łukasiewicza terenu Kostrogaj Przemysłowy (północno-zachodnia część dawnej wsi Kostrogaj), który z osiedlem nie ma nic wspólnego, ani historycznie, ani – w życiu codziennym.

W następstwie proponowanych zmian należałoby rozważyć powołanie w mieście jednego z trzech wariantów obszarów jednostek przemysłowych:

- utworzenie czterech odrębnych stref przemysłowych: „PKN Orlen wraz z terenem rezerwowym (zachodnio-północna część os. Trzepowo)", „PPP-T (Maszewo i Powsino)", „Kostrogaj Przemysłowy (Kostrogaj Północny)" i „Targowa-FMŻ (Kostrogaj Południowy)";
- utworzenie dwóch stref przemysłowych: „PKN Orlen wraz z terenem rezerwowym łącznie z PPP-T" i „Kostrogaj Przemysłowy razem z obszarem Targowa-FMŻ na Kostrogaju Południowym", tj.: „PKN Orlen i PPP-T (strefy I-VII)" oraz „Kostrogaj" (Północ i Południe Kostrogaju)";
- utworzenie jednej strefy wielkoprzemysłowej: „PKN Orlen wraz z terenem rezerwowym, PPP-T, Kostrogaj Przemysłowy oraz Kostrogaj Południe (Targowa-FMŻ)".

Do rozważenia poddaję jeszcze jeden wariant pozostawienia obszaru wielkoprzemysłowego „PKN Orlen" jako oddzielnej jednostki terytorialnej (w dotychczasowych granicach) oraz powiększenie obecnego osiedla Trzepowo o rejon Kostrogaju Przemysłowego i obszar PPP-T (Maszewo), który obecnie znajduje się w rejonie os. Winiary. W takim układzie os. Trzepowo pełniłoby wówczas funkcję dużego obszaru przemysłowego (z wyłączeniem obszaru PKN Orlen), strefy ochronnej i zanikającego obszaru mieszkaniowego, przy czym proponuję zmianę nazwy osiedla na os. Kostrogaj.

W związku z przyjętą zasadą rozgraniczania osiedli wzdłuż osi ulic wskazane byłoby obecnie, po przekazaniu do eksploatacji Trasy Jerzego Popiełuszki, ul. Tadeusza Mazowieckiego oraz Trasy Północno-Zachodniej (ul. Władysława Bartoszewskiego, Macieja Rataja i Długa) – dokonanie korekty granic dla osiedli1128: Trzepowo, Międzytorze, Podolszyce Północ, Podolszyce Południe, Wyszogrodzka, Borowiczki, Radziwie, Pradolina Wisły, Góry i Ciechomice. Wydaje się, że wymieniony strategiczny ciąg komunikacyjny obecnie sztucznie rozdziela poszczególne osiedla, a powinien pełnić w miarę możliwości ich naturalne granice.

Oddzielnym ważnym tematem uwzględniającym walory historyczne miasta jest wyłączenie obszaru Wzgórza Tumskiego (Wzgórza Zamkowego)1129 i rejonu ulicy Rybaki z os. Kolegialna i przyłączenie tego zabytkowego i najstarszego obszaru Płocka do os. Stare Miasto, gdyż początek jego zabudowy był wcześniejszy niż os. Kolegialna. Proponuje się ustalenie nowej granicy pomiędzy os. Stare Miasto i os. Kolegialna wzdłuż ul. Mostowej (od placu Narutowicza do ul. Rybaki i rz. Wisły) lub wzdłuż ulic: Kościuszki, Warszawskiej i Mostowej (drogi krajowej) oraz do rz. Wisły.

Ponadto można ewentualnie rozważyć wydzielenie odrębnej jednostki terenowej obejmującej najstarsze obiekty zabytkowe miasta na terenie skarpy wiślanej, w tym również znajdujące się na Wzgórzu Dominikańskim1130.

W ramach realizacji zasad społeczeństwa obywatelskiego1131 ważne są działania w obszarze planowania przestrzennego oraz poszerzenia wiedzy mieszkańców o współczesnych osiedlach w zakresie: ich historii, zabytków, pomników, miejskiej infrastruktury społecznej i technicznej oraz osiągnięć miejscowych działaczy kultury, sztuki, oświaty, nauki, sportu, zasłużonych obrońców ojczyzny, itp. Opracowania opisujące historię Płocka i jego osiedli stanowią pomoc w tworzeniu więzi mieszkańców małych ojczyzn, jakimi są osiedla oraz w kształtowaniu właściwych postaw obywatelskich i podniesieniu ich aktywności społecznej. Wiedza w tym zakresie może wspierać ożywienie działalności społecznych Rad Mieszkańców Osiedli oraz wyzwalać potrzebę realizacji prac integracyjnych mieszkańców na osiedlach (w okresie pokoju i okresach zagrożeń).

W porównaniu do innych miast o wielkości zbliżonej do Płocka należy wysoko ocenić dotychczasowe decyzje Rady Miasta Płocka dotyczące podziału miasta na osiedla1132 i decyzje umieszczenia tablic informacyjnych o przynależności określonych ulic lub ich części do istniejących osiedli oraz ustanowienia statusu prawnego społecznych zarządów osiedli1133.

Proponowane sugestie zmian granic jednostek terenowo-administracyjnych (osiedla i obszary przemysłowe) są finansowo niewielkie, gdyż dotyczą głównie terenów jeszcze nie zabudowanych, jednakże brak szybkich decyzji będzie tworzyć w przyszłości koszty.

Przed ostatecznym ustaleniem skorygowanych granic osiedli i obszarów przemysłowych wskazana byłoby kompleksowa dyskusja w gronie specjalistów: urbanistów, architektów, historyków, archeologów, ekologów, drogowców, ekonomistów i samorządowców.

Część VI

• BUDOWNICTWO PŁOCKIE W LATACH PRL

Informacje ogólne

W okresie po II wojnie światowej wystąpiły w kraju ogromne potrzeby w dziedzinie inwestycji i budownictwa. Wynikało to z niskiego stopnia zainwestowania przed wojną oraz ogromnych strat poniesionych w toku działań wojennych i w wyniku celowej akcji „spalonej ziemi" stosowanej przez okupanta hitlerowskiego, jak również celowych rabunków i dewastacji, dokonanych przez wojska sowieckie na terenach odzyskanych. W wyniku tych działań straty w majątku narodowym wyniosły ok. 38%.

Szacuje się, że zniszczeniu uległo:

- zakładów przemysłowych - ok. 65,6 % ogólnej ilości (ok. 33% ogólnej wartości całego majątku),

- w miastach budynków mieszkalnych - 162 tys. (prawie milion mieszkań),

- na wsi zagród ok. 354 tys. i budynków 467 tys. (ok. 35% przedwojennej wartości całego majątku)1134.

W początkowym okresie PRL odbudowa kraju realizowana była w większości metodami rzemieślniczymi, brakowało maszyn i sprzętu budowlanego oraz wykwalifikowanej siły roboczej. W kolejnych latach rozwój techniki budowlanej charakteryzował się intensywnym poszukiwaniem wzrostu wydajności pracy w ramach tradycyjnego sposobu budowania. Stopniowe uprzemysławianie metod wykonawstwa stało się szczególnie istotnie w budownictwie masowym.

W latach 50. nastąpiło przebudowywanie gospodarki kraju z rolniczej na przemysłowo-rolniczą. W kolejnych latach następowało odejście od tradycyjnych rzemieślniczych metod wykonawstwa budowlanego i przejście na metody stosowane w produkcji przemysłowej. W 1957 r. przestąpiono do reformy budownictwa, której głównym zadaniem było obniżenie kosztów budownictwa tj. zmniejszenie udziału w nakładach na roboty budowlano-montażowe w nakładach na inwestycje ogółem. Zmiany nastąpiły też w systemie planowania, zarządzania i finansowania budownictwa.

Przystąpiono do opracowania wieloletniego planu powszechnej typizacji obiektów, segmentów i elementów budowlanych.

W zakresie organizacji wykonawstwa budownictwa powołano duże państwowe przedsiębiorstwa ogólnobudowlane i specjalistyczne. Około połowy zadań budownictwa i większość inwestycji centralnie planowanych wykonywały przedsiębiorstwa podległe Ministerstwu Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych. Przedsiębiorstwa specjalistyczne w większości zostały przydzielone do resortów: przemysłu ciężkiego, górnictwa, energetyki, komunikacji, gospodarki komunalnej i rolnictwa. W zakresie projektowania utworzono duże biura projektów, które znalazły się w gestii w.w. ministerstw oraz rad narodowych i spółdzielczości. Powołano też duże budowlane jednostki naukowo-badawcze oraz przystąpiono do unifikacji i typizacji rozwiązań projektowych. Istotną rolę przypisano nowoczesnym technologiom oraz upowszechnianiu materiałów budowlanych o wyższych cechach wytrzymałości oraz nowym konstrukcjom budowlanym (kablobetony, strunobetony). Rachunek ekonomiczny stał się wiodącym kryterium jakości rozwiązań projektowych1135.

W okresie PRL znaczenie budownictwa jako działu gospodarki narodowej sukcesywnie wzrastało. Powojenna druga połowa lat 40. XX w. to odbudowa w większości zniszczonego kraju w warunkach braku środków finansowych, materialnych i sprzętowych. W początkowym okresie PRL remonty substancji mieszkaniowej i niewielkie inwestycje budowlane realizowane były siłami własnymi mieszkańców oraz przez doraźnie tworzone niewielkie rzemieślnicze firmy budowlane. W latach 50. nastąpiła pewna stabilizacja gospodarcza, w wyniku której rozpoczęto modernizować dawne zakłady pracy, realizować nowe inwestycje. W okresie PRL wiodące znaczenie posiadało budownictwo przemysłowe, natomiast budownictwo mieszkaniowe i ogólne realizowane było w ramach posiadanych rezerw. W budownictwie przemysłowym stosowano w większości prefabrykowane elementy żelbetowe oraz konstrukcje stalowe. Podstawową zmianą w budownictwie mieszkalnym jednorodzinnym w stosunku do dwudziestolecia międzywojennego była rezygnacja z drewna, domy realizowano głównie z cegły lub „bloczków". Do początku lat 60. w budownictwie mieszkaniowym indywidualnym i zbiorowym dominowało budownictwo z cegły.

W związku z ogromnymi potrzebami szybkiej odbudowy kraju oraz jego uprzemysłowienia przystąpiono do wypracowywania nowych technologii budownictwa1136. Pierwszym polskim systemem budownictwa był system budownictwa szkieletowego SBS-RYTM wdrożony w 1947 r. w Warszawie1137. W końcu lat 50. pojawiła się technologia oparta na „ramie H". Była to metoda tworzenia konstrukcji nośnej bazująca na prefabrykowanej żelbetowej ramie w kształcie przypominającym rozciągniętą w poziomie literę H. Następnie wzniesiony szkielet wypełniano pustakami lub cegłami. W początkach lat 60. rozpoczęła się era technologii „wielki blok", w tym wiodącą rolę odegrał system „Żerań"1138. W latach 1960-1973 ok. 49% budynków w kraju wykonano z „cegły żerańskiej".

Od lat 70. do końca 80. XX w. trwał w kraju okres intensywnego rozwoju budownictwa mieszkaniowego, wiodącym wówczas praktycznie był jeden typ budownictwa wielorodzinnego – były to bloki i wieżowce budowane w technologii tak zwanej „wielkiej płyty"1139. W technologii wielkopłytowej wznoszenie budynków

polegało na montowaniu wielkowymiarowych prefabrykowanych elementów żelbetowych. Technologia ta wymagała budowy wytwórni prefabrykatów wielkowymiarowych (tzw. fabryk domów). Był to okres budowy nowych, dużych osiedli mieszkaniowych. W latach 70. notowano rekordowe liczby budowy mieszkań w tej technologii, zwiększono też metraże mieszkań1140 oraz znacznie rozwinięto infrastrukturę osiedli.

1.

1. **Płockie przedsiębiorstwa budowlane i projektowe**

1.

2. Rozwój budownictwa płockiego w okresie PRL przebiegał analogicznie jak w większości miast w kraju o podobnej wielkości. Tym niemniej były istotne różnice, gdyż po pięcioletniej okupacji hitlerowskiej miasto chociaż było mniej zniszczone w stosunku do innych, to na jego jakość funkcjonowania w pierwszych latach powojennych istotny wpływ posiadały zaległości cywilizacyjne okresu zaboru rosyjskiego oraz efekty stagnacji gospodarczej dwudziestolecia międzywojennego. Lata 1945-1949 to okres remontów starej wyeksploatowanej substancji mieszkaniowej oraz przywracania stagnacji gospodarczej. Dziesięciolecie lat 50. cechuje odbudowa przemysłu i realizacja nowych zakładów pracy: Fabryki Maszyn Żniwnych, Stoczni Rzecznej, Zakładów Stolarki Budowlanej, Zakładów Jajczarsko-Drobiarskich itp.

3. W historii Płocka przełomowym został rok 1960, w którym rozpoczęto budowę giganta przemysłu rafineryjno-petrochemicznego (MZRiP). Dynamiczny rozwój w latach 60. spowodował, iż Płock jako ośrodek administracji i szkolnictwa przekształcił się w duże miasto usługowo-przemysłowe. Lata 70. XX w. charakteryzują się stopniowym wyrównywaniem opóźnień inwestycyjnych w zakresie budownictwa mieszkaniowego, usług, zdrowia, oświaty, kultury i rekreacji.

1. W początkowym okresie odbudowy Płocka powstało wiele małych prywatnych firm, które ze względów ideologiczno-politycznych doprowadzono do upadłości. W latach pięćdziesiątych XX wieku postawiono na tworzenie dużych państwowych biur projektowych i przedsiębiorstw budowlanych, które podlegały zjednoczeniom budowlanym i branżowym ministerstwom.

1. ***

1. W związku ze zniszczeniem na terytorium kraju w okresie II wojny światowej większości mostów i wiaduktów niezbędna była ich odbudowa, gdyż tego wymagało szybkie udrożnienie krajowych dróg kołowych i kolejowych. W kwietniu 1945 r. Minister Komunikacji powołał trzy Rejonowe Kierownictwa Odbudowy Mostów Drogowych: w Płocku, Kielcach i Tczewie. Jednostki te funkcjonujące w obszarze całego kraju pełniły funkcje podwójne: inwestora i wykonawcy. W 1947 r. Rejony te przekształcono w dwa Okręgowe Zarządy z siedzibami w Kielcach i Płocku, który przejął jednostkę w Tczewie. Równocześnie płocki Rejon przekształcił się Okręgowy Zarząd Budowy Mostów Drogowych w Płocku, objął terytorium północnej części Polski łącznie z Warszawą.

1. W dniu 12 grudnia 1951 r. na bazie OZBMD powołano Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych. Pierwszym dyrektorem PPRM został dotychczasowy kierownik OZBMD (wcześniej RKOMD) – Aleksander Witkowski. Przed II wojną światową – kierownik budowy mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę w Płocku, a po wojnie koordynator odbudowy tego mostu. Następnymi dyrektorami PPRM byli: Janusz Derecki, Antoni Jabłoński, Jerzy Sarosiek, Henryk Gołębiowski, Andrzej Klimaszewski, Stanisław Lesner (od 1970 r. do 1971 r. oraz w latach 1973-1989) oraz Jerzy Lewandowski (1989-1992).

2. O historycznym znaczeniu PPRM dla kraju świadczą osiągnięcia tego przedsiębiorstwa, które w ciągu pierwszych 20 lat działalności PPRM zbudowało w obszarze północnej Polski 314 konstrukcji mostowych, w tym 179 żelbetowych (mosty i wiadukty), 60 mostów stalowych, 57 obiektów z betonu sprężonego i 18 innych.

3. W 1992 r. państwowe przedsiębiorstwo PPRM zostało przekształcone w Spółkę Akcyjną z siedzibą Zarządu w Płocku oraz Oddziałami: w Gdańsku, Włocławku, Warszawie i Poznaniu. Prezesem spółki został dotychczasowy dyrektor PPRM Mieczysław Lewandowski. W 2000 r. firma zatrudniała ok. 580 pracowników, w tym ok. 100 inżynierów i techników. W 2005 r. spółka stała się – poprzez Hydrobudowę 6 Warszawa SA – członkiem Grupy Kapitałowej Biflinger Berger AG, który jest koncernem budowlanym o globalnym zasięgu.

4. Wykonawcą powojennych konstrukcji mostowych

żelbetowych i stalowych w Płocku było Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych1141. Pierwszym na terenie Płocka zadaniem było odbudowanie płockiego mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę1142. W latach 60. i 70. XX w. PPRM wzniosło w Płocku trzy żelbetowe mosty przez rzekę Brzeźnica oraz było głównym wykonawcą ich modernizacji. Przedsiębiorstwo pełniło też funkcję generalnego wykonawcy kilkakrotnych kompleksowych remontów i modernizacji mostu drogowo-kolejowego.

1. ***

1. Do końca lat 50. XX w. wiodące roboty budowlano-montażowe na terenie Płocka realizowały dwa przedsiębiorstwa ze stolicy: Warszawskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Żelbet oraz Warszawskie Przedsiębiorstwo Budowlane nr 4. Przedsiębiorstwa te w latach 50. XX w. realizowały w Płocku zadania w zakresie budowy przemysłu terenowego oraz budownictwa mieszkaniowego i towarzyszącego (m.in. osiedle budynków wielorodzinnych w okolicy ówczesnego dworca autobusowego, pomiędzy ul. Bielską i Obrońców Westerplatte).

1. W lutym 1950 r. utworzono Budowlane Przedsiębiorstwo Powiatowe, które w latach 1964-1972 funkcjonowało jako Płockie Przedsiębiorstwo Budowlane. Przedsiębiorstwem tym przez 22 lata kierował Jerzy Bezdziek (1915-1977)1143. Na bazie płockiego Oddziału Budowlanego Nr 7 Państwowego Przedsiębiorstwa Budowlanego w Warszawie powstały w 1957 r. Zakłady Stolarki Budowlanej Stolbud1144.

- ***

1. W związku z decyzją o budowie w Płocku MZRiP oraz związanej z tym koniecznością szybkiej rozbudowy miasta z początkiem 1960 r. powołano Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa1145. Przedsiębiorstwo to na początku swojej działalności przejęło potencjał ludzki, sprzętowy i materialny z funkcjonujących w Płocku kierownictw budów warszawskich przedsiębiorstw budowlanych – z WPBP Żelbet oraz WPB nr 4.

2. Początkowo PBP Petrobudowa podlegała pod Zjednoczenie Budowy Zakładów Chemicznych, a następnie – pod Zjednoczenie Budownictwa Przemysłowego

Centrum w Warszawie, funkcjonujące w strukturze resortu budownictwa. Dla kompleksowej obsługi w zakresie sprzętowo-transportowym PBP Petrobudowa i jego specjalistycznych przedsiębiorstw podwykonawczych utworzono w 1961 r. Płockie Przedsiębiorstwo Transportowo-Sprzętowe. W 1964 r. powołano Płockie Przedsiębiorstwo Zaopatrzenia Budownictwa.

3. Petrobudowa1146 równocześnie z budową własnych obiektów administracyjno-biurowych1147, magazynów, centralnej betoniarni, zbrojarni, stolarki, zakładów prefabrykacji i bazy sprzętu1148 przystąpiła w lutym 1960 r. do wykonywania uzbrojenia terenu kombinatu rafineryjno-petrochemicznego1149. Funkcję generalnego wykonawcy przedsiębiorstwo pełniło przy budowie wszystkich instalacji rafineryjnych i petrochemicznych realizowanych w okresie PRL.

4. W okresie PRL w Płocku PBP Petrobudowa zrealizowała: dwa etapy rozbudowy Fabryki Maszyn Żniwnych, Zakłady Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego, Zakłady Jajczarsko-Drobiarskie, Zakłady Stolarki Budowlanej, Zakłady Mięsne, Piekarnię Mechaniczną i Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego Cotex. Ponadto rozbudowała Płocką Stocznię Rzeczną i Silosy Elewatora Zbożowego w Radziwiu. Przedsiębiorstwo w obszarze budownictwa ogólnego wybudowało w Płocku m.in.: hotel Orbis-Petropol, szpital wojewódzki, budynek dydaktyczny filii Politechniki Warszawskiej oraz realizowało: szkoły, przedszkola, pawilony handlowe i banki.

5. Poza budownictwem przemysłowym i użyteczności publicznej PBP Petrobudowa wykonała też: duży zakres płockiego budownictwa mieszkaniowego. W początkowych latach sześćdziesiątych XX w. wybudowała pod potrzeby pracowników MZRiP i przedsiębiorstw budujących kombinat petrochemiczny małe zakładowe osiedle „Nowa Kolegialna” (w tradycyjnej technologii – z cegły). Następnie do połowy lat 70. zakończyła w technologii „wielki blok” budowę dużych osiedli mieszkaniowych: Miodowa, Skarpa i Tysiąclecia.

6. Po uruchomieniu w 1971 r. przez Petrobudowę poligonowej wytwórni OWT-67 o zdolności wytwórczej 3 tys. izb mieszkalnych rocznie wiodącą w płockim budownictwie wielorodzinnym stała się technologia wielkopłytowa. Ta poligonowa technologia – system „Oszczędnościowy Wielkopłytowy-Typowy” została obudowana konstrukcją

halową, co umożliwiało wykonywanie produkcji również w sezonie zimowym. Płocka wytwórnia OWT-67 uważana jest jako pierwsza w kraju „fabryka domów". PBP Petrobudowa1150 w zakresie budownictwa mieszkaniowego wybudowała ponad 22 tys. izb.

7. Równocześnie zajmowała się też budownictwem towarzyszącym w rejonie Płocka i okolic (Gostynin, Sierpc, Płońsk, Kutno). Petrobudowa ponadto realizowała duże inwestycje poza województwem płockim: w Warszawie, Ursusie, Włocławku, Siedlcach i Gdańsku (Rafineria Nafty)1151.

8. Funkcję dyrektora naczelnego PBP Petrobudowa pełnili kolejno: (p.o.) Henryk Kłosiński (1960 r.), Stefan Patyna (1960-1962), Antoni Rogucki (1962-1976), Stanisław Gontarek (1976-1980), Bronisław Cieślak (1980-1981), Marek Majzner (1981-1992) i Janusz Mościcki (1992-1996). Spośród wielu zarządców komisarycznych najdłużej tę funkcję pełnił Waldemar Wyrzykowski od 1996 do 2002 r.

9. W okresie 36 lat funkcjonowania państwowej Petrobudowy przedsiębiorstwo stało się „kuźnią" kadry kierowniczej i menadżerskiej w budownictwie w Płocku i na Mazowszu Północnym i Wschodnim. O znaczeniu PBP Petrobudowa dla budownictwa krajowego oraz dla życia gospodarczego i społecznego Płocka może świadczyć decyzja Rady Miasta z 1991 r., która uhonorowała jej zasłużonego dyrektora Antoniego Roguckiego nadaniem jego imienia pieszej promenadzie na osiedlu Łukasiewicza1152.

- ***

1. W związku z szybko wzrastającą liczbą mieszkańców nastąpiło ogromne zapotrzebowanie na budownictwo mieszkaniowe, stąd w 1972 r. powołano nowe przedsiębiorstwo – Płockie Przedsiębiorstwo Budownictwa Uprzemysłowionego (PBBU). W skład tej nowej jednostki budowlanej weszły: Płockie Przedsiębiorstwo Budowlane (ok. 800 pracowników), Płockie Przedsiębiorstwo Robót Instalacyjnych, płocki oddział Warszawskiego Przedsiębiorstwa Instalacji Przemysłowych Chemoinstal oraz potencjał realizujący budownictwo mieszkaniowe PBP Petrobudowa wraz z wytwórnią prefabrykatów wielkopłytowych (OWT-67).

2. Organizację struktury PPBU przeprowadzili dwaj byli

pracownicy PBP Petrobudowa: Ryszard Klatt jako dyrektor naczelny i w okresie późniejszym: Kazimierz Kokoszczyński – zastępca dyrektora (później dyrektor naczelny). Płockie Przedsiębiorstwo Budownictwa Uprzemysłowionego zostało głównym realizatorem dużych osiedli: Łukasiewicza (dokończenie po Petrobudowie), Kochanowskiego, Dworcowa, Mickiewicza i Międzytorze. W 1978 r. przedsiębiorstwo zostało przekształcone w Płocki Kombinat Budowlany, który na przełomie lat 80. i 90. rozpoczął zabudowę północnej części Podolszyc. W okresie od 1980 do 1989 r. kolejnymi dyrektorami byli: Mieczysław Żurada, Roman Zdanowski, Leszek Marcinkiewicz, Grzegorz Ligor i Włodzimierz Turkowski.

- ***

- W latach 80. XX w. wskutek kryzysu ekonomicznego scentralizowanej gospodarki narodowej wystąpiły silne oddolne próby zreformowania zarządzania krajem. W efekcie tych działań władze zezwoliły na tworzenie firm prywatnych oraz spółek, jak również przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego, na początku pochodzenia polonijnego.
- W 1982 r. zostało utworzone Przedsiębiorstwo Instalacyjno-Usługowe Wereszczyński1153, specjalizujące się w robotach elektrycznych i telekomunikacyjnych. W roku następnym powstała duża firma budowlana Zakład Budowlano-Montażowy Henryk Krupiński, która z czasem przekształciła się w Krupiński Construction sp. z o. o. W 1983 r. Jan Brudnicki1154 utworzył rzemieślniczy zakład BEM (Brudniccy) specjalizujący się w produkcji nowoczesnej stolarki okienno-drzwiowej.
- W 1984 r. utworzono dwa przedsiębiorstwa polonijne Jugopol (kapitał jugosłowiański) i Inwestbau (kapitał zachodnioniemiecki), natomiast w 1985 r. działalność rozpoczęło przedsiębiorstwo polonijne Marles (kapitał kanadyjski). W 1984 r. powstały: spółka cywilna Przedsiębiorstwo Budowlano-Remontowe Izo-Mar (Marek Zadrożny), Zakład Produkcji Budowlanej Termo-Bud (Bogdan Kuźnicki) i Budomat (Piotr Krajnik). W 1986 r. Antoni Matlewski powołał ZPiWZA Metkor. W 1988 r. powstała spółka Przedsiębiorstwo Elementów Budowlanych i Usług Pel-Bud, którą powołali Grzegorz Kęsicki i Wojciech Ponikiewski. W tymże roku Ryszard Liszyński utworzył Zakład Remontowo-Budowlany Liszyński, natomiast Paweł Wilczyński – prywatne przedsiębiorstwo Petromontaż. W 1989 r. powołano: Przedsiębiorstwo Budowlano-Usługowe Interbud (J. Szczygieł), firmę Progress-Bud (Bogdan Pliszka), Zakład Badań Geologicznych i Robót Inżynieryjnych Geobad (Krzysztof Denis), Przedsiębiorstwo Wielobranżowe Almar (Albin Żółtowski).
- Koniec lat 80. XX w. – to wyhamowanie inwestycji przemysłowych i użyteczności publicznej, m.in. wstrzymano budowę dużej mleczarni w Radziwiu oraz realizację wcześniej zaplanowanych inwestycji w MZRiP.

- **Zarządzanie płockim budownictwem w okresie PRL**

Zarządzanie gospodarką socjalistyczną w PRL-u opierało się teoretycznie na powiązaniu planowania przestrzennego z hierarchicznymi nakazowymi planami gospodarczymi: centralnymi, wojewódzkimi, powiatowymi i miejskimi. Podstawowym błędem ówczesnego planowania gospodarczego było jego niezbilansowanie – z będącymi w dyspozycji materiałami budowlanymi, sprzętem i transportem oraz wykwalifikowaną siłą roboczą. Sytuację pogarszała zasada wymuszająca na przedsiębiorstwach budowlanych coroczny zbyt duży wzrost wydajności w wyrazie finansowym, bez uwzględnienia rzeczowego zakresu robót. W efekcie to niezbilansowane planowanie utrudniało realizację przyjętych krajowych celów gospodarczych. W kolejnych wieloletnich planach rozwoju gospodarczego kraju pomimo ogromnych wysiłków z dużej części inwestycji rezygnowano, a większość zadań realizowano z opóźnieniem. Gospodarka okresu PRL zwana nakazowo-rozdzielczą funkcjonowała w warunkach ciągłych niedoborów środków produkcji i zatrudnienia, które to sama tworzyła. W tym okresie występowała duża nadwyżka popytu budowlanego nad podażą budowlanej zdolności produkcyjnej i podażą środków produkcji.

W celu minimalizacji strat gospodarczych wynikających z nieprawidłowego zarządzania krajowym budownictwem władze centralne często interweniowały w realizację procesów inwestycyjnych oraz decydowały o kolejności wykonywania ważnych strategicznie inwestycji. Powoływano też kompetentne sztaby koordynacyjne1155, które kosztem innych budów nakazowo zabezpieczały deficytowe materiały budowlane, sprzęt budowlany, dostawy z kraju i zagranicy, a nawet siłę roboczą. Na wybranych odcinkach inwestycyjnych działania te rzeczywiście usprawniały efektywność zarządzania w zakresie terminowości realizacji, jakości wykonania i obniżenia kosztów.

Jednakże równocześnie w wyniku tych decyzji następowało wyhamowanie w kraju wielu inwestycji nie posiadających statutu „ważnych strategicznie". Następował proces dużego wydłużenia cykli ich realizacji, co w efekcie zaburzało prawidłowe zarządzanie procesami inwestycyjnymi w całym kraju. Miało to istotny wpływ na efektywność całości krajowego budownictwa jako działu gospodarki narodowej i powodowało niskie efekty społeczno-gospodarcze w stosunku do ponoszonych nakładów.

W związku z brakiem równowagi pomiędzy możliwościami przedsiębiorstw budowlanych a ambitnymi planami inwestorów wytworzył się „rynek wykonawcy", co było przyczyną nadmiernie częstego włączanie się czynników politycznych w proces inwestycyjny. Władze polityczne i państwowe ostatecznie decydowały o terminach i kolejności realizacji poszczególnych zadań inwestycyjnych

W określonych okresach „odwilży" władze partyjne i państwowe próbowały wycofywać się z nieefektywnego systemu zarządzania i reformować gospodarkę.

Najbardziej zaawansowane oddolne prace teoretyczne naprawy gospodarki narodowej realizowano na przełomie lat 70. i 80., natomiast ostrożne próby ich realizacji wystąpiły w latach 1981-1985, gdy funkcję pełnomocnika rządu ds. reformy gospodarczej pełnił prof. Władysław Baka1156. Oddolnie wspierały go społecznie środowiska naukowców i praktyków związanych z Polskim Towarzystwem Ekonomicznym (PTE), Naczelną Organizacją Techniczną (NOT), Polskim Związkiem Inżynierów i Techników Budownictwa (PZITB), Towarzystwem Naukowym Organizacji i Kierownictwa (TNOIK) oraz Polską Akademią Nauk (PAN)1157.

W tym okresie w ramach PTE, NOT i PZITB powstały propozycje usprawniające zarządzanie na różnych szczeblach zarządzania krajowym budownictwem. Równocześnie władze państwowe podjęły decyzję o wdrożeniu zachodnich systemowych metod zarządzania procesem inwestycyjnym w wersji informatycznej. Dla potrzeb inwestorów różnych szczebli oraz generalnych wykonawców i ich przedsiębiorstw podwykonawczych rozpoczęto próbne wdrażanie zagranicznych informatycznych systemów zarządzania procesem inwestycyjnym. Następnie opracowano oprogramowanie systemów typu CPM/PERT (bazujących na sieci powiązań) na ówczesne polskie komputery (elektroniczne maszyny cyfrowe) typu ZAM i ODRA oraz radziecką rodzinę e.m.c. typu JS RIAD. W następnym etapie przystąpiono do opracowywania programów dostosowanych do potrzeb krajowych, uwzględniających realia ówczesnego zarządzania.

Nowatorskie działania związane z próbami wdrażania reformy gospodarczej w kraju, w tym również w obszarze budownictwa, mimo że zawierały wiele nowoczesnych propozycji nie zdążyły doprowadzić do naprawy ogólnej sytuacji gospodarczej kraju; być może nie było takich możliwości. Nie zadziałała też spóźniona ustawa ministra Mieczysława Wilczka z grudnia 1988 r., która w zasadzie wprowadzała zasady gospodarki rynkowej i zrównała sektor publiczny z sektorem prywatnym1158. W końcowym okresie PRL w latach 80. XX w., doszło do zapaści gospodarczej, nastrojów powszechnego protestu i masowych strajków, zakończonych praktycznie „bankructwem" kraju. W rezultacie pogłębiającej się zapaści gospodarczej kraju, braku możliwości regulacji narastających długów zagranicznych oraz masowego niezadowolenia społecznego w połowie 1989 r. PRL przestała istnieć.

1. **Część VII**

1. BUDOWNICTWO PŁOCKIE W OKRESIE III RP

2.

1. **Informacje ogólne**

2.

3. W 1989 r. po uzyskaniu pełnej niezależności i utworzeniu III RP, wskutek rozpoczęcia przekształceń polityczno-ustrojowych polegających na wprowadzeniu pluralizmu politycznego i zasad demokratycznego państwa prawa, sukcesywnie zmieniał się w kraju system ekonomiczny. Powstawały nowe realia społeczno-gospodarcze i prawno-

własnościowe.

Upadek PRL-u i przemiany ustrojowo-ekonomiczne w III RP spowodowały zmiany w metodach projektowania, technologiach i metodach zarządzania i realizacji budownictwa, szczególnie to dotyczy budownictwa wielorodzinnego oraz jednorodzinnego. W wyniku stosowania nowych materiałów i przepisów projektowania nastąpiły zasadnicze zmiany urbanistyce oraz w architekturze budownictwa mieszkaniowego, usługowego i przemysłowego.

Gdy po roku 1989 r. w III RP w budownictwie na miejscu dotychczasowego „rynku wykonawcy" po krótkim okresie gospodarczych perturbacji utworzył się „rynek inwestora" stosunkowo szybko poszerzał się asortyment materiałów budowlanych i instalacyjnych, pojawiły się nowe technologie wykonawstwa, nowoczesne sposoby projektowania, nowe sposoby finansowania inwestycji. Proces prywatyzacji i restrukturyzacji budownictwa doprowadził do rozbicia „monopoli budowlanych", likwidacji zjednoczeń oraz wielu dużych państwowych przedsiębiorstw budowlanych. W efekcie tych procesów powstały liczne firmy wykonawcze, projektowe i developerskie działające na zasadach prawa handlowego.

W budownictwie mieszkaniowym zrezygnowano z energochłonnych i nieekonomicznych technologii wielkopłytowych, tj. m.in. odejściem od ciężkiej żelbetowej prefabrykacji. Podstawową przyczyną wycofania się z technologii wielkopłytowych w budownictwie mieszkaniowym były wysokie koszty produkcji prefabrykatów i duże koszty ich transportu. O ile montaż budynków w stanie surowym w tej technologii przebiegał szybko, to faza pracochłonnych robót wykończeniowych była zazwyczaj spowolniona w wyniku nagminnych poprawek wynikających z niskiej jakości robót1159.

W latach III RP konstrukcja nośna budynków wykonywana jest zazwyczaj w technologii monolitycznej („na mokro"). Powszechnym materiałem stała się cegła oraz beton komórkowy, który jest najtańszym materiałem budowlanym. Przystąpiono też do wykonywania termoizolacji ścian zewnętrznych budynków wykonanych w okresie PRL. W dziedzinie pokrycia dachowego nastąpiła diametralna zmiana, obecnie większość budynków nie posiada płaskich dachów. W budownictwie wielorodzinnym przeważa obecnie stosowanie technologii żelbetowej wylewanej („na mokro") oraz z małych bloczków. Odstąpiono też od sztywnych norm w zakresie planowania pomieszczeń w budownictwie mieszkaniowym i wdrożono nowoczesne rozwiązania urbanistyczne i architektoniczne.

W sferze zarządzania dokonano istotnych zmian: uchwalono nowe zasady finansowania inwestycji budżetowych; na dużych budowach rozpoczęto powoływanie inwestora zastępczego w wersji „Inżyniera Kontraktu" oraz upowszechniło się funkcjonowanie deweloperów budowlanych, którzy inwestują w realizację nieruchomości budynkowych (mieszkania, biura) – z przeznaczeniem na sprzedaż lub wynajem.

- **Płockie firmy budowlane i projektowe**

- W początkowym okresie III RP nastąpiło pogłębienie kryzysu w budownictwie, stąd duże bezrobocie w środowisku branży budowlanej, które dotyczyło większości zawodów budowlanych oraz kadry technicznej. Pogorszenie sytuacji w stosunku do kryzysowych lat 80. okresu PRL wynikało z trudności w utrzymaniu płynności ekonomicznej w większości dawnych państwowych przedsiębiorstwach przemysłowych, które nie posiadały środków finansowych na inwestycje. Nowo wybrane samorządy gminne oraz prywatni inwestorzy również nie posiadali środków finansowych. Sytuację ekonomiczną kraju w pewnym stopniu poprawiali inwestorzy zagraniczni.
- Po okresie początkowego kryzysu gospodarczego nastąpiła stabilizacja ekonomiczna kraju, a następnie ożywienie gospodarcze, które po wejściu w 2004 r. Polski do Unii Europejskiej przekształciło się w duży wzrost gospodarczy. Nastąpiło zwiększenie inwestycji budowlanych, szczególnie w zakresie krajowej i miejskiej infrastruktury drogowej, budownictwa użyteczności publicznej oraz modernizacji obiektów mieszkaniowych.
- Powoływano liczne budowlane spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, cywilne i akcyjne. Powstawały firmy „developerskie" organizujące proces inwestycyjny począwszy od zebrania środków finansowych, poprzez projektowanie, po wykonawstwo i sprzedaż budynków mieszkalnych lub lokali mieszkalnych. Po ustawowym nadaniu samorządom miejskim pełnej odpowiedzialności finansowej za inwestycje miejskie, zmieniły się zasady funkcjonowania służb odpowiedzialnych za budownictwo, drogownictwo oraz budowę sieci instalacji wodno-kanalizacyjno-gazowych oraz elektrycznych i energetycznych.

- ***

- W okresie III RP z powodzeniem kontynuowały swoją działalność budowlano-montażowe firmy i spółki powstałe w końcowych latach PRL, m.in.: PI-U Wereszczyński, ZB-M Henryk Krupiński, PEBiU Pel-Bud i firmy polonijne (Jugopol, Inwestbau, Marles i Austalex).
- Do największych firm związanych z budownictwem powołanych po 1989 r. należy Przedsiębiorstwo Budowlano-Usługowe Vectra (Graczykowski Marek, Przykłota Alicja, Mikulski Wincenty, Bielak Andrzej), które powstało w oparciu o potencjał produkcyjny PBP Petroblok sp. z o.o., pierwszej spółki utworzonej w 1989 r. przez PBP Petrobudowa. Spółka ta została w 1990 r. przekształcona przez Marka Graczykowskiego w spółkę PBU Vectra, w 2005 r. zatrudniała ok. 750 pracowników. Na początku 2007 r PBU Vectra została przekształcona w spółkę akcyjną, która w końcu tego roku znalazła się w Grupie Kapitałowej Pol-Aqua SA. W latach 1990-2005 na rynku płockim i krajowym aktywnie funkcjonowała do śmieci właściciela prywatna firma Przedsiębiorstwo Montażowo-Budowlane

Ajmex Andrzej Bielicki1160. W 1990 r. powstał Zakład Instalacji Wod.-Kan., CO i Gazu Arkadiusz Wałęsa1161, który od 2001 r. działa pod nazwą: Wałęsa. Rybicki i Malara s.j. Od 2001 r. spółka cywilna PB-R Izo-Mar funkcjonuje pod nazwą Przedsiębiorstwo Budowlano-Usługowe Izo-Mar plus.

- W 1991 r. Bogdan Więcek utworzył Hurtownię Materiałów Budowlanych Budmat, która jest obecnie liczącym się w kraju i zagranicą dystrybutorem i producentem pokryć dachowych i systemów elewacyjnych. W 1992 r. Jan Brudnicki na bazie własnej firmy rzemieślniczej utworzył firmę rodzinną Zakład Produkcyjno-Handlowy BEM, specjalizującą się w produkcji stolarki okiennej i drzwiowej. W 1993 r. powstała Hurtowania Materiałów Budowlanych Wektra (Brzozowski Marek).
- PBP Petrobudowa jako duże państwowe przedsiębiorstwo w początkach III RP zatrudniało jeszcze ok. 1100 pracowników, jednakże w wyniku restrukturyzacji i prywatyzacji w 1991 r. utworzyło jedną spółkę akcyjną i sześć spółek z ograniczoną odpowiedzialnością oraz pozostawiło sobie jako jednostce państwowej tylko ok. 10% potencjału produkcyjnego. Petrobudowa ponad 80 proc. potencjału produkcyjnego przekazała utworzonej Spółce Akcyjnej Petro (prezes Zbigniew Krawczyk), zaś ok. 10 proc. – kilku innym spółkom z o.o. Po początkowych sukcesach tych spółek w nowej rzeczywistości nastał okres zastoju i bankructw. Również Petrobudowa jako mini-przedsiębiorstwo państwowe nie wytrzymało konkurencji w gospodarce rynkowej1162.
- W 1991 r. po likwidacji Płockiego Kombinatu Budowlanego na bazie jego załogi i środków produkcji powstał utworzony przez Włodzimierza Turkowskiego Zakład Budowlano-Instalacyjny Turbud sp. z o.o., który funkcjonował do końca pierwszego dziesięciolecia XXI w.
- Specjalistyczne przedsiębiorstwa budowlano-montażowe powstałe w okresie budowy MZRiP dokonały również restrukturyzacji i przemian własnościowych. W 1992 r. na bazie PPKSiUP Mostostal powstała spółka Mostostal Płock SA. Od 2005 r. spółka ta, poprzez Hydrobudowę 6 Warszawa SA, stała się członkiem Grupy kapitałowej Bilfinger Berger AG. W 1994 r. PRTiA Izokor powołało firmę Izokor SA. Od 2007 r. Izokor SA funkcjonuje w Grupie Kaefer. W 1992 r. PR-M Naftoremont utworzyło Przedsiębiorstwo Inwestycyjno-Remontowe Naftoremont-Naftobudowa sp. z o. o. (obecnie Zakład Naftoremont stanowi płocką część Spółki Akcyjnej Polimex Mostostal). W 1996 r. PPIP Instal przekształciło się w Budimex-Instal SA, następnie w 2001 r. w Instal Płock SA, po czym spółka uległa likwidacji.
- W 1996 r. Miejskie Przedsiębiorstwo Dróg i Mostów przekształciło się w Dromost sp. z o. o. Spółka ta w 2003 r. ogłosiła upadłość. W 1996 r. utworzono w oparciu o kapitał niemiecki Przedsiębiorstwo Budowlano-Instalacyjne Stangpol (Obara Jerzy), które w 2006 r. przekształciło się w Henczke Budownictwo sp. z o.o.1163 (Piotr Robert Rączkowski)1164. Obecnie również ta firma ogłosił upadłość.
- Należy zaznaczyć, iż w III RP płockie środowisko budowlane wykazało się

dużą aktywnością i pomimo braku środków finansowych utworzyło dużą liczbę podmiotów gospodarczych. Wśród powstałych spółek budowlanych liczącą się pozycję uzyskały m.in.: PMB Budomost (Błaszczyk Kazimierz1165, Obara Jerzy)1166, PP-H Albud (Adamski Kajetan1167, Betiuk Wojciech, Lubieniecki Grzegorz), PR-B Wistbud (Wiesław Lewandowski, Jerzy Dąbrowski, Sławomir Pesel), PB Labor-Bud (Andrzej Laskowski, Józef Terlik, Kazimierz Badowski1168), PUS Cover (Grabowiec Bogdan), Zakład Budowlany K. Mystkowska i J. Sikorski, PHU Kołodziejski, PR-B Wistbud (Lewandowski Wiesław, Dąbrowski Jerzy, Pesel Sławomir), ZB-M Budomont (Dublicki Krzysztof), PB Alpex, Elektroinstal (Smardzewski Andrzej)1169, Przedsiębiorsto Instalacyjne Petro-Instal (Marian Proniewski, Wanda Kaftańska, Bolesław Szymański), PT Tucholski (Tucholscy: Stanisław, Janina, Izabella i Tomasz)1170, PPEB Kontener (Wiktorski Jerzy, Zbigniew Wiktorski)1171, Centrum Budownictwa (Wudarski Mirosław)1172, PB-R Biały-Stako (Janusz Biały), PWIE Tespol (Krzysztofik Bolesław, Trębala Bogumił, Radziejewski Andrzej), ZO – Dobies Stanisław, Hydro-Bud, Interbud (Sobiecki Krzysztof), Energomontaż-Północ Płock, Bel-Amber (Palewski Włodzimierz, Michniejew Wiktor), Laser-Met (Grzegorz Lewicki), PP-U Konkret (Żurada Marek)1173, Mistmar, Pawex (Lewandowski Paweł), Temax (Kopcińska Maria, Lipczewski Janusz), UB MAR-Dom (Pokorski Marian), PP-U Inbud (Karczewski Stefan), ZR-B Primabud (Syski Jan), PHU Petromet (Jerzy Rozwadowski), PR Petro Mechanika, Petro Remont, PB-R Izomar plus, HWH Admar, PB (Brzost Jacek), Fortum Płock, ZEP-CWS, ZEP-TECH, PBP Piecobud, Posadzki Przemysłowe Densit Polska (Kulas Tadeusz i Kulas Maciej), Dromir (Mirosław Drożdż), ZR-B (Bogdan Kostrzewski), Międzytorze (Lech Jaskólski), itp. Niestety znaczna część płockich liczących się firm budowlanych powstałych w okresie III RP nie przetrwała do dnia dzisiejszego.

- Od 1996 r. na zasadach developerskich działa w Płocku Przedsiębiorstwo Inwestycji Komunalnych (Jerzy Dzwonek i Patryk Dzwonek). Kolejni developerzy realizujące kompleksy mieszkalne w okresie III RP to: Multis Deweloper, WiX Developer, PPHU Wix Developer Mariusz Mikulski s.j. Amabud sp. z o. o., Grad B, Invest Bud, Tectum Inves, Przedsiębiorstwo Budowlano-Usługowe InterBUD i Przedsiębiorstwo Inwestycji Budowlanych OMEGA R&M Wilanowscy.
- W obszarze projektowania, nadzoru inwestycyjnego, działalności doradczej i marketingowej powstały takie jednostki jak: Orlen Projekt, Mazowieckie Biuro Projektów Mapro, Budoplan (Krawczyk Józef, Teresa i Piotr), Wektor-P (Kowalski Andrzej Wiesław)1174, Inter-Hermesa (Bielak Antoni), Instytut Planowania Miejskiego (Wierzbicka Iwona1175, Wierzbicki Zbigniew)1176, PPAiU (Krymowa Alicja)1177, Projbud (Pakulski Bolesław)1178, PUT Unimech (Żuk Tadeusz)1179, PUP-iWI Korab (Korba Jan Adam), PP-W Klatt i Dach, BON Estyma (Kokoszczyński Kazimierz).
- W pracy *Z dziejów budownictwa w Płocku* według stanu na dzień 2005 r. zamieszczono: *Wykaz płockich firm inwestorskich, projektowych, budowlano-*

montażowych oraz produkcji i dystrybucji materiałów budowlanych i instalacyjnych. Analizę działalności części płockich firm budowlanych w regionie płockim udokumentowano w 2010 r. w opracowaniu pt. *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim*1180.

- Zarządzanie płockim budownictwem w okresie III RP

Zarządzanie budownictwem w gospodarce rynkowej okazało się trudniejsze niż początkowo zakładano, tym bardziej, że w wyniku kryzysu ekonomicznego w latach 80. XX w. zrestrukturyzowane i sprywatyzowane przedsiębiorstwa inwestorów, wykonawców i projektantów jako firmy (spółki) znalazły się w warunkach braku środków finansowych oraz dużych trudności w uzyskaniu kredytów bankowych. Ponadto utworzono zbyt dużo małych jednostek gospodarczych, które konkurowały między sobą nie tyle dobrą organizacją i stosowaniem nowych technologii, co zaniżaniem cen i proponowaniem nierealnych terminów zakończenia inwestycji oraz korupcyjnym wymuszaniem zapłaty za realizację rzekomych „robót dodatkowych". W wyniku nieuczciwej konkurencji i negatywnej selekcji znaczna liczba dobrze funkcjonujących spółek uległa likwidacji.

Rozproszenie potencjału budowlanego dotyczyło głównie dużych dobrze zorganizowanych przedsiębiorstw budowlano-montażowych, pełniących wcześniej funkcje generalnych wykonawców. W efekcie tych procesów w zakresie realizacji dużych inwestycji przemysłowych w większości funkcję generalnych realizatorów inwestycji1181 i generalnych wykonawców zaczęły pełnić głównie firmy zagraniczne, gdyż rodzime małe spółki nie miały szans w rywalizacji ze spółkami zagranicznymi. Stąd polskie firmy budowlane funkcjonowały zazwyczaj jako jednostki podwykonawcze, przy czym walcząc o przetrwanie godziły się często na zapłaty na granicy opłacalności, co często kończyło się ich upadłością.

Niska efektywność krajowego budownictwa w III RP wynika też z tradycyjnego lekceważenia problematyki organizacji i zarządzania. Aktualnie wykonawstwo budowlane w większości działa w warunkach dużej improwizacji, co wpływa istotnie na koszty, jakość produkcji i terminowość. Rezygnacja w krajowym budownictwie z systemowych metod zarządzania (w tym głównie z opracowywania harmonogramów)1182 szczególnie niekorzystnie wpływa na budowę dużych inwestycji, choć również ma negatywny wpływ na małe i powtarzalne budowy.

Istotny wpływ na stan krajowego budownictwa wpłynęły kolejno niedopracowane ustawy o przetargach, które utrudniały inwestorom wybór sprawnych i dobrze zorganizowanych wykonawców. Przewlekłe procedury przetargowe powodowały, iż inwestorzy mając na celu dotrzymanie założonego terminu końcowego budowy, względnie minimalizacji jego poślizgu, z niesprawnymi wykonawcami nie zrywali z umów i nie obciążali ich karami umownymi, gdyż kolejne przetargi wydłużyłyby

dodatkowo cykl budowy1183. W efekcie tego wykonawcy zazwyczaj nie dotrzymywali terminu końcowego, ale jeszcze często wymuszali dodatkowe nieuzasadnione dopłaty. Można przypuszczać, iż w wielu przypadkach nie wynikało to z niskiej kompetencji służb inwestorskich, lecz wskutek działań korupcyjnych.

Dużym błędem w realizacji inwestycji rządowych i samorządowych, była rezygnacja z dokumentacji organizacyjnej typu „Wytyczne Realizacji Inwestycji". Przyjęło się niezgodnie z zasadami gospodarki rynkowej podpisywanie umów pomiędzy inwestorami i wykonawcami z podawaniem tylko terminu końcowego realizacji inwestycji lub z załącznikiem w postaci schematycznego harmonogramu, bez określenia terminów pośrednich przekazywania frontów robót między wykonawcami. Zasada nie naliczania kar umownych za nieterminowość realizacji terminów pośrednich oraz za niedotrzymanie terminu końcowego powodowała, iż w przetargach w dużej części wygrywały firmy z małym doświadczeniem.

W obecnej praktyce przetargowej tradycyjnie wykonywany kosztorys inwestorski (służący do ustalenia ceny końcowej inwestycji) powinien być przez wykonawcę przeprojektowany w zakresie szczegółowości i dostosowany do potrzeb opracowania harmonogramów i dokumentacji organizacyjnej. Niestety zazwyczaj brak czasu utrudnia ponowny przedmiar robót przez wykonawców, a harmonogramy nawet jeżeli są wykonywane – są oderwane od dokumentacji kosztorysowej oraz wynikających z nich limitów robocizny, materiałów i sprzętu na określone elementy robót. Oszczędzanie finansów na dokumentację organizacyjną – to pozorowane oszczędności.

W wielu przypadkach wydłużony cykl budowy dużych inwestycji wynika też ze sposobu ich finansowania. Przykładowo przeznacza się duże środki finansowe na budowę mostu, a brakuje ich na równoczesną budowę dróg dojazdowych1184. W efekcie następuje duże zamrożenie środków produkcji, co wpływa na efektywność takich inwestycji.

Słabością obecnego polskiego budownictwa jest w dużej mierze traktowanie dokumentacji organizacji budowy (łącznie z wykonywaniem i aktualizacją harmonogramów) jako zbędnego biurokratycznego działania, które tylko podraża koszty. W praktyce budowlana kadra kierownicza zarówno po stronie inwestorów i wykonawców w większości nie zdobyła doświadczenia jak opracowywać realne i prawidłowe harmonogramy. Panuje powszechny pogląd z czasów PRL, że jest to dokumentacja nieistotna, gdyż szybko się dezaktualizuje, a równocześnie w praktyce nieterminową realizację stosunkowo łatwo jest wytłumaczyć rzekomo obiektywnymi przeszkodami, jak: warunki atmosferyczne, „pseudoekspertyzy", rzekome „błędy" w dokumentacji (stąd nagminna konieczność wykonywania robót dodatkowych i zanikowych), itp. Niestety zazwyczaj za nieterminowość realizacji praktycznie biorąc nikt nie ponosi konsekwencji.

Należy zaznaczyć, iż w przeszłości aktualizacja harmonogramów w wersji „ręcznej" w cyklu comiesięcznym czy cokwartalnym realizowana jako planowanie kroczące była pracochłonna, jednakże dzisiaj w okresie powszechnej komputeryzacji ten argument jest

nieaktualny. W krajach rzeczywistej gospodarki rynkowej proces przygotowania inwestycji trwa długo, natomiast realizacja budowy – krótko. W Polsce zazwyczaj jest odwrotnie: projektowanie i przygotowanie inwestycji trwa krótko, natomiast realizacja – przebiega zbyt długo1185. Masowo przewlekłe budowy stanowią ogromne marnotrawstwo środków finansowych. Dzisiaj budować potrafi każdy, natomiast budować szybko, tanio i o wysokim standardzie jakościowym – niewiele firm krajowych.

- **Część VIII**

NOWOCZESNE ZARZĄDZANIE PŁOCKIM BUDOWNICTWEM WIELKOPRZEMYSŁOWYM

Organizacja i zarządzanie w budownictwie wielkoprzemysłowym i specjalistycznym

Budownictwo jest dziedziną działalności związanej ze wznoszeniem budowli, budynków i innych obiektów budowlanych oraz ich przebudową, odbudową, modernizacją, konserwacją i rozbiórką obiektów. Od najdawniejszych czasów ważną rolę w budownictwie odgrywa organizacja. Dostępność materiałów budowlanych, rozwiązania techniczne projektów oraz sprawność organizacyjna wykonawstwa miały znaczący wpływ na koszty i terminarz realizacji obiektów. Obserwując dzisiejsze budownictwo wysokościowe, które związane jest z niebezpieczną, ciężką i pracochłonną pracą, można stwierdzić, że w dawnych czasach wznoszenie takich obiektów jak piramidy, zamki czy katedry wydaje się zadaniem bardzo trudnym, wręcz niemożliwym. Metody budowania zmieniały się w poszczególnych wiekach i były ściśle związane z rozwojem techniki, jednakże ich realizacja w większości przypadków bazowała na improwizacji oraz na talentach organizacyjnych architektów i budowlańców.

Wykonawstwo budowlane uzależnione jest od: różnorodności lokalizacji obiektów budowlanych, indywidualizmu rozwiązań projektowych, wymiarów budynków i budowli, zmienności warunków atmosferycznych oraz czasu trwania budowy. W budownictwie poza wykonawstwem małych i nieskomplikowanych obiektów, jest obszar wielkich zadań inwestycyjnych przemysłowych i specjalistycznych, których szybka i jakościowa realizacja posiada ogromne znaczenie ekonomiczne.

W związku z tym wraz z rozwojem budownictwa następowało wypracowywanie nowoczesnych technologii robót oraz systemowych metod zarządzania, które posiadają decydujący wpływ na ekonomikę obecnego budownictwa. Współcześnie proces inwestycyjny składa się z następujących etapów: programowania, planowania, projektowania, realizacji z odbiorami oraz eksploatacji, a następnie renowacji i modernizacji.Prekursorami systemowych metod zarządzania (nauki o organizacji i kierowaniu)1186 byli Frederick Winslow Taylor1187 i Henry Fayol1188, Henry Laurence Gantt1189 i Karol Adamiecki1190. Praktyczne zastosowanie elementów tych metod związane było z działalnością organizatorską na początku XX w. Henry'ego Gantta w amerykańskim przemyśle maszynowym, co opublikował w 1910 r. Opracowane przez niego diagramy stanowiły wykresy ukazujące realizację zadań i jego elementów składowych w czasie. Pierwszym pomysłodawcą tego typu „narzędzia organizacyjnego" był polski inżynier Karol Adamiecki, który już w 1896 r. opracował i wdrożył harmonogramy, jednakże oficjalną o tym publikację zaprezentował dopiero w 1931 r.

„Diagram Gantta" i analogiczny „harmonogram Adamieckiego" to grafy, które w postaci wykresów służą planowaniu działań zarówno pojedynczych, jak i grupowych.

Uwzględnia się w nich podział projektu na poszczególne przedsięwzięcia, zadania, obiekty i procesy produkcyjne, które następnie są rozplanowywane w czasie. Grafy obrazują następstwo kolejnych zdarzeń lub czynności, uwzględniając równocześnie czynności wykonywane równolegle. Obecnie istnieje wiele metod tworzenia tych diagramów, jak również jest duża liczba ich możliwych zastosowań. Poza planowaniem dzięki tej metodzie można też kontrolować realizację zadań inwestycyjnych. Począwszy od lat 30. XX w. metoda diagramów Gantta/Adamieckiego znalazła praktyczne zastosowanie w budownictwie.

Znaczący postęp w metodach zarządzania nastąpił w 1950 r., gdy James E. Kellea i Morgan R. Walker dla potrzeb amerykańskiej armii opracowali metodę CPM (ang. Critical Path Metod). Początkowo obejmowała ona jedynie logiczne zależności pomiędzy projektowanymi zadaniami. W metodzie tej projekt jest przedstawiany w postaci diagramu sieciowego, czyli grafu skierowanego. Strukturę logiczną modelu sieciowego tworzą zależności pomiędzy zdarzeniami i czynnościami. Istotą tej metody jest analiza ścieżki krytycznej wyznaczającej czas realizacji zadania oraz najwcześniejsze i najpóźniejsze terminy początków i końców czynności (procesów). Z czasem CPM i probabilistyczna metoda PERT (ang. *Program Evaluation and Review Technique)*1191 z wykorzystaniem techniki komputerowej stosowane w zarządzaniu projektami wojskowymi – znalazły zastosowanie również w projektach cywilnych.

W wyniku wdrożenia tej metody w planowaniu i zarządzaniu skomplikowanymi inwestycjami budowlanymi w USA i Europie Zachodniej uzyskano usprawnienie ich wykonawstwa i duże efekty ekonomiczne. Czynności w budownictwie najczęściej stanowią: określony zakres robót budowlano-montażowych, projektowanie dokumentacji technicznej, dostawy materiałów i urządzeń, odbiory oraz inne zdarzenia czy procesy posiadające wpływ na przebieg czasowy zadania inwestycyjnego.

W krajowym budownictwie metoda diagramów Gantta/Adamieckiego oraz później opracowana metoda pracy równomiernej1192 były zalecane do stosowania w zarządzaniu produkcją budowlano-montażową przez prof. Aleksandra Juliana Dyżewskiego1193 – rektora Politechniki Warszawskiej i prof. Leona Rowińskiego1194 (dyrektora Instytutu Technologii i Organizacji Budowy w Politechnice Śląskiej w Gliwicach) – przewodniczącego Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych.

W dziedzinie systemowego zarządzania w kraju duże zasługi położyli m.in.: wybitny ekonomista prof. Andrzej Krzysztof Koźmiński (długoletni rektor Akademii Leona Koźmińskiego1195); przedstawiciel polskiej szkoły prakseologicznej, teoretyk zarządzania prof. Witold Kieżun1196; cybernetyk i teoretyk organizacji prof. Janusz Witold Gościński z SGPiS1197 oraz specjalista w zakresie projektowania i wdrażania systemów informacyjnych i informatycznych dla zarządzania prof. Jerzy Kisielnicki (Uniwersytet Warszawski)1198.

Nowoczesne zarządzanie płockim budownictwem w PRL

W okresie PRL w miarę powojennej odbudowy i uprzemysłowienia kraju oraz

rozwoju budownictwa komplikowały się procesy realizacji inwestycji oraz zarządzania dużymi przedsiębiorstwami budowlano-montażowymi. Budownictwo, a w szczególności budownictwo wielkoprzemysłowe, wyróżnia się spośród innych gałęzi gospodarki narodowej swoistą specyfiką, którą określa jednorazowość oraz różnorodność produkcji, rozproszenie wznoszonych obiektów, udział w realizacji wielu specjalistycznych jednostek wykonawczych i dostawców maszyn i urządzeń (z kraju i zagranicy). Tradycyjne metody zarządzania w budownictwie oparte wyłącznie na doświadczeniu i działaniu intuicyjnym stały się niewystarczające.

Począwszy od lat 60. XX w. Płock stał się jednym z głównych placów budowy w kraju. Ogromny wzrost budownictwa przemysłowego, ogólnego i mieszkaniowego w Płocku spowodował potrzebę wypracowania sprawniejszego zarządzania procesem inwestycyjnym, przy czym dla realizacji dużych inwestycji przemysłowych powołano przedsiębiorstwo pełniące funkcje generalnego wykonawstwa – Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa1199. W „Petrobudowie" wdrożono zasady kompleksowej mechanizacji oraz dyspozytorski system sterowania produkcją budowlano-montażową i przemysłową produkcją pomocniczą, powołano też nowy pion zajmujący się planowaniem i zarządzaniem w generalnym wykonawstwie.

W budowie strategicznych dla kraju inwestycji zlokalizowanych w Płocku, tj. Fabryki Maszyn Żniwnych oraz Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych, aktywnie uczestniczyły, poza kierownictwem bezpośrednich realizatorów procesu inwestycyjnego, ich jednostki nadrzędne jak zjednoczenia i ministerstwa oraz centralne sztaby koordynacyjne1200. W ślad za innymi ważnymi ośrodkami przemysłowymi w kraju rozpoczęto wdrażanie systemowych metod zarządzania w wersji informatycznej – sprawdzonych na innych wielkich budowach1201.

Następnym etapem było przystąpienie do opracowania i wdrożenia własnych systemów skoordynowanego zarządzania przedsiębiorstwem i całym procesem inwestycyjnym, tj. systemu usprawniającego koordynację prac pomiędzy biurami projektów, inwestorem, generalnym wykonawcą i przedsiębiorstwami specjalistycznymi (podwykonawcami) oraz dostawcami maszyn i urządzeń z kraju i zagranicy.

Prace dotyczące skoordynowanego informatycznego systemu zarządzania przedsiębiorstwem przemysłowym w FMŻ realizowane były m.in. przy współpracy z dwoma ówczesnymi sekcjami naukowymi Towarzystwa Naukowego Płockiego: Sekcją Informatyki i Sekcją Systemowej Organizacji Zarządzania.

Szczególne osiągnięcia na tym polu uzyskało środowisko informatyczne MZRiP, które w obszarze systemowego zarządzania ogromnym przedsiębiorstwem rafineryjno-petrochemicznym współpracowało z wieloma krajowymi i zagranicznymi ośrodkami, w tym również z Komisją Informatyki Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego oraz Wojewódzkim Zarządem PTE w Płocku, kierowanym przez Bolesława Jana Witkowskiego1202.

Na zlecenie MZRiP opracowywano dla budowy kolejnych instalacji rafineryjnych i petrochemicznych w ramach ZTE (Założeń Techniczno-Ekonomicznych) dokumentację

organizacyjną – Wytyczne Realizacji Inwestycji. W oparciu o WRI i dokumentację projektową na bazie przeliczeń sieci zależności według systemu CPM/PERT uzyskiwano dla poszczególnych zadań inwestycyjnych harmonogramy dyrektywne, które były załącznikami do umów pomiędzy inwestorem i generalnym wykonawcą oraz dostawcami urządzeń. Harmonogramy te stanowiły również załącznik do umów pomiędzy generalnym wykonawcą i podwykonawcami. Stanowiły też bazę do opracowania wieloletniego planu finansowego realizacji inwestycji w MZRiP oraz rocznych planów finansowych generalnego wykonawcy – PBP Petrobudowa.

W początkowym okresie stosowania w Polsce informatyki w budownictwie opracowywano i wdrażano na e.m.c. liczne jednostkowe i odcinkowe programy informatyczne realizowane dla poszczególnych przedsiębiorstw budowlanych w dziedzinach: zatrudnienie, płace, kalkulacja cen wyrobów, księgi przychodów i rozchodów, zagadnienia finansowo-księgowe, środki trwałe i gospodarka materiałowa (SGM)1203 itp. W tym okresie powszechnie funkcjonowały w kraju trzy systemy limitowania środków produkcji i kosztorysowania robót budowlanych (System NW, bydgoski system ASAH1204 i warszawski system BAZA)1205 oraz jeden system harmonogramowania i kontroli realizacji – PROKOR1206. Ponadto stosowano również metody sieciowe dla opracowywania dokumentacji organizacji budowy wielkich i skomplikowanych inwestycji1207.

W PBP Petrobudowa w ramach generalnego wykonawstwa wdrożono na budowach MZRiP system PROKOR1208, który usprawniał opracowywanie harmonogramów oraz umożliwiał realizację planowania kroczącego i informował o zaistniałych opóźnieniach.

Uznano, że istotnym czynnikiem determinującym sprawność działania dużego przedsiębiorstwa budowlanego, jakim była PBP Petrobudowa, powinien być zmodernizowany system informacyjny, a następnie opracowany kompleksowy system informatyczny, oparty o uporządkowaną strukturę organizacyjną i wynikający z niej podział funkcji zarządzania.

System ten rozpoczęto projektować kolejno dla obszarów:

1/ planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową w generalnym wykonawstwie;

2/ planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową w siłach własnych;

3/ planowania i zarządzania przemysłowej produkcji pomocniczej;

4/ gospodarki materiałowej;

5/ zatrudnienia i płac;

6/ księgowości, ewidencji i sprawozdawczości oraz analiz ekonomicznych.

W ramach płockiego NOT1209 i PZITB1210 społecznie przy patronacie PBP Petrobudowa oraz Pionów Inwestycji MZRiP i FMŻ przystąpiono do opracowania i wdrożenia nowej wersji systemu informatycznego zarządzania dużymi i skomplikowanymi zadaniami inwestycyjnymi. Bazą wyjściową tych opracowań była innowacja organizacyjna SHOD (System Planowania i Zarządzania według

Harmonogramów Dyrektywnych i Operatywnych) autorstwa Włodzimierza Serafimowicza. Płocki system SHOD stanowi kontynuację idei systemów SYKOR (Kraków) i PROKOR (Warszawa), których podstawowym zadaniem była sygnalizacja o opóźnieniach w stosunku do aktualnego harmonogramu budowy.

W systemie SHOD przyjęto jako bazę odniesienia dwa rodzaje harmonogramów: harmonogram dyrektywny (załącznik do umowy inwestora z generalnym wykonawcą) oraz kolejne wersje harmonogramów operatywnych, stanowiących zazwyczaj cokwartalną lub comiesięczną aktualizację harmonogramu dyrektywnego – w celu dotrzymania terminu końcowego zadania inwestycyjnego, względnie minimalizacji opóźnień. W systemie SHOD w oparciu o ustalone procenty zaawansowania robót na określoną datę otrzymywano m.in. obiektywne wykazy opóźnień w stosunku do harmonogramu dyrektywnego i aktualnego harmonogramu operatywnego z wyliczeniem wielkości opóźnień całkowitych (z określeniem opóźnienia zaistniałego i przewidywanego), posortowanych według zadań inwestycyjnych, wykonawców, kodów szczebla i ważności.

Zespoły kierowane przez autora innowacji organizacyjnej opracowały kilka wersji tego systemu na „duże komputery" (e.m.c.): 1/ Włodzimierz Grabarek oprogramował system SHOD na e.m.c. Honeywell-Bull, 2/ Piotr Rudnicki na e.m.c. JS RIAD, 3/ Jerzy Chojnacki na e.m.c. ODRA s. 1300; natomiast Mirosław Grabecki powiązał program SHOD z programem PERT-D na e.m.c. Honeywell-Bull (PROKOR-P = SHOD+PERT D).

Kolejnym etapem usprawniania systemu planowania i zarządzania było opracowanie przez Włodzimierza Serafimowicza metody STEROD, która zakłada (wręcz wymusza) wykonywanie harmonogramów i kosztorysów przy zastosowaniu stypizowanej klasyfikacji procesów budowlanych (kosztorysowych asortymentów robót i pozycji harmonogramowych)1211. W metodzie tej dokonuje się agregacji asortymentów kosztorysowych (i ich przedmiarów robót) w skoordynowaniu z elementarnymi pozycjami harmonogramów, tj. procesami budowlano-montażowymi (czynnościami).

Przy opracowywaniu kosztorysu według tej klasyfikacji należało uwzględniać wymogi związane z opracowywaniem harmonogramu, stąd niezbędna jest współpraca kosztorysantów z wykonawcami. W efekcie tej zasady tradycyjny kosztorys budowy (zarówno w wersji tradycyjnej lub informatycznej) mógł być z łatwością wykorzystany przy opracowywaniu dokumentacji organizacji budowy (oraz kolejnej aktualizacji).

W wersji informatycznej metoda STEROD pod nazwą Skoordynowany System STEROD1212 stanowi powiązanie metod sieciowych (CPM/PERT), informatycznego systemu harmonogramowania SHOD oraz systemów kosztorysowania (BAZA lub BAZA-751213). Połączenie tych odcinkowych systemów wykonano poprzez „programy łączniki". Należy zaznaczyć, iż powyższe opracowania autorskie powstały w ramach oddolnej działalności w PBP Petrobudowa oraz społecznie w ramach Komisji Organizacji i Zarządzania OW PZITB w Płocku i Komitetu ds. Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy RW NOT w Płocku.

W oparciu o płockie innowacje organizacyjne1214 na zlecenie Ministerstwa Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych oraz Zjednoczenia Budownictwa Przemysłowego Centrum w Warszawie w PBP Petrobudowa i Warszawskim Biurze Projektowo-Badawczym Budownictwa Przemysłowego System zrealizowano pod kierownictwem Włodzimierza Serafimowicza temat branżowy nr 78-33-C pt. *System zarządzania w przedsiębiorstwach budownictwa przemysłowego*. Z ramienia ministra resortu budownictwa prof. Leszka Kałkowskiego nadzór nad pracami merytorycznymi tematu pełnił specjalista ds. informatyki Olgierd Jentys, natomiast z ramienia Zjednoczenia Budownictwa Przemysłowego Centrum – z-ca dyrektora ds. techniki i rozwoju Jerzy Janiak (były naczelny inżynier PBP Petrobudowa).

W ramach tematu branżowego opracowano system STEROD w wersji zintegrowanej stanowiącej
powiązanie systemów harmonogramowania i systemów kosztorysowania. Na podstawie wstępnych założeń opracowanych w PBP Petrobudowa i dokumentacji opracowanej w Warszawskim Biurze Projektowo-Badawczym Budownictwa Przemysłowego System (późniejsza nazwa BPUTBP Centrumeksport Warszawa)1215 – Warszawskie Przedsiębiorstwo Informatyki Przemysłu Budowlanego ETOB oprogramowało zintegrowany system STEROD na dwie rodziny e.m.c.: ODRA s. 1300 i JS RIAD. Ta innowacja organizacyjna uzyskała wysoką ocenę budowlanego środowiska naukowego1216 i została zaproponowana do wdrożenia w budownictwie krajowym1217.

Pozytywne efekty działań innowacyjnych w płockim budownictwie przemysłowym na budowach MZRiP i FMŻ spowodowały decyzję ówczesnych płockich władz miejskich (prezydenta m. Płocka Janusza Majewskiego) i wojewódzkich (wojewody płockiego Antoniego Bielaka) o wdrożeniu tego systemu w budownictwie budżetowym Płocka i województwa płockiego1218. W efekcie powyższego obsługa narad koordynacyjnych w Wojewódzkiej Dyrekcji Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich oraz w Wydziale Budownictwa Urzędu Wojewódzkiego w Płocku przebiegały przy wykorzystaniu systemu SHOD.

W końcu lat 80. XX w. rozpoczęto opracowywanie systemu STEROD dla potrzeb Generalnej Dyrekcji Budowy Gazociagów Energopol w Charkowie/Kijowie oraz systemu STEROD w wersji ukraińskiej – DOPU (Diriektywno-Opieratywnoje Płanirowanije i Uprawlenije).

Płockie rozwiązania dotyczące zarządzania w budownictwie w wersji informatycznej prezentowane były w naukowych czasopismach specjalistycznych1219 oraz na wielu konferencjach budowlanych w kraju, jak również na konferencjach poza Polską: w Ałma Ata w Kazachstanie (1980)1220, w Sofii w Bułgarii (1981)1221, w Berlinie w NRD (1982)1222 oraz w Sumach na Ukrainie (1989) – w ramach sympozjum branżowo-regionalnego1223.

Nowoczesne zarządzanie płockim budownictwem w III RP

W III RP w pierwszej połowie lat 90. XX w. płockie środowisko inwestycyjno-

budowlane zajmujące się problematyką gospodarki rynkowej w budownictwie oraz nowoczesnymi metodami zarządzania aktywnie uczestniczyło w propagowaniu swoich doświadczeń na terenie kraju (na wielu konferencjach budowlanych)1224 oraz zagranicą (w Ukrainie1225 i Białorusi1226).

Płoccy działacze budowlani związani z NOT i PZITB wraz z Towarzystwem Naukowym Płockim (Sekcja Budownictwa oraz Sekcja Systemowych Metod Zarządzania i Informatyki1227) zorganizowali w dniach 15-16 września 1991 r. konferencję pt. *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie*1228. Była to kolejna konferencja w Płocku na temat integracji informatycznych systemów zarządzania w przedsiębiorstwach i spółkach budowlano-montażowych oraz w procesie inwestycyjnym, w której głównie przedstawiono krajowe prace badawczo-wdrożeniowe z przełomu lat 80. i 90. XX w.1229 W stosunku do poprzednich płockich konferencji dotyczyła zarządzania w tworzącej się gospodarce wolnorynkowej oraz w warunkach zmiany sprzętu komputerowego1230. W międzyczasie e.m.c. typu ZAM, ODRA i JS RIAD zostały zastąpione tanimi komputerami personalnymi typu IBM.

Na tej konferencji zaprezentowano nowe wersje krajowe i zagraniczne informatycznych programów harmonogramowania sieciowego na komputery personalne oraz systemy integrujące harmonogramy z kosztorysami. Przedstawiono też kolejną wersję płockiego Skoordynowanego Systemu STEROD wiążącego warszawski system kosztorysowania KARO1231 z nową wersją systemu harmonogramowania SHOD1232. Analogiczne rozwiązanie zaprezentowało informatyczne środowisko z Bydgoszczy i Gdańska, które przedstawiło system kosztorysowania KORYS1233 w powiązaniu z harmonogramami. Ewa Serafimowicz i Jerzy Gościmiński (UW w Płocku) oraz Krzysztof Sulkowski (SOFT-HARD) przedstawili system ewidencji i kontroli obiegu korespondencji PISMA1234, stanowiący modyfikację systemu SHOD dla potrzeb administracji. System ten został opracowany z inicjatywy wojewody płockiego Jerzego Wawszczaka. W czasie konferencji dyrektor techniczny NASK w Warszawie Andrzej Zienkiewicz1235 zademonstrował w siedzibach TNP i Filii PW w Płocku początki internetu w wersji akademickiej poczty elektronicznej, realizowanej przez Uniwersytet Warszawski (w ramach sieci EARN BITNET).

W wyniku nawiązanej współpracy naukowej pomiędzy prezesem TNP dr. inż. Jakubem Chojnackim i rektorem Instytutu Politechnicznego w Brześciu w Białorusi pod patronatem po stronie polskiej: przewodniczącego Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych prof. Leona Rowińskiego1236, wojewody płockiego dr. Jerzego Wawszczaka i ministra budownictwa dr. Andrzeja Bratkowskiego – wspólnie zorganizowano w Brześciu w Białorusi sześć międzynarodowych sympozjów i konferencji naukowych.

Rozpoczęto też prace projektowe dotyczące opracowania informatycznych zintegrowanych systemów zarządzania w przedsiębiorstwach budowlanych (w Ukrainie – dla koncernu TSO SUMSTROJ w Sumach1237 oraz w Białorusi – dla koncernu budowlanego TREST-8 w Brześciu nad Bugiem1238). W cyklu zbliżonym do cokwartalnego w latach 1992-1995 zorganizowano 14 Międzynarodowych Sympozjów

Biznesu w Brześciu nad Bugiem pt. *„Współpraca gospodarcza Zachód-Wschód”*1239.

***

Niniejszy rozdział jest informacją o rozwoju metod planowania w aspekcie historycznym i środowiskowym. W początkach lat 70. XX w. powstawały w kraju dziesiątki i setki jednostkowych dziedzinowych (wycinkowych) programów informatycznych dla poszczególnych przedsiębiorstw budowlanych. W końcu lat 70. rozpoczął się okres opracowywania kompleksowych systemów zarządzania określoną problematyką oraz skoordynowanego zarządzania przedsiębiorstwem. W podsumowującej ocenie opracowywania i wdrażania systemowych metod zarządzania w wersji informatycznej w procesach inwestycyjno-budowlanych najbardziej twórczym w kraju były dwa przełomy: lat 70. i 80. (systemy na e.m.c.) oraz lat 80. i 90. XX w. (systemy na komputery personalne).

W warunkach realizacji w Płocku wielkich inwestycji (MZRiP, FMŻ) oraz prawidłowej współpracy środowisk inwestorskich, projektowych i wykonawczych nastąpiła oddolna inicjatywa usprawniania i wdrażania systemowych metod zarządzania procesem inwestycyjnym. Inicjatywa ta uzyskała wsparcie ww. dużych płockich inwestorów przemysłowych oraz miejskich i wojewódzkich władz zajmujących się budownictwem terytorialnym. W okresie od połowy lat 70. do połowy lat 90. XX w. Płock zajmował wiodącą pozycję w kraju w systemowym zarządzaniu wielkoprzemysłowym budownictwem.

W wyniku dużej aktywności płockich środowisk NOT, PTE, PZITB i TNOIK oraz ich zarządów krajowych zorganizowano w Płocku szereg konferencji ogólnokrajowych z udziałem specjalistów z zagranicy na temat reorganizacji krajowego budownictwa, jego restrukturyzacji i prywatyzacji oraz sukcesywnego wdrażania zasad gospodarki rynkowej, jak również integracji systemów informacyjnych i informatycznych w budownictwie i procesie inwestycyjnym.

Kontynuacją płockich konferencji dotyczących zarządzania w budownictwie z roku 1979 i lat 80. XX w. była działalność Towarzystwa Naukowego Płockiego, które wspólnie z Filią PW w Płocku oraz z działaczami płockiego NOT i PZITB, zorganizowało w 1991 r. w Płocku trzecią międzynarodową informatyczną konferencję nt. systemowego zarządzania budownictwem w gospodarce rynkowej. P ł o c k i e środowisko budowlane kolejne międzynarodowe konferencje zorganizowało w pierwszej połowie lat 90. XX w. wspólnie z Instytutem Politechnicznym w Brześciu w Białorusi. Konferencje te odbywały się pod patronatem naukowym Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych.

W okresie III RP płockie rozwiązania dotyczące organizacji i zarządzania w budownictwie i procesie inwestycyjnym (zarządzania projektem) prezentowane były na konferencjach organizowanych przez wydziały budownictwa wielu politechnik oraz w czasopismach technicznych. Z inicjatywy wojewody płockiego Krzysztofa Kołacha w

1994 r. na opóźnionej w realizacji kompleksowej modernizacji płockiego mostu drogowo-kolejowego wdrożono system SHOD1240.

***

Dla optymalnego wykorzystania zasobów istniejących w przedsiębiorstwach inwestycyjno-budowlanych w warunkach rozwoju nowoczesnych technologii oraz struktur organizacyjnych zarządzania następują obecnie zmiany w sposobie postrzegania procesu inwestycyjnego przez pryzmat podejścia procesowego1241. Ostatnio dużym jakościowym postępem w nowoczesnych metodach projektowania i zarządzania w budownictwie jest stosowanie technologii i BIM**1242** [Building Information Model, Building Information Modelling, Building Information Managenent] wraz z wdrożeniem platformy CDE [Common Data Environment]1243. BIM przyczynia się do efektywniejszego prowadzenia inwestycji i sprawnej wymiany informacji między inwestorem, projektantami, generalnym wykonawcą i podwykonawcami, natomiast platforma CDE umożliwia wymianę międzybranżowych zagadnień projektowych i wykonawczych (zatwierdzanie, weryfikacja i autoryzacja).

Powyższe oprogramowanie ułatwia współpracę i komunikację między uczestnikami procesu inwestycyjnego, w tym usprawnia: planowanie, opracowanie harmonogramu rzeczowo-finansowego i obiektywną ocenę realizacji robót. Ponadto umożliwia rejestrację planowanych i podejmowanych działań operacyjnych oraz może prezentować na modelu prace zrealizowane (na podstawie dokumentacji fotograficznej). W Płocku nowoczesną technologię BIM1244 wspomagającą projektowanie i zarządzanie budową nowego stadionu Wisły Płock im. Kazimierza Górskiego zastosowała firma Mirbud S.A., która w 2023 r. przekazała inwestycję do użytkowania1245.

W efekcie dużego rozproszenia krajowego potencjału budowlanego w XXI w. dużą część intratnych zleceń inwestycyjnych w Polsce przejęły firmy zagraniczne, które w przeciwieństwie do krajowych, poza posiadaniem odpowiednich środków finansowych, stosują w praktyce systemy zarządzania przedsiębiorstwem, w tym nowoczesne systemy planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową1246.

Część IX

PŁOCKIE I BRZESKIE SYMPOZJA I KONFERENCJE NT. ZARZĄDZANIA BUDOWNICTWEM (1979-1995)

Rozwój współczesnej, uprzemysłowionej gospodarki wspiera się na procesie inwestycyjnym. Począwszy od lat 60. XX w. Płock stał się jednym z największych placów budowy w kraju. Ogromny wzrost budownictwa przemysłowego, ogólnego i mieszkaniowego spowodował potrzebę wypracowania sprawniejszego zarządzania procesem inwestycyjnym. W budowie strategicznych dla kraju inwestycji zlokalizowanych w Płocku, tj. Fabryki Maszyn Żniwnych (FMŻ) oraz Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych (MZRiP), aktywnie uczestniczyły, poza kierownictwem bezpośrednich realizatorów procesu inwestycyjnego, ich jednostki nadrzędne jak zjednoczenia i ministerstwa.

Na przełomie lat 70. i 80. ubiegłego wieku płockie środowisko inwestycyjno-budowlane było wiodącym w kraju w dziedzinie wdrażania nowoczesnych systemów zarządzania przedsiębiorstwem i procesem inwestycyjnym. W wyniku tej aktywności Płock stał się ważnym miejscem spotkań naukowców, projektantów i menadżerów nowoczesnych metod planowania i zarządzania w procesie inwestycyjnym i zarządzania przedsiębiorstwem budowlanym.

PŁOCKIE SYMPOZJA I KONFERENCJE W LATACH PRL (1979-1989)

W latach 1979-1980 Płocki NOT, PZITB i PTE wraz władzami tych stowarzyszeń zorganizował dwie międzynarodowe konferencje nt. integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej oraz integracji systemów w procesie inwestycyjnym1247. Patronat nad konferencjami objął Prezydent m. Płocka – mgr Henryk Rybak1248.

I Międzynarodowa Konferencja Informatyczna w Płocku pt. *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej* (14-15 maja 1979 r.)1249

Komitet naukowy i organizacyjny:
- przewodniczący Komitetu Naukowego – doc. dr hab. inż. Andrzej Miączyński (PW)1250,
- sekretarz naukowy – dr inż. Zbigniew Tyczyński (PW),
- przewodniczący Komitetu Organizacyjnego – mgr inż. Zygmunt Skupiński (PBP Petrobudowa),
- sekretarz organizacyjny – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (PBP Petrobudowa)1251.

Referaty:
1/ doc. dr inż. Andrzej Dąbkowski (Instytut Planowania w Warszawie) – *„Referat wprowadzający”* (krótkie omówienie wszystkich referatów)1252;

2/ doc. dr inż. Andrzej Dąbkowski – *Wybrane problemy integracji informatycznych systemów obiektowych, resortowych i centralnych*1253;

3/ doc. dr Ludwik Dziewolski (Instytut Organizacji, Zarządzania i Ekonomiki Przemysłu Budowlanego ORGBUD - Oddział w Poznaniu) – *Integracja procesów zarządzania w przedsiębiorstwie budowlanym a systemy obiektowe*;
4/ doc. dr inż. Andrzej Grabski (Instytut Technologii i Organizacji Budownictwa Politechniki Śląskiej w Gliwicach) – *Doświadczenia z zastosowań wybranych programów EPD do sterowania produkcją fabryk domów*;

5/ mgr inż. Kazimierz Grześkowiak (Międzyzakładowy Ośrodek Rozwoju Informatyki Poznańskiego Zjednoczenia Budownictwa) – *Niektóre zastosowania informatyki w budownictwie Estońskiej SSR*;
6/ mgr inż. Barbara Janczukowicz (Centrum Informatyki Przemysłu Budowlanego ETOB - Warszawa) – *Wpływ jakości bazy normatywnej budownictwa na możliwości integracji informatycznych systemów zarządzania przedsiębiorstwami budowlanymi*;
7/ prof. dr hab. Jerzy Kisielnicki (Instytut Badań Systemowych PAN) – *Analiza czynników wpływających na ekonomiczną efektywność zastosowań zautomatyzowanych systemów zarządzania*1254;
8/ mgr Eugeniusz Kubica (Przedsiębiorstwo Informatyki Przemysłu Budowlanego ETOB w Katowicach) – *Model planowania i rozliczania produkcji budowlanej*;
9/ mgr Barbara Kulpińska (Instytut Organizacji Zarządzania i Doskonalenia Kadr w Warszawie) – *Warunki sprawności wdrażania systemów informatycznych zarządzania w budownictwie*;
10/ mgr Jan Kwiatowski (Rządowe Centrum Informatyki) – *Integrująca rola banków*

danych;
11/ mgr Lech Łasica (Zjednoczenie Przedsiębiorstw Robót Elektrycznych Elektromontaż w Warszawie) – *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych zarządzania w Zjednoczeniu Elektromontaż*;
12/ mgr inż. Andrzej Mizerski, mgr inż. Witold Stański (IOZiEPB ORGBUD Warszawa) – *Informatyczna płaszczyzna integracji systemów zarządzania produkcją budowlaną*;
13/ mgr Andrzej Oberski (PIPB ETOB Katowice) – *System automatyzacji przygotowywania cen kosztorysowych oraz wyceny obiektów sprzężony z systemem NW*;
14/ dr inż. Barbara Orłowska (PIPB ETOB Warszawa) – *Koncepcja zastosowania metody modelowania cyfrowego w systemach zarządzania*;
15/ mgr Henryk Puchowski (Zjednoczenie Budownictwa Przemysłowego Północ w Gdańsku), inż. Tadeusz Niedbalski (Gdańskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego) – *Niektóre problemy podniesienia użyteczności systemów informatycznych warunkiem ich integracji na przykładzie systemu ASAH*;
16/ mgr inż. Jurmar Radzyński, mgr Stanisław Kukuła (Centralny Ośrodek Informatyki Górnictwa w Katowicach) – *Planowanie podstawowych środków produkcji z wykorzystaniem danych gromadzonych w systemach ewidencyjno-rozliczeniowych*;
17/ mgr Lucjan Rutkiewicz, dypl. ekon. Leszek Zając (PMPiA Energoaparatura Katowice) – *Systemy elektronicznego przetwarzania danych eksploatowane w przedsiębiorstwie budowlano-montażowym*; 18/ prof. dr hab. Wiktor Isajewicz Rybalski (Instytut Politechniczny Inżynieryjno-Budowlany w Kijowie) – *Problemy tworzenia zautomatyzowanych systemów optymalnego planowania i zarządzania w budownictwie*;
19/ mgr Bożena Sasin-Głogowska (Rządowe Centrum Informatyki) – *Problemy i warunki upowszechnienia systemów informatycznych*;
20/ mgr Ewa Serafimowicz (WBP-BBP System – Pracownia w Płocku), mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (PBP Petrobudowa) – *Doświadczenia PBP Petrobudowa we wdrażaniu informatycznych systemów zarządzania produkcją budowlano-montażową*;
21/ inż. Zbigniew Stasiak (PIPB ETOB Bydgoszcz) – *Omówienie niektórych problemów integracji na przykładzie praktycznych rozwiązań w systemie ASAH*;
22/ dr inż. Zbigniew Tyczyński (PW), *Lokalizacja zaplecza produkcyjnego budownictwa i sterowanie dyslokacją produkcji*;
23/ mgr inż. Sławomir T. Wierzchoń, mgr inż. Janusz Budaszewski (PMPiUP Energomontaż-Północ) – *Zintegrowane systemy przetwarzania danych – konieczność czy kaprys;*
24/ mgr inż. Janusz Zieliński (PIPB ETOB Kraków) – *Integracja systemów warunkiem zachowania spójności w zarządzaniu*;
25/ mgr inż. Janusz Ziolko (CBC Byggeadministrasjon AS w Oslo), *System CBC koordynacji danych w procesie budowlanym*.

Komitet Naukowy i Organizacyjny:
- przewodniczący Komitetu Naukowego – prof. zw. dr inż. Leon Rowiński (przewodniczący Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych),
- z-ca przewodniczącego Komitetu Naukowego – doc. dr hab. inż. Andrzej Dąbkowski (Instytut Planowania w Warszawie),
- z-ca przewodniczącego Komitetu Naukowego – doc. dr Roman Dolczewski (PTE),
- członkowie Komitetu Naukowego: doc. dr Albin Płocica, doc. dr inż. Leon Żebrowski, doc. dr inż. Andrzej Miączyński, mgr inż. Wiesław Mirowski,
- sekretarz naukowy – dr inż. Zbigniew Tyczyński,
- przewodniczący Komitetu Organizacyjnego – mgr inż. Bronisław Cieślak (PBP Petrobudowa),
- sekretarz organizacyjny – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (NOT, PZITB)1256.

Referaty:

1/ doc. dr inż. Andrzej Dąbkowski (Instytut Planowania w Warszawie) – *Wprowadzenie* (syntetyczne informacje nt. przekazanych referatów);

2/ doc. dr inż. Andrzej Dąbkowski – *Procesy inwestycyjne w świetle uwarunkowań rozwoju społeczno-gospodarczego lat osiemdziesiątych*;

3/ doc. dr inż. Andrzej Grabski (Politechnika Śląska w Gliwicach) – *Założenia zintegrowanego systemu informatycznego do zarządzania procesem inwestycyjnym*;

4/ mgr Grażyna Grycz, mgr Tomasz Sapociński (Instytut Planowania w Warszawie) – *Podsystemy oceny i kontroli procesów inwestycyjnych w informatycznych systemach rządowych*;

5/ dr inż. Mieczysław Jerzak (Instytut Ekonomiki, Inwestycji i Budownictwa Akademii Ekonomicznej w Katowicach) – *Skomputeryzowany system informatyczno-decyzyjny dla celów zarządzania kombinatem budowlanym (propozycja modelu)*;

6/ mgr Leopold Kędzierski (IOZiEPB ORGBUD Warszawa) – *Zastosowanie metody „klockowej" do automatycznej bazy normatywnej budownictwa (ABNB)*;

7/ mgr inż. Jacek Kociołek, mgr Józef Morek (Krakowskie Biuro Badawcze Budownictwa Przemysłowego w Krakowie) – *System planowania i kontroli realizacji produkcji KOREZ-3 jako przykład zastosowania informatyki w zarządzaniu produkcją w biurze projektów*;

8/ mgr Jan Kruk, inż. Mikołaj Kowalewski (Ośrodek Organizacji i Informatyki Przemysłu Petrochemicznego Petroinform w Krakowie) – *Komputerowy system kierowania działalnością inwestycyjną w przemyśle petrochemicznym*;

9/ mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (PBP Petrobudowa) – *SHOD jako system kontroli etapu realizacji procesu inwestycyjnego oraz zarządzania produkcją budowlaną w przedsiębiorstwie i zjednoczeniu budownictwa przemysłowego*;

10/ inż. Krystyna Szynk, mgr Edward Bogulewski, mgr inż. Jerzy Tomaszewski (Łódzki Kombinat Budowlany Zachód), *Doświadczania z opracowania i wdrożenia systemu ŁMD*

w Łódzkim Kombinacie Budowlanym Zachód;
11/ mgr inż. Czesław Wermiński (Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Budownictwa Węglowego), mgr inż. Bogusław Skwara (Rybnickie Przedsiębiorstwo Budownictwa Węglowego) – *System informacyjno-decyzyjny generalnego wykonawstwa w budownictwie węglowym – cel, zakres i sposób funkcjonowania oraz doświadczenia z wdrażania*;
12/ adj. mgr inż. Zdzisław Boguta (Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Budownictwa Elektrowni OBREL) – *Integracja w informatycznym systemie zarządzania w Zjednoczeniu Budownictwa Energetycznego Energobudowa przy wykorzystaniu komputera typu RIAD*;
13/ prof. dr inż. Leon Rowiński (dyr. Instytutu Technologii i Organizacji Budownictwa - Politechnika Śląska w Gliwicach), prof. dr hab. Wiktor Isajewicz Rybalski (Kijów - Ukraina) – *Gry decyzyjne jako niezbędne uzupełnienie zintegrowanych systemów zarządzania w budownictwie*;
14/ doc. dr Henryk Walica, dr inż. Mieczysław Jerzak (Akademia Ekonomiczna w Katowicach) – *O potrzebie i możliwościach zastosowań informatyki w procesie inwestycyjnym*1257;
15/ mgr inż. Andrzej Zienkiewicz (Centrum Projektowania i Zastosowań Informatyki w Warszawie) – *Problem zgodności interesów procesu inwestycyjnego i przedsiębiorstw realizujących ten proces*;

16/ mgr inż. Janusz Ziolko (Norwegia) – *Przedmiar – wyjściowy dokument przy organizacji i zarządzaniu działalnością inwestycyjną*;
17/ mgr inż. Jerzy Budaszewski (PMEiUP Energomontaż Północ), dr inż. Stanisław T. Wierzchoń (Wyższa Szkoła Inżynierska im. K. Pułaskiego w Radomiu) – *Wymienność i powielarność programów jako warunki integracji systemów informatycznych*;
18/ mgr inż. Kazimierz Wasilewski (BPBBO Miastoprojekt Gdańsk) – *Niektóre problemy systemowej integracji projektowania i realizacji inwestycji*;
19/ prof. dr inż. Heinz Nitschke (Okręgowy Związek KDT w Halle – NRD) – *Gwarancja zaplanowanej efektywności inwestycji przemysłowych złączonych „lokalizacyjnie" poprzez specyficzne kształtowanie procesów przygotowawczych* [temat dotyczy głównie GRI i GW];
20/ dr inż. Jerzy Moliński (IOZiEPB ORGBUD Warszawa) – *Uwagi na temat sterowania produkcją budowlaną*;
21/ inż. Jerzy Kalinowski, inż. Stanisław Budziszewski, Janusz Stębnowski (Biuro Projektowo-Badawcze Budownictwa Ogólnego Miastoprojekt Warszawa) – *Indeksowanie elementów i pojęć w procesie inwestycyjnym budownictwa mieszkaniowego*;
22/ mgr inż. Jerzy Owadowicz (Centralny Ośrodek Informacji Budownictwa) – *Język informacyjno-wyszukiwawczy jako próba integracji systemów informacyjnych i informatycznych w budownictwie.*

Podsumowanie referatów II Płockiej Konferencji Naukowo-Technicznej
w ocenie doc. dr hab. inż. Andrzeja Dąbkowskiego

Druga z kolei Konferencja w Płocku stanowi niejako kontynuację problemową zagadnień poruszanych na konferencji pierwszej pt. *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej.*

„Różnica polega głównie na tym, że z jednej strony w przedstawionych uczestnikom referatach pogłębione zostały problemy podstaw i uwarunkowań realizacyjnych inwestycji w latach 1981-1985, z drugiej zaś tendencje selektywnej prezentacji najciekawszych i najtrafniejszych merytorycznie i technologicznie systemów informatycznych usprawniających procesy sterowania realizacją inwestycji. W efekcie w przedstawionych uczestnikom Konferencji materiałach odnaleźć można próby naukowego i metodologicznego podejścia do budowy systemu informatycznego usprawniającego zarządzanie procesu inwestycyjnego (referaty: doc. dr. inż. A. Grabskiego, mgr. L. Kędzierskiego, mgr. inż. K. Wasilewskiego), jak i prezentację rozwiązań tego problemu w takich krajach jak ZSRR, NRD i Norwegia (referaty: prof. L. Rowińskiego i prof. W. J. Rybalskiego, prof. H. Nitschke oraz mgr. inż. J. Ziolko).

Na tle tych referatów prześledzić można szereg dokonań praktycznych w przedmiotowym zakresie poczynając od systemów informatycznych wspomagających zarządzanie procesami inwestycyjnymi na szczeblu administracji państwowej (referat mgr. G. Grycz i mgr. T. Sapocińskiego), jak i na poziomie przedsiębiorstw budowlanych, zjednoczeń budownictwa, jednostek inwestorskich oraz biur projektów (w tym m.in. referaty: dr. inż. M. Jerzaka, mgr. inż. W. Serafimowicza oraz mgr. inż. J. Kociołka i mgr. inż. J. Morka, jak również inż. K. Szynk, mgr. E. Bogulewskiego i mgr. inż. J. Tomaszewskiego).

Uważny czytelnik wydawnictw konferencyjnych znajdzie również w materiałach próbę dokonania pewnego (skromnego jeszcze) przeglądu systemów informatycznych wspomagających procesy inwestycyjne w poszczególnych resortach gospodarczych, w tym szczególnie: chemii, górnictwie, przemyśle maszynowym, budownictwie i energetyce. Również w trzech referatach (mgr. inż. K. Wasilewskiego, inż. A. Zienkiewicza oraz mgr. inż. J. Budaszewskiego i dr. inż. St. Wierzchonia) zawarto próbę systemowej integracji procesu projektowania i realizacji inwestycji.

Próbując podsumować całość materiałów konferencyjnych stwierdzić można, że referaty te umożliwiają zapoznanie się z procesami informatyzacji systemów informacyjnych opisujących realizacje inwestycji tak z punktu widzenia wykonawcy, zadania inwestycyjnego jak i jego inwestora. Równocześnie dostrzec można w tych materiałach próby informatyzacji procesów inwestycyjnych traktowanych jako problem międzyresortowy i międzybranżowy, a więc nie tylko jako zadanie stojące przed resortem budownictwa i przemysłu materiałów budowlanych.”1258

Wnioski i postulaty II Płockiej Konferencji Naukowo-Technicznej

Komisja w składzie: prof. zw. dr inż. Leon Rowiński, doc. dr hab. inż. Andrzej Dąbkowski, doc. dr Roman Dolczewski, doc. dr Albin Płocica, doc. dr inż. Leon Żebrowski, doc. dr inż. Andrzej Miączyński, dr inż. Zbigniew Tyczyński, mgr inż. Wiesław Mirowski i mgr inż. Włodzimierz Srafimowicz – na podstawie szerokiej dyskusji oraz treści referatów przyjęła niżej podane wnioski.

1. Występuje konieczność usprawnienia działalności inwestycyjnej w fazach programowania, planowania, projektowania, finansowania oraz realizacji inwestycji. Działalność ta powinna być rozumiana i traktowana jako jedno z podstawowych ogniw w kompleksowym modelu zarządzania gospodarką narodową na wszystkich szczeblach. Niezbędne jest wyeliminowanie niedomagań systemu informacyjnego oraz istniejących systemów informatycznych współuczestniczących w procesie bilansowania zadań inwestycyjnych z możliwościami wykonawczymi, w tym bilansowania rzeczowego.

2. Postęp techniczny, organizacyjny i ekonomiczny umożliwia wzrost wydajności pracy i produktywności zasobów trwałych zaangażowanych w procesach produkcji. Musi temu towarzyszyć wzrost efektywności procesów zarządzania przez lepsze wykorzystanie środków technicznych i nowoczesnych metod organizowania procesów informacyjnych, niezbędnych do podejmowania prawidłowych decyzji w działalności gospodarczej na wszystkich szczeblach zarządzania. W związku z małą efektywnością ewidencyjnych, odcinkowych systemów informatycznych stosowanych dotychczas w budownictwie, postuluje się przestąpienie do opracowywania dla potrzeb przedsiębiorstw i zjednoczeń kompleksowych systemów ewidencyjno-rozliczeniowo-sprawozdawczych. Występuje przy tym w budownictwie konieczność opracowywania metod aktualizacji i obiektywizacji zbiorów informacji dotyczących norm rzeczowych, kosztowych i cenowych.

3. Warunkiem poprawy efektywności i skuteczności oddziaływania wdrażanych w budownictwie systemów informatycznych jest:

a/ przepracowanie szeregu przepisów i zarządzeń dotyczących projektowania i zarządzania w celu ich dostosowania do wymagań wynikających ze stosowania nowoczesnych metod planowania i zarządzania, wspomaganych nowoczesną techniką obliczeniową;

b/ opracowanie jednolitej klasyfikacji nazw i pojęć (np. obiektów, elementów, procesów budowlanych) jako bazy wyjściowej do komputeryzacji projektowania, organizacji i zarządzania w budownictwie;

c/ opracowanie prawidłowych i aktualnych katalogów norm i cen o odpowiednich stopniach szczegółowości, uwzględniających wszystkie potrzeby realizatorów inwestycji;

d/ usankcjonowania przez MBiPMB baz normatywnych istniejących w zjednoczeniach i

przedsiębiorstwach budowlanych (wykonanych m.in. w oparciu o KNiZMB1259) do limitowania materiałów oraz rozliczeń zużycia materiałów przez budowy;
e/ zintegrowanie – na bazie jednolitych zasad – budowy systemów kodowania (np. zadań inwestycyjnych, obiektów, przedsiębiorstw, budów itp.);
f/ opracowywanie i aktualizacja harmonogramów dyrektywnych i operatywnych dla potrzeb inwestorów, generalnych wykonawców i podwykonawców (wskazane jest przy tym przejście z planowania rocznego na 2-letnie).
4. Zgodnie ze zgłaszanymi od wielu lat postulatami, konieczne jest dostosowanie dokumentacji projektowo-kosztorysowej do potrzeb wykonawców inwestycji , a m.in. dostosowanie projektów (w tym także przedmiarów) do potrzeb organizacji realizacji każdej budowy. Niezbędna jest integracja potrzeb projektowania z planowaniem i realizacją robót w budownictwie, która doprowadzi do tego, że dokumentacja projektowo-kosztorysowa będzie zawierać pełny przedmiar robót o odpowiedniej szczegółowości. Należy określić i przestrzegać zasady realizacji obiektów budowlanych i ich zespołów na podstawie jakościowo właściwej dokumentacji technologiczno-organizacyjnej.
5. Stwierdza się niezadowalającą współpracę budownictwa z nauką w zakresie organizacji i zarządzania. Niezbędne jest więc wypracowanie mechanizmów integrujących prace użytkowników, naukowców i informatyków, wraz z odpowiednimi mechanizmami stymulującymi nowoczesne rozwiązania organizacyjne.
6. Niezbędne jest zorganizowanie koordynacji międzybranżowej w zakresie projektowania i upowszechniania systemów informatycznych dla potrzeb organizacji procesów inwestycyjnych zarządzania zjednoczeniami i przedsiębiorstwami budowlanymi oraz kierowania produkcja budowlaną.
7. Postuluje się posiłkowanie w budownictwie metodyką gier decyzyjnych, które wydatnie przyczyniają się do podnoszenia kwalifikacji pracowników inżynieryjno-technicznych jednostek projektowania i przedsiębiorstw budowlanych oraz do wyższej realności i efektywności informatycznych systemów zarządzania1260.

Konferencje nt. reformy gospodarczej w budownictwie

W związku z postępującym od początku lat osiemdziesiątych XX w. kryzysem gospodarczym w kraju nastąpiła próba oddolnych poszukiwań bardziej efektywnych metod zarządzania w budownictwie. Pierwsze szerokie spotkanie praktyków i środowisk naukowych na temat reformy gospodarczej w budownictwie zorganizował w końcu 1980 r. Oddział w Gdańsku Towarzystwa Naukowego Organizacji i Kierownictwa (TNOIK). Kolejne ogólnokrajowe konferencje dotyczące reformy budownictwa odbyły się w Płocku: *Założenia reformy gospodarczej w budownictwie* (27 kwietnia 1981 r. i 4 maja 1981 r.), *Reforma gospodarcza w budownictwie w drugim roku wdrażania* (28 września 1983 r.) oraz *Reforma gospodarcza a problemy restrukturyzacji budownictwa* (26-27

listopada 1984 r.).

Konferencje te były zorganizowanie przez NOT, PZITB i PTE przy wsparciu działaczy TNOIK i TNP. Autorami referatów na wymienione konferencje byli wybitni krajowi naukowcy, praktycy związani z ekonomiką i zarządzaniem w budownictwie oraz przedstawiciele resortu budownictwa, którzy przeprowadzili analizę istniejącego stanu krajowego budownictwa i wytyczyli postulowane kierunki zmian w organizacji budownictwa.

I i II Ogólnokrajowa Konferencja w Płocku pt. Założenia reformy gospodarczej w budownictwie (27 kwietnia 1981 r. i 4 maja 1981 r.)1261

Organizatorzy konferencji:
- Komitet Ekonomiki i Organizacji Budownictwa przy ZG PZITB,
- Oddział Wojewódzki PZITB w Płocku,
- Wojewódzki Komitet ds. Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy przy RW NOT w Płocku,
- Patronat nad konferencją w dniu 27 IV 1981 r. objął: Zarząd Główny PZITB,
- Patronat nad konferencją w dniu 4 V 1981 r. objął: NSZZ SOLIDARNOŚĆ.

Komitet Naukowy i Organizacyjny:
- sekretarz naukowy i przewodniczący Konferencji – mgr Henryk Rogala (przew. Komitetu Ekonomiki i Organizacji Budownictwa przy ZG PZITB),
- przewodniczący Komitetu Organizacyjnego – mgr inż. Zygmunt Skupiński (PBP Petrobudowa),
- z-ca przewodniczącego – mgr inż. Zbigniew Michalski (przewodniczący RW NOT w Płocku),
- z-ca przewodniczącego – mgr inż. Andrzej Bieńkowski (sekretarz RW NOT w Płocku),
- sekretarz organizacyjny – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (NSZZ SOLIDARNOŚĆ, NOT, PZITB)1262.

Referaty:

1/ mgr Janusz Wróblewski (MBiPMB) – *Założenia reformy gospodarczej* (referat wprowadzający);

2/ dr inż. Andrzej Bratkowski (WBP-BBP System, BISTYP, ZG PZITB) – *Raport o stanie budownictwa*;

3/ doc. dr. Krystyna Rachtan (IOZiEPB ORGBUD Warszawa, PTE) – *Ceny i wynagrodzenia za roboty budowlano-montażowe*;

4/ mgr Henryk Rogala (ZG PZITB) – *System ekonomiczno-finansowy budownictwa*;

5/ mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (NOT, PZITB), mgr inż. Zbigniew Michalski (PZITB, PBP Petrobudowa) – *Mała reforma gospodarcza w praktyce PBP Petrobudowa*.

III Ogólnokrajowa Konferencja w Płocku pt. *Reforma gospodarcza w budownictwie w drugim roku wdrażania* **(28 września 1983 r.)**1263

Organizatorzy konferencji:
- Komitet Ekonomiki i Organizacji Budownictwa przy ZG PZITB,
- Rada Wojewódzka NOT w Płocku,
- Oddział Wojewódzki PZITB w Płocku,
- Patronat nad konferencją objął: Zespół Budownictwa Komisji ds. Reformy Gospodarczej.

Komitet naukowy i organizacyjny:
- sekretarz naukowy i przewodniczący Konferencji – dr Edward Radzewicz (z-ca przew. Komitetu Ekonomiki Budownictwa przy ZG PZITB),
- sekretarz organizacyjny – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (przew. Wojewódzkiego Komitetu ds. Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy przy RW NOT w Płocku, PZITB).

Referaty:

1/ dr Bolesław J. Witkowski (MZRiP, przew. RW PTE w Płocku)1264 – *Słowo wstępne*;
2/ mgr inż. Teresa Nitkiewicz (przew. Zespołu Budownictwa ds. Reformy Gospodarczej) – *Organizacja zarządzania budownictwem w reformie gospodarczej*;

3/ prof. dr hab. Henryk Hajduk (IOZiEPB ORGBUD Warszawa, SGPiS) – *Organizacja działalności inwestorskiej w warunkach reformy gospodarczej*;

4/ mgr Henryk Rogala (ZG PZITB) – *Ekonomika i organizacja przedsiębiorstwa budowlanego*;

5/ dr Edward Radzewicz (z-ca dyrektora Departamentu Rynku Budowlanego MBiPMB) – *Problemy rentowności i zysku w przedsiębiorstwach budowlanych w warunkach reformy gospodarczej*;

6/ prof. Czesław Uhma (Fila PW w Płocku) – *Organizacja i rachunek motywacyjny budowy*;

7/ dr Antoni Maciejewski (Biuro Pełnomocnika Rządu ds Reformy Gospodarczej) – *Zmiany w mechanizmach reformy gospodarczej w 1984 r.*;

8/ mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (PBP Petrobudowa, PZITB), mgr inż. Zbigniew Michalski (dyr. Wydziału Budownictwa UW w Płocku, przew. RW NOT w Płocku) – *Wdrażanie reformy gospodarczej w budownictwie na przykładzie województwa płockiego*.

IV Ogólnokrajowa Konferencja w Płocku pt. *Reforma gospodarcza*

a problemy restrukturyzacji budownictwa **(26-27 listopada 1984 r.)**1265

Organizatorzy konferencji:

- Instytut Organizacji, Zarządzania i Ekonomiki Przemysłu Budowlanego ORGBUD w Warszawie,
- Komitet Ekonomiki i Organizacji Budownictwa przy ZG PZITB,
- Oddział Wojewódzki PZITB w Płocku,
- Rada Wojewódzka NOT w Płocku,
- Patronat nad konferencją objął: Zespół Budownictwa Komisji ds. Reformy Gospodarczej.

Komitet Naukowy i Organizacyjny:

- sekretarz naukowy i przewodniczący konferencji – prof. dr hab. Henryk Hajduk (dyr. IOZiEPB ORGBUD w Warszawie, PTE),
- sekretarz organizacyjny – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (członek prezydium Komisji Ekonomiki, Organizacji i Reformy Gospodarczej przy ZG PZITB, członek Komitetu Jakości przy RN NOT).

Referaty:

1/ prof. dr hab. Henryk Hajduk (IOZiEPB ORGBUD Warszawa, SGPiS) – Referat wprowadzający: *Struktura podmiotowa budownictwa ukształtowana w systemie nakazowo-rozdzielczym i kierunki pożądanych ich zmian*;

2/ dr Marian Ziółkowski (IOZiEPB ORGBUD Poznań) – *Mikroorganizacyjne prawidłowości kształtowania struktury organizacyjnej przedsiębiorstwa*;

3/ mgr Gabriel Główka (SGPiS) – *Elastyczność (zdolność przystosowawcza) potencjału budowlanego w zależności od struktury przedsiębiorstw*;

4/ mgr Andrzej Wiśniewski (SGPiS) – *Możliwości przekształceń strukturalnych w świetle przepisów prawnych*;

5/ doc. dr. Ludwik Dziewolski (IOZiEPB ORGBUD Poznań) – *Możliwości przekształceń strukturalnych w świetle uwarunkowań gospodarczych*;

6/ dr Irena Herbst (IOZiEPB ORGBUD Warszawa) – *Problemy organizacji lokalnego ruchu budowlanego*;

7/ doc. dr Jerzy Bogusz (IKS Warszawa) – *Wpływ reformy gospodarczej na rolę i zasady działania uczestników procesu inwestycyjnego*;

8/ dr Krzysztof Stangerski (Uniwersytet Łódzki) – *Podatność budownictwa na reformę typu rynkowego*;

9/ prof. Józef Czachorowski (Wyższa Szkoła Inżynierska w Zielonej Górze) – *Budownictwo w zreformowanej gospodarce*.

Podstawowe tezy i wnioski z Konferencji w sprawie restrukturyzacji podmiotów gospodarczych uczestniczących w procesie inwestycyjno-budowlanym

(materiały pokonferencyjne - wersja skrócona)1266

Na podstawie przedstawionych referatów i dyskusji przeprowadzonej w dniach 26 i 27 listopada 1984 r. uczestnicy Konferencji – w ramach postulatów wynikających z wdrażania reformy gospodarczej z 1982 r. – uważają za zasadne przedstawić władzom centralnym i terenowym organom administracji państwowej następujące tezy i wnioski:

1. Niezbędne jest dokonanie dalszych przekształceń w strukturze podmiotowej naszej gospodarki, ograniczenie dominacji wielkich jednostek gospodarczych i ich monopolistycznego charakteru, przywrócenie konkurencji między podmiotami gospodarczymi, stworzenie komplementarnej sieci przedsiębiorstw średnich i małych, wykorzystanie przewidzianych prawem różnorodnych form przedsiębiorstw, itp. Wprowadzone w ramach reformy gospodarczej nowe rozwiązania umożliwiają wprowadzenie stopniowych zmian w strukturze podmiotowej jednostek uczestniczących w procesie inwestycyjno-budowlanym, dostosowanych do nowych zasad funkcjonowania gospodarki i wspomagających ich realne działanie w praktyce. Nowe struktury podmiotowe zróżnicowane pod względem wielkości, profilu działalności, form prawnych i przynależności sektorowej, powinny działać w układzie konkurencyjnym w poszczególnych fazach procesu inwestycyjno-budowlanego. Bez autentycznej konkurencji różnorodnie zorganizowanych podmiotów gospodarczych nie będzie można osiągnąć założeń reformy.

2. Proces inwestycyjno-budowlany jest tą sferą działalności gospodarczej, która jest podatna na demonopolizację struktur i wprowadzenie pluralizmu organizacyjnego. Dlatego też proces ten wymaga odpowiedniego wsparcia ze strony organizacji politycznych, instytucji i organów założycielskich oraz stowarzyszeń naukowo-technicznych.

3. Warunkiem niezbędnym dla dalszego skutecznego reformowania działalności inwestycyjno-budowlanej jest wprowadzenie stanu równowagi, który charakteryzowałby się materialnym i pieniężnym zbilansowaniem podaży i popytu (zmiana poziomu cen, zwiększenie produkcji lub importu, różnicowanie stopy procentowej, podatkowej, itp.). Przywracanie równowagi wymagać będzie nie tylko ograniczenia wielkości popytu inwestycyjno-budowlanego – ale również zwiększenia podaży budowlanej zdolności produkcyjnej oraz czynników produkcji budowlanej. W konsekwencji przywrócenia równowagi, a nawet doprowadzenie w sposób świadomy do pewnej nadwyżki podaży budowlanej zdolności produkcyjnej realizacji i środków produkcji niezbędnych dla realizacji zamierzeń inwestycyjno-budowlanych, stworzy możliwość ukształtowania „ograniczonego rynku". Problem „twardego finansowania" nie może być ciągle jedynie postulatem, lecz powinien stać się powszechnie i faktycznie obowiązująca zasadą.

4. Należałoby podjąć działania aby rozszerzyć możliwości różnicowania form prawnych jednostek gospodarczych w stosunku do aktualnie obowiązujących. W ten sposób stopniowo powstałyby obok istniejących struktur, nowe struktury podmiotowe

zróżnicowane pod względem wielkości, profilu działalności, form prawnych i przynależności sektorowej, działające w układzie konkurencyjnym w poszczególnych fazach procesu inwestycyjno-budowlanego. Można wysnuć tezę, że bez autentycznej konkurencji różnorodnie zorganizowanych podmiotów gospodarczych nie będzie można osiągnąć założeń reformy, gdyż nie wspomaga jej rynkowy mechanizm gry podmiotami gospodarczymi bez czego nie może spełniać przypisanych mu funkcji realizacyjnych i weryfikacyjnych.

8. Proces restrukturyzacji budownictwa powinien zmierzać w kierunku tworzenia średnich i małych przedsiębiorstw budowlanych (uspołecznionych, mieszanych i nieuspołecznionych), których elastyczność przystosowawcza do zmiennej wielkości i struktury popytu budowlanego jest bardzo duża.

5. Istnieje potrzeba stworzenia jednostek organizacyjnych przynależnych do różnych sektorów, które byłyby w stanie świadczyć „usługi inwestorskie". Jednostki te działałyby na statusie przedsiębiorstw koncesjonowanych (wpisanych przy spełnieniu określonych wymagań do rejestru), które świadczyłyby określone usługi odpłatnie na rzecz inwestora bezpośredniego. Przedsiębiorstwa te mogłyby pełnić funkcję inwestora zastępczego w tradycyjnym ujęciu, ale również mogłyby pełnić funkcje koordynacyjne w szerszym zakresie, które wynikają z dotychczasowych uprawnień „generalnego wykonawcy" czy „generalnego realizatora inwestycji". Rynek usług inwestorskich na którym by występowały różne jednostki fizyczne i prawne, przynależne do różnych sektorów i o zróżnicowanym zakresie działania – może odegrać pozytywną rolę w proefektywnościowym działaniu inwestorów.

6. Służby inwestycyjne (m.in. w organizacji wojewódzkich rad narodowych), które działają na statusie urzędu finansowego z budżetu powinny być przekształcone i działać na statusie przedsiębiorstwa, którego wyniki ekonomiczne decydują o jego istnieniu.

7. W dziedzinie projektowania należy dopuścić do funkcjonowania wielu jednostek projektowania (osób prawnych i fizycznych), przynależnych do różnych sektorów gospodarczych. Jednostki te bez żadnych ograniczeń powinny mieć możność świadczenia swych usług na rzecz inwestorów państwowych, spółdzielczych i prywatnych. Zakres świadczeń ze strony jednostek projektowania może być różny i może obejmować usługi inwestorskie, projektowe i nadzorcze.

9. Formalnie uprawnienia powinny być zawarte w koncesji, której wydanie powinno być przede wszystkim uzależnione od kwalifikacji i wynikających stąd uprawnień osób, które tego rodzaju przedsiębiorstwa będą prowadzić. O tego rodzaju uprawnienia powinny mieć możność występować osoby fizyczne jak i prawne.

12. Wybór inwestora zastępczego przez inwestora bezpośredniego powinien odbywać się na zasadzie postępowania ofertowo-przetargowego (lub konkursu). Oczywiście nie wyklucza to i innych form wyboru inwestora zastępczego. Podobnie na zasadzie konkursu – powinien się odbywać wybór projektanta. Przedmiotem konkursu powinna być koncepcja projektowa bądź projekt wstępny określonego zamierzenia. Wyniki rozwiązań konkursowych, stanowiąc z natury rzeczy warianty rozwiązań danego zamierzenia, dają podstawę – w oparciu o przyjęte oceny – do wyboru określonego

projektanta lub zespołu projektowego.

13. Wybór wykonawcy budowlanego oparty na system ofertowo-przetargowym wykazuje jeszcze szereg niedomagań głównie z powodu nadwyżki popytu nad nad podażą budowlanej zdolności produkcyjnej. Nie funkcjonuje jeszcze „rynek inwestora" lecz „rynek wykonawcy". Do czasu osiągnięcia równowagi, proponuje się na okres przejściowy, aby na – podlegające reglamentacji materiały przydzielać inwestorom – asygnaty. W tej sytuacji inwestor posiadając prawo dysponowania materiałami uzyska sytuację zbliżoną do panującej w warunkach „rynku inwestora", zaś postępowanie ofertowo-przetargowe zyska przynajmniej częściowo sens ekonomiczny. W tych warunkach bowiem rzeczywiście inwestor będzie wybierał wykonawcę, a nie jak dotychczas – wykonawca – inwestora.

14. Uznaje się za celowe, przywrócenie tzw. kosztorysu urzędowego (inwestorskiego), jako instrumentu rozstrzygania przetargu przez inwestora. Przedsiębiorstwa budowlane przystępujące do przetargu powinny w kosztorysie ofertowym posiłkować się normami zakładowymi.

15. Ruch budowlany – jego wielkość i struktura jest różna w poszczególnych regionach, jak również jest różna skala potrzeb budowlanych w poszczególnych województwach. Wiele z tych potrzeb o zróżnicowanej wielkości i strukturze – może być zaspokojona w skali lokalnej przez lokalny ruch budowlany, oparty na lokalnych jednostkach wykonawstwa, lokalnej produkcji materiałów budowlanych, lokalnej inicjatywie społecznej, itp. Animatorem tego ruchu powinny być terenowe organy administracji państwowej szczebla wojewódzkiego i podstawowego. One też powinny – w zależności od uwarunkowań regionalnych – kształtować swą strukturę organizacyjną tak aby możliwie w sposób najbardziej skuteczny wspierać ów lokalny ruch budowlany. Stąd też postuluje się pozostawienie organom terenowym większej swobody w kształtowaniu struktur pod warunkiem, że spełniać one będą wszystkie przypisane im funkcje.

16. Kodeks handlowy w aktualnie obowiązującym brzmieniu zna trzy spółki (zwane handlowymi): spółkę jawną, spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością i spółkę akcyjną. Te formy prawne nie są przez przedsiębiorstwa budowlane – szczególnie te które zaspakajają lokalny popyt budowlany – wykorzystane.

17. Dla wzbogacenia form prawnych działalności gospodarczej celowe byłoby przywrócenie w naszym systemie prawnym spółki komandytowej, znanej dawnemu prawu handlowemu (art. 143-157 Kodeksu Handlowego z 1934 r.). Umożliwiłoby to tworzenie przedsiębiorstw z udziałem kapitału państwowego i prywatnego. Tego typu przedsiębiorstwa mieszane w budownictwie występują w dość znacznej liczbie w NRD. Niezależnie od tego Ustawa o przedsiębiorstwach państwowych przewiduje wspólne przedsiębiorstwa rad narodowych i ta forma prawna funkcjonowania przedsiębiorstw (w tym budowlanych) jest w nikłym stopniu wykorzystana w praktyce. Również nie wykorzystana jest formuła przedsiębiorstw mieszanych przewidzianych w Ustawie o przedsiębiorstwach państwowych. Mogą to być przedsiębiorstwa mieszane utworzone z podmiotem zagranicznym, organizacją spółdzielczą lub organizacją społeczną. Nie dość wykorzystana jest spółdzielcza forma organizacji przedsiębiorstwa budowlanego. Działalność budowlaną będącą gospodarczo związaną z budownictwem mogą prowadzić

i inne podmioty gospodarcze, przede wszystkim zaś rzemieślnicy, zakłady drobnej wytwórczości, zagraniczne podmioty gospodarcze, a także prowadzące działalność gospodarczą organizacje społeczne. Ogromną rolę w tworzeniu różnych przedsiębiorstw o zróżnicowanej postaci formalno-prawnej mogą odegrać terenowe organy administracji państwowej.

18. Dotychczasowy przebieg reformy gospodarczej nie spowodował większych zmian w strukturze podmiotowej w budownictwie. Nowo powołane zrzeszenia objęły na ogół te przedsiębiorstwa, które w układzie poprzednim funkcjonowały w ramach zjednoczeń branżowych. Nie zostały powszechnie wykorzystane formy prawne zrzeszania się przedsiębiorstw, tworzenia przedsiębiorstw wspólnych i mieszanych, przewidzianych w odpowiednich przepisach prawnych. Mimo to należy postulować wzbogacenie form prawnych, na podstawie których mogą działać przedsiębiorstwa, jak również rozwinięcie niektórych dodatkowych funkcji przez odpowiednie rozwiązania instytucjonalne istotne dla procesu inwestycyjno-budowlanego. Jedną z nich jest ubezpieczenie od ryzyka. Jest to szczególnie ważne przy projektowaniu nowych oryginalnych rozwiązań. Temat ten ma istotne znaczenie dla działalności innowacyjnej w szerszej skali.

19. Sprawą kontrowersyjną jest organizacja centralnych organów administracji państwowej w dziedzinie budownictwa. Organizacja obecna rodzi wiele wątpliwości i zastrzeżeń. Trudno jednak zgłosić określoną propozycję zmian wyłącznie w odniesieniu do budownictwa, nie wiedząc jaki ostateczny kształt ma przybrać centralny aparat administracji gospodarczej. W ramach reformowania gospodarki nie dokonano dotychczas w tej dziedzinie istotnych zmian. W tym kontekście należy uznać za interesującą koncepcję powołania Ministerstwa Gospodarki.

Regionalne sympozja i spotkania nt. zarządzania w budownictwie w latach 70. i 80. XX w.

1/ W latach 70. i 80. XX w. przewodniczący Oddziału PTE w Płocku dr Bolesław Witkowski organizował cykliczne (co czwartek) spotkania dyskusyjno-szkoleniowe w siedzibie PTE w Płocku na tematy ekonomiczne i zasady wdrażania gospodarki rynkowej;

2/ W latach 70. i pierwszej połowie lat 80. w ramach oddziałów wojewódzkich PZITB i NOT mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz organizował co miesięczne spotkania w siedzibie NOT w Płocku nt. opracowywania realnych harmonogramów budowy, metody analizy drogi krytycznej oraz informatyzacji zarządzania w budownictwie (uczestnicy spotkań otrzymywali pisemne opracowania);

3/ W drugiej połowie lat 80. w ramach NOT i PZITB mgr inż. Zbigniew Michalski, mgr inż. Kazimierz Kokoszczyński i mgr inż. Tadeusz Kulas w wyniku zakupu komputerów personalnych realizowali masowe szkolenia dla kadry kierowniczej w zakresie obsługi komputerów i programowania.

4/ W ramach seminarium PTE i NOT pt. *Organizacja działalności inwestycyjnej* w

siedzibie MZRiP w sierpniu 1980 r. dr inż. Witold Staniszkis wygłosił odczyt nt. *Jednolita organizacja działalności inwestycyjnej i budownictwa*. Organizatorzy seminarium: dr Bolesław Witkowski (PTE), mgr inż. arch. Antoni Rogucki (PZITB) i mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (NOT).
5/ W 1981 i 1984 r. płoccy działacze NOT, PZITB, PTE, TNOIK, TWWP i TNP zorganizowali dwa tygodniowe cykle spotkań pt. *Płockie Dni Organizacji* (odczyty, wystawy, seminaria i konferencje regionalne).

Inicjatorami i głównymi organizatorami I Płockich Dni Organizacji w 1981 r. byli: doc. dr inż. Jerzy Jeleńkowski (przew. RW NOT w Płocku, Filia PW w Płocku), mgr inż. Ryszard Pijanowski (sekretarz RW NOT w Płocku), dr Bolesław Witkowski (przew. Oddziału PTE w Płocku) oraz mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (przew. Komitetu NT NOT ds. Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy przy RW NOT w Płocku).

II Płockie Dni Organizacji w 1984 r. organizowali: mgr inż. Zbigniew Michalski (przew. RW NOT w Płocku)1267, mgr inż. Andrzej Bieńkowski (sekretarz RW NOT w Płocku), dr Bolesław Witkowski (przew. Oddziału PTE w Płocku) oraz mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (przew. Komisji Organizacji i Zarządzania przy OW PZITB w Płocku)1268.

PŁOCKO-BRZESKIE SYMPOZJA I KONFERENCJE W OKRESIE III RP (1990-1995)

Po roku 1990 w budownictwie III RP na miejscu dotychczasowego „rynku wykonawcy" po krótkim okresie gospodarczych perturbacji utworzył się „rynek inwestora".

Płoccy działacze budowlani związani z NOT i PZITB wraz z Towarzystwem Naukowym Płockim oraz Filią Politechniki Warszawskiej w Płocku zorganizowali kolejną konferencję w Płocku na temat integracji informatycznych systemów zarządzania w przedsiębiorstwach i spółkach budowlano-montażowych oraz w procesie inwestycyjnym. W tej konferencji przedstawiono krajowe i zagraniczne prace badawczo-wdrożeniowe z przełomu lat 80. i 90. XX w. W stosunku do poprzednich płockich konferencji z lat 1979-1980 III konferencja dotyczyła zarządzania w tworzącej się gospodarce wolnorynkowej oraz w warunkach zmiany sprzętu komputerowego. W międzyczasie e.m.c. typu ZAM, ODRA i JS RIAD zostały zastąpione tanimi komputerami personalnymi typu IBM.

Na tej konferencji zaprezentowano nowe wersje krajowe i zagraniczne informatycznych programów harmonogramowania sieciowego na komputery personalne oraz systemy integrujące harmonogramy z kosztorysami.

III Międzynarodowa Konferencja Informatyczna w Płocku pt. *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie* (15-16 września 1991 r.)1269

Organizatorzy konferencji:
- Towarzystwo Naukowe Płockie,
- Filia Politechniki Warszawskiej w Płocku,
- Patronat nad konferencją objął Wojewoda Płocki – dr inż. Jerzy Wawszczak.

Komitet Naukowy i Organizacyjny:
- przewodniczący – prof. dr hab. inż. Kazimierz M. Jaworski (dyr. Instytutu Technologii i Organizacji Produkcji Budowlanej Wydziału Inżynierii Lądowej PW)1270,
- z-ca przewodniczącego – prof. dr hab. inż. Wojciech Włodarczyk (były prorektor Filii PW w Płocku),
- z-ca przewodniczącego – dr inż. Jakub Chojnacki (prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego),
- sekretarz naukowy – dr inż. Andrzej Minasowicz (Politechnika Warszawska),
- sekretarz organizacyjny – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (TNP, TNIPB)1271.

Referaty (opracowania – maszynopisy powielane):

1/ *Systemowe metody zarządzania i informatyka w budownictwie* – mgr Ewa Serafimowicz (WBP-BBP System), mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (PBP Petrobudowa), mgr Jerzy Chojnacki (WBP-BBP System)1272;

2/ *Komputerowe wspomaganie zarządzania inwestycjami* – mgr inż. Janusz Ziolko (prezes Ziolko & Co A/S w Oslo w Norwegii), mgr inż. Romuald Tarczewski (Miastoprojekt Wrocław), dr arch. Waldemar Leszkiewicz (Politechnika Gdańska)1273;

3/ *Automatyzacja procedur techniczno-ekonomicznego planowania w przedsiębiorstwie budowlanym* – doc. dr inż. Inna Obuchowa (Politechnika Brzeska - Białoruś);

4/ *Projektowanie procesów budowlanych przy posiłkowaniu się się symulacją komputerowa* – dr inż. Zbigniew Bronisław Sobczyk (Politechnika Częstochowska)1274;

5/ *Harmonizacja pracy brygad specjalistycznych w realizacji niejednorodnych obiektów budowlanych* – dr inż. Roman Marcinkowski (Wojskowa Akademia Techniczna w Warszawie, TNIPB);

6/ *Kompleksowy system zarządzania produkcją budowlaną przy wykorzystaniu mikrokomputerów klasy IBM: KORYS+HARMONOGRAMY+ROZLICZENIE ZUŻYCIA MATERIAŁÓW* – mgr inż. Norbert Grabski (Zakład Usług Technicznych w Bydgoszczy Instytutu Wdrożeń Technicznych INTECH w Gdańsku);

7/ *System DERBY-RODOS jako zestaw programów dotyczących kosztorysowania, gospodarki magazynowej i rozliczenia materiałów, budów i zleceń* – mgr inż. Stanisław Olek (Przedsiębiorstwo Inwestycyjno-Projektowe Koprin w Koszalinie);

8/ *Płockie środowisko budowlane w zakresie komputeryzacji i zarządzania* – mgr Ewa Serafimowicz, mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz1275;

9/ *Integracja kalkulacji i wyliczania nakładów środków produkcji oraz planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową według metody STEROD* – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (PZITB, NOT)1276;

10/ *System planowania, kontroli i sterowania procesem inwestycyjnym i produkcją*

budowlano-montażową SHOD-91 na mikrokomputery personalne typu IBM PC XT/AT – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (TNP, Dyrekcja Budowy Energopol w Kijowie), mgr Jerzy Chojnacki (WBP-BBP System), mgr inż. Jan Zmysłowski (NOT w Płocku), mgr Alicja Dąbrowska (Dyrekcja Budowy Energopol w Kijowie)1277;

11/ *Ekonomiczno-księgowe systemy dla budownictwa, przemysłu i urzędów z dostosowaniem do wymogów EWG* – mgr Krzysztof Marks (Przedsiębiorstwo Studialno-Projektowe i Informatyki Maser w Warszawie);

12/ *System automatycznego sporządzania harmonogramów robót dla brygad roboczych HARMKOR oraz system automatycznego wyliczania nakładów rzeczowych i finansowych w dowolnych jednostkach czasowych PLANKOR* – mgr Krzysztof Marks i mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (Dyrekcja Budowy Energopol w Kijowie);

13/ *Doświadczenia Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Puławy w opracowaniu i wdrażaniu informatycznych systemów zarządzania* – mgr inż. Janusz Smaga (dyrektor PBP Puławy w Puławach)1278;

14/ *Komputerowe wspomaganie sporządzania ofert na roboty budowlano-montażowe w eksporcie budownictwa* i *Komputerowe rozliczanie płac akordowo-dniówkowych w przedsiębiorstwach budowlanych* – mgr inż. Janusz Smaga (PBP Puławy);

15/ *System POWER PROJECK* – dr inż. Andrzej Minasowicz (Politechnika Warszawska);

16/ *Planowanie sieciowe i kontrola realizacji inwestycji budowlanych za pomocą systemu komputerowego PERTMASTER ADVANCE* – mgr inż. Grzegorz Pawlak (Budeks Poznań);

17/ *PERTMASTER ADVANCE oraz rodzina programów narzędziowych LOTUS* – mgr Urszula Jachimska (PRI Logika w Warszawie);

18/ *Pakiety programowe DORADO Sp. z o.o. w Warszawie*: *KARO (Kosztorysowanie Robót Budowlanych, KCW (Kalkulacja Cen Wyrobów), LIR (Limitowanie i Rozliczenie Materiałowe Budowy), GM (Gospodarka Materiałowa), FK (Finansowy-Księgowy), KPIR (Księga Przychodów i Rozchodów), Środki Trwałe, Kadry i Płace* – mgr inż. Jan Ignaczuk (Dorado – Warszawa);

19. *Przedmiar robót jako baza do przekształcenia projektu technicznego w organizację środków i zasobów* – Ireneusz Żółtański (PBP Petrobudowa)1279;
20/ *Harmonizacja robót i określenie cyklu realizacji obiektów w technologii monolitycznej* – inż. Juliusz Brudnicki (Petro SA w Płocku);

21/ *Organizacyjno-metodyczne warunki informatyzacji zarządzania* – mgr inż. Barbara Kulpińska (Agencja Piast-Europa w Warszawie);

22/ *System organizacji zarządzania jednostkami organizacyjnymi WARS* – mgr inż. Jan Bałamut (Agencja Piast-Europa w Warszawie);

23/ *Bank programów dotyczących budownictwa PROGBUD* – mgr Elżbieta Mossakowska (Centralny Ośrodek Informacji Budownictwa w Warszawie);

24/ *Teletransmisja w zarządzaniu* – mgr inż. Andrzej Zienkiewicz (Krajowa Sieć EARN, Centrum Informatyczne Uniwersytetu Warszawskiego);

25/ *Komputerowe wspomaganie procesów zarządzania w Urzędzie Wojewódzkim w Płocku,* J. Gościmiński i E. Serafimowicz (Ośrodek Informatyczny „Wojewódzka Baza Danych" przy Urzędzie Wojewódzkim w Płocku), Krzysztof Sulkowski (SOFT-HARD Płock)1280.

Komisja wniosków w składzie

dr inż. Andrzej Minasowicz (przewodniczący), dr inż. Krystyna Jankowska (Filia PW w Płocku), dr inż. Tomasz Ambroziak i mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz uchwaliła następujące wnioski i postulaty:

1. Istnieje nadal konieczność usprawnień wspomagania komputerowego w zakresie działalności inwestycyjnej w fazach ofertowania, planowania, projektowania oraz realizacji inwestycji, a w szczególności na etapie sporządzania harmonogramów i sterowania budową;
2. Przejście gospodarki krajowej na system rynkowy nakłada szczególne wymagania na efektywność procesów zarządzania, podniesienia poziomu planowania oraz podejmowania decyzji optymalnych na wszystkich szczeblach zarządzania;
3. Postuluje się większy niż dotychczas udział fachowego środowiska organizatorów i technologów budownictwa w opracowaniu założeń systemów informatycznych. Należy zmierzać do wypracowania mechanizmów integrujących pracę użytkowników systemów informatycznych z twórcami systemów;
4. Postuluje się opracowanie ustawy o ochronie praw autorskich w informatyce dostosowanej do standardów europejskich.
5 Postuluje się opracowywanie kompleksowych systemów informatycznych dla potrzeb budownictwa dotyczących optymalizacji decyzji np. systemów wspomagania decyzji lub systemów ekspertowych;
6. Warunkiem osiągnięcia efektywności działania systemów informatycznych jest:
- doprowadzenie formy przepisów i zarządzeń w budownictwie do wymagań komputeryzacji,
- doprowadzenie do jednolitej klasyfikacji nazw i pojęć obowiązujących w budownictwie, np. elementów budynku oraz budowlanych procesów produkcyjnych, uwzględniających wymagania harmonogramowania i kosztorysowania itp.,
- opracowanie jednolitych zasad kodowania np. zadań inwestycyjnych, obiektów, branż itp.,
- opracowanie katalogów norm o odpowiednich stopniach szczegółowości uwzględniających potrzeby wszystkich uczestników procesu inwestycyjnego,
7. W szerszym niż dotychczas stopniu postuluje się korzystanie z doświadczeń nauki światowej w omawianej tematyce poprzez adaptację już opracowanych systemów informatycznych oraz ich wdrażanie w praktyce.

Konferencje i sympozja zorganizowane w Brześciu nad Bugiem

W wyniku nawiązanej współpracy naukowej pomiędzy TNP i Instytutem Politechnicznym w Brześciu w Białorusi pod patronatem naukowym przewodniczącego TNIPB prof. Leona Rowińskiego1281, – wspólnie zorganizowano w Brześciu w Białorusi sześć międzynarodowych sympozjów i konferencji naukowych. Celem sympozjów i konferencji naukowych w Brześciu była wymiana doświadczeń w zakresie zarządzania w budownictwie z krajami wschodniej Europy w nowej rzeczywistości polityczno-gospodarczej, po rozpadzie ZSRR.

I Międzynarodowa Konferencja Informatyczna w Brześciu pt. *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie* (12-15 września 1992 r.)1282

Organizatorzy konferencji:
- Politechnika Brzeska,
- Towarzystwo Naukowe Płockie,
- Towarzystwo Naukowe Inżynierii Procesów Budowlanych1283,
- Patronat nad konferencją ze strony białoruskiej objął: Państwowy Komitet Architektury i Budownictwa,
- Patronat nad konferencją ze strony polskiej objął: Minister Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa oraz Wojewoda Płocki.

Komitet Naukowy i Organizacyjny:
- przewodniczący Komitetu Naukowego ze strony białoruskiej – prof. dr hab. inż. Aleksander Iwanowicz Rubachow (Politechnika Brzeska, Spółka Brest-Opitm),
- przewodniczący Komitetu Naukowego ze strony polskiej – prof. dr hab. inż. Kazimierz M. Jaworski (przew. Sekcji Mechanizacji, Organizacji i Ekonomiki Budownictwa KILiW PAN w latach 1993-1998, PW),
- przewodniczący Komitetu organizacyjnego ze strony białoruskiej – doc. dr hab. inż. Anatoli N. Koczurko (Politechnika Brzeska, Spółka Brest-Opitm),
- przewodniczący Komitetu organizacyjnego ze strony polskiej – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (przew. Sekcji Systemowych Metod Zarządzania i Informatyki TNP, członek Komisji Rewizyjnej TNIPB).

Referaty:

1/ *Organizacja i zarządzanie produkcyjnej działalności budowlanej wspomaganej informatyką* – prof. zw. dr inż. Leon Rowiński (prezes Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych, Politechnika Śląska w Gliwicach);

2/ *Integracja komputerowych systemów jako metoda podniesienia efektywności przedsiębiorstw budowlanych* – prof. dr hab. inż. Aleksander Iwanowicz Rubachow (Politechnika Brzeska, prezes sp. Brest-Optim);
3/ *Wykorzystanie informatyki w ocenie wpływu ekologicznych zagrożeń na efektywność inwestowania* – prof. dr A. I. Szczerbakow i mgr inż. I. B. Kogan (Kazachska Akademia Architektoniczno-Budowlana w Ałma-Ata);
4/ *Przedmiot i zakres działalności naukowej w obszarze systemu wiedzy Inżynieria Produkcji Budowlanej* – prof. dr hab. inż. K. Cieszyński (przew. Sekcji Mechanizacji, Organizacji i Ekonomiki Budownictwa KILiW PAN1284 w latach 1990-1992, wiceprezes TNIPB, podsekretarz stanu w Ministerstwie Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa);

5/ *Komputerowe metody w technologii i organizacji budownictwa* – prof. dr hab. inż. Kazimierz M. Jaworski (dyrektor Instytutu Technologii i Organizacji Produkcji Budowlanej – Politechnika Warszawska);

6/ *Zautomatyzowane metody pracy inżynieryjno-technicznej w wytwórni prefabrykatów* – prof. dr inż. W. P. Łysow (dyr. Instytutu Organizacji i Zarządzania Budownictwem w Białoruskiej Politechnicznej Akademii w Mińsku), doc. dr inż. N. P. Gierża (Politechnika Brzeska);
7/ *Optymalizacja pracy równomiernej w budownictwie przemysłowym i robotach modernizacyjnych* – prof. dr W. A. Anasajew (Międzynarodowa Inżynierska Akademia – Sankt-Petersburski Instytut Inżynieryjno-Budowlany);
8/ *Time Line – Efektywna technologia zarządzania projektami* – prof. dr S. A. Kotow (Instytut Politechniczny – Twer w Rosji);
9/ *Metody oceny poziomu zysku w przedsiębiorstwie budowlanym* – prof. A. I. Rubachow (Politechnika Brzeska), mgr inż. E. P. Gołowacz (Politechnika Brzeska);
10/ *Komputerowe obliczenia rezerw mocy produkcyjnej przedsiębiorstw budowlanych* – A. I. Rubachow i S. E. Katajew (Białoruś);
11/ *Koncepcja zarządzania projektowaniem i budownictwem na bazie informatycznej technologii* – doc. dr B. S. Adamowicz (dyr. Naukowo-Technicznego Centrum Minsk-Stroj w Mińsku);
12/ *Kalkulacja i rynek według białoruskich doświadczeń* – doc. dr inż. W. M. Stołpner (dyr. Mińskiego Naukowo-Projektowego Centrum Biełprojekt w Mińsku);
13/ *Metody oceny poziomu zysku w przedsiębiorstwie budowlanym* – doc. dr inż. Inna Obuchowa (Politechnika Brzeska), doc. dr inż. O. I. Chomienko (Odesski Instytut Inżynieryjno-Budowlany w Ukrainie);
14/ *Projektowanie procesów budowlanych przy posiłkowaniu się symulacją komputerową* – doc. dr inż. Zbigniew Bronisław Sobczyk (Politechnika Częstochowska);

15/ *Automatyzacja projektowania według schematu: zadanie – obliczenia konstrukcyjne – rysunki robocze* – dr M. A. Cinman (dyr. Projektowo-Technicznego Biura PTB SARP w

Brześciu);
16/ *Harmonizacja pracy specjalistycznych brygad budowlanych* – dr inż. Roman Marcinkowski (WAT, Filia PW w Płocku);

17/ *Komputerowe wspomaganie zarządzania inwestycjami* – mgr inż. Janusz Ziolko (Norwegia), mgr inż. Romuald Tarczewski (Miastoprojekt Wrocław), dr arch. Waldemar Leszkiewicz (Politechnika Gdańska);
18/ *Stypizowana klasyfikacja budowlanych procesów produkcyjnych według metody STEROD/SHOD* – inż. Janusz Mościcki (dyr. PBP Petrobudowa), mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (TNP), doc. dr. hab. inż. Anatoli N. Koczurko (Politechnika *Brzeska*), P. Iwarowski (TREST-8 w Brześciu);

19/ *Komputerowy system PERTMASTER ADVANCE w planowanie i kontroli realizacji obiektów budowlanych* – mgr inż. Grzegorz Pawlak (Budeks Poznań);

20/ *Doświadczenia PBP Puławy w komputeryzacji procesów zarządzania* – mgr inż. Janusz Smaga (dyr. PBP Puławy);

21/ *Systemy zarządzania przedsiębiorstwem budowlanym opracowane przez Inwestprojekt Słupsk* – mgr inż. W. Bielicki (prezes Inwestprojekt Sp. z o.o. w Słupsku);

22/ *Drogi rozwoju kosztorysowania w budownictwie w Republice Białoruś (białoruska wersja bydgoskiego systemu kosztorysowania i kalkulacji KORYS)* – doc. dr. hab. inż. Anatoli N. Koczurko (Białoruś), mgr inż. Norbet Grabski, mgr J. Klejdziński i mgr B. Okoniewska (Intech Bydgoszcz);
23/ *Automatyzacja wykonania harmonogramów napraw i remontów sprzętu i urządzeń produkcyjnych* – mgr inż. Ilia Korol (Sovavto-Brest w Brześciu);

24/ *System WESER jako innowacja organizacyjna w budownictwie* – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (TNP), mgr inż. Ilia Korol (Sovavto-Brest w Brześciu);

25. *Systemy kosztorysowania i zarządzania w budownictwie stosowane w brytyjskiej firmie Mouchel Management LDT* – Richmond-Coggan (Wielka Brytania).

Wnioski i postulaty

W oparciu o wygłoszone referaty oraz przeprowadzoną dyskusję Komisja Wniosków w składzie:

- prof. zw. dr inż. Leon Rowiński (Politechnika Śląska w Gliwicach, TNIPB) – przewodniczący,

- prof. dr hab. inż. Aleksander Iwanowicz Rubachow (Budowlany Instytut Politechniczny w Brześciu, BREST-OPTIM w Brześciu),

- prof. dr hab. inż. Kazimierz J. Jaworski (Politechnika Warszawska, PAN),

- doc. dr inż. Anatolij Nikołajewicz Koczurko (Budowlany Instytut Politechniczny w Brześciu),

- dr inż. Mieczysław Prystupa (Politechnika Warszawska),

- dr inż. Tomasz Ambroziak (Politechnika Warszawska),

- mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (Towarzystwo Naukowe Płockie, PBP Petrobudowa w Płocku)

uchwaliła następujące wnioski i postulaty:

1/ Istnieje konieczność usprawnień wspomagania komputerowego w zakresie działalności inwestycyjnej w fazach planowania, projektowania oraz realizacji inwestycji, a w szczególności na etapie opracowywania ofert, przygotowania produkcji i wykonawstwa robót obiektów budowlanych, jak również modernizacji i remontów.

2/ Przejście gospodarek postkomunistycznych na system rynkowy nakłada szczególne wymagania na efektywność procesów organizacji i zarządzania, podniesienie poziomu planowania oraz podejmowania decyzji optymalnych dla wszystkich uczestników procesu inwestycyjnego. Szczególnie ważną jest obecnie współpraca i wymiana doświadczeń w zarządzaniu sektorem budowlanym.

3/ Postuluje się opracowywanie kompleksowych systemów informatycznych dla potrzeb budownictwa dotyczących projektowania oraz zarządzania na szczeblu:

- inżynierii działalności produkcyjnej (management),

- inżynierii budowlanych procesów produkcyjnych,

- inżynierii materiałów budowlanych.

4/ Postuluje się większy niż dotychczas udział fachowego środowiska organizatorów i technologów budownictwa przy opracowywaniu założeń systemów informatycznych. Należy zmierzać do wypracowania mechanizmów integrujących pracę użytkowników systemów informatycznych z ich autorami.

5/ Postuluje się przyśpieszenie uchwalenia przez parlament RP ustawy o ochronie praw autorskich w informatyce dostosowaną do standardów europejskich.

6/ Warunkiem osiągnięcia efektywności działań systemów informatycznych jest:

- dostosowanie formy przepisów i zarządzeń w budownictwie do organizacji komputeryzacji;

- doprowadzenie do jednolitej klasyfikacji nazw i pojęć obowiązujących w budownictwie; np., budowlanych procesów produkcyjnych uwzględniających wymagania harmonogramowania i kosztorysowania elementów budynków, itp. (dla ujednolicenia słownictwa);

- opracowania jednolitych zasad kodowania, np. zadań inwestycyjnych, obiektów, rodzajów, etapów i elementów robót, itp.;

- opracowania katalogów norm o odpowiednich stopniach szczegółowości uwzględniających potrzeby wszystkich uczestników procesu inwestycyjnego (nie powinny być one obowiązującymi, lecz służyć do ustaleń porównawczych);

- poszczególne przedsiębiorstwa we własnym interesie powinny w sposób ciągły

aktualizować banki danych, stanowiące szeroki zbiór informacji do opracowań ofertowych, kierowania, zarządzania, marketingu, biznes-planów, itd.

7/ W szerszym niż dotychczas stopniu postuluje się korzystanie z doświadczeń nauki światowej w omawianej tematyce poprzez adaptację już opracowanych systemów informatycznych oraz ich wdrażanie w praktyce.

8/ Postanawia się podjęcie stałej współpracy środowisk naukowych, informatycznych i produkcyjnych Brzeskiego i Mińskiego z Towarzystwem Naukowym Inżynierii Procesów Budowlanych w Polsce. Ze strony polskiej TNIPB reprezentować będzie prof. L. Rowiński, natomiast stronę białoruską – prof. A. I Rubachow z Politechniki Brzeskiej.

9/ Istnieje potrzeba organizacji corocznych, międzynarodowych konferencji o analogicznej tematyce. Następną konferencję proponuje się zorganizować w Brześciu 7-9 września 1993 r. nt. „Systemy zarządzania i kalkulacji w warunkach budowlanej gospodarki rynkowej".

10/ W ramach odbytego w okresie trwania konferencji OKRĄGŁEGO STOŁU w sprawie współpracy biznesu budowlanego zaproponowano spotkania w cyklu cokwartalnym. Na następnym spotkaniu w dniach 19-20 stycznia 1993 r. przewiduje się omówienie spraw:

- powołania Białorusko-Polskiej Izby Budowlano-Handlowej,

- wspólnych Targów Budowlanych w Brześciu we wrześniu 1993 r.,

- możliwości wspólnych inwestycji w przewidywanej strefie wolnocłowej w Brześciu.

II Międzynarodowa Konferencja Informatyczna w Brześciu pt. ***Metody zarządzania i kalkulacji w warunkach budowlanej gospodarki rynkowej*** **(31 sierpnia – 1 września 1993 r.)**1285

Organizatorzy konferencji:
- Politechnika Brzeska,
- Towarzystwo Naukowe Inżynierii Procesów Budowlanych,
- Towarzystwo Naukowe Płockie,
- Patronat nad konferencją ze strony białoruskiej objął: Państwowy Komitet Architektury i Budownictwa,
- Patronat nad konferencją ze strony polskiej objął: Minister Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa oraz Wojewoda Płocki.

Komitet Naukowy i Organizacyjny:
- przewodniczący Komitetu Naukowego ze strony białoruskiej – prof. dr hab. inż. Aleksander Iwanowicz Rubachow (Politechnika Brzeska, Brest-Optim),
- przewodniczący Komitetu Naukowego ze strony polskiej – prof. zw. dr inż. Leon Rowiński (przewodniczący TNIPB, Politechnika Śląska w Gliwicach),
- przewodniczący Komitetu Organizacyjnego ze strony białoruskiej – doc. dr hab. inż.

Anatoli N. Koczurko (Politechnika Brzeska, Brest-Optim),
- przewodniczący Komitetu Organizacyjnego ze strony polskiej – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (członek Komitetu Ekonomiki i Organizacji Budownictwa przy ZG PZITB, NOT, TNIPB)1286.

Referaty:

1/ *Na Jubileusz 75-lecia profesora Leona Rowińskiego (prezesa Towarzystwa Naukowego Procesów Budowlanych)* – prof. dr hab. inż. Józef Czachorowski (Towarzystwo Naukowe Inżynierii Procesów Budowlanych, WSI Zielona Góra);

2/ *Technologia i organizacja budowania w wolnorynkowej działalności przedsiębiorstw budowlanych* – prof. zw. dr inż. Leon Rowiński (prezes TNIPB);

3/ *Sterowanie zapasami za pomocą systemów komputerowych w przedsiębiorstwie budowlanym* – prof. dr hab. inż. Anna Sobotka (Filia PW w Płocku, Politechnika Lubelska, Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie, przew. Sekcji Mechanizacji, Organizacji i Ekonomiki Budownictwa KILiW PAN w latach 2016-2019)1287;

4/ *Pricing factor in construction of Republik of Byelarus* – doc. dr hab. inż. Anatoli Nikołajewicz Koczurko (Politechnika Brzeska, Brest-Optim), doc. dr inż. Paweł N. Iwarowski (z-ca dyr. Białoruskiego Trestu nr 8 w Brześciu);

5/ *Kalkulacje cen budowlanych w gospodarce polskiej* – dr inż. Olgierd Sielewicz (dyr. Ośrodka Kosztorysowania Robót Budowlanych WACETB-PZITB w Warszawie);

6/ *Komputerowe wspomaganie zarządzania produkcją budowlaną* – mgr inż. Janusz Smaga (dyr. PBP Puławy);

7/ *Realizacja robót budowlano-montażowych przy wykorzystaniu metody STEROD* – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (TNP), mgr inż. Ilia Korol (Sovavto-Brest w Brześciu);

8/ *Optymalizacja w planowaniu i zarządzaniu* – mgr inż. Piotr Szczodrowski (Bank Płocki Spółdzielczy, TNP);

9/ *Metodyka programowania potencjału produkcyjnego przedsiębiorstwa budowlanego* – mgr inż. Imad Rezek (Syria);
10/ *Talk presented at the international conference in Brest, Byelorussia* – mgr inż. Dawid Richmond-Coggan (Mouchel Management Limited Londyn – Wielka Brytania).

Sympozjum w Brześciu pt. *Marketing w procesie prywatyzacji i urynkowienia gospodarki* (30 sierpnia 1993 r.)

Referaty:

1/ *Dylematy stosowania marketingu w budownictwie* – doc. dr hab. inż. Andrzej Dąbkowski (dyr. Departamentu Współpracy z Zagranicą Ministerstwa Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa);

2/ *Przetargi na roboty budowlane w Polsce* – mgr Bogdan Michalski (dyr. Departamentu Badania Rynku MGPiB);

3/ *Międzynarodowa współpraca w dziedzinie nauki, komputeryzacji i organizacji biznesu budowlanego* – prof. dr hab. inż. Aleksander Iwanowicz Rubachow (Białoruś);

4/ *Organizacja przetargów na wykonanie robót budowlano-montażowych w Republice Federalnej Niemiec* – prof. dr hab. inż. Józef Czachorowski i dr inż. Jerzy Wołczański (WSI Zielona Góra);

5/ *The role consulting in the design, management and construction of civil and structural engenering projects in Great Britain* – inż. Ryszard J. Gabrielczyk (Taylor Whalley Spyra Londyn – Wielka Brytania);
6/ *Joint ventures – teoria i praktyka* – prof. dr hab. Ewa Bojar (Politechnika Lubelska).

Sympozjum w Brześciu pt. *Marketing w zakresie materiałów i sprzętu budowlanego* (31 sierpnia 1993 r.)

Referaty:

1/ *Marketing w zakresie materiałów i sprzętu budowlanego* – mgr inż. Jerzy Bolkowski (Centralny Ośrodek Informacji Budownictwa);

2/ *Zasady akceptowania i atestowania materiałów i sprzętu budowlanego* – doc. dr inż. Kajetan Woźniak (Instytut Techniki Budowlanej);
3/ *Problem dynamicznego wyliczania sprzętu w budowlanych organizacjach w warunkach gospodarki rynkowej* – dr inż. Marek Miłosz (Politechnika Lubelska);

4/ *Supplier – customer relation i the 1990s.* – mgr I. Nowotny (Holandia);
5/ *Influence of flexibility of konstruction companies on quality of management* – prof. A. I. Rubachow, G. Jakubina i S. Jakubowski (Białoruś);

6/ *Joint ventures – w gospodarce Polski i Rosji* – prof. dr hab. Ewa Bojar (Politechnika Lubelska).

Sympozjum w Brześciu pt. *Brześć i Płock – nauka i biznes* (30 sierpnia 1993 r.)

Organizatorzy sympozjum:
- Urząd Miasta Brześcia,
- Sejmik Samorządowy Województwa Płockiego,
- Politechnika Brzeska,
- Towarzystwo Naukowe Płockie,
- Patronat nad sympozjum ze strony białoruskiej objął: Mer m. Brześć Iwan Bolesławowicz Wencel,
- Patronat nad sympozjum ze strony polskiej objął: Marszałek Województwa Płockiego Jakub Leszek Chmielewski.

Komitet Naukowy i Organizacyjny:
- przewodniczący Komitetu Naukowego ze strony białoruskiej – prof. dr hab. inż.

Aleksander Iwanowicz Rubachow (Politechnika Brzeska, Brest-Optim),
- przewodniczący Komitetu Naukowego ze strony polskiej – prof. dr hab. inż. Kazimierz M. Jaworski (PAN, PW),
- przewodniczący Komitetu Organizacyjnego ze strony białoruskiej – doc. dr hab. inż. Anatoli N. Koczurko (Politechnika Brzeska, Brest-Optim),
- przewodniczący Komitetu Organizacyjnego ze strony polskiej – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (TNP, TNIPB)1288.

Referaty:

1/ *Białoruś jako okno w Świat Wschodu otwiera się Brześciu* – mgr Iwan Bolesławowicz Wencel (Mer m. Brześcia);

2/ *Międzynarodowa współpraca w dziedzinie nauki, komputeryzacji i organizacji biznesu budowlanego* – prof. A. I. Rubachow (Białoruś);

3/ *Z Zachodu na Wschód* – mgr B. Zakrzewski (prezes Spółki Zachód-Wschód w Warszawie, dziennikarz)1289;

4/ *Brzeskie wrota na Wschód* – mgr E. Serafimowicz, mgr inż. W. Serafimowicz;

5/ *Ziemia Brzeska – od Bierieścia do współczesnych dni* – doc. dr hab. inż. Nikołaj Nikołajewicz Jaromicz (Wicemer m. Brześć);

6/ *Brześć dawniej i dziś* – prof. L. Rowiński.

7/ *Możliwości rozwoju gospodarczego województwa płockiego w latach 1993-2000 (najważniejsze programy inwestycyjne)* – dr inż. Jerzy Wawszczak (Wojewoda Płocki)1290.

8/ *Brześć nad Bugiem – wrota dla współpracy gospodarczej, naukowej i kulturalnej pomiędzy Mazowszem i Podlasiem a Polesiem* – doc. dr inż. Anatoli Koczurko (Białoruś), mgr inż. Ilia Korol (Białoruś), mgr inż. Edward Kroll, mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz1291.

14 Międzynarodowych Sympozjów Biznesu w Brześciu pt. *Współpraca gospodarcza Zachód-Wschód* (w latach 1992-1995)

W latach 1992-1995 w cyklu zbliżonym do cokwartalnego zorganizowano 14 Międzynarodowych Sympozjów Biznesu w Brześciu nad Bugiem pt. „Współpraca gospodarcza Zachód-Wschód". Ze strony polskiej organizacją tych spotkań zajmował się Płocki Klub Biznesu Zachód-Wschód, natomiast po białoruskiej stronie: Naukowo-Produkcyjne Przedsiębiorstwo Brest-Optim oraz Budowlany TREST nr 8 w Brześciu. Zadaniem sympozjów biznesowych oraz targów w Brześciu było ożywienie gospodarcze między Polską a krajami byłego Związku Radzieckiego oraz między Zachodem i Wschodem.

Organizatorzy sympozjów:
- Spółka Konsultingowa Brest-Optim w Brześciu,
- Spółka Informatyczno-Usługowa WESER w Płocku,

- Kancelaria Podatkowa POMORSKI w Płocku,
- Patronat nad sympozjami ze strony białoruskiej objął: Budowlany TREST NR 8 w Brześciu,
- Patronat nad sympozjami ze strony polskiej objął: Płocki Klub Biznesu Zachód-Wschód1292.

Komitet Organizacyjny:

- przewodniczący ze strony białoruskiej – prof. dr hab. inż. Aleksander Iwanowicz Rubachow (Politechnika Brzeska, Brest-Optim),
- przewodniczący ze strony polskiej – prof. dr hab. inż. Józef Czachorowski (Politechnika w Zielonej Górze),
- sekretarz organizacyjny ze strony białoruskiej – doc. dr hab. inż. Anatoli N. Koczurko (Politechnika Brzeska, Brest-Optim),
- z-ca sekretarza organizacyjnego ze strony białoruskiej – mgr inż. Ilia Korol (Sovavto-Brest w Brześciu),
- sekretarz organizacyjny ze strony polskiej – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (przewodniczący Płockiego Klubu Biznesu Zachód-Wschód, prezes Spółki Informatyczno-Usługowa WESER w Płocku),
- z-ca sekretarza organizacyjnego ze strony polskiej – dr Wiesław Pomorski (z-ca przewodniczący Płockiego Klubu Biznesu Zachód-Wschód, Kancelaria Podatkowa POMORSKI w Płocku).

Publikacje:

E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Płocczanie na II Międzynarodowym Sympozjum Biznesu Budowlanego w Brześciu nad Bugiem (19-20 stycznia 1993 r.),* „Notatki Płockie" 1993, nr 1, s. 51-57;

E. Zychowicz, *Współpraca budowlana Polski i Białorusi* (informacja o spotkaniach biznesowych w Brześciu w Białorusi organizowanych przez płockie środowisko budowlane), „Rzeczpospolita" 1993, z 10 II, nr 34/3378;

I. Jackowska, *To będzie kiedyś rynek. Kierunek Białoruś /III Sympozjum Biznesu w Brześciu – 18-19 maja 1993 r./,* „Rzemieślnik" (Tygodnik Rzemiosła Polskiego), nr 25 z 20 VI;

W. Serafimowicz, *III Płocko-Brzeskie Sympozjum Biznesu (18-19 maja 1993 r.),* „Notatki Płockie" 1993, nr 2, s. 40-43;

B. Buraczyński, *Dni nauki i biznesu,* „Głos Poranny" 1993, nr 216, s. 13, z 13 VII;

B. Buraczyński, *Przyczółek w Brześciu,* „Głos Poranny" 1993, nr 220, s. 13, z 17 VII;

A. Łakoma, *Bliżej Białorusi. Tydzień dla współpracy,* „Gazeta na Mazowszu" 1993 z 7 VIII;

J. Brzost, *Dla kogo Białoruś,* „Nowy Tygodnik Płocki" 1993, nr 31/211 z 8 VIII;

W. Banasiak, *Płocko-Brzeski Tydzień Nauki i Biznesu (30 sierpnia – 4 września 1993 r.)*

„Petro-Echo” 1993, nr 32/1494/ z 10 IX;

A. Łakoma, *Płocki Klub Biznesu /Zachód-Wschód/,* „Gazeta na Mazowszu” 1993 nr 255 z 30 X;

W. I. Kowalski, *Z podróży na Polesie,* „Gazeta Gostynińska” 1993, nr 49/72 z 13 XI;

Janig/, *Kolejny krok /V Sympozjum Biznesu w Brześciu – 24-25 listopada 1993 r./,* „Nowy Tygodnik Płocki” 1993, nr 49 z 12 XII;

Z. Siejca, *Płock niezastąpionym partnerem,* „Kurier Mazowiecki”, 1993, nr 50/131, s. 4, z 19 XII;

B. Konarska-Pabiniak, *Polesia czar,* „Kurier Mazowiecki”, 1994, nr 4/127 z 30 I;

W. Łęcki, *Brzeskie refleksje,* „Notatki Płockie” 1994, nr 2, s. 57;

W. Łęcki, *Brzeskie zbliżenia /VII Sympozjum Biznesu w Brześciu – 9-10 czerwca 1994 r./,* „Tygodnik Płocki” 1994, nr 30 z 26 VII;

W. Serafimowicz, *Płocki Maraton Nauki, Kultury i Biznesu w Brześciu nad Bugiem (30.08-3.09.1993 r.),* „Kurier Mazowiecki” 1993, nr 39/120, z 3 X, s. 4.

A. Koczurko (Białoruś), W. Serafimowicz, *Wnioski z VIII Międzynarodowego Sympozjum Biznesu „Zachód-Wschód” w dniach 17-18 listopada 1994 r. w Brześciu nad Bugiem,* „Notatki Płockie” 1993, nr 2, s. 42-43;

E. Kroll, I. Korol (Białoruś), A. Koczurko (Białoruś), W. Serafimowicz, *Brześć nad Bugiem – bramą między Zachodem i Wschodem we współpracy gospodarczej, naukowej i kulturalnej,* [w:] *Miasta przygraniczne Polski i Białorusi w warunkach liberalizacji i rozwoju demokracji,* Siedlce-Brześć 1995 (Międzynarodowa Konferencja w dniach 15-16 VI 1995 r. w Siedlcach);

W. Serafimowicz, W. Pomorski, A. Koczurko (Białoruś), I. Korol (Białoruś), *Współpraca gospodarcza Zachód-Wschód* (Międzynarodowe Sympozja Biznesu w Brześciu w Białorusi), Brześć-Płock 1992-1995.

***

Pokłosiem konferencji nt. rozwoju metod planowania i zarządzania w budownictwie oraz ich wdrażania w aspekcie historycznym i środowiskowym są opracowania:

1. 1. *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej,* Płock 1979;
1. 2. *Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym,* Płock 1980;
1. 3. *Założenia reformy gospodarczej w budownictwie,* Płock 1981;

4. *Reforma gospodarcza w budownictwie w drugim roku wdrażania,* Płock 1983;

5. *Reforma gospodarcza a problemy restrukturyzacji budownictwa,* Płock 1984;

6. *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie,* Płock 1991 – maszynopisy powielane;

7. *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie,* Brześć-Płock 1992;

8. *Metody zarządzania i kalkulacji w warunkach budowlanej gospodarki rynkowej*, Brześć-Płock 1993.

Powyższe konferencje i opracowania w znacznej mierze przyczyniły się do sprawnego przemodelowania w Polsce struktury budownictwa z zarządzania systemem nakazowo-rozdzielczym do zasad obowiązujących w gospodarce rynkowej. Konferencje dotyczące informatyki w zarządzaniu budownictwem ukierunkowane były głównie na problematykę integracji różnych programów (systemów), co stało się istotnym dalszym kierunkiem rozwoju w krajowej informatyce budowlanej. Około 100 wybitnych naukowców i projektantów systemów zarządzania z różnych jednostek zaprezentowało swe osiągnięcia na konferencjach zorganizowanych w Płocku i Brześciu w Białorusi – w latach 1979-19951293.

Płockie środowisko inwestycyjno-budowlane zajmujące się problematyką gospodarki rynkowej w budownictwie oraz nowoczesnymi metodami zarządzania w procesach inwestycyjnych aktywnie uczestniczyło w propagowaniu swoich doświadczeń na terenie kraju i zagranicą.

PODSUMOWANIE

1. Prezentowana praca pt. „Z dziejów budownictwa. Historycznie i aktualnie, Tom 2” razem *z* opracowaniem pt. „Z dziejów budownictwa. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy, Tom 1” stanowi próbę analizy rozwoju budownictwa w Płocku w aspekcie historycznym, prawnym i ekonomicznym. Należy zgodzić się z prof. Andrzejem Notkowskim, który w *Przedmowie* do pracy A. J. Papierowskiego i Jerzego Stefańskiego pt. „*Płocczanie znani i nieznani”,* napisał, że malowniczy widok Płocka: *stanowi celną metaforę życia i dorobku 33 pokoleń płocczan przez 1000 lat nadających wciąż zmienny kształt swojemu miejscu na ziemi. Ci, którzy odeszli pozostawili po sobie wiele trwałych śladów: budowle kościelne i*

*świeckie, publiczne i mieszkalne, urządzenia i obiekty przemysłowe oraz komunalne, książki, czasopisma, pamiętniki, dokumenty, dzieła sztuki i przedmioty codziennego użytku zachowane w bibliotekach, archiwach i muzeach. O Płocku i jego ludziach w oparciu o tę przebogatą spuściznę napisano kilka tysięcy publikacji naukowych i popularnych.*1294

1. Powstanie i rozwój Płocka w okresie piastowskim wynikał z uwarunkowań politycznych, komunikacyjnych, topograficznych i geologicznych. Początkiem historii przemian przestrzennych i urbanistyki Płocka była polityczna decyzja pierwszych Piastów w drugiej połowie X w. o lokalizacji i budowie grodu warownego nad Wisłą – w celu strategicznego zarządzania północną częścią ziemi mazowieckiej. Wykreowanie nowego ośrodka na terenie niezabudowanym było jednym z elementów tego procesu i ostatecznie zaważyło na dalszych dziejach tej dzielnicy. Konkurencję ze starszymi ośrodkami Płock wygrał nie tyle dzięki militarnej sile załogi grodu, ale swemu położeniu w węzłowym punkcie szlaku handlowego.

1. Analiza dostępnych publikacji środowisk archeologicznych z ostatniego dwudziestolecia wykazuje konieczność zweryfikowania dotychczasowych poglądów odnośnie początków powstania i kolejności rozbudowy poszczególnych części wczesnej płockiej aglomeracji osadniczej. Według Macieja Trzecieckiego płocki gród został utworzony na terenie pustki osadniczej między słupieńskim a proboszczewickim skupiskiem osadniczym. Stąd trafne wydaje stwierdzenie Marka Dulinicza, że „państwowy" Płock zastąpił „plemienne" Słupno.

    1. Poza korzystnymi warunkami obronnymi Wzgórza Tumskiego podstawowe znaczenie posiadała lokalizacja grodu w pobliżu ważnej przeprawy przez Wisłę i w sąsiedztwie głównego traktu komunikacyjnego i handlowego w regionie. Jego usytuowanie ponadto zapewniało kontrolę nad znacznym obszarem doliny Wisły i łatwą komunikację z innymi grodami „państwowymi”

tworzącymi łańcuch wzdłuż ich brzegów, poczynając od Włocławka, przez Dobrzyń, Płock, Wyszogród, Zakroczym, aż do położonego u zbiegu Narwi i Bugu Serocka. Według opracowań opublikowanych po 2000 r. przez Zbigniewa Polaka, Andrzeja Gołembnika, Macieja Trzecieckiego i Anety Bukowskiej wczesnośredniowieczne osadnictwo płockie rozwijało się po wybudowaniu wałów obronnych grodu na Wzgórzu Tumskim – w pasie najbliższego sąsiedztwa linii północnej skarpy pradoliny Wisły (poza grodem).

1. Na początku budowy wczesnośredniowiecznej aglomeracji płockiej można było wyodrębnić dwie części terenowe: warowny gród na cyplu skarpy wiślanej nazywanym później Wzgórzem Tumskim, przekształcony w okresie późniejszym w rezydencję książęcą i biskupią oraz przygrodzie w rejonie obecnej południowej części placu Narutowicza (wcześniej nazywanego rynkiem kanonicznym). Początkowo przygrodzie nie było otoczone wałami, w razie niebezpieczeństwa mieszkańcy chronili się w obrębie grodu.

1. Z przygrodzia płockiego utworzyły się z czasem wieloczłonowe struktury aglomeracji miejskiej. tj. podgrodzie biskupie i książęce. Przygrodzie powiększając się objęło teren całego rynku kanonicznego i przekształciło się w podgrodzie „biskupie", które otoczono wałami drewniano-ziemnymi. Prawie równocześnie powstało podgrodzie nazywane później „pierwszym książęcym", położone wzdłuż obecnej ulicy Kościuszki pomiędzy cyplami (wzgórzami): Tumskim i Dominikańskim. Podgrodzie to nie było zabezpieczone wałami obronnymi, stąd stosunkowo szybko uległo zniszczeniu.

    1. W tymże okresie na północy podgrodzia biskupiego, za ówczesnym jarem (wzdłuż obecnej ul. Teatralnej), pomiędzy obecnymi ulicami Piekarską i Małachowskiego powstało punktowe osadnictwo, które również nie posiadało zabezpieczeń obronnych. Później w tym rejonie w wyniku XIV-wiecznej lokacji na prawie chełmińskim powstało drugie podgrodzie książęce (wokół obecnego Starego Rynku), które początkowo zostało otoczone wałami drewniano-ziemnymi. Podgrodzia „biskupie” i „drugie książęce” z czasem przekształciły się w dwie rywalizujące osady rzemieślniczo-targowe.

1. Aglomeracja płocka w okresie wczesnego średniowiecza (XI w.) pełniła dwukrotnie funkcję stołeczną. Pierwszy raz w latach 1037-1047 za czasów księcia Miecława, który w okresie pierwszego kryzysu państwa gnieźnieńskiego utworzył z Mazowsza samodzielny byt polityczny ze stolicą w Płocku. Drugi raz w okresie przypadającym na lata 1079-1102, za panowania Władysława I Hermana, kiedy Płock był rzeczywistą stolicą całego kraju. W latach panowania Bolesława III Krzywoustego miasto pełniło funkcję jednego z kilku wiodących ośrodków władzy państwowej i kościelnej. W okresie od 1138 r. (od śmierci Bolesława Krzywoustego) do 1495 r. Płock funkcjonował jako historyczna stolica Mazowsza i był siedzibą książąt mazowieckich, a następnie książąt płockich.

W latach 1495-1793 r., od śmierci ostatniego płockiego księcia Janusza II do drugiego rozbioru Polski, Płock był stolicą starostwa i województwa płockiego: w Koronie Królestwa Polskiego stanowiącego część unii dynastycznej polsko-litewskiej oraz od 1 VII 1569 r. w Rzeczypospolitej Obojga Narodów (po zawarciu unii lubelskiej między Koroną i Wielkim Księstwem Litewskim). Płock z uwagi na położenie na gruntach należących do króla – zaliczany był do „miast królewskich". W czasach zaborów Płock pełnił funkcje wojewódzkie. W okresie międzywojennym miasto było siedzibą powiatu płockiego w województwie warszawskim.

Płock w okresie PRL w latach 1945-1974 był miastem powiatowym w województwie warszawskim, natomiast w latach 1975-1989 – miastem wojewódzkim w województwie płockim. W czasach III RP w latach 1989-1998 nadal był miastem wojewódzkim, natomiast od 1999 r. jest gminą na prawach powiatu w województwie mazowieckim. Począwszy od lat 60. XX w. w związku z sukcesywną budową w Płocku kolejnych instalacji rafineryjnych i petrochemicznych miasto stało się centralnym ośrodkiem polskiego przemysłu chemicznego. Historię budownictwa, urbanistyki i architektury Płocka w „pigułce" stanowi wykaz istniejących i nieistniejących budowli i obiektów kubaturowych, ulic z uzbrojeniem terenu oraz innych elementów technicznych przestrzeni miasta.

Do największych osiągnięć szeroko pojętego budownictwa tysiącletniego Płocka należy zaliczyć:

1. - budowę od drugiej połowy X w. grodu warownego;
1. - wzniesienie w XII w. jednej z

największych katedr romańskich w kraju;

2. - budowę w XIV w. murów obronnych wokół aglomeracji płockiej, należących do najbardziej rozbudowanych w średniowiecznej Polsce;
3. - przebudowę, a w zasadzie realizację nowej renesansowej katedry (XVI w.);
4. - przebudowę w XIX w. starej drewnianej „starówki" w murowaną zabudowę klasycystyczną Starego Miasta;
5. - budowę w dwudziestoleciu międzywojennym największych w kraju: mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę oraz portu rzecznego na Wiśle.

1. Kolejnym ważnym wydarzeniem w historii miasta w latach 60. i 70. XX w. była budowa wielkich inwestycji: nowej stoczni rzecznej, przemysłu maszyn rolniczych (FMŻ), przemysłu rafineryjno-petrochemicznego (MZRiP) wraz wielką zakładową elektrociepłownią olejowo-gazową – 250 MW oraz kompleksowa przebudowa miasta w latach PRL, w tym masowe spółdzielcze budownictwo wielorodzinne. Płock był wówczas jednym z największych placów budowy w kraju.

1. Obecnie w III RP w Płocku obserwuje się ogromny rozwój budownictwa, które stało się ważnym czynnikiem rozwoju społecznego i cywilizacyjnego oraz kołem zamachowym miejskiej gospodarki. W XXI w. największymi inwestycjami były: druga przeprawa mostowa przez Wisłę wraz z trasą Popiełuszki, trasa północno-zachodnia (ul. Mazowieckiego, Bartoszewskiego, Rataja i Długa), nowoczesna elektrociepłownia gazowo-parowa (wysokiej

sprawności blok nisko-emisyjny o mocy elektrycznej 600 Mwe i cieplnej 520 Mwt) w Zakładzie Produkcyjnym PKN Orlen oraz kompleks obiektów spółki Basell Orlen Polyolefins, którą utworzyły PKN Orlen i międzynarodowy koncern Bassel Europe Holdings B.V.

W ramach realizacji zasad społeczeństwa obywatelskiego, w których lokalna społeczność angażuje się i efektywnie działa na korzyść swego terenu, ważne są działania informacyjne pogłębiające wiedzę mieszkańców w zakresie: historii, zabytków, pomników, miejskiej infrastruktury technicznej i społecznej, funkcjonujących urzędów oraz osiągnięć miejscowych działaczy kultury, sztuki, oświaty, nauki, sportu, itp. Będzie to pomocne w kształtowaniu właściwych postaw obywatelskich tworzących więzi obywateli małych ojczyzn, jakimi są miasta czy ich dzielnice/osiedla miejskie, a także może mieć określony wpływ na podniesienie aktywności społecznej i jakości potencjału w działalności miejskiej i osiedlowej.

W podsumowaniu należy stwierdzić, że Płock prezentuje się jako znaczące w kraju miasto o wspaniałej historii i zabytkach oraz liczący się ponadregionalny ośrodek naukowy i kulturowy. Równocześnie miasto jest ważnym ośrodkiem przemysłowym, w którym siedziby posiadają m.in.: Zakład Produkcyjny Polskiego Koncernu Naftowego Orlen (produkty rafineryjne i petrochemiczne), Basell Orlen Polyolefins (polipropylen i polietylen i inne materiały poliolefinowe), PERN „Przyjaźń" (przesyłanie rurociągami ropy naftowej oraz magazynowanie i przesyłanie produktów przeróbki naftowej), CNH Polska (kombajny rolnicze), Budmat (pokrycia dachowe), Levi Strauss Poland (odzież dżinsowa), Bildau & Bussman (stolarka otworowa), ZP-H BEM (stolarka), Dr. Oetker (produkty deserowe), Mostostal (konstrukcje stalowe), Centromost – Stocznia Rzeczna.

Płock odgrywa istotną rolę w obszarze turystyki i rekreacji z uwagi na położenie miasta nad Wisłą oraz przy drodze nr 62, której odcinek Płock – Włocławek (ok. 50 km) uważany jest za najpiękniejszą drogę w „środkowej" Polsce. Trasa tego odcinka przebiega pomiędzy Zalewem Włocławskim a Gostynińsko-Włocławskim Parkiem Krajobrazowym (z 50 jeziorami) – od mostu Solidarności w Płocku do zapory na Wiśle we Włocławku.

Obecnie Płock należy do następujących stowarzyszeń i związków międzygminnych: Związek Miast Polskich (od 1995 r.), Związek Miast Nadwiślańskich (od 1997 r.), Związek Gmin Regionu Płockiego (od 1993 r.), Stowarzyszenie Gmin Turystycznych Pojezierza Gostynińskiego (od 1996 r.), Płocka Lokalna Organizacja Turystyczna (od 2009 r.).

Aktualnie Płock utrzymuje liczne kontakty zagraniczne, współpracuje z 14 miastami bliźniaczymi i jest od 2004 r. jest siedzibą Międzynarodowego Centrum Szkoleniowego dla Władz Lokalnych (CIFAL), które jest agendą badawczo-szkoleniową ONZ w Europie Środkowo-Wschodniej. Płock od 2004 r. przystąpił do Europejskiego Systemu Zarządzania Środowiskiem (EMAS). Od 2008 r. jest członkiem Europejskiego

Szlaku Gotyku Ceglanego. Za propagowanie idei europejskiej i aktywną współpracę z miastami partnerskimi miasto otrzymało Dyplom Europejski (w 2004 r.), Flagę Honorową (w 2005 r.) i Plakietę Honorową Rady Europy (w 2009 r.)1295.

- ***

Spośród tematów dotychczas prezentowanych we wczesnej historii Płocka, w okresie dotyczącym średniowiecznej urbanizacji miasta, nagromadziło się szereg przekłamań, które pomimo publikacji wybitnych polskich archeologów i historyków w latach 2000-2011 r., są nadal powszechnie powielane.

Podstawowe rozbieżności dotyczą:
- początku Płocka, tj. daty początku zaistnienia grodu warownego na Wzgórzu Tumskim. Obecnie brak jest podstaw archeologicznych traktowania Wzgórza Tumskiego jako pogańskiego ośrodka religijnego funkcjonującego w pierwszej połowie X w. Gród warowny powstał w drugiej połowie X w. na terenie niezamieszkałym i nieużytkowanym – jako strażnica przeprawy przez Wisłę dawnego traktu pomiędzy księstwami rusińskimi i słowiańskimi plemionami północno-zachodnimi oraz dla zabezpieczenia północno-wschodniej granicy państwa gnieźnieńskiego;

- założenia, iż na Wzgórzu Tumskim powstał gród wraz z przygrodziem (podgrodziem), w którym mieszkała ludność miejska zajmująca się rzemiosłem i handlem. Przygrodzie powstało na przełomie X i XI w. w południowej części obecnego placu Narutowicza;

- nazwy części aglomeracji płockiej traktowanej w XIII w. jako „stare miasto". Nazwa ta użyta w dokumencie lokacji Płocka na prawie polskim z 1237 r. dotyczyła ówczesnej zabudowy wokół rynku kanonicznego (tj. obecnego placu Narutowicza). Niestety w większości publikacji pod tą nazwą przyjmowano rejon wokół obecnego Starego Rynku, stąd powstało wiele nieporozumień (nazwę „stare miasto" dla tego obszaru zaczęto stosować dopiero kilka wieków później). W rzeczywistości pełną zabudowę tej nowej osady książęcej rozpoczęto dopiero w wyniku lokacji chełmińskiej – około sto lat później, stąd wówczas była ona „nowym miastem";

- wieku osiedla żydowskiego, które zapewne powstało dopiero na przełomie XIV i XV w. Dotychczas powielany był pogląd o powstaniu w XIII w. osiedla żydowskiego w rejonie bramy bielskiej na terenie po wschodniej stronie od Starego Rynku. Według współczesnych archeologów na tym terenie nie znaleziono śladów zabudowy z XIII w.;

- rzekomych reliktów obiektów palatium Bolesława Chrobrego i Władysława Hermana. Jak dotychczas nie ma żadnych podstaw archeologicznych o budowie w Płocku palatium Bolesława Chrobrego, natomiast palatium Władysława Hermana posiadało inną lokalizację niż ta, która wynika z informacji zamieszczonej na Wieży Zegarowej. Domniemany fragment miejsca urodzin Bolesława Krzywoustego powstał ok. sto lat później

***

Geograficznie Płock położony jest na Pojezierzu Dobrzyńskim i w Kotlinie Płockiej nad Zalewem Włocławskim (pomiędzy ca. 629 a 633 kilometrem biegu Wisły) w województwie mazowieckim. Był stolicą Polski w latach 1079–1138 i historyczną stolicą Mazowsza. Był miastem królewskim Korony Królestwa Polskiego w starostwie płockim

województwa płockiego. Polskie Miasto-bohater (1921 r.) – za obronę przed armią bolszewicką w 1920 r. W latach 1975-1998 był stolicą województwa płockiego. Obecnie jest siedzibą: ziemskiego powiatu płockiego, rzymskokatolickiej kurii diecezji płockiej (1075 r.) i biskupa naczelnego Kościoła Starokatolickiego Mariawitów. W preambule do Statutu Miasta Płocka przyjęto nazwę: Stołeczne Książęce Miasto Płock. Katedra jest największą nekropolią Piastów w Polsce. W Kaplicy Królewskiej znajdują się sarkofagi dwóch władców Polski – Władysława Hermana i Bolesława Krzywoustego, a także 13 książąt mazowieckich, w tym Konrada I mazowieckiego i Bolesława IV Kędzierzawego, którzy w okresie rozbicia dzielnicowego Polski pełnili funkcje książąt kraju. W mieście funkcjonują szkoły wyższe, muzea i teatry. Według danych GUS z 31 grudnia 2021 r., miasto było zamieszkiwane przez 117 573 osób1296.

SPIS ZAŁĄCZONYCH MAP I ILUSTRACJI

(wstępny)

Załącznik 1 - *Plan Płocka i okolicznych wsi z 1925 r.*; Źródło: T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich w latach 1138- 1495,* [w:] *Dzieje Płocka,* (red.) A. Gieysztor, Płock 1978, s. 62.

1. Załącznik 2 - Płock z podziałem na dzielnice w 1968 r.; Źródło: J. Chojnacki, *Płock 1969 w liczbach,* Płock 1969, s. 42 [wykonała M. Zawadzka z MPS].

1. Załącznik 3 - Płock z podziałem na dzielnice dokonanym w 1970 r.; Źródło: J. Chojnacki, *Płock 1973 w liczbach,* Płock 1973, s. 70 [opracowano w Miejskiej Pracowni Geodezyjnej w Płocku].

1. Załącznik 4 - Mapa 21 osiedli płockich; Źródło: „Miejski Zeszyt Statystyczny nr 23, UMP, Rok 2017,", Płock 2017 [http: // rozwójmiasta.plock.eu/.../ pdf:].

2. Załącznik 5 - Obecny podział Płocka na obręby geodezyjne; Źródło: (http: //rozwojmiasta.plock.eu/wp-content/uploads/2017/10/OBREBY-A1.pdf).

1. Załącznik 6 - Mapa poglądowa Płocka z podziałem na 21 osiedli i obszar przemysłowy PKN Orlen według W. Serafimowicza; Źródło: Artykuł pt. *Propozycja zmian granic osiedli oraz obszarów przemysłowych w Płocku*, [w:] „Notatki Płockie" 2022 Nr 1/270, s. 43.

1. Załącznik 7 – Płock. Propozycja zmian granic osiedli i obszarów przemysłowych według W. Serafimowicza; Źródło: Artykuł pt. *Propozycja zmian granic osiedli oraz obszarów przemysłowych w Płocku*, [w:] „Notatki Płockie" 2022 Nr 1/270, s. 44.

1. Załącznik 8 - Mapa Specjalnej Strefy Rewitalizacji; Źródło: http:// rozwojmiasta.plock.eu/(UMP 2017) pdf:

1. Załącznik 9 - Mapa – plan komunikacji miejskiej; Źródło: http:// rozwojmiasta.plock.eu/.../*Plan komunikacyjny miasta* (UMP 2017).

1. Mapy osiedli Płocka

2.

Załącznik 1 - Mapa osiedla BOROWICZKI; Źródło: http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Borowiczki*.

1. Załącznik 2 - Mapa osiedla CIECHOMICE; Źródło: http:// rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Ciechomice*.

1. Załącznik 3 - Mapa osiedla DWORCOWA; Źródło: http:// rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Dworcowa*.

1. Załącznik 4 - Mapa osiedla GÓRY; Źródło: http://rozwojmiasta.plock.

(UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Góry.*

1. Załącznik 5 - Mapa osiedla IMIELNICA; Źródło: http:// rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Imielnica*.
1. Załącznik 6 - Mapa osiedla KOCHANOWSKIEGO; Źródło: http:// rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Kochanowskiego*.
1. Załącznik 7 - Mapa osiedla KOLEGIALNA; Źródło: http:// rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Kolegialna*.
1. Załącznik 8 - Mapa osiedla ŁUKASIEWICZA; Źródło: http:// rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Łukasiewicza*.
1. Załącznik 9 - Mapa osiedla MIĘDZYTORZE; Źródło: http:// rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Międzytorze*.
1. Załącznik 10 - Mapa osiedla MIODOWA; Źródło: http:// rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Miodowa*.
1. Załącznik 11 - Mapa osiedla PODOLSZYCE POŁUDNIE; Źródło: http:// rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Podolszyce Południe*.
1. Załącznik 12 - Mapa osiedla PODOLSZYCE PÓŁNOC; Źródło: http:// rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Podolszyce Północ*.
1. Załącznik 13 - Mapa osiedla PRADOLINA WISŁY; Źródło: http:// rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Pradolina Wisły.*
1. Załącznik 14 - Mapa osiedla RADZIWIE; Źródło: http:// rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Radziwie*.
1. Załącznik 15 - Mapa osiedla SKARPA; Źródło: http:// rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Skarpa*.
1. Załącznik 16 - Mapa osiedla STARE MIASTO; Źródło: http:// rozwojmiasta.plock.eu/wp-content/uploads /2016/10/mapa-osiedli_2017.pdf: *Płock. Mapa osiedla Stare Miasto* (UMP 2017).
1. Załącznik 17 - Mapa osiedla TRZEPOWO; Źródło: http:// rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: Płock. Mapa osiedla Trzepowo.
1. Załącznik 18 - Mapa osiedla WINIARY; Źródło: http:// rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Winiary.*
1. Załącznik 19 - Mapa osiedla TYSIĄCLECIA; Źródło: http:// rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Tysiąclecia*.
1. Załącznik 20 - Mapa osiedla WYSZOGRODZKA; Źródło: http:// rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Wyszogrodzka*.
1. Załącznik 21 - Mapa osiedla ZIELONY JAR; Źródło: http://

rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock*. *Mapa osiedla Zielony Jar.*

BIBLIOGRAFIA

Druki zwarte

40 lat Płockiej Spółdzielni Mieszkaniowej Lokatorsko-Własnościowej, Płock 1998.

50 lat Komunikacji Miejskiej Płock sp. z o.o. (1960-2010), Płock 2010.

50 lat Politechniki Warszawskiej w Płocku, Płock 2017.

100 lat przemysłu maszyn rolniczych w Płocku, Warszawa 1972.

150 lat rozwoju przemysłu rafineryjnego – od Ignacego Łukasiewicza do PKN Orlen SA (X Seminarium PKN Orlen i SITPChem w dniach 12-13 VI 2003 r. w Płocku), Płock 2003.

175 lat Towarzystwa Naukowego Płockiego (1820-1995), Płock 1995.

500-lecie województwa płockiego w liczbach 1495-1995, Płock 1995.

XIV Zjazd Drogowców Miejskich 24-26 września 2003 r., Płock 2003.

Adamiecki K. - *O istocie naukowej organizacji,* Warszawa 1938.

Album inżynierów i techników w Polsce, Lwów 1932.

Arnold S. - *Początki biskupstwa płockiego w świetle falsyfikatów mogileńskich,* [w:] *Z dziejów średniowiecza,* Warszawa 1968.

Arnold S. (red.) - *Z dziejów średniowiecza,* Warszawa 1968.

Askanas K. - *Sztuka Płocka,* wydania I-III, Płock 1974, 1988 i 1991.

Badowski K., Nycek J. B., Kowalski M. - *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011.

Bagińska A. - *80 lat Zespołu Szkół im. Leokadii Bergerowej w Płocku,* Płock 2003.

Banasiak J. (red.), *780 lat lokacji,* Płock 2017.

Banasiak W. - *PBP Petrobudowa (1960-1984). Ludzie i ich dzieło,* mps - 1988.

Bańka K. - *Archiwum państwowe w Płocku. Informator o zasobie archiwalnym,* Płock 2015.

Bańka K., Śliwiński P. - *Ludzie i statki. Historia Płocka Wisłą pisana,* Płock 2014.

Baranowska J., Dorobek F. - *Szkoła Medyczna w Płocku,* Płock 1974.

Biliszczuk J. (red.) - *Podwieszony most przez Wisłę w Płocku*, Płock-Warszawa-Łódź-Wrocław 2007.

Bortkiewicz-Celińska A. - *Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu*, z. 1, Warszawa 1980; z. 2, Warszawa 1981; z. 3, Warszawa 1998; z. 4, Warszawa 2000.

Bratkowski A. - *Problemy optymalizacji przygotowania inwestycji*, [w:] *Problemy optymalizacji procesów realizacji inwestycji przemysłowych*, Warszawa-Jadwisin 1976 (Konferencja PZITB w 1976 r. w Jadwisinie); tenże, *Raport o stanie budownictwa*, [w:] *Założenia reformy gospodarczej w budownictwie*, Płock 1981 (Konferencja NOT, PZITB i NSZZ „Solidarność" w dniach 27 IV 1981 r. i 4 V 1981 r. w Płocku); tenże, *Zasady zachowania struktury organizacyjnej budownictwa*, Kraków 1990.

Bugaj Cz. - *60 lat historii Orlenu na Mazowszu* (Seminarium SPN i Filii PW w Płocku, 14 maja 2019).

Buko A., Duczko W., (red.) - Przez granice czasu. Księga jubileuszowa poświęcona Profesorowi Jerzemu Gąssowskiemu, Pułtusk 2008.

Bukowska A., *Katedra w Płocku – romańska czy renesansowa?,* [w:] *„Żeby wiedzieć". Studia dedykowane Helenie Małkiewiczównie*, (red.) W. Walanus i inni, Kraków 2008; tejże, *Relikty architektury wczesnośredniowiecznej – formy i datowanie*, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny,* (red.) A. Gołembnik, Warszawa 2011; tejże, *Zagadnienia architektury sakralnej wczesnośredniowiecznego Płocka,* [w:] *Bużańsko-wiślany szlak handlowy we wczesnym średniowieczu,* (red.) W. Duczko, K Skrzyńska, Płock 2012.

Bukowska A., Trzeciecki M., *Wzgórze Tumskie w Płocku. Relikty architektury „na dziedzińcu opactwa" – perspektywy badawcze*, [w:] *Przez granice czasu. Księga jubileuszowa poświęcona Profesorowi Jerzemu Gąssowskiemu,* (red.) A. Buko, W. Duczko, Pułtusk 2008; tychże, *Relikty architektury kamiennej na Wzgórzu Tumskim w Płocku – wyniki badań weryfikacyjnych*, [w:] *Architektura romańska w Polsce, Nowe odkrycia i interpretacje,* red., T. Janiak, Gniezno 2009.

Cegłowski J., Płuciennik H., *Płocka Fara w służbie miastu,* Płock 2006.

Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej (Materiały na I Płocką konferencję naukowo-techniczną NOT, PZITB i PTE w dniach 14-15 V 1979 r. dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem), red. A. Dąbkowski, A. Miączyński, Z. Tyczyński, W. Serafimowicz, Płock 1979.

Chojnacki J. - *Płockie spotkanie z chemią*, Płock 1965; tenże, *Płock 1968 w liczbach,* Płock 1968; tenże, *Z historii samorządu miasta Płocka*; *Przedmowa,* [w:] *Dzieje Płocka,* wyd. I, red. A. Gieysztor, Płock 1973; tenże, *Petrochemia a rozwój Płocka*, wyd. I, Płock 1976, wyd. II, Płock 1977; tenże, *Przedmowa*; *Ze statystyki miasta*; *Krótki zarys historii miasta Płocka*, [w:] *Dzieje Płocka, w*yd. II, red. A. Gieysztor, Płock 1978; tenże, *Bolesław III Krzywousty. W 900 rocznicę urodzin*, Płock 1988; tenże, *Zakłady Stolarki Budowlanej Stolbud w Płocku. Informator,* Płock 1978; tenże, *Płock. Społeczeństwo miejskie w procesie uprzemysłowienia,* Warszawa 1982.

Chojnacki J. (red.) - *Dziesięć wieków Płocka,* wyd. I, II, III, Płock 1966, 1967 i 1969.

Chrapkowski L. - *Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne w Płocku,* Warszawa 1967; tenże, *Petrochemia Płock*, Warszawa 1978.

Chrostowska W. - *Z historii muzyki w Płocku,* s. 142-149, [w:] *Dziesięć wieków Płocka,* wyd. III, red. J. Chojnacki, Płock 1969; tejże, Ocalić od zapomnienia. Klub Międzynarodowej Prasy i Książki, Płock 1996.

Chrostowski T. - *Z dziejów płockiej weterynarii 1875-1975,* Płock 1983; tenże, *Obrona Płocka 1920,* Płock 1990; tenże, *4. Pułk Strzelców Konnych Ziemi Łęczyckiej. Koń w historii. Z kart oręża płockiego,* Płock 1992.

Chrzanowski S. - *Problemy architektonicznego zagospodarowania Wzgórza Zamkowego w Płocku (podsumowanie sympozjum – 4 czerwca 1969 r.),* Płock 1969.

Chudzyński M. - *Dzieje miasta w latach 1865-1918*, [w:] *Dzieje Płocka,* wyd II, red. A. Gieysztor, Płock 1978; tenże, *500 lat województwa płockiego – zarys dziejów,* Płock 1995; tenże, *Zarys dziejów województwa płockiego,* [w:] *Szept historii,* red. W. Koński, Płock 1995; tenże, *Towarzystwo Naukowe Płockie – tradycje, osiągnięcia i zadania,* [w:] *Towarzystwa Naukowe u progu XXI w.* (Konferencja TNP w dniu 6 października 2002 r. w Płocku), Płock 2002; tenże, *Płock w okresie walk o wyzwolenie narodowe (1793-1918),* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1793-1945*, t. 2, red. M. Krajewski, Płock 2006.

Chwaściński B. - *Mosty na Wiśle i ich budowniczowie,* Warszawa 1997.

Cieszyński K. - *Przedmiot i zakres działalności naukowej w obszarze systemu wiedzy Inżynieria Produkcji Budowlanej*, [w:] *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie,* Brześć-Płock 1992.

Ciesielska-Zając E. (red.) - *„Małachowianka". Dzieje najstarszej z istniejących polskich szkół,* Płock 2000.

Cieśla A. - *ZNP w województwie warszawskim w okresie Drugiej Rzeczpospolitej,* Toruń 2000.

Cieśla R. - *Płock. Powstanie i rozwój miasta,* Płock 1957.

Cieślak B., Kulas T. (red.) - *20 lat Polskiego Związku Inżynierów i Techników Budownictwa – Oddział w Płocku,* Płock 1998.

Ciołek W. - *O historii relacji przepisów Prawa Budowlanego i Polskich Norm,* „Przegląd Budowlany" 2013, nr 6, s. 46-50.

Czachorowski J. - *Budownictwo w zreformowanej gospodarce,* [w:] *Reforma gospodarcza a problemy restrukturyzacji budownictwa,* Płock 1984; tenże, *Na Jubileusz 75-lecia profesora Leona Rowińskiego (prezesa Towarzystwa Naukowego Procesów Budowlanych),* [w:] *Metody zarządzania i kalkulacji w warunkach budowlanej gospodarki rynkowej,* Brześć-Płock 1993; tenże, *Jak powstało polskie prawo i przepisy budowlane,* [w:] *Procesy budowlane,* Gliwice-Kokotek 2000.

Czachorowski J., Markuszewski S., Serafimowicz W. - *Organizacja przebudowy i kompleksowego remontu mostu na Wiśle w Płocku*, [w:] *Inżynieria procesów budowlanych* (Konferencja Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy i TNIPB w dniach 12-15 VI 1997 r. w Zaciszu), Bydgoszcz-Zacisze 1997 ; tychże, *Procedury FIDIC w organizacji i realizacji remontu mostu przez Wisłę w Płocku*, [w:] *Zarządzanie procesem budowlano-inwestycyjnym – BUDIN'97* (Seminarium Naukowe Politechniki Wrocławskiej w dniach 6-8 XI 1997 r. w Karpaczu), Wrocław-Karpacz 1997; tychże, *Analiza fazy programowania, planowania, realizacji i rozliczeń remontu mostu przez Wisłę w Płocku*, [w:] *Mosty zespolone* (Konferencja Politechniki Krakowskiej i Związku Mostowców RP w dniach 7-8 V 1998 r. w Krakowie), Kraków 1998.

Czarnecki B., Krymowa A. - *Zarys rozwoju przestrzennego miasta do 1793 r.*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 r.,* t. 1, (red.) M. Kallas, Płock 2000.

Czarnecki K., *Ikonografia Płocka w malarstwie, rysunku i grafice do 1939 r. (Katalog zbiorów Muzeum Mazowieckiego w Płocku),* Płock 1989; tenże, *Płockie życie artystyczne w latach 1900-1939,* Płock 1990.

Czarnecki W. - *Podstawy urbanistyki,* Białystok 2002.

Czasnojć M., Nycek J. B. - *Płock. Miasto książęce/dukes city* (album)*,* Bydgoszcz 2000.

Czech A. - *Karol Adamiecki – sylwetka organizatora,* Katowice 1980.

Cztery wieki Mazowsza. Szkice z dziejów 1526-1914, praca zbior., Warszawa 1968.

Czumiński A., Jachnis M. - *Płock i okolice,* Warszawa 1956.

Dąbkowski A. - *Referat wprowadzający: Wybrane problemy integracji informatycznych systemów obiektowych, resortowych i centralnych*, [w:] *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej*, Płock 1979; tenże, *Wprowadzenie: Procesy inwestycyjne w świetle uwarunkowań rozwoju społeczno-gospodarczego lat osiemdziesiątych*, [w:] *Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym*, Płock 1980; tenże, *Dylematy stosowania marketingu w budownictwie*, [w:] *Marketing w procesie prywatyzacji i urynkowienia gospodarki,* Brześć-Płock1993.

Dąbrowska E. - *XX lecie działalności Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych „Petrochemia" w Płocku. Historia i rozwój*, Płock 1980.

Debich M., Nycek J. B. - *Mazowsze płockie. Leksykon samorządowo-gospodarczy,* Płock 2006; tychże, *Rodowód spółdzielczości; Pierwsze lata MSM; MSM w III Rzeczpospolitej; Nasze osiedla,* s. 7-51, [w:] *Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa w latach 1979-2009*, Płock 2009.

Derwich M. - *Mogilno i Płock: z dziejów budowy organizacji Kościoła polskiego,* [w:] *Civitas & villa: miasto i wieś w średniowiecznej Europie Środkowej,* (red.) C. Buśko, Wrocław 2002.

Diehl M. - *O samorządności okiem architekta,* [w:] *80 lat samodzielnych funkcji technicznych w polskim*

budownictwie, Łódź 2008.

Dorobek F., Sokołowski Z., Sołtysiak M. - *Radziwie,* Płock 1965.

Dowlaszewicz W. - *Wisła. Środowisko – ludzie – kultura,* Płock 2000.

Drejer J. - *Pruska urbanistyka w Płocku – znaczenie historyczne i aktualne zagrożenia*, [w:] *Retablissement – Urbanistyka pruska w Polsce i Niemczech*, Berlin 2016.

Dwa wieki Tumskiej. Wczoraj, dziś, jutro…, Praca zbiorowa, Płock 2010.

Dulęba M., Matuszak R. - *Zabezpieczenie Skarpy Płockiej,* [w:] *Ochrona przeciwpowodziowa w rejonie Płocka na podstawie doświadczeń powodzi 1982 r.,* Płock 1989.

Dulinicz M. - *Sieć grodowa Mazowsza Płockiego w XI wieku,* s. 47-61, [w:] *Lokalne ośrodki władzy państwowej w XI-XII wieku w Europie Środkowo-Wschodniej*, (red.) S. Moździoch, Wrocław 1993; tenże, *Czy Płock był stolicą Mazowsza na przełomie X i XI w.*, [w:] *Centrum i zaplecze we wczesnośredniowiecznej Europie Środkowej*, red. S. Moździoch, Wrocław 1999; tenże, *Mazowsze w X wieku*, [w:] *Ziemie polskie w X wieku i ich znaczenie w kształtowaniu się nowej mapy Europy,* red. H. Samsonowicz*,* Kraków 2000; tenże*, Mazowsze we wczesnym średniowieczu: jego związki z „państwem gnieźnieńskim"*, [w:] *Civitas Schinesghe cum pertinentis,* red. W. Chudziak, Toruń 2003; tenże, *Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem Mazowsza,* [w:] *Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem w Polsce – 15 lat później,* red. W. Chudziak, S. Moździoch, Toruń 2006; tenże, *Mazowsze we wczesnym średniowieczu (do końca X w.). Szkic archeologiczny,* [w:] *Dzieje Mazowsza,* t. 1, red. H. Samsonowicz, Pułtusk 2006.

Dulinicz M. (red.) - *Osadnictwo pradziejowe i wczesnośredniowieczne w dorzeczu Słupianki pod Płockiem,* Warszawa 1998; tenże, *Problemy przeszłości Mazowsza i Podlasia,* Warszawa 2004.

Dymek B. - *Płock i ziemia płocka w 1945 roku,* Płock 1980.

Dyżewski A. J. - *Doktryna pracy równomiernej w realizacji budowlanej,* Warszawa 1947; tenże, *Zasady organizacji pracy równomiernej w budownictwie,* Warszawa 1949; tenże, *Harmonogramy budowlane,* Warszawa 1950; tenże, *Technologia i organizacja budowy,* Warszawa 1962 i 1971.

Dyżewski A. J. (red.) - *Projektowanie organizacji budowy,* Warszawa 1953.

Dziarnowska J. - *Szlakiem rzeki podziemnej,* Warszawa 1965.

Dzieje płockiej Wisły, Płock 1999.

Dziekoński O. - *Przyszłość zawodów budowlanych,* [w:] *80 lat samodzielnych funkcji technicznych w polskim budownictwie,* Łódź 2008.

Dziewolski L. - *Integracja systemów zarządzania w przedsiębiorstwie budowlanym a systemy obiektowe,* [w:] *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej,* Płock 1979; tenże, *Możliwości przekształceń strukturalnych w świetle uwarunkowań gospodarczych,* [w:] *Reforma gospodarcza a problemy restrukturyzacji budownictwa,* Płock 1984.

Dziewolski L. (z zespołem) - *Zintegrowany system zarządzania w przedsiębiorstwach budowlanych,* Warszawa 1977.

Dziurlikowska K., Strzegowska M. - *Historia życiem pisana...czyli pół wieku Budowlanki 1960-2010*, Płock 2010.

Dzwonkowski T., Graczyk W. - *Płock przeszłość i teraźniejszość* (album)*,* Płock 1998.

Dzwonkowski T., Płuciennik H. - *Płock miasto na Tumskim Wzgórzu* (album)*,* Płock 2007.

Gabrielczyk R. - *The role of consultig in the design, management and costruction of civil and structural engineering projects in Great Britain,* [w:] *Współpraca gospodarcza Zachód-Wschód* (IV Międzynarodowe Sympozjum Biznesu w Brześciu w Białorusi)*,* Brześć-Płock 1993.

Gałązka T. J., Nycek J. B. - *Ziemia płocka* (album)*,* Warszawa 1989.

Gałązka T. J., Kowalewski T. - *Płock* (album)*,* Płock 1993.

Gałązka T. J., Szychowski I. - *Płock i ziemia Płocka w 1945 r.,* Płock 1980; tychże, *Płockie cmentarze,*

Płock 1993; tychże, *Zabytki budownictwa na Mazowszu Płockim,* Płock 1993; tychże, *Płockie kamienice i ich mieszkańcy,* Płock 1994; tychże, *Płockie kościoły,* Płock 1996; tychże, *Przewodnik turystyczny. Ziemia Płocka,* Płock 1998; tychże, *Przewodnik po Płocku,* Płock 2001.

Gawarecki W. H. - *Wiadomość historyczna o mieście Płocku,* Warszawa 1821; tenże, *Wiadomości o mieście Płocku znacznieysze historyczne zdarzenia tegoż miasta obeymujące,* Warszawa 1824; tenże, *Przywileje, nadania i swobody przez królów polskich, książąt mazowieckich i biskupów płockich udzielone miastom województwa płockiego,* Warszawa 1827; tenże, *Groby królów polskich w Płocku. Wiadomość historyczna,* Warszawa 1827; tenże, *Pamiętnik historyczny Płocki*, Warszawa 1830.

Gierszewski S. - *Obywatele miast Polski przedrozbiorowej,* Warszawa 1973.

Gieysztor A. - *Mazowsze – nazwa i treść pojęcia w ciągu dziejów,* [w:] *Rok Ziemi Mazowieckiej,* Płock 1962: tenże, *Geneza miast polskich i ich dzieje do końca XV wieku,* [w:] *Miasta polskie w tysiącleciu,* t. 1, red. M. Siuchniński, Wrocław-Warszawa-Kraków 1965; tenże, *Wisła w średniowieczu,* [w:] *Wisła. Monografia rzeki,* red. A. Piskozub, Warszawa 1982; tenże, *Trzy stulecia najdawniejszego Mazowsza*, [w:] *Dzieje Mazowsza do 1526 roku,* red. A. Gieysztor, H. Samsonowicz, Warszawa 1994; tenże, *Trzy stulecia najdawniejszego Mazowsza (połowa X – połowa XIII w.)*, [w:] *Dzieje Mazowsza,* t. 1, (red.) H. Samsonowicz, Pułtusk 2006.

Gieysztor A., Herbst S., Dziewoński K. - *Mazowsze, nazwa i treść pojęcia w ciągu dziejów,* cz. 1, [w:] *Rok ziemi Mazowieckiej 1962,* red. S. Berezowski, Płock 1962.

Gieysztor A., Płuciennik H. - *Skarby tysiąclecia – płockie,* Warszawa 1998.

Gieysztor A., Rosłanowski T., (red.) - *Miasta doby feudalnej w Europie środkowo-wschodniej. Przemiany społeczne a układy przestrzenne,* Warszawa 1976.

Gieysztor A., Samsonowicz H., (red.) - *Dzieje Mazowsza do 1526 roku,* Warszawa 1994.

Gieysztor A. (red.) - *Dzieje Płocka,* wyd. I, Płock 1973; tenże, *Dzieje Płocka,* wyd. II popr. i uzup., Płock 1979.

Gieysztorowa I. - *Od Jagiellonów do Sobieskiego 1526-1696,* [w:] *Cztery wieki Mazowsza. Szkice z dziejów 1526-1914,* Praca zbiorowa, Warszawa 1968.

Gieysztorowa I., Zahorski A., Łukasiewicz J. - *Cztery wieki Mazowsza, Szkice z dziejów 1526-1914,* Praca zbiorowa, Warszawa 1968.

Ginsbert-Gebert A. - *Płock i jego przemiany strukturalne w latach sześćdziesiątych,* [w:] *Płock. Społeczeństwo miejskie w procesie uprzemysłowienia,* (red.) K. Krzymowska, Warszawa 1982.

Gołembnik A. - *Płock we wczesnym średniowieczu*, [w:] *Historia Płocka w ziemi zapisana,* (red.) A. Gołembnik, Płock 2000; tenże, *Rozwój przestrzenny wczesnośredniowiecznego Płocka – gród, osada, miasto*, [w:] *Wczesnośredniowieczny Płock,* (red.) A. Gołembnik, Warszawa 2002; tenże, *Słowo o archeologii miast i perspektywach badawczych Płocka*, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny,* (red.) A. Gołembnik, Warszawa 2011.

Gołembnik A., Trzeciecki M. - *Stan badań nad aglomeracją płocką w okresie od IX w. do czasu powstania miasta samorządowego,* s. 27-38, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny,* Warszawa 2011.

Gołembnik A., Wrublewska A. - *Na początku była Tumska Góra,* Płock 2000.

Gołębiewski G. - *Płock w okresie najazdu bolszewickiego w 1920 r.*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1793-1945*, t. 2, (red.) M. Krajewski, Płock 2006; tenże, *Obrona Płocka przed wojskami bolszewickimi 18-19 sierpnia 1920 roku,* Płock 2015; tenże, Powódź w Płocku w 1982 r., [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* t. 3, red. G. Gołębiewski, T. Piekarski, Płock 2020.

Gołębiewski G., Piekarski T. (red.), *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* t. 3, Płock 2020.

Gołębiewski G., Kazanecki J. - *PZPR w Płocku w latach 1980-1989,* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* t. 3, (red.) G. Gołębiewski, T. Piekarski, Płock 2020.

Gospodarka czynnikiem ludzkim w rejonach uprzemysłowienia, praca zbior., Warszawa 1967.

Gostynińsko-Włocławski Park Krajobrazowy, praca zbior., Kowal 1994.

Gościński J. W.*, Zastosowanie metody analizy sieci powiązań do programowania produkcji budowlanej,* Warszawa 1965; tenże*, Elementy cybernetyki w zarządzaniu,* Warszawa 1968; tenże, *Sterowanie i planowanie*, Warszawa 1982.

Góralska R. - *Zmiany funkcji uczelni wyższych,* [w:] *Szkolnictwo wyższe w Płocku na tle tendencji rozwojowych współczesnej edukacji akademickiej,* (red.) Z. P. Kruszewski, J. Półturzycki, Płock 2006.

ks. Góralski W. - *Kapituła Katedralna w Płocku w XII-XVI wieku. Studium z dziejów organizacji prawnej kapituł polskich,* Płock 1979; tenże, *Diecezja Płocka i jej synody na przestrzeni wieków,* [w:] *XLII synod diecezji płockiej (1987-1991),* Płock 1992; tenże, *Kultura umysłowa w Płocku w latach 1580-1700,* [w:] *Kościół i kultura,* red. R. Jaworski, A. Koseski, Płock-Pułtusk 1996; tenże, *Miasto w dobie kryzysu ekonomicznego i zniszczeń wojennych (1581-1718)*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 r.,* t. 1, red. M. Kallas, Płock 2000; tenże, *Kapituła Katedralna Płocka. Zarys 900-letnich dziejów organizacji prawnej,* Płock 2007.

Górzyński M. - *Moje życie z Petrochemią w tle,* Płock 2008; tenże, *Łańcuch postaci. Od MZRiP w Płocku do PKN Orlen – sylwetki, wydarzenia, anegdoty,* Płock 2011.

Górzyński M., Dolasiński Cz., Nycz Z., Sołtysiak M., (red.), *Petrochemia na poważnie i wesoło. Wspomnienia pracowników,* Płock 1998.

Górzyński M., Rybak H, Puchowicz A., Niśkiewicz F., Gralak S., (red.), *Protoplaści ORLENU,* zeszyty nr 1-15, Płock 2008-2009.

Grabarek W., Serafimowicz W. - *Metoda SHOD,* [w:] *Bank Projektów Organizatorskich,* Katalog TNOIK, Oddział Śląski w Katowicach, Katowice 1979, s. VIII/1.

Grabecki M., Serafimowicz W. - *Płocki system zarządzania procesem inwestycyjnym i produkcją budowlano-montażową STEROD/SHOD,* [w:] *Postępy nauk o zarządzaniu w przedsiębiorstwie* (Konferencja WSPW w dniu 22 XI 1999 r. w Płocku)*,* Płock 1999.

ks. Grabowski L. – *Katedra płocka – jej dzieje i zabytki,* Płock 1970; tenże, *Muzeum Diecezjalne w Płocku,* Płock 1972.

Grabowski R. - *Płock w gospodarce Polski Ludowej, Mazowsza i podregionu płockiego*, Płock 1970.

Grabski N. - *Kompleksowy system zarządzania produkcją budowlaną przy wykorzystaniu mikrokomputerów klasy IBM: KORYS+HARMONOGRAMY+ROZLICZENIE ZUŻYCIA MATERIAŁÓW,* [w:] *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie,* Płock 1991.

Graczyk W. - *Płock głęboko wrósł w dzieje Polski i dzieje Kościoła*, s. 5-8, [w:] *Płock przeszłość i teraźniejszość* (album), Płock 1998; tenże, *Wyższe Seminarium Duchowne w Płocku w latach 1865-2010*, [w:] *Wyższe Seminarium Duchowne w Płocku 1710-2010*, red. W. Graczyk, Płock 2010.

Graczyk W., Kwiatkowski J. - *Jezuici w Płocku 1611-1773,* Warszawa 2002.

Graczyk W., Marszalska J. M. - *Księgi rękopiśmienne w zbiorach biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku,* Kraków 2010; tychże, *Zakony na Mazowszu od XVI do XVIII wieku,* [w:] *Dzieje Mazowsza. Okres: od XVI do XVIII w.,* t. II, (red.) J. Tyszkiewicz, Pułtusk 2015.

Graczyk W., Marszalska J. M., Falkowski W., Zygner L. (red.) - *Kościół, kultura, polityka w państwie pierwszych Piastów,* Warszawa-Ciechanów 2016.

Greenspan S. - *Żydzi w Płocku,* Nowy Jork 1960, [tłum. A. Pakentreger - 1962], mps powiel. w Bibliotece TNP im. Zielińskich w Płocku.

Gretkowski A. - *Katolicyzm społeczny na przykładzie działalności charytatywno-społecznej w diecezji płockiej w I połowie XIX w.,* Płock 2001; tenże, *Dobroczynno-społeczna działalność Zgromadzenia Sióstr oraz Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo na terenie diecezji płockiej w latach 1727-2000,* Płock 2002; tenże, *Dłonie pełne dobra. Charytatywno-społeczna działalność zgromadzeń zakonnych na terenie diecezji płockiej w I połowie XX wieku,* Płock 2002; tenże, *Błogosławiony biskup Leon Wetmański (1886-1941),* Płock 2007.

Gretkowski A., Krydziński P. - *Dzieje więziennictwa w Płocku w latach 1803-1991,* Płock 2012.

Grochowska-Iwańska K. - *Płocczanki na drodze do Niepodległej,* [w:] *Tak rodziła się niepodległość. W 100-lecie powstania wolnej Polski,* red. Z. P. Kruszewski, Z. J. Zasada, Płock-Włocławek 2018, tejże, Biogram Stefana Kazimierza Askanasa (1909-1994), [w:] Ludzie TNP. Słownik biograficzny (1820-2020), red. M. Kamińska, Płock 2020; tejże, Płocka potentatka i dobrodziejka (Ludwika Dąbrowska), s. 75-90, [w:] Przystanek Płock. Czas życia – czas cmentarzy, red. R. K. Kuffel, Płock 2020.

Grochowska-Iwańska K., Wojciechowska A. - *Prezydenci Płocka (od 1939 r.),* Płock 2015.

Grochowska-Iwańska K., Gryszpanowicz P. - *Dzieje drogownictwa w Płocku (XIX-XX wiek),* Płock 2020.

Grochowski S. - *8 Pułk Artylerii Lekkiej im. Króla Bolesława Krzywoustego,* Pruszków 1996.

ks. Grzybowski M. M. - *Diecezja płocka,* [w:] *Życie religijne pod okupacją hitlerowską 1939-1945,* (red.) Z. Zieliński, Warszawa 1982; tenże, *Z dziejów więziennictwa płockiego*, Płock 1991; tenże, *Dzieje wodociągów i kanalizacji w Płocku 1892-1992,* Płock 1992; tenże, *Kanonie płockie,* Płock 1993; tenże, *Z dziejów płockiego Oddziału Banku Handlowego w Warszawie,* Płock 1995; tenże, *Mądrość zbudowała sobie dom. 75-lecie Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku 1928-2003,* Płock 2004; *Płocki Kościół katolicki w okresie niewoli narodowej*; *Życie katolickie Płocka w czasach Drugiej Rzeczypospolitej (1918-1939)*; *Kościół katolicki w Płocku w latach okupacji*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1793-1945*, t. 2, red. M. Krajewski, Płock 2006; *Trzechsetlecie Seminarium Duchownego w Płocku 1710-2010,* Płock 2012; tenże, *Duchowieństwo i Kościół katolicki w Płocku w latach 1945-2020,* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* t. 3, red. G. Gołębiewski, T. Piekarski, Płock 2020.

ks. Grzybowski M. M., Zahorski A. - *Odbudowa Płocka w dobie saskiej i stanisławowskiej (1718-1793)*, [w:] *Dzieje Płocka,* t. 1*, Historia miasta do 1793 r.*, red. M. Kallas, Płock 2000.

ks. Grzybowski M. M., Płóciennik T., Wółkowski W., *Wizytacja Kościoła Parafialnego św. Bartłomieja w Płocku w 1609 r.,* Płock 2011.

ks. Grzybowski M. M., Zygner L. - *Episkopat Płocki w latach 1075-2015. 940 lat istnienia diecezji,* Płock 2015.

Gulczyński A., Kruszewski Z. P. (red.) - *Aktualne problemy towarzystw naukowych,* Poznań 2019.

Gurda M., Zaremba D. - *Pamięć ocalona. Przewodnik po płockich cmentarzach,* Płock 2007.

Guteman S. - *Kartki z pożogi,* Płock 2004.

Gutry Cz. - *Biblioteka Publiczna i Szkolna Województwa Płockiego,* [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830 – 1907-1957. Szkice i materiały,* red. H. Kostanecka*,* Płock 1957.

Gryszpanowicz P. - *Leksykon nazw płockich ulic*, Płock 2016; tenże, *Płockie mosty na Wiśle*, Płock 2017; tenże, *Dumni z Płocka*, Płock 2018; tenże, *Urbanizacja Płocka. Procesy zmian nazewnictwa ulic w latach 1237-2017*, Pułtusk 2019; tenże, *Administracja drogowa regionu płockiego w roku czterech jubileuszy,* Płock 2019; tenże, *Cmentarz Komunalny w Płocku 1960-2020,* Płock 2020; tenże, *Rozwój przestrzenny Płocka w latach 1945-1989,* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* t. 3, red. G. Gołębiewski, T. Piekarski, Płock 2020.

Gryszpanowicz P., Wiliński P., - *Budownictwo mieszkaniowe Płocka (1918-1939),* Płock 2021.
Gurda M., Zaremba D. - *Pamięć ocalona. Przewodnik po płockich cmentarzach,* Płock 2007.

Hajduk H. - *Tezy w sprawie reformowania działalności inwestorskiej i projektowej,* [w:] *Reforma gospodarcza w budownictwie w drugim roku wdrażania,* Płock 1983; tenże, *Struktura podmiotowa budownictwa ukształtowana w systemie nakazowo-rozdzielczym i kierunki jej pożądanych zmian,* [w:] *Reforma gospodarcza a problemy restrukturyzacji budownictwa,* Płock 1984.

Hajdin N., Stipanic B, Krawczyk J., Trochymiak W. - *Aspekty architektoniczne i estetyczne ukształtowania nowego mostu w Płocku,* [w:] *Estetyka mostów,* Warszawa 2002 (IV Krajowa Konferencja Instytutu Badawczego Dróg i Mostów).

Hensel W. - *Polska przed tysiącem lat i miejsce Mazowsza w tych latach,* [w:] *Mazowieckie 1000-lecie,* Warszawa 1960; tenże, *Archeologia o początkach miast słowiańskich*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1963;

tenże, *Etymologia nazwy Płock*, s. 15-17, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 r.,* t. 1, red. M. Kallas, Płock 2000.

Hensel W. (red.) - *Szkice z najdawniejszej przeszłości Mazowsza*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968.

Herbst I. - *Problemy organizacji lokalnego ruchu budowlanego,* [w:] *Reforma gospodarcza a problemy restrukturyzacji budownictwa,* Płock 1984.

Herbst S. (red.) - *Atlas historyczny Polski. Województwo płockie ok. 1578*, Warszawa 1958.

Herbst S. - *Okres załamania – lata 1580-1700*, [w:] *Dzieje Płocka, w*yd. I, (red.) A. Gieysztor, Płock 1973.

Historia i współczesność elektroenergetyki na Mazowszu Płockim, praca. zbior., Płock 1998.

Historia, perspektywy i problemy gospodarki przestrzennej w Polsce, Warszawa 2009.

Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym (Materiały na II Płocką konferencję naukowo-techniczną NOT, PZITB i PTE w dniach 15-16 VI 1980 r. dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem)*,* red., L. Rowiński, A. Dąbkowski, R. Dolczewski, Z. Tyczyński, Płock 1980.

Jakubiak A. (red.) - *Humanistyczne aspekty techniki,* Warszawa 2009.

Jaworski K. M. - *Referat programowy* [w:] *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie* (III Płocka konferencja informatyczna w budownictwie zorganizowana przez TNP, Filię PW w Płocku, NOT i PZITB w dniach 15-16 IX 1991 r.); tenże, *Komputerowe metody w technologii i organizacji budownictwa,* [w:] *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie,* Brześć-Płock 1992.

Jedyna taka przeszłość. Historia PKN Orlen w faktach i obrazach (1944-2000), Płock 2011.

Informator - Politechnika Warszawska Szkoła Nauk Technicznych i Społecznych w Płocku, Płock 2009.

Ignar S. - *Problemy miasta Płocka na tle badań naukowych,* Płock 1978.

Jaszczak E. (red.) - *Obiekty zabytkowe do społecznego zagospodarowania,* Płock 1981.

Jerzak M. - *Skoordynowany system informacyjno-decyzyjny dla celów zarządzania kombinatem budowlanym (propozycja modelu)*, [w:] *Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym*, Płock 1980.

Jezusek W. - *Męczeński koniec Arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego Biskupa Płockiego (1858-1941),* Płock 1947.

Jędryka J., Młotkowska M. - *III Liceum Ogólnokształcące im. Marii Dąbrowskiej w Płocku. Szkic monograficzny,* Płock 2000.

Jubileusz 150-lecia Towarzystwa Naukowego Płockiego 1820-1970, Płock 1970.

Jubileusz 100-lecia Szkoły Podstawowej nr 1 im. Braci Jeziorowskich w Płocku, Płock 2018.

Juchnowicz S. - *Z zagadnień ochrony i kształtowania środowiska,* [w:] *Środowisko i miasto* (Materiały z XXVI Międzynarodowego Kongresu Urbanistów w dniach 25-30 VIII 1990 r. w Warszawie), Warszawa 1990.

Juszkiewicz R. - *Wrzesień 1939 r. na Mazowszu Północnym,* Ciechanów 1987; tenże, *Powstanie Styczniowe na Północnym Mazowszu,* Warszawa 1992.

Kacprzak M. - *Kalendarium wydarzeń w latach 2006-2020*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* t. 3, (red.) G. Gołębiewski, T. Piekarski, Płock 2020.

Kaczanowska W. - *Zabytki piśmiennictwa polskiego XVI w. w Bibliotece im. Zielińskich,* Płock 1980; tejże, *Towarzystwo Naukowe Płockie i jego Biblioteka imienia Zielińskich,* Płock 1995; tejże, *Skarby Biblioteki im. Zielińskich TNP,* Płock 1995.

Kallas M. (red.) - *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 r.*, wyd. III uaktualnione, rozszerz. i uzup., t. 1, Płock 2000.

Kałkowski L. - *Wystąpienie Przewodniczącego Komitetu Organizacyjnego Konferencji,* [w:] *IV Krajowa Konferencja Zastosowań Informatyki w Przemyśle Budowlanym* (Konferencja w dniach 5-6 XI 1978 w

Krakowie), Kraków 1978.

Kamińska M. (red.) - *Ludzie TNP. Słownik biograficzny (1820-2020),* Płock 2020.

Kansy A. - *Na marginesie swobody. „Notatki Płockie" (1956-2011) – historia i polityka,* Warszawa 2012; tenże, *Tradycja i współczesność Towarzystwa Naukowego Płockiego,* [w:] *Towarzystwa Naukowe w Polsce – dziedzictwo, kultura, nauka, trwanie,* t. 1, Warszawa 2013.

Kansy A. (red.) - *Lokalna aktywność społeczna w Polsce w latach 1990-2015,* Płock 2016.

Kapliński O., Stefański A. - *Metody sieciowe w organizacji i planowaniu budowy*, wyd. I, II i III – Poznań 1970, 1973 i 1978.

Kapliński O. - *Metody i modele badań w inżynierii przedsięwzięć budowlanych, Monografia pierwsza*, [w:] „Studia z zakresu inżynierii KILiW PAN", Warszawa 2007.
Kapliński O., Dziadosz A. , Zioberski J. L. - *Próba standaryzacji procesu zarządzania na etapie planowania i realizacji przedsięwzięć budowlanych*, Poznań 2011.
Karłowicz R. - *Miasta o ludzkim obliczu,* [w:] *Środowisko i miasto* (XXVI Międzynarodowy Kongres Urbanistów w dniach 25-30 VIII 1990 r. w Warszawie), Warszawa 1990.

Kasprowicz T., *Inżynieria przedsięwzięć budowlanych: rekomendowane metody i techniki*. Monografia druga, [w:] „Studia z zakresu inżynierii KILiW PAN", Zeszyt nr 91, Warszawa 2015.
Kozanecki Z. - *Wiek walki o dwie wolności,* Płock 2001 (maszynopis przekazany do TNP opracowali redakcyjnie i przypisami opatrzyli: W. A. Koński, A. Papierowski, J. Stefański).

Kozakiewicz M. - *Kariery płockie. Szkolnictwo a uprzemysłowienie,* Warszawa 1971.

Kassan N. - *Górniccy płoccy przemysłowcy XIX/XX wieku,* Płock 2001.

Kassan-Czekaj N. - *Szkolnictwo i oświata Płocka w latach 1945-1989*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* t. 3, red. G. Gołębiewski, T. Piekarski, Płock 2020.

Kawiecki J., Przyszlak J., Niemczewski E. - *Sport i turystyka w Płocku,* s. 184-192, [w:] *Dziesięć wieków Płocka,* wyd. III, red. J. Chojnacki, Płock 1969.

Kazanecki J. - *Wybory do Sejmu i Senatu 4 czerwca 1989 r. w Płocku i Okręgu Płockim,* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* t. 3, red. G. Gołębiewski, T. Piekarski, Płock 2020.

Kieffer M. - *Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego,* [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830 – 1907-1957. Szkice i materiały,* red. H. Kostanecka, Płock 1957.

Kieffer-Kostanecka M. - *Towarzystwo Naukowe Płockie*, s. 105-110; *Płock w literaturze*; *Dawne i nowe czasopisma płockie*, [w:] *Dziesięć wieków Płocka, w*yd. III, red. J. Chojnacki, Płock 1969; tejże, *Płock w okresie zaborów (1793-1918)*; *Płock w okresie od zaboru pruskiego do Królestwa Kongresowego*, [w:] *Dzieje Płocka, w*yd II, red. A. Gieysztor, Płock 1978; tejże, *Wybrane prace i materiały dotyczące Płocka ze szczególnym uwzględnieniem przemian społeczno-gospodarczych w latach 1960-1979,* [w:] *Płock. Społeczeństwo miejskie w procesie uprzemysłowienia,* Warszawa 1982.

Kiersnowska T. - *Płock, Czersk i Błonie – trzy ośrodki wczesnomiejskie z XI-XIII wieku na Mazowszu,* [w:] *Miasto zachodniosłowiańskie w XI-XII w. Społeczeństwo – kultura,* red. L. Leciejewicz, Wrocław 1991.

Kieżuń W. - *Ewolucja systemów zarządzania,* Warszawa 1978; tenże, *Patologia transformacji*, Warszawa 2012; tenże, *Drogi i bezdroża polskich przemian,* Warszawa 2012.

Kirow A. – *Plan zagospodarowania przestrzennego Płocka (1955).*

Kisielnicki J. - *Analiza czynników wpływających na ekonomiczna efektywność zastosowań zautomatyzowanych systemów zarządzania,* [w:] *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej,* Płock 1979; tenże, *Zarządzanie organizacją,* Warszawa 2005; tenże, *Zarządzanie,* Warszawa 2008; tenże, *Systemy informatyczne zarządzania,* Warszawa 2013.

Klocek A. - *Płocka Rafineria i Petrochemia w latach 1959-2000. Monografia,* Płock 2010; tejże, *Płocki Kompleks Rafineryjno-Petrochemiczny w latach 1959-2000 i jego wpływ na rozwój miasta i regionu,* Płock 2015.

Kłobukowski M. - *Problemy i doświadczenia Miejskiego Towarzystwa Budownictwa Społecznego z*

rewitalizacji obiektów zabytkowych w Płocku, [w:] *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim*, Płock 2010.

K. Kłodawski; *Kalendarium wydarzeń w latach 1990-2005* –[w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* t. 3, red. G. Gołębiewski, T. Piekarski, Płock 2020.

Koczurko A. - *Pricing factor in Construction of Republik of Byelarus,* [w:] *Metody zarządzania i kalkulacji w warunkach budowlanej gospodarki rynkowej,* Brześć-Płock 1993.

Koczurko A., Grabski N., Klejdziński J., Okoniewska B. - *Drogi rozwoju kosztorysowania w budownictwie w Republice Białoruś (białoruska wersja bydgoskiego systemu kosztorysowania i kalkulacji KORYS),* [w:] *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie,* Brześć-Płock 1992.

Kolińska K., Brzezicki A. - *Płock,* Warszawa 1965.

Kołodziejak T. - *Płock 1981 w liczbach,* Płock 1982.

Konarska-Pabiniak B. - *Inteligencja w życiu kulturalno-literackim prowincji na przykładzie Płocka w latach 1864-1890,* Wrocław 1983; tejże, *Teatr w dawnym Płocku (1808-1939)*, Wrocław 1984; tejże, *Życie kulturalno-społeczne Płocka w 2. połowie XIX w.,* Płock 1994; tejże, *Szkolnictwo płockie w okresie niewoli narodowej (1793-1918)*; *Szkolnictwo płockie w dwudziestoleciu międzywojennym*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1793-1945*, t. 2, red. M. Krajewski, Płock 2006; tejże, *Spółdzielczość po 1989 roku; Spółdzielczość w Unii Europejskiej,* s. 85-91, [w:] *Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa w latach 1979-2009*, Płock 2009; tejże, *Teatr w Płocku 1812-2012,* Płock 2012; tejże, *Życie kulturalne Płocka w latach 1945-1989,* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* t. 3, red. G. Gołębiewski, T. Piekarski, Płock 2020.

Konarska-Pabiniak B. (red.) - *Kultura i jej instytucje w województwie płockim w latach 1975-1998,* Płock 1998; 1*7 miesięcy. Narodziny wolności 1980-1981,* Płock 2006.

Koński W. A. - *XX-lecie Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku,* Płock 1980; tenże, *Płocka Petrochemia* 1960-1985, Płock 1986; tenże, *Historia płockich mostów na Wiśle,* [w:] *Mosty Płocka. Historia i przyszłość,* Płock 1998; tenże, 6*0 roczników „Notatek Płockich. Bibliografia zawartości (1956-2016). Nr 1-247,* Płock 2017; tenże, *Dwa wieki prasy płockiej (1810 –2010),* t. 1 (1810-1945)*,* Płock 2012; tenże, *Dwa wieki prasy płockiej (1810 –2010),* t. 2 (1945 –2010), Płock 2022.

Koński W. A. (red.) - *Małachowianka. Dzieje najstarszej z istniejących polskich szkół – obecnego Liceum Ogólnokształcącego im. Marszałka Stanisława Małachowskiego,* wyd. I i II, Płock 1995 i 2000; tenże, *Mazowieckie media lokalne i regionalne* (Materiały z sesji naukowej w Płocku w dniach 18-19 grudnia 2003 r.)*,* Płock 2005; tenże, *Badania społeczne i ich rola w kształtowaniu postępu. Ciągłość i zmiana* (Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej w TNP w dniach 19-20 października 2009 r. pod honorowym patronatem wiceprezesa Polskiej Akademii Nauk prof. zw. dr. hab. Karola Modzelewskiego)*,* Płock 2011.

Kopliński M., Gromelski P. - *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Płocka,* Płock 2013.

Kordala T. - *Płock w zaraniu dziejów,* Płock 1995; tenże, *Płock w Polsce wczesnopiastowskiej*, [w:] *Civitates principales. Wybrane ośrodki władzy w Polsce wczesnośredniowiecznej. Katalog wystawy,* (red.) T. Janiak, Gniezno 1998; tenże, *Z dziejów badań archeologicznych na Mazowszu Płockim,* Płock 2000; tenże, *Zanim powstał Płock,* Płock 2005; tenże, *Przed lokacją. Wczesnomiejski zespół osadniczy w Płocku,* [w:] *770 lat samorządu miejskiego w Płocku,* Płock 2007; tenże, *Od księstwa do województwa. Płock na przełomie epok,* Płock 2011.

Korba J., Lamparski H., Serafimowicz W. - *Praktyczne doświadczenia z wdrożenia systemowych metod zarządzania na przykładzie remontu mostu na Wiśle w Płocku,* [w:] *Aktualna tematyka i wyniki prac naukowo-badawczych z zakresu inżynierii procesów budowlanych,* Białystok-Białowieża 1995.

Kordala T., Matusiak K., (red.) - *770 lat samorządu miejskiego w Płocku,* Płock 2007.

Korol I., Koczurko A., Kroll E., Serafimowicz W. - *Brześć nad Bugiem – Brama na wschód dla współpracy gospodarczej, naukowej i kulturalnej,* [w:] *Współpraca miast bliźniaczych* (Międzynarodowa Konferencja

PHARE i Zarządu Miasta Nidzica w dniach 19-20 V 1995 r. w Nidzicy k. Olsztyna), Nidzica 1995.

Korsak E. - *Petrochemia Płocka SA na przełomie wieków,* [w:] *Polski przemysł rafineryjny* (Konferencja SITPChem w dniu 10 VI 1997 r. w Płocku), Płock 1997.

Korsak E. (red.) - *400 milionów ton ropy w Płocku,* Płock 2005; tenże, *Fenomen petrochemii w Płocku,* Płock 2006.

Korszyński J. Z., Kościałkowski W. - *Ruchliwość zawodowa personelu inżynieryjno-technicznego w budownictwie w świetle badań empirycznych,* Warszawa 1966.

Korszyński J. Z., Kościałkowski W., Podgórski E. - *Budowniczowie Petrochemii w Płocku świetle badań społecznych,* Warszawa 1966.

Koseski A., *Zagłada mazowieckich Żydów,* [w:] *Swoi i obcy na Mazowszu Północnym w minionym tysiącleciu,* (red.) A. Koseski, R. Lolo, J. Szczepański, Pułtusk 2016.

Koseski A., Stawarz A., (red.) - *Warszawa i Mazowsze w walce o niepodległość kraju 1794-1920,* Warszawa 2001.

Koseski A., Lolo R., Szczepański J., (red.) - *Swoi i obcy na Mazowszu Północnym w minionym tysiącleciu,* Pułtusk 2016.

Koseski A., Szczepański J., (red.) - *Społeczeństwo Mazowsza wobec wydarzeń I wojny światowej,* Pułtusk 2017.

Koseski A. (red.) - *Dzieje Mazowsza. Lata 1939-1945,* Pułtusk 2018.

Kosmaczewski J., Ostrowska A., Panek A., Piotrowski J. - *Filia Politechniki Warszawskiej w latach 1967-1977,* Płock 1978.

Kostanecka H. - *59 inkunabułów w zbiorach Biblioteki im. Zielińskich TNP,* Płock 1985; tejże, *Biblioteka im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego,* [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830 – 1907-1957. Szkice i materiały,* (red.) H. Kostanecka, Płock 1957.

Kostanecki S., - *Dwie rocznice Towarzystwa Naukowego Płockiego*; *Aleksander Maciesza, płocki działacz naukowy i społeczny*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830 – 1907-1957. Szkice i materiały,* red. H. Kostanecka, Płock 1957; tenże, *Gimnazjum płockie pod zaborem pruskim 1793-1806,* [w:] *Księga Pamiątkowa Zjazdu Małachowiaków 1180-1957/58,* red. J. Chojnacki, Płock 1959; tenże, *Szkoła Płocka w latach 1773-1863,* [w:] *Komisja Edukacji Narodowej i jej szkoła w Płocku 1773-1973,* red. T. Kowalewski, Płock 1976; tenże, *Akademickie Gimnazjum w Płocku pod zaborem pruskim (1793-1806)*; *Szkoła Departamentowa Płocka (1806-1815),* [w:] *Małachowianka. Dzieje najstarszej z istniejących polskich szkół – obecnego Liceum Marszałka Stanisława Małachowskiego,* red. W. A. Koński, Płock 1995.

Kowalski W. J. - *Płock 2000 w fotografii Wiesława J. Kowalskiego* (album), Płock 2000; tenże, *Polichromia płockiej katedry,* Płock 2001; tenże, *Płockie fascynacje*, Płock 2005.

Kowalczyk E. - *Filia Politechniki Warszawskiej w Płocku*, [w:] *Dziesięć wieków Płocka,* wyd. III, red. J. Chojnacki, Płock 1969.

Kowalczyk K., Berger A. - *Budowa nowej przeprawy przez rzekę Wisłę,* [w:] *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim*, Płock 2010.
Kotowski W. - *Rola Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w społeczno-gospodarczym rozwoju m. Płocka,* Płock 1975.

Kozanecki Z. - *Wiek walki o dwie wolności,* Płock 2001 (maszynopis przekazany do TNP opracowali redakcyjnie i przypisami opatrzyli: W. A. Koński, A. Papierowski, J. Stefański).

Kozakiewicz M. - *Kariery płockie. Szkolnictwo a uprzemysłowienie,* Warszawa 1971.

Kozłowska J., Nagórko M. - *Między wspomnieniem a teraźniejszością. Szkic monograficzny z okazji XXX-lecia: Technikum Budowlane, Zasadnicza Szkoła Zawodowa, Zespół Szkół Budowlanych nr 2, Zespół Szkół Ochrony Środowiska w Płocku*, Płock 1998.

Koźmiński A. K. - *Zarządzanie systemowe,* Warszawa 1971; tenże, *Analiza systemowa organizacji,* Warszawa 1976; tenże,

Współczesne teorie organizacji, Warszawa 1983.
Koźmiński S. (red.) - *Mostostal 1945-1970,* Warszawa 1970.

Krajewski M. (red.) - *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1793-1945,* wyd. III uaktualnione, rozszerz. i uzup., t. 2, Płock 2006.
Krajewski M. - *Historia gospodarcza Polski do do 1980*, Włocławek 2000; *Płock w okresie okupacji 1939-1945*, Płock-Włocławek 2001; tenże, *Rozważania na przełomie wieków,* Włocławek 2001;tenże, *Rola i zadania Seminarium Doktoranckiego TNP w kształceniu kadr dla regionu,* [w:] *Towarzystwa Naukowe u progu XXI w.*, Konferencja TNP – 6 IX 2002 r. w Płocku, Płock 2002; tenże, *Szkolnictwo wyższe Płocka i Włocławka. Próba analizy porównawczej,* [w:] *O roztropną politykę społeczną,* Katowice 2002; tenże, *Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego,* Płock 2004; tenże, *Płock w okresie wojny i okupacji*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1793-1745*, t. 2, Płock 2006.

Kruszewski Z. P. - *Przemiany szkolnictwa wyższego u progu XXI wieku,* Płock 1999; tenże, *Odbudowa wyższych szkół niepaństwowych w Polsce i ich nowe funkcje społeczno-edukacyjne,* Płock 2000; tenże, *Szkolnictwo niepaństwowe w Polsce. Doświadczenia i refleksje,* Płock 2001; tenże, *Dobre kształcenie* studentów *i rozwój kadry naukowej drogą do nowoczesności i atrakcyjności miasta Płocka,* [w:] *Szkolnictwo wyższe w Płocku na tle tendencji rozwojowych współczesnej edukacji akademickiej,* red. Z. Kruszewski, J. Półturzycki, Płock 2006; tenże, *W trosce o zdrowe społeczeństwo – życie i działalność prof. Marcina Kacprzaka 1988-1968,* Płock 2008; tenże, *Kształcenie dla rodzaju ludzkiego,* [w:] *Humanistyczne aspekty techniki,* (red.) A. Jakubiak, Warszawa 2009; tenże, *Towarzystwo Naukowe Płockie. Podmiot życia publicznego,* Warszawa 2011; tenże, *Rola towarzystw naukowych w przestrzeni wychowania i edukacji,* [w:] *W kręgu historii, politologii i edukacji. Studia i szkice dedykowane profesorowi Witoldowi Wojdyle,* red. Z. Karpus, G. Radomski, M. Strzelecki, Toruń 2012; *Rola towarzystw naukowych w urzeczywistnieniu idei społeczeństwa obywatelskiego,* [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie w odrodzonej Polsce – dziedzictwo, kultura, nauka, trwanie,* red. Z. Kruszewski, t. 1, Warszawa 2013; tenże, *Towarzystwo Naukowe Płockie w odrodzonej Polsce,* Płock 2018; tenże, *O wartościach społecznego ruchu naukowego,* [w:] *Rola towarzystw naukowych w rozwoju świadomości obywatelskiej i kulturowej* (Materiały z II Kongresu Towarzystw Naukowych w Polsce zorganizowanego 14-15 września 2018 r. w Poznaniu), Poznań 2018; *Towarzystwa Naukowe – niedoceniane organizacje,* Płock 2020.

Kruszewski Z. P., Kansy A. - *Skarby Towarzystwa Naukowego Płockiego,* Płock 2005; tychże, *Przedsiębiorczość Polska w warunkach Unii Europejskiej,* Płock 2005.

Kruszewski Z. P., Stefański J. - *Mała encyklopedia Towarzystwa Naukowego Płockiego,* Płock 2011, ss. 219.

Kruszewski Z. P., Kunikowski S., Kansy A., Majsterkiewicz T. - *Społeczny ruch naukowy w Polsce. Historia i przyszłość,* Warszawa 2014.

Kruszewski Z. P. (red.) - *Centralny Okręg Wiedzy, Edukacji, Nauki, Wysokich Technik i Technologii*, Płock 2003; tenże, *Możliwości i ograniczenia kształcenia ustawicznego – studium monograficzne,* Płock 2008; tenże, *Towarzystwo Naukowe Płockie w odrodzonej Polsce – dziedzictwo, kultura, nauka, trwanie,* Warszawa 2013, t. 1 i t. 2; tenże, *Perspektywy regionalnych towarzystw naukowych w Polsce,* Warszawa 2015; tenże, *Towarzystwa naukowe – niedoceniane organizacje,* Płock 2020.

Kruszewski Z. P., Kansy A. (red.) - *Stulecie Gombrowicza*, Płock 2005; tychże, *Dr Aleksander Maciesza (1875-1945) – w 130. rocznicę urodzin i w 60. rocznicę śmierci,* Płock 2006.

Kruszewski Z. P., Półturzycki J., (red.) - *Szkolnictwo wyższe w Płocku na tle tendencji rozwojowych współczesnej edukacji akademickiej,* Płock 2006.

Kruszewski Z. P., Zasada Z. J., (red.) - *Tak rodziła się niepodległość. W 100-lecie powstania wolnej Polski,* Płock-Włocławek 2018.

Krymowa A. - *Plan zagospodarowania przestrzennego zespołu jednostek zasadniczych*, Płock 1984; tejże, *Płocki zespół miejski. Rozwój struktury przestrzennej,* Płock 1994.

Krymowa A. (red.) - *Płock jutra. Koncepcja studium uwarunkowania i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Płocka,* Płock 1996.

Krymowa A., Lemański J. - *Szczegółowy plan zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Płocka (*1994).

Kubisik A. (red.) - *Kościoły Płocka i okolic*, Bydgoszcz 2014.

Kubissa J. - *Filia Wydziału Inżynierii Lądowej w Płocku w latach 1967-1970,* [w:] *Z dziejów Wydziału Inżynierii Lądowej Politechniki Warszawskiej w latach 1926-1970,* red. Z. Kietlińska, J. Mutermilch, Warszawa 1983; tenże, *Zjawisko Bauschingera w stalach konstrukcyjnych,* [w:] *XXIX Konferencja Naukowa Komitetu Inżynierii Lądowej i Wodnej PAN i KN PZITB w Krynicy,* Warszawa-Krynica 1983.

Kuczyński S. K. - *Rozwój kultury na Mazowszu (połowa XIII – początek XVI w.),* [w:] *Dzieje Mazowsza,* t. 1, red. H. Samsonowicz, Pułtusk 2006.

Kuffel R. K. - *Płockie losy,* Płock 1983; tejże, *Jagiellończyków biografie niepospolite,* Płock 2006.

Kuffel R. K., Ołdakowski R. - *Portrety Płocczan,* Płock 1995.

Kuffel R. K., Białecka M., Grochowska-Iwańska K., Gurda-Jaroszewska M., Horodyska-Giżyńska E., Szatkowska L. - *Przystanek Płock. Czas życia – czas cmentarz.,* Płock 2020.
Kuffel R. K. (red.) - *80-lat szkoły. Gimnazjum Polskie – Liceum Ogólnokształcącego im. Władysława Jagiełły 1906-1986*, Płock 1986.

Kulas T. - *Polski Związek Inżynierów i Techników Budownictwa – Oddział w Płocku*, [w:] *Monografia działalności Naczelnej Organizacji Technicznej i Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych na Mazowszu Płockim*, red. D. Żuk, Płock 1989; tenże, *Próba oceny organizacji i zarządzania budową Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku*, [w:] *Problemy przygotowania i realizacji inwestycji budowlanych*, Puławy-Warszawa 2007; tenże, *Inżynier budowlany – humanista*, [w:] *Humanistyczne aspekty techniki,* red. A. Jakubiak, Warszawa 2009; tenże, *Konstrukcje drewniane w zabytkowych obiektach sakralnych Mazowsza*, [w:] *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim*, Płock 2010.

Kulas T., Zawadka P. - *Uwarunkowania ochrony środowiska w procesie inwestycyjno-budowlanym,* [w:] *Problemy przygotowania i realizacji inwestycji budowlanych* (Konferencja PZITB i Warsztaty Inżynierów Budownictwa w dniach 19-21 IV 2007 w Puławach), Puławy-Warszawa 2007.

Kulpińska B. - *Warunki sprawności wdrażania systemów informatycznych zarządzania w budownictwie,* [w:] *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej,* Płock 1979; tejże, *Organizacyjno-metodyczne warunki informatyzacji zarządzania*, [w:] *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie,* Płock 1991.

Kunkel R. M. - *Architektura gotycka na Mazowszu,* [w:] *Dziedzictwo kulturowe Mazowsza. Archeologia – Architektura – Etnologia,* red. W. Brzeziński, M. Sołtysiak, A. Stawarz, Warszawa 2001; tenże, *Architektura gotycka na Mazowszu,* Warszawa 2006; tenże, *Leo vigilans – lew czuwający w portalu kolegiaty pw. św. Michała Archanioła w Płocku,* s. 401-409, [w:] *Architektura sakralna w początkach państwa polskiego (X-XIII wiek)*, red. Janiak, Warszawa 2016.

Kurpiewski T. - *Z żałobnej karty,* Płock 2004.

Kurpiewski T. (red.) - *Słownik biograficzny zasłużonych nauczycieli w województwie płockim,* Płock 1995.

Kurpiewski T., Przychodzeń A. - *Oświata i kultura w 25-leciu Polski Ludowej w Płocku,* Płock 1970.

Kurpiewski T., Serafimowicz W. - *Petrobudowa: dokonania i zamierzenia* [40-lecie przedsiębiorstwa]*,* Płock 2000.

Kuźnicki B. - *Wisła pod Płockiem*, [w:] *Dziesięć wieków Płocka,* wyd. III, red. J. Chojnacki, Płock 1969.

Kuźniewska Z. H. - *Granice diecezji płockiej w dokumentach Stolicy Apostolskiej,* [w:] *W Mazowieckiej przestrzeni kulturowej,* Warszawa 2007, tejże, *Zespół Szkół Usług i Przedsiębiorczości im. Arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego w Płocku,* Płock 2020.

Kwaśniak P. - *Plan miejscowy w systemie zagospodarowania przestrzennego i prawa budowlanego,* Warszawa 2011.

Kwiatkowska A. - *Wojewódzki Szpital Zespolony im. Marcina Kacprzaka w Płocku. 40 lat w służbie regionu 1973-2013,* Płock 2013.

Kwiatkowski J. - *XXV lat Ośrodka Naukowo-Dydaktycznego Politechniki Warszawskiej w Płocku,* Płock

1992.

Łabuz J. - *Informacja o doraźnej aktualizacji Planu Ogólnego Zagospodarowania Przestrzennego miasta Płocka,* Płock 1975.

Łakomski M. - *W osiemdziesiąt stron dookoła Płocka,* Płock 2006; tenże, *Fachowcy z Płocka,* Płock 2013.

Łapko A. - *Projektowanie konstrukcji żelbetowych,* Warszawa 2001.

Łuczywek E. - *PROGBUD – system prognozowania produkcji budowlano-montażowej oraz optymalizacji struktury technik budowlanych,* [w:] *IV Krajowa Konferencja Zastosowań Informatyki w Przemyśle Budowlanym,* Kraków 1978.

A. Maciejewski A. - *Zmiany w mechanizmach reformy gospodarczej w 1983 r.,* [w:] *Reforma gospodarcza w budownictwie w drugim roku wdrażania*, Płock 1983.
Maciesza A. - *Gubernia płocka w świetle cyfr. Kalendarz Informacyjny Płocka na 1904,* Płock 1903; tenże, *Gimnazjum Władysława Jagiełły 1906-1931,* Płock 1931, tenże, *Stefan i Halina Rutscy. Zasługi ich na polu organizacji nauki w Płocku,* Płock 1933; tenże, *Historia fotografii polskiej w latach 1839-1889,* Płock 1972.

Macieszyna M. - *Płock w malarstwie,* Płock 1914; tejże, *Katedra płocka,* Płock 1922; tejże, *Pamiętnik Płocczanki,* wyd. A. M. Stogowska, Płock 1996.

Macieszyna M., Maciesza A. - *Przewodnik po Muzeum Towarzystwa Naukowego w Płocku,* Płock 1914; tychże, *Przewodnik po Płocku,* wyd. I i II, Płock 1914 i 1922.

Majchrzak J., Stefański J., Wojciechowski W. - *50 lat produkcji kombajnów do zbioru zbóż w Płocku (1954-2004),* Płock 2004.

Majewski W. (red.) - *Powódź zatorowa na Wiśle w rejonie Zbiornika Włocławek w zimie 1982 r.,* Warszawa 1985.

Malesa H. - *Rys historyczny powodzi w Płocku w 1982 roku,* [w:] *Ochrona przeciwpowodziowa w rejonie Płocka na podstawie doświadczeń powodzi 1982 r.,* Płock 1989.

Malisz B., Lier K. – *Plan zagospodarowania przestrzennego Płocka,* Płock 1950.

Manteuffel T. (red.) - *Polska pierwszych Piastów,* Warszawa 1970.

Marciniak S. (red.) - *Makro i mikro ekonomia,* Warszawa 1998.

Marcinkowski R. - *Harmonizacja pracy brygad specjalistycznych w realizacji niejednorodnych obiektów budowlanych,* [w:] *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie,* Płock 1991; tenże, *Harmonizacja pracy specjalistycznych brygad budowlanych,* [w:] *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie,* Brześć-Płock 1992; tenże, *Interaktywne planowanie przedsięwzięć budowlanych realizowanych w systemie pracy potokowej,* [w:] *Zarządzanie procesami inwestycyjnymi w budownictwie,* Kraków 2004; tenże, *Humanistyczne aspekty przygotowania zawodowego inżyniera budownictwa,*[w:] *Humanistyczne aspekty techniki,* red. A. Jakubiak, Warszawa 2009.

Marcinkowski R., Krawczyńska-Piechna A. – *Projektowanie realizacji budowy,* Warszawa 2019.

Marcinkowski R. (red.) - *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim* (Płockie Forum Budowlane w 2010 r.), Płock 2010.

Markuszewski S., Serafimowicz W. - *Faza przedinwestycyjna II przeprawy mostowej przez Wisłę w Płocku,* [w:] *Mosty w drodze do XXI wieku* (Konferencja Politechniki Gdańskiej w dniach 3-5 IX 1997 r. w Juracie), Gdańsk-Jurata 1997; tychże, *Problematyka organizacyjno-prawna w procesie modernizacji i remontu mostu przez Wisłę w Płocku,* [w:] *Ekologia w inżynierii procesów budowlanych* (Konferencja TNIPB i Politechniki Lubelskiej w dniach 21-24 V 1998 r. w Kazimierzu Dolnym), Lublin-Kazimierz Dolny 1998.

Matusiak K. - *Średniowieczne lokacje Płocka,* [w:] *770 lat samorządu miejskiego w Płocku,* red. T. Kordala, K. Matusiak, Płock 2007.

Mazowieckie 1000-lecie, Warszawa 1960.

Mazowsze i Podlasie w badaniach historycznych (Materiały z konferencji TNP i MOBN w dniu 3 października 1992 r. w Płocku), Płock 1992.

Mazowieckie miasteczka na przełomie wieków, Warszawa 1998.

Mazowsze w dwudziestoleciu międzywojennym, Warszawa 1998.

Metody zarządzania i kalkulacji w warunkach budowlanej gospodarki rynkowej (Materiały na II Międzynarodową konferencję naukowo-techniczną dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem zorganizowaną w dniach 31 VIII – 1 IX 1993 r. w Brześciu przez Politechnikę Brzeską, TNP i TNIPB), red. A. I. Rubachow, L. Rowiński, J. Czachorowski, A. N. Koczurko, Brześć-Płock 1993.

Miączyński A., Serafimowicz W. - *Metody sporządzania sieci zależności w budownictwie i analiza w funkcji czasu* (opracowanie na podstawie pracy magisterskiej pod nadzorem doc. dr. inż. A. Miączyńskiego), Warszawa 1967 – mps.

Michalski B. - *Przetargi na roboty budowlane w Polsce,* [w:] *Marketing w procesie prywatyzacji i urynkowienia gospodarki* (Konferencja w Brześciu w dniu 31 VIII 1993), Brześć-Płock 1993.

Michalski Z., Serafimowicz W. - *Mała reforma w praktyce PBP Petrobudowa,* [w:] *Założenia reformy gospodarczej w budownictwie,* Płock 1981; tychże, *Wdrażanie zasad reformy gospodarczej w budownictwie na przykładzie województwa płockiego,*[w:] *Reforma gospodarcza w drugim roku wdrażania,* Płock 1983.

Mikoś J., Rowiński L. - *Organizacja i ekonomika budownictwa,* Warszawa 1976.

Mioduszewski S., *Płock leży nad rurociągiem. O ludziach, mieście i kombinacie,* Warszawa 1972.

Mizerski A., Stański W. - *Koncepcja skomputeryzowanego systemu zarządzania przedsiębiorstwem budowlanym – weryfikacja i synteza,* Warszawa 1976; tychże, *Informatyczna płaszczyzna integracji systemów informatycznych zarządzania produkcją budowlaną,* [w:] *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej,* Płock 1979.

Mrzygód T. - *Wybrane problemy perspektywicznego rozwoju regionu płockiego,* [w:] *Materiały z sesji naukowej na temat problematyki rozwoju Płocka i regionu płockiego,* Warszawa-Płock 1962.

Nowak P. - *Stan budowy i perspektywy rozwoju Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych,* [w:] *Problematyka rozwoju Płocka i regionu płockiego* (sesja naukowo-gospodarcza w Płocku), Warszawa-Płock 1962.

Nowak-Dąbrowska G., - *Okno na Kwiatka, Ulica Józefa Kwiatka w Płocku od początku XIX w. do 1939 roku – ludzie i zabudowa,* Płock 2019.

ks. Nowowiejski A. J. - *Płock - Monografia historyczna,* wyd. I, Płock 1914; tenże, *Płock - Monografia historyczna, napisana podczas wojny wszechświatowej, poprawiona i uzupełniona w roku 1930,* wyd. II, Płock 1931.

Nycek J. B. - *Dziesięć wieków architektury Płocka*, [w:] *Architektura Płocka i jej twórcy*, Płock 2011.

Nycek J. B., Badowski K. - *Noty biograficzne budowniczych Płocka*; tychże, *Samorząd i gospodarka aglomeracji Płockiej*, [w:] *Architektura Płocka i jej twórcy* (album), Płock 2011.

Nycek J. B., Debich M., Żiółkowski R. - *Płock ulicami tysiącletniego miasta,* Płock 2005.

Nycek J. B. (red.) - *Płockie skrzydła. Półwiecze Aeroklubu Ziemi Mazowieckiej w Płocku 1957-2007*, Płock 2007; tegoż, *Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa w Płocku w latach 1979-2009,* Płock 2010; tegoż, *Z dziejów płockiej elektroenergetyki 1894-2019*, Płock 2019.

Ochrona przeciwpowodziowa w rejonie Płocka na podstawie doświadczeń powodzi z 1982 r. (Materiały z krajowej konferencji naukowo-technicznej NOT i SITWM w dniach 27–28 IX 1988 r. w Płocku), Płock 1989.

Orłowska B. - *Koncepcja zasilania informatycznego systemu zarządzania przez system automatyzacji projektowania,* Warszawa 1981.

Orłowski B., Piłatowicz J., (red.) - *Inżynierowie polscy w XIX i XX wieku,* Warszawa 1995.

Przychocki G. - *Artyleria w walkach o Płock w dn. 17-19 sierpnia 1920 r.,* Warszawa 1920.

Pszenicki A. - *Jedna z odmian projektu mostu przez rzekę Wisłę w Płocku,* Warszawa 1936; tenże, *Kurs budowy mostów,* Warszawa 1938.

Pamiętniki inżynierów, Warszawa 1964.

Papierowski A. J. - *Organizacje i instytucje polityczne w Płocku w latach 1905-1914. Studium monograficzne,* Płock 2010; tenże, *Płock między tradycją a współczesnością. Raport o stanie miasta w wybranych dziedzinach w roku 2011/12,* [w:] *Uwarunkowania społeczno-gospodarcze miasta Płocka i powiatu płockiego,* red. M. Kludacz, M. Piekut, Płock 2013.

Papierowski A. J., Stefański J. - *Płocczanie znani i nieznani. Słownik biograficzny,* t. 1, Płock 2002; tychże, *Płocczanie znani i nieznani. Słownik biograficzny,* t. 2, Płock 2008; tychże, *Płock od A do Z, w*yd III, Płock 2010; tychże *Płock od A do Z w tysiącletnich dziejach,* mps - Płock 2014.

Pater Z. - *Organizacja budowy obiektów mostowych w świetle doświadczeń PPRM,* [w:] *XX Techniczne Dni Drogowe,* Łódź 1976.

Pawłowicz J. - *„Solidarność" oraz inne organizacje opozycyjne w latach 1980-1989,* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* t. 3, red. G. Gołębiewski, T. Piekarski, Płock 2020.

Pawłowski Z. - *Sport w Płocku w latach 1945-2020 –* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* t. 3, red. G. Gołębiewski, T. Piekarski, Płock 2020.

Piekarski T. - *Jan Marek Lajourdie – miłośnik Wisły, przyrody i wielki humanista,* Płock 2002; tenże, *Kościół św. Benedykta w Radziwiu,* Płock 2002; tenże, *Biogram Tadeusza Świeckiego (1880-1945),* [w:] *Ludzie TNP. Słownik biograficzny (1820-2020),* red. M. Kamińska, Płock 2020; tenże, *Zarys życia społeczno-gospodarczego Płocka w latach 1945-1989,* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* t. 3, red. G. Gołębiewski, T. Piekarski, Płock 2020.

Piłatowicz J. - *Rogucki Antoni (1909-1983),* [w:] *Polska Akademia Nauk. Słownik Biograficzny*, red. E. Roztworowski, t. 31/3, z. 130, Kraków 1988; tenże, *Naczelna Organizacja Inżynierów Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1935-1939,* Warszawa 1990*; tenże, Ruch stowarzyszeniowy inżynierów i techników polskich do 1939 r.,* Warszawa 2003; tenże, *Słownik polskich stowarzyszeń technicznych i naukowo-technicznych do 1939 r.,* Warszawa 2005.

Plan inwestycyjny dla subregionu płockiego objętego OSI problemowym Obszaru Funkcjonalnego Miasta Płocka (OFMP), Płock 2016.

Płock. Społeczeństwo miejskie w procesie uprzemysłowienia, Warszawa 1982.

Płock w 750 rocznicę lokacji miasta, Płock 1987.

Płock. *Oficjalny informator miejski*, Bydgoszcz 1993.

Płock. *City of opportunity*, Płock 1995.
Płock. *Informator miejski*, Płock 1996.
Płock. *Fotografie*. *Życie gospodarcze*, Bydgoszcz 2000.

Płock. *Kultura i turystyka*. *Gospodarka*. *Ku przyszłości*, Bydgoszcz 2005.

Płock. Informator. Mapy, trasy, zabytki, historia, ciekawostki, Płock 2017.

Płocka Petrobudowa, Płock 1961.

Płuciennik H., Dzwonkowski T. - *Płock miasto na świetlistym szlaku* (album)*,* Płock 2003; tychże, *Płock miasto na Tumskim Wzgórzu* (album)*,* Płock 2007.

Płuciennik S., Płuciennik H. (red.) - *Przewodnik po Płocku,* Płock 2006; tychże, *Płock – miasto w Europie* (album)*,* Płock 2007.

Polak Z. - *Urbanistyka i architektura średniowiecznego Płocka, XIV-XVI wiek,* [w:] *Historia Płocka w*

ziemi zapisana, (red.) A. Gołembnik, Płock 2000; *Płock średniowieczny – kontynuacja czy nowa jakość?,* [w:] *Płock wczesnośredniowieczny,* (red.) A. Gołembnik, Warszawa 2011.

Polski przemysł rafineryjny (Materiały z konferencji SITPChem w dniu 10 VI 1997 r. w Płocku), Płock 1997.

Portalski M. - *Politechnika Warszawska Filia w Płocku i jej 45 lat działalności,* Płock 2012.

Powstanie, rozwój i działalność Płockiego Przedsiębiorstwa Robót Mostowych, praca zbior., Płock 1980.

Problematyka rozwoju Płocka i regionu płockiego (Materiały z sesji naukowo-gospodarczej w Płocku), Warszawa-Płock 1962.

Problemy architektonicznego zagospodarowania Wzgórza Zamkowego w Płocku (Materiały z sympozjum w dniu 4 VI 1969 r. w Płocku), Płock 1969.

Przedpełski J. - *Żydzi płoccy. Dzieje i martyrologia 1939-1945,* Płock 1993; tenże, *Żydzi płoccy w latach* międzywojennych; tenże, *Zagłada Żydów płockich*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1793-1945*, t. 2, Płock 2006.

Przedpełski J., Stefański J. - *Żydzi płoccy w dziejach miasta,* (red.) M. Kallas, Płock 2012.

Ptak Z. - *Przedmowa,* [w:] *Historia i współczesność elektroenergetyki na Mazowszu Płockim,* Płock 1995.

Puchowicz A. - *Z naftą przez pokolenia,* Płock 2004; tenże, *Nie sama naftą... Czterysta milionów ton ropy w Płocku*, [w:] *400 milionów ton ropy w Płocku,* (red.) E. Korsak, Płock 2005.

Putowski S., Zieliński T. - *Projekt Nowego Centrum Płocka.* Płock 1962.

Rachtan K. - *Ceny i wynagrodzenia za roboty budowlano-montażowe,* [w:] *Założenia reformy gospodarczej w budownictwie,* Płock 1981.

Radomski W. - *Opisy do Albumu projektów zgłoszonych do I etapu konkursu na nowy most przez Wisłę w Płocku,* s. 17-201, [w:] *Mosty Płocka. Historia i przyszłość,* Płock 1998.

Rajkiewicz A. - *Zagadnienia rozwoju zatrudnienia na terenie Płocka w latach 1961-1965,* [w:] *Problematyka rozwoju Płocka i regionu płockiego,* Warszawa-Płock 1962; tenże, *Czynnik ludzki w procesie uprzemysławiania,* [w:] *Gospodarka czynnikiem ludzkim w rejonach uprzemysłowienia,* Warszawa 1967, tenże, *Ludność Płocka, jej aktywność zawodowa i wykształcenie,* Płock 1970.

Reforma gospodarcza w budownictwie w drugim roku wdrażania (Materiały na III Płocką konferencję NOT, PZITB i PTE w dniu 28 IX 1983 r. dotyczącą reformy gospodarczej w budownictwie), red., H. Hajduk, T. Nitkiewicz, E. Radzewicz, B. Witkowski, Płock 1983.

Reforma gospodarcza a problemy restrukturyzacji budownictwa (Materiały na IV Płocką konferencję NOT, PZITB i Instytutu ORGBUD w dniach 26-27 XI 1984 r. dotyczącą reformy gospodarczej w budownictwie), red., H. Hajduk, J. Czachorowski, L. Dziewolski, Płock 1983 .

Region płocki, Bydgoszcz 1995.

Rejony uprzemysławiane (Materiały z konferencji w Płocku), Warszawa-Płock 1965.

Romanowski M., Płuciennik St., Płuciennik H. - *Przewodnik – Płock i okolice,* Płock 2002.

Robak W. - *Płock historiami ludzi opisany*, Płock 2021.

Rozwój techniki w PRL, Warszawa 1965.

Rowiński L. - *Harmonogramy budowlane,* Warszawa 1950; tenże, *Projektowanie organizacji budowy,* Warszawa 1953; tenże, *Planowanie i organizacja w budownictwie*, Warszawa 1973; tenże, *Organizacja procesów budowlanych*, Warszawa 1979.

Rydzewska B. - *Wisła – z dziejów miasta i rzeki w dwudziestym wieku,* Płock 2000.

Samsonowicz H. - *Historia Polski do roku 1795*, Warszawa 1977, tenże, *Dziedzictwo Mazowsza*, [w:] *Dziedzictwo kulturowe Mazowsza. Archeologia-Architektura-Etnologia*, (red.) W. Brzeziński, M. Sołtysiak, A. Stawarz, Warszawa 2001, tenże, *Gospodarka i społeczeństwo (XIII – początek XVI w.)*, [w:] *Dzieje Mazowsza*, t. 1, Pułtusk 2006; tenże, *Konrad Mazowiecki (1187/88 – 31 VIII 1247)*, Kraków 2008; tenże,

Towarzystwa Naukowe – ich dziedzictwo kulturowe i naukowe, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie w odrodzonej Polsce – dziedzictwo, kultura, nauka, trwanie*, red. Z. Kruszewski, Warszawa 2014.
Samsonowicz H., Supruniuk A. - *Dzieje polityczne (XIV-XVI w.),* [w:] *Dzieje Mazowsza. Okres XIV-XVI w.,* t. 1, red. H. Samsonowicz, Pułtusk 2006.

Samsonowicz H. (red.) - *Ziemie polskie w X wieku i ich znaczenie w kształtowaniu się nowej mapy Europy,* Kraków 2000; tenże, *Dzieje Mazowsza. Okres XIII-XVI w.,* t. 1, Pułtusk 2006.

Sasanka P. - *Czerwiec '76 w Płocku*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* t. 3, red. G. Gołębiewski, T. Piekarski, Płock 2020.

Serafimowicz W. - *Stanowisko Koła PZITB w PBP Petrobudowa odnośnie doświadczeń w temacie komputeryzacji zarządzania*, [w:] *Obiektowe systemy informatyczne – AMPING-76* (Materiały pokonferencyjne Konferencji TNOIK w Warszawie), Warszawa 1976; tenże, *Doświadczenia PBP Petrobudowa we wdrażaniu i opracowywaniu informatycznych systemów zarządzania produkcją budowlaną,* [w:] *Udział użytkownika w projektowaniu i eksploatacji systemu informatycznego* (Materiały z konferencji TNOIK w Ryni)*,* Warszawa 1978; tenże, *SHOD jako system kontroli etapu realizacji procesu inwestycyjnego oraz zarządzania produkcją budowlaną w przedsiębiorstwie i zjednoczeniu budownictwa przemysłowego,* [w:] *Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym* (Konferencja NOT i PZITB w dniach 15-16 VI 1980 r. w Płocku)*,* Płock 1980; tenże, *Stanowisko płockiego środowiska budowlano-inwestycyjnego odnośnie postępu organizacyjnego w budownictwie oraz barier socjopsychologicznych w obszarze wdrażania systemowych metod zarządzania wspomaganych informatyką*, [w:] Materiały pokonferencyjne: *Referaty, dyskusja i wnioski z konferencji pt. „Reforma i postęp*" (Konferencja NOT/PTE w dniu 2 X 1984 r. w Warszawie), Warszawa 1985; tenże, *Integracja kalkulacji i wyliczania nakładów środków produkcji oraz planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażowa według metody STEROD*, [w:] *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie*, [w:] *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie* (Konferencja TNP i Filii PW w Płocku w dniach 15-16 IX 1991 r. w Płocku), Płock 1991; tenże, *Stypizowana klasyfikacja budowlanych procesów produkcyjnych dla potrzeb kosztorysowania i zarządzania według metody STEROD*, [w:] *III Konferencja Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych* (Konferencja Politechniki Warszawskiej i TNIPB w dniach 21-22 V 1992 r. w Warszawie), Warszawa 1992; tenże, *Ryzyko w zarządzaniu przedsiębiorstwem na przykładzie kompleksowego remontu mostu przez Wisłę w Płocku*, [w:] *Postępy nauk o zarządzaniu w przedsiębiorstwie* (Materiały z konferencji Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w dniu 22 XI 1999 r.), Płock 1999; tenże, *Lokalne systemy zarządzania w praktyce Petrobudowy*, [w:] *Technologie informatyczne w służbie społeczności lokalnej* (Materiały z konferencji SWPW w dniu 26 IV 2001 r.), Płock 2001.

Serafimowicz W., Trębala B. - *Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy,* t. 1, Płock 2008.

Sielewicz O. - *Kosztorysowa baza normatywna w budownictwie,* [w:] *Nowe kierunki w zastosowaniach informatyki wspomagających zarządzanie przedsiębiorstwami budownictwa,* Warszawa-Kraków-Krynica 1988; tenże, *Kalkulacje cen budowlanych w gospodarce polskiej,* [w:] *Metody zarządzania i kalkulacji w warunkach budowlanej gospodarki rynkowej,* Brześć-Płock 1993.

Skrok H., Czapska D. - *Monografia Zespołu Szkół Technicznych w Płocku*. *„Siedemdziesiątka", Płock 1995*.

Skrzekot J. - *Budownictwo i materiały budowlane,* [w:] *Rozwój techniki w PRL*, red. E. Koch, Warszawa 1965.

Smaga J. - *Doświadczenia Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Puławy w organizacji i wdrażaniu informatycznych systemów zarządzania,* [w:] *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie,* Płock 1991; tenże, *Bilansowanie zasobów produkcji budowlanej,* [w:] *Metody projektowania i realizacji w warunkach gospodarki rynkowej,* Wrocław-Szklarska Poręba 1992; tenże, *Komputerowe wspomaganie zarządzania produkcja budowlaną,* [w:] *Metody zarządzania i kalkulacji w warunkach budowlanej gospodarki rynkowej,* Brześć-Płock 1993.

Sobczyk Z. B. - *Projektowanie procesów budowlanych przy posiłkowaniu się symulacją komputerową,* [w:] *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie,* Płock 1991.

Sobolewski S. - *Plan zagospodarowania przestrzennego Płocka,* Płock 1958.

Sobotka A. - *Sterowanie zapasami za pomocą systemów komputerowych w przedsiębiorstwie budowlanym,* [w:] *Metody zarządzania i kalkulacji w warunkach gospodarki rynkowej,* Brześć-Płock 1993.

Sobotka A., Jaśkowski P., Czarnigorska A. - *Zastosowanie metody łańcucha krytycznego w harmonogramowaniu przedsięwzięć budowlanych,* [w:] *Zarządzanie procesami inwestycyjnymi w budownictwie,* Kraków 2004 (Konferencja Politechniki Krakowskiej w dniach 13-14 V 2004 w Krakowie).

Sobotka A., Bruk S., Bucom R. - *Zastosowanie automatyzacji w budownictwie,* [w:] *Zarządzanie procesami inwestycyjnymi w budownictwie,* Kraków 2004.

Sobotka A., Radziszewska-Zielina E. - *Inżynieria przedsięwzięć budowlanych: problemy, modele, metody*. *Monografia trzecia*, [w:] „Studia z zakresu inżynierii KILiW PAN", Zeszyt nr 99, Warszawa 2018.

Sokolnicki M. - *Życie polityczne Płocka na przełomie wieków (do 1918 r.),* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1793-1945*, t. 2, red. M. Krajewski, Płock 2006; tenże, *Gospodarka międzywojennego Płocka,* Płock 2014; tenże, *Życie społeczno-polityczne Płocka w latach 1956-1980,* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* t. 3, red. G. Gołębiewski, T. Piekarski, Płock 2020.

Sokołowski Z. - *Problemy przestrzennej struktury Radziwia,* [w:] *Radziwie,* Płock 1965; tenże, *Rozwój przestrzenny Płocka*, [w:] *Dziesięć wieków Płocka*, Płock 1969; tenże, *Rozwój miasta Płocka w latach 1960-1969 w świetle planów zagospodarowania przestrzennego Płocka,* Płock 1970; *Płock – przewodnik*, Warszawa 1974.

Sokołowski Z., Żmudziński J. - *Mazowsze Płockie – przewodnik,* Warszawa 1967.

Sokołowski Z., Sołtysiak M. - *Płock. Urbanistyka i architektura,* Warszawa 1975.

Sołtys J. - *Strategia Zrównoważonego Rozwoju Miasta Płocka (aktualizacja). Diagnoza ilościowo-analityczna,* Płock 2008.

Sołtysiak M. - *Płock i jego zabytki*, Warszawa 1963; tenże, *Historia i rozwój przestrzenny Radziwia,* [w:] *Radziwie,* Płock 1965; tenże, *Zabytki Płocka*, [w:] *Dziesięć wieków Płocka,* wyd. III, Płock 1969; tenże, *Sto pięćdziesiąt lat Muzeum w Płocku,* Płock 1972; tenże, *Płock i jego zabytki,* Warszawa 1975; tenże, *Ratusz w Płocku,* Płock 1981; tenże, *Muzeum Mazowieckie w Płocku. Historia i funkcje społeczne.* Płock 1989.

Staniszkis W. - *Zastosowanie metody decydujących ciągów (MDC) do organizacji przedsięwzięć inwestycyjnych,* Warszawa 1964; tenże, *Organizacja i zarządzanie w budownictwie,* Warszawa 1982.

Stefański B. - *Spacerownik po Płocku,* Płock 2018 - mps.

Stefański J. - *Informator zakładowy. AGROMET - Fabryka Maszyn Żniwnych w Płocku,* Płock 1978; tenże, *Agromet - Fabryka Maszyn Żniwnych w Płocku – w 110-lecie istnienia płockiego przemysłu maszyn rolniczych,* Płock 1980, tenże, *Powstanie i rozwój Zakładów Przemysłu Dziewiarskiego Cotex w Płocku (1973-1985)*, Płock 1985; tenże, *Dzieje Fabryki Maszyn Żniwnych w Płocku (1870-1977),* Warszawa 1986; *Płock od A do Z w tysiącletnich dziejach,* wyd. I, Płock 1990; tenże, *Płock od A do Z w tysiącletnich dziejach,* wyd. II, Płock 1995; tenże, *Przewodnik. Spacerkiem po Płocku,* Płock 2012.

Stefański J., Gałązka T. J. - *Płockie Przedsiębiorstwo Instalacji Przemysłowych Instal*, Płock 1988.

Stogowska A. M. - *Prawda i legenda ratusza płockiego*, Płock 1993; tejże, *Dzieje i funkcje Biblioteki Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1820-1985*, Płock 1994; tejże, *Archiwum Państwowe w Płocku*, Płock 1995; tejże, *Płock jako centrum regionalizmu na Mazowszu,* [w:] *Mazowsze w dwudziestoleciu międzywojennym*, Warszawa 1998; tejże, *Krajoznawstwo i turystyka w Płocku w 70. rocznicę turystyki zorganizowanej*, Płock 2004; tejże, *Życie społeczno-gospodarcze Płocka w latach 1793-1918*; *Życie umysłowe i kulturalne w latach 1793-1918*; *Kultura i życie artystyczne Płocka w latach 1919-1939*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1793-1945*, t. 2, red. M. Krajewski, Płock 2006; tejże, *Kultura Płocka w latach 1793-1999*, Płock 2010; tejże, *Nowe funkcje zabytków płockich,* [w:] *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim*, Płock 2010.

Stogowska A., Stogowski E. - *Pierwsze lata władzy ludowej 1945-1949*, [w:] *Dzieje Płocka, w*yd II, (red.) A. Gieysztor, Płock 1978.

Strategia rozwoju miasta Płocka do 2012 roku, Płock 1998.

Strategia zrównoważonego rozwoju miasta Płocka do 2030 roku, Płock 2018.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Płocka (*1/ Struktura funkcjonalna, 2/ Infrastruktura, 3/ Dziedzictwo kulturowe i środowisko przyrodnicze),* Płock 2013.

Stypuła W., Latoszek K. - *Koncepcja i realizacja kompleksowego zabezpieczenia przeciwpowodziowego doliny rzeki Wisły na odcinku Wyszogród -Płock,* [w:] *Ochrona przeciwpowodziowa w rejonie Płocka na podstawie doświadczeń powodzi 1982* (Konferencja w dniach 27-28 IX 1989 r. w Płocku)*,* Płock 1989.

Suski A., Góralski W., Żebrowski T., (red.) - *Arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski (1908-1941). W pięćdziesiątą rocznicę męczeńskiej śmierci*, Płock 1991.

Suwalski W., Morawski J. - *Realizacja robót powodziowych oraz środki finansowe,* [w:] *Ochrona przeciwpowodziowa w rejonie Płocka na podstawie doświadczeń powodzi 1982,* Płock 1989.

Szacherska S. M. - *Złoty wiek miasta 1495-1580*, [w:] *Dzieje Płocka,* wyd II, (red.) A. Gieysztor Płock 1978; tejże, *Płock za Jagiellonów (1495-1580)* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 r.,* t. 1, (red.) M. Kallas, Płock 2000.

Szafrański W. - *Początki Płocka,* Płock 1964; tenże, *Początki Płocka w świetle wykopalisk archeologicznych*, Płock 1966; tenże, *Płock – jedna z najdawniejszych stolic Polski,* [w:] *Szkice z najdawniejszej przeszłości Mazowsza,* (red.) W. Hensel, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968; tenże, *Początki i rozwój grodu i ośrodka miejskiego do roku 1138*, [w:] *Dzieje Płocka,* wyd. II, (red.) A. Gieysztor, Płock 1978; tenże, *Płock we wczesnym średniowieczu,* Warszawa 1983.

Szafrański W., Zygner L. - *Płock w dobie narodzin państwa Piastów*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 r.,* t. 1, (red.) M. Kallas, Płock 2000.

Szczepański J. - *Wojna 1920 roku na Mazowszu i Podlasiu,* Warszawa-Pułtusk 1995; *tenże, Duchowieństwo diecezji płockiej w obliczu bolszewickiego najazdu 1920 r.,* [w:] *Kościół i kultura*, red. R. Jaworski, A. Koseski, Płock-Pułtusk 1996; tenże, *Mazowsze Północne w XIX-XX wieku, Materiały źródłowe 1795-1956,* Warszawa-Pułtusk 1997; tenże, *Społeczeństwo Polski w walce z najazdem bolszewickim 1920 roku,* Warszawa-Pułtusk 2000; tenże, *Społeczność żydowska Mazowsza w XIX-XX wieku*, Pułtusk 2005, tenże, *Życie polityczne Płocka w okresie międzywojennym*; *Życie społeczno-gospodarcze Płocka w okresie międzywojennym*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1793-1945,* t. 2, (red. M. Krajewski), Płock 2006; tenże, *Życie polityczne Mazowsza w okresie międzywojennym,* [w:] *Dzieje Mazowsza. Lata 1918-1939,* t. 4, (red.) J. Szczepański, Pułtusk 2010; tenże, *Życie polityczne Mazowsza w okresie popowstaniowym 1865-1914,* [w:] *Dzieje Mazowsza. Lata 1795-1918,* t. 3, red. J. Szczepański, Pułtusk 2012; tenże, *Zagłada mazowieckich Żydów,* [w:] *Dzieje Mazowsza. Lata 1939-1945,* t. 5*,* red. A. Koseski, Pułtusk 2018.

Szczepański J. (red.) - *Dzieje Mazowsza. Lata 1918-1939*, Pułtusk 2010.

Szczepański J. (red.) - *Dzieje Mazowsza. Lata 1795-1918*, t. III, Pułtusk 2012.

Szczepański J., Turkowski R., (red.) - *Miasta Mazowsza w XIX i XX wieku. Wybrane zagadnienia społeczno-gospodarcze i kulturowe (do 1939 r.),* Pułtusk-Warszawa 2013.

Szulborski K., Smarż J., *Prawo wykonywania samodzielnych funkcji technicznych w budownictwie,* [w:] *80 lat samodzielnych funkcji technicznych w polskim budownictwie,* Łódź 2008.

Szumlicka-Rychlik G. - *Nekropolie Płocka do końca XX wieku,* Płock 2016.

Szychowski I. - *Stanisławówka 1913-1996. Kościół parafialny św. Stanisława Kostki w Płocku,* Płock 1997; tenże, *Fara 1356-1995. Kościół parafialny św. Bartłomieja w Płocku,* Płock 1995; tenże, *Kościół św. Jana Chrzciciela w Płocku,* Płock b.r.w.; tenże, *Cukrownia Borowiczki (1900-2000). Zarys dziejów,* Płock 2002.

Szyke J. - *Pierwsza elektryfikacja Płocka; Elektroenergetyka samorządowa (1928-1934),* [w:] *Historia i współczesność elektroenergetyki na Mazowszu Płockim,* Płock 1998.

Świetlik M. - *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Płocka,* Płock 1998.

Trzeciecki M. - *Początki Płocka*; tenże, *Gród na Wzgórzu Tumskim*, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny,* A. Gołembnik, Warszawa 2011; tenże, *Przestrzeń publiczna średniowiecznego Płocka jako przedmiot badań*

archeologa, [w:] *Ulica, plac i cmentarz w publicznej przestrzeni średniowiecznego i wczesnonowożytnego miasta Europy Środkowej,* red. J. Piekalski, Wrocław 2011.

Trubas M. - *Ziemia płocka w wojnach XIX i XX wieku,* Warszawa 2006; tenże, *Płocki garnizon Wojska Polskiego w latach 1918-1939,* Warszawa 2008.

Tyszkiewicz J. (red.) - *Z dziejów średniowiecznej Europy Środkowowschodniej. Zbiór studiów,* Warszawa 1998; tenże, *Dzieje Mazowsza. Okres: od XVI do XVIII w.,* Pułtusk 2015.

Uhma Cz. - *Organizacja i rachunek motywacyjny budowy,* [w:] *Reforma gospodarcza w budownictwie w drugim roku wdrażania,* Płock 1983.

Urban T. - *Projektant konstrukcji budowlanych we współczesnych realiach polskich,* [w:] *80 lat samodzielnych funkcji technicznych w polskim budownictwie,* Łódź 2008.

Urbańczyk P. - *Wczesna urbanizacja ziem polskich,* s. 37-47, [w:] *Civitas & willa. Miasto i wieś w średniowiecznej Europie Środkowej,* red. C. Busko, Wrocław 2002; tenże, *Trudne początki Polski,* Wrocław 2008; tenże, *Akceleratorowa chronologia najstarszej architektury murowanej w Polsce,* [w:] *„Architektura romańska w Polsce. Nowe odkrycia i interpretacje,* red. T. Janiak, Gniezno 2009.

Urbańczyk P., Michałowski R., Ożóg K, Poleski J., Strzelczyk J. (redaktorzy Fundacji na rzecz Nauki Polskiej): 1/ *Lublin wczesnośredniowieczny* – A. Rozwałka, R. Niedźwiadek, M. Stasiak; 2/ *Kołobrzeg. Wczesne miasto nad Bałtykiem* – praca zbiorowa; 3/ *Przemyśl wczesnośredniowieczny,* red. E. Sosnowska; 4/ *Płock wczesnośredniowieczny,* red. A. Gołembnik.

Wanecki J. - *Szpital Św. Trójcy w Płocku 1405-2005. Zarys monografii,* Płock 2005.

Wanecki J. (red.) - *Noce i Dnie. 40 lat Liceum Ogólnokształcącego im. Marii Dąbrowskiej w Płocku,* Płock 2010.

Wańkiewicz J. - *Archiwum Państwowe w Płocku*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830 – 1907-1957. Szkice i materiały,* red. H. Kostanecka*,* Płock 1957; tenże, *Płocczanie w ruchu rewolucyjnym i robotniczym*, [w:] *Dziesięć wieków Płocka,* wyd. III, red. Chojnacki J., Płock 1969.

Wasiutyński Z. - *O architekturze mostów,* Warszawa 1971.

Wieczorkiewicz W. - *Plany zabudowy Płocka (1935-1939)*.

Wierzbicka I., Łukasiak L., Mazuś J. - *Lokalny program rewitalizacji miasta Płocka na lata 2005-2013, kierunkowo do 2020 r.,* Płock – 2005.

Wiliński P. (red.) - *Problemy, osiągnięcia i perspektywy rozwoju infrastruktury miasta Płocka,* Płock 2012.

Woźniak M. - *Rozwój gospodarczy Płocka w latach 1945-1969,* [w:] *Płock w Polsce Ludowej 1945-1970,* Płock 1970; *tenże, Życie gospodarcze miasta w latach 1950-1975 i perspektywy rozwojowe,* [w:] *Dzieje Płocka,* red. A. Gieysztor, wyd. I, Płock 1973*,* wyd II*,* Płock 1978.

Wójcik J. - *Moja przygoda z informatyką 1969-1982. Systemy PROKOR, WEKTOR, AWIZO-MOC i SOIK,* [w:] *Polska Informatyka: systemy i zastosowania* {70-lecie polskiej informatyki (1948-2018)}*,* red. J. S. Nowak, B. Ostrowska, Warszawa 2017.

Wrońska A. - *Plan ogólny zagospodarowania przestrzennego miasta Płocka (1961*).

Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie (Materiały na I Międzynarodową konferencję naukowo-techniczną dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem zorganizowaną w dniach 12-15 IX 1992 r. w Brześciu przez Politechnikę Brzeską, TNP i TNIPB), red. A. I. Rubachow, K. M. Jaworski, W. P. Łysow, Brześć-Płock 1992.

Wyrzykowski W., Serafimowicz W. - *Klasyfikacja budowlanych procesów produkcyjnych,* [w:] *Technologia i organizacja budownictwa na progu XXI wieku,* Lublin-Kazimierz Dolny 2001.

Zamek Płocki i problemy jego rekonstrukcji (Materiały z sympozjum TNP w dniu 12 X 1968 r. w Płocku), Płock 1968.

Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka (1065-1495), t. 1, wyd. S. M. Szacherska, Warszawa 1975-1987.

Zachwatowicz J. - *Architektura,* [w:] S*ztuka polska przedromańska i romańska do schyłku XIII wieku,*

(red.) M. Walicki, Warszawa 1971.

Zahorski A. - *Wiek osiemnasty,* [w:] *Dzieje Płocka,* wyd I*,* red. A. Gieysztor, Płock 1973; tenże, *Wiek osiemnasty; Płock w okresie zaborów (1793-1918)*, [w:] *Dzieje Płocka,* wyd II, red. A. Gieysztor, Płock 1978.

Zahorski A., Grzybowski M. M. - *Odbudowa Płocka w dobie saskiej i stanisławowskiej*: [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 r.,* t. 1, red. M. Kallas, Płock 2000.

Założenia reformy gospodarczej w budownictwie (Materiały na I i II Płocką konferencję NOT, PZITB i PTE w dniach 27 kwietnia 1981 r. oraz 4 maja 1981 r. dotyczącą reformy gospodarczej w budownictwie), red., H. Rogala, E. Radzewicz, J. Wróblewski, Płock 1983.

Zienkiewicz A. - *Problem zgodności procesu inwestycyjnego i przedsiębiorstw realizujących ten proces,* [w:] *Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym,* Płock 1980; tenże, *Teletransmisja w zarządzaniu,* [w:] *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie,* Płock 1991.

Zienkiewicz A., Wójcik J., Poniatowski A., Domalewska K., *System planowania, zarządzania i kontroli PROKOR,* Warszawa 1970.

Zienkiewicz B. - *Przeszłość i przyszłość kanalizacji miasta Płocka,* Płock 1903.

Zieleniewski J. - *Organizacja i zarządzanie,* wyd. V, Warszawa 1977.
ks. Żebrowski T. - *Archiwum Diecezjalne; Muzeum diecezjalne*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1820-1830, 1907-1957,* red. H. Kostanecka, Płock 1957; tenże, *Stolica książąt mazowieckich i płockich w latach 1138-1495*, [w:] *Dzieje Płocka*, wyd. II, red. A. Gieysztor, Płock 1978; tenże, *Kolegiata świętego Michała w Płocku i szkoła kolegiacka (około1150-1612); Kolegium jezuickie w Płocku i szkoła przezeń prowadzona (1612-1626-1773)*, Płock 1995; [w:] *Małachowianka. Dzieje najstarszej z istniejących polskich szkół...* , red. W. Koński, Płock 1995; tenże, *Stolica książąt mazowieckich i płockich w latach 1138-1495*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 r.*, red. M. Kallas, t. 1, Płock 2000.

Ziolko J., Tarczewski R., Leszkiewicz W. - *Komputerowe wspomaganie zarządzania inwestycjami,*[w:] *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie,* Płock 1991.

Zygner L. - *Dokument lokacji Płocka na prawie polskim z 1237 roku (opr. i tłum. Leszek Zygner)* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 r.,* t. 1, (red.) M. Kallas, Płock 2000; tenże, *Wypadki mławskie 1861 roku,* [w:] *Powstanie styczniowe na północnym Mazowszu (150 rocznica),* (red.) L. Zygner, Ciechanów 2013; tenże, *Pierwsi biskupi i duchowieństwo kapitulne diecezji płockiej do połowy XII wieku,* [w:] *Kościół, kultura, polityka w państwie pierwszych Piastów,* red. W. Graczyk, J. M. Marszalska, W. Falkowski, L. Zygner, Warszawa-Ciechanów 2016; tenże, *W rocznicę lokacji Płocka,* [w:] *780 lat lokacji,* (red.) J. Banasiak, Płock 2017; tenże, *Eksterminacja ludności polskie; Kościół katolicki i inne wyznania chrześcijańskie,* [w:] *Dzieje Mazowsza*. *Lata1939-1945,* t. 5, red. A. Koseski, Pułtusk 2018; tenże, *Biskup płocki Tadeusz Paweł Zakrzewski wobec władzy ludowej,* [w:] *Biskupi w rzeczywistości politycznej Polski „ludowej",* red. R. Łatka, Warszawa 2020.

Zygner L. (red.), *Powstanie styczniowe na północnym Mazowszu (150 rocznica),* Ciechanów 2013.

Zyman B. - *Pierwsze 25 lat spółdzielni w Polsce Ludowej,* „Notatki Płockie" 1969, nr 3.

Żółtański I. - *Przedmiar robót jako baza do przekształcenia projektu technicznego w organizację środków i zasobów,* [w:] *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie,* Brześć-Płock 1992.

Żuk D. (red.) - *Monografia działalności Naczelnej Organizacji Technicznej i Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych na Mazowszu Płockim,* Płock 1989.

Żuławnik M. - *Życie polityczne Płocka w latach 1945-1956,* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* t. 3, red. G. Gołębiewski, T. Piekarski, Płock 2020.

Artykuły w czasopismach i wydawnictwach cyklicznych

Białczyński H., Chojnacki J. - *Płock dawny, obecny i w przyszłości, „*Przegląd Budowlany" 1962, nr 4-5, s. 202-205.

Bielecka I. - *Problemy efektywności ekonomicznej prac naukowo-badawczych i rozwojowych,* „Notatki Płockie" 1979, nr 1/98, s. 15-18; tejże, *Proces globalizacji przedsiębiorstw we współczesnej gospodarce,* „Notatki Płockie" 2008, nr 4/217, s. 43-48; tejże, *Innowacyjność małych i średnich przedsiębiorstw w subregionie płockim w latach 2012-2014,* „Notatki Płockie" 2014, nr 4/241, s. 38-45.

Bilska-Ciećwierz M. - *Płocki port wiślany,* „Nasze Korzenie" 2016, nr 11, s. 52-58.

Bladowski I. - *Ulica Tumska,* „Architektura" 1974, nr 7-8.

Bratkowski A. - *Felieton – Aby budownictwo wyszło z cienia*…, „Inżynier Mazowsza" 2014, nr 2/48, s. 11; tenże, *BIM i co dalej?, „*Inżynier Mazowsza" 2016, nr 3/61, s. 15; tenże, *Generalny, główny, itd.,* „Inżynier Mazowsza" 2018, nr 4/74, s. 15; tenże, *Rzut oka wstecz,* „Inżynier Mazowsza" 2020, nr 4/86, s. 31; tenże, *Inżynier, to brzmi dumnie,* „Inżynier Mazowsza" 2021, nr 1/89, s. 31; tenże, *Inżynierowie – do piór!,* „Inżynier Mazowsza" 2021, nr 3/91, s. 31.

Bubiec J., Kotula A. - *Izokor w latach 1968-1971,* „Notatki Płockie" 1972, nr 1/65, s. 12-15.

Buczkowski K. - *Wodociągi płockie – 130 lat w służbie miasta,* „Notatki Płockie" 2022, nr 2/273, s. 11-17.

Bukowski A. - *Ekologiczne aspekty restrukturyzacji przemysłu chemicznego,* „Notatki Płockie" 1993, nr 4/157, s. 41-44.

Bukowski A., Świnarski L. - *Procesy usuwiskowe skarpy płockiej i sposoby jej zabezpieczenia,* „Notatki Płockie" 1976, nr 1/84, s. 19-24.

Chojnacka-Pilarczyk B. - *O tym wie każdy majster. Rozmowa z Włodzimierzem Serafimowiczem, przewodniczącym Komitetu Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy przy Zarządzie Wojewódzkim NOT w Płocku,* „Słowo Powszechne" 1985, z 3 V.

Chojnacki J. - *Wpływ budowy kombinatu rafineryjno-petrochemicznego na społeczny rozwój miasta,* „Notatki Płockie" 1977, nr 4/92, s. 16-30.

Chojnacki K. - *Płock na przełomie wieków i tysiącleci. Raport o stanie miasta w 2000 r.,* „Notatki Płockie" 2001, nr 1/186, s. 27-41.

Chrzanowski S. - *Podziemia płockie,* „Notatki Płockie" 1959, nr 11-12, s. 20-25; tenże, *Radziwie bliskie i nieznane. Wyspa na niebezpiecznej rzece, „*Notatki Płockie" 1961, nr 20, s. 3-13.

Chwalibóg K. - *Urbanistyczna przyszłość Płocka,* „Architektura" 1974, nr 7-8, s. 329.

Czachorowski J. - *Analiza organizacji kompleksowego remontu na Wiśle w Płocku,* „Notatki Płockie" 1997, nr 1/170, s. 24-30.

Czarnecki B. - *Informacja o utworzeniu Oddziału Wojewódzkiego Towarzystwa Urbanistów Polskich w Płocku*, „Notatki Płockie" 1983, nr 2/15, s. 63-64; tenże, *Możliwości i kierunki rozwoju m. Płocka*, „Notatki Płockie" 1983, nr 1/11, s. 56-64; tenże, *Problemy zagospodarowania terenów zagrożonych powodziami na przykładzie województwa płockiego*, „Notatki Płockie" 1983, nr 4/117, s. 44-52; tenże, *Plan zagospodarowania przestrzennego zespołu jednostek osadniczych Płocka*, „Notatki Płockie" 1985, nr 1/122, s. 45-55; tenże, *Rewaloryzacja zespołów zabytkowych w Polsce. (Seminarium krajowe TUP i TNP),* „Notatki Płockie" 1987, nr 1/130, s. 35-43.

Czarnecki B., Czarnecki K. - *Teren byłego województwa płockiego w nowych układach administracyjnych – uwagi, refleksje, propozycje,* „Notatki Płockie" 2002, nr 4/193, s. 22-27.

Dorobek F. - *Płock jako ośrodek kultury w regionie,* „Notatki Płockie" 1966, nr 5/39, s. 34-38; tenże, *Obiekt XXX-lecia – Szkolny Ośrodek Pływacki,* „Notatki Płockie" 1975, nr 1/88, s. 54-57.

Dziwota G. - *Percepcja przestrzeni miejskiej Płocka,* „Notatki Płockie" 2003, nr 1/194, s. 27-36.

Gardziński W., *Polski Koncern Naftowy Orlen SA. Rozwój: wczoraj, dziś i jutro,* „Przemysł Chemiczny" 2009, nr 11, s. 1156-1158.

Gościmiński J., Koncepcja nowego regionalnego ośrodka informatyki, „Notatki Płockie" 1998, nr 2/175, s. 51-54.

Gościmiński J., Serafimowicz E. - *Komputerowe wspomaganie procesów zarządzania w Urzędzie*

Wojewódzkim w Płocku, „Notatki Płockie" 1994, nr 1/158, s. 59-61.

Gryszpanowicz P. - *Most „wojenny" w Płocku,* „Inżynier Budownictwa" 2016, nr 139, s.16-16; tenże, *Problemy komunikacyjne Płocka w pierwszej połowie XX wieku. Potrzeby, pomysły, plany, realizacje,* „Notatki Płockie" 2017, nr 2/251, s. 9-17; tenże, *Płockie ulice w pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości,* „Płocki Rocznik Historyczno-Archiwalny" 2018, t. 10, s. 78-92; tenże, *Most im. Legionów Piłsudskiego,* „Inżynier Mazowsza" 2021 nr 3/91, s. 28-29.

Hensel W. - *Zagajenie konferencji Komitetu Badań Rejonów Uprzemysławianych PAN dotycząca regionu płockiego [30 XI – 1 XII 1956 r.],* „Notatki Płockie" 1957, nr 3/4, s. 3-5.

Hetkowski W. - *Cenne inicjatywy dla miasta (z okazji 750 rocznicy lokacji Płocka),* „Notatki Płockie" 1987, nr 4/133, s. 19-21.

Historia MZRiP we wspomnieniach dyr. Pawła Nowaka, „Petro-Echo" 1966, nr 129, s. 1.

Jakobche Z. - *Aktualne problemy uspołecznionego budownictwa mieszkaniowego,* „Notatki Płockie" 1970, nr 2/56, s. 14-15.

Jakubowski S. J. - *Proces przekształceń komunalnych podmiotów użyteczności publicznej gminy Płock,* „Notatki Płockie" 1997, nr 1/170, s. 34-37.

Kapliński O. - *Analiza problematyki organizacji i zarządzania w budownictwie w Komitecie Inżynierii Lądowej i Wodnej PAN,* „Przegląd Budowlany" 2002, nr 9.

Kapliński, O. *Architecture: Integration of Art and Engineering.* Buildings 2022, 12, 1609. https://doi.org/10.3390/buildings12101609

Kapliński, O.; Bonenberg, *W. Architecture and Engineering: The Challenges—Trends—Achievements. Buildings* 2020, 10, 181. https://doi.org/10.3390/buildings10100181

Kapliński, O. *Architectural, Civil, and Infrastructure Engineering in View of Sustainability: Editor's Comment*. Sustainability 2023, 15, 5967. https://doi.org/10.3390/su15075967

Jaskóła K., Puchowicz A. - *Stan przemysłu syntezy organicznej w Polsce – baza surowcowa i energetyczna,* „Przemysł Chemiczny" 1987, nr 5.

Kasprzycki A., Kłosowski Z. - *Organizacja robót na terenie budowy Kombinatu w Płocku*, „Przegląd Budowlany" 1962, nr 4-5, s. 250-254.

Klęk K. - *Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne w Płocku. Historia pewnego fenomenu,* „Przemysł Naftowy" 2009, nr 11, s. 1142-1150.

Klocek A. - *30-lecie „Budowlanki",* „Tygodnik Płocki" 1998, nr 46, s. 14; tejże, *Niezwykły kompleks rafineryjno-petrochemiczny w Płocku,* „Notatki Płockie" 2006, nr 1/206, s. 40-53.

Kłobukowski M. - *Problemy i doświadczenia Miejskiego Towarzystwa Budownictwa Społecznego z rewitalizacji obiektów zabytkowych w Płocku,* [w:] *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim*, Płock 2010.

Kolińska K., Brzezicki A. - *Płock,* Warszawa 1965.

Koński W. - *Rurociąg Przyjaźń pod dnem Wisły,* „Petro-Echo" 1983, nr 36; tenże, *200 milionów ton ropy w płockiej Petrochemii,* „Notatki Płockie" 1987, nr 4; tenże, *Geneza budowy, lokalizacja i projektowanie VI rafinerii (MZRiP),* „Notatki Płockie" 2009, nr 4, s. 27-37.

Korsak E. - *Nowe wyzwanie. Rozwój części petrochemicznej Petrochemii Płock SA,* „Petro-Echo", 1998, nr 26, s. 6.

Korsak E., Kubiak J. - *Od Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych do Polskiego Koncernu Naftowego Orlen SA,* „Przemysł Chemiczny" 2004, nr 12.

Kotowski W. - *Dziesięciolecie Płockiej Petrochemii,* „Notatki Płockie" 1974, nr 4/78, s. 12-18.

Kowalczyk E. - *Filia Politechniki Warszawskiej w Płocku – refleksje z okazji 10-lecia Uczelni,* „Notatki Płockie" 1977, nr 5/93, s. 3-4.

Kowalewski T. - *50 lat turystyki płockiej,* „Notatki Płockie" 1983, nr 1/114, s. 34-37.

Kozdrowicz H. - *Miasto i Petrochemia,* „Notatki Płockie" 1968, nr 4/48, s. 38-39.

Krawczyk J., Pawelski S., Biliszczuk J. - *Rozpoczęcie budowy największego w Polsce mostu podwieszonego, „*Inżynieria i Budownictwo" 2003, nr 4.

Kruszewski Z. - *Koncepcja Centralnego Okręgu Wiedzy na Mazowszu,* „Notatki Płockie" 2004, nr 3/199, s. 34-37; tenże, *O dorobku Towarzystwa Naukowego Płockiego po odnowieniu działalności (1907-2007),* „Niepodległość i pamięć" 2007, nr 26; tenże, *Towarzystwo Naukowe Płockie – rys dziejów w 200-leciu*, *„*Sprawozdanie z działalności TNP za rok 2020", s. 189-276, Płock 2021.

Kulas T., Majzner M. - *O historii i rozwoju PBP Petrobudowa*, „Przegląd Budowlany" 1981, nr 5, s. 259-261.

Kurpiewski T. - *Obiekty zbudowane dla potrzeb nauki i oświaty w Płocku w latach 1945-1989,* „Nowy Tygodnik Płocki" 1991, nr 15.

Kuźniewska Z. H. - *Benedyktyni w Płocku,* „Studia Mazowieckie" 2008, nr 4, s. 131-140; tejże, *Norbertanki Płockie,* „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego" 2018, nr 10, s. 31-54; tejże, *Z dziejów szkół katolickich w Płocku i w Polsce,* „Notatki Płockie" 2019, nr 2/259, s. 3-10; tejże, Idea rozwoju opieki szpitalnej w listach pasterskich biskupów polskich od 1582 r. do czasów rozbiorów, „Społeczeństwo. Edukacja. Język" 2020, t. 11, s. 75-85.

Kwieciński J. - *Ośrodek sportowy w Płocku,* „Architektura" 1974, nr 7-8, s. 312.

Labuda G. - *Bolesław Krzywousty i jego czasy (1085-1102-1138) - jakim był?, - jak go widzimy?, - jak go oceniamy?*, „Notatki Płockie" 1985, nr 3/124, s. 10-15; tenże, *Kto był założycielem biskupstwa płockiego?,* „Notatki Płockie" 1989, nr 1/138, s. 9-11.

Lamparski H. - *Biskup płocki Aleksander – budowniczy Katedry i fundator romańskich Drzwi Płockich*, „Nasz Płock" 2007, nr 5/27, s. 9.

Lamparski H., Serafimowicz W., Markuszewski S. - *Wojewódzka Dyrekcja Dróg Miejskich – inwestor zastępczy fazy przedinwestycyjnej nowej przeprawy mostowej na Wiśle w Płocku,* „Notatki Płockie" 1996, nr 1/166, s. 43-48.

Lenkiewicz W. - *Rurociąg Przyjaźni*, „Przegląd Budowlany" 1962, nr 4-5, s. 222-225.

Lorenc J. - *Założenia i realizacja drugiego etapu rozbudowy Fabryki Maszyn Żniwnych*, „Notatki Płockie" 1979, nr 2/99, s. 54-62.

Łabuz J. - *Prace nad planem urbanistycznym Płocka,* „Architektura" 1974, nr 7-8, s. 298-299; tenże, *Płock roku dwutysiącznego. Podstawowe elementy rozwoju Płocka do 1985 r.,* „Notatki Płockie" 1975, nr 2/81, s. 3-12.

Majzner M. - *Mgr inż. arch. Antoni Rogucki – Budowniczy Polski Ludowej i Płocka,* „Notatki Płockie" 1983, nr 4/17, s. 65-67; tenże, *Geneza powstania Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa i pierwsze lata działalności*, „Przegląd Budowlany" 1984, nr 11, s. 507-511.

Majzner M., Kulas T. - *25 lat działalności Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa.* cz 1, „Biuletyn Informacyjny o Budownictwie. BP – Budownictwo Przemysłowe" 1984, nr 9, s. 2-6; tychże, *25 lat działalności Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa.* cz 2, „Biuletyn Informacyjny o Budownictwie. BP – Budownictwo Przemysłowe" 1984, nr 10, s. 1-9.

Małachowski S. - *Dzieje wolnomularstwa w Płocku,* „Notatki Płockie" 1957, nr 6, s. 9-10.

Miączyński A. - *Matematyczne metody planowania realizacji budowy, „*Przegląd Budowlany" 1965, nr 2.

Morawski J. - *30 lat działalności Rejonowego Przedsiębiorstwa Melioracyjnego w Płocku (1945-1975),* „Notatki Płockie"1976, nr 2/85, s. 50-52.

MTBS. Firma inżynierska Mazowsza roku 2014. (Miejskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Społecznego sp. z o.o. w Płocku), „Inżynier Mazowsza" 2015, nr 1/53, s. 16.

Niewinowski T., *30-lecie Zakładu Elektrociepłowni,* „Petro-Echo" 1999, nr 3, s. 3

Nycek J. B. - *Nowe mosty przez Wisłę,* „Tygodnik Płocki" 1987, nr 44.

Obszyński J. - *Inwestycje nieprzemysłowe w Płocku i ich wykonanie w latach 1966-1970,* „Notatki Płockie" 1971, nr 5/64, s. 30-39.

Okupny A., Furmańska K., Tłuchowska Z., Serafimowicz W. - *Udział regionu w realizacji „Strategii dla Polski"* [informacja o seminarium], „Notatki Płockie"1995, nr 2/163, s. 62-65.

Ołdziejewska A., Bergier A. - *Budowa mostu podwieszonego przez Wisłę w Płocku, „*Geoinżynieria, drogi, mosty, tunele" 2006, nr 3.

Pajewski J. - *Drugi most może powstać szybko,* „Tygodnik Płocki" 1991, nr 47; tenże, *Komunikat Prasowy Nr 1/191 – Informacja o powołaniu Społecznego Stowarzyszenia Remontu Mostu „Ratunek dla Płocka" (6. 12. 1991 r.),* „Nowy Tygodnik Płocki" 1992, z 12 I.

Panek A., *Połączenie Radziwia z Płockiem,* „Notatki Płockie" 1982, nr 2-3, s. 42-48.

Pietralik M. - *Społeczny i gospodarczy rozwój Płocka w XL-leciu PRL,* „Notatki Płockie" 1984, nr 3, s. 4-13.

Pomorski W. - *Konstrukcja nie wytrzymuje. Jeśli runąłby most…,* „Tygodnik Płocki" 1990, nr 33, z 20 VIII.

Portalski M. - *Regionalna szkoła wyższa i jej funkcje (próba zarysowania modelu),* „Życie Szkoły Wyższej" 1986, nr 1, s. 39-50; tenże, *30 lat Seminarium Doktoranckiego w TNP. Pożegnanie profesora Antoniego Rajkiewicza,* „Notatki Płockie" 2000, nr 3/184, s. 48-52; tenże, *Edukacja wobec wyzwań cywilizacji informacyjnej,* „Notatki Płockie" 2004, nr 1/198, s. 45-49; tenże, *Kształcenie ekonomistów w Ośrodku Naukowo-Dydaktycznym Politechniki Warszawskiej w Płocku w latach 1995-2000,* „Notatki Płockie" 2004, nr 4/200, s. 33-37.

Przychodzeń A. - *Sześćdziesiąt lat pracy nauczycielskiej organizacji związkowej 1905-1965,* „Notatki Płockie" 1966, nr 3/37, s. 1-2.

Półturzycki J. - *Edukacja dorosłych w poglądach ekspertów,* „Edukacja Dorosłych" 1995, nr 1.

Puchowicz A. - *Rozwój Petrochemii Płock SA jako konieczny element budowy nowoczesnej gospodarki*, „Notatki Płockie" 1996 nr 3/168, s. 38-42; tenże, *Czterdzieści lat minęło. Historia MZRiP w latach 1959-1999, „*Petro-Echo" 1999, nr 50, s. I-IV; tenże, *30 już lat działa Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Rafineryjnego w Płocku*, „Nafta i Gaz" 2001, nr 9; tenże, *150 lat polskiego przemysłu naftowego: szkic dziejów od Łukasiewicza do rafinerii w Płocku,* Płock 2003.

Rączkowski J. - 6*0 lat Płockiej Spółdzielni Mieszkaniowej Lokatorsko-Własnościowej (1958-2018),* „Głos PSML-W" 2018.

Rowiński L. - *Początek polsko-białoruskiej współpracy naukowo-technicznej w budownictwie,* „Notatki Płockie" 1992, nr 3/152, s. 36-40; tenże, *Towarzystwo Naukowe Inżynierii Procesów Budowlanych i jego współpraca z Płockiem,* „Notatki Płockie" 1993, nr 4/157, s. 49-51.

Rucz-Pruszyńska H. - *Płock i jego strefa podmiejska,* „Notatki Płockie" 1969, nr 4/54, s. 32-34.

Rybak H. - *Rozwój społeczno-gospodarczy Płocka w 35-lecie PRL,* „Notatki Płockie" 1979, nr 3/100, s. 5-10.

Sadecki S. - *XXX-lecie Zakładów Stolarki Budowlanej „Stolbud" w Płocku. Jubileusz dobrego Przedsiębiorstwa.* „Notatki Płockie" 1975, nr 2/81, s. 36-38.

Sadowski E. - *Problemy organizacji wykonawstwa płockiej inwestycji,* „Przegląd Budowlany" 1962, nr 4-5, s. 210-218.

Serafimowicz E. - *Zarys podziału terytorialno-funkcjonalnego Płocka do roku 1989,* „Notatki Płockie" 2018, nr 3/256, s. 40-52.
Serafimowicz E., Serafimowicz W. - *III /Trzecia/ Międzynarodowa Konferencja w Płocku pt. „Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie",* „Notatki Płockie" 1993, nr 3, s. 38-49; tychże, *Minęła dekada działalności Sekcji Systemowych Metod Zarządzania i Informatyki,* „Notatki Płockie" 2002, nr 2, s. 29-34; tychże, *Zarys historii osiedli płockich,* „Notatki Płockie" 2021, nr 2/267, s. 30-49; tychże, *Historia nowoczesnego zarządzania budownictwem w Płocku,* „Przegląd Budowlany" 2023, nr 1-2, s. 141-145; tychże, *Nowoczesne zarządzanie płockim budownictwem wielkoprzemysłowym,* „Notatki Płockie" 2023, nr 1, s. 36-65.

E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, J. Chojnacki, *Systemowe metody zarządzania i informatyka w budownictwie ,* „Notatki Płockie" 1992, nr 2, s. 26-39.

Serafimowicz W. - *STEROD – informatyczny system planowania rzeczowo-finansowego i zarządzania produkcja budowlaną*, „Przegląd Budowlany 1981, nr 5, s. 282-285; tenże, *Płocka konferencja nt. integracji systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym (15-16.08.1980 r.),* „Przegląd Budowlany" 1981, nr 5, s. 305-306; tenże, *Niewiara i partykularyzm*, „Przegląd Techniczny" 1984, nr 51, s. 22; tenże, *Informatyczne systemy planowania i zarządzania produkcja budowlano-montażową opracowane i stosowane w praktyce Petrobudowy*, „Przegląd Budowlany" 1985, nr 5, s. 270-272; tenże, *Metoda STEROD jako usprawnienie planowania i zarządzania*, „Tygodnik Budowlany" 1991, nr 22, s. 7; tenże, *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie (Konferencja w Brześciu 12-15 września 1992 r.),* „Notatki Płockie" 1992, nr 3/152, s. 52-57; tenże, *Integracja kosztorysowania z planowaniem i zarządzaniem za pomocą systemu komputerowego STEROD*, „Ceny, Normowanie i Kosztorysowanie Robót Budowlanych" 1991, nr 8/9, s. 86-89; tenże, *Ogólnokrajowe konferencje w Płocku nt. gospodarki rynkowej w budownictwie,* „Notatki Płockie" 1992, nr 4/153, s. 42-48; tenże, *Management w budownictwie i inżynieria procesów budowlanych*, „Notatki Płockie" 1993, nr 1/154, s. 44-51; tenże, *Międzynarodowy Tydzień Nauki, Kultury i Biznesu w Brześciu nad Bugiem (30.08-03.09.1993 r.),* „Notatki Płockie" 1993, nr 3/156, s. 48-56; tenże, *Działalność budowlana w warunkach gospodarki rynkowej,* „Notatki Płockie" 1994, nr 1/158, s. 49-58; tenże, *Zarządzanie procesem inwestycyjnym na przykładzie remontu mostu przez Wisłę w Płocku*, „Notatki Płockie" 1996, nr 1/166, s. 36-42; tenże, *Zarys planowania przestrzennego w Płocku, „*Notatki Płockie" 2018, nr 1, s. 9; tenże, *Zarys podziału terytorialno-funkcjonalnego Płocka w III Rzeczpospolitej,* „Notatki Płockie" 2019, nr 3/258, s. 26-35; tenże, *Propozycja zmian granic osiedli oraz obszarów przemysłowych w Płocku,* „Notatki Płockie" 2021, nr 1/175, s. 40-45; tenże, *Katalog płockiego drogownictwa,* https:// www.tnp.org.pl/ publikacjetnp.html [2023].

Sęczykowski H., Sokołowski Z. - *Teraźniejszość i przyszłość Radziwia,* „Notatki Płockie" 1964, nr 1-2/27-28, s. 7-9.

Siodłak J. - *Pomóżmy sobie sami,* „Tygodnik Płocki" 1994, nr 840, z 14 VI.
Skotnicki J. - *Teatr – domem kultury*, „Architektura" 1974, nr 7-8, s. 324.

Skrodzki E. - *Z historii Płockiego Przedsiębiorstwa Robót Mostowych*, „Inżynieria i Budownictwo" 1994, nr 3, s. 99-103.

Sokołowski Z. - *Przemiany funkcjonalno-przestrzenne Płocka w pierwszym dziesięcioleciu intensywnego uprzemysławiania,* „Miasto" 1972, nr 1.

Sokołowski Z., Żmudziński J., *Mazowsze Płockie – przewodnik,* Warszawa 1967.

Stefański J. - *Fabryka Maszyn Żniwnych w Płocku. (Zarys historyczny),* „Notatki Płockie" 1969, nr 4/53, s. 53-55; tenże, *Powstanie i rozwój Zakładów Przemysłu Dziewiarskiego Cotex w Płocku (1973-1985),* „Notatki Płockie" 1985, nr 4.

Stelmaszewski A. - *Powołanie spółdzielczości mieszkaniowej w Płocku,* „Notatki Płockie" 1980, nr 1/102, s. 46-49.

Stygar Cz. - *Uroczystości z okazji 100-lecia przemysłu maszyn rolniczych,* „Notatki Płockie" 1971, nr 4/63 s. 7-8.

Szeliga H. - *25 lat Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku,* „Notatki Płockie" 1984, nr 4/121, s. 69-82.

Szumlicka-Rychlik G. - *Cmentarze parafii w Radziwiu, Imielnicy, Trzepowie i Płocku-Podolszycach włączone w granice miasta Płocka w XX wieku,* „Notatki Płockie" 2015, nr 2/243, s. 30-37.

Trubas M. - *75-lecie lotniska w Płocku (1932-2007),* „Notatki Płockie" 2007, nr 2/211, s. 34-37.

Walica H., Jerzak M. - *O potrzebie i możliwościach zastosowania informatyki w procesie inwestycyjnym,* [w:] *Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym,* Płock 1980.

Wawszczak J. - *Możliwości rozwoju gospodarczego województwa płockiego w latach 1993-2000 (ważniejsze zadania inwestycyjne)*, „Notatki Płockie" 1992, nr 4/153, s. 24-29; tenże, *Realizacja inwestycji*

proekologicznych szansą rozwoju gminy, „Notatki Płockie" 1994 nr 4/161 s. 43-44.

Wiśniewska E. - *Szkolnictwo pedagogiczne w Płocku w latach 1917-1936 (na przykładzie Seminarium Nauczycielskiego Żeńskiego im. Zofii Bukowieckiej),* „Notatki Płockie" 1997, nr 2/271, s. 40-45; tejże, *Seminarium Nauczycielskie Męskie im. Króla Bolesława Krzywoustego w Płocku (1916-1936),* „Notatki Płockie" 1998 nr 1, s. 20-24; tejże, *Dzieje Liceum Pedagogicznego w Płocku (1945-1969),* „Notatki Płockie" 1998 nr 3/176, s. 20-28.

Witkowski B. - *Piętnaście lat rozwoju Płockich Stoczni Rzecznych,* „Notatki Płockie" 1960 nr 2/16, s. 7-9; tenże, *Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne po pierwszym etapie,* „Notatki Płockie" 1967, nr 1/41, s. 49-55; tenże, *Kierunki dalszego rozwoju miasta,* „Notatki Płockie" 1969, nr 4/53, s. 14-15.

Wojciechowski W. - *Dziś i jutro Fabryki Maszyn Żniwnych,* „Notatki Płockie" 1979, nr 2/99 s. 7-9.

Wrońska A. - *Plan urbanistyczny Płocka*, „Przegląd Budowlany 1962, nr 4-5, s. 206-209.

Wyrzykowski W., *Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa w Płocku – 40 lat działalności,* „Notatki Płockie" 2000, nr 2/183, s. 47-50.

Wyrzykowski W., Smulewicz E., Serafimowicz W. - *O problemach budownictwa mieszkaniowego w Polsce,* „Inżynieria i Budownictwo" 2001, nr 10, s. 34-35.

Wysokiński L. - *Badania stateczności skarpy wiślanej w Płocku,* „Notatki Płockie" 1979, nr 1/98, s. 53-55; tenże, *XX lat badań skarpy płockiej przez Wydział Geologiczny Uniwersytetu Warszawskiego*, „Notatki Płockie" 1982, nr 4/113, s. 30-37.

Trębala B. - *Od powodzi w 1982 r. do powodzi w 1997 r.,* „Notatki Płockie" 1997, nr 3/172 i nr 4/173; tenże, *Dom pod Trąbami a budowle podziemne wokół Wzgórza Zamkowego,* „Notatki Płockie" 2000, nr 1/182, s. 34-42.

Trubas M. - *75-lecie lotniska w Płocku (1932-2007),* „Notatki Płockie" 2007, nr 2/211, s. 34-37.

Turkowski K., *Zrównoważony rozwój Płocka, „*Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego", Płock 2020.

Ulrych Z., *Problematyka techniczno-ekonomiczna specjalistycznych robót Izokoru w aspekcie położenia i roli Płocka,* „Notatki Płockie" 1972, nr 1/65, s. 8-11.

Zięba K. - *„Nafciarze" czekają. Trwa budowa nowego stadionu Wisły Płock,* „Inżynier Mazowsza" 2021, nr 3/91, s. 10-12.

Zakrzewski B. - *Wielki rynek wschodni czeka na odważnych,* „Tygodnik Budowlany" 1991, nr 45, s. 1 i 6.

Zaremba E., Serafimowicz W. - *Metody organizacji zarządzania stosowane w przedsiębiorstwie PBP Petrobudowa*, „Przegląd Budowlany" 1978, nr 8.

Ziolko J. - *System CBC koordynacji danych w procesie budowlanym,* [w:] *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej,* Płock 1979; tenże; *Przedmiar – wyjściowy dokument przy organizacji i zarządzaniu działalnością inwestycyjną,* [w:] *Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym,* Płock 1980, tenże, *Komputer w programowaniu i dokumentowaniu inwestycji,* „Inżynieria i Budownictwo"1986, nr 9.

Ziolko J., Tarczewski R., Leszkiewicz W. - *Komputerowe wspomaganie zarządzania inwestycjami,*[w:] *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie,* Płock 1991.

Zmysłowski J., Chojnacki J., Dąbrowska A., Serafimowicz W., *System planowania, kontroli i sterowania procesem inwestycyjnym i produkcją budowlano-montażową SHOD-91 na mikrokomputery personalne typu IBM PC XT/AT,* „Notatki Płockie" 1991, nr 2/147.

Zychowicz E. - *Współpraca budowlana Polski i Białorusi* (informacja o spotkaniach biznesowych w Brześciu w Białorusi organizowanych przez płockie środowisko budowlane), „Rzeczpospolita" 1993, z 10 II, nr 34/3378.

Zygner L. - *Sakrale Topografie der mittelalterlichen Stadt Płock,* „Biuletyn Polskiej Myśli Historycznej" 2017, nr 12, s. 199-227; tenże, *Płock – miasto nad Wisłą (w 780. rocznicę lokacji),* „Zeszyty Instytutu

Problemów Współczesnej Cywilizacji" 2017, z. LXVIII, s. 145-154, [przedruk w „Sprawozdaniu z działalności TNP za rok 2017", Płock 2018, s. 193-204].

Żak L. - *Zakłady Stolarki Budowlanej Stolbud w Płocku (1945-1975)*, „Notatki Płockie" 1975, nr 2/81, s. 39-43.

Żółtański I. - *Przedmiar – zdeterminowane przekształcenie projektu w organizację środków i zasobów,* „Notatki Płockie" 1992, nr 3/152, s. 30-31.

Żuk D. - *Geneza powstania i rozwój NOT w Płocku i regionie płockim*, „Notatki Płockie" 1980, nr 4/105, s. 31-35.

Żuk T. - *NOT i Stowarzyszenia Naukowo-Techniczne w Płocku*, „Notatki Płockie" 1970, nr 5/59, s. 42-46; tenże, *Badania naukowe i współpraca z przemysłem,* „Notatki Płockie" 1977, nr 5/93, s. 22-23.

Strony internetowe

Płock. Mapa według obrębów geodezyjnych (UMP 2010) – http://rozwojmiasta.plock.eu

Płock. Mapa 21 osiedli miasta (UMP 2011) – http://rozwojmiasta.plock.eu

PŁOCK – MAPY OSIEDLI – http://rozwojmiasta.plock.eu/wp-content/uploads/2016/10/mapa-osiedli_2017.pdf:

Płock. Mapa osiedla Borowiczki (UMP 2017)

Płock. Mapa osiedla Ciechomice (UMP 2017)

Płock. Mapa osiedla Dworcowa (UMP 2017)

Płock. Mapa osiedla Góry Imielnica (UMP 2017)

Płock. Mapa osiedla Kochanowskiego (UMP 2017)

Płock. Mapa osiedla Kolegialna (UMP 2017)

Płock. Mapa osiedla Łukasiewicza (UMP 2017)

Płock. Mapa osiedla Międzytorze (UMP 2017)

Płock. Mapa osiedla Miodowa (UMP 2017)

Płock. Mapa osiedla Podolszyce Południe (UMP 2017)

Płock. Mapa osiedla Podolszyce Północ (UMP 2017)

Płock. Mapa osiedla Pradolina Wisły (UMP 2017)

Płock. Mapa osiedla Radziwie (UMP 2017)

Płock. Mapa osiedla Skarpa (UMP 2017)

Płock. Mapa osiedla Stare Miasto (UMP 2017)

Płock. Mapa osiedla Trzepowo (UMP 2017)

Płock. Mapa osiedla Tysiąclecia (UMP 2017)

Płock. Mapa osiedla Winiary (UMP 2017)

Płock. Mapa osiedla Wyszogrodzkie (UMP 2017)

Płock. Mapa osiedla Zielony Jar (UMP 2017)

Płock. Plan komunikacyjny miasta (UMP 2017)?

WIKIPEDIA - *Osiedla Płocka: Borowiczki, Ciechomice, Dobrzyńska, Dworcowa, Góry, Imielnica, Kochanowskiego, Łukasiewicza,Międzytorze, Podolszyce, Radziwie, Skarpa, Stare Miasto, Tysiąclecia, Winiary, Zielony Jar (18.01.2018)*

WIKIPEDIA - *Ulice Płocka: Grodzka, Tumska, Kolwegialna, Bielska, Wyszogrodzka*

WIKIPEDIA - *PKN Orlen (18.04.2018), Centrala Produktów Naftowych* [20.03.2018]

Wiśniewski K. (blog) - *Historia płockiego osiedla Borowiczki* - http://kwis.nplock.pl [3.07.2015]

WIKIPEDIA – *Prezydenci Płocka* [1.03.2018]

WIKIPEDIA – *Kasztelanowie płoccy* (16.03.2018)

WIKIPEDIA – *Województwo płockie (I Rzeczypospolita)* [17.01.2018]

https: //pl.wikipedia.org/wiki/Historia_P%C5%82ocka {*Historia Płocka*}

http://www.tmr.plo.pl/tmr_pliki/historia/tmr_h.html, {Piekarski T., *Historia Radziwia,* Płock 2017}

http://drogidlaplocka.ubf.pl/news.php {Fiet S. - *Drogi dla Płocka i regionu.* (*Dokumentacja fotograficzna i filmowa)}*. [Płock 2012].
https://gruzikpoznań.pl/*budownictwo. Portal branży budowlanej <Czym jest budownictwo i jaki jest jego podział,* [11 V 2020]
https://pl.wikipedia.org/wiki/*Technologia_wielkopłytowa.*
https://sp6plock.pl>images.100-lecie-ksiazka[PDF] {*100-lat rozwoju Płocka w niepodległej Polsce*, oprac. zbiorowe, Płock 2018}.
https://www.tnp.org.pl/publikacjetnp.html {W. Serafimowicz, *Katalog płockiego drogownictwa,* Płock 2002}.
https://slideplaer.pl>slide...{Cz. Bugaj, "60_lat_historii_Orlenu_ na_Mazowszu", Płock 2019}.

https://jerzywojcik.com – [2 IV 2023].

https://*Architectureral and Engineering. The Challenges – Trends – Archievements* [MDPJ Books -2021]

https://*Architecture Integration of Art und Engineering* [MDPJ Books - 2022]

https://*Architectureral, Civil, and Infrastructure Engineering in View of Sustainability* [MDPJ Books - 2023]

Bibliografie zbiorcze artykułów w *„Notatkach Płockich"*

Bibliografia pt. *60 roczników „Notatek Płockich"* z 2017 r. autorstwa dr. Wiesława Końskiego, dotycząca okresu od początku 1956 r. do końca 2016 r., ma przejrzysty układ działowy, zawiera podział na działy tematyczne i ich elementy (poddziały). Przyjęto następujące działy: 1/ Zagadnienia ogólne; 2/ Środowisko geograficzne; 3/ Ludność; 4/ Historia; 5/ Etnografia; 6/ Zagadnienia gospodarcze; 7/ Zagadnienia społeczne i polityczne; 8/ Zagadnienia prawno-administracyjne; 9/ Wojsko; 10/ Ochrona zdrowia i lecznictwo; 11/ Nauka i oświata; 12/ Językoznawstwo; 13/ Nauka o literaturze i literatura piękna; 14/ Sztuka; 15/ Zagadnienia wyznaniowe; 16/ Książka, czytelnictwo, biblioteki i mass media. Szesnaście działów tematycznych podzielono na 96 poddziałów.

W zakresie prasowych publikacji regionalnych (dzienników, tygodników, miesięczników, kwartalników, roczników i wydawnictw nieregularnych) dla wyszukania potrzebnych artykułów niezwykle pomocna jest końcowa część obecnie wydawanych „Notatek Płockich", gdyż zawiera (z półrocznym

opóźnieniem) bibliografię artykułów z kolejnego kwartału z czasopism regionu płockiego (Mazowsza Płockiego, wcześniej województwa płockiego). Dotyczy to najważniejszych publikacji z okresu począwszy od 1956 r. z przerwą dotyczącą lat 1958-1991.

Mrówczą pracę w zakresie omawianej segregacji płockiej prasy i regionu płockiego (ok. 60 tytułów czasopism) z przyporządkowaniem każdej pozycji do określonych działów tematycznych i ich elementów (16 działów i 96 poddziałów) dotychczas wykonywali:

- *Bibliografia Mazowsza Płockiego (za okres 1 I 1956 – 31 XII 1958),* opr. Cz. Gutry, H. Zienkiewicz (w zasadzie w przedziale czasowym od początku 1954 r. *Bibliografia* ta stanowiła oddzielne wydawnictwo);

- *Bibliografia województwa płockiego (za okres 1 I 1991 – 31 XII 1993),* opr. E. Dobroń, W. Mazurska, B. Murlikowska;

- *Bibliografia województwa płockiego (za okres 1 I 1994 – 31 III 1994),* opr. E. Dobroń, W. Mazurska;

- *Bibliografia województwa płockiego (za okres 1 IV 1994 – 30 VI 1994),* opr. E. Dobroń, B. Łukaszewicz, W. Mazurska;

- *Bibliografia województwa płockiego (za okres 1 VII 1994 – 31 XII 1996),* opr. E. Dobroń, W. Mazurska;

- *Bibliografia województwa płockiego (za okres 1 I 1997 – 31 III 1997),* opr. E. Dobroń, M. Dolińska, W. Mazurska; - *Bibliografia województwa płockiego (za okres 1 IV 1998 – 31 XII 1998),* opr. E. Dobroń, W. Mazurska;

- *Bibliografia Mazowsza Płockiego (za okres 1 I 1999 – 30 IX 2003),* opr. E. Dobroń, A. Kowalska, W. Mazurska;

- *Bibliografia Mazowsza Płockiego (za okres 1 X 2003 – 31 III 2008),* opr. E. Dobroń, M. Dolińska, W. Mazurska;

- *Bibliografia Mazowsza Płockiego (za okres 1 IV 2008 – 31 III 2009),* opr. M. Bielak, E. Dobroń, W. Mazurska;

- *Bibliografia Mazowsza Płockiego (za okres 1 IV 2009 - 30 IX 2013),* opr. M. Bielak, E. Dobroń, W. Mazurska, I. Typiak-Kowalska;

- *Bibliografia Mazowsza Płockiego (za okres 1 X 2013 - 30 VI 2015),* opr. J. Bziuk, W. Mazurska, I. Typiak-Kowalska;

- *Bibliografia Mazowsza Płockiego (za okres 1 VII 2015 - 30 IX 2016),* opr. J. Bziuk, E. Dobroń, W. Mazurska, I. Typiak-Kowalska;

- *Bibliografia Mazowsza Płockiego (za okres 1 X 2016 – 31 XII 2017),* opr. E. Kozłowska, W. Mazurska, I. Typiak-Kowalska;

- *Bibliografia Mazowsza Płockiego (za okres 1 I 2018 – 31 III 2018),* opr. E. Kozłowska, W. Mazurska, I. Typiak-Kowalska;
- *Bibliografia Mazowsza Płockiego (za okres 1 IV 2018 - 31 XII 2019),* opr. I. Istal, E. Kozłowska, W. Mazurska, I. Typiak-Kowalska;

- *Bibliografia Mazowsza Płockiego (za okres 1 I 2020 - 31 III 2020),* opr. Bziuk, I. Istal, E. Kozłowska, W. Mazurska, I. Typiak-Kowalska.

- *Bibliografia Mazowsza Płockiego (za okres 1 IV 2020 - 31 XII 2020),* opr. Bziuk, E. Kozłowska, W. Mazurska, I. Typiak-Kowalska.

POSŁOWIE

- ***INŻYNIEROWIE – DO PIÓR!***

- Niestety ludzie budownictwa są z reguły charakterologicznie „niepiśmienni”, choć są w tej mierze wyjątki, z czym od czasu do czasu spotykamy się przede wszystkim na łamach naszych środowiskowych czasopism.

Jednak książek nam poświęconych jest jak na lekarstwo. Mało jest takich przykładów, jak kilkanaście pozycji napisanych przez Witolda Michałowskiego. Rurociągi do przesyłu gazu lub ropy budował w latach 60. i 70. na wschodzie i na zachodzie, na północy i na południu, w kraju i na niemal wszystkich kontynentach.

- Problemem zaś naszego środowiska jest ogólny brak humanistycznego przygotowania do życia, do życia także zawodowego. Od pewnego czasu dostrzegają to szczęśliwie również nasze uczelnie. Dowodem tego niech będzie tomik (PW-2009), który jest pokłosiem płockiej konferencji „Humanistyczne aspekty techniki" (red. Andrzej Jakubiak – *jak daleko technika może ingerować w życie ludzkie, czy technika podąża w niebezpiecznym kierunku całkowitego oderwania się od człowieka i jednocześnie podporządkowania go swoim standardom, regułom oraz, co ciekawe, swoim kreatorom*).
- Znajdujemy tam kilkanaście autorskich tekstów, zgrupowanych w trzech częściach. Pierwszą („Człowiek i technika") otwiera referat „Techne i etos jako gwarant rozwoju człowieka" (autor Liliana Tomaszewska – *im bardziej uniezależnimy się od przyrody, tym bardziej uzależniamy się od człowieka*). Druga („Inżynierowie – humaniści w wybranych obszarach techniki"), otwierają referaty naszego kolegi Tadeusza Kulasa pt. „Inżynier budowlany – humanista" oraz Andrzeja i Edyty Dzięgielewskich pt. „Humanizacja inżynierów budownictwa jako sine qua architektonicznej jedności formy, konstrukcji i funkcji"). Trzecią („Humanizm w kształceniu inżynierów") zamyka dający wiele do myślenia referat „Filozoficzne rozterki nauczyciela techniki z wykształceniem humanistycznym" (aut. Andrzej Gałkowski – *ucząc techniki na poziomie podstawowym możemy się spotkać z poważnymi problemami natury filozoficznej*).
- Sądzę, że nie przypadkiem ta humanizująca inżynierów konferencja miała miejsce właśnie w Płocku. Nie ma bowiem chyba innego miasta w Polsce, które miałoby spisaną historię swojego budownictwa, i to spisaną przez samych inżynierów1297.
- dr inż. Andrzej Bratkowski
-

• AUTORZY

-
- EWA SERAFIMOWICZ – mgr, absolwentka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego i podyplomowych studiów menadżerskich na UW. Współautor i organizator wdrożenia informatycznych systemów zarządzania w budownictwie i w administracji województwa płockiego. Współorganizator Ośrodka Informatycznego „Wojewódzka Baza Danych" przy Urzędzie Wojewódzkim w Płocku i wieloletni zastępca dyrektora tego Ośrodka, główny specjalista w Ośrodku Informatycznym przy Mazowieckim Urzędzie Wojewódzkim w Warszawie. Współautor informatycznych systemów

ewidencyjnych w urzędzie wojewódzkim oraz systemów planowania i zarządzania w budownictwie, jak również współorganizator ich wdrożenia w budownictwie terytorialnym w województwie płockim. Współautor publikacji dotyczących historii płockiego budownictwa i informatycznych systemów zarządzania procesem inwestycyjnym oraz książki pt. *Z dziejów budownictwa w Płocku*. *Inwestorzy, projektanci, wykonawcy* (Płock 2008). Członkini: PZITB, NOT i TNP.

- WŁODZIMIERZ SERAFIMOWICZ – mgr inż., absolwent Wydziału Inżynierii Budowlanej Politechniki Warszawskiej i podyplomowych studiów informatycznych na PW. Były wieloletni pracownik kadry kierowniczej: PBP Petrobudowa w Płocku, Warszawskiego Biura Projektowo-Badawczego Budownictwa Przemysłowego System w Warszawie, Generalnej Dyrekcji Energopol w Warszawie i Wojewódzkiej Dyrekcji Dróg Miejskich w Płocku. Autor informatycznych metod planowania i zarządzania w budownictwie i organizator ich wdrożenia w budownictwie przemysłowym w Płocku (MZRiP i FMŻ) oraz w budownictwie eksportowym na Ukrainie.
- Organizator w Płocku i w Brześciu w Białorusi kilkunastu krajowych i zagranicznych konferencji naukowo-technicznych dotyczących zarządzania w budownictwie i procesie inwestycyjnym. Autor ok. 100 artykułów i referatów opublikowanych oraz współautor książki pt. *Z dziejów budownictwa w Płocku*. *Inwestorzy, projektanci, wykonawcy. Tom 1* (Płock 2008). Główna tematyka publikacji: historia budownictwa oraz metody zarządzania realizacją dużych inwestycji.
- Członek: PZITB, NOT, TNP i TNIPB (Towarzystwo Naukowe Inżynierii Procesów Budowlanych). Pełnione funkcje w stowarzyszeniach: przewodniczący Komisji i Organizacji przy OW PZITB w Płocku; członek Komitetu Ekonomiki i Organizacji Budownictwa przy Zarządzie Głównym PZITB w Warszawie; przewodniczący Komitetu NT NOT ds. Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy przy RW NOT w Płocku; członek Komitetu N-T NOT ds. Polityki Naukowo-Technicznej przy Radzie Naczelnej NOT w Warszawie; członek Komisji Rewizyjnej Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowanych; przewodniczący Sekcji Systemowych Metod Zarządzania i Informatyki przy TNP.

SERAFIMOWICZ WŁODZIMIERZ

WYKAZ PUBLIKACJI

(Artykuły zamieszczone w „Notatkach Płockich" znajdują się w internecie na stronach TNP)

OPRACOWANIA I ARTYKUŁY

1976

W. Serafimowicz, ***Stanowisko Koła PZITB w PBP Petrobudowa odnośnie doświadczeń w temacie komputeryzacji zarządzania,*** [w:] *Obiektowe systemy informatyczne – AMPING-76* (Materiały pokonferencyjne Konferencji TNOIK w Warszawie), Warszawa 1976.

1978

E. Zaremba, W. Serafimowicz, ***Metody organizacji zarządzania stosowane w przedsiębiorstwie PBP Petrobudowa***, „Przegląd Budowlany" 1978, nr 8.

W. Serafimowicz, ***Doświadczenia PBP Petrobudowa we wdrażaniu i opracowywaniu informatycznych systemów zarządzania produkcją budowlaną,*** [w:] *Udział użytkownika w projektowaniu i eksploatacji systemu informatycznego* (Materiały z Konferencji TNOIK w Ryni), Warszawa-Rynia 1978.

1979

W. Serafimowicz, W. Grabarek W., ***Metoda SHOD,*** [w:] *Bank Projektów Organizatorskich,* Katalog TNOIK, Oddział Śląski w Katowicach, s. VIII/1, Katowice 1979.

E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, ***Doświadczenia PBP Petrobudowa we wdrażaniu informatycznych systemów zarządzania produkcją budowlano-montażową,*** [w:] *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej* (I Międzynarodowa konferencja NOT i PZIPB w dniach 14-15 V 1979 w Płocku), Płock 1979.

1980

W. Serafimowicz, ***SHOD jako system kontroli etapu realizacji procesu inwestycyjnego oraz zarządzania produkcją budowlaną w przedsiębiorstwie i zjednoczeniu budownictwa przemysłowego***, [w:] *Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym,* Płock 1980 (II Międzynarodowa Konferencja NOT i PZITB w dniach 15-16 VI 1980 r. w Płocku), Płock 1980.

W. Serafimowicz, ***Stypizowana klasyfikacja etapów i elementów robót jak baza integracji podsystemów Skoordynowanego Systemu STEROD (PERT+SHOD+KOSZTORYS),*** [w:] *Opracowywanie i przykłady informatycznych systemów planowania i zarządzania w budownictwie* (Międzynarodowa Konferencja NTO i GOSSTROJ-a w październiku 1980 r. w Ałma-Ata w Kazachstanie), Ałma-Ata 1980.

T. Wernicki, ***Na zdrowy rozum. Rozmowa z Włodzimierzem Serafimowiczem, przewodniczącym Komisji Organizacji i Zarządzania przy Oddziale Wojewódzkim PZITB w Płocku***, „Fundamenty" XI 1980.

1981

W. Serafimowicz, ***System SHOD – planowanie, koordynacja i kontrola realizacji inwestycji budżetowych***, [w:] Systemy planowania i zarządzania inwestycjami budżetowymi (Konferencja regionalna 15 lutego 1981 r. w UW w Tarnobrzegu), Tarnobrzeg 1981.

W. Serafimowicz, ***STEROD – system planowania rzeczowo-finansowego i zarządzania w budownictwie,*** [w:] *Automatyzacja w projektowaniu i planowaniu w budownictwie* (Międzynarodowa Konferencja Budowlana w maju 1981 r. w Sofii w Bułgarii), Sofia 1981.

W. Serafimowicz, Z. Michalski, ***Mała reforma gospodarcza w praktyce PBP Petrobudowa,*** [w:] *Założenia reformy gospodarczej w budownictwie* (Konferencja NOT, PZITB i PTE w dniach 27 IV i 4 V 1981 w Płocku), Płock 1981.

W. Serafimowicz, ***STEROD – informatyczny system planowania rzeczowo-finansowego i zarządzania produkcja budowlaną***, „Przegląd Budowlany" 1981, nr 5, s. 282-285.

W. Serafimowicz, ***Płocka konferencja nt. integracji systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym (15-16.08.1980 r.) - wnioski i postulaty,*** „Przegląd Budowlany" 1981, nr 5, s. 305-306.

T. Wernicki, ***Wywiad z Sekretarzem Woj. Komitetu ds. Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy przy RW NOT w Płocku mgr. inż. W. Serafimowiczem nt. zarządzania w budownictwie,*** „Fundamenty" 1981, czerwiec.

K. Żmigrodzka, ***Spór o systemy jak płacić – dyskusja płockich budowlańców: Boryszewski M., Cieślak B., Grabowska M., Jaskóła J., Michalski Z., Prytyńska J., Pydyń B., Rogucki A., Serafimowicz W.,*** „Fundamenty" 1981, lipiec.

W. Serafimowicz, ***Informatyczne systemy sterowania procesem planowania i realizacji inwestycji budżetowych w województwie,*** [w:] *Systemy zarządzania w budownictwie* (Konferencja w trakcie I Płockich Dni Organizacji pt. *Aktualne problemy reformy gospodarczej*, październik 1981.

1982

W. Serafimowicz, ***STEROD – system zarządzania w budownictwie,*** [w:] *IBA-DAT'82* (Międzynarodowa Konferencja zorganizowana przez Institut fur Projektierung und Standardisierung Bauakademie w dniach 23-26 II 1982 w Berlinie), Berlin 1982.

1983

W. Serafimowicz, Z. Michalski, ***Wdrażanie reformy gospodarczej w budownictwie na przykładzie województwa płockiego,*** [w:] *Reforma gospodarcza w budownictwie w drugim roku wdrażania* (Konferencja NOT, PZITB i PTE w dniu 28 IX 1983 r. w Płocku), Płock 1983.

1984

W. Serafimowicz, ***Niewiara i partykularyzm***, „Przegląd Techniczny" 1984, nr 51, s. 22.

W. Serafimowicz, Z. Michalski, E. Serafimowicz, ***Doświadczenia z wdrażania i eksploatacji systemu SHOD w usprawnianiu programowania, planowania i zarządzania inwestycjami planu terytorialnego w województwie płockim,*** „Przegląd Budowlany" 1984, nr 11, s. 519-520.

1985

W. Serafimowicz, ***Stanowisko płockiego środowiska budowlano-inwestycyjnego odnośnie postępu organizacyjnego w budownictwie oraz barier socjopsychologicznych w obszarze wdrażania systemowych metod zarządzania wspomaganych informatyką,*** [w:] Materiały pokonferencyjne *Referaty, dyskusja i wnioski z konferencji pt. „Reforma i postęp"* (Konferencja NOT/PTE w dniu 2 X 1984 r. w Warszawie), Warszawa 1985.

B. Witkowski, Serafimowicz W., ***Problemy reformy gospodarczej w budownictwie***, „Przegląd Budowlany" 1985, nr 2, s. 104-105.

W. Serafimowicz, ***Informatyczne systemy planowania i zarządzania produkcja budowlano-montażową opracowane i stosowane w praktyce Petrobudowy***, „Przegląd Budowlany" 1985, nr 5, s. 270-272.

B. Chojnacka-Pilarczyk, ***O tym wie każdy majster. Rozmowa z Włodzimierzem Serafimowiczem, przewodniczącym Komitetu Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy przy Zarządzie Wojewódzkim NOT w Płocku,*** „Słowo Powszechne" 1985, z 3 V.

1991

W. Serafimowicz, ***Metoda STEROD jako usprawnienie planowania i zarządzania***, „Tygodnik Budowlany" 1991, nr 22, s. 7.

E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, ***Płockie środowisko budowlane w zakresie komputeryzacji i zarządzania,*** „Notatki Płockie" 1991, nr 2, s. 40-43.

W. Serafimowicz, ***Integracja kalkulacji i wyliczania nakładów środków produkcji oraz planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową według metody STEROD,*** „Notatki Płockie" 1991, nr 2, s. 44-51.

W. Serafimowicz, J. Chojnacki, J. Zmysłowski, A. Dąbrowska, ***System planowania, kontroli i sterowania procesem inwestycyjnym i produkcją budowlano-montażową SHOD-91,*** „Notatki Płockie" 1991, nr 2, s. 52-54.

W. Serafimowicz, ***Metoda STEROD jako usprawnienie planowania i zarządzania*** produkcją budowlano-montażową w warunkach gospodarki rynkowej „Przegląd Budowlany" 1991, nr 7, s. 300-303.

W. Serafimowicz, E. Serafimowicz, ***III Międzynarodowa Konferencja w Płocku pt. "Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie",*** „Notatki Płockie" 1991, nr 3, s.

38-49.

W. Serafimowicz, ***Integracja kosztorysowania z planowaniem i zarządzaniem za pomocą systemu komputerowego STEROD,*** „Ceny, Normowanie i Kosztorysowanie Robót Budowlanych" 1991, nr 8/9, s. 86-89.

W. Serafimowicz, S. I. Bewz (Ukraina), N. W. Tridow (Ukraina), W. I. Cybka (Ukraina), ***System STEROD (DOPU) – podstawowy element integracji w informatyce budownictwa,*** „Ekonomika Stroitielstwa" 1991, nr 11/395, s. 112-115.

K. Romańska, ***Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie. Rozmowa z mgr inż. Włodzimierzem Serafimowiczem, sekretarzem organizacyjnym III płockiej konferencji,*** „Tygodnik Budowlany" 1991, nr 30, s. 3.

1992

W. Serafimowicz, ***Stypizowana klasyfikacja budowlanych procesów produkcyjnych dla potrzeb kosztorysowania i zarządzania według metody STERO****D,* [w:] *III Konferencja Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych* (Konferencja Politechniki Warszawskiej i TNIPB w dniach 21-22 V 1992 r. w Warszawie), Warszawa 1992.

E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, J. Chojnacki, ***Systemowe metody zarządzania i informatyka w budownictwie,*** „Notatki Płockie" 1992, nr 2, s. 26-39.

W. Serafimowicz, I. Korol (Białoruś), ***Realizacja robót budowlano-montażowych przy wykorzystaniu metody STEROD***, [w:] *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie,* Brześć-Płock 1992 r.

J. Mościcki, W. Serafimowicz, A. Koczurko (Białoruś), P. Iwarowski (Białoruś), ***Stypizowana klasyfikacja budowlanych procesów produkcyjnych według metody STEROD/SHOD,*** [w:] *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie* (Konferencja TNIPB, TNP i Politechniki Brzeskiej)*,* Część I, s. 34-36, Brześć-Płock 1992.

S. I. Bewz (Ukraina), W. I. Cybka (Ukraina), N. W. Tridow (Ukraina), W. Serafimowicz, ***System STEROD (DOPU) – integracja zasobów produkcyjnych i kalkulacji z techniką harmonogramowania,*** [w:] *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie* (Konferencja TNIPB, TNP i Politechniki Brzeskiej)*,* Część I, s. 63-65, Brześć-Płock 1992.

I. Korol (Białoruś), W. Serafimowicz, ***System WESER jako innowacja organizacyjna w budownictwie,*** [w:] *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie* (Konferencja TNIPB, TNP i Politechniki Brzeskiej)*,* Część II, s. 54-63, Brześć-Płock 1992.

W. Serafimowicz, ***Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie*** (Podsumowanie obrad Konferencji w Brześciu w Białorusi w dniach 12-15 września 1992 r.), „Notatki Płockie" 1992, nr 3, s. 52-57.

E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, ***Dokumentacja organizacyjno-ekonomiczna w budownictwie,*** [w:] *Metody projektowania i realizacji w warunkach gospodarki rynkowej*

(Konferencja Politechniki Wrocławskiej i TNIPB w dniach 7-9 XII 1992 r. w Szklarskiej Porębie), Wrocław-Szklarska Poręba 1992.

W. Serafimowicz, ***Metoda STEROD jako integracja dokumentacji kosztorysowej i harmonogramowo-planistycznej z dokumentacją realizacji produkcji budowlano-montażowej,*** [w:] *Metody projektowania i realizacji w warunkach gospodarki rynkowej* (Konferencja Politechniki Wrocławskiej i TNIPB w dniach 7-9 XII 1992 r. w Szklarskiej Porębie), Wrocław-Szklarska Poręba 1992.

W. Serafimowicz, ***Ogólnokrajowe konferencje w Płocku nt. gospodarki rynkowej w budownictwie,*** „Notatki Płockie" 1992, nr 4, s. 42-48.

1993

W. Serafimowicz, ***Management w budownictwie i inżynieria procesów produkcyjnych,*** „Notatki Płockie" 1993, nr 1, s. 44-50.

E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, ***Płocczanie na II Międzynarodowym Sympozjum Biznesu Budowlanego w Brześciu nad Bugiem (19-20 stycznia 1993 r.),*** „Notatki Płockie" 1993, nr 1, s. 51-57.

W. Serafimowicz, ***Informacja o II Międzynarodowej Konferencji Budowlanej w Brześciu nad Bugiem pt. „Metody zarządzania i kalkulacji w warunkach budowlanej gospodarki rynkowej (31.08-1.09.1993 r.),*** „Ceny, Normowanie i Kosztorysowanie Robót Budowlanych" 1993, nr 8/9, s. 84-85.

W. Serafimowicz, ***III Płocko-Brzeskie Sympozjum Biznesu (18-19 maja 1993 r.),*** „Notatki Płockie" 1993, nr 2, s. 40-43.

W. Serafimowicz, ***Międzynarodowy Tydzień Nauki, Kultury i Biznesu w Brześciu nad Bugiem (30.08-3.09.1993 r.),*** „Notatki Płockie" 1993, nr 3, s. 48-56.

W. Serafimowicz, ***Płocki Maraton Nauki, Kultury i Biznesu w Brześciu nad Bugiem (30.08-3.09.1993 r.),*** „Kurier Mazowiecki" 1993, nr 39/120, z 3 X, s. 4.

W. Serafimowicz, ***Płocki Klub Biznesu „Zachód-Wschód",*** „Kurier Mazowiecki" 1993, nr 46/127, z 21 XI, s. 6.

W. Serafimowicz, I. Korol (Białoruś), ***Metoda STEROD i system WESER – integracja planowania i zarządzania w budownictwie,*** „Architektura i Stroitielstwo Białorusi" 1993, nr 4, s. 14-16.

- **1994**

W. Serafimowicz, ***Działalność budowlana w warunkach gospodarki rynkowej,*** „Notatki Płockie" 1994, nr 1, s. 49-58.

J. Gościmiński, E. Serafimowicz, Komputerowe wspomaganie procesów zarządzania w Urzędzie Wojewódzkim w Płocku**,** „Notatki Płockie" 1994, nr 1, s. 59-61.

W. Serafimowicz, J. Rolle, ***Płockie starania o nowy most drogowy na Wiśle,*** „Notatki Płockie" 1994, nr 3, s. 59-61.

W. Serafimowicz, Z. Mazanek, S. Bentlewski, ***Systemowe zarządzanie realizacją remontu mostu im. Legionów Marszałka J. Piłsudskiego na Wiśle w Płocku,*** „Notatki Płockie" 1994, nr 3, s. 55 -58.

W. Serafimowicz, A. Koczurko (Białoruś), I. Korol (Białoruś), E. Kroll, ***Brześć nad Bugiem – wrota dla współpracy gospodarczej, naukowej i kulturalnej pomiędzy Mazowszem i Podlasiem a Polesiem,*** „Notatki Płockie" 1994, nr 4, s. 59-60.

A. Koczurko (Białoruś), W. Serafimowicz, ***Wnioski z VIII Międzynarodowego Sympozjum Biznesu „Wschód-Zachód" w dniach 17-18 listopada 1994 r. w Brześciu nad Bugiem,*** „Notatki Płockie" 1994, nr 4, s. 61-62.

1995

I. Korol (Białoruś), A. Koczurko (Białoruś), E. Kroll, W. Serafimowicz, ***Brześć nad Bugiem – Brama na wschód dla współpracy gospodarczej, naukowej i kulturalnej,*** [w:] *Współpraca miast bliźniaczych,* Nidzica 1995 (Międzynarodowa Konferencja PHARE i Zarządu Miasta Nidzica w dniach 19-20 V 1995 r. w Nidzicy k. Olsztyna).

J. Korba, H. Lamparski, W. Serafimowicz, ***Praktyczne doświadczenia z wdrożenia systemowych metod zarządzania na przykładzie remontu mostu na Wiśle w Płocku,*** [w:] *Aktualna tematyka i wyniki prac naukowo-badawczych z zakresu inżynierii procesów budowlanych* (Konferencja Politechniki Białostockiej i TNIPB w Białowieży, Białystok-Białowieża 1995.

A. Okupny, K. Furmańska, Z. Tłuchowska, W. Serafimowicz, ***Udział regionu w realizacji „Strategii dla Polski",*** „Notatki Płockie" 1995, nr 2, s. 43-44.

E. Kroll, I. Korol (Białoruś), A. Koczurko (Białoruś), W. Serafimowicz, ***Brześć nad Bugiem – bramą między Zachodem i Wschodem we współpracy gospodarczej, naukowej i kulturalnej,*** [w:] *Miasta przygraniczne Polski i Białorusi w warunkach liberalizacji i rozwoju demokracji,* Siedlce-Brześć 1995 (Międzynarodowa Konferencja w dniach 15-16 VI 1995 r. w Siedlcach).

W. Serafimowicz, ***Informatyczny system zarządzania według metody STEROD,*** [w:] *Sztuczna inteligencja i infrastruktura informatyczna. CIR-1995* (Konferencja Polskiego Towarzystwa Cybernetycznego i Wyższej Szkoły Rolniczo-Pedagogicznej w dniach 25-26 IX 1995 r. w Siedlcach), Siedlce 1995.

1996

W. Serafimowicz, S. Markuszewski, H. Lamparski, ***Wojewódzka Dyrekcja Dróg Miejskich – inwestor zastępczy fazy przedinwestycyjnej nowej przeprawy mostowej na Wiśle w Płocku,*** „Notatki Płockie" 1996, nr 1, s. 43-45.

W. Serafimowicz, ***Zarządzanie procesem inwestycyjnym na przykładzie remontu mostu przez Wisłę w Płocku,*** „Notatki Płockie" 1996, nr 1, s. 36-42.

1997

J. Czachorowski, S. Markuszewski, W. Serafimowicz, ***Organizacja przebudowy i kompleksowego remontu mostu na Wiśle w Płocku,*** [w:] *Inżynieria procesów budowlanych* (Konferencja Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy i TNIPB w

dniach 12-15 VI 1997 r. w Zaciszu), Bydgoszcz-Zacisze 1997.

S. Markuszewski, W. Serafimowicz, ***Faza przedinwestycyjna II przeprawy mostowej przez Wisłę w Płocku,*** [w:] *Mosty w drodze do XXI wieku* (Konferencja Politechniki Gdańskiej w dniach 3-5 IX 1997 r. w Juracie), Gdańsk-Jurata 1997.

J. Czachorowski, S. Markuszewski, W. Serafimowicz, ***Procedury FIDIC w organizacji i realizacji remontu mostu przez Wisłę w Płocku,*** [w:] *Zarządzanie procesem budowlano-inwestycyjnym – BUDIN'97* (Seminarium Naukowe Politechniki Wrocławskiej i TNIPB w dniach 6-8 XI 1997 r. w Karpaczu), Wrocław-Karpacz 1997.

1998

W. Serafimowicz, S. Markuszewski, P. Stolarski, ***Błędy w procesie inwestycyjno-remontowym płockiego mostu przez Wisłę,*** „Notatki Płockie" 1998, nr 1, s. 44-53.

J. Czachorowski, S. Markuszewski, W. Serafimowicz, ***Analiza fazy programowania, planowania, realizacji i rozliczeń remontu mostu przez Wisłę w Płocku****,* [w:] *Mosty zespolone* (Konferencja Politechniki Krakowskiej i Związku Mostowców RP w dniach 7-8 V 1998 r. w Krakowie), Kraków 1998.

H. Lamparski, S. Markuszewski, W. Serafimowicz, ***Analiza rozwiązań technicznych zastosowanych przy remoncie mostu przez Wisłę****,* [w:] *Mosty zespolone,* Kraków 1998.

W. Serafimowicz, ***Odpowiedzialność uczestników procesu inwestycyjnego w świetle doświadczeń wynikających z remontów płockiego mostu przez Wisłę w latach 1993-1995 i 1998 r.****,* „Notatki Płockie" 1998, nr 3, s. 34-41.

1999

W. Serafimowicz, S. Markuszewski, ***TNP i WDDM a płocki węzeł komunikacyjny****,* „Notatki Płockie" 1999, nr 1, s. 42-49.

W. Serafimowicz, ***Obowiązki i prawa inwestora wynikające z prawa budowlanego****,* „Notatki Płockie" 1999, nr 2, s. 46-51.

W. Serafimowicz, ***Ryzyko w zarządzaniu przedsiębiorstwem na przykładzie kompleksowego remontu mostu przez Wisłę w Płock****,* [w:] *Postępy nauk o zarządzaniu w przedsiębiorstwie* (Materiały z konferencji Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w dniu 22 XI 1999 r.), Płock 1999.

M. Grabecki, W. Serafimowicz, ***Płocki system zarządzania procesem inwestycyjnym i produkcją budowlano-montażową STEROD/SHOD,*** [w:] *Postępy nauk o zarządzaniu w przedsiębiorstwie* (Konferencja SWPW w dniu 22 XI 1999 r. w Płocku), Płock 1999.

2000

T. Kurpiewski, W. Serafimowicz, ***Petrobudowa: dokonania i zamierzenia,*** Płock 2000 – folder.

W. Wyrzykowski, W. Serafimowicz, E. Smulewicz, ***Petrobudowa – 40 lat dokonań,*** *„Mazowiecka Gospodarka”* 2000, nr 1, s. 5 i 12.

2001

W. Serafimowicz, ***Lokalne systemy zarządzania w praktyce Petrobudowy,*** [w:] *Technologie informatyczne w służbie społeczności lokalnej* (Materiały z Konferencji Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w dniu 26 IV 2001 r.), Płock 2001.

W. Wyrzykowski, W. Serafimowicz, ***Klasyfikacja budowlanych procesów produkcyjnych,*** [w:] *Technologia i organizacja budownictwa na progu XXI wieku*, Lublin-Kazimierz Dolny 2001.

W. Wyrzykowski, E. Smulewicz, W. Serafimowicz, ***O problemach budownictwa mieszkaniowego w Płocku,*** „Inżynieria i Budownictwo” 2001, nr 10, s. 605-607.

2002

E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, ***Minęła dekada działalności Sekcji Systemowych Metod Zarządzania i Informatyki przy TNP,*** „Notatki Płockie” 2002, nr 2, s. 29-34.

2004

W. Serafimowicz, B.Trębala, ***Zarządzanie płockim budownictwem po II wojnie światowej,*** [w:] *Zarządzanie procesami inwestycyjnymi w budownictwie* (Konferencja zorganizowana w dniach 13-15 maja 2004 r. przez Politechnikę Krakowską oraz Sekcję Organizacji i Zarządzania w Budownictwie Komitetu Inżynierii Lądowej i Wodnej PAN), Kraków 2004.

2008

J. B. Nycek, ***Czas budowania – rozmowa z mgr. inż. Włodzimierzem Serafimowiczem,*** „Nasz Płock” 2008, nr 11/35.

Jol., ***Z dziejów budownictwa w Płocku. Monografia dla każdego,*** „Tygodnik Płocki” 2008, nr 27/1809.

W. Serafimowicz, B.Trębala, ***Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy*** [Nowości wydawnicze]*, „*Przegląd Budowlany” 2008, nr 9.

2018

W. Serafimowicz, ***Zarys planowania przestrzennego w Płocku,*** „Notatki Płockie” 2018, nr 1, s. 4-12.

2019

W. Serafimowicz, ***Zarys podziału terytorialno-funkcjonalnego Płocka w III Rzeczypospolitej,*** „Notatki Płockie” 2019, nr 1, s. 26-36.

2021

E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, ***Zarys historii osiedli płockich,*** „Notatki Płockie”

2021, nr 2, s. 30-48.

2022

W. Serafimowicz, ***Propozycja zmian granic osiedli oraz obszarów przemysłowych w Płocku,*** „Notatki Płockie” 2022, nr 1, s. 40-45.

W. Serafimowicz., ***Katalog płockiego drogownictwa,*** https:// www.tnp.org.pl/ publikacjetnp.html

2023

E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Historia nowoczesnego zarządzania budownictwem w Płocku,* „Przegląd Budowlany” 2023, nr 1-2, s. 141-145.

E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, **Nowoczesne zarządzanie płockim budownictwem wielkoprzemysłowy***m,* „Notatki Płockie” 2023, nr 1, s. 36-65.

DRUKI ZWARTE

W. Serafimowicz, B. Trębala, ***Z dziejów budownictwa w Płocku – inwestorzy, projektanci, wykonawcy*****, Tom 1,** Płock 2008, ss. 512, fotografie, redaktor – doc. dr Wiesław Koński. Wydawca: Naczelna Organizacja Techniczna – Federacja Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych Rada w Płocku. Nakład – 2000 egz. (Opracowanie od 2017 r. w internecie na stronach Towarzystwa Naukowego Płockiego).

W książce chronologicznie lub tematycznie ujęto problematykę płockiego budownictwa w pięciu częściach:
1/ W. Serafimowicz, B. Trębala, ***Budownictwo w historii Płocka,***
2/ W. Serafimowicz, B. Trębala, E. Serafimowicz, ***Budownictwo w okresie PRL,***
3/ W. Serafimowicz, E. Serafimowicz, ***Budownictwo w trzeciej RP,***
4/ W. Serafimowicz, ***Szkolnictwo budowlane,***
5/ W. Serafimowicz, ***Stowarzyszenia i budownictwo***.

MASZYNOPISY POWIELANE

A. Miączyński, W. Serafimowicz*, Metody sporządzania sieci zależności w budownictwie i analiza w funkcji czasu* (opracowanie na podstawie pracy magisterskiej), Warszawa 1967.

W. Serafimowicz, ***Metoda PROKOR-P (PERT+SHOD) jako sprawdzone narzędzie planowania, sterowania i kontroli realizacji produkcji budowlano-montażowej w wyrazie rzeczowym,*** Płock 1976.

W. Serafimowicz, ***Sprawozdanie z prac teoretycznych i wdrożeniowych wykonanych przez Zespół Konkursu DORO-76 PBP Petrobudowa i WBP-BBP System pt. „Zmodyfikowany system zarządzania produkcją budowlano-montażowa w PBP Petrobudowa****,* Płock 1977.

W. Serafimowicz z zespołem, ***Analiza potrzeb przedsiębiorstwa budownictwa przemysłowego w dziedzinie planowania i sterowania produkcją budowlano-montażową w generalnym wykonawstwie i i siłach własnych****,* Płock 1979.

W. Serafimowicz, ***Temat branżowy nr 78-33-C pt. „System zarządzania produkcją budowlano-montażową w przedsiębiorstwach budownictwa przemysłowego”****,* Płock 1979.

W. Serafimowicz, ***Propozycja zastosowania informatyki w Dyrekcji Budowy Gazociągów Energopol w Charkowie w obszarze planowania, bilansowania i zarządzania produkcją budowlano-montażowa****,* Charków 1988.

W. Serafimowicz, ***System STEROD – w wersji ukraińskiej DOPU (Diriektywno-Opieratywnoje Planirowanije i Uprawlenije)***, Sumy 1989.

W. Serafimowicz, S. I. Bewz (Ukraina), B. G. Szipunow (Ukraina), S. A. Utkin (Ukraina), L. A. Muzyczenko (Ukraina), ***Wykorzystanie systemu SHOD-90 (DOPU-90) na personalnych komputerach typu IBM PC XT/AT****,* [w:] *Propozycje automatyzacji i zarządzania działalnością koncernu budowlanego TSO SUMSTROJ* (Seminarium Przedsiębiorstwa Radziecko-Amerykańskiego „DIALOG” i Oddziału Dyrekcji Budowy Gazociągów Energopol w Sumach), Sumy 1989.

W. Serafimowicz, K. Marks, ***System zarządzania projektem: planowanie, kontrola i sterowanie w budownictwie eksportowym – SHOD-92***, Płock-Warszawa 1991.

E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, ***Zarys dziejów płockiej Wisły****,* Płock 2019.

E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, ***Płock i jego osiedla****,* Płock 2022.

E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, ***Zarys historii płockiego obszaru wielkoprzemysłowego***, Płock 2023.

W. Serafimowicz, ***Płockie i Brzeskie Sympozja i konferencje nt. zarządzania w budownictwie (1979-1995)****,* Płock 2023.

E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, ***Z dziejów budownictwa w Płocku – historycznie i aktualnie, Tom 2,*** Płock 2023 (maszynopis).

OPINIE/INFORMACJE

Z DZIEJÓW BUDOWNICTWA W PŁOCKU. INWESTORZY, PROJEKTANCI, WYKONAWCY

(opracowanie popularne dla środowisk inwestycyjno-budowlanych)

Załącznik nr 1

„Gazeta Wyborcza” - Wiadomości Płock 25.06.2008
Co się wydaje: Z dziejów budownictwa w Płocku

Hubert Woźniak

"Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy" - to powojenna historia miasta napisana przez "dwóch inżynierów z Petrobudowy", która ukazała się przed kilkoma dniami. Kiedyś budowali to miasto, choć z różnych pozycji. Włodzimierz Serafimowicz zaczynał pracę po studiach jako młody inżynier i kierownik budowy w Petrobudowie. Bogumił Trębala projektował kombinat w zakładowym biurze projektów. Teraz napisali książkę, którą Jerzy Stefański określił w przedmowie "monografią budownictwa w Płocku po drugiej wojnie światowej". Na pewno kompletną monografią nie jest, ale też sami autorzy w pewnym stopniu przyznają się do tego. Jednak ta pozycja nie powinna przejść niezauważona. Bo 500 stron zawiera tysiące nazwisk, nazw instytucji, stowarzyszeń, zakładów, spółek, spółdzielni hurtowni czy zakładów rzemieślniczych. Taka encyklopedia budowlana miasta opisująca wszystkich, którzy cokolwiek w Płocku budowali.

Załącznik nr 2

„NOTATKI PŁOCKIE” 2008 Nr 4/217, s. 51-52
[RECENZJA - dr Jerzy Stefański]

Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy,
W. Serafimowicz, B. Trębala, Płock 2008.

- *Do rąk Czytelników trafia książka autorstwa Włodzimierza Serafimowicza i Bogumiła Trębali pt.* **„Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy”***, obejmująca przede wszystkim okres po II wojnie światowej do 2007 r. włącznie. Autorzy, których życiorysy związane są nierozerwalnie z płockim budownictwem, zadali sobie wiele trudu i wysiłku, by na*

podstawie zgromadzonych materiałów archiwalnych, wielu publikacji, wspomnień i rozmów z uczestnikami procesów inwestycyjnych przygotować i wydać prezentowane dzieło.

- *Walorem książki jest to, że Autorzy nie ograniczyli się jedynie do budownictwa w ścisłym znaczeniu, lecz zaprezentowali także rozwój i powstanie wielu organizacji i stowarzyszeń ze sfery techniki i budownictwa w Płocku, przypomnieli także projektantów inwestycji, specjalistów oraz tych, którzy projekty te realizowali. Wiele budowli mających wpływ na uprzemysłowienie i rozwój miasta Autorzy przedstawili od fazy założeń, projektowania i realizacji. Poznajemy także ludzi – twórców i realizatorów projektów inwestycyjnych, założycieli i działaczy wielu stowarzyszeń technicznych, poznajemy ich zmagania z przeciwnościami losu. Wielu bohaterów z tamtych lat już nie żyje, ale pamięć o nich trwa, czego przykładem jest niniejsza publikacja.*
- *Prezentowana Czytelnikom pozycja, będąca opracowaniem o budownictwie w Płocku po drugiej wojnie światowej, zawiera także dzieje kilkudziesięciu płockich przedsiębiorstw na czele z Petrobudową i jej legendarnym dyrektorem Antonim Roguckim, które, obok budowy Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych (obecnie Główny Zakład Produkcyjny PKN Orlen), Fabryki Maszyn Żniwnych, Płockiej Stoczni Rzecznej, Zakładów Przemysłu Odzieżowego Cotex, Zakładów Stolarki Budowlanej Stolbud i innych zakładów o kluczowym znaczeniu, tworzyły w czasach naszego pokolenia nowy Płock, miasto będące symbolem przemysłowego i kulturalnego rozwoju Polski. Płock niegdyś „miasto róż i emerytów" – to już bardzo odległa historia, o której w swoich książkach przypomniał nam ostatnio Mirosław Łakomski.*
- *Mówiąc o walorach książki autorstwa Włodzimierz Serafimowicza i Bogusława Trębali, nie sposób pominąć faktu, iż uzupełnia ona takie pozycje książkowe, wydane w przeszłości, jak: „***Dzieje Płocka***" (trzy wydania w latach 1973-2006), „***Petrochemia a rozwój Płocka***" Jakuba Chojnackiego (1977), „***Płocka Petrochemia 1960-1985***" Wiesława Końskiego (1986), „***Ziemia Płocka***" Tomasza Jacka Gałązki i Jana Bolesława Nycka (1989), „***Ulicami tysiącletniego miasta***" Jana Bolesława Nycka (2005), „***Monografia działalności Naczelnej Organizacji Technicznej i stowarzyszeń naukowo-technicznych na Mazowszu Płockim***" pod red. prof. Danieli Żuk (1989) i wiele innych. /.../*
- *W prezentowanej książce nie zabrakło także informacji o rekonstrukcji wielu płockich zabytków, obiektów sakralnych i użyteczności publicznej, którym nadano nowego blasku i zabezpieczono przed zniszczeniem. Dziś, idąc ulicami naszego miasta, teraźniejszość splata się z odległą historią, pamiętającą kształtowanie się państwa polskiego.*
- *Czytelnik znajdzie w książce ponad trzy i pół tysiąca nazwisk osób, które w latach 1945-2007 uczestniczyły w szeroko pojętym procesie budowania Płocka, niejednokrotnie przybliża nam bliskich, którzy całe życie poświecili projektowaniu i budowaniu, a owocami ich trudu są dzieła godne pochwały. /.../*

•

dr Jerzy Stefański

Autor książki "Płocczanie znani i nieznani". Choć o Płocku pisze nie po raz pierwszy, nie urodził się na Mazowszu, lecz pochodzi z Wielkopolski. Do Płocka trafił "za żoną". Prawnik. Ma własną kancelarię na płockiej starówce. Ponad 20 lat pracował w Fabryce Maszyn Żniwnych jako radca prawny. Reprezentował też Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego Cotex. Od 1984 r. jest członkiem zarządu Towarzystwa Naukowego Płockiego i kolegium redakcyjnego kwartalnika "Notatki Płockie". Jest autorem m.in. monografii przemysłu maszyn rolniczych w Płocku, dwóch wydań leksykonu "Płock od A do Z", trzech publikacji o historii płockiego medalierstwa. W swoich zbiorach ma prawie wszystkie płockie medale. Obecnie pracuje nad kolejnym tomem "Płocczan znanych i nieznanych".

[„Gazeta Wyborcza”]

Załącznik nr

PRZEGLĄD TECHNICZNY 2008 nr 17
GAZETA INŻYNIERSKA
[arch. przegląd–techniczny.pl/archiwum/2008_17/1664.htm]

Płocka. Autorzy pokusili się o przypomnienie historii tego pięknego, nadwiślańskiego grodu, ale przez pryzmat przede wszystkim rozwoju osadnictwa, budowli i unowocześniania infrastruktury. Rzadki to, a przecież zasługujący na podkreślenie, przypadek, gdy naszych władców, od Siemomysła (ojca Mieszka I) poczynając, a na obecnych kończąc, poznajemy nie przez pryzmat ich wojen (rzeczywistych i wymyślonych), ale tego, co po sobie materialnego pozostawili.

Widzimy więc w opisach oraz pięknych kolorowych fotografiach to, co decyduje o dzisiejszym kształcie architektonicznym i urbanistycznym Płocka. W ten sposób praca ta staje się ciekawa i dla nietechników, ale tych, którzy interesują się historią architektury, rozwojem miast - słowem historią materialną.

Ciekawym fragmentem, którego lekturę należy polecić przewodnikom turystycznym, jest zestawienie danych o ważniejszych zabytkach Płocka. Tabela zawierająca skrót informacji o 50 zabytkach budownictwa w Płocku powinna być wraz z ilustracjami małym przewodnikiem po mieście i stanowić oddzielne wydawnictwo.

Z punktu widzenia poznawczego, ale już dla bardziej dociekliwych, są części opisujące, co z miastem od strony budownictwa działo się w PRL, a szczególnie okres 1945=59. Może warto, nie bacząc na polityczne konotacje, pochylić czoło przed tymi wszystkimi, którzy po zniszczeniach II wojny światowej zakasali rękawy i zaczęli odbudowywać swoje miasto.

Na przykładzie bardzo szczegółowych dziejów budownictwa peerelowskiego w

Płocku można wyłapać wszystkie minusy, szczególnie w sferze struktur i decyzji, ale też plusy, bo wiele się wtedy budowało. Szczególnie polecam opis budowy Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku, dzisiejszego ORLEN-u, o wpływ na zarządzanie którym tak walczą (na ogół bronią polityczną, a nie fachowością) wszystkie opcje dochodzące do władzy. Może warto im uświadomić, że bez ogromnego wysiłku i zaangażowania inżynierów nie mieliby dziś czym władać.

Praca nie kończy się jednak na 1989 r., lecz pokazuje, co się dzieje z budownictwem w III RP. Autorzy doprowadzają jego historię do 2007 r. Tu, zwłaszcza na przykładzie rozwiązań organizacyjno-strukturalnych widać, gdzie poprawialiśmy błędy socjalizmu, a gdzie popełnialiśmy nowe. Ciekawą sprawą jest opis przedsiębiorstw budownictwa przemysłowego, bo na tym przykładzie widać przemiany gospodarcze nie w skali wielkiej ekonomii, ale w poszczególnych przedsiębiorstwach, które z państwowych stają się spółkami. Wielką modernizację przechodzi Petrochemia Płock S.A., a także przedsiębiorstwa budowlane.

Autorzy nie ograniczają się do samych spraw budownictwa przemysłowego, mieszkaniowego i drogowego, ale pokazują atrakcje turystyczne, nowe pomniki. A co najważniejsze, w książce są obecni ludzie. Zarówno co, którzy mieli wpływ na decyzje, ale też cała masa twórców techniki - i tej dużej, i tej małej. Zapis o nich jest dla mnie osobiście największą zaletą tej książki.

Jeśli ludzie, to nie tylko ich działalność zawodowa, ale i społeczna. Praca

	przypomina więc całą historię ruchu stowarzyszeń naukowo-technicznych Płocka, w tym działalność poszczególnych stowarzyszeń, nie tylko sensu stricte budowlanych, ale z innych dziedzin, jak: elektrycy, mechanicy, geodeci i pożarnicy. *Są też zaprezentowane stowarzyszenia nie sfederowane w NOT, tj.: Towarzystwo Urbanistów Polskich i Stowarzyszenie Architektów Polskich, oraz Mazowieckie Izby Inżynierów Budownictwa, Urbanistów i Architektów. Autorzy uznali jednak, że ten obraz nie byłby pełny, gdyby pominąć np. stowarzyszenia gospodarcze, naukowe, promujące zabytki Płocka. Sporo też miejsca poświęcili szkolnictwu, przede wszystkim zawodowemu.* *Praca jest wspaniałym materiałem dla interesujących się techniką i ludźmi ją tworzącymi. Jest bogato ilustrowana, zaopatrzona w bibliografię i indeksy nazwisk. Wymagała ogromnej pracy i czasu na tak udokumentowane przedstawienie Płocka, jego gospodarzy i budowniczych.*

Ewa Mankiewicz-Cudny

Absolwentka Wydziału Matematyczno-Fizycznego Uniwersytetu Warszawskiego, redaktor, dziennikarz, prezes Towarzystwa Kultury Technicznej oraz prezes Federacji Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych Naczelnej Organizacji Technicznej. Autorka ponad 300 artykułów w dziedzinie nauk ścisłych, techniki, gospodarki kultury technicznej, ukazujących negatywy i pozytywy rozwoju cywilizacji technicznej. Popularyzatorka twórców techniki i ich dzieł, ze szczególnym uwzględnieniem dorobku polskich inżynierów, pracujących zarówno w kraju, jak i poza jego granicami. W 1982 r. rozpoczęła pracę w najstarszym europejskim czasopiśmie gospodarczo-technicznym (wydawanym od 1866 r.) „Przegląd Techniczny", początkowo jako kierownik działu Nauka, następnie z-ca redaktora naczelnego, a od września 1989 r., jako redaktor

naczelna. Funkcję tę pełni do chwili obecnej.

Za zasługi w działalności na rzecz środowiska polskich inżynierów i ich organizacji w kraju i poza granicami otrzymała odznaczenia państwowe: Srebrny i Złoty Krzyż Zasługi oraz Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski i Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski.

[Internet]

Załącznik nr 4

Aby budownictwo wyszło z cienia…, Jesteśmy ogniwem tej samej sztafety

(„Inżynier Mazowsza" 2014, nr 2/48/ kwiecień, s. 11)

Od kolegów z Płocka dostałem wydaną tam książkę autorstwa Włodzimierza Serafimowicza i Bogumiła Trębali („Z dziejów budownictwa w Płocku – inwestorzy, projektanci, wykonawcy"). Nie jest to pamiętnik ani literatura faktu, raczej rodzaj popularnej monografii. Nagromadzenie informacji, i tak pewnie przesianych przez autorów, jest tak ogromne, że czytelnicy otrzymali chyba pełne kompendium wiedzy o zabudowie starego i nowego Płocka, od pierwszych lat po II wojnie światowej po dni nam współczesne.

W sumie piękna sprawa, ale... Ale nie byłbym sobą, gdybym nie zwrócił uwagi na pewne, miejmy nadzieję, że niezamierzone, niedomówienia. Bowiem z płockiej książki XXI-wieczny czytelnik nie dowie się, czym w praktyce była kiedyś gospodarka niedoborów, jakie konsekwencje wywoływały dla polskiego budownictwa powszechne i ciągłe braki, i ta wieczna szarpanina – kto i z kim, z czego i czym budować? Nie dowie się, że np. przy budowie płockiej Petrochemii funkcjonowało coś takiego, jak zespół pełnomocników ministrów czy sztab partyjny, który nie miał żadnych zadań opresyjno-ideologicznych, lecz po prostu obowiązek wspomagać budowniczych w ich codziennej walce, miejscami naprawdę walce, z ustrojowymi przeciwnościami, by robota w ogóle mogła iść naprzód, by mniej było pary idącej w gwizdek. Nie ma się co wstydzić, że dyrektor płockiej Petrobudowy Antoni Rogucki (1909-1983)1298, jako jedyny w Polsce budowlaniec, miał najwyższe w PRL odznaczenie Orderu Budowniczego Polski Ludowej, co zresztą nie raz mu pomogło przeskoczyć różne kłopoty piętrzące się wokół budowy. Tego wszystkiego nie ma się dziś co wstydzić, bo taka była wtedy budowlana rzeczywistość /.../.

Tak to było, lecz w sumie – dzięki ogromnym wysiłkom i ludzkiej ofiarności, nie mniejszym niż te, o jakich kiedyś pisał Wańkowicz – wielopokoleniowa sztafeta polskiego budownictwa biegła nieprzerwanie również przez czasy PRL-u, ku pożytkowi kraju i na chwalę polskich budowniczych. Któż inny, jak nie my, budowlani zawodowcy, powinni to uświadamiać naszemu otoczeniu, któż, jak nie my, powinni dbać o pamięć tych dawnych lat twórczej pracy w warunkach nieustannych zmagań nie tylko z oporem budowlanej materii, ale i z przeciwnościami losu, którymi Polskę doświadczała historia. Proszę wybaczyć te wielkie słowa, ale nasza sprawa jest ich warta1299.

•

- dr inż. Andrzej Bratkowski1300

Załącznik nr 5

Inżynierowie – do piór!

(„Inżynier Mazowsza” 2021, nr 3/91/ maj - czerwiec)

Problemem zaś naszego środowiska jest ogólny brak humanistycznego przygotowania do życia, do życia także zawodowego. Od pewnego czasu dostrzegają to szczęśliwie również nasze uczelnie. Dowodem tego niech będzie tomik (PW-2009), który jest pokłosiem płockiej konferencji „Humanistyczne aspekty techniki” (red. Andrzej Jakubiak – jak daleko technika może ingerować w życie ludzkie, czy technika podąża w niebezpiecznym kierunku całkowitego oderwania się od człowieka i jednocześnie podporządkowania go swoim standardom, regułom oraz, co ciekawe, swoim kreatorom).

Znajdujemy tam kilkanaście aut. tekstów, zgrupowanych w trzech częściach. Pierwszą („Człowiek i technika”) otwiera referat „Techne i etos jako gwarant rozwoju człowieka” (autor Liliana Tomaszewska – im bardziej uniezależnimy się od przyrody, tym bardziej uzależniamy się od człowieka). Druga („Inżynierowie – humaniści w wybranych obszarach techniki”), otwierają referaty naszego kolegi Tadeusza Kulasa pt. „Inżynier budowlany – humanista” oraz Andrzeja i Edyty Dzięgielewskich pt. „Humanizacja inżynierów budownictwa jako sine qua architektonicznej jedności formy, konstrukcji i funkcji”). Trzecią („Humanizm w kształceniu inżynierów”) zamyka dający wiele do myślenia referat „Filozoficzne rozterki nauczyciela techniki z wykształceniem humanistycznym” (aut. Andrzej Gałkowski – ucząc techniki na poziomie podstawowym możemy się spotkać z poważnymi problemami natury filozoficznej).

*Sądzę, że nie przypadkiem ta humanizująca inżynierów konferencja miała miejsce właśnie w Płocku. Nie ma bowiem chyba innego miasta w Polsce, które miałoby spisaną historię swojego budownictwa, i to spisaną przez samych inżynierów*1301.

- dr inż. Andrzej Bratkowski